

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

LIBRARY OF THE
Leland Stanford Junior University

NOT TO BE TAKEN OUT OF THE LIBRARY

SERVII GRAMMATICI
QVI FERUNTUR
IN VERGILII CARMINA COMMENTARII

RECENSERVNT

GEORGIUS THILO ET HERMANNVS HAGEN

VOL. II

pt. 2

AENEIDOS LIBRORVM VI—XII COMMENTARII

RECENSIT

GEORGIUS THILO

LIPSIAE

IN AEDIBVS B. G. TEVNERI

A. MDCCCLXXXIV

A. 17622,

PRAEFATIO.

Codices, quos ad librorum VI—XII commentarios recensendos adhibui, p. 1 commemoravi. Autissiodorensi (*G*) qua ratione usus sim paulo accuratius explicandum esse video: nam quae l. l. de ea re dixi ad libros VI. et VII. pertinent, in quibus ex Hageni collatione codicis testimonia dedi. inde ab octavo libro ut Danielina scholia, quae quidem in Autissiodorensi extant (cf. praef. p. LXI), ipse possem conferre, eximia praefecti bibliothecae Bernensis liberalitate effectum est, qui ab Hageno mea causa rogatus hunc librum cum Turonensi Heidelbergam misit. ne adnotationem inutiliter augerem, quae scholia codex haberet, id quod in priore sexti libri parte indicandum esse visum est, non indicavi, neque ubi cum Floriacensi consentit eum consensum significavi, sed satis habui ea quae aliter atque in Floriacensi scripta sunt, protulisse. itaque ea Danielis scholia, de quibus nihil ex Autissiodorensi adnotavi, aut deesse in eo codice aut consentire cum Floriacensi intellegendum est. — Lipsiensem codicem usque ad XI, 28 contuli.

Gratissimo animo profiteor Fridericum Schoell, qui in priore volumine adornando et consilio et facto me adiuvit, in hac quoque operis parte inde a septimo libro cum plagulis corrigendis tum emendandis scholiastarum verbis maximum mihi tulisse auxilium. dum quaterniones IX—XI, XXXI—XXXVII imprimuntur cum Heidelbergae abesset, quaecumque in his correxit et aliter atque ego constituenda esse putavit, huic loco reservanda erant. sed ne in reliquis quidem quaternionibus nisi typhothetae negotio ultra modum aucto fieri potuit, ut omnia quae ille invenerat suis locis adnotationi insererentur. inde satis magna addendorum copia extitit. quod praeclaras Ottonis Iahn emendationes, in Leutschii Philologo editas in critico commentario praetermissi, eius neglegentiae conscius veniam peto.

Lib. VI. p. 8, 20 quam . . . condiderunt. ut supra ab insula, nunc a civitate nominavit *vel* dedit epitheton *Schoellius* || p. 9, 21 Hippophorbas Aethlii *vel* Elati, Idas Arcadis, Antimachus Euandri, Meneptes Suniatis *vel* Suniei, Pidocus Rhamnuntis, Demoleon Cydami

vel Cydantis: puellae hae: Periboea Alcathoi, Medippe Perii vel Pylis vel Pyris, Hesione Celei, Andromache Eurymedontis, Eurymedusa Polyxeni, Europe Laodici, Melite Thriagoni coni. *Stephani* (*Kampf zwischen Theseus u. Minotaurus p. 38 sqq.*), qui Aethlii vel Elati, Idas Arcadis a *Mauricio Haupt* accepit: puriesion celei, quod post cydani codex exhibet, delendum esse, ut ex pyrii ieseione celei perperam repetitum, idem *Hauptius* docuit. hi pueri: Phorbas Aethlii, Idas Argadis, Antimachus Euandri, Menestheus Suniani, Daidocus Rhamnuntis, Demoleon Cydanti. puellae hae: Periboea Alcathoi, Medippe Piraei vel Perrei, Hesione Celei, Andromache Eurymedontis, Medusa Polyxeni, Europe Laodici, Melite Thriagoni coni. *O. Jahn Philol.* XXVI p. 13 sq. || p. 13, 1 per quod ingredimur (ut *Cassell.*) *Schoellius* || p. 15, 14 cuius partem esse Massyliam mediterraneam: unde *e. q. s.* (seclusis est pars Mauretaniae) idem || p. 18, 4 et Vegones nymphae quae artem scripserat fulguratorum coni. *G. Schmeisser quaest. de Etrusca discipl.* p. 12 et 17 || p. 27, 13 inferorum regna necesse quidem hic esse *Schoellius* || p. 65, 21 quia die prima subrepti sunt vita idem || p. 117, 3 haec . . . vicem *exscr. Isid. or.* XIV 8, 18.

Lib. VII. p. 129, 25 ΙΕΡΟΝ ΤΗ ΑΦΡΟΔΙΤΗ *O. Jahn Philol.* XXVI p. 13 || p. 134, 5 crustula autem et crusta neutraliter dicimus *Schoellius* || p. 137, 2 semotum *i. e. sciunctum neque a religione templi tactum* *O. Jahn Philol.* XXVIII p. 10 || p. 141, 3 ἄγαλμα matris deum *Schoellius* || p. 145, 7 et lectum est] et masculinum est *add. idem de acc. l. l.* p. 153 || p. 147, 11 nam . . . rogare sine idonea causa a *Servio abiudicata esse monuit idem* || p. 148, 7 ut *Homerus βαθύπεπλος Ἑλένη:* dicit longam per vestes idem: *Servium autem τανύπεπλος cum βαθύκολπος confudisse* || p. 190, 16 ortum tumultum inter eos esse ego conieceram.

Lib. VIII. p. 202, 17 a coepio, quod est incipio, coeptus facit *Schoellius* || p. 202, 21 fortuna si sequatur idem || p. 209, 10 et cito] cum nocte somnus reliquit *add. idem. possis et et cito excitatur vel expergiscitur* || p. 218, 11 nec quod esses Arcas, nec illud quod Tyn-darides, id est Agamemnoni et Menelao cognatione coniunctus *Schoellius elegantissime. sed dubitationem movent quae Servius ipse VIII 51 de Euandri genere dixit. nec quod esses Arcas et, ut illuc hoc tendat, geminis Atridis, id est A. et M. e. c. mihi in mentem venit. ut illuc hoc tendat Servius inseruisse videtur, ut versu 130 'quodque ab stirpe fores geminis coniunctus Atridis' idem significari ostenderet, quod 'et Arcas' verbis, scilicet Graecum natione esse Euandrum* || p. 225, 21 et 24 aut *servari vult Schoellius: nam secundum . . . fuerunt quoque verba eo pertinere, ut 'perpetuus bos' qui sit intellegendus explicetur. cf. Il. VII 321 νό-*

τοισιν διηνεκέεσσι || p. 229, 16 alius ita inquit: imago vocis evadens, quamquam relictis collibus, inauditur *Schoellius*, ut his verbis *Servii* dubitatio (si enim . . . ab Hercule) refutetur. sub corruptis alii ita posse et interpretis nomen latere || p. 243, 2 sic *Deianira* idem || p. 244, 15 *Bursiani* coniecturam ita perfecit *Schoellius*, ut hic *Faunus* habuisse filiam dicitur Romam mira castitate et disciplinis omnibus eruditam scriberet: quod recepissem, si *Macrobius*, qui *Sat.* I 12, 21—29 de *Bona Dea* multa protulit, Romae nomen commemorasset. (cf. praesertim § 27.) ego eximiam castitate proposueram || p. 247, 16 ego e *Varrone d. l. l.* V 30 *Varro* Tiberim a *Thebri* quodam Tusco, qui ibi perierit, dictum tradit scripseram, sed suo iure *Schoellius* vel a mutari vetuit: immo alteram *Varronis* de *Tiberis* nomine memoriam intercidiisse, ut reponendum sit vel a *Tiberino* Latinorum rege, qui ibi perierit || p. 249, 20 adplicatur vel adplicat ut quod *Schoellius* || p. 249, 24 quod est verius, quae est *ASF* librorum scriptura, *Servii* esse censet idem || p. 250, 1 eo quod capro ei fit, quae est hostia *Liberi* propria idem || p. 251, 15 quaesivit, an quoquam obviam fuissent idem || p. 256, 10 verba quae sunt ex eo quod non timuerit sana esse putat idem, eisque enuntiatum finiri: quam distinctionem recepi. ante nunc . . . venio ad ea quae praecedunt retuleram. || p. 260, 5 et secundum *Plinium* . . . reddit colores exscr. mythogr. III 8, 14 || p. 265, 5 quia fulmen non nisi trisulcum est: aut enim terebrat aut incendit et urit aut dissipat *Schmeisserus l. l.* p. 27 || p. 267, 3 *RAPIDIS* citis *Schoellius* || p. 273, 16 in eo est enim serenum, quod aer aperitur idem. cf. *Serv.* ad *georg.* I 393 || p. 277, 2 quod secluseram. *Schoellius*, cum . . . ostendat ne ad reprehendunt referantur cavendum esse intellegens, aut quod servandum, aut cur scribendum esse monuit || p. 277, 18 *Turonensem* interpretem hoc voluisse conii. *Schoellius* deinde infra dedit potestatem obtinendae provinciae ipse oratores e. q. s. || p. 291, 22 ne castitatis famam castitatis amore, *Floriacensis* scripturam, praefert idem || p. 295, 12 virga rigatis idem || p. 300, 4 ab aegro, ὑπὲρ partu, id est qui a pedibus nascitur idem || p. 303, 18 aiunt plures *Cleopatram* idem.

Lib. IX. p. 309, 3 secundum *Hesiodum* poetam *Thaumantis* filia *Schoellius* || p. 312 inter secundum et *Melonem* quaedam intercidiisse censet idem, veluti haec secundum alios tribus, (cf. deinde qui tamen et ipse e. q. s.) secundum *Titianum* octo: et *Nilus*, quem latine dicebant. nam *Melam* latere sub 'Melonem', multis de causis non posse probari. p. 318, 24 verbum de origine cum motu idem || p. 323, 27 mane, quoniam diei hoc optimum, quod matutinum idem. cf. ad *Aen.* I 139 et *Varro d. l. l.* VI 4. diei recepi || p. 335, 30 proprie enim 'super his' 'pro his' significat *Schoellius* conl. *Serv.* ad *Aen.* IV 233 || p. 338,

15 et bene epitheto dictus est exitus; *lin.* 18 aut ait aream litori proximam *idem* || p. 339, 14 significat et 'subito': Ennius quid tam temere itis? citate (*scil. significat*): Cato temere ruis *idem* || p. 343, 12 nam quasi absurdum est, duobus positus, Turnum potius, quam Latinum responsa dantem regem appellare *idem* || p. 354, 12 scuta vero gestare *ego conieceram* || p. 357, 13 in verbo *secludenda videt dixeram* || p. 362, 1 nam si ita 'versa hasta iuvenorum terga fatigamus', id est caedendo urgemus *Schoellius*, ut id est caedendo urgemus *apodosis sit, interpres autem verba Vergilii sic iuncta pro obscenis haberi posse dixerit. cf. Cat. 52, 7.* || p. 379, 7 et bene attenuat vel extenuat 'homo' *Schoellius*.

Lib. X p. 388 adnot. crit. ad lin. 11 adde: sed cf. Serv. ad Aen. I 96 et 535 || p. 390, 9 non etiam fumantia (*i. e. non iam fumantia*) *Schoellius* || p. 394, 13 sic ergo (*i. e. si, ut quidam dicunt, Pylumnus idem est qui Stercutius*) *idem* || p. 396, 18 participiali *scripseram* || p. 397, 4 *sqq. aut* hinc ergo Vergilius furtum utrumque tangit . . . Paridis *aut* hinc ergo Vergilius utrumque tangit . . . diximus, et proprie iudicium Paridis *Schoellius* || p. 397, 10 qui (*i. e. quo*) *defendit idem* || p. 403, 19 alii a Tuscis pridem retentam et prius Vulturum vocatam, Tuscos autem a Samnitibus exactos: hos Capuam vocasse ob hoc *c. q. s. idem* || p. 410, 19 etiam, *quod MF' omittunt, secludit idem, neque verbis, quae sunt ἀπὸ τοῦ χαίρειν . . . condiderunt Servianum scholium turbari concedit. sed Servius explicare voluit qui factum esset, ut ex eadem urbe et Turno et Aeneae auxilia venisse dicerentur. ceterum ἀπὸ τοῦ χαίρε pro ἀπὸ τοῦ χαίρειν Schoellius* || p. 418, 19 o Aenea, si quae dico mihimet credis *idem* || p. 419, 4 altarum navium *conl. v. 246 'altam puppim'* *idem* || p. 420, 1 et qua in armis *vel* et qua insomnes esse oportebat *idem* || p. 422, 11 noxia *proposucram* || p. 423, 3 plures differentias in Avieno *Schoellius proposuit conl. Serviano ad georg. I 488 scholio* || p. 426, 10 et bene in honorem victoris satis laudat victum *Schoellius* || p. 428, 18 hoc est pro 'septem'. melius deest, quia veteres e nimietate enuntiabant *idem.* et deest 'qui', *quod ego proposui et post numero collocandum esse dixi, ita accipi volo, ut interpres apud Vergilium ante 'septem numero' e. q. s. qui decesse statuat* || p. 430, 10 probat, *quod Floriacensis praebet, verum esse censet Schoellius conl. schol. ad v. 377* || p. 430, 7 quoniam non contradixerat *ita defendit Schoellius, ut ad Achaten pertinere statuat: ut interpres in eum potius, quam in Aenean et culpam et poenam cadere dixerit. mihi praeter illud quod in adnot. proposui, in mentem venit quoniam 'contra' (v. 343) dixerat* || p. 433, 3 ad 'quem super' et Lagum subauditur et Pallantem *Schoellius* |

p. 434, 23 potest et 'semianimis' ab eo quod est 'semianimus' pro 'semianimibus' legi *idem* || p. 438, 11 dilemmatum argumentum (ut graece διλήμματος pro δίλημμα dicitur) *idem* || p. 438, 14 'sorti' pro 'casui et fortunae', ut 'casui' sit 'malae', 'fortunae' autem 'bonae sorti', *idem* || p. 443, 2 admotus et cessit et imperio relicto vel et imperium relinquens ad Peloponnesum perrexit *idem* || p. 468, 2 et quaeritur: si qua fides est a praeterito, an bene futuro dicat Schoellius: ut dubitaverit interpret congruerentne inter se vetustas vox et latura est futurum tempus || p. 468, 28 'tuta' tutante, quae tuetur *idem* || p. 468, 29 arcu concamerationis curvae *concl. Serv. ad Aen. VI 631 idem* || p. 470, 24 'siccabat' quasi sedabat. nove e. q. s. *idem*.

Lib. XI p. 483, 28 et figurate 'sospite' pro 'sospiti' Schoellius || p. 491, 16 sqq. sic constituenda erant ita et hic . . . posuit. IVSTITIAENE si 'iustitiae' legeris e. q. s. || p. 495, 2 rudimenta, quasi novi anni Schoellius || p. 495, 25 ad in togatis 'victrices' inter testimonia adde: Ribb. com. lat. rel. p. 221 || p. 499, 15 Iuppiter illud e. q. s. Schoellius || p. 504, 4 se aut recte omitti aut post si addendum esse putat *idem* || p. 504, 14 adeo (i. e. adgredior) servat *idem* || p. 504, 21 statim consilio conclusit vel statim consulit *idem concl. Serv. ad v. 281. quod ego proposui* et satis multa conclusit volui esse 'et satis multa complexus est'. fortasse post conclusit quaedam intercederunt, ad quae sicut ad singula invenies dictum pertinebant || p. 508, 2 alii 'sceleris omnis' legunt post supplicia collocanda esse putat Schoellius || p. 511, 11 sic constituenda erant DEVICTAM ASIAM S. A. quidam . . . post possedit. DEVICTA ASIA legitur et e. q. s. || p. 511, 25 alii hunc Orestem filiam Menelai et Helenae tradunt duxisse Schoellius. pro iis quae sequuntur *idem dubitanter proponit* quidam inventam Erigonam, uterinam, uxorem ei volunt fuisse. cf. Pausan. II 18, 6. Tzet. ad Lycophr. 1374 || p. 512, 25 barbaras pro latinis Schoellius || p. 516, 12 a patria urbe Tydei Diomedis m. i. Schoellius || p. 521, 25 ut quidam volunt saepe bonum dici *idem* || p. 535, 6 unde vel nunc posuit 'edice' pro composuit 'edice' *idem* || p. 535, 18 'Messapus' autem cum diceret, vitavit ὁμοιοτέλετον *idem* || p. 537, 22 quasi praesto sit vel quasi quae sit praesto *idem* || p. 542, 20 hinc itaque Opim ipsam Dianam cognominatam, quod supra dictum est, vel quod luna, quae est Diana, proxima terris facile conspiciatur, Apollinem vero hecaergon vocari, quoniam in terra hecaergos sol O. Iahn Philol. XXVI p. 13. hinc itaque . . . Hecaergon: vel quod per ὄψιν luna, quae est Diana, terras facile conspiciat, quoniam Ops ὄψις extrita i vocali. et Hecaergos Sol ἀπὸ τοῦ ἑκαθεν ἐς

γῆν δέχεσθαι, hoc est e longinquo *Schoellius* || p. 545, 16 haud aliud enim nomen famulae, quam servilis significatio condicionis *idem* || p. 553, 17 sane quae saevierunt cum duce Amazonum dicit velut Amazonidas *idem* || p. 557, 15 sane equum ex vicino intellegimus ei esse *Schoellius* || p. 565, 2 vatillum, quod *ASR exhibent, verum esse monuit idem* || p. 566, 20 ex eiusdem coniectura scribendum est ut nihil aliud moriens quam de re publica tuenda et bello mandaret || p. 567, 18 mulcari enim proprie de verberibus dicimus *idem* || p. 567, 24 Scythas autem *idem* || p. 568, 14 quidam Dercennum regem Aboriginum tradunt, alii hoc nomen fictum putant *idem, quod verum esse iudico. in adnot. ad h. l. lege Dercenni et DERCENNI* || p. 570, 9 sicut in Sallustio legimus] de *Iug.* 45, 2 *Servium cogitasse et Danielis coniecturam* circum signa sint *probendam videri monuit idem* || p. 570, 19 ex eiusdem coniectura notanda elocutio scribendum videtur || p. 572, 26 ut velut fumus sit *idem*.

Lib. XII p. 574, 17 aut fabulam pro ut similem *Schoellius* || p. 574, 19 quidam 'ille' prorsus superfluum *idem* || p. 577, 17 ut post inferatur *idem* || p. 597, 3 sane iuxta Homeri locum foedus hic i. f. *idem* || p. 611, 15 *Serviana quae sunt* nam in herbarum . . . comparatione post non in ratione constantem collocanda videntur. *Schoellius non putat* vis est quae δύναμις dicitur verba eo loco, quem in *Floriacensi habent, movenda esse* || p. 612, 9 *Floriacensem secutus* quod forvum edideram, ut ap. *Serv. ad Aen.* VIII 453. utroque loco formum scribendum esse docuit *Schoellius* col. *Fest. Paul.* p. 84, 3 et 91, 13; *Placido* p. 43, 15 *Deuerl.; schol. Veron. ad Aen.* IV 149; *Philarg. ad georg.* IV 175; *Don. ad Ter. Phorm.* I 2, 57; *Cassiod. de orthogr.* p. 161, 2 *K.* || p. 614, 8 potest subaudiri et ante 'arte' 'humana', p. 614, 12 an quia *idem* || p. 615, 16 *Commelinum sequi debebam: videtur enim* tempestas ex scholio ad v. 451 perperam inlatum esse || p. 625, 19 licet Catullus dixerit feminino] *Servium non Cat.* I 2 'arida pumice' legisse sed XXII 6 'pumice aequata' male iunxisse suspicatur *Schoellius* || p. 627, 15 fortasse desperantes || p. 628, 10 sqq. sive bona sint sive mala. DIVERSA CLAMOR hypallage. intellege 'diversus clamor' *Schoellius* || p. 631, 13 quod proposui ita probat *Schoellius, ut scribatur* partes cohortium pro opere instructae et stationes locatae pro castris || p. 631, 18 mihi in mentem venit στρέψασκον (*Il.* XVIII 546) || p. 632, 11 abundabat] cf. *schol. ad Aen.* II 609 || p. 633, 10 quoniam servato sic scribendum esse censet *Schoellius* et quidam 'lapsa' notant, quoniam non e. q. s. || p. 633, 21 'Αμάζονος exempli causa proposuit *idem, omnino genitivum nominis cuiusdam restituendum putans. mihi in mentem venit* σφρίζουσα μάλ' ἐς

κενεῶν' εἰσέπατο λόγῃ || p. 637, 16 pro opere ponere solet *Schoellius* || p. 640, 10 'profanos' docet sibi *e. q. s. idem* || p. 642, 1 scilicet ut desideres o. u. T. *idem* || p. 644, 17 de Regum *vel* Numae legibus, quae et Papiriae leges appellatae sunt, dixit, quae *e. q. s., ut ad haec referantur* (v. 21) ipso titulo legis Papiriae usus est *idem* || p. 646, 1 epitheton est loco accomodatum *idem*.

Prioris voluminis adnotationi haec addenda sunt, quorum de parte Fleckeisenus benevole me admonuit. p. 14, 19 has alii virgines perhibent, alii eis etiam filios dant Orpheum, Linum, Hymenaeum. ideo et porcam eis sacrificari aiunt, quod multum pariat *O. Iahn Philol.* XXVI p. 13 || p. 274, 2 namque Samothraces horum penetium antistites *θυοσκόους* vocabant *O. Iahn l. l.* p. 13 || p. 368, 3 et ibi tam publice quam privatim solere fieri *Huschkius Igv. Taf.* p. 202 || p. 370, 11 deduxisse *Lobeckius Aglaoph.* p. 1241 || p. 504, 18 necesse enim erat ansis aras a. s. t. *Schoellius. cf. Serv. ad Aen.* VI, 124 || p. 508, 9 haec opinio est, si Mercuri iussu haec t. f. a. c. *idem* || p. 508, 13 quod viridat *G. Becker Rhein. Mus.* XXIX p. 495 || p. 525, 27 *cf. O. Iahn Ber. d. sächs. Ges. d. Wissensch.* 1851 p. 139 || p. 572, 12 qui *idem* victus est ab Aenea *Mommsenus ap. Iord.* p. 6 || p. 572, 13 qui tamen finito proelio non comparuit *idem C. I. L.* I p. 283 || p. 596, 6 decem *secludit Hartmannus d. Roem. Cal.* p. 123 || p. 645, 2 *sqq. cf. O. Iahn Philol.* XXVI p. 14 *sqq.*

Tertii libri commentario emendando Francisco Pauly exhortante operam dedit Albinus Nager, qui (Graz 1882) scholasticum libellum edidit, cuius haec est inscriptio: Textkritische Bemerkungen zu Servii grammatici qui feruntur in Vergilii carmina commentarii. ex coniecturis ibi prolatis eas infra commemorabo quas scholiorum emendationi utiles esse iudico. p. 333, 4 sola *pro* tota || p. 336, 7 trahunt huc *pro* tradunt hoc || p. 340, 16 elegit (*ut F*) *pro* legit || p. 340, 27 haec Myrtus ex fama antiquorum de plebe nata *pro* h. M. ex fama de plebe antiquorum n. || p. 347, 18 nocturnos deos esse (*ut T*) *pro* nocturnos esse || p. 350, 26 ab Thracia *pro* ad Thraciam || p. 353, 11 praeter historiam *pro* per historiam || p. 359, 5 in demonstratione] *add.* imperii. *malim addi* dominationis. *cf. v.* 97 || p. 360, 1 et *secludit* || p. 366, 24 celeuma . . . hemistichium *ad v.* 129 'Cretam proavosque petamus' pertinere vidit || p. 373, 1 Iovis et *secludenda* fuisse recte dicit || p. 376, 15 DEBITA *utrique lemmati addendum* esse suo iure statuit et significare ex debito e *Turonensi* restituit. *ap. Servium autem e Caroliruhensi* 116 id est *pro* minus est scribendum || p. 383, 21 eis *pro* ei || p. 389, 3 sane . . . dicebantur, ut Sappho. quia haec inde desiluit, hic locus vocatur *ἄλμα* || p. 396, 3 ad hoc tantum *pro* hoc

tantum || p. 414, 19 et sedem *pro* sed || p. 436, 21 *post* aut *add.* quod, quod *typothetae errore omissum reponere neglexi* || p. 443, 9 sceleratius *pro* celerius || p. 452, 8 metri causa 'e' corripuit *pro* metri causa 'constiterunt' || p. 453, 18 graece Παντανύας.

Denique rogo, ut non nulli typothetae errores, qui me fugerunt, corrigantur. sunt autem hi: *vol. I* p. 361 *adnot. crit. lin. extr. lege* 583 || p. 425, 29 *lege* VADE || p. 465, 19 *lege* AVT; 23 illud || p. 472, 23 *lege* ominis || *vol. II* p. 333, 14 *distingue* dicimus, fortunam || p. 350, 8 *lege* SPVMANTES || p. 422 *adnot. crit. lin. 4 dele* significat et bella] || p. 467, 20 *lege* contempserat || p. 487, 14 *lege* ducitur || p. 511 *adnot. crit. lin. 15 semel dele* Iphigeniam abortiam Daniel || p. 514, 17 *lege* derivativo || p. 525, 7 *dele* et || p. 536, 26 *distingue* venisset. alii

Scr. Heidelbergae mense Octobri a. MDCCCLXXXIV.

G. Thilo.

SERVII GRAMMATICI
IN VERGILII AENEIDOS LIBRVM NONVM
COMMENTARIVS.

1. ATQVE EA DIVERSA PENITVS DVM P. G. in hoc libro mutatio est rerum omnium: nam et personae et loca alia sunt et aliud negotium incipitur; ab Aenea enim transit ad Turnum, a Tuscia ad Ardeam, a petitione auxiliorum ad bellum. quem transitum quidam culpant, nescientes Vergilium prudenter iunxisse superioribus negotiis sequentia per illam particulam 'atque ea d. p. dum parte geruntur', scilicet dum offeruntur arma, dum dantur auxilia. 'dum' enim cum sit coniunctio, hic tamen adverbii vim obtinet: Terentius mea nihil refert, dum patiar modo. sane formatus est iste liber ad illud Homeri, ubi dicit per noctem egressos esse Diomedem et Vlixen, cum capto Dolone castra penetrarunt: nam partem maximam et oeconomiae et negotiorum exinde habet. DIVERSA PENITVS valde diversa, id est longius remota, vel apud Pallanteum vel in Etruria: unde paulo post <10> dicit 'nec satis, extremas Corythi penetravit ad urbes Lydorumque manum'.

2. IRIM Iris quasi Ἴρις dicta est: numquam enim ad conciliationem mittitur, sicut Mercurius, sed ad disturbancem. et est ministra non tantum dearum, sed et deorum: nam praeter Homerum et Vergilius hoc probat, dicens <800> aeriam caelo nam Iuppiter Irim dimisit, germanae haud mollia iussa ferentem.

8 Terentius] Eun. II 3, 29 || 16 Iris . . . dimisit] exscr. mythogr. II 6 et Luct. Plac. ad Stat. Ach. I 220. cf. mythogr. III. 4, 2 et 6

2 nam et aliae personae vulgo || 3 incipit L || transit RMF et in ras. I: ~~transit ASH~~ | ~~taeciam H~~ || ad om. LH. (add. l) || 4 petitione ALM | 5 uergit | ~~negotia innxisse R~~ || 6 sequentia om. R || illam] eam R || ~~possis et adverbii locum tenet~~ || 9 ad illa est] et H || 16 IRIN ALHM, om. R || Iris nam praeter homerum F: nam praeter deorum H nam praeter deorum dimittit S (corr. s) de-

3. AVDACEM AD TVRNVN fortem sine felicitate, sicut de Palante diximus <VIII 110>. *et modo audaciae laus oportuna, quia ad audendum exhortandus est.*

4. PARENTIS PILVMNI Pilumnus et Pitumnus fratres fuerunt dii.
 5 horum Pitumnus usum stercorandorum invenit agrorum — unde et Sterculinius dictus est — Pilumnus vero pinsendi frumenti: unde et a pistoibus deus colitur. ab ipso et pilum dictum est. *quidam Pilumnus et Pitumnus Castorem et Pollucem accipiunt: non nulli laudum deos: Varro coniugales deos suspicatur.* SACRATA VALLE
 10 ideo 'sacrata', quia, ut diximus <I 441>, numquam est lucus sine religione. SEDEBAT ut Asper dicit 'erat', quae clausula antiqua est et de usu remota. secundum Plautum *autem* 'sedere' est consilium capere, qui inducit in *Mostellaria* <V 1, 54> servum dicentem sine iuxta aram sedeam, et dabo meliora consilia. sed se-
 15 cundum augures 'sedere' est augurium captare; namque post designatas caeli partes a sedentibus captantur auguria: quod et supra ipse ostendit latenter, inducens Picum solum sedentem, ut <VII 187> parvaque sedebat succinctus trabea, quod est angurum, cum alios stantes induxerit. ergo 'sedebat' aut erat aut consilia capiebat
 20 aut augurabatur. *unde et hic lucus vice aedis sacratae accipi debet: quod plenius illo loco dictum est <VII 174> hoc illis curia templum. aut quia in locis sacris sedentes (qui) consilia habituri erant, curiam in templo haberent: quod Numa cum sciret, Vestae aediculam, non templum statuit, ne ibi senatus haberi posset et ipsa necessitate vir*

4 Pilumnus et Pitumnus . . . dictum est] exscr. mythogr. II 183. cf. Isid. or. XVII 1, 3

1 de] et *F* || ad v. 3 in marg. oportuna est hoc loco laus audaciae que ad audendum exhortatur *T* || 2 audaciae] aut latio *F* || 3 audiendum *F* || exortandus *G* || 4 PARENTIS . . . dictum est om. *F* || pitumnus *RLHM* bitumnus *AS*. ab aliis scriptoribus Picumnus vocatur. cf. Preller Roem. Mythol. I³ p. 376 || fuerunt et dii Masvicius || 5 bitumnus *Sa* piturum *H* || 6 stercolinius *ASL* sterquilinius *RM* stercolinius *II* || Pilumnus . . . dictum est post sacrata hab. *H* || pensende *ASH* (pensendi a pinsendi s) pensendi *L* || 7 quidam . . . suspicatur e *Turonensi* edidit Daniel || 9 laudum] infantium *Burmmanus* e scholio ad *Aen.* X 76 adscripto. sed e *Varronis* (d. v. p. *R.* lib. II) verbis a *Nonio* (p. 528 *M.*) laudatis 'infantium' deos parum accurate dictos esse apparet quos *Varro* ipse 'coniugales' appellari docuerit. quod interpret dicit laudum deos a non nullis putatos esse *Pilumnus* et *Pitumnus* inde videtur explicandum esse quod veteres a *Castoribus*, quibuscum illi comparantur, equites in re fortiter gerenda adiuvari crediderunt. cf. Preller Roem. Mythol. II³ p. 300 sqq. || 10 ut diximus supra *LF* || 13 monte *laria* *F*, corr. Daniel || 16 captantur *LM*: captare namque *ASH* optabantur *R* captabantur *F* || 18 succinctus] om. *AH*, sede *M* sua intus *F* || 20 uiccae aedis se sacratae accipi debet *F*, quocum consentit *G*, nisi quod accipiebant exhibet pro accipi debet, quod ipsum Daniel correxit || 22 qui add. *Masvicius* || abituri *G* || 23 stiret ueste ediculam *G* || 24 templum om. *G* || senatos habere *F*, corr. Daniel

introiret locum. nam et ipsa consilia a sedendo quasi considia dicta sunt; sedentium enim animi tranquilliores fiunt.

5. THAVMANTIAS secundum poeticam Thaumantis filia. ceterum ex admiratione hoc nomen accepit, quae admiratio de eius coloribus nascitur. 5

6. DIVVM PROMITTERE NEMO 'nemo' pro 'nullus' posuit. et est acyrologia: nam 'divum nemo' non possumus dicere, cum proprie 'nemo' sit 'ne homo'.

7. AVDERET docet per transitum multa interdum temporum ratione provenire, quae numina praestare non possunt: quod etiam paulo post in matris deum petitione Iuppiter probat, dicens <96> cui tanta deo permissa potestas. VOLVENDA pro 'volubilis'.

8. AENEAS VRBE ET SOCIIS ab occasione. et ostendit quid illi expugnandum sit, quia caret defensore. VRBE urbs ista, quae est † tutam <VII 157> ipse humili designat moenia fossa. hanc castrum Lau- 15rens ait dici Varro, oppidum tacet. sed ubi primum Aeneas egressus sit, eum locum Troiam nuncupari traditur.

9. PALATINI prolepsis est.

10. NEC SATIS quia occurrebat ab Euandro eum facile posse remeare. CORYTHI PENETRAVIT ut totam [in] Etruriam peragrasse 20 videatur. Corythi autem montis Tusciae, qui, ut diximus <VII 209>, nomen accepit a Corytho rege, cum cuius uxore concubuit Iuppiter, unde natus est Dardanus. 'penetravit' autem bene, quia supra dixerat 'penitus'.

1 nam . . . dicta sunt] cf. Isid. or. VI 16, 12 || 3 THAVMANTIAS . . . nascitur] exscr. mythogr. II 6 et Luct. Plac. l. l. || 6 nemo . . . ne homo] cf. Charis. p. 96, 15 K. et Isid. or. X 184

1 considia] consilia F || 2 animi om. G || tranquilliores F. ex verbis quae sunt unde et hic . . . tranquilliores fiunt eum qui pleniorum commentarium composuit nihil ab auctoribus suis accepisse puto nisi haec hic lucus . . . curia templum et quia in locis sacris sedentes consilia habere solebant: nam et ipsa consilia . . . tranquilliores fiunt: illa ad LYCO (v. 3), haec ad SACRATA VALLE SEDENTES (v. 4) adscripta fuisse videntur. reliqua ipse e Servianis ad VII 153 et 174 scholiis addidit. singulae scholii sententiae quam non sint apte inter se conexas nemo non videt. || 3 poetam R poetica Stephanus || 4 quae] quia Burmannus || 5 nascitur] et Graece Θάρυα dicitur add. Fabricius || 8 ne homo F: nec homo reliqui || 10 peruenire L (corr. l) || quae . . . possunt] quae numquam praestare possunt H || praestare non possunt om. L (add. l) || 11 improbat R || 13 ad v. 8 in marg. agit ab occasione T || 14 quae est tutam] quae est dicta Troia ut Burmannus. fort. quae est tutamentis ab Aenea firmata vel saepta, ut ipse e. g. s. urbs ista, quia est tuta, ut F. Schoellius || 15 castrum F || 17 traditur F traditus* Daniel tradit Masvicius || 18 prolepsis F prolemsis G || 20 remeare] ad troiam scilicet quam fecerat in morem castrorum in marg. add. l || in secl. Daniel. totam ille Etruriam F. Schoellius || 21 qui] quia F || 23 ad PENETRAVIT supr. vers. bene dicit penetravit quia supra dixerat penitus diversa parte T

11. *LYDORVMQVE MANVM omnia haec ad occasionem faciendi pertinent ex longinquitate, ut dictum est, regionis.*

12. *NVNC TEMPVS a metu. ARMAT AGRESTES ne ei formidinem iniciat, agrestes esse commemorat.*

5 13. *TVRBATA ARRIPE CASTRA aut 'arripe et turba': aut turbata invade per absentiam Aeneae. 'turbata' autem inordinata: aut certe 'turba et arripe'.*

14. *PARIBVS ALIS id est aequalibus. et ostendit aequalem volatum.*

15. *FVGA pro 'veloci reditu'; neque enim fugit. SECVIT SVB*

10 *NVBIBVS ARCVM hoc est duxit, ut <VI 899> ille viam secat ad naves. et re vera arcus ipse variis coloribus sectus est. bene autem 'sub nubibus', quia sine nubis beneficio arcus non videtur.*

16. *AGNOVIT IUVENIS deest 'eam'. et Irim tantum agnovit, non et a quo missa esset, utrum a Iove, an a Iunone. hinc est quod*
15 *dicit 'quis te mihi nubibus actam detulit in terras'? unde apparet eum scisse nuntiam illam et Iovis et Iunonis esse.*

19. *REPENTE item aliud augurium: namque cum Iris sine nubibus non possit videri, post eius abscissum statim est secuta serenitas. CLARA autem bene addidit, quia tempestas τῶν μέσων est.*

20 20. *DISCEDERE CAELVM chasma dicit factum, id est subitam aeris disruptionem et quendam recessum: per quod vult videri chasma Irim se recepisse. MEDIVM autem bene dixit; nam est et summum, unde est <I 225> sic vertice caeli constitit. nubes autem in medio sunt, ubi omnia ista sunt signa quae dicit, id est Iris, serenitas, chasma: nam si in summo fierent, nullus videre potuisset. humani enim oculi altiore et nimium splendorem ferre non possunt. sane chasma est, ita enim Plinius vocat, disruptio et quidam caeli recessus. in auguralibus libris inter ostenta etiam caelum discessisse dicitur. et quidam hic 'caelum' pro aere accipiunt, ut Lucretius*
25 *<IV 134> in hoc caelo qui dicitur aer.*

27 Plinius] nat. hist. II § 96

4 *supr. vers.* 11 omnia ista ad occasionem faciendi ex longinquitate regionis pertinent *T* || hoccasionem *F* || pertinet *F* || 3 *ad NVNC τ. supr. vers.* agit a metu *T* || a *om. G* || nei formidini none iniceat *L (corr. l)* || 6 invade *om. R* || *ad TVRBATA supr. vers.* inordinata *T* || inordinata autem aut certe *F, correxi* || 8 *ALIS F* || 9 *ad FVGA supr. vers.* veloci reditu *T* || 12 quia] quasi *M* || 13 *IUVENIS . . . dicit om. H* || 14 *esset] sit F* || 15 *apperet eam F, corr. Daniel* || 17 *Iris] ipsis F* || 18 post cuius abscissum *F* || 19 addit *H* || 20 *DISCEDERE L (corr. l) DISCINDERE H DISCERE F* || chasma autem *A* || 21 *disruptionem] distinctione H* || secessu *F* || per *om. L (add. l)* || uidere *F* || casma irim *A* casmatrim *S* casmatrim *H* inter chas marim *F, Irim om. R* || 22 nam] irim *a* || 25 fierent *R*: fieret reliqui || 26 humani autem *AS* || splendorem *F et exemplaria*: altiore *ASRHMI* altiōra *L*. aetherem et nimum altiore *F. Schoellius* || 28 *discessus exemplaria non nulla* || in fulguralibus libris *coni. P. Regell* || ostenta *Daniel*: est emta *F* || discisse *F, correxi*

21. PALANTESQVE POLO STELLAS bene 'palantes', quasi in alienum tempus errore venientes: *aut 'palantes' quae sunt palantes, epitheton stellarum perpetuum.* OMINA TANTA scilicet caelestia. *et haec omina pro signis vel auspiciis posuit.*

22. QVISQVIS IN ARMA VOCAS vel Iuno vel Iuppiter. 5

24. ONERAVITQVE AETHERA VOTIS iterum atque iterum, *aut alia atque alia* est vota pollicitus. locus autem iste dictus est secundum augurum morem, apud quos fuerat consuetudo, ut si post acceptum augurium ad aquam venissent, inclinati *aquas* haurirent exinde *et* manibus et fuis precibus vota promitterent, ut visum 10 perseveraret augurium, quod aquae intercessu dirumpitur: unde etiam in duodecimo visum augurium non procedit neque sortitur exitum firmum, quia cycnus, dimissus ab aquila, in fluvium cecidit, ut <XII 255> praedamque ex unguibus ales proiecit fluvio. hinc videtur etiam Turnus minime potuisse liberari. 15

25. IAMQVE OMNIS CAMPIS EXERCITVS IBAT APERTIS intellegamus hunc exercitum primo confuse in campos ruisse, post digestum in ordines, ut sit sequentium fluminum congrua comparatio: quae flumina dicit post camporum inundationem in alveos suos reverti. nam hoc vult dicere: ut de campis flumina in alveos redeunt, sic digesta est in acies militum multitudo, quae fuerat ante diffusa. 20

26. DIVES EQVVM per genetivum frequentius utimur hac figura, quam per ablativum. *sane hic secutus veteres cuius rei dives addidit, cum alibi subtraxerit, ut <IV 263> dives quae munera Dido et <VII 11> dives inaccessos ubi Solis filia lucos.*

27. COERCENT cogunt, colligunt, *alias 'continent', alias 'compepsunt'.* *non nulli 'postrema' pro 'postremas partes' accipiunt.*

29. SEDATIS AMNIBVS quia Nilus exundat aestate, cum cetera flumina inminutione quieta sunt. 30

1 in alienum errorem venientes AS (corr. a) || 3 perpetum F (perpetuum G) || OMNIA ASF (corr. a) || ad OMINA T. in marg. quasi diceret in campo (sic) uocor sequor prouocantem. omina autem hoc loco signa et auspicia debemus intellegere T || 4 haec] hic Masvicius || 10 et fuis] effuis F || vota om. R || mitterent . . . aquae om. RLH (in marg. add. l) || 11 intercessum F || 12 in .XI. M || non procedit nec sortitur exitum firmum F: quod aquae intercessu dirumpitur firmum Serviani libri, nisi quod firmum est RM firmum non est l || 15 hic M || turno H turnum F || liberare H || 18 sequentium in fluminum ASH (in del. a) || 19 suos . . . alveos om. F || 20 alveos suos vulgo || 26 dives incesso rubi solis et riq. G || 27 colligunt om. H || ad COERCENT supr. vers. cogunt colligunt interdum significant (sic) continent et interdum compepsunt T || 28 ad POSTREMA supr. vers. id est postremas T || 29 ad SEDATIS A. supr. vers. quietis quia nilus aestate exundat cum . . . sunt T

30. ALTUS PER TACITUM GANGES fluuius Indiae est, qui secundum Senecam in situ Indiae novem alveis fluit, secundum Melonem septem: qui tamen et ipse commemorat non nullos dicere, quod tribus alveis fluat. Vergilius tamen, Nilo eum iungens, septem alveos
5 habere significat. hanc varietatem Donatus fugiens longum hyperbaton facit, dicens 'ceu surgens septem annibus Nilus aut Ganges'.

ALTUS PER TACITUM sane bene addidit 'per tacitum altus', hoc est per profundam altitudinem; nam licet crescat, intra ripas tamen est, nec, ut Nilus, superfunditur campis; unde Asper distinxit 'altus
10 per tacitum'. et bene agmen exercitus flumini comparavit, quia et fluviorum agmina ipse dicit <II 782> leni fluit agmine Thybris.

PINGVI FLVMINE NILVS Nilus dictus est quasi νέαν λίύν, hoc est novum limum trahens: quod volens exprimere dixit 'pingui flumine', id est fluere, quae res fecundam efficit terram: quod et ipse
15 in georgicis <II 187> ostendit dicens liquuntur montibus amnes felicemque trahunt limum item et viridem Aegyptum nigra fecundat harena.

31. CVM REFLVIT CAMPIS hoc est a campis rediit; tunc enim omnia ora eius apparent: alias, cum abundat, una eius facies est.

20 34. AB ADVERSA castris opposita, an venienti agmini? QVIS GLOBVS id est quantus: admirantis enim est, non interrogantis; nec enim interrogat qui nuntiat.

37. HOSTIS ADEST hic distinguendum, ut 'heia' militum sit properantium clamor. et est Ennianum, qui ait heia machaeras.
25 ergo 'heia' ingenti clamore dicentes ad portas ruebant. alii 'hostis adest, heia' legunt. alii 'heia' non a persona ad personam dictum putant, sed ipsum poetam quasi actu rei et imaginatione exclamasse.

1 secundum Senecam in situ Indiae] fragm. 11 ap. Has. III p. 420 | 12 Nilus . . . fecundam efficit terram] cf. Isid. or. XIII 21, 7 | 16 et] georg. IV 291 24 Ennianum] ann. v. 585 ap. Vahl. p. 85

2 fluit . . . alveis om. R | Melam Masricius. cf. Mel. III 7, 68 | 3 quod tantum tribus alveis Fabricius quod tribus tantum alveis Masricius | 4 vergilius F | 7 addit H | 8 per ante profundam om. F | crescant RH | 9 nec ut nilus F: nec iussu A nec ius S nec tacitum ius R L H (del. D), om. M. fortasse intra ripas tamen est taciturnus nec superfunditur campis | distinxit] dixit R | 10 et om. G | exitus G | 11 agmina thybris F | 12 neanei avn A S nean evan R neaneylin L neane iacin H neaneyan M neaneyan F | 15 liquuntur L lincuntur H | 19 aparent F | habundat F | 20 ad ADVERSA supr. vers. castris opposita siue ab agmine veniente T | agmini G agmine F, sed ne add. man. rec. | 23 eia R l ea L | 24 annianum R enniarum H iniarum F ait] it A S arc H | eia A S R H l. om. I | macheras libri. nisi quod machera F | 25 eia R F | portam R | ad HEIA supr. vers. quidam heia non a persona ad personam dictum nolunt sed ipsum poetam sub imaginatione actae rei exclamasse T | a ad F | a persona om. G | 27 quasi hactu rei et imaginatione (magnatione G) et clamasse F. quasi tactum rei imaginatione F. Schöellius quasi in actu rei et imaginatione vel quasi in actae rei imaginatione ego

39. NAMQVE ITA DISCEDENS PRAECEPERAT excusatio Troianorum, ne portas clausisse timore viderentur. OPTIMVS ARMIS peritus armorum, dux egregius, qui et futura provideret.
40. SI QVA INTEREA FORTVNA FVISSET scilicet bellicus casus.
42. TVTOS SERVARENT AGGERE MVROS *id est tutos beneficio aggeris* 5
muros.
43. PVDOR IRAQVE MONSTRAT licet eos hortaretur ira et pudor.
44. OBICIVNT obices ponunt, vel obicibus muniunt, et per hoc claudunt. FACESSVNT hic 'faciunt', alias 'discedunt', ut illa hinc facessat.
45. TVRRIBVS pro 'in turribus'. 10
46. TARDVM AGMEN peditum dicit, qui equitum comparatione tardi sunt.
47. VRBI Troiae, quam fecerat Aeneas castrorum in morem.
48. MACVLIS QVEM THRACIVS ALBIS *figura: maculas albas habens.* et nove albas maculas dixit, cum proprie macularum haec sit natura, 15
ut obscuritate sua album aliquid infuscent.
49. CRISTAQVE TEGIT GALEA AVREA RVBRA *pro 'galca cristas habens rubras?'. sed* duo ablativi sunt et duo nominativi, quos metrica ratione discernimus; nam 'rubra crista' longae sunt ultimae, quia ablativi sunt casus. sane huius modi versus pessimi sunt. 20
51. EN AIT *eclipsis festinationis exprimendae gratia: quidquid enim addideris sensus admittet.*
52. PRINCIPIVM PVGNAE hoc de Romana sollemnitate tractum est. cum enim volebant bellum indicere, pater patratus, hoc est princeps fetialium, proficiscebatur ad hostium fines, et praefatus 25
quaedam sollemnia, clara voce dicebat se bellum indicere propter certas causas, aut quia socios laeserant, aut quia nec abrepta animalia nec obnoxios redderent. et haec clarigatio dicebatur a claritate vocis. post quam clarigationem hasta in eorum fines missa indicabatur iam pugnae principium. *post tertium autem et tricesimum* 30

9 illa] Ter. Phorm. IV 3, 30. cf. Serv. ad Aen. IV 295

1 DESCEDENS L DESCENDENS H || 2 uideantur H || 4 schol. ad v. 40 om. I' || scilicet et bellicus casus AS || 5 ad TVTOS s. A. M. supr. vers. beneficio aggeris seruarent tutos muros T || AGGE G || aggeres F || 6 muros om. G || 8 ad OBICIVNT supr. vers. obices ponunt vel obicibus muniunt et ab alia manu claudunt obstruunt T || claudunt] ludunt F || 9 ad FACESSVNT supr. vers. faciunt implent T || 14 ad MACVLIS Q. T. A. supr. vers. id est maculas albas habens T || figura (figuras Daniel) maculis albas habens F, correxi || 15 hoc sit macularum R haec sit macularum L || natura] om. RL (add. ?), macularum H || 17 ad CRISTAQVE T. G. A. R. supr. vers. tegit illum galea cristras rubreas (sic) habens T || 18 rubans F || 19 crista rubra R || 21 ad EN A. supr. vers. eclipsis est festinationis exprimendae gratia facta T || 28 reddiderant Stephanus primus || a claritate vocis om. R || 30 principium pugnae. hasta in hostium fines missa indicabatur principium pugnae post tertium autem et tricesimum diem . . . primamque deorum tellurem hab. T || tricesimum F (corr. man. rec.)

diem quam res repetissent ab hostibus, fetiales hastam mittebant. denique cum Pyrrhi temporibus adversum transmarinum hostem bellum Romani gesturi essent nec invenirent locum, ubi hanc sollemnitate[m] per fetiales indicendi belli celebrarent, dederunt operam, ut unus de Pyrrhi militibus 5 caperetur, quem fecerunt in circo Flaminio locum emere, ut quasi in hostili loco ius belli indicendi implerent. denique in eo loco ante aedem Bellonae consecrata est columna. Varro in Caleno ita ait duces cum primum hostilem agrum introituri erant, ominis causa prius hastam in eum agrum mittebant, ut castris locum caperent. 10 ergo bene hoc poeta de more Romano tractum Turno utpote duci dedit. sed in hac consuetudine fetialis, qui bellum indicebat, antequam hastam iaceret, etiam terram hostium contestabatur: unde quidam volunt Aeneam scientem quod bellum gesturus esset, sicut a sibylla cognoverat, ubi ad Italiae partem debitam venit, primum adorasse terram, ut <VII 136> 15 geniumque loci primamque deorum Tellurem.

53. CLAMOREM EXCIPIUNT SOCII legitur et 'clamore'. si 'clamore', sensus erit talis: hastae iactum socii clamore comitantur; si 'clamorem', intellegimus Turni eos clamorem excepisse et cum fremitu eum secutos esse, id est excipiunt clamorem Turni et cum fremitu eum sequuntur. 20

54. INERTIA CORDA non re vera, sed sicut hostibus videbatur.

56. ARMA VIROS vehementius 'viros' pronuntiandum. CASTRA FOVERERE veteres 'fovere' pro 'diu incolere' vel 'habitare' dicebant.

57. ADITVMQVE PER AVIA QVAERIT etiam per avia. sane ex- 25 primitur Turni violentia; nam viam per avia nullus requirit.

59. AD CAVLAS munimenta et saepta ovium. est enim Graecum nomen 'c' detracto: nam Graeci ἀλλάς vocant animalium receptacula.

7 Varro in Caleno] Riese p. 247 || 26 munimenta . . . receptacula] exscr. Isid. or. XV 9, 6

1 feciales F || 2 pyrri F || 3 hubi F || sollēnitate itatem F || fitiales F (corr. man. rec.) || 4 celebrent F || pyrri F || 5 flāminio T flumineo F (corr. man. rec.) || ut] at F || 6 ante edem T: antea dem F ante pedem Daniel || 7 columna] bellone add. T || in calencita ait F || 8 introituri erant T: introitum rerant F introitum ierant Daniel || omnis F || 9 mitebant F || 10 bene] be F || duce F T, corr. Commelinus || 11 hoc F || 12 unde quidam uolunt scienter aeneam fecisse qui cum bellum gesturus esset . . . primum adorauerit terram . . . tellurem T || 13 sybilla F || 17 actum H || 19 eum ego: eos F || secutos Daniel: secutus F || 20 sequuntur] secutos l. ceterum verba quae sunt et cum fremitu . . . Turni Servii esse videntur et a librario aliquo a priore et cum fremitu ad alterum aberrante omissa || 21 non] nam R || 22 ad viros supr. vers. uehementer in hoc loco pronuntiandum est uiros, ad FOVERERE in marg. fouere ueteres pro incolere et . . . habitare ponebant sicut . . . T (ante habitare duae litterae evanuerunt. post sicut quid olim scriptum fuerit hodie non potest cognosci) || 23 inicolere F || vel] et Daniel || ducebant F, corr. Commelinus || 25 per avia] peruiam H || querit L || 26 enim] autem F || nomen om. AS || detracto] adiecto R tracto L (corr. l) nātracto H || aulas libri

unde in sacris aedibus et in tribunalibus saepta, quae turbas prohibent, caulas vocamus.

60. NOCTE SVPER MEDIA ultra mediam noctem, id est *plus quam media, vel* maiore eius parte. et est bona elocutio, facta per syllepsin, ut si dicas 'legi nocte super media', id est ultra mediam 5 noctem; nulla enim syllepsis est, quae non et casum mutet, et egeat subauditione, ut <285> hanc ego nunc ignaram huius quodcumque pericli.

61. INPROBVS IRA non 'ira improbus', sed 'ira saevit': totum autem summa brevitate narratum. 10

62. SAEVIT IN ABSENTES fantasiam saevitiae expressit, qua lupi sic circa caulas fremunt, ut in ipsis animalibus solent.

63. EX LONGO RABIES absoluta elocutio, ut si dicas 'ille fame fatigatur ex longo'. SANGVINE pro 'a sanguine'.

66. ET QVA VIA CLAVSOS 'qua' adverbium loci est, non pro- 15 nomen: nam non stat versus, si 'via' septimus sit, non nominativus. ergo 'qua via' per quam partem via vallo Troianos excutiat. legitur tamen 'et quae via', et est sensus absolutior.

67. EFFVNDAT IN AEQVVM in planum, in campum.

70. INVADIT SOCIOSQVE INCENDIA POSCIT OVANTES *hysteropteron*, ut 20 aviditatem iuvenis ostenderet. 'incendia' autem pro materia, ex qua incendia sequuntur: et videtur eventum posuisse.

72. TVM VERO ut signum incendendarum navium datum est.

73. FACIBVS PVBES ACCINGITVR ATRIS pro 'ad faces accingitur', ut sit dativus, ut <II 235> accingunt omnes operi: aut 'accingitur' 25 armatur, instruitur facibus.

74. DIRIPVERE FOCOS quaeritur, quid ibi faciant foci. sed in carminibus quaedam nec ad subtilitatem nec ad veritatem exigenda sunt.

1 tribunalibus *F* || 2 caulas *Salmasius exercit. Plin. p. 647: clausas F aulas Daniel. sciens videtur monachus aliquis clausas pro caulas posuisse* || 3 ad nocte s. m. *supr. vers. plus media nocte T* || 4 parte] transacta *additur vulgo* || facta om. *LH* || 5 sinlempsin *A* sinlemosin *S* silempsin *R* silensin *L* syllempsin *H* sylempsin *M* sillempsin *F* || 9 irāpbus *F* || 11 fantasiā irē saevitiae *R* fantasia nra euitae *H* || qua] quia *RF* || 12 solet *RF* || ad solent in marg. haec add. l: hoc dicit: sicut lupus ueniens ad caulas ouium fremit et audiens agnos exercere balatum, seuit in ipsos absentes, tamquam inter illos sit, non aliter infiammantur irae in turno lustranti et muros et castra. || ad FATIGAT *supr. vers. instigat cogit T. cf. Non. p. 304, 8 M.* || 13 soluta *R* || 15 est loci *AS* || 17 per quam partem uia *F*: p. q. p. uiam *ASH* p. q. p. uiae *RLMa* || extiat *F* || 18 quae] qua *H* || 19 EFFVNDAT *F* || ad IN AEQVOR *supr. vers. in planum campum* || 21 ad INCENDIA *supr. vers. non re uera incendia sed materiam T* || 22 sequitur *I'*, *corr. Daniel* || etentum *G* || 23 ad TVM v. *supr. vers. ut signum datum est incendendarum nauium T* || 24 FACIBVSQVE ACCINGITVR ATRIS *libri Serviani* || ad FACIBVS *supr. vers. pro ad faces T* || accingitur *F* || 25 dauus *F* || 26 instruitur] Atris quasi Ietiferis: nam faces ardentes sunt *add. Fabricius* || 27 faci *F, corr. Daniel*

aut certe 'focos', quos ibi habere potuerunt. PICEVM FERT FVMIDA
LVMEN sordidior enim in taedis et ignis et fumus est.

76. QVIS DEVS O MVSAE quia res deorum est et ardua, ideo
per se eam non potest dicere. hic autem gloria Turni latenter
5 ostenditur, cuius vis nisi a numinibus repelli non potuit. TEVCRIS
aut detraxit praepositionem 'ab', ut sit 'ab Teucris'; aut 'Teucris' in
honorem salutemque Teucrorum incendia classibus avertit.

78. PRISCA FIDES FACTO SED FAMA PERENNIS omnis antiquitas
difficile pura et incorrupta manat in posteros. hoc enim dicit:
10 factum hoc licet priscum sit, id est antiquum, tamen fama eius non
est oblitterata temporis vetustate. alii sic intellegunt: fabulosum est
quidem, sed fides eius rei penes priscos est: eius enim rei, cuius aucto-
rem facere noluit, sic ordinem protulit. alii: iam quidem evanuit fides,
hoc est nemo credit factum, adhuc tamen fama vivit et dicitur. 'prisca'
15 autem 'fides' ἀξιολογία, quasi non sit facta historia.

79. QVO PRIMVM hoc est 'in initio'; non enim secundo factae
sunt naves apud Idam ab Aenea. FORMABAT id est formare
cogitabat; non enim in Ida, sed apud Antandrum factae sunt. et
bene PHRYGIA IN IDA, quia et in Creta est alia Ida, ut <III 105> mons
20 Idaeus ubi et gentis cunabula nostrae.

80. ALTA PELAGI absolutum est, ut 'lata camporum'.

81. IPSA DEVM FERTVR GENETRIX figmentum hoc licet poeti-
cum sit, tamen quia exemplo caret, notatur a criticis: unde longo
prooemio excusatur. nam ideo et prisca ratione religionis et Iovis
25 beneficio dicit esse perfectum, ut naves mutarentur in nymphas,
quo vel aliqua ex parte possit esse verisimile. sane quidam 'fertur'
reprehendunt, quod dicendo auctoritatem rei detraxerit. alii laudant,
quod dicendo 'fertur' incredibili rei auctoritatem dare noluerit.

BERECYNTIA mater deum a monte Phrygiae Berecyntho, cuius ultima

1 hibi F' || 2 ex tedis Ml || 3 et om. Fa || 4 tanta L (t latenter superscr. l)
litante H || 6 ad INCENDIA T. supr. vers. aut a teucris avertit aut in honorem et
salutem teucrorum de classibus avertit incendia T || ut si F' || 9 manet S ma-
nuant R || postera F' || hoc . . . dicit] ergo hoch (sic) dicit F' || 10 non est fama
eius AS || 11 temporum F' || ad v. 78 in marg. quidam hoc sic intellegunt fabu-
losum est quidem sed eius rei fides penes priscos est non nulli autem evanuit
quidem fides id est nemo credit factum sed adhuc fama vivit T || 12 rei] ei F'
an cuius se auctorem? || 13 iam] tam F' || 15 axiopistia F' || ficta Bentleius apud
Hedricke Varia p. 7 facta historica (scil. fides) F'. Schoellius || 16 in om. LF' ||
secundae R || 17 formare cupiebat i cogitabat L forma i recogitabat H || 19
frigida F' || 20 nostra F' || 23 creticis RLF' priscos Masvicius e Regio codice |
26 ad v. 81 quidam reprehendunt cur dixit fertur quod auctoritatem rei detra-
xit. alii laudant quod in re incredibili noluit auctoritatem dare T || 27 rep-
dunt G || 28 incredibi F' incredibile G || 29 BERECYNTIA AS BERECINTIA R
BERECINTIA Lm BERECINTIA HM VERECYNTIA F' || berecyntho A berecyntho R
berecinto L uerecincto F' || cuius F': quibus Serviani libri

syllaba caret aspiratione, quam addimus quotiens montem Deli Cynthum dicimus. est autem tenuis ista discretio, quibus nominibus subtrahi debet aspiratio: nam ecce Ripaei, montes Arcadiae, non scribuntur cum aspiratione: quam addimus cum Riphacos, montes Scythiae, significamus.

82. DA NATE PETENTI ac si diceret, ei quae iubere debuerat. *et dicendo 'nate' et 'parens' iteratione auxit adfectum.*

83. DOMITO TE POSCIT OLYMPO videtur hoc dicere: praesta ei, cuius beneficio servatus ad Olympi regna venisti. Saturnus enim cum omnes consumeret filios, Iovem solum esse non potuit, celatum 10 matris auxilio. 'domito' ergo 'Olympo' in tuas scilicet leges per beneficium meum mundo redacto. *sane haec narratio tertii libri erat, sed dilata est, ut hic oportunius redderetur, aut ne bis idem diceretur: potest ergo aut κατὰ τὸ σιωπώμενον videri, aut hystero proteron.*

84. PINEA SILVA MIHI congrue: nam pinus in tutela est matris 15 deum.

85. IN ARCE FVIT SVMMA hoc est apud Gargara, quae dicta sunt quasi cara caros, id est caput capitis, altitudinis altitudo: cara est enim κεφαλή. Gargara autem sunt montis Idae cacumina, propter quod dixit 'in arce summa'. *sane et hic locum sacratum ostendit. 20 et 'pinea silva lucus fuit' tale schema est ut nec tamen interea raucae, tua cura, palumbes feminino plurali femininum singulare iungitur, item neutrum singulare, ut ite meae, quondam felix pecus, ite capellae, aut duobus femininis pluralibus masculinum singulare, ut <XII 336> Iraeque Insidiaeque, dei comitatus. 25*

17 Gargara . . . κεφαλή] cf. Luct. Plac. in Stat. Theb. I 549 || 21 nec tamen] buc. I 57 || 23 ite meae] buc. I 74

1 quotienscumque F' || 2 cinthum ALII chinthum R canthum F' || 3 debent MF' || riphei ASII ripei RLM rifei F' || non] montes ASII || 4 cum] quam F' || quam] quod M || rephaeos F' || 7 ad TVA CARA PARENS *supr. vers.* cum dixit nate et cara parens auxit affectum T' || 9 cuius *om.* ASII (*add. a*) || beneficia AS (*corr. a*) beneficiis L beneficios II || 10 filios] suo (*lege suos*) *add. F'* || iovem . . . auxilio] iouis solus esse potuit celatus matris auxilio II || esse] absumero *add. F'* || 11 in tuas scilicet lege L (*corr. l*) || 12 tertii *scripsi Burmannum secutus qui haec adnotavit 'puto respici ad initium lib. III ut pro II legendum est'*: tunc II F' tunc hu G || erant G || 14 cata to siopomenon F' || 15 matris deum est F' || 18 cara caros S κάρα κρατός *vulgo* || cara] curic R || 19 κεφαλή M κεφαλή F' || 20 dicit R duxit II || ad LVCVN *supr. vers.* id est consecratus locus id est in summa religione T' || 21 ut *om.* Daniel || 22 palumbes] ubi *add. Daniel* || feminium F' || singulare iungitur . . . comitatus] *sic locum constitui* singiã aeneae quodam felix pecus aut duobus feminis pluralibus masculinum singulare quo deico mitatus F' singulare iungit. Et Itē meae quondam felix pecus, ubi duobus foemininis pluralibus neutrum singulare que dei comitatus* Daniel, quem Masvicius secutus est, nisi quod ite capellae post pecus addidit et que dei comitatus *omissis* neutrum singulare respondet *scripsit* || 25 *scholium ad* QVO s. r. *post* quod est prius (v. 87) hab. F' || ad QVO s. r. *supr. vers.* scilicet friges T'

FEREBANT non addit qui, sed intellegimus Phrygas: item <III 106> centum urbes habitant magnas, id est Cretes. et bene arbores consecravit quibus immortalitatem petitura est.

86. NIGRANTI PICEA 'nigranti' umbrosa. et 'picea' arboris
5 genus est, unde pix desudat. harum autem secundum Plinium quinque sunt species, sicut etiam supra <VI 180> diximus.

87. IAS EGO non 'trabes', nam de acere naves non fiunt: unde melius arbores intellegimus, referentes ad piceas vel pinos. sane notandum trabes *eum dixisse de arboribus, cum non dicantur trabes,*
10 nisi iam caesae et compositae. *abutitur ergo eo quod posterius est pro eo quod est prius.* CLASSIS EGERET pro 'classe', genitivus pro ablativo. et iusta Aeneae petitio, et concedentis benignitas numinis exclusit piaculum: nam his remotis sacrilegium committeretur. *ideo addidit 'laeta dedi'.*

88. TIMOR ANXIVS aut perpetuum est timoris epitheton: aut certe verum timorem voluit significare, ut separaret ab eo qui ex cupiditate nascitur prosperorum, ut <V 137> exultantiaque haurit corda pavor pulsans.

89. SOLVE METVS id est meos.

91. PROSIT NOSTRIS IN MONTIBVS ORTAS bona brevitate detraxit et 'his' et 'esse'; nam plenum est 'prosit his ortas esse in montibus nostris': quod fecit elocutionis causa. *sane hic ostendit quod supra arcem dixit pro monte. et bene 'ortas', ut sensum quandam navibus daret, verbum de origine commoda.*

92. TORQVET QVI S. M. aut sustinet, aut nutu suo regit.

93. QVO FATA TRAHIS ostendit fata posse aliquatenus trahi, non tamen usquequaque. hinc enim dicit 'quo', id est ad quam rem. PETIS ISTIS id est pro istis; nam sic dicimus 'peto tibi', id est pro te. *aut 'istis' utrum precibus, an navibus?*

95. FAS HABEANT ius; nec enim possunt aeterna esse quae ab hominibus facta sunt: Horatius debemur morti nos nostraque. nam sicut animi facta immortalia sunt, ita corporis pereunt: Sallu-

5 Plinium] nat. hist. XVI § 38 sqq. || 31 Horatius] a. p. 63 || 32 Sallustius] cf. Iug. 2, 2

1 addi F || 3 petura F || 7 acerte H || 8 pinus F cf. Neue Formenl. I² p. 515 || 9 eum . . . trabes Servii sunt || trabes] non dici add. M, non add. l || 10 caesae] sint vulgo additur || et diu compositae l || 11 genitivus Daniel: sed dativus F || 17 prosperitate L prosperitatis l || 19 ad METVS supr. vers. scilicet meos T || 24 dare F || commodi G. fort. verbum de origine animantium commodavit || 25 regit om. L || 26 TRIHIS H VOCAS TRAHIS F || 29 istis utrum Daniel: sistis utrumque F || 31 nos om. AR LH (add. l) || 32 animae LM || ita . . . immortalia sunt om. LH (add. l)

stius ceterum studia omnia nostra, sicuti anima, immortalia sunt. CERTVSQVE INCERTA PERICVLA LVSTRET AENEAS *securus dubia temptet*. et hoc dicit: casibus licentiam haec petitio vult adimere. nam Aeneas sorte qua homo est, navigationis debet timere periculum: quod perit, si eius navibus aeternitas detur. 5

96. CVI TANTA DEO PERMISSA POTESTAS 'cui' ac si diceret 'ne regi quidem deorum'. '*permissa*' autem data, ut hoc possit praestare.

97. DEFVNCTAE liberatae, ut <VI 83> o tandem magnis pelagi defuncte periculis. PORTVSQVE TENEBVNT nautico usus 10 est verbo, cum de navibus diceret.

98. QVAECVMQVE hic ostendit aliquas esse perituras. EVASERIT VNDIS de undis exierit, cum venerit ad eum locum, de quo navigatura iam non sit. alii legunt 'evaserit undas'; quod si est, intellegimus 'quaecumque evaserit undarum periculum'. 15

100. MORTALEM ERIPIAM FORMAM bene dixit 'mortalem': nec enim potest fieri ut eadem res et mortalis sit et immortalis; sed ut sit immortalis, ante est ut desinat esse mortalis.

101. QVALIS NEREIA DOTO non dixit 'tales erunt': sic supra <II 223> qualis mugitus, fugit cum saucius aram taurus. 20

104. PER PICE TORRENTES ardentis: et est figmentum poeticum.

105. TOTVM NVTV TREMEFECIT OLYMPVM *Homericum est μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον*.

106. ADERAT PROMISSA DIES promissum tempus advenerat.

107. TVRNI INIVRIA scilicet, quam inferebat. et modo 'iniuria' 25 est ἀδικημα, id est iniustitia. hinc est apud comicos iniurius qui audet aliquid contra ordinem iuris. et bene 'iniuria', quia et contra necessitatem fati, quod Troianos ad Italiam venire compulerat, et contra rationem foederis bella commoverat. alii 'iniuria' violentia accipiunt. 30

109. NOVA LVX hoc est repentina, id est nimbus deorum: quod

22 Homericum] Π. I 530. cf. Macrob. Sat. V 13, 22 || 25 iniuria est iniustitia . . . iuris] exscr. Isid. or. V 26, 10

1 immortalia sunt sicuti anima R || 2 ad CERTVS securus, ad INCERTA dubia *supr. vers. T* || 3 licentia F || 4 qua] quia H || 7 ne regi H: nec regi ASRM | ne egi L nerigi F || permissio F || 13 cum venerit om. F || 14 nauigandum R nauigatur H || undas . . . evaserit Servii sunt || 17 sed ut sit immortalis Servii sunt || 19 DOTA F CLOTO I || talis F || erunt] sed intellegendum est scilicet *add. I* || 23 ἐλελιξεν ολιμιτον F || 24 *schol. ad ADERAT P. D. om. F* || 26 ἀδικημα A ἀδικημα H ἀδικημα M || 27 quia] om. ASRLH, nam Stephanus || 28 fati RM: faci ASLH || fati quod Troianos *Commelinus*: factque troianos P' fas eē q; troianos G fati Troianos Daniel || compulerant F || 29 rectionem F

ipso paulo post dicit. *in secundo* <616> *nimbo effulgens, et hic 'lux' proprie, aliter postea* <728> *continuo nova lux oculis effulsit.*

110. *NUMVS lumen, quod capita deorum ambit.*

113. *NE TREPIDATE* pro 'ne festinetis'. et per hoc significatur
5 ideo ad navium defensionem egressos non esse Troianos, qui numen vetavit.

115. *QVAM SACRAS DANITVR PINVS fabula talis est: Attis, puer speciosus, cum matris magnae praecesset sacris, a rege civitatis suae adamatus est; sed cum intellexeret vim sibi a rege instare, clam in
10 silvas profugit. cum ergo inventus vim sibi videret inferri, reverenda stupratoris abscondit, qui moriens eandem ipsam partem corporis puero abscondit. quem semianimum sub pinu latentem cum invenissent antistes matris magnae, perlatum in templum deae frustra conati reficere, defunctum sepelierunt. cuius ut perpetua maneret memoria, mater
15 magna instituit, ut quotannis in sacris suis plangeretur, pinumque arborem, sub qua iacuerat, tutelae suae adscripsit, et effecit ut cultores
• sui viriles sibi partes amputarent, qui archigalli appellantur.*

116. *ITE DEAE PELAGI alii hucusque volunt matrem deum locutam: prope enim videtur absurdum ipsam indicare quae sit, cum iam
20 nymphis et audientibus utique et videntibus dicat. alii iungunt 'genetrix iubet': et putatur melius, quia postea ait* <X 220> *quas alma Cybebe numen habere maris nymphasque e navibus esse ius serat.*

121. *OBSTIPVERE ANIMI RUTVLIS hoc est Rutulorum; dabitur pro
25 genetivo. OBSTIPVERE RUTVLI* timuerunt ergo Rutuli, timuit Messapus, numinis marini filius, qui utique fiducia patris et sui nihil ex mari timere debuerit, vel certe <VII 692> *quem neque fas igni cuiquam nec sternere ferro; timuit Tiberis. per hos autem gradus, id est Rutuli, Messapus, amnis, maior Turni designatur audacia. tale
30 est et in quarto* <529> *at non infelix animi Phoenissa.*

122. *ET AMNIS RAUCA SONANS* licet antiquitas habuerit 'hic' et 'haec amnis', melius tamen est accipere 'rauca somnis' pro 'rauce', quam 'rauca amnis'.

4 *NE TREPIDATE* pro *ne festinetis* | cf. Non. p. 408, 5 M.

1 effulgens | . . . legens *P'* (quinque fere litterarum spatio relicto) legem *Cl* | 3 abyt *P'*, ambit *Daniel*, qui addidit ut supra dixi: quod nescio unde petitum sit || 6 uoluit *It P'* || 8 a rege *Daniel*: a gere *P'* || 9 a rege . . . vim sibi om. *Cl* | clam | quosdam *Daniel* || 11 ipsa partem *Cl* || 12 semianimum *Cl* || antistes *P'*, corr. *Daniel* || 15 quodannis *P'* || 17 amputarent *P'* || appellantur *Cl* || 19 cum iam nemphus *P'*, corr. *Daniel* || 21 quin *Daniel*: quo *P'* || 26 solutia *P'* || est haec scio an seculendum sit || nihil et mari *P'*, corr. *Daniel* || 27 sum | stas *P'* || 28 timuit | etiam add. *Daniel* || 29 Messapi *Daniel* || amnis *P'* || talis *P'*

123. REVOCATQVE PEDEM TIBERINVS AB ALTO nunc ipsum deum territum dixit: supra, undas fuisse perterritas et in se repressas.

124. *AVDACI TVRNO ecce ubi confirmat epitheton, quod Turno semper inponit. et hoc colore futuram orationem ostendit.*

125. ANIMOS TOLLIT DICTIS magnanimitatem suam, quia ipse non terreatur, conprobat dictis. tale est et illud e contrario <VIII 223> turbatumque oculis. potest tamen accipi, eorum animos tollit, qui erant territi: et hinc 'increpat'.

126. TROIANOS HAEC MONSTRA PETVNT id est appetunt, hoc est ad Troianorum pertinet damnum, ut <I 717> reginam petit. 10
IVPPITER IPSE scilicet qui omnibus praestare consuevit: unde et Iuppiter dictus est, quasi iuvans pater. ergo 'auxilium solitum' non circa Troianos accipimus, sed quod ipse omnibus praestare consuevit. alii 'auxilium solitum' auxilium fugae accipiunt.

127. NON TELA NEQVE IGNES EXSPECTANT RUTVLOS non expectant Troiani ut Rutulorum telis aut ignibus pereant, qui iam navium amissione perierunt. 15

128. MARIA INVIA TEVCRIS color est: nam rem quam pro se Troiani putabant, in contrarium vertit, dicens navigationis et fugae auxilium perdidisse Troianos, quos constat pro felicitate habuisse 20 navigationis vitare discrimina.

129. *REVM PARS ALTERA ADEMPTA id est naturae rerum.* REVM PARS ALTERA DEMPTA humanae enim naturae duo elementa concessa sunt, mare et terra.

131. NIL ME FATALIA TERRENT nihil pro 'non'. et tacitis occurrit quaestionibus, dicens: si fataliter se ad Italiam venisse dicunt, iam venerunt, completa sunt fata. et callide tacuit quod erat fatale: Troiani enim dicebant Italiae sibi regna deberi. et est oratorium quaestiones ita proponere, ut facile solutionis sortiantur eventum. 25

11 scilicet . . . iuvans pater] cf. Gell. V 12, 4; Isid. or. VIII 11, 34 || 25 Nihil pro non] cf. Don. ad Ter. Eun. IV 5, 9

1 ad REVOCATQVE P. *supr. vers.* cum proprie animantium sit reuocare pedem notandum est quod sua auctoritate fluuiorum posse dici ostendit uirgilius T || deum territum] tieum critum F || 2 supra] cf. VIII 240 || 4 et hoc loco refuturam F, *corr. Commelinus* || 6 dictum R || de contrario ASF || 7 ad VLTRO ANIMOS T. *supr. vers.* potest accipi quod eorum attollat animos qui erant territi T || 8 hinc *Daniel:* ins F || 9 appetunt] contra troianos *supr. vers. add. l* || hoc est . . . damnum non debuerunt cum Servianis coniungi || 10 ut reginam petit om. F, reginam petit post adpetunt hab. G || 13 quod om. L || 14 ad AVXILIVM S. *supr. vers.* quidam intellegunt auxilium solitum auxilium fugae T || 16 ignibus aut telis F || quia navium L (*corr. l*) || 17 perierunt om. LH (*add. l*) || 20 habuisse] quod iam habebant finem uagandi *supr. vers. add. l* || 23 naturae] vecturae *Buherius* || 25 et *Daniel:* ut F || 27 sunt om. AS (*add. s*) || 28 dicunt LH (*dicebant l*) || oratorum AM || 29 facilem F

132. SI QVA PHRYGES PRAE SE IACTANT 'iactant', quasi et ista confingant. aut 'prae se iactant' prae se ferunt.

133. TETIGERE QVOD ARVA quaestio est, an superare possint qui sorte venerint. et, sicut supra dictum est, per concessionem argumentatur: 5 etiam si vera sint quae iactant, tamen iam completa sunt 'tetigere quod arva fertilis Ausoniae Troes'.

134. SVNT ET MEA CONTRA FATA MIHI hoc falsum est quod dicit Turnus. sed in arte rhetorica tunc nobis conceditur uti mendacio, cum redarguere nullus potest, ut hoc loco est: quis enim 10 vere potest scire, Turno data sint, necne, responsa? sane quia scit falsum esse quod dixit, argumentis probare dicta contendit, dicens esse sceleratam gentem, raptam sibi coniugem: in quo facto utitur Graecorum exemplo, qui rapta Helena gentem delevere Troianam.

136. CONIVGE PRAEREPTA invidiose sponsam coniugem vocat. 15 NEC SOLOS TANGIT ATRIDAS ISTE DOLOR cur non in similitudine criminis sit poenae similitudo? si culpa repetitur, supplicia quoque gementur.

138. PERISSE SEMEL SATIS EST quasi obiectio est, ut si dicatur: sed periisse semel satis est, immo vero semel satis fuit eos peccasse: ex quo 20 colligitur quotiens peccaverunt, totiens eos perire debere.

139. PENITVS MODO NON GENVS OMNE PEROSOS FEMINEVM modo omne genus femineum non eos penitus perosos decebat, propter quod ante perierunt. locutus est autem figurate.

140. MEDII FIDVCI A VALLI quod inter Troianos Rutulosque sit me- 25 dium. et bene de muris nihil dixit.

141. FOSSARVMQVE MORAE non tutela, sed mortis dilatio.

142. AN NON VIDERVNT legitur et 'at non viderunt': si 'an non', absolutum est; si 'at non', inceptiva est particula, ad ornatum pertinens: Horatius at o deorum quidquid in caelo regit. tale

29 Horatius] epod. V 1. cf. Don. ad Ter. Andr. IV 1, 42

2 fingant RH fingunt L (confringunt l) confringant F || aut Daniel: eam F || prae se ferunt Masvicius: praeferunt F || 3 ad v. 133 in marg. per concessionem argumentatur hoc loco quasi dicat etiamsi vera sint quae iactant iam completa sunt T || possent F, correxi || 5 sunt F || 9 in hoc loco F l || est om. F || 10 vere om. F || Turno data sint] si turno vere data sint F || Turno] cur non H || sunt AL (sint al) || 11 dixit] loquitur F || 12 sceleratam esse R || ob raptam Fabricius || ucitur H iact F || 13 ob raptam helenam F || 14 vocat] dixit R || 15 similitudinem HF || 18 ad PERISSE supr. vers. quasi obiectio est haec T || 19 et quo F, corr. Daniel || 21 modo] ita inquit sunt mulieris causa uexati ut detestari deberent etiam nomen femineum supr. vers. add. l || 22 perosos esse vulgo || dicebat ASL (corr. l) oportebat F || 24 ad MEDII F. v. supr. vers. quod inter troianos et rutulos erat medium T || intra F || 26 quasi non tutela Fabri- cius || 27 VIDEVNT A || ad non F || 29 caelo est regit M

est <VII 363> at non sic Phrygius penetrat Lacedaemona pastor. *et est exemplum a maiore ad minus, hoc est: at, credo, non viderunt Neptuni manu fabricata moenia conflagrasse, ut fiduciam vitae in exiguo (vallo) et parva fossa habeant.*

144. *LECTI FERRO* utrum 'ad ferrum lecti', an potius 'acie lecti',⁵ ut si dixisset 'virtute lecti'. *VALLVM* historice locutus est. vallum autem dicitur ipsa munitio; nam valli fustes sunt, quibus vallum munitur: ipse de sustentaculis vitium primus vallos sub tecta referto.

145. *TREPIDANTIA CASTRA* ut <13> *turbata arripe castra.* 10

146. *NON ARMIS MIHI VVLCANI* bene arma generaliter dixit: nam et ipse habuit a Vulcano, sed solum gladium, ut <XII 90> ensem, quem Dauno ignipotens deus ipse parenti fecerat et Stygia candentem tinxerat unda. per hoc autem quasi latenter dicit se Achille esse meliorem, qui se Troianos etiam sine divinis¹⁵ armis superare posse confidit.

147. *ADDANT SE PROTINVS OMNES* ne timere videatur auxiliorum multitudinem, dicit incrementa esse victoriae. *quidam* 'protinus' hic pro 'licet' accipiunt.

151. *LVCE PALAM* propter tenebras et furta inertia. vel 'luce',²⁰ quod Ilium nocte captum est: 'palam', quia insidiis.

153. *QVOS DISTVLIT HECTOR* bene solius Hectoris facta est commemoratio, ut ostendatur perisse eum, qui potuit esse terrori: per quod vult Aeneas nihil fortiter in bello fecisse Troiano. *et satis Hectori dedit, quasi plus esset differre, quam vincere.* 25

154. *MELIOR QVONIAM PARS ACTA DIEI* id est maior et prima. *an quoniam diei hoc optimum, quod matutinum?*

155. *BENE GESTIS CORPORA REBVS* in eo tantum, quod hostes

6 vallum . . . munitur] cf. Isid. or. XV 9, 2 || 8 primus] georg. II 409 || 27 an quoniam . . . matutinum] cf. Non. p. 2, 14 M.

2 *supr. v. 142* argumentum a maiore ad minus siue a specie quia quod semel potuerunt ipsi greci facere possunt et alii *T* || 3 nectuni *G* || conflagrasset *F*, corr. *Daniel* || 4 vallo *add. Masvicius*. in exigua et parva f. h. *Comelinus* || 5 acie lecti *Daniel*: ac relictis *F* *malim* 'a me lecti' || 7 autem *Daniel*: aut *F* || 10 arripere *F* || 14 haec *F* || 17 *ad* *ADDANT* s. p. o. *supr. vers.* pro qualitate materiae deprimit omnia. et in hoc loco protinus quidam intellegunt pro licet *T* (pro . . . omnia *Tiberii Donati sunt*) || 20 inertia] quia noctu captum est ilium *supr. vers. add. l* || *ad* *LVCE* p. *supr. vers.* quia nocte ilium captum est propterea dicit luce et palam quia per insidias captum est *T* || 23 perisse *RLHF*: ipse *ASMI* || 24 et satis . . . vincere *post* Troiano *collocavi, post* terrori *habet F* || 27 diei *F. Schoellius*: diei *F* dicit *Daniel* an quoniam dicitur hoc e. g. s. ego

non ausi sunt egredi: nam nihil egerant. ergo hortativa est oratio ad socios, ut audaciores esse debeant, cum videant se timeri.

156. *PROCVRATE* verbum conpositum, id est curate. *PVGNAM SPERATE PARARI* scilicet contra Troianos, non a Troianis, ne videatur contra supra dicta omnia nunc sociis inferre terrorem. ergo a me parari sperate, id est pugnatueros vos scitote, licet hostes muris se teneant, ut <XI 18> arma parate animis et spe praesumite bellum.

157. *VIGILVM EXCVBIIS* excubiae diurnae sunt, vigiliae nocturnae.

10 160. *CENTENI QVEMQVE SECVTI* centurionum scilicet, ex more Romanae militiae: nam ex numero militum qui eos sequuntur, gradus dignitatis apparet.

161. *PVRPVREIS CRISTIS IVVENES* hic versus per figuratum ablativum prolatus est.

15 162. *VARIANTQVE VICES* ut invicem potent.

163. *INDVLGENT VINO* ablativus casus est, et deest 'sibi', ni figuratum est. *INDVLGENT VINO*] ex fiducia scilicet: sequitur <186> cernis quae Rutulos habeat fiducia. *VERTVNT CRATERAS AENOS* potantes exhauriunt. et est hemistichium Ennianum.

20 164. *CVSTODIA* nomen ambiguum, sed modo 'quae custodit'.

166. *E VALLO pro muro.* *ARMIS ALTA TENENT* bona elocutio, id est armati tenent alta, hoc est muros. 'tenent' autem custodiunt.

167. *TREPIDI FORMIDINE* festini per formidinem: nam non est iteratio.

25 168. *EXPLORANT confirmant.* *PONTESQVE* qui fiunt in muris angustioribus, ut sit facilior transitus ad divisas muri partes. *PROPVGNACVLA* pilas murorum.

9 excubiae . . . nocturnae] cf. Isid. or. IX 3, 42 || 19 Ennianum] ann. v. 502 Vahl.

1 egredi] Homeri est (*Il.* II 381) *νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δειπνον ἵνα ξυνάγομεν ἄρματα* add. *D* || egerent *F* || ortativa *F* || 2 socios *G* || audaciores *F* || timere *G* || 4 *PARATI ASL* || 5 omina *Masvicius* || sociis (sotius *M*) inferre terrorem *MF*: socios inferuorem *ASH* sotios putare inferiores *R* sotios inferre terrorem *L*, sed re terrorem in *ras. l* || terrorem] sperate autem dixit quia cupidus eos ostendit pugnae et victoriae, ut viros fortes add. *D* || 6 a me pararis parat *F*, corr. *Daniel* || 9 nocturnae sunt *M* || 10 more *om. RLH* (in *ras. scr. l*) || 11 romana militia *R* || 12 apparet] unde et milites dicti a mille et tribuni militum dicti sunt *χίλιαρχοι* add. *D* || 13 *PVRPVREI Daniel* || 15 ut . . . potent] vices stationum *Commelinus*, quem *Masvicius* et *Burmannus* secuti sunt. || 17 cernis] *om. Daniel*, enim *Masvicius* || 19 emisthium *L* emisthicium *H* emisthicium *reliqui* || 20 ad *CVSTODIA s. v.* quae custodiebat *T* || 21 ad *E VALLO s. v.* de muro, ad *ET ARMIS s. v.* bona est elocutio id est armati custodiebant alta id est muros, ad *TENENT s. v.* custodiunt *T* || pro] e *Daniel* || bone locutio (lucutio *G*) *F* || 22 tenent *om. G* || aut *G* || 25 ad *EXPLORANT s. v.* attentius obseruant *T* || 27 pilas] *om. L* (add. *l*), pinnae *F*

171. RECTORES IUVENVM legitur et 'iuveni': si 'iuveni', Ascanio; si 'iuvenum', magistros militum accipe.

172. SORTITA PERICLVN aut sorte divisa ad defensionem pericli: aut par timens periculum, quod quisque experiretur.

173. QVOD CVIQVE TVENDVM EST exercet unusquisque vices ad 5 id quod accipit tuendum.

175. IDA VENATRIX a plerisque Ida mater Nisi accipitur, quia dixit 'venatrix': nam si montem volueris accipere, abusive Idam venatricem dictam intellege, pro 'venationibus abundantem': nam 'venatrix' est proprie quae venatur, non quae venationibus abundat. 10 aut 'venatrix' pro his qui in ea venantur, ut domitrixque Epidaurus equorum.

176. IACVLO CELEREM bene inducit Nisum optimum esse iaculatore, et hanc praemittit armorum peritiam, qua plurimum poterit in Euryali defensione. 15

178. TROIANA NEQVE INDVIT ARMA hoc est qui nondum bellicosa arma induerat, id est acceperat. et hoc dicit: pulcher quidem erat, sed nondum bellandi peritus.

179. PRIMA IYVENTA num prima lanugine? INTONSA hoc ad sua tempora rettulit; alioquin heroes non tondebantur. 20

180. AMOR VNVS ERAT id est eodem studio flagrabant. PARITERQVE IN BELLA RVEBANT aut simul, aut similiter et pari virtute, id est aequae fortes erant.

182. DINE HVNC ARDOREM MENTIBVS ADDVNT EVRYALE AN S. C. D. F. D. C. apud Plotinum philosophum et alios quaeritur, utrum 25 mentis nostrae acies per se ad cupiditates et consilia moveatur, an impulsu alicuius numinis? et primo dixerunt, mentes humanas moveri sua sponte; deprehenderunt tamen ad omnia honesta inpelli nos genio et numine quodam familiari, quod nobis nascentibus datur, prava vero nostra mente nos cupere et desiderare: nec enim potest 30

11 domitrixque] georg. III 44 || 21 PARITER similiter] cf. Don. ad Ter. Eun. I 2, 12 || 25 apud Plotinum e. q. s.] exscr. mythogr. III 6, 19

1 iuuenis RF || si iuveni] si iuuenis R, om. MF || ascanium RF || 3 diuisi L diuise H || 4 ad SORTITA p. s. v. id est par timens periculum . . . experiretur T || aut parturiens periculum F || 5 TVENDI A TVENDO F || EST om. AHF || 8 Idam] id est AS (del. a) || 11 hiis F || 14 qua ex quia L || poterit om. AS, potuerit M || 15 defensionem R defensionem L (corr. l) || 16 TROIANA NEC RF TROIANAQVE I TROIANEQVE H || 19 ad INTONSA i. definit tempus aetatis. lanugine id est primam lanuginem barbae tunc emittebat T (definit tempus aetatis Tib. Donati sunt. id est . . . emittebat is scripsit qui Tironianis notis utebatur) || 20 rettulit F || 21 ad AMOR v. e. s. v. id est . . . flagrabant, ad PARITERQVE i. b. r. aut simul . . . erant. ruebant cum impetu se effundebant T || eodem T: eorum F || 22 et] aut T || id est om. T || 25 plotinam F || 27 duxerunt S || 30 proba F (prava man. rec.)

fieri ut prava numinum voluntate cupiamus, quibus nihil malum constat placere. unde nunc hic ortus est sensus: hoc enim dicit Nisus: o Euryale, dine nostris mentibus cupiditates iniciunt et desideria, an deus fit ipsa mentis cupiditas? MENTIBVS *vero* ADDVNT
 5 bene *dixit* 'addunt': nam animus sui natura prudens est, sed ei additur ut aliquid inpatienter desideret. *non nulli tamen inter cupiditatem et cupidinem hanc differentiam esse volunt, ut masculino genere Cupidinem deum ipsum, id est τὸν Ἐρωτα significemus, feminino cupiditatem: quamvis hoc auctores plerumque confundunt.*

10 183. DIRA magna.

184. ALIQVID MAGNVN scilicet per hostes transitum.

185. AGITAT molitur. QUIETE modo otio, non somno; nam in vigiliis fuerat collocatus. *qui enim custos est de insomnio suo queri non potest.*

15 186. CERNIS QVAE RVTVLOS HABEAT FIDV CIA RERVN ipsius desiderii vult esse rationabiles causas, *ne vanum mens agitare videatur: nam et negligentia hostium per fiduciam nimiam ostenditur, et occasio dabatur aliquid strenue gerendi.*

187. SOMNO VINOQVE SEPV LTI alterum pendet ex altero. *et*
 20 '*sepulti*' quasi sine pulsu et nihil sentientes.

188. PORRO hortantis est: *aut num coniunctio expletiva?*

189. QVID DV BITEM id est cogitem: omnis enim cogitatio in dubitatione est ante sententiam.

190. POPVLVSQVE PATRESQVE transfert in Troianos Romanam
 25 consuetudinem, ut solet plerumque: prius enim iubebat aliquid populus, postea confirmabat senatus.

191. REPORTENT portent: nam 're' vacat. *aut † ab eo reportare.*

192. SI TIBI QVAE POSCO PROMITTVNT poscere est secundum Varronem quotiens aliquid pro merito nostro deposcimus, petere
 30 vero est cum aliquid humiliter et cum precibus postulamus. et bene quod Euryalium nolit ducere latenter ostendit: *nam ideo adiecit 'michi facti fama sat est'.*

20 sepulti . . . sentientes] cf. Isid. or. X 262; XI 2, 37; diff. verb. 522 ||
 21 PORRO . . . expletiva] cf. Don. ad Ter. Andr. I 5, 43 et III 4, 17 || 28 poscere . . . postulamus] cf. Don. ad Ter. Andr. II 5, 11

1 proba *F* || capiamus *S* || 4 ipse *ASLH* (*corr at*) || 6 desideret] desideraret *F*. quasi praeter eius naturam adiunctum ex altero *add. D* || non nulli . . . confundunt *post magna* (v. 183) *colloc. Daniel* || cupidatem *F* (cupiditatem *G*) || 8 εὐνύκρως *F* || 16 videtur *F* || 17 fiduciam *F* fiduciam *G* || 19 SEPV LTI] *om. ALH*, s. *M* || 23 sientiam *L* (id est deliberationem *supr. scr. l*) || 26 post *AS* || 27 vacant *M* || aut ab eo quod est reportare *Daniel* aut pro eo quod est adportare *coni. Burmannus coll. Servii ad VII 167 scholio. fortasse* aut ab eo (*i. e. ab Aenea*) reportent || 28 est secundum] enim est sciendum *L* || 30 vere *H* || est *om. S* || cum *ante* precibus *om. F* || 31 dicere *ASM*

193. SVB ILLO pro 'ex illo': praepositionem mutavit.

194. MOENIA PALLANTEA ubi nunc credit esse Aenean.

196. ARDENTEM modo ardentem, ut <IV 101> ardet amans Dido: an festinantem? ut <I 423> instant ardentem Tyrii: an cupiditate caedis flagrantem? ut <XII 71> ardet in arma magis: an propter 5 illud quod ipse dicit 'dine hunc ardorem mentibus addunt' et deinde 'aut pugnam aut aliquid iamdudum invadere magnum'.

197. SVMMIS ADIVNGERE REBUS 'summum' et extremum dicimus et laudabile. bene ergo in re dubia sermone usus est dubio; nam hoc dicit: non debes me nec a tua gloria nec a periculis 10 segregare.

199. GENITOR BELLIS ADSVETVS ipse puer est necdum probatus: unde se et a belli temporibus et a patris virtute commendat.

200. ARGOLICVM TERROREM quem Graeci inferebant. TROIAE-
QVE LABORES bene κατὰ τὸ σιωπώμενον annos Euryali ostendit: nam 15 si a coepto Troiano bello, quod decennium tenuit, septem anni erroris addantur, anni vix decem et septem sunt. est ergo actas pacis ad bellum inhabilis; sed exercitium ostenditur, quod inter bella nutritus est.

201. SVBLATVM susceptum.

202. MAGNANIMVM AENEAN (ET FATA EXTREMA SECVTVS) ideo secutus, 20 non ut vitae studeam, sed gloriae.

203. EST HIC EST ANIMVS 'hic' potest esse et adverbium demonstrantis, ut sit 'est hic', id est in meo pectore. potest et sic accipi, ut dicas: est hic animus lucis contemptor, hoc est iste animus. ergo 'hic' et produci potest et corripit. 25

204. ISTVM QVI VITA BENE CREDAT EMI QVO TENDIS HONOREM qui istum honorem, quo tendis, id est ad quem niteris, libenter emat vita, id est vitae pretio.

205. NIL TALE VEREBAR quale tu suspicaris.

206. NON distinguendum, ut initium iuris iurandi sit 'ita me refe- 30 rat'. REFERAT TIBI MAGNVS OVANTEM IVPPIER mire ius iurandum con-

8 summum . . . laudabile] cf. Non. p. 401, 33 M. || 19 SVBLATVM susceptum] cf. Non. p. 316, 28 M.

1 ad SVB s. v. ex T || 2 aeneā esse AS || 3 ad ARDENTEM A. A. S. V. aut re uera ardentem aut festinantem aut cupiditate caedis flagrantem aut propter illud dixit diine hunc ardorem et reliqua T || ut Daniel: aut ut F' aut G' || 4 cupiditate G || 5 caedi F' || 6 dicat Daniel || dine] ne F' || 8 aut extremum F' || 9 in rebus dubiis F' || 13 a belli temporibus F': ab illis temporibus Serviani libri || 15 cata to siopomenon F' || euryali F' || 16 a coepto Daniel: accepto F' decendium F' || 20 ad FATA EXTREMA SECVTVS s. v. scilicet ut non studeam uitae sed gloriae T || 28 vitae om. AS || 30 ad NON s. v. hic est separandum ut initium sit iurandi ita me T || 31 mireus iurandum G

positum; sic enim iurat, quasi relicturus eum, cum de virtutibus eius optime sentiat.

207. HAEC humana negotia: vel quae loquitur.

208. SED SI QVIS multas causas praetendit: primam ipsius pueri, 5 secundam propter se, tertiam matris. et est parenthesis 'quae multa vides discrimine tali', hoc est quae multa, ut in tali discrimine, accidere posse intellegis.

211. PRETIOVE pro 'vel': 've' enim syllaba proprie 'vel' significat.

212. MANDET HVMO multi hic distinguunt; alii iungunt 'man- 10 det humo solita'; ut sit 'commendet in terra'. 'solita' autem 'fortuna', quae piis invidere consuevit: Stautius, hinc trahens colorem, ait invida fata piis et fors ingentibus ausis rara comes.

213. ABSENTI quem non sepelierit. ABSENTI FERAT INFERIAS hoc est cenotaphion faciat et impleat honorem sepulcri. de inferiis 15 autem plenius in quarto georgicorum invenies.

214. MISERAE ad illum exitum, quem timet, retulit: an dolenter iam 'miserae', quae in hoc consilio filii periclitatur?

215. PYER mire dissuadet dicendo 'puer'. E MATRIBVS e nobilibus; nam matres non nisi nobiles dicimus: unde et matronae dictae 20 sunt. scimus autem non omnes mulieres in Sicilia remansisse: nam legitur in XI. <35> et maestum Iliades crinem de more solutae.

216. NEC MOENIA CVRAT ACESTAE id est nec tenetur desiderio Segestae civitatis.

217. ILLE AVTEM hunc locum esse interrupta oratione Nisi 25 intellegimus.

219. VIGILES SIMVL EXCITAT qui vigiliarum officium habebant,

11 Statius] Theb. X 384

1 enim iurat *F* enumerat *Daniel* || 3 vel *om. R* || locuntur *L* (loquitur *D*) || 4 ad RAPIAT CASVSVE DEVSVE s. v. multas causas praetendit primam ipsius pueri secundam propter se tertiam matris *T* || 5 et est parenthesis siquis in adversum et riq. hoc est e. q. s. *F*, reposui ea Vergilii verba, ad quae hoc est . . . intellegis sine dubio pertinent || 8 sillaba *F* || 9 hic *om. ASM* || distinguunt libri alii iungunt *om. ASM* || 10 solito *ASM* (corr. a) silito *H* || commendat *L* || solita . . . consuevit] solita aut id est cui mandari defuncti (defuncti *G*) solent fortuna scilicet quae piis invidere consuevit *F*. voluerat fortasse plenioris commentarii auctor commendat in terra solita id est . . . solent. Solita aut fortuna scilicet quae e. q. s. || 13 ad ABSENTI s. v. quem non sepelierit *T* || ABSENTI F. I. absenti quem non sepelierit hoc est e. q. s. *F* || 16 *supr. vers.* 214 hoc ad illum exitum retulit quem timebat siue dolenter dicit quia mater in consilio filii iam periclitabatur *T* || dolenter *F*: dolent* *Daniel* dolet vicem *Masvicius* || 17 misere *G* || pariclitator *F* || 22 ad MAGNI NEC M. C. A. S. V. id est nec desiderio (sic) tenetur acestae siue regis siue ciuitatis *T* || id est *om. F* || 24 hoc loco esse interruptam orationem Nisi ab Euryalo intellegimus *Fabricius* || interruptum *R* || Nisi] p ñ (i. e. pro non) *supr. scr. l* || 26 EXCITANT *ASHM* (corr. am) || qui . . . procedit *om. H* || offitia *R*

hoc est futuros vigiles; alioquin quomodo excitat? et totum iunctim legendum est, ut simul et dictum et factum videatur.

220. SERVANTQVE VICES hic distinguendum est, alias sensus non procedit. *STATIONE RELICTA* hoc ad Nisum et Euryalum pertinet, ut sit sensus 'statione relicta ipse comes Niso graditur': quidam 'servantque vices statione relicta' pro 'stationis relictæ vices servant' intellegi volunt, ut <I 75> et pulchra faciat te prole parentem, hoc est pulchrae prolis.

221. REGEMQVE REQVIRVNT *id est regis filium, ut <VI 28>* magnum reginae sed enim miseratus amorem. 10

222. CETERA PER TERRAS OMNES exaggerat more suo vigilantum laborem.

225. CONSILIVM SVMMIS REGNI DE REBVS HABEBANT 'summis' utrum maximis, an quod putabant eas in extremo sitas? et est Lucilii versus uno tantum sermone mutato; nam ille ait consilium summis hominum de rebus habebant. 15

226. IAM NVNTIVS ESSET 'iam' aut cito, ut festinandum sit et iam nuntiandum Aeneae nec differendum: aut cum nullum invenirent, ad desperationem, quasi nemo esset iam, qui posset audere.

227. *ADNIXI HASTIS mira facies consilii: in rebus dubiis non sedent, sed stant.* ADNIXI HASTIS ostendit iam eos diurna statione fatigatos. quod autem stant et Romani moris est et bellicae necessitatis. hunc autem standi habitum et Sallustius commemorat, ut fessi arma sua quisque stantes incumbere.

228. CASTRORVM ET CAMPI MEDIO in medio campi spatio, qui 25 campus castrorum medius fuit. *CASTRORVM ET CAMPI MEDIO* quia in mediis castris principia sunt semper. et bene 'campi medio', quam 'campo medio': tunc enim 'campo medio', cum aliquot campi sunt et unus est medius campus, 'campi' autem 'medio' in media parte unius campi. 30

229. *ALACRES concitati: Terentius quid tu es tristis? quidve*

14 Lucilii versus] lib. I fragm. VI ap. Muell. p. 2 || 18 iam . . . differendum] cf. Don. ad Ter. Eun. II 1, 13; Ad. II 1, 21; Phorm. II 3, 4 || 23 Sallustius] hist. III 72 Dietsch., 87 Kr. cf. Keil grammat. Lat. VII p. 478 || 31 Terentius] Eun. II 3, 13

1 ad VIGILES s. e. ILLI s. v. iunctim est hoc intellegendum (sic) ut simul dictum et factum intellegatur T || iunctum F' || 2 ut] et F' || 10 miseratur H || 13 ad SVMMIS R. D. R. siue maximis siue in extremo sitis T || 14 eas in] eafine G || lucili F' || 15 consiliis F' || summi H || 18 invenissent ASM || 20 ad v. 227 in marg. mira . . . stant T || 21 stant ostendit ergo iam eos e. g. s. F' || diurna F' || 25 campi spatio F: campi statio Serviani libri, nisi quod campis H campi est statio Stephanus || 27 principes Daniel || sunt om. G || 28 cum aliquot . . . autem medio om. G || 29 ad CASTRORVM E. C. M. S. V. quidam intellegunt in media parte unius campi T

es alacris? ADMITTIER ORANT hoc verbo ostendit olim et apud reges admissionum fuisse officium.

230. REM MAGNAM PRETIUMQVE MORAE FORE dicebant se adferre rem magnam, cuius mora pretium posset adferre, id est poenam: Terentius ego pretium ob stultitiam fero: ut sit sensus, si tardius mittamus ad Aeneam, luemus hostibus poenas. alii sic intellegunt: scimus quidem adventum nostrum moram vestris adferre consiliis, verum huius morae erit pretium, id est remuneratio: namque hoc offerebant quod illi cogitabant, ut diximus supra 'quisve Aeneae iam nuntius esset'? alii deesse putant 'adfirmantes', ut sit sensus, adfirmantes rem magnam futuram et multum illos consecuturos, si audiendi se moram pertulissent. alii, qui pretium pro poena dicunt positum, ita tradunt, eos anxios tam diu super rebus dubiis futuros, quam diu se non admiserint ad loquendum.

231. ACCEPIT TREPIDOS festinos, more suo. ergo per metalepsin cupidos dixit ἀγωνιῶντας: non enim possumus timentes accipere, quod festinabant.

233. NEVE HAEC NOSTRIS SPECTENTVR AB ANNIS bene excusat, quia scit de aetate puerorum posse dubitari, dicens non ex suggestum persona, in qua est maior auctoritas, sed sua vi consilia ponderanda. 'spectentur' autem aestimentur.

234. RVTVLI SOMNO VINOQVE SEPVLTI OCCASIO prius narratur, sic consilium, ut necessario ad id quod nuntiat, veniat.

235. LOCVM INSIDIIS CONSPEXIMVS IPSI ordo est 'locum conspeximus, qui insidiis patet'. 'ipsi' autem ad fidem pertinet: qui enim rem tantam nuntiat, debet firma auctoritate contendere. et communicat cum socio quod solus conspexit.

5 Terentius] Andr. III 5, 4. cf. Don. ad hunc vers.

1 ad ADMITTIER s. v. hoc uerbo ostendit apud reges admissionis officium T || ADMITTIER F || 2 admissionum F || 5 ego ASM: ergo reliqui || pitium II || ob stultitiam] pro stultitia R ab stulticiam L obstaculi M || 6 mittamus ASF: mittamur R L H M || 8 rememoratio L || 10 s. v. 230 quidam putant deesse affirmantes ut sit sensus affirmantes rem magnam p. m. f. T || adfirmantis F || 11 multum Daniel: multos F || 15 metalepsin F || 16 ἀγωνιῶντας scripsi: ΑΤΟΝΙΟΝΤΑΣ F ἀποιοῦντας Daniel ἀποιοῦντας Commelinus || possum F || quod Daniel: quid F. an qui? || 18 SPECTENTVR] ESSET ASHM || 19 dubitare F || 21 ad SPECTENTVR s. v. aestimentur T || 22 ad RVTVLI s. v. s. s. v. congrue dicit quia prius causa narratur deinde consilium . . . ueniat T || RVTILI G || hoccasio F || sic] quam Masvicius || 23 ad id] adit F || 24 ad LOCVM I. C. I. s. v. ordo est locum conspeximus ipsi in biuio qui patet insidiis. et quod dicit ipsi ad fidem pertinet T || 25 que F (qui G) || 26 nuntiet F || auctoritatem F || cum socio scripsi: cumscio F conscio Daniel. cum inscio F. Schoellius. sententia est: Nisus quod solus conspexit Euryalum quoque conspexisse dicit. cf. v. 193 'tumulo videor reperire sub illo posse viam' et Serv. ad v. 243

236. *QVI PATET IN BIVIO necessarie signa addidit.* PORTAE QVAE PROXIMA PONTO apparet, ut et supra <VII 31> diximus, castra Troiana in Ostiensi fuisse, siquidem nullus alter locus in Laurolavinati hinc fluvio cohaeret, hinc pelago: et nunc dicit 'portae quae proxima ponto', item paulo post <466> dicturus est *murorum in parte 5 sinistra* opposuere aciem: nam dextera cingitur amni.

237. INTERRVPTI IGNES supra <187> aliter lumina rara micant. FVMVS ERIGITVR signum est sopitorum ignium quotiens maior fumus erigitur.

238. FORTVNA occasione *ad inquirendum Aenean. alii hunc 10 ordinem volunt 'si fortuna permittitis uti, mox hic cum spoliis, ingenti caede peracta, adfore cernetis. nec nos via fallit euntes quaesitum Aenean et moenia Pallantea'.*

239. QVAESITVM ut quaeramus.

240. CVM SPOLIIS hinc est quod supra <206> Euryalo dixit 15 me referat tibi magnus ovantem Iuppiter, respiciens ad id quod posset fortiter facere.

241. NEC NOS VIA FALLIT bene ubique cuncta cum amico communicat.

242. OBSCVRIS PRIMAM SVB VALLIBVS VRBEM nos in obscuris 20 vallibus positi vidimus primam urbem, hoc est primam partem urbis; nam Palatium in monte est, non in vallibus.

243. TOTVM AMNEM hoc est regionem amnis.

244. ANNIS GRAVIS ATQVE ANIMI MATVRVS ALETES Sallustius de Philippo qui aetate et consilio ceteros anteibat. 25

246. NON TAMEN OMNINO TEVCROS DELERE PARATIS ac si diceret: licet irascamini ad tempus, hinc *tamen* apparet non velle vos penitus delere Troianos, quod tales animos nostris iuvenibus datis.

247. CERTA hoc loco firma vel fortia.

248. VMEROS DEXTRASQVE TENEBAT AMBORVM hoc ad adfectum 30 retulit; nec enim simul fieri potest. intellegimus autem quod et singulos, et membratim amplectebatur.

10 Fortuna occasione] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. V 132 || 24 Sallustius] hist. I 47 Dietsch., 50 Kr.

1 ad QVI P. I. B. S. V. hoc dicendo necessario addit signa T || necessariae G necessaria Commelinus || 2 apparet . . . proxima ponto om. II || troianorum R || 3 laurolauinio RL lauronaunati F || 4 cohaeret hinc pelago om. M || dixit F' || 7 aliter] om. R, aliter ait F' || 10 aeream F' || 12 caede . . . cernetis] et riq. F' || 16 referebat ASH (corr. a) || 17 quod possit facere fortiter L || 20 PRIMVM ASHM || 21 primum urbem ASH (corr. a) || 23 ad TOTVM C. A. S. V. id est regionem amnis T || 24 ANIMIS ASM || 25 anteibat] nam in senioribus uiget prudentia, unde Ouidius (met. VI 29) 'seris uenit usus ab annis' add. D || 27 irascimini M || non om. LH || 29 ad CERTA S. V. firma fortia T || 32 membratim AL || amplectabatur AS amplexabatur R

249. VVLTVM LACRIMIS ATQVE ORA RIGABAT poetice iunxit, et modo unum significant: est autem iteratio. interdum recipiunt discretionem; *nam os est naturaliter facies, quam habemus; vultus vero, quem pro motu animi ad tempus formamus.*

5 250. PRO LAVDIBVS id est virtutibus: ab eo quod praecedit id quod sequitur, *ut <V 355> primam merui qui laude coronam.*

252. DI MORESQUE DABVNT VESTRI Ciceronis est, tractum de philosophia, qui dicunt sufficere ad gloriam bene facti conscientiam: scit enim poeta nihil esse maius, quam quod vel a diis meruerimus
10 vel moribus.

253. ACTVTVM confestim, sine dilatione: et est adverbium temporis. INTEGER AEVI 'integri aevi', *figurate: id est adulescens, cui aetas integra superest, unde Ennius deos aevi integros dicit quibus multum aevi superest. et bono omine ad pericula pergentibus*
15 *etiam per Ascanium praemium pollicetur: longiorem enim eis vitam promittit, si ea expectent quae Ascanius dare maior possit.*

254. MERITI praestiti, ut <V 801> merui quoque, item <VI 664> quique sui memores aliquos fecere merendo.

255. IMMO EGO VOS *pulchre poeta fidem sponsionis Aleti addidit,*
20 *ut cum statim promissa Ascanii sequerentur. vos autem NISE figurate, ut <523> vos, o Calliope. SOLA SALVS vero, cui una est salus genitore reducto.*

256. EXCIPIT ASCANIVS id est subsequitur: et ã poeta dictum est. *PER MAGNOS NISE PENATES hoc est quod ait <III 12> penatibus*
25 *et magnis dis, id est quos Aeneas secum advexerat; nam ideo ait 'Assaracique larem', id est familiae nostrae vel generis proprium, vel quos nos Troiani praecipue colimus, de quibus ait <III 148> Phry-*

3 nam os . . . formamus] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 89; Isid. or. XI 1, 34 et diff. 589 || 12 adulescens . . . superest] cf. Don. ad Ter. Eun. III 2, 20 || 13 Ennius] trag. rell. v. 403 ap. Ribb. ed. II, v. 444 ap. Vahl.

2 significat *M* || 3 ad ATQVE o. r. s. v. proprie os est facies quam habemus naturaliter vultus uero quem pro motu animi ad tempus formamus *T* || os] mos *F*, omisit *Daniel* || 4 mutu *F* nutu *Daniel* || 5 procedit *L* || 8 philosophis *F* || qui] om. *L* (add. *l*), quia *s* || dicit *l* || bene factam *L* (corr. *l*) || conscientia *RHF*, quod et uirgilius supra (I 604) ait 'et mens sibi conscia recti' add. *D* || ad v. 252 in marg. scit poeta quod nihil maius est quam quod a diis meruerimus uel rectis moribus fecerimus *T* || 9 manus *G* || 10 vel moribus] vel rectis moribus fecerimus e *Turonensi Daniel* || 13 superest] manet *Masvicius* || 16 maior *F*: maiora *Daniel* || 17 pretii *AS* preteriti *H* || 18 alios *R* || merendo] cum mereri sit conferre ut (IV 317) 'si bene quid de te merui' add. *D* || 19 alaeti *F*. fort. fidem sponsioni Aletis addidit, ut eam || 20 vos autem . . . reducto post dictum est hab. *F* || *NISI F* || 21 o] a *G* || Calliope SOLA SALVS] callio posse lasalvus *F* || cui una *Daniel*: cū cuna *F* || 23 schol. ad v. 256 post dea est Terra hab. *F* || 24 *NISI PENANTES F* || 26 ad ASSARACIQUE *L*. s. v. id est familiae nostrae et generis proprium *T* || generi *Daniel* || 27 frigiique penantes *F*

giique penates, quos mecum a Troia mediis ex ignibus urbis extuleram. qui tamen dii qui sint, a diversis varie traditur, sicut supra <III 119> dictum est.

257. CANAE VESTAE venerabilis, antiquissimae: ipsa enim antiquissima dea est, Terra. 5

258. OBTESTOR adiuro. et est ordo 'immo ego, cui sola salus genitore reducto, vos obtestor per deos, revocate parentem'. FORTVNA FIDESQVE EST id est quicquid casu, quicquid consilio egero, vobis committam: nam per fidem consilia significat, per fortunam opes, imperium, cuiuslibet rei possibilitatem. *alii sic tradunt: 'for- 10 tuna' ut possit, 'fides' ut velit promissa persolvere. alii ita: quantum habeo fortunae in vestris pono gremiis, doque fidem me ita animatum esse et sic sentire: 'mihī', inquit, 'habeo coniunctam fortunam et fidem'. nam cum volumus ostendere quantum in nostra sit potestate, duo dicimus fortunam et fidem: fortuna de nostris est possessionibus, fides quantum 15 nobis creditur ab inimicis.*

260. NIHIL ILLO TRISTE RECEPTO subaudis 'erit'.

261. ARGENTO PERFECTA id est tota argentea.

262. DEVICTA GENITOR QVAE CEPIT ARISBA atqui secundum Homerum Arisba Troianis misit auxilia et ab Achille subversa est. 20 sed accipimus, aut ante bellum Graecorum Arisbam a Troianis captam et in amicitiae foedus admissam: aut certe pocula haec data ab Heleno, qui in Achillis bona per Pyrrhi successerat hereditatem, ut sit 'quae cepit' pro 'quae accepit' devicta Arisba, scilicet ab Achille. *dicta est Arisba ab Meropis vel Macareis filia, quam primum 25 Paris in coniugio habuit. quidam ab Abante, qui Troica scripsit, relatum ferunt, post discessum a Troia Graecorum Astyanacti ibi datum regnum: hunc ab Antenore expulsus sociatis sibi finitimis civitatibus, inter quas et Arisba fuit: Aencan hoc aegre tulisse et pro Astyanacte arma cepisse, ac prospere gesta re, Astyanacti restituuisse regnum. quod 30 si ita est, merito eam Aeneas et vicisse et haec pocula inde cepisse memoratur.*

6 OBTESTOR adiuro] cf. Don. ad Ter. Andr. I 5, 56 || 19 secundum Homerum] II. II 836

2 sint Masvicius: sunt F || traduntur F, correxi. traduntur Daniel : 5 eterra F. fortasse id est Terra || 7 reuocate per deos F || 10 et cuiuslibet vulgo || fortunam F || 11 ut ante velit om. G || 12 vestris Daniel: ius F || doque] dequo G || me ita animatum Daniel: mei daminatum F || 13 inquit F || abeo G fidem] esse add. F || 14 XII F, dicimus Daniel: duo dicimus, fortunam et fidem scripsi || 15 fortunam de nostris G || 21 accepimus R accipiamus l || 22 dicta F || 23 successit F || 27 fuerunt F || astyanacti F || 28 societatis F, corr. Daniel || 29 hastynacte F bastinoctē G || 30 gesta re] gesa G || quod sita est F

263. DVO MAGNA TALENTA bene addidit 'uagna', nam varium apud diversas gentes pondus est talenti: unde talentum potest et breve aliquid et magnum significare. nam ut supra <V 112> diximus, secundum Plautum talentum septuaginta librarum est: qui
5 cum dixisset deberi centum quadraginta libras, paulo post intulit duo talenta, per iocum dicens debentur talenta tot, quot ego et tu sumus. item Homerus talentum breve quiddam ostendit, quippe quod accepit victus; cum victori levia data sint munera.

264. CRATERA ANTIQVVM hoc est antiquo opere factum, ut ei pre-
10 tium crescat ex tempore.

265. CAPERE ITALIAM obtinere.

266. DICERE SORTEM statuere. alii proprie 'ducere' legunt, quod est sortium, ut <VI 22> stat ductis sortibus urna. alii 'deicere' legunt secundum illud <V 490> deiectamque aerea sortem
15 accepit galca, id est sortiri praedam.

267. VIDISTI QVO TVRNVS EQVO melior oeconomia: Nisum nobuit inducere postulantem equum Turni praemii loco, sed honestius facit ultro offerri, cum Homerus fecerit Dolonem Achillis currus inprobe postulantem.

20 268. IPSVM ILLVM equum scilicet, cui ex pronomine addidit dignitatem.

269. EXCIPIAM SORTI extra sortem seponam, ut tibi dari possint, id est praeter sortem dabo. IAM NVNC aut 'iam nunc excipiam'.

270. MATRVVM cum dicit 'matrum', non solum sexum ostendit, sed
25 etiam propter muneris laudem vult ostendere fecundas.

271. CAPTIVOSQVE DABIT subaudiendum 'bis sex'.

272. INSVPER HIS super haec: est figurata elocutio, per dativum casum. CAMPI QVOD REX HABET IPSE LATINVS mos fuerat ut viris

1 bene addidit magna e. q. s.] cf. ad Aen. V 112 || 6 debentur] Plaut. Mostell. III 1, 114 || 7 Homerus] Il. XXIII 263 sqq. || 18 Homerus] Il. X 321 || 22 extra sortem seponam] cf. Non. p. 293, 9 M. || 28 mos fuerat e. q. s.] cf. schol. vet. in Iuven. II 132

2 talenti] talenta R talem F || et breue et magnum aliquid R || 4 plauta F || 5 deberi] om. AS, debere L || cxi L || 6 per icum odicens F || quod HF || ego] et ego L || 7 ostendit] apud quem in equorum cursu tertium praemium est lebes quarto autem duo talenta argentea ut aurea τῶ δὲ τεταρτῶ δῆκε δῶα χρυσοῖο τάλαντα add. D || 8 sunt L || 9 ad CRATERA A s. v. antiquo . . . tempore quasi ipsa uetustate mirabilem T || hic est F || 11 ad CAPERE s. v. optinere T || 12 DICERE F DVCERE Serviani libri || alii 'ducere' legunt, quod est proprie sortium Burmannus || 14 deiere F || 15 sortili F || 16 meliore Daniel oeconomia G || 18 offerri Daniel: effiri F || dilonem F Didonem Daniel || 23 per L (praeter I) || fortasse id est iam nunc excipiam vel IAM N. TVA P. aut 'i. n. e.' dubitatum esse videtur iam nunc utrum ad excipiam an ad tua praemia referendum esset || 24 schol. ad MATRVVM e Turonensi edidit Daniel. est autem Tiberii Donati || 27 figurate locutio F

fortibus sive regibus pro honore daretur aliqua publici agri particula, ut habuit Tarquinius Superbus in campo Martio: quod spatium ab Homero *τέμενος* dicitur. hoc ergo, quod Latinus pro honore de republica habuit, ab Ascanio intellegamus esse promissum.

274. PECTORE TOTO omni adfectu. *et est de proverbio: Cicero* 5 *de legibus* <I 18, 49> *nisi toto pectore amatur, ut dicitur: cum enim dicit 'ut dicitur' ostendit proverbiale.*

277. RERVM VERBORVMQVE FIDES et rem publicam tibi committam et tecum omne communicabo consilium.

278. CONTRA QVEM TALIA FATVR EVRYALVS cur cum duobus sit locutus 10 *Ascanius, et unus illi respondit, id est Euryalus, et minor? quia Euryalo et familiarius et posterius est locutus, dein quia Euryalus matrem commendare debeat.*

279. ME NVLLA DIES TAM FORTIBVS AVSIS DISSIMILEM ARGVERIT ab hoc officio et ab hac audacia accessu temporis inferior non pro- 15 *labor, qualiscumque fortuna comitetur. id est numquam aut tam secunda fortuna acciderit, aut tam adversa, ut me dissimilem mei faciat, hoc est neque secundis intumescam, neque adversis deiciat.*

280. TANTVM tantummodo hoc possum de me promittere, ut semper audeam, semper velim fortiter facere: nam hoc est quod 20 *dicit 'fortibus ausis dissimilem arguerit'. tantum ergo meum est hoc promittere, sive prospera, sive adversa fortuna comitetur: nam 'aut' disiunctiva particula est, non negantis adverbium. quidam sic intellegunt: tantummodo fortuna prospera non in contrarium recidat: tamquam nunc in secundis rebus sit, cum obsideatur. alii ita putant:* 25 *me nulla dies dissimilem arguet, sive quae est hodie fortuna permanserit, sive etiam laeta fuerit, id est nec si feliciter mihi, nec si infeliciter cesserit, dissimilis ero huic conatui. et melius legitur sine aspiratione, id est 'aut adversa'.*

281. SVPER OMNIA DONA ultra omnia, *magis quam omnia; pro-* 30 *prie enim 'super' hoc significat: ut sit 'pro omnibus donis'.*

282. PRIAMI DE GENTE VETVSTA de familia. et bene eam etiam ex cognatione commendat: nam Ascanius nepos est Priami per Creusam.

1 sive] atque *Masvicius* || 3 *temenos libri* || 4 intellegamus niso esse promissum *Ml* || 6 amator *F* (*corr. Daniel*) amor *G* || 7 enim *om. G* || dicit] dicitur *G* || dicitur] datus *F* || 10 cur cum *Daniel*: circum *F* || 11 illi *Masvicius*: ille *F* illis *Daniel* || et minor? quia *Commelinus*: et minorque *F* || 12 deinde *Commelinus* || qui *F*, *correxi*. quod *Commelinus* || 13 *malim* debebat || 16 committeretur *L* (*corr. l*) committitur *F* || id est *ad ipsius poetae verba pertinet* || 17 *dissimi G* || 18 *intumescam Daniel*: *uttumescam F* || 21 meum hoc est promittere *L* || 22 committetur *AF* (*corr. a*) committetur *L* || 23 negantis] i. e. *haut superscr. m* || 30 *ad SVPER o. d. in marg.* super his ut sit supra his omnibus *T* || 31 hoc *scripsi*: his *F* id *Daniel* || omnibus *F* || 32 eum *LH* || 33 cogitatione *AS* (*corr. a*) cogatione *L* (*corr. l*)

283. MISERAM quae sic inpatienter diligit filium.

284. MECVM EXCEDENTEM ut <VI 112> ille meum comitatus iter: vult enim intellegi, sui causa matrem secutam.

285. IGNARAM hic 'ignaram' cui non dixerit. QVODCVMQVE
5 PERICLI EST syllepsis: nam subaudis 'periculum'.

286. INQVE SALVTATAM LINQVO insalutatam: et est tmesis, ut <X 794> inutilis inque ligatus cedebat.

287. QVOD NEQVEAM LACRIMAS PERFERRE PARENTIS excusat, ne videatur crudelis: unde sequitur matris eius tragicus et miserabilis ille conquestus <480> potuisti linquere solam crudelis et talia.

288. INOPEM modo auxilii egentem. RELICTAE aut a me, aut ab hominibus.

289. AVDENTIOR ut 'sapientior', ab appellatione, non a participio
15 † futura cum: Terentius in heauton timorumenno <IV 1, 32> natu gravior, ignoscentior.

290. IN CASVS OMNES ut supra <280> 'fortuna secunda, aut adversa cadat'.

291. PVLCHER IVLVS incongruum epitheton pulchritudinis positum, cum res sit in hoc loco religionis.

292. STRINXIT PIETATIS IMAGO praestrinxit, momordit, admonuit. sensus autem est: aut postquam vidit istum sic amare matrem, paternae pietatis virtutem coepit agnoscere: aut certe coepit etiam ipse sic in pietatem moveri, ut eius consueverat pater: aut
25 certe exemplo Euryali avidius coepit amare patrem etiam ante dilectum.

296. NEC PARTVM GRATIA TALEM PARVA MANET debet ab omnibus coli quae talem creavit: non ergo a te tantum, sed per te commendatur.

30 297. CASVS FACTVM QVICVMQVE SEQVETVR satis congrue; praemia enim non debentur eventui, sed voluntati: hoc est quidquid evenierit, praemia dabo.

21 STRINXIT praestrinxit] cf. Non. p. 365, 11 M. || 22 aut postquam e. q. s.] cf. Macrob. Sat. IV 6, 9

4 agnaram F || 6 est] esto F || mesis A temesis Ra themesis LM mesibus HF || 7 caedebat RH concedebat l || 11 alia ASF || 12 auxilio H || 13 omnibus F || 14 AVDIENTIOR F || 15 cum del. Masvicius. fortasse futura cum ortum est ex futu^r a. i. c. o. i. e. futurus audentior in casus omnes || nata gravior ignoscent^r (i. e. ignoscentur) F || 21 momordit perstrinxit F || praestrinxit ASLM praestrinxit H: perstrinxit RF || 23 paternam F || agnoscere . . . avidius coepit om. L (add. l) || 24 sic] hic H || in pietatem vulgo: impietatem H pietate ASL impietate R in pietate MF || 28 a te Commelinus: ante F || 30 SEQVITVR LH || 31 hoc est ad poetae verba pertinet || exuenerit F

298. PER QVOD FATEER ANTE SOLEBAT alii volunt ideo 'ante', quia absens est Aeneas: sed iurare possumus etiam per absentis filii caput. alii ad causam religionis trahunt, quae praecepit, ut filii imitentur in omnibus rebus suos parentes: ut nunc quasi imitatio sit iuris iurandi, ut dicat Ascanius 'iuro per caput meum', sicut praesens pater per suum caput iurare consueverat quotiens fidem suam confirmare cupiebat. alii volunt ideo dictum 'ante', quia pontificibus per liberos iurare non licebat, sed per deos tantummodo, ut sit 'ante' antequam pontifex esset Aeneas. *crpō 'ante' aut temporis est aut orōinis.*

10

299. REDVCI REBVSQVE SECVNDIS mira arte moratur in prosperis et ea iterat, tacet adversa et magis intellectui et subauditioni relinquit. cum enim non dicat 'si non redieris', ait 'matrique tuae generique manebunt'. hoc autem secundum morem Romanorum dicit, apud quos ita praemia decernebantur 'illi liberisque eius'. ut darentur liberis quae accipere non potuissent parentes.

302. LYCAON GNOSIVS Cretensis: et est laus ab artifice. hunc autem gladium Euryalo datum intellegimus: nam Nisus accepit pellem et galeam.

304. PELLEM HORRENTISQVE LEONIS EXVVIAS τὸ αὐτὸ dixit, hoc est bis idem, ut (III 247) bellum etiam pro caede boum stratisque iuvenis, Laomedontiadae, *bellumne inferre paratis?*

305. GALEAM FIDVS PERMVSTAT ALETES galeae enim sunt explorantium, sicut etiam Homerus ostendit. 'permutat' autem *compositum pro simplici.*

307. PRIMORVM genetivus hic venit et ab eo quod est 'hic primus hi primi', et ab eo quod est 'hi primores', sicut 'hi proceres':

2 sed iurare possumus] non iurare non possumus *LII* (corr. *I*) nam iurare possumus *Stephanus* || 3 quia *L* (quae *I*, || praecedit *L*, ut videtur (praecipit *D*, *malim* praecipit || 4 inmitarentur *L* (imitentur *I* || rebus *om.* *AS* || quasi *om.* *R* 5 ut] *an* et || 9 ante *ante* antequam *om.* *RLHM* (add. *I*) || 12 iterata *ASMI* 13 non *ante* dicat *om.* *RLII* (add. *I*) || 15 illi liberisque eius *om.* *MI* || 19 galea et pellem *F* || 20 *καὶ το αὐτο* *II* || 21 est *om.* *AS* || 22 bellumine *F* 24 geleae *Commelinus*: alia *ASLM* aliae *RHF* || explorantium] arma *add. F* 25 ostendit] nam ut quidam dicit alia bellatoria galea alia speculatoria *in marg. add. I*, qui exploratores sic armat et (ut *Fabricius*) primo de diomede (*II*, X 261) ἀμφὶ δὲ οἱ κνήην κεφαλῆφιν ἔθηκε . . . μέσση δ' ἐνὶ πῖλος ἀρήσει. sed de illa diomedis (galea vulgo additur) proprie intellegendum est quae sine cono est ut occultior sit explorator. talis enim vocatur *κατακτύξ* quia sit humilis fabricata (fabrica *Masricius*) id est κάτω τεκνή *add. D*. his aliae bellantium ut idem de Paride (*II*, III 336) κρατὶ δ' ἐπ' ἰσθίμῳ κνήην εὐκτατον ἔθηκεν, ἔπρουφιν· δειλὸν δὲ λόφος καθύπερθεν ἔνευεν *add. Fabricius* || 27 venit] est *F* || et *om.* *RMI* || hic primus . . . quod est *om.* *RLIM* || 28 hi ante primores *om.* *F*

quorum nominum nominativus singularis non invenitur, licet dicamus 'huius primoris' 'huius proceris'.

308. VOTIS aut cum votis: aut pro reditu vōta facientes. *an iuvenumque senumque manus ad portas votis prosequitur? an iuvenum*
5 *quidem manus ad portas, senum vero votis prosequitur, ut iuvenes quidem illos deduxerint, senes vero optaverint illis reditum.*

310. PORTANDA nuntianda.

311. ET NVBIBVS INRITA DONANT ut ipse <XI 795> partem volucres dispersit in auras.

10 312. SVPERANT transgrediuntur.

313. CASTRA INIMICA non tantum hostilia, sed et perniciosa; nam cū dolore dictum est 'inimica', unde scilicet redituri non erant, quod ex sequentibus comprobatur: dicendo enim 'multis tamen ante futuri exitio', *id est antequam ipsi perirent*, ostendit perniciosa
15 esse castra quae ipsis mortem fuerant adlatura. *et bene cito dictus est exitus, cum castra mortifera dicuntur.*

315. LITORE CVRRVS quia ante <236> dixerat 'portae quae proxima ponto': aut aream litori proximam, sicut solet. quidam 'litore' fluminis volunt.

20 317. VINA SIMVL *hoc est vasa vini, scilicet in quibus vina ponuntur.* ORE LOCVTVS non est perissologia: nam secundum Homerum exploratores quae volunt, plerumque nutu plerumque sibilo significant.

318. AVDENDVM DEXTRA quia audemus et cūrsu et animo.

25 NVNC IPSA VOCAT RES *id est somnus et vinum.*

319. HAC ITER EST per hostium caedem et audaciam nostram.

SE ATTOLLERE *adsurgere.*

320. CONSVLE *provide.*

321. HAEC EGO VASTA DABO de quibus dixit <315> 'corpora
30 fusa vident'.

2 huius proceris *om. LHM* (huius proces (*sic*) *add. l.*) || 4 senumque] senu *F*, *om. Daniel* || 5 iuvenis *G* || 6 deduxerunt et optauerunt *F*, *corr. Masvicius* || 7 nuntianda] fiuntianda *F* || *ad AVRAE OMNIA DISCERVNT hoc scholium edidit Fabricius* quia non pertulerunt illa mandata Aeneae, quae inutiliter iubentur dicitur ventus discerpere. || 8 partim *ASM* || 11 pernitiōsa et hic et *lin. 14 libri plerique* || 13 ex sequentibus] x *in ras. l.* et sequentibus *Lion, fortasse recte* || 14 ipse *F* || 15 et bene cito dictum est exitio *Daniel. nisi fallor, laudandum esse dicit poetam interpres quod in initio narrationis infelicem fore rei susceptae exitum significaverit.* || 17 LITORE aut aream . . . volunt. CVRRVS quia . . . ponto *Daniel* || 18 fortasse proximam dixit || quodam et uolunt *F* || 22 quae] quod *R*, *om. LH* || plerumque sibilo *om. M*, plerumque sibilo significant *om. LH* (p. s. significare *add. l.*) || 23 significant] apud quem Vlixes Diomedī sibilo innuit (*Il. X 502*) *δοῦξεν δ' ἄρα πρῶτον Διομήδῃ διῶ* *add. D* || 25 *ad RES s. v. somnus et unum T* || 27 *schol. ad SE ATTOLLERE et CONSVLE hab. T* || 29 VASTABO *HF*

322. VOCEMQVE PREMIT aut summissa voce loquitur, aut tacet. SVPERBYM cur 'superbum' dixerit enarrat 'qui forte tapetibus altis extractus': superbum enim est et nobile, ut <VII 630> Tiburque superbum. 'extractus' autem pro 'extractis tapetibus altis'. veteres et mensarum et tori struices appellabant. 5

324. TOTO PROFLABAT PECTORE SOMNVN periphrasis est, ne verbo humili stertentem diceret.

326. SED NON AVGVRIO POTVIT DEPELLERE PESTEM 'augurio' hic pro scientia augurii: et ostendit per transitum fati necessitatem nulla peritia posse depelli. est autem Homericus versus. 10

327. TEMERE passim, fortuito, neglegenter. vel humi vel periculose, ut in consuetudine solemus dicere temerarios homines. 'temere' significat et 'facile': Plautus magnus est hic fluuius, non hac temere transiri potest. significat et 'subito': Ennius † quod tam temere itis citate catomerariis. significat 'sine causa': Ennius haud temere est quod tu tristi cum corde gubernas. 15

328. PREMIT opprimit, occidit. SVB IPSIS EQVIS circa ipsos equos.

329. PENDENTIA quasi ebriorum: aut ita iacentium, ut colla penderent.

331. SINGVLTANTEM cum singultu animam efflantem. ATRO 20 potest et superioribus adplicari, ut sit intellectus 'sanguine singultantem atro', potest et sequentibus iungi; sed melius sequentibus.

1 aut . . . tacet] cf. Non. p. 365, 11 M. || 3 superbum . . . nobile] cf. Non. p. 391, 13 M. || 12 temere significat et facile] cf. Charis. p. 221, 11 K. || 13 Plautus] Baech. I 1, 52 || 14 Ennius] ann. v. 543 Vahl. || 15 Ennius] ann. v. 473 Vahl. || 17 PREMIT occidit] cf. Non. p. 365, 18 M.

1 ad VOCEMQVE P. s. v. aut summissa loquitur aut tacet et premit hoc loco frenat cohibet T || 4 extractis F || ad QVI F. T. A. E. s. v. pro extractis tapetibus altis figurate T || exstructus F || apertibus F || altus F, altis Daniel || mensarum ego: mensura F || 5 tori struices F. Schoellius: toris traes F. cf. Fest. s. v. struix et ad Aen. IV 267. mensa et toris tapetes appellabant Daniel mensis et toris tapetes appendebant Fabricianum exemplar anni 1613 mensis et toris tapetes aptabant Commelinus. || 6 periphrasis . . . diceret hab. T || periphrasius F || humili verbo T || 7 stertentem T sterentem F humilis terrentem G || 8 ad AVGVRIO s. v. augurii scientia T || 10 versus] ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρῶσατο κῆρα μέλαιναν (Il. II 859) add. D || 11 fortuito ASLHM || ad TEMERE I. T. I. s. v. humi vel periculose et temere aliquando significat subito aliquando facile aliquando sine causa T || vel humi e. q. s.] cf. ad v. 373 || 13 rapidus fluuius est hic Plautus || 14 quo Masvicius || 15 temere Daniel: te in re F || catomecariis Daniel Ac temere erratis Scaliger citati catomitarii Masvicius. Vahlenus nihil nisi quo tam temere itis citati Ennio tribuit, in catomerariis latere suspicatur Cato temere fieri quae e Charisio adscripta e margine in ipsum scholium inlata sint. similiter iudicasse videtur Hauptius, quem Keilius ad Char. l. l. sibi indicasse commemorat post Ennii verba quo tam temere itis legendum esse citat e Catone Charisius. || 17 ad SVB I. E. s. v. inter ipsos equos T || 18 ad SECAT PENDENTIA C. s. v. id est quorum colla pendeabant siue quorum colla pendeabant cum secarent T || aut ita Daniel: haudita F haddita G

333. PLVRIMA LVSERAT pro 'plurimum luserat': *vel per plurimam noctem.*

335. DEO *vel* vino, vel somno. PROTINVS hic 'porro tenuis'.

337. PER OVILIA TVRBANS perturbans ovilia: nam tmesis est.

5 339. MVTVMQVE METV scilicet pecus; nam male quidam accipiunt 'mutum fremit' de leone: quod si dixeris, vacat 'metu'.

340. INCENSVS ET IPSE PERFVRIT exemplo Nisi.

341. SINE NOMINE PLEBEM bene expressit et bellatoris peritiam et tironis inconsideratam aviditatem; nam Nisus reges interimit,
10 Euryalus saevit in plebem: Sallustius ex insolentia avidus male faciendi. 'sine nomine' autem dixit sine gloria, quorum per humilitatem non sunt omnibus nota nomina. *atqui adiecit nomina; nam ait 'Fadumque Herbesumque subit': ergo aut 'sine dignitate et nobilitate', aut seorsum plebem dicit et seorsum nobiles, quorum nomina inseruit.*

15 343. RHOETVM VIGILANTEM hoc loco non tantum Rhoeti timor, sed et Nisi audacia conprobatur. VIGILANTEM] *hoc est qui in tantum potando vigilaverat, ut metuens post magnum cratera se tegetet.*

346. ET MVLTA MORTE RECEPIT PVRPVREVM multi hic distinguunt, ut sit sensus talis: eduxit gladium multo cruore purpureum.
20 alii 'multa morte recepit', ut sit: eduxit gladium cum multo cruore, et sic inferunt 'purpuream vomit ille animam' secundum eos, qui animam sanguinem dicunt. 'recepit' eduxit, ut <X 383> hastamque receptat ossibus haerentem. *vel secundum Homerum *** Cornutus 'nocte' legit et adnotavit utrum 'nocte' pro morte, an cum*
25 *multa nox esset?*

10 Sallustius] hist. inc. 77 Dietsch., 43 Kr.

1 ad PLVRIMA n. s. v. id est per plurimam noctem ut quibusdam placet T || luserat] x add. F, inde dixit Daniel || 3 vel ante somno om. R || ad PROTINVS s. v. quasi porro tenuis id est continue sine intermissione T || PROTINVS pro continuo, proprium Virgilio Fabricius || ad v. 336 continuasset per noctem aut aequalem fecisset nocti si nix per dativum legere id est usque ad lucem produxisset T || 4 perturbans om. F || 8 et ante bellatoris om. ASL (add. l) || 9 interimit MF: interimit reliqui || 10 saevit in plebem] saevitiam implevit H || ut salustius MD || ex F: et Serviani libri || avidus LM: avidius ASRHF1 || 11 humilitatem] fmātu superscr. a || 12 autqui F || subiecit G || 13 radumque F || herbaesumque F herbesumque G || 15 RHOETVM libri Serviani || 16 Nisi] Euryali Masvicius || conprobetur AS (corr. a) conprobantur H || hoc est . . . tegetet post ἀναφέρει (p. 341 lin. 2) hab. F || 17 tegeto F || 18 PVRPVREVM RM: PVRPVREVM SLF

PVRPVREVM A PVRPVREA H || multi] morti AS || 19 multo] cum multo M || 20 multo om. AS, del. l || 22 eduxit] extraxit supr. vers. add. l || 23 secundum Homerum] Graeca nescio quo modo ex codice non exscripsi, sed vehementer corrupta esse adnotavi. hinc illud certe praestare posse videor, non laudasse interpretem ea quae Daniel ediderit (Il. V 83) ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταίη. || 25 nox] noc F

348. VINA REFERT proprie, quae paulo ante potaverat. 'refert' autem reicit; Graeci, ut ille, dicunt ἀναφέρει. HIC FURTO FERVIDVS INSTAT scilicet Euryalus, qui saeviebat latenter, ut sit 'furto' nocturno proelio: nam fures ideo dicti sunt, quod furvo, id est nigro tempore furta committunt: aut re vera 'furto fervidus', 5 quia Messapi galeam sustulit et Rhamnetis phaleras.

350. DEFICERE EXTREMVM utrum 'ignem extremum', an 'deficere extremum'? RELIGATOS non resolutos, sed diligenter ligatos: unde addidit 'rite', id est ex militari consuetudine optime ligatos. RITE 10 ex more.

352. SENSIT ENIM parenthesis. NIMIA CAEDE FERRI deest 'illum'. FERRI φέρεσθαι.

353. LVX INIMICA proditrix.

354. POENARVM EXHAVSTVM SATIS EST bene 'exhaustum', ut ostendat eos avidos caedis fuisse et cruoris hostilis. VIA FACTA 15 PER HOSTES ut <321> haec ego vasta dabo et lato te limite ducam.

355. MVLTA VIRVM . . . TAPETAS mire artum tempus expressit, quo necesse erat haec omittere.

356. PVLCHROSQVE TAPETAS secundum Graecos per masculinum genus. 20

357. EVRYALVS PHALERAS RHAMNETIS ET AVREA BVLLIS CINGVLA TIBVRTI phalerae ornamenta equorum sunt. et est sermo Graecus κἀπ φάλαρ' εὐποίητα. 'cingulum' autem hominum generis neutri est, nam animalium genere feminino dicimus 'has cingulas'.

358. TIBVRTI REMVLO DITISSIMVS OLIM QVAE MITTIT DONA 25 consuetudo erat apud maiores ut inter se homines hospitii iura mutuis muneribus copularent, vel in praesenti vel per internuntios. sensus ergo nunc talis est: Caediceus quidam Tiburti Remulo, cum eum sibi absens hospitio vellet adiungere, misit phaleras et cingula, bullis aureis, hoc est clavis insignita. Remulus moriens nepoti suo 30

4 nam fures . . . committunt] cf. Gell. I 18, 4; Isid. or. X 106; diff. verb. 340 || 20 secundum . . . genus] cf. Non. p. 229, 8 M. || 22 phalerae . . . Graecus] exscr. Isid. or. XX 16, 1. cf. Non. p. 554, 16 M. || 23 κἀπ] Hom. Il. XVI 106 || cingulum . . . has cingulas] exscr. Isid. or. XX 16, 4

1 ad REFERT s. v. reicit, ad HIC s. v. aut pro tunc aut hic eurialus T || 3 qui saeviebat L (quia saeviebat U) qui furebat F || 6 et om. ASHM F || 7 ad DEFICERE v. s. v. aut extremum deficere aut extremum ignem T || 8 religatos R diligatos L || 9 rite H: re reliqui || optime om. M || ad RITE s. v. ex more T || 11 deest Masvicius: id est F || 16 uastabo H || 18 mira arte Daniel || 20 CAPETAS F || 23 κἀφάλαρ' εὐποίητα L' κἀφάλαρ' εὐποίητα G κἀφάλαρ' εὐποίητα Daniel τα φάλαρ' εὐποίητα Commelinus. in Servianis libris deesse moneo haec verba. || cingula AS || 27 vel per internuntios vel in praesenti AS || vel ante in praesenti om. R || 28 nunc om. AS || 29 cingulas AS (corr. a) || 30 clavis] analogifis superscr. l || insignita ASL (corr. a)

cognomini haec reliquit, qui postea victus a Rutulis est et occisus: post cuius mortem apud Rhamnetem Rutulum ab Euryalo haec reperta sunt munera. quod autem dixit 'Tiburti Remulo', aut Tiburtino intellegamus, hoc est de Tibure, ut sit dativus ab appellativo veniens hic Tiburs: aut 'Tiburti', hoc est filio Tiburti ab eo quod est hic Tiburtus, huius Tiburti, ut sit 'Tiburti Remulo' sicut <VI 36> Deiphobe Glauci.

359. *CVM IVNGERET ABSENS aut cum se illi iungeret, aut cum iungeretur.*

10 360. SVO MORIENS DAT HABERE NEPOTI *nepoti* Remulo, quem supra avo cognominem diximus. nam quotiens aperte non ponitur nomen filii vel nepotis, cognominem eum esse intellegimus avo vel patri, quorum nomen aperte positum invenimus; et e contra si filii vel nepotis positum nomen fuerit, praetermissum autem parentum, 15 cognomines eos esse intellegamus necesse est.

361. POST MORTEM scilicet Remuli, secundum supra dictum sensum: nam Donatus dicit post mortem Nisi et Euryali bello potiti sunt Rutuli: quod non procedit, si diligenter advertas. sane sciendum locum hunc esse unum de XII. Vergilii sive per 20 naturam obscuris, sive insolubilibus, sive emendandis, sive sic relictis, ut a nobis per historiae antiquae ignorantiam liquide non intellegantur.

362. NEQUIQVAM non fruiturus. et est 'nequiquam aptat', non 'nequiquam fortibus'.

25 363. GALEAM MESSAPI non occisi Messapi abstulit galeam — nam dimicaturus est paulo post — sed invenit iacentem et sustulit.

CRISTISQVE DECORAM bene praemittit dicens 'decoram'; nam eius splendore prodente Euryalus capitur. *denique Nisus hac ratione non proditur, cui habenti † inferiore galeam, habiliorē galeam Aletes* 30 *permutavit.*

364. EXCEDVNT CASTRIS Rutulorum scilicet: nam supra dixit <313> castra inimica petunt.

2 haec *om. H* || 3 dixit *om. AS* (dicit *add. a*) || 4 intellegimus *F* || 6 remulu *R* remulus *LH* (*corr. l*) || 8 *IVNGERE ET F* || aut . . . iungeretur *hab. T* || illi *om. T* || iungere *F* || 10 Remulo *om. R* || 11 avo *om. RM, del. l* || cognomine *SHF* || diximus] dictum est *F* || 12 cognominem . . . vel nepotis *om. R* || cognomine *HF* || eum cognominem *S* || 13 inuenies *AS* || et e contrario *AS* || 14 autem] ut *R* || 15 cognomine *AH* (*corr. a*) || 18 adtendas *AS* || 19 hunc locum *F* || XII.] duocim *L* (duodecim *l*) XIII *F*. id est unum de inuictis *supra scr. l* || uergilii *F* || 20 sic] si *L* (sic *l*), *om. H* || relictis] relictis sunt *F* || 21 antiquae *om. AS* || liquide *om. M* || 23 et est . . . fortibus *om. R* || 25 occiso messapo *L* (*corr. l*) || 29 habendi *F* || 23 et est . . . fortibus *om. R* || 25 occiso messapo *L* (*corr. l*) || 29 habendi *F* || inferiore *Daniel* insigniore *Burmānus*. *fortasse infestiorē i. e. perniciosam, vel ferream.* || abiliorem *F* || ateles *F*. *ceterum denique . . . permutavit non videntur antiqui interpretis esse* || 31 nam] ut *ASMl* || dixit *om. ASM*

365. VRBE LATINA non est contrarium illi loco, ubi ait <VII 600> saepsit se tectis rerumque reliquit habenas, quod modo a Latina urbe auxilia venire commemorat: intellegimus enim Latinum in principio discordiae et tumultus paululum se abstinuisse, postea tamen nec suorum copias nec propria denegasse consilia; 5 nam eum et coetui et foederibus interfuisse dicturus est. *PRAEMISSI EQVITES* hos neque alio loco a Turno missos usquam dixit, nec prius de eis mentionem fecit: dubitatur ergo a quo sint vel quibus praemissi, vel cur praemissi, cum eos constet aliis iam in campo positos advenire.

366. LEGIO CAMPIS INSTRVCTA MORATVR proprie; nam legiones 10 peditum sunt, turmae vero equitum.

367. TVRNO REGI in omnibus bonis 'regis' dicitur inventum: nam quasi absurdum est, duobus positus, Turnum potius quam Latinum responsa dare.

368. TERCENTVM quia Romani equites primo trecenti fuerunt; 15 de singulis enim curiis deni dabantur, quas triginta fuisse diximus <VIII 638>. an 'tercentum' ut οἱ δ' ἐννέα πάντες ἀνέστην. SCVTATI OMNES armati: a parte totum: non clipeati; nam clipei peditum sunt, scuta equitum. VOLSCENTE MAGISTRO proprie: nam magister equitum dicitur more Romano qui dictatori adiungi solet. 20

369. MVRO Troianorum. MVROSQVE SVBIBANT Troianorum. et est locutio de Cicerone poterisne eius † oratione subire?

370. LAEVO FLECTENTIS LIMITE respiciens situm regionis locutus est.

371. SVBLVSTRI NOCTIS IN VMBRA sublustris nox est habens 25 aliquid lucis: Horatius nocte sublustri nihil astra praeter vidit et undas.

17 οἱ δ'] Il. VII 161 || 18 clipei . . . equitum] cf. Isid. or. XVIII 12, 1 || 22 de Cicerone] divin. in Caec. 14, 46 || 26 Horatius] carm. III 27, 31

2 quo L (quod l) || a om. F || 4 paululum ASM (corr. a) || obtinuisse AS (corr. a) || 7 susquam G || de eis Daniel: decis F || 8 dubitatus G || 9 constat F, corr. Masvicius || 12 'regis' malim 'Turno regis', id quod Servium legisse ex scholio ad VRBE LATINA adscripto apparet || nam . . . responsa dare] qui haec adnotavit videtur cavere voluisse ne aut 'Turni regis' aut 'Turni regi' (i. e. Latino) legeretur. verba quae sunt duobus positus interpretor: cum aut Turnus Latino aut Latinus Turno responsa dedisse putandus sit. ceterum totum scholium non videtur antiqui interpretis esse. cf. Ribbeck prol. p. 189 || 17 expectatur an 'tercentum scutati omnes' || οἱ ἀ ἐνεαπρᾶντες F οἱ ἀ κνηαπρᾶντες G ἐννέα πάντ' ἔσαν Daniel || ad SCVTATI o. s. v. a parte totum intellege T || 19 equitum] ut haec breviora illi vero longiores sunt add. D || 20 qui ego: quae F quod Daniel || 21 Muros muro troianorum F Murosque subibant muro troianorum G || 22 poterisne] pone G || orationem Daniel. scripsisse videtur interpres quod Ciceronis libri exhibent orationis subire invidiam cf. Nonius p. 404 et Arus. Mess. gramm. lat. VII p. 507, 11 K.

372. *INMEMOREM amentem, ut <II 244> instamus tamen inmemores: vel incuriosum, vel incautum. RADIIS lunaribus intelligendum.*

373. *HAUD TEMERE* particula haec modo 'non sine causa' significat, alias 'fortuito', alias 'male', alias 'inprovidē', alias 'passim', ut <327> *temere inter lora iacentes, alias 'facile': Plautus rapidus fluvius est hic, non hac temere transiri potest: quae pro loco accipiuntur et intelleguntur. adverbium sane qualitatis relatum est.*

375. *NIHIL ILLI TENDERE CONTRA* hoc est 'nihil contra responderunt': nam 'tendo contra sermonem tuum' est 'respondeo tibi', 'tendo contra iter tuum' est 'occurro tibi': ergo 'nihil contra tendebant', id est nihil respondebant e contra.

377. *AD DIVORTIA viae in diversa tendentes, hoc est ad diverticula viae militaris: Terentius ubi ad ipsum veni diverticulum. 15 diverticula autem sunt semitae transversae, quae sunt a latere viae militaris.*

378. *ADITVM CORONANT* melior est lectio 'abutum', quam 'aditum': cingunt enim silvam, ne abeant, non, ne adire possint.

381. *DUCEBAT SEMITA* legitur et 'lucebat': quod si est, 'rara' 20 pro 'raro' accipiendum, ut sit 'raro lucebat', herbis scilicet in aliquibus locis intervenientibus: si 'ducebat', intellegimus inter calles pecorum raram fuisse semitam, hoc est hominum viam. *et non ostendit quo ducebat: sed intellegamus euntes.*

383. *EVRYALVM INPEDIVNT* 'inpedio te' dicimus per accusativum, et casus mutari non potest, nisi deseras verbum, ut dicas 'inpedimento mihi es'. sciendum sane multas conferri in Euryalum excusationes. *REGIONE VIARVM regionem hic rectum iter dixit, ab eo quod regat tramitem.*

6 Plautus] Bacch. I 1, 52 || 13 vias in diversa tendentes e. q. s.] cf. Isidor. XV 16, 11 (cf. praef. p. XLII); Non. p. 290, 23 M. || 14 Terentius] Eun. IV 2, 7. cf. Don. ad hunc vers.

1 ad *INMEMOREM* s. v. amentem vel incautum vel incuriosum *T* || 4 non om. *AS* || 5 fortuito *SLHa* fortuite *A* || male alias om. *H* || alias passim e. q. s.] cf. ad v. 327 || 6 teme *G* || lora] tela *Daniel* || apud *G* || 7 transi *F* || 8 intellegantur *F* || adverbium] p. adverbium *F* (pro ut ex iis quae praecedunt temere repetitum delevi) adverbio *Daniel* || qualitatis sane *Daniel* || est] hoc loco add. *Daniel*. sententia haec est: fuerunt sane qui 'temere' adverbium qualitatis esse referrent. inter adverbia sane q. r. e. *F. Schoellius* || 9 nihil contra] illi contra nihil *H* nihil illi contra *M* || 13 vias *Masvicius* || deverticula *AF* (diuerticula *a*) || 14 Terentius . . . militaris om. *R* || deverticulum *HF* || 15 deverticula *AHF* (diuerticula *a*) || autem om. *L* || 17 *ADITVM AM* || est om. *LF* (add. *l*) || habitum *LF* (corr. *l*) || aditu *H* || 18 habeant *RLH* (corr. *l*) || abire *H*. ne habeant unde abire possint *Guelferb. I* || 22 pecodum *M* || 23 ostendit *F* (ostendit *G*) || 25 deseras *HM*: dederas *AS* detrahas *RL* deras *F* || 26 es] est *LII* || inferri *F* || 27 ad *REGIONE* v. s. v. id est recto itinere inde appellatum quod regat tramitem *T* || rectum] rerum *F*

384. NISVS ABIT bene meminit velocitatis, quam ei in quinto <318> dedit, ut primus abit longeque ante omnia corpora Nisus emicat. INPRVDENS scilicet remanentis Euryali: aut 'inprudens' se evasisse; alii 'inprudens' valde prudens accipiunt.

385. ALBAE DE NOMINE vel porcae, vel civitatis, vel regis 5 Albani, cui successit Procas.

388. INFELIX QVA TE REGIONE RELIQVI se infelicem dicit qui dolet, non illum propter quem dolet.

389. ITER OMNE REVOLVENS FALLACIS SILVAE Vrbanus huc usque verba Nisi vult esse, alii poetae dant 'rursus perplexum iter 10 omne revolvens fallacis silvae', ut Nisus usque 'quave sequar' dixisse videatur.

391. OBSERVATA id est observans. SILENTIVS pro 'ipse silens': aut 'silentibus', ut <IV 525> cum tacet omnis ager.

392. SIGNA SEQVENTVM militarem sonum dicit, qui varius est: 15 nam interdum canit, ut insequantur eos qui fugiunt, interdum receptui.

393. NEC LONGVM IN MEDIO TEMPVS inter auditum sonum et visum Euryalum. et est eclipsis.

395. FRAUDE LOCI ET NOCTIS 'fraude loci' difficultate loci, 'noctis' pro tenebris et obscuritate fraudem appellat. quidam 'noctis subito turbante tumultu' legunt, ut sit 'noctis tumultu' nocturno. tumultum explorantium dicit.

396. OPPRESSVM RAPIT hoc est 'quem iam manus omnis rapit'; nam male quidam 'videt rapi' accipiunt: quod si admisieris, vacat 'quem iam manus omnis'. 25

397. QVID FACIAT mire adfectum suum poeta interposuit.

398. IN HOSTES quidam 'in enses' legunt et melius hoc putant, quam in hostes.

399. PVLCHRAM PROPERET PER VVLNERA MORTEM aut deest 'adire', aut deest 'ad', ut sit 'ad mortem properet': aut certe antique 30

4 se evasisse scripsi e schol. Veron.: suasisse F | ad INPRVDENS s. r. quidam accipiunt valde prudens T | pruden F | 5 vel porcae | de portae F | 7 dixit F | 9 REVOLVENS TEXERE SILVAE F | Vrbanus | quidam F | 11 revolvens | resoluens F. et deinceps s. r. add. l | fallacis silvae pro lemmate exhibent exemplaria impressa | usquequaque Daniel | 12 videatur Daniel: audeatur F. an audiatur? 13 ad OBSERVATA s. r. pro observans ipse, ad SILENTIVS s. r. pro ipse silens T observans, obstruens F | 14 ut addidi | 16 receptui, receptae A. S. F., ut recipiantur milites ipsi add. M | 18 et est olypsis F | ut est olypsis G | 19 sonus G | 20 obscuritatem F | 21 tumultu Maerivius: tumultum F | noctis tumultus F | tumultum G | tumultu F | 22 post dicit locunam indicant Daniel. ceterum cf. schol. Veron. | 24 videt F | rapit M | admisieris R. L. H. | 26 ad r. 397 hoc loco mire adfectum suum interposuit poeta et ex addebitatione rei movet pathos T | adactam F | 30 adire Commodinus: adire F

'properet mortem', ut *Plautus properate prandium, Ennius festi-
vum festinant diem. 'pulchram mortem'*: gloriosum enim est pro
amico perire. et 'pulchram' ex persona poetae dictum est: *vel certe
'pulchram' ad eum, qui hoc putat.*

5 400. *ocivs pro 'ociter'.*

402. TV PRAESENS NOSTRO SVCCVRRE LABORI non dicit 'quae
praesens es' sed 'praesens succurre', id est ilico, statim. *et consue-
tudinis eius est, ut de vicino et proximo ducat opportunas invocationes:*
<XII 777> 'Faune, precor, miserere' inquit: et <III 34> *nym-
10 phas venerabar agrestes Gradivumque patrem Geticis qui
praesidet arvis. et in repetitione 'tu dea, tu praesens' maior empha-
sis videtur.*

404. SI QVA 'qua' vacat et hic et in sequenti.

406. SVSPENDIVE THOLO tholus proprie est veluti scutum breve,
15 quod in medio tecto est, in quo trabes coeunt: ad quod dona
suspendi consueverant. *quae tam diu dona dici poterant, quam diu
non profana fierent, sicut in libris sacrorum refertur.* bene autem
venatorem inducit numen invocare silvarum. *alii tholum aedium
sacrarum dicunt genus fabricae, ut Vestae et Panthei est. alii tectum
20 sine parietibus columnis subnixum. aedes autem rotundas tribus diis
dicunt fieri debere, Vestae, Dianae, vel Herculi vel Mercurio.*

407. TVRBARE GLOBVM sana petitio: nam quia tot vincere in-
possibile fuerat, petit ut saltem eos perturbet telorum beneficio.
REGE TELA PER AVRAS per noctem, in qua sine auxilio numinis
25 recti iactus esse non possunt.

409. FERRVM CONICIT. HASTA de ferro ad hastam transiit.
'conicit' pro 'coicit': nam 'conicit' antiquum est.

1. Ennius] trag. rell. v. 395 Ribb. ed. II, v. 434 Vahl. || 14 tholus . . . co-
cunt] exscr. Isid. or. XIX 19, 6. cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. II 734 et IX 195

1 festinum et dies F, corr. Daniel. cf. Philarg. ad georg. IV 170 || 3 pe-
rire] deficere F || ad ET PVLCHRAM P. P. V. M. S. V. aut ex persona poetae accipe
dictum aut ex persona illius qui hoc putabat gloriosum T || 5 ad ADDVCTO
S. V. quidam 'producto' intellegunt. alii 'reducto' quia reducitur manus ut
fortius exeat quod fuerit destinatum T. cf. Tiberii Donati scholium || ad SVSPIC-
CIENS S. V. aut veneratus est ut deam aut in superna respiciens T || 7 es] om.
AS, est L (corr. l) || ilico] illicet L loco F, unde loco statuto pro ilico statim
Daniel || et consuetudinis] ex consuetudine Masvicius || 8 eius] i. e. Vergili.
est addidi || ut] et G || uitino G || proxima dicat F, corr. Daniel || inuocatione F ||
9 misere F || inquit F || 10 uenerabor F || graduumque F || 11 repetitione F,
corr. Daniel || enfasis F || 15 tecta AS (tecto a tecti s) || 16 consueverat HMF ||
18 tholu medium G || 19 ut inserui || Panthei est] pantei e G pantherè F Pan-
theon Commelinus. cf. Iordan in Preller Roem. Myth. ed. III vol. II p. 372
adnot. || 20 ades G || 21 vel] ue G || herculae F hercule G || 22 quia om. AS ||
tot om. RLHM (add. l) || uincit F || 23 saltim LM || eos om. LH (add. l) ||
25 tecti F || 26 transiit R || 27 coicit libri, nisi quod icit L (coicit l) || conicit
RHM Fal: conum AS coicit L. cf. Brambach Lat. Orthogr. p. 199 sqq. et 300

410. ADVERSI IN TERGVN SVLMONIS IBIQVE FRANGITVR 'tergum' pro 'tergus' dixit — Sallustius tergis vinciebant pro 'tergoribus' —, ut intellegamus hastam in scutum venisse et illic esse conlisam — ut 'frangitur' sit 'concliditur' — fissoque scuti ligno etiam praecordia penetrasse: aliter non procedit; nam si hastam re vera 5 fractam accipiamus, ratione caret quod dicit 'fisso transit praecordia ligno'. alii re vera in tergum volunt esse percussum: quod falsum est; nam quo modo ante fissum lignum est et sic praecordia penetrata? sciendum tamen locum hunc unum esse de his quos *insolubiles* diximus supra <361>. 10

411. *LIGNO quidam humiliter dictum accipiunt.*

414. HOC ACRIOR IDEM quod latuerat et quod ei primus prospere cesserat iactus.

415. TELVM LIBRABAT AB AVRE gestus iaculantis exprimitur: *duobus autem generibus manualia tela mittuntur*; aut enim ab aure, 15 aut a latere tela iaciuntur.

416. PER TEMPVS VTRVMQVE congrue dicit telum per tempus utrumque transisse; ait enim 'diversi circumspiciunt', hoc est 'huc et illuc ora circumferunt', per quam oportunitatem potuit telum tempus utrumque transire. Asper tamen dicit: 'per tempus utrum- 20 que', hoc est 'inter tempus utrumque', ut e contra <VII 30> hunc inter fluvio Tiberinus amoeno, id est 'per hunc'. quod si est, intellegamus in fronte esse vulneratum.

417. TEPEFACTA CEREBRO alibi <698> et fixo ferrum in pulmone tepescit. 25

420. INTEREA donec ille invenitur. *CALIDO MIHI SANGVINE POENAS Ennius in primo nam mi calido dabis sanguine poenas.*

421. PERSOLVES AMBORVM aut occisorum, aut tuas et Nisi: nam duos eos fuisse novit, supra enim ait 'state viri'.

424. *AMPLIVS de cetero, posthac: interdum et quantitatem significat,* 30

1 tergum . . . dixit] cf. Non. p. 414, 9 M. || 2 Sallustius] hist. inc. 48 Dietsch., 14 Kr. || 27 Ennius] ann. v. 101 Vahl. cf. Macrobian. Sat. VI 1, 14

2 vinciebat A (vinciebant a) || 4 pro concliditur F || scuti] executi AS (corr. a) scuto F || 5 praecordio M (corr. m) || 6 accipiam H || 7 percursus AS (corr. a) || 8 quo modo om. M, modo om. LH || fissum est lignum R fissum lignum esse F, inde f. l. esset Daniel || 9 hunc] om. L, hinc H || unum om. F. unum de iniunctis in marg. adscr. l || quos supra insolubiles dictum est F || 14 schol. ad v. 415 et 416 om. F || 15 duobus . . . mittuntur unus hab. M, edidit Stephanus || aut enim ab aure om. H || 17 PER TEMPVS VTRIQVE R. idem liber infra ter tempus, semel tempus ex tempus exhibet || 21 hoc est . . . utrumque om. AS || 24 fixo] pede add. R, pedem add. LH (del. l) || 27 mi Daniel: mihi F || dabis F: das Daniel || 28 schol. ad v. 421 om. F || 29 eos om. M (add. m) || 30 ad AMPLIVS s. v. de cetero posthac T || de cero F

ut Terentius quod tibi mea ars efficere hoc possit amplius.

TANTVM POTVIT hoc quamvis ad animum Nisi pertineat, tamen sympathiam etiam poeta ex sua persona fecit.

425. ME ME subaudis 'interficite': et est interrupta elocutio
5 dolore turbati.

427. NEC POTVIT validior argumentatio ex impossibilitate, ut
<I 232> quid Troes potuere? item <I 529> non ea vis animo,
nec tanta superbia victis.

428. TANTVM INFELICEM NIMIVM DILEXIT AMICVM contra illud:
10 cur ergo venit? dicit: tantum amicum dilexit, ut, cum nihil posset,
tamen veniret.

431. VOLVITVR EVRYALVS LETO aut septimus est, aut dativus;
sed si dativus fuerit, figuratum est, id est 'in letum', ut <V 451>
it clamor caelo.

15 433. PVRPVREVS VELVTI CVM FLOS SVCCISVS ARATRO habetur
ratio comparationis: videtur enim Euryalo Hyacinthum comparare,
qui pulcherrimus fuit et post mortem conversus in florem est.

434. LANGVESCIT MORIENS duplex similitudo et pulchritudinis et gestus.

435. LASSOVE PAPAVERA COLLO DEMISERE CAPVT Homeri est
20 et comparatio et figura; nam et ille sic ait, ut multorum unum
diceret caput.

436. SOLVMQVE PER OMNES an per obstantes, an protegentes?

437. VOLSCENTEM PETIT appetit: petitiones enim proprie dici-
mus impetus gladiatorum, unde Cicero quot ego tuas petitiones
25 ita coniectas, ut vitari nullo modo possent, parva quadam
declinatione et, ut aiunt, corpore effugi. MORATVR per-
severat.

1 Terentius] Andr. I 1, 4 || 19 Homeri est e. q. s.] cf. Macrob. Sat. V 10, 13
|| 24 Cicero] in Cat. I 6, 15

1 possim *F* || 2 ad AVT TANTVM P. P. D. S. V. quamvis ad animum nisi per-
tineat istud tantum tamen sympathiam facit ex sua persona poeta *T* || sympathian
F || 4 schol. ad v. 425 om. *F* || 5 turbati] corrupti *H* || 7 item] et *F* ||
9 schol. ad v. 428—433 om. *F* || 10 amicum] animum *H* || amicum dilexit] in.
f. a. nimium dilexit amicum *L* || 13 figura *L* || 16 iacinthum *Al* iacinthum *S*
iacinctum *R* iacinctum *L* iacinctum *H* iacinthum *M* || 17 conuersus est in
florem *M* || 18 pulchritudinis *G* || 19 DIMISSERE *AS* DIMISERE *LHMa* || 21 caput]
μήκων δ' ὡς ἐτέρωσε κάρη βάλειν . . . πλήρη βαρυνθῆν (*Il.* VIII 306 sqq.)
add. D || 22 ad PER O. S. V. per obstantes *T* || ac protegentes *G* || 23 schol. ad
VOLSCENTEM P. om. *F* || petitiones vulgo: petas libri || 24 unde et cicero *M* ||
quod *RLH* || 25 coniectas *LH* || posse uiderentur *Ciceronis libri* || quaedam *R*
(corr. *Daniel*) quidem *H* || 26 declamatione *R* (corr. *Daniel*) || corpore effugi]
corporeae *A* corpore e. *S* corporee ffugi *R* (sed ffugi *add. Daniel*) corporeae *L*
(ae del. et exedunt *supr. scr. l*) corpore *H* corporea excessi *M.* *haud scio an*
Servius scripserit corporea e. || ad MORATVR s. v. perseuerat *T*

439. PROTVERBANT *modo* confodiunt, unde paulo post 'confosusus'. NON SETIVS non segnius, quamquam vulneratus.

441. IN ORE CONDIDIT ADVERSO archaismos est, ut supra <345> pectore in adverso totum cui comminus ensem condidit.

443. PLACIDAQVE IBI DEMVM MORTE QVIEVIT aut proprium est 5 mortis epitheton: aut ex affectu pereuntis dictum est, qui cum amico moriebatur.

444. FORTVNATI AMBO *prophonesis est. mire horum mortem non luctu aut misericordia, sed felicitatis testimonio prosequitur.* SI QVID MEA CARMINA POSSVNT verecunde. 10

446. DOMVS familia. CAPITOLI INMOBILE SAXVM ACCOLET in urbe Roma Iovis templum non fuit. quod cum iam devotum a Prisco Tarquinio vellet Superbus Tarquinius aedificare, coepit auguriis captare qui mons huic templo esset aptissimus. et cum in omnibus Tarpeius esset inventus, in quo erant multa diversorum numinum 15 sacella, actum est, ut exinde ad alia templa numina evocarentur sacrificiis, quo posset libere et sine piaculo templum Iovis *exa*edificare. cumque omnes dii libenter migrassent, Terminus solus, hoc est limitum deus, discedere noluit, sed illic remansit. tunc de hoc ipso sacrificatum est et deprehensum, quod Terminus cum Iove 20 remanens aeternum urbi imperium cum religione significaret; unde in Capitolio prona pars tecti patet, quae lapidem ipsum Termini spectat; nam Termino non nisi sub divo sacrificabatur. hinc ergo nunc dixit 'Capitolii immobile saxum accolet', quia Terminus non est revulsus de loco. 25

448. PRAEDA RVTVLI SPOLIISQVE POTITI non solum suis armis eos exuerunt, sed etiam illa praeda, quae Rutulis fuerat ante detracta.

1 modo non confodiunt *Burmannus* || unde] ut *F* || confosus *ASF* confossus *R* || 2 quamquam vulneratus *om. F* || 3 archaismos *RHM* sarcasmos *L* (sarcasmos *l*, *idem* casus pro casu *superscr.*) archaismos *F* || 4 pectora *AS* || 6 quia *L* || 8 *ad v. 444 in marg.* aequat amborum fidem et laudem et mirabiliter istorum mortem non luctu atque misericordia sed felicitatis testimonio prosequitur *T* || *prophonesis F* *profonesis G* || 10 verecunde] ad euitandam arrogantiam dictum *add. D* || 11 DOMVS . . . aedificare *om. F* || CAPITOLI *AH* CAPITOLIA *R* INMANE *M* || 12 cum *om. AS* || 13 vellet] cum vellet *a* || 14 ex omnibus *ASM* || 16 *ad om. LH* (alia ad templa *l*) || 17 posset et libere *M* || 18 cumque inde omnes *R* || dii] di *MF*, *om. LH* (*add. l; spatium relictum in H*) || libenter] inde libenter *L* libenter inde *vulgo* || 19 discedere *ASRI*: addicere *LH* (*cf. Liv. I 55, 3*) abscedere *M* descendere *F* || illa *F* || tunc deo ipsi sacrificatum est *R* || de hoc ipso] i. e. propter hoc ipsum *superscr. l* || 21 significaret] sacrificaret *AS* || unde . . . patet *MF*: unde hoc in capitolio una pars templi patet *AS* unde in capitolio vel prona pars tecti patet *R* unde capitolii// prona pars tecti patet *L* (unde in capitolio pars tecti patet *l*) unde in apitolii prona pars tecti patet *H. fortasse* unde in Capitolii prona pars tecti patet || 22 terminis petat *AS* (termini petat *a*) || 23 sub cliuo *F* || 26 eos armis *F* || 27 illa *om. RLH* (*add. l*)

450. *NEC MINOR IN CASTRIS LVCTVS decens repetitio.*

452. SERRANOQVE NVMAQVE decima antapodosis, quae fit quotiens commemorantur ea quae non sunt ante praedicta: *neque Numam induxit occisum.*

5 453. TEPIDAQVE RECENTEM CAEDE LOCVM hypallage est, tepidum locum recenti caede; unde multi legunt 'tepidumque recenti caede locum'.

454. SPVMANTEM SANGVINE RIVOS spumas tunc habet sanguis cum effunditur, nam postea conquiescit; unde bene dixit 'spumantes
10 rivos', quia praemisit 'seminecesque viros'.

457. *ET IAM PRIMA NOVO Lucretianum est. et bene descripturus caedes et bella morose diem oriri facit.*

459. IAM REBVS LVCE RETECTIS supra <VI 272> et rebus nox abstulit atra colorem.

15 461. COGIT QVISQVE SVOS scilicet comites; nam plenum est 'aeratasque acies'.

462. ACVVNT RVMORIBVS IRAS quia duo ausi sunt per eorum castra transire.

465. EVRYALI ET NISI volunt non nulli clamorem esse militum;
20 sed melius hoc a poeta dictum accipimus — nam Rutuli eorum non noverant nomina — ut sit 'quin etiam capita Euryali et Nisi praefigunt in arrectis hastis et cum magno clamore comitantur'.

466. *MVRORVM IN PARTE SINISTRA aliud agens situm castrorum ostendit. praeterea et proeconomia est, quia postea castris per fluvium
25 Turnus evadit.*

467. CINGITVR AMNI 'amne' debuit dicere: numquam enim bene in 'i' exeunt nisi quae communis sunt generis, ut 'docilis' 'agilis'; sed ideo ausus est ita ponere ablativum, quia, ut supra <122> diximus, apud maiores hic et haec amnis dicebatur.

11 Lucretianum] II, 144. cf. Macrob. Sat. VI 1, 25

1 repetito *F* || 2 SERRANOQVE *R* || antepodosis *AS* antipodosis *ex* antepodosis *L* antipodosis *F* antapodosis greca figura *M* || 4 indixit *F* || 5 hypallage . . . locum *om.* *LH* || est pro tepidum *Lion* || 6 locum] sic alibi (VIII 106) 'tepidusque cruor fumabat ad aras' *add.* *D* || 8 SPVMANTEM *F* || 9 spumantis *LH* spumantem *F* || 10 sanguineosque viros *R* || 11 *ad v.* 457 *in marg.* bene descripturus bella et caedes diem morose facit oriri, *ad TITHONI C. S. V.* istud lucretianum est *T* || 15 plena *ASLH* (plenum *l*) || 19 volunt . . . militum *om.* *F* || 20 accipiamus *ASM* || 23 ad illud agens iscum castrorum ostendit *F*, *corr.* *Daniel* || 24 *ad NAM DEXTERA C. A. S. V.* proeconomia est quia turnus postea e castris per fluvium evadet *T* || 29 dicebatur] verumtamen quae duas habent consonantes ante 'is', in 'i' et 'e' ablativum mittunt, ut ignis igne nel igni: virgilius (*Aen.* IV 2) 'vulnus alit venis et caeco carpitur igni': et uectis uecte nel uecti: terentius in eunucho (IV 7, 4) 'cum uecti dorax' (*sic*) *add.* *D*

468. TENENT FOSSAS tuentur, defendunt.

470. NOTA NIMIS MISERIS hoc plus commovebantur: quoniam etiam abscisi vultus necdum agnitionis amiserant notas.

471. PINNATA quidam volunt ideo hic Famam pinnatam a poeta inductam, quia tumultum et res adversas nuntiet, ut illud tangere videretur, quod qui bellum nuntiaret pinnatas litteras diceretur adferre.

473. SVBITVS MISERAE potest pro 'subitus miserae', vel pro 'subito miserae'; ergo et genitivus potest esse.

474. EXCVSSI MANIBVS RADII bene 'excussi', quasi nescienti: melius, quam si diceret 'proiecti'. 10

475. FEMINEO VLVLATV impatienti, ut <XI 782> femineo prae-
dae et spoliolorum ardebat amore.

477. PRIMA PETIT ideo 'prima', quia solent in extrema necessitate etiam mulieres muros ascendere, ut <XI 891> ipsae de muris matres. NON ILLA VIRVM NON ILLA PERICLI unum pudoris 15
est, aliud salutis.

478. TELORYMQVE MEMOR hanc impatientiam matris Euryali illo loco poeta praemisit, cum eam Euryalus nec profectionem suam ad requiring Aenean scire significat, et tantopere commendat Ascanio: nam et Nisus propter illam dicit nolle Euryalum sibi comitem iungere, 20
quod sciret, si quid ei accidisset, intolerabiliter eam laturam.

479. HVNC talem. et est conquestio matris Euryali plena artis rhetoricae: nam paene omnes partes habet de misericordia commo-
venda a Cicerone in rhetoricis positas. HVNC TE ASPICIO a qualitate caedis. 25

480. SERA MEAE REQVIES Euander <VIII 581> mea sera et sola voluptas. et 'requies' hic pro solacio. POTVISTI LINQVERE
SOLAM ab intercepto solacio.

11 impatienti] cf. Isid. or. XI 2, 24 || 22 HVNC talem] cf. Don. ad Ter. Ad. III 2, 14

2 commovebatur AS (corr. a) || quoniam] quia ASF || 3 abscissi AS (corr. a) absi L (abscisi l) || amisissent RL (amiserant l) amisisse H || 4 ad PINNATA P. v. s. v. quidam pennatam famam a poeta inductam ideo uolunt quod tumultum et res aduersas nuntiet ut illud tangere uideatur quod qui bellum nuntiabat litteras pennatas dicebatur afferre T || 5 quae F, correxi || 8 ad MISERAE CALOR o. v. haec edidit Fabricius Homericum (Il. XXII 448) τῆς δ' ἐλελήθη γνῖα, χαμαὶ δ' ἐοῖ ἐκπεσε νεκρῖς. || 10 melius om. libri praeter RML || quasi diceret et proiecti R || 13 ideo ASF: ideoque RLH, om. M || quia petit solent RLH || 15 matres] ita Homerus (Il. XXII 462) αὐτὰρ ἐπεὶ πρόγονοι τε καὶ ἀνδρῶν ἕξεν ὄμιλον add. Fabricius || 17 hanc impatientiam . . . laturam hab. T || 18 cum eam ego: cum ea T, eam om. F || 19 tantoῖ G || 20 nole G || 21 accedisset F || 22 id est talem MI || 23 cum RLH (nam l) || de om. H || conuenda L || 24 πάθος a qualitate caedis Fabricius || 26 sola et sera RF || 27 ad REQVIES s. v. pro solacio T || solatio F || 28 solatio libri

481. CRVDELIS qui potuisti linquere solam, cum pius esses.

SVB TANTA PERICVLA 'sub' pro 'in', ut <I 453> namque sub ingenti lustrat dum singula templo.

482. ADFARI EXTREMIS Anchises <II 644> sic o sic positum
5 adfati discedite corpus, Terentius quin igitur, dum licet,
loquimini mecum, Antipho? *MATRI melius 'matri', quam si dixisset 'mihi'.*

483. *LATINIS id est Latinorum.*

484. NEC TVA FVNERA MATER id est 'funerea': nam apud
10 maiores funeras dicebant eas ad quas funus pertinet, ut sororem,
matrem: nam praeficae, ut et supra <VI 216> diximus, sunt plan-
ctus principes, non doloris. funeras autem dicebant quasi funereas,
ad quas pertinet funus. *vel derivavit veteres secutus, ut 'funeram'*
pro funesta diceret, ut homo 'scelerus' sicuti scelestus vel scelerosus
15 *dicebatur: Plautus in Pseudulo <III 2, 28> teritur sinapis scelera,*
in eadem <IV 5, 3> nunc iube venire Pseudulum, scelerum caput,
id est scelestum.

485. *AVT VVLNERA LAVI Romana consuetudo fuit ut mortui lava-*
rentur, ideoque hos qui hoc officium implebant, pollinctores appellatos
20 *dicunt, qui mortuis os polline oblinebant, ne livor appareret extincti.*

486. *FESTINA pro 'festinans', nomen pro participio: vel a verbo*
derivatum, ut ab eo quod est 'festino' 'festinus' dicatur, ut hic 'festina',
quomodo superius 'funera': Sallustius in secunda cohortes festinas
composuerat: ut ipse ab eo quod 'propero' <XII 85> circumstant
25 *properi aurigae, ut sit nominativus 'hic properus'. et bene 'festina',*
nam ait superius <474> 'excussi manibus radii revolutaque pensa'.

488. *QVO SEQVAR id est inquiram.*

489. FVNVS LACERVVM dilaniatum cadaver: nam 'funus' pro ca-

5 Terentius] Phorm. III 3, 16 || 21 pro festinans e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VI 75 || 23 Sallustius] hist. inc. 44 Dietsch., 10 Kr.

1 qui] quia *L* (corr. *l*) cum *F* || solam *om.* *RLF* (add. *l*) || 2 ad *svb* *t.* *s. v.* in tanta *T* || 4 *EXTREMIS ASHM* et *L*, ut videtur: *EXTREVM RFa.* cum mos fuisset dicere uale uale add. *D* || 5 quin] tam Terentius || 6 loquimini . . . Antipho] loqui cum *F* || mecum] mecum cum *AS* || ad *MATRI s. v.* melius matri dixit quam mihi *T* || 8 ad *LATINIS s. v.* pro latinorum *T* || 9 funerea] funera *RF* || 10 pertinebat *F* || 11 planctus] plantus *L* (corr. *l*) plautus *H*, genits *superser. a* || 12 funereas] funeras *ASH* (corr. *a*) || 13 ad *FVNERA m. in marg.* i. e. tua funerea mater uel certe deriuauit ueteres secutus ut funeram diceret pro funestam et tales deriuationes in antiquis reperiuntur ut homo scelerus . . . id est scelestum *T* || 15 pseudolo *F* (pseudolo *G*) || 16 pseudolum *F* pseudolum *T* || capud *F* || 18 ad *v.* 485 in *marg.* Romana . . . extincti *T* || lauerentur *F* || 19 polliciores *F* || 20 ne libor apparet *F* || 21 *FVNESTA G* || 22 ut *om. G* || 23 Sallustius] fedt *G* || secunda] fcta *G.* fortasse in secundo || 24 sicut Daniel || ipsi *G* || 25 augurie *F* || 26 ut excussi *G* || manibus *G* || 27 ad *qvo s. s. v. i. e.* inquiram *T* || 28 cadauer *F*

davere posuit. ergo ex posteriore intellegitur prius. HOC MIHI DE TE hoc caput intuens ait.

491. SI QVA EST PIETAS si qua pietas in occidendo est, in me probetur.

492. ME PRIMAM ABSVMITE FERRO unusquisque enim in pro-⁵ priae salutis desperatione credit universa etiam posse consumi, unde est quod modo dixit 'me primam': quasi mortuo Euryalo omnes Troiani perituri essent.

494. INVISVM HOC DETRVDE CAPVT SVB TARTARA TELO invisum quidem est hoc et odiosum caput, verum misericordiae genus est,¹⁰ si me etiam iratus interimas. [INVISVM] *deest 'tibi'. et si 'invisum', quo modo 'miserere'*?

495. QVANDO ALITER NEQVEO CRVDELEM ABRVMPERE VITAM hinc traxit illum colorem Iuvenalis <X 255> quod facinus dignum tam longo admiserit aevo?¹⁵

497. TORPENT INFRACTAE antea infractae, nunc tamen torpent, ut <XII 1> Turnus ut infractos adverso Marte Latinos. [INFRACTAE] naturaliter enim homines dolore ac miseratione franguntur.

498. IDAEVS ET ACTOR ex nominibus personarum et fidem et dignitatem rei addit.²⁰

499. LACRIMANTIS IVLI puero dat lacrimas, cui potest sine pudore; viris fortibus tantum dolorem.

500. SVB TECTA REPONVNT honorifice. quod autem dicit 'corripunt', non iniuriae est, sed celeritatis, id est raptim tollunt.

501. AT TVBA TERRIBILEM SONITVM hemistichijum Ennii: nam²⁵ sequentia iste mutavit. ille enim ad exprimendum tubae sonum ait taratantara dixit. et multa huius modi Vergilius cum aspera invenerit, mutat. bene tamen hic electis verbis imitatur sonum tubarum.

25 Ennii] ann. v. 452 Vahl.

1 ad v. 489 in marg. ab eo quod sequitur id quod praecedit T || ad hoc m. d. t. s. v. caput intuens haec dicebat T || 3 si qua pietas om. LHF || in occidendo est] sin occidendum est F || 5 PRIMVM F || 6 credit] decreditur LH (corr. l) creditum F, inde credit tum Daniel || 7 ne primum F || 10 hoc est F || odiosum caput ergo deest tibi . . . miserere verum . . . interimas F || 11 si me sine RF || 14 quod om. LH (add. l) || fatimus L (fatinus l) || dignus LH (corr. l) || 18 ad INFRACTAE A. P. V. S. V. quia naturaliter omnes homines . . . franguntur T || dolore cmiseratione G || 19 ad ILIONEI M. S. V. ex nominibus . . . addit T || hominibus F || fidem T: finem F || 23 honorifice ASF: homerice RLHMD. in D duorum versuum spatium relictum est, Homerice εις δωμα φεγονσι Fabricius || dicitur ASLM || 24 non iniuria sed F || est] ut raptores distrahunt add. D || 25 emisthitium L emisthicium H emistichium reliqui || enni F || 26 sequentia . . . exprimendum om. RLH (add. l) || 27 tharantanta L tharathantara H || uergilius F || 28 inuenit F

502. INCREPVIT et insonuit et segnitiam increpavit.

503. VOLSCI non mirum quia dicit Volscos, cum et Camilla de Volscis sit, ut <VII 803> Volsca de gente Camilla: namque pars aliqua Tusciae dat Turno auxilia, cum Tuscos dixerimus <VII

5 715> specialiter Aeneae favere. item e contra pars Venetiae auxilium praestat Aeneae, quam Turni fuisse superius diximus. TESTVDINE testudo est scutorum conexio, curvata in testudinis modum et similitudinem, cum a militibus aliqua civitas obsidetur, et fit ut murus eius subruatur. namque in armorum generibus milites sumunt

10 ab animalibus nomina, ut 'aries': Sallustius in modum ericii militaris. inventor autem testudinis Artemon Clazomenius fertur, idemque arietis repertor dicitur. scuta aerea gestare Curetes primi invenerunt. galea Thracicum tegmen est. thoraces Thorax quidam rex dicitur invenisse. Lycaon Arcas gladium longiore lamina produxisse narratur.

15 Peleus primus machaeram dicitur invenisse. harpen, id est curvum gladium in modum falcis, a Persco inventam multi dixerunt.

504. FOSSAS IMPLERE PARANT vertit ordinem: nam ante est ut impleatur fossa, tollantur valli, et sic testudine accedatur ad murum. quamquam possumus intellegere etiam ad fossas eos facta venisse

20 testudine. proprie tamen 'fossas implere', 'vallum vellere': sic enim et historici.

507. EFFVNDERE CONTRA proprie; tela enim non iaciuntur in subiectos, sed funduntur. et dicendo 'omne genus telorum' ostendit telum vocari omne quod iacitur.

25 509. ADSVETI LONGO M. D. B. docet usum in rebus omnibus plurimum posse.

510. INFESTO VOLVEBANT PONDERE hoc est infesti ponderis.

SVBTER DENSA TESTVDINE hoc est sub testudine.

1 INCREPVIT insonuit] cf. Non. p. 329, 23 M. || 7 testudo . . . ericii militaris] Serviana exscr. Isid. or. XVIII 12, 6 || 10 Sallustius] hist. III 22 Dietsch., 23 Kr. || 24 telum . . . iacitur] cf. Isid. or. XVIII 7, 10

1 in segnitiam AS (in del. a) || 8 et similitudinem testudinis cum G || 10 ab animalibus om. R || aries] aeris A eris S || iricii ASM irici LF (erici I) hirci R inci H || 11 inventor testudinis . . . multi dicunt (sic) hab. T || clazomenus F clazamenus T || 12 arietes F || repertor arietis T || scuta aerea F. Schoellius: stauera F || curetis F || 13 galeae F || trachicum T || thoraces G || thorax T troax G || 14 lamina T || 15 macheram repperisse dicitur T || macheram F || inuenis G || arpen libri || curram F || 16 inuenta F || multa G || 18 accendatur F || 19 possumus R || etiam om. LH (add. I) || facta testudine venisse M || 21 ad VELLERE v. s. v. bis idem dixit T || 23 subiecto LH (corr. I) || 24 iacitur] iactibus R et L, ut videtur, actibus H iacitur l. graeci τὰ βέλη ἀπὸ τοῦ βάλλειν sicut latine tela ἀπὸ τοῦ τῆλε id est longe add. D, edidit Stephanus || 25 ADSVETI . . . omnibus om. RLH (add. I) || 26 potest R || 27 hoc est subter infesti F || pro infesti ponderis L || 28 sub testudine Masvicius: subter testudine F

513. NEC IAM SVFFICIVNT diu iam non sustinent. RVVNTQVE
hic 'ruunt' pro deiciunt.

515. ARMORVMQVE RESOLVIT TEGMINA hic ostendit armorum
conexionem esse testudinem: Lucanus de testudine <III 484> at
postquam virtus incerta virorum perpetuam rupit defesso 5
milite cratem singula continuis cesserunt ictibus arma.

519. ETRVSCAM PINVM hoc est ipse Etruscus. 'quassabat' autem
et 'infert' mutatio temporum, ut <I 471> Tydides multa vastabat
caede cruentus ardentisque avertit equos in castra.

523. VOS O CALLIOPE PRECOR syllepsis per numeros; erat enim 10
rectum 'vos musae, aut te, Calliope'. ADSPIRATE favete, ut <II
385> adspirat primo Fortuna labori.

526. ORAS EVOLVITE BELLi hoc est ingentis belli narrate non
tantum initia, sed etiam extrema bellorum: nam orae sunt extremi-
tates. est autem Ennianum qui potis ingentis oras evolvere belli. 15

527. TVRRIS ERAT turris huius modi esse ad munitionem civi-
tatum et in secundo legimus; sed hae plerumque mobiles sunt,
plerumque fixae: fixae, ut in secundo <445> turris ac tecta do-
morum, mobiles, ut in duodecimo <675> meminit subdideratque
rotas pontesque instraverat altos. PONTIBVS pro tabulatis. 20

528. OPORTVNA LOCO pro 'oportuno', scilicet circa portas.

2 ruunt pro deiciunt] cf. Don. ad Ter. Ad. III 2, 21 || 15 Ennianum] ann.
v. 178 Vahl. cf. Macrob. Sat. VI 1, 18

1 diu om. L (add. l) || 2 ad RVVNTQVE s. v. deiciunt T || 3 περιφραστικῶς
hic ostendit D || hic ostendit . . . testudinem om. RLH (in marg. add. l). dubito
num Servii sint haec verba || hinc ASI || 4 testudinem. RESOLVIT TEGMINA lucanus
de testudine c. q. s. ASF || ac in ras. l || 5 defesso L || 6 limite R || gratem F ||
continuisse cesserunt A continuis se///cesserunt L (duae litterae radendo dele-
tae sunt, tum c et prior s in ras. l) continuis seesserunt H || 7 quassabat et
infert . . . cruentus hab. T || 8 tydides T || multas G || 9 avertite F || castras G ||
10 CALLIOPE RL || syllepsis A silempsis S silemsis R psillemsis L sylempsis M
syllepsis F || syllepsis est vulgo || 11 aut o caliope L et te o caliope l || 12 la-
bori] ductum est verbum a prospere navigantibus, quibus ventus dicitur ἐξ
ὀρίων spirare add. Fabricius || 13 narrate] narrat enim R narrante F || 14 ini-
tia ASM F: inimitias R inimiticias L (inicia l) inimicitia H || extremitates]
ET MEMINISTIS ENIM DIVAE ET MEMORARE POTESTIS differt meminisse ac memorare,
cum illud sit memoriter tenere, memorare vero exponere et narrare. est autem
homeri (sententia add. Stephanus, sententia: ait enim add. Fabricius. II. II 484)
ἔσπετε νῦν μοῖσι μούσαι Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι, ὑμεῖς γὰρ θεαὶ ἐστέ, πάρεστέ
τε, ἴστε τε πάντα add. D, edidit Stephanus || 16 civitatis H || 17 haec A hec L
haec HM hac F || 18 plerumque fixae fixae ut hic mobiles in secundo meminit
subsideratque rotas pontesque strauerat altos R plerumque fixae mobiles ut
in duodecimo subdideratque rotas fixae ut in secundo turris ac tecta domorum
mobiles ut XII meminit subdideratque rotas pontesque intraerat altas F ||
turris . . . domorum om. LH (add. l) || 19 subsideratque H || 20 strauerat L
stauerat H || altos] Lucanus (III 455) 'stellatis axibus agger erigitur geminasque
aequant moenia turres accipit add. D || ad PONTIBVS s. v. tabulatis T || 21 O-
PORTVNA La || pro oportuna G

529. OPVM VI potest et hypallage esse, ut sit 'ope virium'.

530. CERTABANT *zeugma*: potest et ad Latinos et ad Troianos referri.

531. CAVAS patulas. DENSE pro 'tela densa'.

533. FLAMMAM ADFIXIT adfectate: debuit enim dicere, adfixit
5 aut facem aut malleolum, non flammam. QVAE PLVRIMA VENTO
gliscens et magna facta per ventum.

534. HAESIT ADESIS non iam 'adesis', sed quos exedit adhae-
rendo, *id est haesitans adedit vel adesos reddidit.*

535. MALORVM VELLE FVGAM honestissima elocutio.

10 537. PESTE incendio, ut <V 683> et toto descendit cor-
pore pestis.

541. VNVS subaudis 'et alter': nam non procedit 'unus Helenor
et Lycus elapsi'. ELAPSI scilicet non mortem, sed turris ruinam.

543. MAEONIO REGI aut proprium patris nomen est, aut cogno-
15 minem eum filio intellegamus, quia, ut supra <360> diximus, cum
filii vel patris nomen praemittitur et aliud tacetur, cognomines eos
esse intellegimus. FVRTIM SVSTVLERAT e stupro educaverat: hinc
est et dulcia furta.

544. VETITISQVE AD TROIAM MISERAT ARMIS secundum Dona-
20 tum 'vetitis fato', *quia stare Troia diutius vetabatur*; sed melius lege
militari intellegimus, quia servi a militia prohibebantur: unde in
Deiotariana <8, 24> purgat hoc Cicero, cum fuisset obiectum inter
equites quos Deiotarus miserat Caesari, unum servum fuisse: Ver-
gilium autem novimus trahere aliqua de historia. servos sane num-
25 quam militasse constat nisi servitute deposita, excepto Hannibalis
tempore, cum post Cannense proelium in tanta necessitate fuit urbs
Roma, ut ne liberandorum quidem servorum daretur facultas.

545. ENSE NVDO id est stricto. 'ense levis' (*levis*) *armaturae*
est; 'nudo' autem stricto vel sine vagina. PARMAQVE INGLORIVS

18 et dulcia furta] georg. IV 346 || 24 servos sane . . . facultas] exscr. Isid.
or. IX 3, 38

1 scholium ad opvm vi post patulas exhibent libri Serviani || uirum F ||
4 adfectat H || 8 haesitans Daniel: haesitat F || 9 elocutio] cum honestius sit
forti mala fugere uelle quam timere mala, quod timidi est non fortis add. D ||
13 scilicet om. R || 14 est om. F || aut cognomines eos esse intellegamus R ||
cognomine HF || 16 cognomine H || eos om. H || 17 intellegamus LHM ||
19 secundum quosdam F || 20 facto RLF (corr. rl) || qui F, corr. Daniel ||
deutius F || sed om. F || lege militari] legebatur milita militare F || 21 intellegamus ASMI || malitia AR (corr. a) || 22 denotariana H deiatariana F || 23
fuisse] at (sic) nescio quem ex eo numero seruum iudicatum. non arbitror,
non audiui; sed in eo, etiamsi accidisset, culpam regis nullam fuisse arbitrarer add. D || 24 sane] namque Masvicius || 28 ad nvdo s. v. stricto aut sine
vagina T || structo F

ALBA quasi tiro, ut diximus supra <VII 796>, quia picta arma iam probati in bellis habebant.

548. VT FERA quidam pardum significari volunt.

553. LONGE MELIOR LYCVS ergo et Helenor bonus. INTER 'per', ut <VII 30> hunc inter fluvio Tiberinus amoeno. 5

555. PRENDERE SAXA MANV quia tunc alti non erant muri, sed ad impetum tantum repellendum, ut etiam Sallustius ostendit, ubi Sertorium umeris sublatur per muros ascendisse commemorat.

556. CVRSV TELOQVE SECVTVS nimiam eius ostendit celeritatem, qui potuit telum missum consequi: nam hoc dicit, cum praemisso 10 telo ad hostem venit: Staius et emissum cursu comprehendere telum.

558. REVELLIT in verbo 'vello' facit in participio 'vulsus'.

560. QVALIS VBI AVT LEPOREM pro 'qualiter'.

561. PEDIBVS IOVIS ARMIGER VNCIS quia dicitur aquila in bello 15 Gigantum Iovi arma ministrasse. quod tamen fingitur: nam, ut supra <VIII 319> diximus, Iuppiter et Saturnus reges fuerunt. sed Iuppiter dum cum patre Saturno haberet de agris contentionem, ortum bellum est. ad quod egrediens Iuppiter aquilae vidit augurium. cuius cum vicisset auspicio, fictum est quod ei pugnanti 20 ministraverit: unde etiam a felici augurio natum est, ut aquilae militum signa comitentur.

562. QVAESITVM qui requiritur: nam praesens a passivo non habuit. et est hysteropteron; nam post raptum requiritur: vel 'quaesitum' requirendum, ποθητόν. MVLTVS BALATIBVS id est cum 25 multis balatibus.

563. MARTIVS LVPVS aut cruentus, aut Marti dedicatus.

11 Staius] Theb. VI 568 || 15 quia dicitur e. q. s.] exscr. mythogr. II 3 et III 3, 4 || 19 ad quod egrediens e. q. s.] cf. Isid. or. XVIII 3, 2

1 tyro libri || ad ALBA in marg. quia probati in bello milites solebant habere arma picta T || picta] puto F || 3 quidam . . . volunt hab. T || perdum F || significare G || 6 PENDERE AH PRAETENDERE F || 7 ad om. H || tantum om. F || ubi . . . eius ostendit om. H || 8 humeris ASRLH || 10 qui] quia F || telo praemisso L || 11 emissum F: missum Serviani libri || comprehendere ASHM (comprehendere a) cumprehendere L || 13 uello ASRF, om. LH (add. l), uelli ex uello, ut videtur, M uelli a. in perfecto velli Burmannus in Vergilio 'velli' facit in perfecto F. Schoellius. cf. Diom. p. 372, 12 K. || 14 qualiter] comparatio homerica (Il. XXII 308) οἴμῃσεν δὲ ἀλεῖς . . . ἢ πῶνα λαγῶν add. D, edidit Stephanus || 15 in bello gigantum aquila F || 21 ministraverit ASM: ministraret RLHF ministrasset mythographi ministravit Guelferbytani || augurib; F || ut aquila militaria signa comitentur F || 23 queritur F || 24 habet F || protystron AHF (ystreropteron a) proystron S || 25 ad QVAESITVM s. v. aut qui requiritur aut requirendum T || ποθητόν F, corr. Daniel || ad MVLTVS B. S. V. scilicet cum T || 27 morti M (corr. m) marte F || dicatus F

564. AGGERE COMPLENT agger est cuiuslibet rei coacervatio, unde fossae aut valles possunt repleri. *subaudiendum tamen 'alii'.*

566. INGENTI FRAGMINE MONTIS supra dicti saxi exaggeratio est.

567. LVCETIVM solum hoc nomen est, quod dictum a Vergilio
5 in nullo alio reperitur auctore. sane lingua Osca Lucetius est Iup-
piter, dictus a luce, quam praestare hominibus dicitur. ipse est
nostra lingua Diespiter, id est diei pater: Horatius namque Die-
spiter plerumque per purum.

569. *HIC IACVLO BONVS nescias de quo dixerit.*

10 570. CAENEA TVRNVS TVRNVS ITYN ut ait Lucilius bonum
schema est, quotiens sensus variatur in iteratione verbo-
rum, *et in fine positus sequentis sit exordium, qui appellatur
climax.*

572. PRO TVRRIBVS aut pro defensione turrium: aut sic magni,
15 ut turres putares.

573. HASTA THEMILLAE Themillas Themillae, ut Aeneas Aeneae.
'levis' autem 'hasta' pro 'leviter veniens': unde et 'strinxerat' dixit,
id est paululum vulneraverat, ut <X 478> tandem etiam magno
strinxit de corpore Turni.

20 574. DEMENS qui scutum quo se tuebatur, abiecit.

575. ALIS pennis.

576. LAEVO ADFIXA EST LATERI ostendit vulneris locum, quem
ante suppresserat. sic in quarto <689> infixum stridit sub pe-
ctore vulnus.

25 577. SPIRAMENTA ANIMAE definitio pulmonum.

579. PICTVS ACV CHLAMYDEM hoc est habens chlamydem Phry-
giam, ut <III 484> et Phrygiam Ascanio chlamydem. *et est
figuratum 'pictus chlamydem'.* FERRVGINE CLARVS HIBERA ferrugo

1 agger . . . repleti] exscr. Isid. or. XV 9, 3 || 5 sane . . . diei pater] cf. Gell. V 12, 5 sqq. || 7 Horatius] carm. I 34, 5 || 10 Lucilius] lib. IX fragm. XXXIV Muell. || 17 STRINXERAT paululum vulneraverat] cf. Non. p. 403, 12 M. || 28 ferrugo . . . subnigrae] cf. Isid. or. XIX 28, 6 et XIV 3, 36

1 rei om. F || cumlatio F || 4 LVCETIVM F || a] cum H || uergilio F || 5 reperitur RF reperitur ASM reperiebatur L repperiebat H || lucecius S lucretium H || 6 dicitur hominibus F || ipse est enim nostra D || 7 diei] dies F || 9 ad hic l. s. v. id est alter de illis duobus T || 10 ITIN RL SITIN L SYTIN H YIS MF || 11 scema RLM || quoties R quociens F || verborum] variatur L (corr. l) || 15 turrem F turrim Stephanus et Daniel || 17 ut extrinxerat dixit F || strinxerat] extrinxerat AS (corr. a) || 18 paululum ASM (corr. a) paulum F || 20 quo tegebat F quo se tegebat Daniel || 21 pennis HF || 23 sup L || 25 pulmonum] pulmonum F. quia dicitur (sic) a spirando i. e. a pulsu, sicut graece πνεύμων από τοῦ πνέειν add. D || 26 pictus . . . Ascanio chlamydem om. R || hoc est . . . Ascanio chlamydem om. LH (add. l) || id est M || frigidam clamide M || 27 ut . . . chlamydem om. M || frigidam F || et est figuratus pictus clamide F, corr. Masvicius

coloris genus est, qui vicinus est purpurae subnigrae. 'Hibera' autem modo non Hispana, sed Pontica: nam Hiberia pars Ponti est *inter Persidem et Armeniam, ubi optime colores diversi tinguntur*, ut ostendit Horatius dicens herbasque quas Iolcos atque Hiberia mittit, venenorum ferax. 5

580. GENITOR QVEM MISERAT ARCENS ordo est 'stabat Arcentis filius Arcens in armis egregiis': nam non congruit ut huius filii praetermisso nomine, bis fiat patris commemoratio.

581. SYMAETHIA CIRCVM FLVMINA Symaethos fluuius est Siciliae, a rege Symaetho dictus, haud longe ab urbe Catinensi, circa quem 10 sunt Palici dei, quorum talis est fabula: Aetnam nympham, *vel, ut quidam volunt, Thaliam*, Iuppiter cum vitiasset et fecisset gravidam, timens Iunonem, secundum alios ipsam puellam terrae commendavit, et illic enixa est: secundum alios partum eius. postea cum de terra erupissent duo pueri, Palici dicti sunt, quasi iterum venientes: nam 15 *πάλιw ἔχειν* est iterum venire. hi primo humanis hostiis placabantur, postea quibusdam sacris mitigati sunt et eorum inmutata sacrificia. ideo ergo 'placabilis ara', quia mitigata sunt eorum numina. *Palicos nauticos deos Varro appellat. alii dicunt Iovem hunc Palicum propter Iunonis iracundiam in aquilam commutasse. alii Vulcani et* 20 *Aetnae filium tradunt. sed incertum ex qua recondita historia Arcentem istum induzerit: neque enim sine ratione vel lucus Martis appositus est. et quid homo Siculus in hoc bello facit, quem nusquam supra cum Aenea dicit ad Italiam pervenisse?*

585. LIQVEFACTO TEMPORA PLVMBO DIFFIDIT plumbum enim 25 iactum nimio rotatu et aeris calore dissolvitur: Staius et arsuras caeli per inania glandes.

586. PORRECTVM EXTENDIT HARENA intellegimus eum cecidisse trans murum. dicendo autem 'multa' ostendit corporis proceritatem.

587. TVM PRIMVM BELLO hoc loco puerum ideo poeta fecit armari, 30

4 Horatius] *epod. V 21* || 9 Symaethos e. q. s.] Serviana *exscrips. mythogr. I 190, II 45.* cf. *Luct. Plac. in Stat. Theb. XII 156* et *Macrob. Sat. V 19, 15* || 26 Staius] *Theb. X 533.* cf. *Luct. Plac. ad hunc vers.*

2 ispana *L* spana *H* || Hiberia] libera *F* || 3 persidam *F* || coloris *F* || 4 Iolcos] colchos *ASM* ioleos *F* coleos *l* || 7 egregius *ASRM* egrediens *H* || 8 permissio *M* || 9 symaethus *L* ymettos *F* || siliciae *AS* ciliciae *H* || 10 ymeto *F* Symetho *Daniel* || quam *L* (quem *l*) || 11 pallici *L* falici *F* || 12 thaliam *G* || 13 ipsam . . . secundum alios *om L*, *add. l* || ipsam puellam] partum eius *R* || 14 secundum alios post partum eius cum de terra erupissent duo pueri *mythogr. I* || 15 pueri *om. LH* (*add. l*) || 16 *παλινικῶν ALH* *παλινικῶν R* (*corr. Daniel*) *παλινικῶν M* *παλινικῶν F* || 18 inde ergo *F* || 19 appellant *F* || hunc iouem *F* || 20 iunonem *F* || 23 quem *Daniel*: quae *F* || 26 arsuras *R* || 30 *ad v. 587 in marg.* ideo hoc loco poeta puerum facit armari . . . donavit *T* || poeta] postea *Daniel*

quia legit in historia pueros de bellis gloriam reportasse: filium Marci Drusi annorum sedecim; Crispini filium Crispinum in Corsica, cum fugeret exercitus Spurii Carvili consulis, bellum restituisse; apud Soram bello Italico ab Herennio puerum in aciem eductum, a quo hostem
5 occisum spoliatumque; Lucii Tarquinii filium, quem ob hoc pater aurea bulla praetextaque donavit.

590. MINOREM GERMANAM quia maior nympha fuerat, Iovis voluntate.

592. DIGNA ATQVE INDIGNA RELATV 'indigna', id est turpia et
10 obscena, ut dici solet 'fanda et nefanda'.

593. NOVO REGNO aut nova regii generis adfinitate: aut quia etiam ipsi per regis filiam portio debebatur imperii: aut partem regni a Turno acceperat.

594. INGENTEM SESE CLAMORE FEREBAT non erat ingens, sed
15 se esse clamitabat ingentem.

595. ITERVM denuo: nam iam tertio obsidentur, et 'iterum' non nisi de duobus dicimus.

596. BIS CAPTI PHRYGES semel ab Hercule, post a Graecis. alii tradunt semel a Graecis et nunc a Latinis: hoc et magis aptum
20 esse Numani personae, ut se vicisse existimet, qui tam iactans et petulans inducatur. MORTI PRAETENDERE MVROS emphasis est; 'morti' enim pro 'bello' posuit: sic supra <141> leti discrimina parva.

MORTI P. M.] cum potuerit 'hosti' dicere: scilicet ut nihil Troianis reliquum sit, quam perire.

25 597. NOSTRA CONVIBIA aut quasi Turni cognatus loquitur: aut invidiose retorquet 'nostra conubia', et vult causam omnium esse communem.

598. ITALIAM ad Italiam.

599. NON HIC ATRIDAE exaggeratio vituperationis: nam non
30 tantum se Troianis, sed etiam eorum victoribus praefert. potest et 'Atridae' intellegi, quorum coniuges aut deserunt maritos, aut inter-

1 marti drusi F || 2 in om. G || 3 fugeret et exercitus G || 4 ad herennio F ||

5 post spoliatumque lacunam indicavit Daniel || locii tarquini G || filius libri, corr. Daniel || 9 hoc est AS || 10 obscura RH obscenia F || 12 etiam] et F || per] pro M || 15 clamabat F || 16 denuo . . . et iterum om. RLH (add. l) || 19 ad ITERVM v. t. s. v. quidam iterum semel a grecis intellegunt et nunc a latinis T || hoc et magis ego: hoc est magis F et hoc magis Daniel || 20 se vicisse ego: se uisisse F feuisisse G se coepisse (i. e. 'cepisse') Daniel || 21 enfasis libri || 22 discrimine parvo vulgo. cf. Aen. III 685. ceterum x. f. m. add. AS 24 reliquum sit quam perire Masvicius: reliquam perire F || 25 cognatos H cognatis F || 26 indiuidiose H || retorquens L (corr. l) retorquent H || 28 ad ITALIAM s. v. ad italiam T || 29 nam . . . Troianis om. LH || 30 tantum] solnm R || 31 atridas F, correxi || terimunt G

imunt revertentes. FANDI FICTOR VLIXES aut fallax, aut λογοδαί-
δαλος, id est qui dolum celat sermonis ornatu.

600. DVVRM A STIRPE GENVS Italiae disciplina et vita laudatur:
quam et Cato in originibus et Varro in gente populi Romani com-
memorat. 5

601. GELV DVVRAMVS ET VNDIS undis gelidis: et est ἐν διὰ δυοῖν,
ut <III 467> hamis auroque trilicem: nam nemo quod plus est
prius dicit; si enim duo essent, ante aquam diceret, sic gelu.

602. VENATV pro 'venatui', ut 'curru' pro 'curru': *ablativus
dubius, vel pro dativo.* PVERI bene venationem pueris dedit, opus rusti-
cum iam iuvenibus. SILVASQVE FATIGANT ipsi fatigantur in silvis:
aut pro feris silvas posuit, in quibus sunt ferae. 10

603. FLECTERE LVDVS EQVOS aliorum labor nostrae pueritiae
ludus est. 'flectere' autem verbo antiquo usus est: nam equites apud
veteres flexuntae vocabantur, sicut ait Varro rerum humanarum, sane
poeta meminit sui, nam ait superius <VII 162> ante urbem pueri
et primaevo flore iuventus exercentur equis. 15

604. AT PATIENS OPERVM PARVOQVE ADSVETA IVENTVS hoc
et in georgicis <II 472> laudat: nam magnae virtutis est in nimio
labore parvis esse contentum. 20

605. TERRAM DOMAT bene bellico usus est verbo: et ne a re
militari discederet, non dixit 'terras colimus', sed 'domamus', ac si
diceret, cum hostes desunt, terras ferro domamus. QVATIT OPPIDA
BELLO oppidum quidam a vico castelloque magnitudine secernunt: alii
locum muro fossave aliave qua munitione conclusum: alii locum aedi-
ficiis constitutum, ubi fanum comitium forum et murus sit: alii oppi-
dum dici ab oppositione murorum; vel quod hominibus locus esset opple-
tus; vel quod opes illo munitionis gratia congestae sunt. 25

606. IUVENCVM TERGA FATIGAMVS HASTA agriculturam sine
officio belli non gerimus. est autem cacosyntheton et homoeote- 30

24 oppidum . . . congestae sunt] cf. Isid. or. XV 2, 5 sq.

1 logodedalus *AMI* a loco dedalos *R* locodedalos *LH* longodedalos *F* ||
2 dolum celat] doloscebat *F* || ornatu *AS* et in ras. *l*: ortu *RHM* ornato *F* ||
6 en dya dyin *A* endiadun *R* en dia diin *L* endyin *H* emniadin *M* andyan-
din *F* || 8 si] sic *F* || duo] dicti *S* || antequam *SLH* (corr. *st*) ante aquam iam
M || 9 uenato *H* || 10 dedit opus *Commelinus*: deditores *F* || 11 iubenibus *F* ||
12 aut] uel *F* || silvas] siluam *L* || 13 lvdos *AHF* || 14 ad v. 303 in marg. cum
dicit flectere antiquo uerbo usus est quia apud ueteres equites flexuntae uoca-
bantur *T* || 15 flexuntae *F* flexeunte *G*. cf. *Plin. nat. hist.* XXXIII § 35 'cele-
res sub Romulo regibusque sunt appellati, deinde flexutes' flexutes *Salmasius*
ad *Lamprid. Commod.* 11 || humanorum *F* || 17 iuuentus et exercentur *F* (et et
equis *om. G*) || 22 disceret *F* || 23 ferro] fere *R* || 24 oppidum quidam . . . con-
gestae sunt *hab. T* || 25 aliave qua] aliqua *T* || monitione *F* || 28 opus *T* || moni-
tionis *F* || 29 agriclam *F* || 30 cacosyntheton et omoteleuton *R* cacosyntheton

leuton: nam † sit ita 'versa hasta iuencorum terga fatigamus', id est caedendo urgemus.

607. SERA SENECTVS in aliis 'tarda senectus'.

608. DEBILITAT VIRES ANIMI bene 'animi', quia non est ausus
5 corporis dicere: nec enim potest fieri, ut quamvis robustus senex
vires habeat prioris aetatis et suae comparetur adulescentiae. nunc
ergo licet dicat fortes esse etiam senes, bona tamen usus est tem-
peratione, ut diceret nihil animorum vigori derogare temporis
vetustatem.

10 609. CANITIEM GALEA PREMIMVS id est semper militamus.

611. VOBIS PICTA CROCO vituperatio Troianorum, in qua utitur
argumentis, quae in rhetoricis commemorat Cicero, a gente, ab
habitu, a gestu, ab animo. et sunt molliores versus, apti ad carpen-
dam mollitiem. sane vestes acu pictas coloribus Phryges primi invene-
15 runt: nam ideo et artifices talium vestium phrygiones appellati sunt.

FVLGENTI MVRICE purpura. hanc autem vitio et dedecori apud
maiores fuisse constat: Iuvenalis <XIV 187> peregrina ignota-
que nobis ad scelus atque nefas quaecumque est, purpura
ducit.

20 612. DESIDIAE CORDI vobis sunt: et est ab animo argumentum.

CHOREIS servavit hoc loco naturam syllabae, quam in sexto <644>
metri causa corripuit, ut pars pedibus plaudunt choreas et
carmina dicunt.

613. ET TVNICAE MANICAS tunicae vestrae habent manicas,
25 quod etiam Cicero vituperat, dicens manicatis et talaribus tunicis:
nam colobiis utebantur antiqui. sane 'habent' bis audiendum.

ET HABENT REDIMICVLA MITRAE illud dicturus fuerat, habetis in
pilleis redimicula: quod convertit in vituperationem maiorem, dicens

1 nam . . . urgemus] cf. Pompeii comm. p. 295, 3 K. Charis. p. 271, 22 K. Donat. p. 395, 18 K. || 14 sane vestes . . . appellati sunt] cf. Isid. or. XIX 22, 22 || 25 Cicero] in Cat. II 10, 22 || 26 nam . . . antiqui] cf. Isid. or. XIX 22, 24

ex omoeoteleton A cacosinthe-ton (cacosintethon H) exomoeteleton LH cato-
sinthe-ton ex homo oeteleton M cacosinthe-ton ex homoe teleutō F || homoeo-
teleton] nam terga cum eodem fine casus terminatur ut uersa hasta add. D ||
1 nam est ita Masvicius. fortasse nam sic ista iunge || 3 schol. ad v. 607 om.
RLHM (add. l) || TARDA F || alii F || tarda] sera F || 10 ad CANITIEM G. P. S. V.
semper militamus T || 12 ab] et MI, om. F || 13 et gestu F || ab animo om.
RLHF (ab habitu a gestu ab animo in ras. l) || molliores Daniel: meliores F ||
14 molliam F moliam G, corr. Daniel || aco F || fryges F || 15 artificis F ||
taliu G || frygiones F || appellantur Daniel || 16 haec L († hanc superscr. l) ||
18 nobilis H || adque LF || 19 dicit ASH || 20 ad DESIDIAE C. S. V. ab animo
argumentum T || 21 quam in sexto metri] quamque in ctri F || in sexto] dixi
AS (ut dixi in textu, in vl. in marg. a) || 25 et] ac F || 26 colobis F || antiqui]
quae sunt ἀπὸ τοῦ κολοῦ add. D (quae dicta sunt ἀπὸ τοῦ κολοβοῦ Fabricius) ||
27 illos F

'religatas habetis mitras'. nam pillea virorum sunt, mitrae feminarum, quas calauticas dicunt. mitra autem proprie Lydorum fuit, ut <IV 216> Maeonia mentum mitra: quem habitum imitati sunt Troiani. alii mitras meretricum esse voluerunt, quod hic tamquam effeminatis obicitur.

5

614. O VERE PHRYGIAE ipsos vituperaverat 'Phryges', nunc ad maiorem iniuriam Phrygias, non Phryges dicit. ALTA DINDYMA montes matris deum. 'ite' autem 'per alta' sic dixit, quasi currite per Dindyma et ducite choros per Dindyma. nec sufficit Numano loqui iniuriam Troianorum, nisi etiam sacris numinum contumeliam 10 faciat. sed hoc iam quasi moriturus loquitur: hoc est enim 'digna atque indigna relatu vociferans', ut 'digna' sint quae de suorum virtute dixit, 'indigna' quae impia et in deos ausus est.

615. BIFOREM DAT TIBIA CANTVM bisonum, inparem. et servavit eis tibiaram suarum, id est Phrygiarum, naturam. nam tibiae 15 aut Serranae dicuntur, quae sunt pares et aequales habent cavernas: aut Phrygiae, quae et in pares sunt et inaequales habent cavernas. ergo 'biforem' dissonum, dissimilem; non enim sunt pari modulatione compositae: ut enim ait Varro tibia Phrygia dextra unum foramen habet, sinistra duo, quorum unum acutum sonum 20 habet, alterum gravem.

616. BVXVSQVE VOCAT BEREYCINTIA a monte Berecynto dicta. dicitur autem et 'haec buxus' et 'hoc buxum', ut et torno rasile buxum: unde superfluo quidam arborem generis feminini esse volunt, cum hoc loco etiam de ligno generis feminini habeamus exemplum. 25

1 nam pillea . . . feminarum] exscr. Isid. XIX 31, 4 || 23 et torno] georg. II 449

1 pillei R || 2 calauticas ASBHF: ca//laticas L (caulaticas fuit, ut videtur) calaticas M calanticas vulgo || 3 moenia HMF melia L (corr. l) || 4 metricum F, corr. Daniel || hic est tamquam F, est delevi || 5 effeminatis Daniel: obfemitiatis F || obicitur F: obiectum Daniel || 6 vituperat RL (corr. l) || friges L fryges a: frygas ASHMF frigas R || sed nunc ASMl || ad maiores iniurias L || 7 Phrygias] frigas H frygas MF || fryges M friges Fal: frigas ASRLH || dixit F || dicit] sicut homerus (Il. VII 96) ὦ μοι ἀπειλητῆρες . . . εἰρόφεν· αἰρόσ add. D || 9 dindima F || chorus F || dindima F || 10 ad v. 616 in marg. . . troianorum contumeliam numinibus facit. et haec quasi iam moriturus loquitur. et haec sunt illa indigna quae supra dixit T (ante troianorum una vox evanuit) || nomano F || contumeliam F: coniunctam Daniel || 12 relato F || quae Daniel: qua ē (i. e. qua est) F || 15 fragiarum F || nam om. RLH (add. l) || 16 aut] autem R || serranae libri. cf. quae Mommsenus corp. inscr. lat. vol. I p. 153 ad tit. 549 exposuit. || 17 aut Phrygiae . . . habent cavernas om. ASMF || 18 bifonem S biforem A, sed r in ras. a || dissimilemque F || enim om. F || 23 et] aut Vergilius || 24 esse volunt . . . feminini om. LHF (add. l) || volunt] lignum incisum neutri add. R || 25 cum om. ASl

617. ET CEDITE FERRO aut ferrum relinquitte, et est iteratio: aut 'caedite ferro', id est cum viri non sitis, abscidite partem virorum.

618. IACTANTEM de suorum gloria. DIRA CANENTEM ad iniuriam Troianorum.

5 619. NERVOQUE EQVINO quia in arcibus nervi equini solent esse: Accius Philocteta tendens nervo equino concita tela.

621. ANTE IOVEM SVPPLEX PER VOTA PRECATVS atqui Apollinem debuit invocare iaculaturus sagittas; sed dicimus ideo Iovem invocatum, quia omne initium et incrementum Iovi debetur, ut ab
10 Iove principium musae. unde nunc Ascanius non quid faciat, cogitat, sed quod primum faciat: inde invocatur Iovem.

622. IVPPITER OMNIPOTENS hoc epitheton interdum ad gloriam numinis ponitur, interdum ad causam dicentis. namque hoc loco dicendo 'omnipotens' ostendit eum etiam his qui per se minus valent,
15 praestare posse virtutem.

623. IPSE TIBI bene 'ipse', quia adhuc pro Ascanio pater solebat sacrificare: nam ideo et 'sollemnia' ait, quae fieri solerent, ut se ostenderet, si victoria et pax esset secuta, etiam illius officii capacem esse.

FERAM SOLLEMNIA DONA 'feram' de iuvenco non dicimus, sed
20 'adducam'. intellegimus ergo alia dona eum ferre promississe: singulis enim numinibus certa sunt dona quae offeruntur: inde est <V 54> strueremque suis altaria donis, id est congruis.

624. STATVAM ANTE ARAS aptam se daturum victimam ostendit: alibi et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram. quo-
25 tiens enim victima reluctabatur, ostendebat se improbari: Lucanus <VII 165> discussa fugit ab ara taurus. 'iuvenco' autem secundum Romanas caerimonias dixit: nam Iovi de tauro non immo-

6 Accius Philocteta] fragm. IX ap. Ribb. p. 206 ed. II || 9 ab Iove] buc. III 60 || 23 aptam e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 5, 8 || 24 et ductus] georg. II 395

1 CAEDITE *Ha* CAEDETE *R* || 2 aut] *om. ASM* (*add. a*), et *F* || caedite *R*: cedite *reliqui* || abscidite *RLHM a*: abscidite *ASF* abscindite *vulgo* || virorum] i. e. castrare uos debetis more uestrorum gallorum cybeles sacerdotum ut iuuenalis (II 115) 'phrygio quos tempus erat iam more supervacuum cultris abscindere (abrupere *Iuuenalis libri*) carnem *add. D* || 5 NERVO *G* || nervi] *neruini G* || 6 filateta *F* Philoctetae *Daniel* || tendere *G* || contita *G* || 7 PER] i. *L* i. *M*, *om. H*. *fuisse videntur qui IN VOTA legerent.* || atqui] aut quia *AS* || 8 diximus *RLH* (*corr. l*) || 10 num (non *l*) quid fatiet *L* || 11 cogitat . . . faciat *om. LH* (*add. l*) || sed quod primum faciat *M*: sed primum faciat *AS* sed quod primum *F* sed primum *R* || inde *om. R* || 12 ad numinis gloriam *AS* || 13 nominis *RH* || 16 ad IPSE *T. A. T. F. s. v.* bene dicit ipse quia pro ascanio solebat adhuc pater sacrificare *T* || 17 *malim* id est quae f. s. || 18 si] sic *G* || 20 eum alia dona *R* || promississe *LF* (*corr. l*) || 21 unde *ASMF* || 22 strueremue *F* || 23 aptam] param *F* per aras *Daniel* || 24 aras *F* || 25 uictime luctabatur *F* || 26 discussa fugit] ad aram diffugit *AS* ad aram fugit *M* || 27 non *om. F*

labatur, ut etiam in tertio <21> diximus, nisi cum triumphi nomine suovetaurium fiebat: quod tamen ideo admissum est, quia non tantum Iovi, sed et aliis diis qui bello praesunt, sacrificatur. AVRATA FRONTE ita enim victimae ornari consueverant.

625. CANDENTEM candidum: Iuvenalis <X 65> duc in Capitolia magnum cretatumque bovem. CAPVT CVM MATRE FERENTEM aequalem matri, nondum patri: Iuvenalis <XII 8> quem iam pudet ubera matris ducere, qui vexat nascenti robora cornu.

627. DE PARTE SERENA ut non causae sit, sed augurii, et 10 auspicii vis ostenderetur: solent enim tonitrua per tempestatem inferri.

628. INTONVIT LAEVVM prosperum: ut enim etiam supra <II 54, 693> diximus, quae sinistra nobis videntur, intuentibus caelum, illic dextra sunt: non quod sinistra bona sunt, sed quod dextra caeli nobis sinistra sunt. SONAT VNA FATIFER ARCVS simul atque 15 cognovit augurium.

629. ET FVGIT melius 'effugit' legitur. et figura est 'horrendum effugit'.

630. PERQVE CAPVT REMVLI VENIT figmenta haec vulnerum plerumque non sine ratione ponunt poetae: nam modo hunc ideo 20 in capite dicit esse percussum, quia eum supra vaniloquum introduxerat et superbum: quod vitio capitis evenit: Horatius attollens vacuum plus nimio gloria verticem. sic Homerus Thersiten a tergo vulneratum dicit usque ad praecordia — nam ait *μετάφρονα* — quia eum stultum induxerat. item de Achille dicit *πόδας ὠκὺς* 25

22 Horatius] *carm. I 18, 15* || 25 *πόδας*] *Il. I 58*

1 in nomine *M* || 2 suovetaurium fiebat *RLHM* (sacrificium netitum *superscr. l*) suo vicarium faciebant. uetaurum fiebat *AS* suo vicarium faciebant *F* sue vel tauro fiebat *Stephanus et Fabricius* suovetaurium faciebant *Daniel* suovetaurilia fiebant *Masvicius* || 3 et *om. ASLF* || 5 dum in capitolium *F* || 6 creatumque *ASL* (*corr. l*) || quae post FERENTEM ex uno *Turonensi Daniel* edidit hoc est non iuueni matrem sed quae iam peperisset. unde consuetudo permansit ut uacca simul et taurus auratis cornibus ioui capitolino mactentur (immolarentur *Daniel*) e *Tiberii Donati commentario petita sunt.* || 10 causa *F* || 11 auspici *F* || tempestate *F* || 12 etiam *om. F* || 15 FATIFER] *L* (*i. e. LETIFER*) *LM* || simulatque c. augurium] simul augurium *L* (atque cognouit *add. l*) simul atque augurium *H* simul atque argentum; *M* simul ut cognouit augurium *F* || 17 ET FVGIT *RMF*: EFFVGIT *reliqui* || effugit *LHM*: efugit *R* effudit *F* et fugit *ASl* || 19 vulnerum plerumque] uulnerumque *LH* (plerum *add. l*), plerumque *om. M* || 20 hunc] hoc *F* || 21 uaniloquum *A* uaniloquum *LHF* || 22 atollens *F* et tollens *Horatius* || 23 iacuum *S* || hersiten *A* thersiten *RL* (*corr. l*) || 24 *μετάφρονα AS*: *μετάφρονα R* *μετάφρονα L* *μετάφρονα H* *μετάφρονα M* *μετάφρονα F*. *Hom. Il. II 265 σήπρω δὲ μετάφρονον ἠδὲ καὶ ὄμω πλήξεν* || 25 eum *om. F* || *πόδας ὠκὺς ἀχιλλεύς A* *πόδας ὠκὺς ἀχιλλεύς R* *πόδας ὠκὺς ἀχιλλεύς L* *πόδας ὠκὺς ἀχιλλεύς H* *πόδας ὠκὺς ἀχιλλεύς M* *πόδας ὠκὺς F*

'*Ἀχιλλεύς*, quem legimus in 'talo esse vulneratum. vel ideo 'per caput et cava tempora', ut divinitus misso telo nulla pars alia corporis, sed caput vulneraretur, scilicet ut hominis, qui infanda et impia de religionibus dixerat, sacrilegium capite expiaretur.

5 631. VIRTUTEM INLVDE 'inludo tibi' et 'insulto tibi' dicimus: nam 'inludo te' figuratum est, ut hoc loco, item 'insulto te': Sallustius multos a pueritia bonos insultaverat.

632. HAEC RVTVLIS pro 'talìa': vitavit pronomen.

633. HOC TANTVM ASCANIVS et dixit et fecit.

10 634. ANIMOSQVE AD S. T. aut suos, aut Ascanii, per favorem.

636. ACIES VRBEMQVE syllepsis.

637. NVBE SEDENS sicut solent numina: Iuno <XII 810> nec tu me aëria solam nunc sede videres digna indigna pati.

VICTOREM bene ei qui unum occiderat, addidit dignitatem. ADFATVR

15 IVLVM non ita, ut Iulus audiret.

641. MACTE magis aucte, adfecte gloria. et est sermo tractus a sacris: quotiens enim aut tus aut vinum super victimam fundebatur, dicebant 'mactus est taurus vino vel ture', hoc est cumulata est hostia et magis aucta. 'macte' ergo pro 'mactus esto', vocativum
20 pro nominativo posuit, ut Persius <III 28> stemmate quod Tuscoramum millesime ducis censoremve tuum vel quod trabeate salutis pro 'millesimus' et 'trabeatus', et Vergilius <III 382> vicinosque ignare paras invadere portus pro 'ignarus', et alibi <VII 685> quos Amasene pater pro 'Amasenus': sic ergo et 'macte' pro
25 'mactus'. quod autem 'esto' non addidit, ab antiquitate descivit; nam veteres 'macte esto' dicebant. sed hoc secutus suam consuetudinem fecit: nam et alibi <VII 11> dives inaccessos ubi Solis filia lucos et iterum <IV 263> dives quae munera Dido praetermisit cuius rei dives, cum veteres 'dives illius rei' dicerent, quod ipse alibi dives opum

6 Sallustius] hist. inc. 83 Dietsch., 50 Kr. cf. Serv. ad Aen. X 643 || 16 MACTE magis aucte] cf. Non. p. 341, 29 M. || et est sermo . . . magis aucta] exscrips. Isid. or. X 165 et mythogr. III 6, 32. cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VII 280 || 29 alibi] georg. II 468

1 'Ἀχιλλεύς] et alibi (Il. I 121) ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς add. D || 3 capud G || legionibus G || 6 infiguratum F || ut] in L || 7 puericia M || 8 ad HAEC s. v. talia T || 9 et dixit] edixit F || 11 syllepsis F || 12 sicut solent] ut sedent F || 13 aëriam LH [corr. l] aëream F || videre AS || 14 ad VICTOREM A. I. S. V. ei qui unum occiderat bene addidit dignitatem T || 16 auctae M || adfectate gloriae A adfectate gloria S affectatae gloriae R affectate gloria L adfectatae gloriae H affectate gloriae Ml adfecte gloriae F. adfecte gloria ego posui || 17 sacris] grecis R || aut tus] aut thus R auctus M mactus F, om. AS || 18 thure R || 21 censoremque Persii libri praeter Montepessulanum 125, qui censoremve exhibet || 22 vicinasque et pares F || 25 desiuit F || 26 macto F || 27 ubi s. p. l. F || 29 veteres] iterantur in codice inaccessos . . . cum veteres || illis F

variarum et <IX 26> *dives pictai vestis et auri. item cum veteres natalem diem vel locum vel tempus dicerent, ut Horatius natalem-que mares Delon Apollinis et Plautus in Pseudolo* <I 2, 46> *natalem hunc mihi diem scitis esse, Vergilius his omissis dixit Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iolla. ergo et hic ita* 5 *subtrahit; nam integrum est 'macte esto nova virtute puer'. 'mactus' autem apud veteres etiam 'mactatus' dicebatur, ut Ennius Livius inde redit magno mactatus triumpho. et Lucilius lib. v. macte, inquam, virtute simulque his versibus esto, et in pontificalibus sacrificantes dicebant deo macte hoc vino inferio esto.* NOVA 10 VIRTUTE aut magna et mira, ut Pollio et ipse facit nova carmina: aut re vera 'nova', id est rudi, quantum ad bellum.

639. DIS GENITE propter Venerem. GENITVRE DEOS propter Iulium Caesarem et Augustum. IVRE merito.

640. GENTE SVB ASSARACI sub gente Romana: Assaracus enim 15 pater est Capyos, avus Anchisae. FATO VENTVRA magna: haec enim bella sunt gravia, quae fatali ratione contingunt, ut Troiana et Thebana. RESIDENT sedabuntur, ut tempestatem residere dicimus.

641. NEC TE TROIA CAPIT vel maior es, quam patria, vel maior es meritis, quam civitas in qua nunc es; Lucanus de Caesare <I 175> 20 plus patria potuisse sua.

642. SPIRANTES vitales, quibus spiramus et vivimus.

643. PETIT notandum 'petit' sine insidiis dictum.

644. ANTIQVVM IN BVTEN hic Butes semel hic nominatur, ut in v. <704> Nautes. 25

645. FIDVSQVE AD LIMINA CVSTOS aedituus fuit: quod, ut supra <I 726> diximus, in ingenti honore apud maiores fuit. illic enim et epulabantur et deos colebant; census etiam omnis illic servabatur:

1 item cum . . . Iolla] cf. Don. ad Ter. Phorm. I 1, 14 || 2 Horatius] carm. I 21, 10 || 5 Phyllida] buc. III 76. cf. Serv. ad h. v. || 7 Ennius] ann. v. 302 Vahl. || 8 Lucilius lib. v] fragm. I Muell. || 11 Pollio] buc. III 86

1 picta F || et item F || 3 maris F || pseudulo F || 4 dixerit F, correxi || 6 mactus Daniel: macte F. ceterum mactus . . . triumpho post inferio esto collocanda videntur, ut ut Lucilius scribatur || 8 magnum F || 9 uersibus esto Noniani libri: uiribus F, esto suppl. Daniel || 10 sacrificandes F || macte . . . esto] cf. Cato d. r. r. 132, Arnob. VII 31 || inferior F, corr. Daniel || 14 iulum F || et augustum caesarem R || merito] more M || 15 enim] etiam AS || 16 capios AM (capis a) capio//s L (o in ras. l) capyonis H capys RF || FATIS AS || haec om. F || 17 quae . . . Thebana om. F || contingunt] om. LH (add. l), proueniunt M || 19 maior es meritis SFA: maiorem meritis A maioris meriti es R maiores meriti L maioris meritis H maioris meriti M || 21 patriam et tua F || 24 hic Butes] nam alii sunt qui V 372 et XI 690 commemorantur || nominatur F || ut in V. Nautes scripsi: ut innantes F || ut bis Nautes Daniel || 26 edituus LM || 27 ingenti] distinguenti F || illic i. e. in aede, quae vox in aeditui nomine latet. aedem autem atrium intellexit grammaticus. || 28 colebant] caelabant H celebrabant Lion || illinc seruabant F

quod et Plautus docet in Asinaria, in qua inducit Sauriam, servum atriensem, in tota familia plurimum posse. 'ad limina' sane figuratum.

648. SAEVA SONORIBVS ARMA strepitu terribilia. *et utrum saeva arma quae habent sonorem, ut <357> aurea bullis cingula, an*
5 *etiam sonoribus saeva?*

649. ARDENTEM desiderio dimicandi: unde <634> 'animosque ad sidera tollunt' melius Ascanii intellegimus, sicut Statius de Menoeceo et laudibus inplet honestis.

650. AENIDE patronymicon hoc non venit ab eo, quod est 'hic
10 Aeneas': nam 'hic Aeneades' et 'o Aeneade' faceret.

651. PRIMAM HANC TIBI MAGNVS APOLLO dicendo 'primam hanc' pollicetur et aliam. concedere autem se ideo dixit, quia sagittarum deus est: et licet eum Iuppiter iuverit, Apollo tamen sibi suum officium vindicat, quod dicit se concessisse, quia non
15 prohibuit. ea enim quae ab aliis numinibus poscimus, tunc inpletur, si non adversantur numina quorum propria sunt quae poscimus: unde et in quarto <125> Iuno ait adero et, tua si mihi certa voluntas, hoc est, quod in me est, iungam eos: restat ut et tu tuum impleri velis officium.

20 652. PARIBVS NON INVIDET ARMIS pari gloriae: nam ut Apollo puer occiso Pythone ultus est matris iniuriam, sic Ascanius occiso Numano Troianorum castra iniuriasque defendit. 'paribus' ergo 'armis', id est similibus, non peritia, sed genere victoriae.

653. CETERA deinceps: et est adverbium. *CETERA] id est in*
25 *ceterum: est autem Ennianum cetera quos peperisti ne cures.*

ORSVS modo locutus, *id est pro eo qui desierit*: alias coepit, quod magis est proprium, ut <I 325> sic Venus, et Veneris contra sic filius orsus.

7 Statius] Theb. X 685 || 25 Ennianum] ann. v. 57 Vahl.

1 etiam plautus *F* || asiria *A* (asinaria *a*) assiria *S* (assirina *s*) || in *om. F* || sauriam seruum amensen in tota *F* || 2 *ad* *FIDVSQVE* *A. L. C. S. V.* fidus ad limina figurate dixit pro fidus liminis custos *T* || 3 utrum *scripsi*: ut sum *F* ut sunt *Daniel*, ut *del. Masvicius. dubitare videtur interpres*, sonoribus *utrum qualitatis ablativus sit, an causae?* || 7 menoeceo *A*: menaeceo *SF* moeeco *RH* moonio *M* meonio *in ras. l* || 8 atque ignibus inplet honestis *Statii exemplaria* || 9 AENIDE *RLH*: AENIDAE *AM* AENEIDE *F* || patronomicon libri plerique || hic *om. L*, hic Aeneas *om. H* || 10 hic aeneides et o aeneidae *M* || faceret] sed ab eo quod est aeneus ut theseus theside *add. D* || 11 dicendo primam hanc *om. LF* (*add. l*) || 12 ideo se *F* || 14 suum sibi *F* || 16 aduersantur *HM*: aduersantur *reliqui* || 17 adero *om. AS* || si tua *R* tunc si *H* tua sit *F* || 18 eas *F* || 19 velis impleri *F* || 20 nam ut . . . defendit] nam ut apollo puere extinxit pythinem in vindictam matris sic numanum ascanius *F* || 21 pithone *R* phitone *L* fitone *HM* || ultus est] ultor *H* || 23 id est *om. ASF* || peritia *R* peritia *L*: peritiae *ASHMF* perititiae *l*

654. MEDIO SERMONE ideo 'medio', quia non respondit Ascanius. *sermo est enim duorum vel plurium oratio.*

657. FVGA abscessu. *et more suo abeuntes deos inducit agnoscere.*

PHARETRAMQVE F. S. SONANTEM quia dixit supra <648> et saeva sonoribus arma. 5

658. DICTIS propter auditam orationem. NVMINE propter agnitum deum.

660. ANIMASQVE IN APERTA PERICVLA MITTVNT *plus enim quam manifesta sunt praesentia pericula, quando audientibus Troianis bello prohibebatur Ascanius, ne periclitaretur.* 10

662. INTENDVNT ACRES ARCVS pro 'ipsi acres': ut enim et in primo <318> diximus, arcum unusquisque habet pro viribus suis. AMMENTAQVE TORQVENT pro 'tela ammentis torquent': nam ammentum est lorum, quo media hasta religatur et iacitur.

664. FLICTV pro adflictu, *vel inflictu*, id est ictu: nam detraxit 15 more suo praepositionem. *et loquutus est iuxta antiquum morem: Pacuvius Teucro flictus navium.*

665. PLVVIALIBVS HAEDIS supra tauri cornua est signum, cui auriga nomen est: hunc cum tauro una clara stella coniungit. retinet autem auriga stellas duas in manu, quae Haedi vocantur, *et 20 capram quam Amaltheam dicunt*: quorum et ortus et occasus tempestates gravissimas facit. oriuntur autem cum scorpione mense Octobri.

667. IVPPITER aer, ut manet sub Iove frigido venator Horatius. 25

670. EDVXIT quidam pro 'educavit' volunt intellegi.

13 nam ammentum . . . iacitur] cf. Isid. or. XVIII 7, 6 || 17 Pacuvius Teucro] fragm. XV (v. 335) ap. Ribb. p. 119 ed. II || 18 supra tauri e. q. s.] cf. Lucr. Plac. ad Stat. Theb. III 25 || 25 Horatius] carm. I 1, 25

1 ideo medio *om.* *F* || medio] sermone *H* || Ascanius] totus autem sermo ex dicente respondenteque conficitur *add. D* || 2 sermo est *Daniel*: sermone *F* sermone *G* || 3 mure *F* || 4 dixit] ait *F* || 5 arma] sicut homerus (*Il.* I 46) *ἐκλαγξεν δ' ἄρ' οἰστοὶ ἐπ' ὤμων χωμένοιο αὐτοῦ κινηθέντος* *add. D* || 7 deum *om.* *AS* || 11 INTENDENT *ASM* || pro *om.* *F* || 12 primo] proximo *M* || 13 AMMENTAQVE *ASL* ARMENTAQVE *M* || ammentis *A* amentis *RL* armentis *M* || ammentum *A* ammentum *RLM* animentum *F* || 14 lorum] telorum *H* || media *M* || religatur *RLH*: ligatur *ASMF* || 15 FLICTVM *ASLM* (*corr. a*) || afflictu *ASRLM* || 17 pacuivius *F* pacui uiuus *G* || 18 AEDIS *LHM* || sub tauri cornu *F* || 19 hunc] hoc *R* || setinet *H* || 20 aedi *LHM* || 21 amalteam *F* altham (*i. e.* 'alteram') *G* || et ante ortus *om.* *F* || gravissimas tempestates *F* || 22 faciunt *F* || oriuntur . . . octobri] Oriente autem cum scorpionem occidunt *F* oriente autem scorpione occidunt *Daniel* || scorpione *RM*: scorpine *L* scorpio *ASH* || 23 octobrio *RLH* || 24 ut Horatius *vulgo* || 25 Horatius *om.* *F* || 26 ad EDVXIT *s. v.* educavit *T*

671. MONTIBVS AEQVOS Idae, vel eius arboribus exaequandos.

672. DVCIS IMPERIO COMMISSA aut quae eis fuerat commissa imperio
absentis Aeneae: aut, quod est melius, quae imperio Aeneae fuerat
'commissa', id est clausa: unde et commissurae dicuntur coniunctiones
5 tabularum. secundum superiorem sensum contrarium est quod dixit
<171> 'rectores iuuenum et rerum dedit esse magistros'. Aeneas enim
abscedens principibus omnium rerum commiserat curam. alii 'ducis'
Ascanium accipiunt. alii commissam ideo clausam accipiunt, quia
superius <37> lectum est 'heia ingenti clamore per omnes conduunt se
10 Teuceri portas': quietis enim rebus portae patebant, per quas se Teuceri
sub adventum hostis receperant: propterea quod ait <39> 'namque ita
discedens praeceperat optimus armis Aeneas, si qua interea fortuna
fuisset, <55> non aequo dare se campo, non obvia ferre arma viros,
sed castra fovere'. sane 'commissa' deest 'sibi' vel 'illis'. DVCIS
15 IMPERIO COMMISSA scimus quod Mnestheo et aliis ducibus impera-
verat Aeneas, ad petenda auxilia proficiscens, ne portas aperirent,
ut <42> 'castra modo et tutos servarent aggere muros'. item legi-
mus Mnesthea et Serestum ductores fuisse et rerum magistros, non
Pandaram et Bitiam: unde apparet quia hunc locum male intellexit
20 Donatus, dicens, commissam portam, id est creditam, Pandaro et
Bitiae: qui duces non erant. Cornutus vere et melius sensit, dicens,
portam quae ducis imperio commissa fuerat, hoc est clausa, eam
aperuerunt. commissura enim dicitur tabularum coniunctio, sicut
Cicero in Fundaniana meminit. ergo melius est ut commissam dica-
25 mus clausam, quam creditam Pandaro et Bitiae.

673. MOENIBVS pro 'in moenia'.

674. PRO TVRRIBVS aut vice turrium: aut pro defensione.

20 Donatus dicens . . . creditam] cf. Non. p. 249, 12 M. || 24 Cicero in
Fundaniana] fragm. 4 ap. Orell. p. 932

1 idaeo L ideo M || arboribus] arribus L (prius r in ras. et s. v. bo I)
auribus H ardoribus M || 2 ei Daniel || 3 quid F, corr. Daniel || 8 clausa Da-
niel || 10 patebant Daniel: putabant F || 13 se dare F || 14 Servianum scholium
deest in Floriacensi. Caroliruhensis et Sangallensis ante Servii expositionem
haec exhibent quae ab homine imperito e Floriacensi scholio petita sunt DVCIS
IMPERIO COMMISSA aut quae eis commissa fuerat imperio habeentes (abeuntis Sa)
aeneae aut quod est melius quae imperio aeneae fuerat commissa pandoro
(pandaro a) et bitiae ne contrarium sit quod dixit rectores iuuenum et rerum
dedit esse magistros. eadem edidit Stephanus, nisi quod ei pro eis posuit ||
16 proficiscens auxilia ASM auxilia om. H || 17 ut] in A || 18 mnesthea H
mnestea R mnesthae L: mnestheum AS mnestum M mnesthaeum I || rerum]
fuisse add. AS || 19 bitian L bitia H || 20 partem H || 21 nere et ASRH:
uero et L uero M || 22 portamque AS partemque M || 23 appauerant A
apperuerunt Sa aperuerant L || tabularum dicitur R || 24 in fundania nam AS
(corr. a) in Fonteiana Masvicius || 27 aut ante vice om. F

675. ARMATI FERRO aut bene instructi armis: aut, ut Asper dicit, ferrea corda habentes, id est dura et cruenta cogitantes: ut Ennium sit secutus qui ait succincti corda machaeris.

676. LIQVETIA FLVMINA iuxta Padum et Athesin, Venetiae flumina, est etiam fluuius Liquecius, quem nunc commemorat. ergo 5
‘Liquetia’ proprium est nomen, non epitheton, ne incipiamus a generalitate ad speciem reverti: quod vitiosum est, ut si dicas ‘circa flumina nascuntur arbores’ et sic inferas ‘circa Tiberim vel Anienem’; sufficit enim dixisse ‘circa flumina’ generaliter. unde apparet quia ‘Liquetia’ legendum est, non ‘liquentia’. LIQVENTIA FLVMINA Padus, 10
Italiae fluuius, aliquot provincias dextra laevaue contingit, inter quas et Venetiae partem praeterfluit. Athesis Venetiae fluuius est, Veronam civitatem ambiens et in Padum cadens. Liquecia Venetiae fluuius est inter Altinum et Concordiam, quem nunc commemorat. nam ‘Liquetia’ non est epitheton: nemo enim a generalitate transit ad speciem. 15

678. INTONSAQVE CAELO A. C. hoc ad supra dictas cristas refertur. GEMINAE QVERCVS non quia tantum duae nascuntur; sed ad istorum similitudinem respexit, id est quando similes eleuantur quercus.

681. PVLCHER AQVICVLVS ARMIS ut ‘pulcher vestibus’, sic ‘pulcher armis’, hoc est per arma: quod erat armorum retulit ad personam. *et melius figuratum, quam si dixisset ‘pulchris armis’.* 20

682. PRAECEPTUM ANIMI figurate genetivo iunxit; nam dicimus ‘praeceptum iracundia’ ‘praeceptum furore’. MAVORTIVS HAEMON non Marti filius, sed bellicosus. 25

683. AGMINIBVS TOTIS deest ‘ab’: et significat eos primo fugatos esse, mox occisos: aut certe aliquos fugatos, aliquos interemptos.

3 Ennium] ann. v. 392 Vahl.

2 corda om. H || dura et om. F || comitantes L (cogitantes l) || ut] et ut M || 3 succincti . . . machaeris] suaintus maceris F || succinti LH (corr. l) || mache-
ris ASRLM maceris H || ad v. 676 QVALES AERIAE comparatio ex homero ille
enim ait (Il. XII 127) *νήπιοι ἐν δὲ πόλῃσι . . . μέγαν Ἄσιον οὐδὲ φέβοντο* D ||
4 LIQVENTIA LMF (N del. l) || iuxta Padum . . . non liquentia om. F || athesin
M: athesin AS (corr. a) aetates in R atesin LH || 5 est om. ASM || 6 li-
quaetia M || 7 specialitatem Ml || si om. RH || 8 nascuntur . . . circa flumina
om. M || amenem R || 9 enim om. RLH || 10 non liquentia H || 11 aliquot ego:
aliquid F aliquas Daniel || 12 atesis F || ueronan ciuitate F || 13 ueneciae F ||
15 epythethon F || 16 cristas AS cripta R cristes F || 17 scholium ad GEM-
INAE q. om. F || 20 AQVICVLVS A (corr. a) AQVICVS L AQVILVS H || ut pulcher
armis pulcher uestibus F || 21 hoc est . . . ad personam om. F || per arma]
parma R || 24 iracundia praeceptum om. LHM (add. l) || ad MAVORTIVS H. S. V.
bellicosus non martis filius T || 26 ab et] habet LH (corr. l) ab ē et F || pri-
mos LHM (corr. l) || 27 alios fugatos alias (sic) interemptos F || fugatos ali-
quos om. ASH

quidam dubium putant, utrum 'ab agminibus totis terga dedere', an 'ab agminibus versi'.

684. POSVERE IN LIMINE VITAM ut animasque in vulnere ponunt.

685. ANIMIS DISCORDIBVS hostilibus, scilicet Troianorum, qui a
5 Rutulis discordabant.

689. NVNTIVS et qui nuntiat dicitur, et qui nuntiatur; sed modo hic quod nuntiatur.

692. FRATRESQVE s. quos supra dixit portam tenere.

693. SE PRIMVS AGEBAT iuxta veteres 'se agebat' pro 'veniebat',
10 ut <VI 337> ecce gubernator sese Palinurus agebat, Plautus
in Mostellaria <I 4, 28> unde agis te? ut enim nos e contrario
dicimus 'duco me', ita illi 'agit se', † ἀπο θυ δαν. 'se agebat', hoc
est incedebat, ut sese Palinurus agebat. tractus autem sermo
est a ratione physica; nam agitur corpus animi iudicio: unde Te-
15 rentius quo te agis?

694. THEBANA DE MATRE parenthesis est. sane Thebae aliae Aegyptiae,
aliae Boeotiae, aliae Phrygiae. SARPEDONIS ALTI id est nobilis.

695. ITALA CORNVS telum de Itala cornu factum. et materiam
pro opere posuit.

20 696. STOMACHO Graecus sermo est.

697. SPECVS VVLNERIS poetica exaggeratio: specum enim pro
cavatione posuit.

698. ET FIXO FERRVM IN PVLNONE et ferrum fixum, et pulmonem
fixum possumus accipere.

25 699. ERYMANTA MANV 'manu' id est gladio cominus ferit:
nam et illi de quibus superius dixit, manu occisi sunt, sed misso
iaculo. ergo ad differentiam teli iacti accipe 'manu', id est gladio.

700. ARDENTEM OCVLIS ANIMISQVE FREMENTEM et gestu cor-
poris et mente commotum.

3 animasque] georg. IV 238 || 6 Nuntius et qui nuntiat . . . nuntiatur] cf. Isid. or. X 189 || 14 Terentius] Andr. IV 2, 25. cf. Don. ad h. v.

1 s. v. 683 potest intellegi ab agminibus totis terga dedere aut agminibus versi T || quidem F || 3 animasque F || 5 discordabunt M || 6 ad NVNTIVS s. v. nuntius in hoc loco quod nuntiatur T || 7 quod] qui Daniel || 8 portam dixit F || 9 se ante agebat addidi || 11 mustellaria G || e contrario Daniel: eque contrario F eā (i. e. 'equae') contraria G. ceterum ut 'agere se' ita 'ducere se' veteres dicebant. cf. Lorenz ad Plauti Pseud. v. 535 p. 146 || 12 ἀποθυδαν] ἀπό τοῦ ἄγειν Daniel. fortasse ἄγει ἐαυτὸν || 13 ut . . . agebat Floriacensem hoc quoque loco habere moneo || autem om. H || 17 oboetiae F || schol. ad SARPEDONIS A. om. F || nobis M || 18 italia AS || et . . . posuit hab. T || 20 sermo graecus est AS || 25 schol. ad v. 699 post pro reddidisset (p. 373 lin. 2) hab. AS, om. F || ERYMANTA A FREMANTA S ERIMANTA R ERIMANTA LH ERIMANTA M || manu om. ASLH || 26 et om. RLH et exemplaria impressa || non manu o. s. exemplaria impressa || 28 ANIMVMQVE RLH

701. *NEQVE ENIM IACVLO parenthesis.* VITAM DEDISSET pro 'reddidisset'.

702. FALARICA VENIT de hoc telo legitur quia est ingens, torno factum, habens ferrum cubitale et rotunditatem de plumbo in modum sphaerae. in ipsa summitate dicitur etiam ignem habere 5 adfixum, *stuppa circumdatum et pice oblitum, incensumque aut vulnere hostem aut igne consumit.* hoc autem telo pugnatur de turribus, quas falas dici manifestum est: unde et in circo falae dicuntur divisiones inter curipum et metas, quod ibi constructis ad tempus turribus, his telis pugna edi solebat: Iuvenalis <VI 590> consulit ante falas 10 delphinorumque columnas. ergo a falis dicta est falarica, sicut a muro muralis. sane falaricam Lucanus dixit nervis mitti tortilibus et quadam machina, ut <VI 198> hunc aut tortilibus vibrata falarica nervis obruat, Vergilius vero ait Turnum manu iaculari potuisse: unde apparet aut a Lucano ad auxesin illius qui occiden- 15 dus fuerat, esse dictum, aut a Vergilio ad laudem Turni, qui talem hastam manu iaculatus est.

703. FVLMINIS ACTA MODO amat tela cum impetu venientia fulminibus comparare. TAVREA TERGA usurpavit pro 'taurina', alibi taurinis follibus: unde, sicut et Plinius dicit, derivationes 20 firmas non habent regulas, sed exeunt prout auctoribus placet. bene autem per transitum eius arma descripsit.

704. DVPLICI SQVAMA ET AVRO id est duplicibus squamis aureis. squamae autem sunt loricarum catenae in modum squamae compositae. sane squama et splendorem significat, si a piscibus veniat, 25 et sordes, si a squalore; sed in Vergilio splendorem ubique significat.

³ de hoc telo e. q. s.] Serviana exscr. Isid. or. XVIII 7, 8. cf. Non. p. 555, 14 M. veterum de falarica testimonia accurate composuit Sieglin mus. Rhen. XXXVIII p. 356 sqq. || 20 alibi] georg. IV 171 || sicut et Plinius dicit . . . placet] cf. Pomp. comm. p. 144, 14 K. vide Kirchnerum de Servi auct. grammat. p. 507 sq. || 24 squamae autem sunt . . . compositae] cf. Isid. or. XVIII 13, 2

1 parentes his *F* || 3 ad PHALARICA v. s. v. quidam phalaricam dicunt trifidum gladium qui igne armabatur unde nunc dicit fulminis acta modo *T* || PALLARICA *F* || 4 cubitalem *ASH* (corr. a) || et rotunditatem . . . habere adfixum] supra quod veluti quaedam spera cuius pondus etiam plumbo augetur dicitur enim ignem habere adfixum *F* || rotunditate *AS* (corr. a) rotunditatem *L* || de plumbo] factum *add. Ml* || 5 sperae *ASRM* || 8 dicimus manifestum est *F* || unde et e. q. s.] cf. Salmasius *Plin. exercit.* p. 640 sq. et Friedlaender ap. *Marquardium Roem. Staatsverw.* III p. 491 adnot. 1 || falo *F* || 9 hibi *F* || 10 pugnedi *F* || 11 adelfinorumque *AS* (corr. a) || ergo . . . muralis] hinc falaria hasta dicitur sicut alia muralis *F* || 12 sane . . . iaculatus est *om. F* || dicit *AS* || 13 et] e *Masvicius primus* || tortilibus *om. RLH* (*add. l*) || librata *ASM* || 14 obruat *om. LH* (*add. l*) || 19 comparet *F* || schol. ad TAVREA T. *om. F* || 20 plinus *L* plenius *H* || dixit *L* || diriuationes *RL* || 23 DVPLICIS QVAM *HF* || 25 squame *AL* (corr. a) || significant *F* || ueniet *F* || 26 a] ab *F* || uergilio *F* || ubique *om. M*

dicit. sed Inarime nunc Aenaria dicitur. et saepe fulgoribus petitur ob hoc quod Typhoeum premat, et quia in † eamdi contumeliam simiae missae sunt, quas Etruscorum lingua arimos dicunt: ob quam causam Pithecosam etiam vocitant: licet diversi auctores varie dicant: nam alii hanc insulam Typhoeum, alii Encladum tradunt premere. et putatur 5 nove dictum 'Inarime', quod et singulari numero, et addita syllaba dixerit, cum Homerus εἰν Ἀρίμοις posuerit, ut prior syllaba prae-positionis locum obtineat. Livius in libro nonagesimo quarto Inarimen in Maeoniae partibus esse dicit, ubi per quinquaginta milia terrae igni exustae sunt. hoc etiam Homerum significasse vult. DVVRVQVE 10 CVBILE hoc est mortiferum, ad poenam statutum.

715. STIMVLOS ACRES saeviendi scilicet: nam sunt et timoris et libidinis stimuli. notanda quoque prooeconomia, quae id agit ut veri simile sit, Turnum victorem evasisse de castris.

717. VNDIQVE CONVENIUNT non dicit qui conveniunt, sed illi 15 sine dubio, quibus Mars iniecit audaciam, inventa oportunitate iruperunt castra Troiana. QVONIAM postquam.

722. OBNIXVS conisus, conabundus.

723. DVRO IN CERTAMINE LIQVIT sine spe evadendi.

724. AST ALIOS SECVM INCLVDIT pro hostibus, quoniam multos 20 suos exclusisset: Statius par operis iactura lucro: namque hoste recepto excludere suos. potest tamen et dubium esse 'includit' utrum hostes, an suos? VLTRO insuper.

7 Homerus] Il. II 783 || 8 Livius] fragm. 21 ap. Hertz. IV p. 228 || 17 Quoniam postquam] cf. Don. ad Ter. Ad. prol. 1 || 18 Obnixus . . . conabundus] cf. Isid. or. X 198 || 21 Statius] Theb. X 513

1 Inarime Salmasius Plin. exercitat. p. 68: narimes F || enaria dē G || et saepe . . . premat haud scio an post vocitant collocanda sint, ut scribatur sed Inarime, quae n. A. dicitur, dicta est quia e. g. s. || 2 ob hoc cottiphoeum F || in eam diētumeliam G in eandem contumeliam Daniel in eam ad contumeliam Salmasius l. l., fortasse recte. sed non dubito quin vetus interpres cuius expositione plen. comment. auctor usus est, notam illam de Cercopibus propter fraudem Iovi factam in simias mutatis et in Pithecosas insulas missis fabulam paulo accuratius narraverit. || 3 quas Etruscorum lingua arimos dicunt Salmasius l. l. cont. Strab. XIII p. 626 C οἱ καὶ τοὺς πιθήκους φασὶ παρὰ τοῖς Τυφῶνιοις ἀρίμοις καλεῖσθαι: quas atorum lingua narius dicunt F. quas Graiorum lingua ἄριμα (ἀρῆνας Commelinus) id est enarias dicunt idem Salmasius coniecit. cf. Hesychius s. v. ἀριμος cum annotatione Schmidtii et Steph. Byz. p. 118, 14 || 4 pithecosam F || uocitant Daniel: uocitate F || uariae G || 5 tradunt Daniel: traum F tracum G || 6 inarimē F || 7 εἰμαρυός F εἰαίμαρυός G || 8 libius F || nongesimo F || inarime F || 9 ubi quinquaginta milia iugera terrae Burmannus || terrae igni] τριγυτή G || 10 Homerum Salmasius l. l.: numerum F || 11 ad] et M || 13 notandum R || 15 convenient Masvicius || 16 irumperent AS irrumpere Masvicius || 18 contra nisus Isidorus || 19 LIQVIT F || 21 exclusisset Daniel: exduxisset F || par operis F: paruoperit R || par operi reliqui || 22 retento Statio exemplaria || ad AST A. s. v. potest et de hostibus et de suis intellegi T || in-dudit F || 23 VLTRO insuper om. F

725. DEMENS pathos per personam poetae proferendum. DEMENS hoc ex affectione sua posuit poeta: alibi <VI 171> sed tum forte cava dum personat aequora concha, demens, et cantu vocat in certamina divos. RVTVLVM potest accusativus esse, potest et 5 genetivus.

734. DOTALIS REGIA AMATAE aut tibi data per dotem; aut quae sperabatur. et bene 'Amatae', quae illum sola generum esse cupiebat contra mariti iudicium: ergo eum mulieri probatum, non viro dicit. notandum sane quia id agit, ut ostendat se non per imprudentiam 10 Turnum inclusisse, sed illum per temeritatem sibi minime profutura castra penetrasse.

736. EXIRE pro 'exeundi'.

737. OLLI SVBRIDENS magnam confidentiam virtutis ostendit.

739. PRIAMO NARRABIS ACHILLEM propter illud Sibyllae <VI 15 89> alius Latio iam partus Achilles. et dictum est, ut illud <II 549> degeneremque Neoptolemum narrare memento.

740. RVDEM NODIS non levem, nec pulchram, sed fortem.

CORTICE CRVDO viridi: nam hastae igni plerumque torrentur.

742. VVLNVS SATVRNIA IVNO DETORSIT VENIENS 'vulnus veniens', 20 id est ictum, quo vulnerari debuit. plerique, sed non idonei commentatores dicunt, hoc loco occisum Turnum, sed causa oeconomiae gloriam a poeta Aeneae esse servatam: quod falsum est. nam si veritatem historiae requiras, primo proelio interemptus Latinus est in arce: inde ubi Turnus Aenean vidit superiorem, Mezentii implo- 25 ravit auxilium: secundo proelio Turnus occisus est, et nihilo minus Aeneas postea non comparuit: tertio proelio Mezentium occidit Ascanius. hoc Livius <I 2> dicit et Cato in originibus.

744. TELVM hoc loco 'telum' gladium dixit a longitudine: unde et mustela dicitur, quasi mus longus. telum autem posuisse pro 30 gladio illud significat, quod infert paulo post 'consurgit in ensem'.
VERSAT librat, iactat: et est Ennium versat mucronem.

28 telum . . . longus] exser. Isid. or. XII 3, 3 et XVIII 7, 10 || 31 Ennium] ex incert. libr. fragm. III ap. Vahl. p. 174

1 Servianum ad DEMENS scholium om. F || ad CLIPEOQVE M. F. M. (v. 730) s. v. id est in clipeum. aut ex suo clipeo emittebat micantia fulmina id est fulgentes gladios T || ad INVISAM (v. 731) s. v. odiosam (odiosa cod.) aut ante non uisam T || 6 quae] quia Daniel || 9 quid agit R || non se F || 12 ad EXIRE s. v. exeundi T || exeunde F || 13 ad CONSERE D. (v. 738) s. v. aperta manu dimica T || 15 hoc autem sic dictum est F || 17 NOBIS AF (corr. a) || ad ADNIXVS V. H. (741) s. v. incumbens et fortiter uestigia firmans T || 20 quo] quod G || debuit Com- melinus: habuit F || plerumque F || 21 dicunt] docuit F || causa oeconomiae om. F || 23 historiae] hisgloriae ASH || 24 inde . . . in originibus] postea simul turnus et aeneas postea mezentius ab ascanio F || turnus et aeneam R || 28 hoc loco om. F || gladium telum F || 31 ad VERSAT s. v. uibrat T

745. IS talis, par, similis.

746. ALTE CONSVRGIT IN ENSEM genus ferendi Gallicanum: Sallustius regressi ad faciliores ictus loco cedebant.

748. INPVBSQVE pathos ex aetate movit.

752. HVC CAPVT 'huc pependit' figurate.

5

756. BELLO GENTIQVE FVISSET duo dicit: et bellum finiri potuit omnibus interemptis, et gens penitus fuisset extincta occiso Ascanio, a quo Romani ducunt originem. ideo 'bello gentique' dixit, quia plerumque bellum finitur gente superstite, ut in bello Troiano contigit.

757. CAEDISQVE INSANA CVPIDO oeconomia est, quae excusat 10 Turnum, cur non a porta fugatis Troianis, penitus deleta sint castra.

759. PRINCIPIO intra castra, post Troianorum fugam. SVCCISO POPLITE GYGEN EXCIPIT ordo est: excipit et succidit poplitem, ut <534> postibus haesit adesis et <III 237> scuta latentia condunt: nam ante fuit ut eum circumveniret insidiis. 'poples' autem 'po' cor- 15 reptata est, sicut in Sereno legitur; sed producitur positione.

760. HINC nec loci est, nec temporis, sed ordinis, id est 'deinde'. RAPAS autem 'de hostilibus cadaveribus'; nam quod dicit Donatus 'ab armigero', non procedit; nec enim lectum est, cum solus inclusus fuerit Turnus, ut post ait <780> 'unus homo': 20 quamvis possit, sicut in (X.) <333> suggere tela mihi et tum magnam corripit hastam et iacit.

761. IVNO VIRES ANIMVMQVE MINISTRAT oeconomia, ut quod dicit possit esse veri simile. IVNO VIRES ANIMVMQVE MINISTRAT ne sit incongruum unum tot occidisse, dat Iunonis auxilium: Horatius in arte 25 poetica <191> nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus inciderit.

763. MARTEMQVE CIENTES pugnam agitantes.

764. ALCANDRVMQVE HALIVMQVE NOEMONAQVE PRYTANIMQVE

3 Sallustius] hist. inc. 56 Dietsch., 22 Kr.

1 IS TELI *F* || talis et similis om. *F* || 3 locos quaerebant *Guelferbyt. I* || 4 ad INPVBSQVE s. v. pathos est ab aetate *T* || 5 ad ILLI P. A. s. v. figurate dixit *T* || 6 BELLO G. F. et quia illic ascanius extinguebatur *F*, duo dicit . . . contigit *omittens* || finire *M* || 7 fecisset *ASH* (fuisset *a*) || occiso autem ascanio *AS* || 11 Turnum om. *F* || deleta *R* || 12 post T. fugam *Al*: pro T. fuga *SM* et T. fugam *R* post T. fuga *F*, post om. *H* post et fugam om. *L* || 15 poplet (sic) autem sciendum est po breuem esse sicut in sereno legitur et fit longa positione *F* || 17 nec loci . . . deinde] deinde nam ordinis est aduerbium non loci *F* || 18 hostium *Fa* || 19 nec enim lectum est om. *F* || 20 fuerat *F*, correxi || 21 quamvis possit] scilicet 'dici Turnus rapuisse hastam ab armigero'. || x. addidi] et] paulo post add. *Daniel* || 23 oeanoma *F*, corr. *Daniel* || 24 *Serviana ad v. 761 om. F* || 28 pugnam agitantes hab. *T*

Homeri versus, tantum coniunctione mutata: unde apparet non ad historiam, sed ad ornatum poematis haec nomina pertinere.

765. TENDENTEM CONTRA in se facientem impetum.

768. CVM GALEA LONGE IACVIT CAPVT ad exprimendam cele-
5 ritatem praeterito usus est tempore. potuisse autem caput cum
galea longe iaci, praemissa loci altitudo significat. ergo eum com-
minus percussum intellegamus, sed tantam vim ictus fuisse, ut longe
caput excuteret.

769. FELICIOR peritior; nam in ungendis telis non est felicitas,
10 sed peritia. sane nec 'ungo' nec 'ungentum' u recipit, excepto uno
nomine, ut 'unguen?'; unde est et pingues unguine ceras. est
autem mira breuitate inducta descriptio.

770. FERRVMQVE ARMARE VENENO speciose dictum 'armabat
ferrum', quo nos armare consuevimus: *ut ex venenato ferro vehemen-*
15 *tius et perniciosius vulnus sit.*

771. AMICVM CRETHEA MYSIS poetam lyricum. et tale est schema
per repetitionem, ut <X 180> sequitur pulcherrimus Astur,
Astur equo fidens.

772. MYSARVM COMITEM non re vera 'comitem', sed carminum stu-
20 *diosum.*

773. NVMEROSQVE INTENDERE NERVIS rhythmos facere inten-
tione nervorum: nam numeri sunt rhythmici, ut numeros memini,
si verba tenerem. hoc ergo dicit: secundum chordas verba con-
ponebat.

25 775. AVDITA CAEDE SVORVM servat τὸ πρόπερον, ne praesentibus
ducibus Turnus tot strages fecisse videatur.

778. QVO DEINDE FVGAM aut vacat 'deinde', ut 'tandem' 'gen-

1 Homeri] Il. V 678. cf. Macrob. Sat. V 17, 17 || 11 et pingues] georg.
III 450 || 13 speciose . . . consuevimus] cf. Macrob. Sat. VI 6, 17 || 22 numeros]
buc. IX 45

1 mutata] Ἀλιανδρόν θ' Ἀλιόν τε Νοήμονά τε Πρώτανιν τε *add. D* || 4 IAC-
CVIT LONGE *AS* || 6 ergo . . . excuteret *om. F* || 7 tantam] tam *AS (corr. a)* ||
tantam v. i.] tam uictus *H* || 9 FELICIOR *LF*: FELICIVS *reliqui* || peritior *L*: peri-
tius *reliqui* || ungendis *L (quamquam alterum n in ras. l)*: iungendis *F* unguen-
dis *reliqui* || 10 ungo] unguento *H* || unguentum *Fh* || 11 ut] quod est *M, om. R* ||
ungen *R* unguem *F* || pinguis *R* || 13 speciose . . . ferrum *om. F* || 14 quo ar-
mari consuevimus *F* || consuenerat *L (corr. l)* || ad FERRVMQVE *A. v. s. v.* hoc
propterea dicit ut ex uenenato ferro uulnus uehementius et perniciosius esset
contra feras *T* || 15 perniciosus *F* pernitiosus *G* || ad AEOLIDEN (771) *s. v.* eoli
filium quasi diceret optimo sanguine generatum *T* || 16 CRETHEA *RH*: CRETEA
ASLF CHEREA *M* || 19 non . . . studiosum *hab. T* || studiosum *om. F* || 23 hoc
enim *R* || hoc . . . componebat *om. F* || 25 seruat ΤΟΡΙΡΓΕΡΟΝ *AS* seruat το προ-
πον *R* seruatον προπον *L* seruato τιρεπον *H* seruat το προπον *M* seruato
προν *F* || 26 uideretur *F* || 27 QVOD *AS* QVODVE *F*

tium' 'locorum': aut intellegimus mente eum tractasse quod de campis milites solent ad castra confugere, et sic dixisse 'quo deinde'? scilicet, de castris quo fugietis ulterius? et hoc est melius; unde et sequitur 'quos alios muros'. et sic est dictum post cogitationem 'quo deinde'? sicut Terentius dixit quid igitur faciam? *est ea 5 autem amara accusatio.*

780. VNVS HOMO ac si diceret 'mortalis'. et bona attenuatio, cum supra <725> dixerit 'Rutulum in medio non agmine regem'.

783. INFELICIS PATRIAE Troiae, in qua nunc sunt. VETERVMQVE DEORVM Penates significat, quos semper coluere Troiani. 10

784. MISERETQVE PVDETQVE sic Pallas <X 368> nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.

788. *ACRIVS HOC TEVCRI cum eum decedentem viderent.*

789. CEV SAEVVM TVRBA LEONEM sensus hic est: haud aliter Turnus retro cedens petebat fluvium, ac solet leo, pressus multitudine, nec terga praebere propter iram et pudorem, nec posse, licet cupiat, in venantes impetum facere.

793. ILLE QVIDEM parenthesis. POTIS EST 'ille' enim 'tendere contra potis est per tela virosque'.

796. INVASERAT HOSTES aut speciem praeteriti temporis mutavit, 20 aut tempora: nam cum dixisset 'invaserat', subiunxit 'vertit'.

799. NEC CONTRA VIRES AVDET SATVRNIA IVNO SVFFICERE atqui favente numine debuit etiam contra multitudinem posse; sed hoc Iuppiter vetuit. *SVFFICERE subministrare.*

801. HAVD MOLLIA IVSSA FERENTEM melius quam Homerus 25 hunc locum exsecutus est: salvo enim sensu vitavit et fabulosa et vilia; nam ille ipsas minas exsequitur.

803. ERGO quia numinis est desertus auxilio.

5 Terentius] Eun. I 1, 1. cf. Don. ad h. v.

3 confugietis *MI* || et hoc est melius . . . quid igitur faciam] sic terentius quid igitur faciam. et hoc est melius . . . quos alios muros *F* || 7 bene *RL* (bona *l*) benae *H*. fort. bona est || attenuatio *ASH* (corr. *a*) tenuatio *M* extenuatio *F* extenuatio est *vulgo* || 8 dixerat *H* || 13 ad *ACRIVS* h. t. s. v. propter hoc quod volebat discedere *T* || 14 sensus hinc est aut alter turnus *F* || 15 ut *L* (ac *l*) || 16 et pudorem *RF*: nec pudorem *ASH* uel pudorem *MI*, om. *L* || 17 facere] comparatio autem homeri (*Il.* V 136) δὴ τότε μὲν τοῖς τόσσον ἔλεν μένος . . . βαθέης ἐξάλλεται ἀόλης *add.* *D* || 18 ad *ILLE* q. s. v. parenthesis *T* || 19 ad v. 794 in marg. Physici dicunt naturam hanc inesse leoni quod si consideret ut homo eum prior uideat non fugit quamnis timeat, si vero non uideatur fugit et summitate caudae quae longissima est uestigia sua cooperit *T* || 20 ad *MEDIOS INVASERAT* h. s. v. id est in medios hostes bis impetum fecit. tempus pro tempore *T* || *INVASERAT* *G* || 21 nam cum *Daniel*: nam, d. cum *F* non, d. cum *G* || 24 ad *SVFFICERE* s. v. subministrare *T*. post exsequitur *hab. hoc. schol.* *F* || 27 exsequitur] *Il.* VIII 413 πῆ μέματον . . . ἄ κεν μάρεππῆσι κερωνός *add.* *D*

804. *NEC DEXTRA VALET cum dixisset 'clipeo', non subiunxit gladium, sed dextram, ut ostenderet, eum nec se armis tegendo, nec hostem telis petendo valuisse.*

805. *TELIS OBRVITVR* Lucanus eundem sensum per declamationem <IV 776> telorum nimbo peritura et pondere ferri.
TEMPORA CIRCVM totus locus Homeri est.

807. *IVBAE CAPITI pro 'quae in capite sunt'.* *VMBO* id est scutum, nam a parte totum significat.

810. *ET PICEVM NEC RESPIRARE POTESTAS FLVMEN AGIT* ordo est 'sudor piceum flumen agit', hoc est sordidum, quia sine respiratione pugnabat.

811. *FESSOS QVATIT AEGER ANHELITVS* *Probus ait commodius hic est 'aeger', quam in quinto <432> 'vastos quatit aeger anhelitus artus': quamvis consuetudo sit Vergilio ista mutandi.*
 15 *quidam 'acer' legunt: et volunt in quinto 'aeger' aptius dictum de sene, hic de iuvene 'acer' melius convenire.*

812. *TVM DEMVM* postquam se aliter evadere posse non vidit. *OMNIBVS ARMIS 'cum' minus est.*

813. *ILLE SVO CVM GVRGITE FLAVO* hystero-logia est 'cum ille
 20 eum excepit': non enim procedit 'cum suo gurgite', quasi posset fieri, ut eum Tiberis sine suis fluentis exciperet. sane quaerunt multi, cum Tiberis Aeneae faveat, cur liberaverit Turnum; sed solvitur ista ratione: nam ob hoc Turnum esse liberatum, ut maior Aeneae gloria servaretur. *alii tradunt a Thybride, qui Aeneae favet,*
 25 *nunc Turnum in Iunonis gratiam esse servatum.*

6 totus locus Homeri est] Il. XVI 102. cf. Macrobr. Sat. VI 3, 2 || 7 Umbo ... significat] cf. Isid. or. XVIII 12, 2

1. *ad* *NEC D. V. S. V.* consequens erat cum dixisset clipeo ut diceret gladio sed posuit dextra ut ostenderet eum nec armis se tegendo valuisse nec telis hostem petendo *T* || 2 ostenderat *F* || 4 sensum] posuit *add. M* || declinationem *L* (*corr. l*) declamatione *H* declinationem *M* || per declamationem dicit *vulgo* || 5 et] ac *Lucani exemplaria* || pondera *F* || 8 totum a parte *F* || significat]

umbo enim media clipei pars eminens est *add. D* || 10 sordium *F* || 12 aut *G* || 16 hic *Daniel*: huic *F* || convenire *Mascivius*: conveniet *F* cum d. i. a. m. conveniat *F. Schoellius* || 17 alias *F* || non posse *F* || posse *om. M* || 19 hystero-logi *F* hystero-logia *reliqui*. cf. *Serv. ad Aen.* II 162 'nam hystero-logia unius sermonis est'. || cum ille] ait *add. l* || 20 excepit] excipit *M*. fluvium autem pro deo posuit, unde subdit 'ille', scilicet deus, suo gurgite eum accepit: aliter superfluum est 'et fluvius suo gurgite accepit' *add. D* || 21 fieri] *om. R*, fieri *F* || 23 ratione *MF*: ratio *reliqui* || nam] nunc *L* (*corr. l*), *om. F* || ob hoc *T. e. l.* constat *R* ob hoc *T. dicitur e. l. M* ob hoc *T. dicit e. l. vulgo* || 24 a Thybride *ego*: thybride *F* de Tibri *Daniel* || 25 iunonum *F*, *corr. Daniel* || EXPLICIT LIBER VIII. INCIPIT LIBER DECIMVS *AM* EXPLICIT TRACTATVS LIBRI NONI INCIPIT TRACTATVS LIBRI DECIMI *L*

SERVII GRAMMATICI
IN VERGILII AENEIDOS LIBRVM DECIMVM
COMMENTARIVS.

1. PANDITVE INTEREA DOMVS OMNIPOTENTIS OLYMPI secundum poeticum morem hoc dicit 'factus est dies', quia poetae dicunt matutino tempore aperiri caelum, noctu vero claudi — unde est illud <I 374> ante diem clauso componet Vesper Olympo — nam et paulo post descripturus est noctem, ut <215> iamque dies caelo 5 concesserat, ut intellegamus alium diem esse consumptum, et nunc eum more solito noctis praetermississe descriptionem. quamquam 'panditur caelum' etiam simpliciter possimus accipere, quovis tempore, scilicet ad numina convocanda: quod et melius est, quia ait 'interea', id est dum haec geruntur: nam 'interea' particula 10 praeterita negotia coniungit futuris. *OLYMPI caeli, quasi ololampi, ideo quia totum lucet.*

2. DIVVM PATER pro 'divorum', sicut 'Argivum' 'Danaum' 'Teucrum'. videtur accusativi singularis specie pro genetivo plurali usus.

3. SIDEREAM IN SEDEM in astriferum circulum: non enim omnes 15 circuli astriferi sunt, sed solus superior. aut 'sideream' lucidam dixit.

VNDE ARDVVS OMNES ut alibi <I 223> et iam finis erat, cum Iuppiter aethere summo despiciens mare velivolum.

4. CASTRAQVE DARDANIDVM SPECTAT post generalitatem intulit speciem; consequens enim est, ut omnes terras videns, cernat etiam 20

11 caeli . . . lucet] cf. Isid. or. XIV 8, 9

1 secundum . . . dies] factus est dies secundum poeticum morem F || 2 quia . . . illud om. F || 4 alibi ante F || componit F || 5 discripturus et lin. 7 discriptionem F || 6 ut] unde F || aliam A (corr. a) aliam S || esse diem AS || 8 possumus F || pro quovis tempore D. sed quovis tempore scil. 'panditur caelum, non solum matutino' || 10 geruntur RLHM: aguntur ASI gerunt F || nam haec particula F || 11 ad OLYMPI s. v. olimpus dicitur quod totus luceat T || ololampi ego: ola lanipi F. cf. Serv. ad Aen. IV 268 (I p. 514, 19) cum adnot. crit. || 14 acusativi F || 15 enim om. F || 16 ad SIDEREAM s. v. lucidam T || 19 SPECTAT] s. v. AMH sp. L, e Reginensi et Floriacensi, quos cum Lionis exemplari, ASPECTAT exhibente, contuli, nihil enotavi, neque Hagenus e Sangallensi quidquam adscripsit || 20 est enim F

castra Troiana. non nulli sane 'Dardanidum' pro 'Dardanidarum' adserunt, ut sit genitivus generis masculini specie feminina.

5. BIPATENTIBVS physice dixit: nam caelum patet ab ortu et occasu. est autem sermo Ennianus, tractus ab ostiis, quae ex utraque parte aperiuntur: unde et modo 'bipatientibus' apertis intellegimus. *BIPATENTIBVS] quod intransitibus et exeuntibus pateant.*

6. CAELICOLAE MAGNI orationis istius intentio hoc agit, ut ab odiis Troianorum Iuno revocetur. *QVIANAM cur, quare: Ennianus sermo est quianam legiones caedimus ferro.*

7. VERSA RETRO mutata, ut <I 237> quae te genitor sententia vertit? *quidam 'versa retro' intellegunt, quod rursus ad discordias videntur redisse. alii 'versa retro' pro 'inversum acta', quasi quae prius rectum iter pergebat, derivata.* CERTATIS aut contra vos, aut contra meam sententiam.

8. ABNVERAM BELLO ITALIAM CONCVRRERE TEVCRIS id est prohibueram Italiam contra Troianos bella suscipere. atqui dixit in primo <263> bellum ingens geret Italia. quod ita solvitur: aut quia cum uno deo vel dea aliter loquitur — unde est in primo <261> hic tibi, fabor enim, quando haec te cura remordet —, aliter vero cum omnibus diis utilitatis causa propter removendam eorum contentionem et dissensionem: aut certe quia ait in primo <266> ternaque transierint Rutulis hiberna subactis. illic enim dixit Aeneas in Italia contra Rutulos tantum esse pugnaturum, nunc autem omnis est Italia in bella commota Iunonis instinctu, quod et Allecto promisit, ut <VII 549> finitimas in bella feram rumoribus urbes, et Iuno pollicita est se magis esse facturam, ut <VII 559> ego, siqua super fortuna laborum est, ipsa regam. 'abnueram' autem prohibueram, ut contra 'adnuir' promittit

4 sermo Ennianus] ann. v. 62 Vahl. || 8 Ennianus sermo] ann. v. 130 Vahl.

2 species femina *G* || 3 nam caelum ab orto et ob occasu patet *F* || 4 autem] enim *L* || hostiis *libri* || 6 ad BIPATENTIBVS s. v. apertis quod intransitibus pateant *T* || patrant *F* || 8 QVIANAM *R*: QVENAM *AS* QVAENAM *LHMF*. cf. *Serv. ad Aen. V 13* || ad QVIANAM s. v. cur quare *T* || 9 sermo ennianus *F*, est *omittens* || 12 reddisse *F* || ad v. 7 in marg. quidam uersa intellegunt [uersa (*sic*) quasi deuata quae ante recto itinere pergebat *T* || abi *F*, corr. *Daniel* || 13 *schol. ad CERTATIS om. F* || 15 ABNVERAM B. I. C. T. prohibueram . . . suscipere. quo modo abnueram cum ipse in primo dixerit bellum . . . italia. sed secundum . . . dissensionem. aut quia ait . . . subactis nunc autem . . . rumoribus urbes. et iuno dixit se magis esse staturum (*sic*). abnueram autem prohibueram ut contra annuo promitto significa et consentio *F* || ad v. 8 in marg. atqui supra dixerat bellum ingens geret italia. sed secundum sapientes alia est deorum voluntas alia fati necessitas. et illud bellum feris et indomitis gentibus illaturum esse aeneam praenuntiabat hic autem hanc fuisse dispositionem dicit ne itali troianis uim belli inferrent. *T* (et illud bellum . . . inferrent *Tiberii Donati sunt* || 20 vero *om. R* || 23 in italiam *RH* || 24 in bellum *R* || 26 futuram *AS*

et consentit significat. ABNVERAM B. I. C. T.] *quo modo 'abnueram', cum ipse in primo dixerit bellum ingens geret Italia? sed secundum sapientes quosdam alia est necessitas fati, alia voluntas deorum, vis nulla est: quod ipse manifestius in quinto <706> ostendit his versibus vel quae portenderet ira magna deum vel quae fatorum 5 posceret ordo: nam et in primo <32> de ira Iunonis ait acti fati maria omnia circum, et iterum in primo <262> fatorum arcana se dixit moturum, non suam voluntatem ostensurum. sed ibi secreto filiae dicit, hic alter idem invidiose diis omnibus praesentibus videtur loqui propter removendam eorum dissensionem.* 10

9. QVAE CONTRA VETITVM DISCORDIA *vetationem*, prohibitionem meam. et sic dixit 'vetitum', ut 'aequum', unde est <II 427> et servantissimus aequi. sane sub comminatione omnium deorum maxime solam tangit Iunonem, cuius odia insequabantur hoc etiam bello Troianos: quod etiam sequentes Iovis allocutiones manifestius 15 indicant.

10. FERRVMQVE LACESSERE pro 'ferro se lacessere'. ordo autem 'quis metus suasit aut hos arma sequi ferrumque lacessere'; non est enim, 'hos suasit', ne fiat σολοικοειδές: quamvis inveniatur huius modi figura, ut <XII 813> Iuturnam misero, fateor, succurrere fra- 20 tri suasi, et Ennius quis te persuasit?

11. NE ARCESSITE, TEMPVS nolite bellorum tempora praeoccupare. et bene satis facit uxori cum prohibitione. significat autem bellum Punicum secundum, quo Hannibal ingressus Italiam cum plurimis locis vicerit, praecipue apud Cannas, vicum Apuliae, omnem 25 populi Romani delevit exercitum.

12. OLIM quandoque.

13. ALPES INMITTET APERTAS emphasis est; non enim dixit 'per Alpes inmittet exercitum; sed 'ipsas Alpes', quas patefecit non sibi tantum sed omnibus gentibus, quae secundum Catonem et Li- 30 vium muri vice tuebantur Italiam: quas Hannibal post bella Hispa-

21 Ennius] ex incert. libr. IV p. 175 Vahl. || 30 secundum Catonem] or. IV fragm. 11 ap. Iord. p. 20 || 31 quas Hannibal . . . Alpes vocantur] exser. Isid. or. XIV 8, 13. cf. schol. vet. in Iuven. X 155

3 fati Daniel: fañ (i. e. facit) F || 8 moturum scripsi: moriturum F narraturum Daniel || 9 alter (i. e. alius) F, aliter Daniel || 11 in prohibitionem RL || 12 sic dixit] est F || 13 sane . . . indicant om. F || comminatione RL: comminatione ASH communionem MI commonitione vulgo || 14 sequebantur ASM || hoc etiam om. R || 15 bello] contra L (corr. l) || 18 suasiti F || ut G || 19 suasit F || soli quodies F soli quoides G || 20 fig autriturum nam F || 22 ARCESSITE AS || praeoccupasseone H (one del. h) praeoccupare F || 24 quod RLHM (quo l) co F || 25 vicum italiae R || 26 delevit F || 28 INMITTIT F || 29 per om. R || inmittit F || 31 quas] has F, Hannibal . . . confecit omittens

niae, quae XVII annis confecit, ante exustas aceto infuso rupit: Iu-
 venalis <X 153> et montem rupit aceto. denique loca ipsa quae
 rupit, Poeninae Alpes vocantur, quamvis legatur a Poenina dea, quae
 ibi colitur, Alpes ipsas vocari. sane omnes altitudines montium licet a
 5 Gallis Alpes vocentur, proprie tamen iuga montium Gallicorum sunt.
 quas quinque viis Varro dicit transiri posse: una, quae est iuxta mare
 per Ligures; altera, qua Hannibal transiit; tertia, qua Pompeius ad
 Hispaniense bellum profectus est; quarta, qua Hasdrubal de Gallia in
 Italiam venit; quinta, quae quondam a Graecis possessa est, quae exinde
 10 Alpes Graiae appellantur.

14. RES RAPVISSE] *veteres laedere 'res rapere' dicebant, etiamsi
 rapinae nullum crimen existeret; similiter satis facere 'res reddere'
 dicebant.* RES RAPVISSE LICEBIT clarigationem exercere, hoc est
 per fetiales bellum indicere: nam Ancus Marcius cum videret popu-
 15 lum Romanum, ardentem amore bellorum, et plerumque inferre bella
 gentibus nulla iusta extante ratione, et exinde pericula creati, misit
 ad gentem Aequiculanam et accepit iura fetialia, per quae bellum
 indiciebatur hoc modo, sicut etiam de Albanis retulit Livius <I 24>.
 nam siquando homines vel animalia ab aliqua gente rapta essent
 20 populo Romano, cum fetialibus, id est sacerdotibus qui faciendis
 praesunt foederibus, proficiscebatur etiam pater patratus et ante
 fines stans clara voce dicebat belli causam, et nolentibus res raptas
 restituere vel auctores iniuriae tradere, iaciebat hastam, quae res
 erat pugnae principium, et iam sic licebat more belli res rapere.
 25 clarigatio autem dicta est aut a clara voce, qua utebatur pater
 patratus, aut a κλήρω, hoc est sorte: nam per bellicam sortem in-
 vadebant agros hostium: unde et κληρονόμοι dicuntur Graece qui
 iure sortiuntur bona defuncti.

1 XVII] et duocē M (duodecim m) XII l || exhaustas F || infuso hannibal
 rupit F || 2 rupuit F || 3 poeninae HF: poenninae AS (o del. a) puninae R
 apenninae LM || ad v. 13 in marg. legitur in antiquis appennina (sic) dea . . .
 appellantur T || 4 hibi F || licite T || 5 uocantur FT || iuga om. F || 7 leguras F
 lygures T || altera qui hannibal transit F || ab F || 8 profatus F profectus G ||
 asdrubal T hasrubal G || 9 quinea F || e gretis F || qui exinde F || 10 graiae T:
 res graeciae F || 11 ad v. 14 in marg. veteres . . . existeret. e contra satis facere
 reddere. quod tangit hic virgilius T || 13 claricationem as || 14 foetiales A fecia-
 les LM fatales F || inducere (sic) nam veteres . . . dicebant sed ancus marcius
 e. q. s. F || marcus MF's mancus reliqui || 16 creati Ms: recreari ASRLH
 procreari F || 18 libias F || 19 nam . . . populo Romano om. F || 20 cum om. LH
 (add. l) || id est . . . foederibus om. F || 21 etiam om. F || 22 nolentibus . . .
 tradere om. F || 23 hastam . . . licebat om. RLH (add. l) || quae] quo F ||
 24 sic om. F || 25 aut a clara voce dictae (sic) est F, qua . . . patratus omit-
 tens || 26 ἀκαήρω SI κἀρω R καήρω L ακαήρω H ακαήρα M adero F, radendo
 deleta sunt in A. ἀπό τοῦ κλήρον vulgo || sortem ALH (sorte al) || 27 κληρονό-
 μοι F cleronomoe reliqui || 28 bona defuncti] hereditates F

15. PLACITVM aut mihi scilicet, aut fati: aut quod velim vobis placere.

16. IVPPITER HAEC PAVCIS habet personarum considerationem, ut superioribus personis det breuiloquium, e contra inferiori potestati prolixam orationem, unde ait de Venere 'at non Venus aurea 5 contra pauca refert': quia Veneri causam necesse est reddere, ideo non pauca refert, aut quia mater dolens, aut quia inferior. item Dido quasi regina paucis locuta est, ut <I 561> tum breviter Dido.

18. O PATER O HOMINVM et Titianus et Calvus, qui themata omnia de Vergilio elicuerunt et deformarunt ad dicendi usum, in 10 exemplo controversiarum has duas posuerunt adlocutiones, dicentes Venerem agere statu absoluto, cum dicit Iunoni 'causa fuisti periculorum his quibus Italiam fata concesserant'; Iunonem vero niti statu relativo, per quem ostendit Troianos non sua causa laborare, sed Veneris. O PATER generaliter 'pater' accipe, non tantum 15 Veneris: nam supra ait <2> 'divum pater atque hominum rex'. et bene in principiis favorem sibi arte conciliat. HOMINVM DIVVMQVE AETERNA POTESTAS hunc locum Probus quaerit; sed dicit unam rem secundum physicos, alteram secundum mathematicos. nam divum potestas est, quia ipse est aether, qui elementorum possidet prin- 20 cipatum; hominum vero ideo, quia bona Iovis inradiatio honores hominibus tribuit. 'aeterna' autem 'potestas' adiecit propter aliorum numinum discretionem: nam legimus et Apollinem deposuisse divinam potestatem, et Herculem vel Liberum patrem non semper deos fuisse. sicut autem hominum, et rerum potestas est: an quemadmodum 25 pro rege vel magistratu potestas solet dici?

19 hunc locum . . . non semper deos fuisse] exscr. mythogr. III 3, 2. cf. Steupius de Probis p. 108 sq.

1 factis *F* fastis *Daniel*, corr. *Commelinus* || 3 considerationem] acceptio-
nem *F* || 4 breuiloquium sic alibi tum (tunc *G*) breuiter dido vultum dimissa
profatur adnon (adno *G*) uenus . . . inferior *F*, item . . . Dido *omittens* || s. v.
17 quia necesse est causam reddere aut quia mater dolens aut quia inferior *T* ||
6 venerit causa *F*. ceterum *inepte hoc scholium cum Serviano coniunctum est*.
9 et Titianus et Calvus] et uetanus et catulinus *F* || 10 elucuerunt *ASH*
(corr. *as*) elignerunt *F* || adformauerunt *F* || 12 absoluto *F*. absolutivus status
videtur intellegendus esse quem Fortunat. I 15 (p. 93, 10 *Halm.*) remotivum dixit.
sed cf. Serv. ad v. 31 || 14 statu causativo et relativo *Lion. de relativo statu*
cf. Fortunat. l. l. || non sua culpa troianos *F* || 15 O PATER . . . Veneris *om. F* ||
16 diuom *F* || 18 hunc locum . . . divum potestas *om. H* || dixit *F* || 22 potestas
secl. Steupius, om. mythographus || 23 diuinam deposuisse *F*. deposuisse *om. R* ||
25 fuisse] unde et deae arborum cum arboribus uiuunt et cum arboribus di-
cuntur mori: quocirca et ἀμαρτυρίαε sunt appellatae *add. D* || et rerum] RE-
RVMQVE igitur apud Vergilium legit *interpres*, non DIVVMQVE, quod *Servius testa-*
tur || 26 dici *Steupius*: dicere *F*

19. NAMQVE ALIVD QVID SIT ac si diceret, cum paene omnes dii in favorem Iunonis concesserint: 'namque' enim coniunctio ostendit eam hanc habuisse cogitationem. *est autem parenthesis.* IMPLORARE implorare est auxilium cum miseratione deprecari, quae ratione bene dicimus 'imploro te ut misero feras auxilium'; contra 'imploro te ad diem festum' non procedit.

20. CERNIS ad augendam invidiam ait 'cernis', ac si diceret, non est opus narratione, cum Troianorum miserias ipse conspicias.

INSULTENT RVTVLI propter illud <118> interea Rutuli portis circum omnibus instant. insultare autem est inimicis irridere per cavillationem, exultare vero gloriari et laetum esse.

21. PER MEDIOS suos scilicet. INSIGNIS EQVIS propter illud <IX 47> viginti lectis equitum comitatus: nam castra non eques irruerat. *et ambiguum, utrum 'equis insignis', an 'equis feratur'.* SECUNDO MARTE ad illud respicit <IX 714> hic Mars arripotens animum viresque Latinis addidit.

22. RVAT inruat. CLAVSA MOENIA ad quae in extremis solent afflicti confugere. magna invidia: scimus enim ultimum esse praesidium in castra confugere et hostilem impetum plerumque differre, sicut factum est in bello Troiano. modo ergo dicit ademptam esse etiam hanc aram misericordiae, siquidem intra muros hostis insultat.

23. QVIN quinetiam. IPSIS in ipsis. 'aggeribus' autem munitionibus, sed abusive. et in muris ideo, quia supra dixit <IX 763> ignaros deinde in muris Martemque cientes.

24. AGGERIBVS agger proprie dicitur terra illa quae vallo facto propius ponitur, sed abusive et muros et munimenta omnia aggerem dicimus, sicut modo 'aggeribus moerorum' pro munimentis. MOERORVM pro 'murorum' antique: nam veteres pleraque eorum

25 agger . . . dicimus] exscr. Isid. or. XV 9, 3

2 nam RLH (namque I) || enim om. M || 4 momoratione L (miseratione I) || 6 non procedit narratio F || 7 ad . . . cernis om. F || 8 ratione AR (narratione a) || cum . . . conspicias om. F || ipse om. RLH || conspicias] cernis M || 9 insultent autem propter quod dicturus est interea e. q. s. F || 10 insultare autem . . . suos scilicet om. F || inimici R (corr. Daniel) || 11 cavillationem] unde et graeci *ἐπιχαίροντες* uocant *add. D* || 12 scilicet suos M || 14 inruerat F || *ad v. 21 in marg.* aut portetur equis aut feratur superbia ut victor. et potest intellegi insignis ipse equis et potest feratur equis ipse insignis T (aut . . . victor *Tiberii Donati sunt*) || 15 respexit M || arripotens FI harmpos L: omnipotens reliqui || 16 animos F || 17 RVAT inruat om. F || 18 magna invidia . . . insultat om. F || 20 ademptam LM: adeptam ASRH || 21 aram S et A, ut videtur: partem RMI rem La rammis H || insultant M || 22 aggeribus . . . cientes om. H || autem MF: aut in AR L autem in S || 23 in muris autem ideo quia ait supra ignaros e. q. s. F || 25 schol. ad AGGERIBVS om. F || illa om. M || 27 pro munimentis MOERORVM om. ASM || 28 antique ait pro murorum F || antique . . . pro murorum om. M

quae nos per 'u' dicimus, per 'oe' diphthongon pronuntiabant. hinc est 'moerorum' pro 'murorum' et e contra 'punio' pro 'poenio', quod verbum a poena venit, hinc est et <I 338> Punica regna vides, cum Poenos ubique legerimus. hoc autem facit orthographia Graeca: nam quam nos 'u' habemus, illi diphthongon habent 'ou': 5 et ideo putarunt posse pro hac littera, licet non eandem, diphthongon poni. INVNDANT implent et inundare faciunt.

25. AENEAS IGNARVS ABEST ne merito videatur pati: neque enim potest videri fecisse bellum qui factum esse ignorat: aut hoc ipso miserabilis, quia ignarus † excessus. LEVARI OBSIDIONE SINES liberari: 10 et oblique per Iovem invidiam commovet Iunoni.

27. NASCENTIS TROIAE invidiose: quia iam ruinis periclitatur quae modo nascitur.

28. AETOLIS SVRGIT AB ARPIS atqui non est venturus: unde accipiamus Venerem non quasi deam loqui, sed quasi unam de Tro- 15 ianis — ut in primo <251> unius ob iram prodimur, item <250> caeli quibus adnuis arcem —, ne futura ignorare videatur. 'Aetolis' autem 'Arpis' sic dixit, ut <VI 2> Cumas Euboicas: nam de Aetolia Diomedes venit, qui Arpos in Apulia collocavit.

29. MEA VVLNERA RESTANT ut possim iteram vulnerari. 20

30. DEMOROR expecto, sustineo. MORTALIA D. A.] id est ut dea mortalium armis intersim et ipsa depugnem. et sic dixit 'mortalia arma', ut in duodecimo <797> vulnus mortale.

31. SI SINE PACE TVA si sine tua benevolentia, ut <I 519> orantes pacem, <XI 101> veniamque precantes, item <III 370> 25 exorat pacem divum: ergo 'pace' benevolentia, suffragio. dicendo autem, si ad Italiam sine deorum voluntate venerunt, dent poenas, ostendit statum esse absolutum. *SINE PACE TVA sine voluntate tua,

28 SINE P. T. . . . dixerim] cf. Don. ad Ter. Eun. III 2, 13

2 est] enim AS (est a) || et contra RLH || punio pro poenio F: poenio pro punio reliqui, nisi quod pro ponio H || 3 poena] poeta M || venit] quod graecum est vocabulum ποινη dictum add. D || 4 poenas ubique legeremus F || faceret F || orthographia Graeca nam ego: graeca orthographia nam F orthographia quecanam AS orthographia quae i eā canā R orthographia quae canant L orthografagio quecanam H orthografia quae eunā Ml || 5 qua Ml || ov] os H || 6 putarent R || pro hac litera diphthongon (sic) poni licet aliam F || eandem R: eadem ASLHM || 10 excessit F. Schoellius rei cessat ego || SINES] PARAS M || 11 Iunoni] in iunonem F || 12 ad NASCENTIS T. S. V. nascentis invidiose dicit quasi iam ruinis periclitatur quae modo nascitur T || 16 unius . . . item om. F || 19 aetolia RMF: etholia ASL (etholia a) aetoli H || condidit F || 20 schol. ad v. 29 om. F || ut possion L (ut possim l) || 21 ad MORTALIA D. A. in marg. id est ut dea mortalium armis pugnem T || 22 interseni F, corr. Daniel || 24 si sine . . . suffragio] pro his quae Floriacensis exhibet post absolutum collocavi || benivolentia libri || 25 pacem] veniam Vergilius || precantes] rogantes Vergilius || 26 benivolentia libri plerique || 27 ad si AS (corr. a) || poenam F || 28 statum] fatum Masvicius primus || absolutum] et insinuatione utitur id ficta

sine tua concessione, ut solet dici 'pace illius dixerim'. INVITO NV-
MINE TROES syllepsis per genus est.

32. LVANT PECCATA 'luant' id est absolvant. dicimus autem
et 'luo poenam' et 'luo peccatum'; nam peccatum solvitur poena.
5 qui enim crimine tenetur obnoxius, poena eum a pristina liberat
obligatione. contra 'luo poenam' si dixeris, non procedit qua re
poena solvatur: tamen auctoritas licenter ista confundit more, quo
solet poni vel a sequenti quod praecedit, vel a praecedenti quod
sequitur.

10 33. NEQVE ILLOS IVVERIS AVXILIO concessivus est iste modus
secundum Probum; namque in artibus non invenitur. fit autem
quotiens taedio contentionis quasi videmur concedere quod tamen
nolumus fieri: nam id agit Venus hoc loco, ut Iuppiter magis prae-
stet auxilium. RESPONSNA SECVTI hoc est si non solum prohibiti
15 non sunt, sed eis etiam concessum est.

34. SVPERI ut Apollo. MANES ut Creusa et Anchises, *vel*
Hector. QVISQVAM verecunde: quia apud maritum contra uxorem
agit.

35. NOVA CONDERE FATA *quasi adversus illa quae tu statuisti.*

20 36. EXVSTAS ERYCINO IN LITORE CLASSES *nunc per ἀντικατη-
γορίαν ad accusationem alterius transit: argumentum est enim, utrum
habeat voluntatem nocendi quae nocuit. 'Erycino' autem 'in litore'
secundum opinionem suam dixit; nam alii apud Caietam dicunt
exusta navigia, unde et Caieta dicta est ἀπὸ τοῦ καῖραι. quamvis
25 quattuor naues exustae sunt, haec tamen exaggerat.*

37. QVID TEMPESTATVM REGEM *ubique 'repetam' subaudiendum.*

38. ACTAM NVBIVS IRIM impulsam, scilicet ut persuaderet

10 concessivus est . . . nolumus fieri] cf. Keilius gramm. lat. IV p. XIX et
Steupius de Probis p. 179

condicione concedendo, quod non esse verum vensus conscia est, ut deinde cum
diu rem indignam ostenderit et indignitatem auxerit, nihil simile a se factum
ostendens magis ac magis iouis exoret favorem *add. D* || ad *SISE* p. r. s. v.
voluntate concessione. et hoc est quod solemus dicere *pace tua dicam T* ||
3 solvant *Masvicius* || 4 et et duo poenam sed melius est luo peccatum *F* ||
poenam melius et luo peccatum *M* || peccatum solvitur] peccatur *A* pecca-
uitur *S* peccatum luitur *a* || 6 si dixeris *om. F* || qua re] quia re *H* quasi *F* ||
7 solvetur *F* || 8 procedit *RLF* (*corr. r*) || 11 in aliis artibus *Steupius* || 13 vo-
lumus *AS* volunt *M* || 15 eis *om. H* || etiam eis *L* || 16 id est ut apollo manes-
que dabant *F* || vel anchises vel haector *F* || 19 ad *NOVA* c. f. s. v. quasi ad-
versus illa quae tu statuisti *T* || qua adversus qui statuisti *F* quae adversus
quae statuisti *Daniel* || 20 *scholia ad v. 36—52 om. H* || anticathoria *F*, *corr.*
Daniel || 21 ad *Daniel*: nunc *F* || utrum] ut *M* || 22 in litore *om. F* || 23 dixit
et apud *om. F* || 24 *καίσεθαι Daniel* || 25 ad *IX* l. c. s. v. quattuor naues appel-
lat classes ad augendam invidiam *T* || 26 ad *REGEM* s. v. scilicet *repetam T* ||
subaudiendum est *Daniel*

matribus incendium navium: ut secundum artem rhetoricam rem unam in duas diviserit, *ut latius pateret rei acerbitas interposito alio crimine*: nam per Irim naves exustae sunt. sed melius est, ut non sit iteratio, ad Turnum missam Irim intellegere: nec nos moveat ordo conversus, solent enim graviora in principiis et in fine secundum artem rhetoricam poni. NVBIBVS per nubes.

40. SORS RERVM id est regnum: nam per sortem inter se fratres, Iuppiter Neptunus et Pluton, mundi regna diviserunt, quae Iuno praeter inferos in Troianorum perniciem moverat. SVPERIS INMISSA ac si diceret, non iam Troianis, sed diis. respexit autem 10 ad illud <VII 543> et caeli convexa per auras.

41. BACCHATA PER VRBES non vagata, sed 'bacchata', id est perfruit: et bene 'bacchata per urbes', quia per simulationem sacrorum Liberi patris matres egerat in furorem.

42. SVPER IMPERIO id est de imperio, ut <I 750> multa super 15 Priamo rogitans. et quasi de salute sua se dicit laborare. est autem verecunda petitio et obliqua, per quam magna Iovi invidia commovetur, qui imperium Troianis promiserat. SPERAVIMVS ISTA absolute dixit.

44. CONIVNX DVRA hic distinguendum, ne incipiant esse duo 20 epitheta 'dura fumantia excidia': quod contra artem fit, nulla interposita coniunctione. 'dura' autem debere distingui, ipse ex persona Iunonis ostendit <72> quae dura potentia nostra egit? et mire 'coniunx', quasi vitium mariti sit. NVLLA autem REGIO invidiose dixit, ut supra <I 233> cunctus ob Italiam terrarum claudi- 25 tur orbis, cum a sola arceantur Italia.

45. PER EVERSAE GENITOR FVMANTIA TROIAE cum dicimus 'rogo te per deos', hoc videmur dicere: memineris religionis curae esse petitionem meam, sicut in primo expressit <543> at sperate

1 ut] aut L || secundum praeceptum artis rethoricae F || rem unam . . . artem rhetoricam om. M || 2 diues F || 3 nam . . . sunt om. F || peperit AS (per irim a) || non om. libri Serviani || 4 quam ad turnum RL || irim add. a || finem F || 6 schol. ad NVBIBVS om. F || HAEC INTEMPTATA parentesis add. G || 8 quae Iuno . . . moverat om. F || 10 dis MF || 11 convexa R || auras M || 12 BACHATA AM BACCATA F || bacata F baccata G || perfruit] per urbes fruit R || 13 bachata ASM baccata LF || urbes Fal: auras ASRLM || simulationem R similitudinem M || simusacrorum A (simu del. a) simulacrorum S || 15 ut . . . rogitans om. F || 16 solute F, corr. Daniel. ceterum quasi . . . laborare ad MOVEOR pertinent || 18 schol. ad SPERAVIMVS I. om. F || 20 DVRA M || hinc est iungendum R hinc distinguendum L (sed sti in ras. l) hic distinguendum est M || 21 dura fumantia excidia om. R || quod . . . coniunctione om. F || 23 qua et dura F || ad TVA c. s. v. bene dicit coniunx quasi vitium mariti sit T || 24 autem om. F || 25 cunctus LF cinctus ex cunctus M || 26 a om. F || 27 VERSAE RL || 28 hoc videmur . . . at sperate deos om. L (in marg. add. l) || religioni F || curae religionis l || 29 adspirate ASl (corr. a) at spirate M ad sperate F

deos memores fandi atque nefandi; cum autem dicimus 'rogo te per miseras meas', videmus dicere: memineras ab eo te rogari qui miseras pertulit, ut qui rogatur ad misericordiam miseriarum commemoratione flectatur, sicut est nunc in Veneris petitione: nam
 5 ideo sic rogat, ut commemoratione infelicitatis Troianae impetret misericordiam. alias stultum est cum adiuratur Iuppiter per excidia Troianorum. *Sallustius in primo postremo ipsos colonos per miseras et incerta humani generis orare. 'fumantia' autem 'quae fumaverunt', non enim fumant iam.*

10 47. INCOLVEM ASCANIVM ideo Venus pro Aenea non petit hoc loco, non quia pro eo non movetur, sed aut quia scit eum celerius esse moriturum, aut quia soli Ascanio debetur imperium, ut <IV 275> cui regnum Italiae Romanaque tellus debentur.

48. AENEAS SANE quidam 'sane' pro valde accipiunt, ut Cicero pro
 15 *Quinctio* <III 11> *sane ceterarum rerum pater familias et prudens et attentus.*

51. AMATHVS et PAPHOS Cypri insulae civitates sunt, Veneri consecratae. *EST AMATHVS 'Amathus' ab Amathonte. CELSA PAPHOS antiqua Paphos, quae nunc Palaepaphos dicitur, in excelso fuit posita,*
 20 *ex quo loco aedificia, permittente pace, in planum litoris deducta sunt.*

CYTHERA insula est contra Laconicam, Veneri consecrata. dicimus autem 'haec Cythera', sicut haec Solyma, haec Artaxata, haec Megara.

1 cum autem dicimus . . . flectatur] cf. Don. ad Ter. Hec. III 3, 27 || 7 Sallustius in primo] 19 Dietsch., 21 Kr. || 14 quidam . . . accipiunt] cf. Don. ad Ter. Andr. I 1, 24

2 misericordias LF (corr. D) || 3 ad miseridiam (sic) qui rogatur F || 4 flectatur . . . ut commemoratione om. M || 6 misericordiarum R miseriam M || alias . . . Troianorum om. R || 7 salustius G || colonos F || 8 ad FVMANTIA T. s. v. non re vera fumantia sed quae fumauerunt T || 9 fumant iam Commelinus: fumantia F nunc fumant Masvicius || 10 INCOLVEM ASM || ideo Venus . . . debentur] scit autem in ascanio esse summam rerum ut cui regnum italiae romanaq. t. d. ideo est pro eo sollicita non quia pro filio non movetur F: quae Masvicius ita cum Servianis coniunxit, ut et summa rerum post imperium et ideo est . . . movetur post debentur insereret. || non petit pro aenea M || 11 moveatur Stephanus || 14 SANAE F || pro Quinctio Daniel: pro quis Atio F, in quo aeneas sanae . . . pro quis cum scholio ad v. 45 coniuncta, Atio . . . actantus seorsum posita sunt || 16 actantus F || 17 ET AMATHVS amatus et paphos . . . sunt. amathus ab amathontonte (sic) e. q. s. F || ET Serviani libri || 18 ad AMATHOS (sic) s. v. insula ab amazonte vocata, ad CELSA s. v. quia in excelso fuit posita ex quo loco permittente pace in planum litoris fuerunt educta aedificia T || 19 Palaepafos Commelinus: palepases F || 20 loca F || in in litoris F in * litoris Daniel in litoreis Commelinus in littus Masvicius. pro ex quo . . . deducta sunt Barthius ad Stat. Theb. V 61 coni. aut estque eo loco Zephyria prominentia, ut reliqua lacuna deformata esse dicat quam e Strabone (IV p. 683 C.) explendam esse opinatur: aut ex quo loco aedificia per sexaginta stadia in littus deducta sunt. pro permittente pace Burmannus permittente Agapenore, pace proposuit || 22 ut F || soloema libri Serviani solima F || cartaxata R artax acta F

52. *IDALIAEQVE DOMVS* Idalium civitas Cypri est. et hic Idaliam dixit, cum ipse dixerit <I 681> aut super Idalium.

53. *AEVVM* hic vitam, alias aetatem. *INGLORIVS* sine triumphis, inmemor gloriae. *Cicero in Tusculanis* <III 34, 81> quae de vita inhonorata et ingloria dici solent. 5

54. *INDE* id est ab Ascanio Tyrii nihil timebunt. et verum est; nam Scipio vastaturus est Africam.

55. *QVID PESTEM EVADERE BELLIVVIT* in fine iam agit miserabiliter, sicut egit et in principiis: nam hoc praecipit ars rhetorica, ut epilogi et principia pari argumentatione tractentur. 'pestem' 10 autem incendium significat, ut <V 683> et toto descendit corpore pestis, cum de navibus loqueretur incensis.

56. *FVGISSSE PER IGNES* exprimit quid sit 'pestem belli evadere'.

58. *RECIDIVAQVE PERGAMA* renascentia. tractus autem sermo est ab arboribus, quae taleis sectis pullulant. ergo illud solum 15 recidivum dicimus, quod postea nascitur: unde modo recidiva *Pergama* dixit, quae renovantur ab his, qui sunt superstites Troianis periculis.

59. *NON SATIVS deest 'fuit'*. *CINERES PATRIAE INSEDISSE* propter illud <IV 342> dulcisque meorum reliquias colerem. 20

60. *ATQVE SOLVM QVO TROIA FVIT* sic in tertio <11> et campos ubi Troia fuit. *XANTHVM ET SIMOENTA REDDE ORO* MISERIS ambiguum est utrum dicat, redde nobis re vera Troiam antiquam, an, redde nobis terras in Italia ad similitudinem Troiae: novimus enim hanc fuisse consuetudinem, ut advenae patriae suae 25 imaginem sibi redderent, ut <III 497> effigiem Xanthi Troiamque videtis. bene ergo Venus medio usa est genere loquendi, ut utrumque significaret, et antiquae reditum Troiae et imperium Italiae, quod Troianis Iuppiter ad similitudinem Troiae fore promiserat. et magis hoc est quod latenter desiderat atque petit. 30

3 *INGLORIVS* . . . gloriae] exscr. Isid. or. X 138 || 14 tractus . . . pullulant] cf. Isid. or. XVII 6, 10

1 *IDALIVM Serviani libri* || et est *F* || adaliam *G* || 2 idaliam *F* adaliam *G* || 3 ad *EXIGET* *H. A. S. V.* ducet hic vitam *T* || 4 inmemor] sinememor *F* || 5 ingloriam *F* || 6 id est *om. F* || timebat *M* || 8 finem *SH* || tam *F* || 9 et *om. F* || praecipit *ASM* || 10 pestem autem . . . belli evadere *om. F* || 14 tractus est autem hic sermo *F* || 15 taleis *Burmamnus*: aliis *libri et Isidorus* || pullulant *F*: repullulant *Serviani libri (nisi quod repullulant LHM) et Isidorus* || illud . . . modo *om. F* || 16 dicamus *AS* || renascitur *vulgo* || 17 dixit *om. F* || renovantur] novantur *AS* fuere *F* || superstites sunt *F* || romanis *R* || 18 periculis *RL* || 20 propter illud] sic in quarto *F* || 23 antiquam *om. F* || 24 redde nobis *om. F* || in Italia] alias *F* || 25 nam nobimus *F* || 26 sibi imaginem *F* || Troiamque] unique *F* || 27 bene ergo . . . petit *om. F* || 28 redditum *vulgo*

62. CASVS DA PATER ILLACOS reddantur nobis errores pristini, dummodo praesentia bella vitemus. ITERVMQVE REVOLVERE CASVS si ad Troiam vis referre, sic dic: da nobis Troiam per naufragia et pericula, id est patiamur denuo quae pertulimus, dumtaxat nobis
5 Troia reddatur. si vero ad Italiam vis referre, sic intellege: redde nobis Italiam, et libenter repetimus ea quae in Troia pertulimus.

63. ALTA SILENTIA Iuno ubique silens inducitur, unde ei oratio nisi ex nimia necessitate non datur: hinc est 'acta furore gravi': Statius Iunonem tacitam furibunda silentia torquent. et
10 notandum quia singillatim dicta Veneris hac oratione solvuntur. SILENTIA COGIS RVMPERE silentium rumpere est non tacere: unde apparet usurpative dictum esse <II 129> composito rumpit vocem, id est loquitur: nam vocem rumpere silere est, silentium rumpere loqui.

15 64. OBDVCTVM DOLOREM celatum et diuturna iam cicatrice coopertum: nam obduci dicuntur vulnera, quae cicatrice clauduntur.

65. AENEAN HOMINVM QVISQVAM DIVVMQVE s. ad illud <34> quae superi manesque dabant. et celans quae facta sunt ea quae non sunt facta, commemorat: nam non Aeneas, sed Turnus Iunonis
20 instinctu bella commovit. utitur autem replicatione rerum obiectarum; post enim sequitur resolutio. SEQVI autem 'petere', ut <193> sidera voce sequentem.

67. ESTO modo adverbium est concedentis: nam Graecum est: illo autem loco verbum est <XII 176> esto nunc Sol testis.
25 FATIS AVCTORIBVS num hic 'responsis'? quia hoc sequitur *

68. CASSANDRAE IMPVLSVS FVRIIS bene 'furiis' plurali numero, quod de vaticinantibus non dicitur, ut videantur merito esse decepti

9 Statius] Theb. X 896. Luct. Plac. ad h. v. Servium exscripsit. || 11 silentium rumpere est non tacere] cf. Non. p. 382, 27 M.

1 DE G || erroris G || 2 Servianum ad v. 62 scholium om. F || 3 sic dic da nobis a: sic dic nobis A sic diae nobis S sicut dicit redde nobis R sic dicit redde nobis L (1 da supra redde l) sic die nobis H sic dic nos M || 7 ratio pte F, inde oratio pro re Daniel oratio πρώτη F. Schoellius || 8 hinc] unde F || feruore F || 9 tacita F || 10 ueris ac ratione L || 11 SILENTIA . . . loqui] silentia autem rumpere loqui propria (proprie Daniel) dictum. secundum (sciendum enim Daniel) quod uocem rumpere est tacere. unde apparet usurpatione dictum esse composito rumpit uocem id est loquitur F || non tacere SMI: tacere ARH loqui a, om. L || 12 esse et R || compositae R || uoce LH || 13 uoce LH || 15 celatum iam et diuturna cicatrice F || trice (de cicatrice) . . . quae non sunt om. H || 18 celans . . . ea om. RL, celans . . . quae non sunt om. AS (add. a) || celat M || ea] et M || 20 utitur . . . resolutio om. F || 23 modo . . . concedentis] est concede adverbium F || Graecum est] ἔστω add. D || 25 num hic responsis e. q. s.] dubitare videtur interpres num fata hoc loco intellegenda sint responsa deorum, (cf. v. 33) quia hoc sequatur 'Cassandrae impulsus furiis' || 27 non om. R || ut] ergo ut F

qui Cassandreae insanienti crediderunt: quod falso dicitur a Iunone, sicut ex verbis probamus Anchisae, qui ait <III 187> aut quem tum vates Cassandra moveret? *NVM LINQVERE CASTRA illa ait 'abest', haec ait 'reliquit', ut ipsi adsignet culpam. et est status finitivus non tam dicendo 'abesse', quam 'reliquisse'.* 5

69. VITAM COMMITTERE VENTIS non quia enavigavit, hoc dixit; sed 'ventis', id est incertis et inanibus rebus.

70. NVM PVERO SVMMAM BELLI quod Venus ad miserationem, haec ad indignationem posuit. exaggeratio est ab aetate.

71. TYRRHENAMQVE FIDEM 'fidem' auxilium petens; an 'fidem' sacramentum, quod adhibetur ad belli societatem? 'agitare' autem ad gentes pertinere melius est. ergo 'Tyrrhenam fidem' extrinsecus accipiendum 'invocare' aut 'petere'. TYRRHENAMQVE FIDEM inire societatem cum inimicis gentibus Turno: aut certe dirumpere foedera, quae Turnus cum Tyrrhenis inierat. sciendum sane Turnum auxiliorum causa ad Mezentium confugisse. GENTES QUIETAS nam licet vellent in bella prorumpere, tamen erant quietae propter illud oraculum <VIII 503> externos optate duces. 15

72. QVIS DEVS IN FRAVDEM interrogatio. 'in fraudem' autem in periculum: ita enim in iure lectum est fraudi erit illa res, id est periculo. DVRA POTENTIA NOSTRA ad illud respicit <44> si nulla est regio Teucris quam det tua coniunx dura.

73. VBI HIC IVNO melius quam si dixisset 'ego', ut <II 549> degeneremque Neoptolemum narrare memento. NVBIBVS IRIS propter illud <38> aut actam nubibus Irim. 25

74. INDIGNVM EST ITALOS TROIAM CIRCVMDARE FLAMMIS rhetoricum est: nam quotiens aliqua non possumus solvere, paria opponimus. quod nunc Iuno facit: nam negare non potest nec solvere quia obsidentur Troiani: unde dicit, hoc indignum est, Troianos

10 Fidem auxilium petens] cf. Don. ad Ter. Andr. IV 1, 1

1 insaniam *F* || quod nunc falso *F* || 2 qui ait in tertio *D* || aut *F*: ut *Serviani libri* || 3 tunc *AS* || moneret *L* || ad *NVM* l. c. s. v. uenus dixit abest haec dixit reliquit ut ipsi assignet culpam. et est status finitivus hoc loco *T* || 5 tam *Daniel*: tam *F* || dicendo *Masvicius*: dicendum *F* || abisse *Daniel* || 6 quia ego: qui *F* || 8 NAM *RH* || ad v. 70 in marg. Argumentum iunonis contra inuentum ueneris. ueneris consilium fuit non accusare alios, haec nititur sibi conciliare et adiungere alios. et quod uenus ad miserationem posuit hoc ponit ista ad indignationem cum dicit num puero *T*. (Argumentum . . . alios *Tiberii Donati sunt*) || et miserationem *F* || 9 exaggeratio est ab aetate *om. F* || 10 TYRRHENAMQVE *F*. inire . . . turno fidem autem . . . petere *F*, aut certe . . . optate duces *omittens* || ad TYRRHENAMQVE *F*. s. v. aut auxilium aut sacramentum intellegit *T* || 15 ingeret *L* (inierat *T*) || 16 mezentium *R* || 17 licent *LH* || in *om. AM* || 20 ita . . . periculo *om. F* || 21 respicit . . . Teucris *om. F* || 22 dat *F* || 23 degeneremque neoptolemum *F* || 24 *schol. ad NVBIBVS* l. *om. F* || 29 quia] qui *F* || hoc *om. F*

obsideri, aliena eos matrimonia praeripere dignum est. sic in bucolicis <III 104> dic, quibus in terris *et eris mihi magnus Apollo, tris pateat caeli spatium non amplius ulnas: quod quia non potuit solvere, et ipse obiecit dic, quibus in terris in-*
 5 scripti nomina regum nascantur flores.

75. NASCENTEM ὑπόκρισις.

76. PILVMNVS AVVS comparat genus Turni cum Aeneae, dicens etiam avum eius deum esse. Varro *Pilumnus et Pitumnus infantium deos esse ait eisque pro puerpera lectum in atrio sterni, dum*
 10 *exploretur an vitalis sit qui natus est: Piso Pilumnus dictum, quia pellat mala infantiae. sed Pilumnus idem Stercutius, ut quidam dicunt, qui propter pilum inventum, quo fruges confici solent, ita appellatus est. si ergo proavus Latini est, non Turni avus: nam Stercutii Picus, Pici Faunus, Fauni Latinus est filius. sed in his nominibus abutitur*

15 *poeta. DIVA VENILIA MATER hoc ad Veneris obtrectationem dicit 'cui diva Venilia mater': nam Venilia nympa est. Pilumnus autem avum Turni ideo dicit, ut a vicino nobilis genere esse videatur, sicut est Aeneas: nam paulo post dictura est ipsa Iuno <619> Pilumnusque illi quartus pater. sane hanc Veniliam quidam Salaciam*
 20 *accipiunt, Neptuni uxorem: Salaciam a salo, Veniliam quod veniam det † negentibus.*

77. ATRA FACE saevo bello. et est belli definitio: non enim facibus Troiani pugnaverant, sed ferro, id est bello.

78. AVERTERE PRAEDAS invidiose: ceterum nihil rapuerant.

10 Piso] fragm. 44 ap. Peterum p. 137 || 19 Sane hanc Veniliam e. q. s.] cf. Varro d. l. l. V 72

1 obsidere R || patrimonia H || 2 et eris . . . quibus in terris *haud scio an Servii sint* || 3 non] nam G || ulnes F || 4 quie F || abiecit F, corr. Daniel || 6 ὑποκρισις F, corr. Daniel || 7 cum om. F || cum Aenea Stephanus || 8 etiam turni avum deum esse F || ad v. 75 in marg. Pilumnus et pitumnus infantium deos esse varro affirmat eisque . . . abutitur poeta T || pitumnus T: picumnus F pitumnus G || 10 vitalis Casaubonus ad Pers. II 31 (cf. Non. p. 528, 12 M.): utilis T utili F || qui] quia G || Piso . . . sed Pilumnus om. T || 11 pellet mala infantia F, corr. Daniel || stercutius T: strictus F structus G || ut quidam dicunt] dictus est T || 12 inventum om. T || ita] pilumnus T || 13 si ergo] fortasse Stercutius autem: nisi is qui plenior commentarium composuit ex eis quae apud auctorem suum inveniebant non nulla omisit, ad quae si ergo referebatur. || non Turni avus] non est avus turni T || stercutii T: stricuti F || 14 Fauni] faū G || 15 hoc] item Serviani libri || 17 nob generis F || 18 nam qui p. p. dicturus est i. i. L (corr. l) || dicturus F || 19 ad v. 75 in marg. quidam salaciam uxorem neptuni hanc veniliam accipiunt. et salacia a salo venilia quod veniam det periclitantibus T || veniliam quidam salaciam F || 20 salaciam F || 21 negentibus] exigentibus Daniel vehementibus F. Schoellius navigantibus aut egentibus ego || 22 saevo bello et om. F || belli definitio est F || definitio] ut Homerus (II. XI 596) ὧς οἱ μὲν μάχωντο δέμας πρὸς αἰδομένους add. D || nam non F || 23 ad FACE s. v. id est bello T || 24 rapuerant om. R

79. LEGERE furari: unde et sacrilegi dicuntur, quia sacra legunt, hoc est furantur: alibi vel quae sublegi tacitus tibi carmina nuper. GREMIIS ABDUCERE PACTAS id est sponsas: nam ante usum tabularum matrimonii cautiones sibi invicem emittebant, in quibus spondebant se consentire in iura matrimonii, et fideiussores 5 dabant: unde admissum est ut sponsum dicamus virum a spondendo, et sponsam promissam. ceterum proprie sponderi puellae est: ergo sponsus non quia promittitur, sed quia spondet et sponsores dat. sane exaggeratio est nimia in eo quod ait 'gremiis abducere', tamquam iam uxores. 10

80. PRAEFIGERE PVPIBUS ARMA propter illud <VIII 93> scuta virum fluvio pictasque innare carinas, scilicet quando ad petenda navigavit auxilia. PACEM autem ORARE propter <VII 153> centum oratores augusta ad moenia regis ire iubet.

82. PROQUE VIRO NEVLAM ad obprobrium pro viro dixit, non 15 pro filio, rem inanem obpositam. dicit autem quando eum Venus a Diomede liberavit, vel Neptunus ab Achille: quod Veneri inputatur, quia in eius gratiam factum est. VENTOS INANES vacuos. et est nebulae definitio.

83. ET POTES IN TOTIDEM CLASSEM CONVERTERE NYMPHAS 20 licet hoc mater deum fecerit, tamen hoc Veneri inputatur, quia eius gratia factum est, ut illo loco quas illi Philomela dapes, cum Procne fecerit, sed propter Philomelam: aut certe quia Venerem dicunt esse matrem deum.

1 unde et . . . furantur] exser. Isid. or. X 252 || 2 vel quae] buc. IX 21 || 3 nam ante . . . sponsores dat] exser. Isid. or. IX 7, 3 sq. cf. Don. ad Ter. Andr. I 1, 75; Non. p. 439, 12 M.; Luct. Plac. ad Stat. Theb. III 172 || 22 illo loco] buc. VI 79

1 quia ASM: quae R quasi L qua H qui F || leguntur R, hoc est *omittens* || 4 matrimoniiis F || 5 fidei iussores RM || 6 unde et *vulgo* || ut . . . promissam] *sic locum constitui*: ut dicamus virum a spondendo et sponsam primus ASLH ut dicamus virum a spondendo sponsum R ut dicamus virum a spondendo et sponsam Ml ut sponsum dicamus virum a spondendo et sponsam F ut sponsum dicamus virum ab spondendo et sponsam similiter *Isidorus* sponsum et sponsam ut dicamus a spondendo *Daniel* ut dicamus virum a spondendo sponsum, sponsam quae promittitur *Lion*. cf. *Gell.* IV 4, 2 || 7 sponderi ASM: spondere RLH et *Isidorus* spondet F || puella F velle *Isidorus* || est] esse F || 8 qui promittitur F || quae spondet F || sponso reddi AS (sponsores dat a) || 9 sane . . . uxores *om.* F || in eo *om.* R || 10 iam *om.* RH (*add. h*) || uxor esset L || 12 innare] *exure* F || 13 auxilia nauigavit RF || 14 debet AH (*iubet a*) || 15 ad obprobrium . . . factum est] iniuriose pro viro re (*sic*) inanem dicit quando . . . quod ueneri quia in eius gratiae factum est inputatur F || ad] aut L || 18 quia in eius gratiam . . . tamen hoc Veneri inputatur *om.* S || gratia M || factum est] (*Il.* XX 321) *ἀντίνα τῷ μὲν ἔπειτα κατ' ὀφθαλμῶν χέεν ἀγλὸν Πηλεΐδῃ Ἀχιλῆϊ* *add. D* || 21 licet dea mater hoc fecerit L || hoc *om.* LF || quia . . . Philomelam *om.* F || in eius gratiam M || 22 illi Ra: cum AS tum LHM || 23 procne L progne H progne *reliqui* || certe *om.* F || Venerem dicunt] dicunt ipsam F

84. NOS ALIQUID RVTVLOS CONTRA IUVISSE NEFANDVM EST verecunda confessio est: non enim negat se iuvisse, sed adtenuat dicendo 'aliquid'.

85. AENEAS IGNARVS ABEST ea quae solvere non possumus, inridemus, ut hoc loco. sic in bucolicis <III 37> praemisit divini
5 opus Alcimedontis, postea per iurisdictionem ait <44> et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit.

87. GRAVIDAM BELLIS VRBEM alibi <I 263> populosque feroces contundet. 'urbem' autem provinciam dicit, quo modo <I 380> Italiam quaero patriam.

10 88. NOSNE TIBI FLVXAS status relativus, per quem ostendit Venerem magis Troianis causam fuisse periculorum. FLVXAS molles, quae possent etiam sine inimicis perire. 'res' ergo 'fluxas' fluxam rempublicam dicit: vel 'fluxas' labefactatas.

89. QVI TROAS ACHIVIS atqui de Venere loquitur: sed quia dei
15 ἀρσενοθήλεις sunt, ut diximus supra <II 632>, ideo sic dixit: nam in subauditione ponuntur ea quae non possumus dicere aperte.

90. CONSVRGERE IN ARMA pro 'consurgendi': infinitus modus verbi pro participato.

91. FOEDERA SOLVERE FVRTO legitur in historiis quod Troiani
20 cum Graecis foedus habuerunt. tunc etiam Paris est susceptus hospitio et sic commisit adulterium. ergo 'foedera solvere furto' amicitias adulterio dissipare: nam furtum est adulterium, unde est et dulcia furta. et eversi Ilii haec est vera causa: nam foedera quae inter Graecos et Troianos fuerunt, ita soluta sunt. Hercules
25 cum expugnato Ilio filiam Laomedontis Hesionam, Priami sororem, Telamoni dedisset, profecti sunt legati cum Priamo et eam minime

3 ea quae solvere non possumus e. q. s.] cf. Macrob. Sat. IV 6, 24 || 19 legitur in historiis e. q. s.] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Ach. I 21 et 393. cf. mythogr. II 199; III 3, 8 || 23 et dulcia furta] georg. IV 346

1 s. v. 84 verecunda confessio non enim negat sed extenuat cum dicit aliquid iuvisse T || 2 confession F || non om. F || se iuvisse] senuisse F || dcedo F || 8 urbem . . . patriam om. F || prouintiam ALHM || 13 rempublicam fluxam F || 14 scholium ad v. 89 post scholium ad v. 91 hab. Serviani libri || atqui . . . aperte] quideo masculinum genus posuit quia dearseno telo sunt ut dictum est supra ideo dicit qui deuenire et in subdicione ponuntur ea non possumus dicere aperte F || atqui R || dii RMI de ASLH || 15 arseno theli AS arsenoteles R arsenothelys LH arsenothelis M || ut M: om. reliqui, sicut add. l || 17 ad v. 90 in marg. consurgere pro consurgendi T || CONSVRGERE IN ARMA concurrere pro currendi (lege concurrenti) infinitus modos uerbi pro participatio F, quem in Vergiliano quoque carmine concurrere exhibere moneo. || 18 participato Schoellius, participio Daniel || 19 storiis F troiis G || 20 habuerint RF || tunc] unde F || receptus est paris F || 21 et . . . adulterium om. F || soluere est furto amicitias MI || 22 unde est] ut F || 23 furta an quod paridem . . . per furtum F, et eversi Ilii . . . a poetis composita omittens || est om. RLH (add. l) || 26 dedisset et profecti LH || a priamo l

repetere potuerunt, illis dicentibus se eam habere iure bellorum. unde commotus Priamus misit Paridem cum exercitu, ut aliquid tale abduceret, aut uxorem regis, aut filiam. qui expugnata Sparta Helenam rapuit. hinc ergo Vergilius utrumque tangit, et istam historiam quam modo diximus, et propter iudicium Paridis: quam- 5 vis fabula sit illa res et a poetis composita. *FOEDERA SOLVERE FVRTO*] *an quod Paridem victum a Menelao subripuit morti? an quod Pandarus dissipavit, ut sit 'per furtum'?*

92. DARDANIVS non praeter iniuriam Aeneae hoc posuit, quia Dardanus dicitur: nam perite dubium nomen elegit, quod contume- 10 liam communicaret Aeneae. *SPARTAM EXPVGNNAVIT* hoc de historia est, ut diximus: nam cum sollicitata Helena Parin sequi nolisset, egressus ille civitatem obsedit. qua eversa Helenam rapuit: unde et recipi meruit a marito.

93. *TELA DEDI* aut amori *Alexandri*, aut bello. *CVPIDINE EO* 15 *scilicet, quo in amorem Paridis Helena compulsa est.*

94. *DECVIT METVISSE* optima est elocutio, nam utrumque praeteriti est temporis. si enim dixeris 'decet metuisse', incongruum est, quia 'decet' praesentis est, 'metuisse' praeteriti. *SERA* pro 'sero', *ut nec sera comantem narcissum.* 20

95. *INRITA vana, substantiam non habentia.* *IACTAS ventilas.*

96. *ORABAT loquebatur:* unde et oratores dicimus. nam 'rogabat' si dixeris, non procedit, quia magis conviciabatur.

97. *ASSENSV VARIO* quia pars Veneri favebat, pars Iunoni.

98. *DEPRENSA FREMVNT SILVIS non subito deprensa, sed aut in silvis detenta, aut intellecta.* *CEV FLAMINA PRIMA C. D. F. S. ET CAECA VOLVTANT MVRMVRA* non tempestatis facit comparisonem, sed signi

20 nec sera] georg. IV 122 || 22 ORABAT loquebatur] cf. Don. ad Ter. Hec. IV 4, 95

5 propter adverbium est, iudicium pendet a tangit || 6 illa res] i. e. iudicium Paridis || ad v. 91 in marg. siue quod paridem victum a men . . . tens historia docet su quod pandarus dissipavit *T* (inter men et tens, su et quod non nulla evanuerunt) || 7 Menelao] moenei ac *F* moen ac *G* || quod] i. e. foedus || pandalus *F* || 9 non praeter] non propter *AS* praeter *M* propter *l* || qui *RF* || 10 dardius *F* || dubium est nomen *L* (est del. *l*) || legit *L* (corr. *l*) || quod . . . Aeneae om. *F* || quod *R*: qui reliqui. malim quo || 11 communicaret et aeneae *H* || hoc om. *F* || 12 ut diximus om. *F* || cum om. *ASH* (add. a), post Helena hab. *RM* || 14 et] postea *F* || a marito] amatori *H* || 15 aut bello aut amore alexandri *F* || ad *FOVIVE* c. n. s. v. id est cupiditata (sic) alexandri scilicet quo in amorem paridis compulsata est helena *T* || 16 amore *F* || elena *F* || 17 schol. ad *DECVIT* m. om. *F* || 21 ad *INRITA* s. v. uana substantiam non habentia *T* || substantia non habentiae *F* || *IACTAS ventilas* post conviciabatur hab. *Serviani libri* || 22 oratores dicti sunt *F* || nam . . . conviciabatur om. *F* || 24 quia pras venire pras faueat iunoni *F* || 25 ad *DEPRENSA* s. v. aut intellecta aut detenta in ipsis silvis *T* || depressa *F*, corr. *Daniel* || 26 detempta *F* || 27 non tempestatis futurae parationem facit *L*

tempestatis futurae: quadam enim arcana ratione fit ut sit murmur in silvis ante ventorum adventum: unde ait 'caeca murmura', quorum ratio non apparet, ut (IV 209) caecique in nubibus ignes terrificant animos. sic in georgicis (I 356) continuo ventis
 5 surgentibus aut freta ponti incipiunt agitata tumescere et aridus altis montibus audiri fragor.

102. TREMEFACTA SOLO TELLVS loquente Iove stupor elementorum *omnium* ostenditur per naturae mutationem: nam et quicquid in aeterno motu est, quievit, et contra terra mota est, semper im-
 10 mobilis, unde Horatius et bruta tellus.

103. ZEPHYRI POSVERE *Sallustius iam repente visus lenire Tagus.* PREMII PLACIDA *id est premendo reddit placida.*

104. ACCIPITE ERGO ANIMIS totus hic locus de primo Lucilii translatus est *libro*, ubi inducuntur dii habere concilium et agere
 15 primo de interitu Lupi cuiusdam ducis in republica, postea sententias dicere. sed hoc quia indignum erat heroo carmine, mutavit et induxit primo loquentem Iovem de interruptis foederibus, cuius orationem interruptit Venus, post secuta Iunonis verba sunt quibus redarguit Venerem: unde nunc Iuppiter illud quod omiserat, reddit,
 20 dicens: ergo quoniam pacem esse non sinitis, ea quae sum dicturus accipite. *et hoc significant versus, qui subsequuntur.*

105. QVANDOQV IDEM bene sententiae dicendae ordinem servat: nam sicut et in Sallustio et in Philippicis legimus, ante quam dicatur sententia, eius praemittitur ratio: quod hodieque in usu est.

25 106. HAVD LICITVM EST et 'licuit' dicimus et 'licitum est', sicut et 'placuit' et 'placitum est': Terentius ubi sunt cognitae, placitae sunt.

10 Horatius] *carm. I 34, 9* || 11 Sallustius] *hist. inc. 71 Dietsch., 37 Kr. || 13 de primo Lucilii] fragm. IV ap. Muell. p. 1* || 25 et licuit . . . placitum est] *cf. Don. ad Ter. Andr. II 6, 12* || 26 Terentius] *Hec. prol. II 12*

2 adventum] *ut testatur lucanus (V 551) cum amyclas caesari futurae signa tempestatis enarrat 'sed mihi nec motus nemorum nec litoris ictus nec placet incertus qui prouocat aequora delphin' add. D || caeca . . . ut om. F || 3 ignes] ignem F, coruratio non apparet addens || 4 terrificant animos om. F || 6 aridis AM (corr. a) arduus l || 8 naturae om. F || munitionem L (corr. l) || et quicquid] aether add. AS (quicquid del. et qui post aether s. v. add. s) || 9 contra om. F || motus L (corr. l) || 11 ZEPHYRI F || iane F, corr. Daniel || lenire scripsi: lanire F saevire Daniel. cf. Gell. XVIII 12 et Lorenz ad Plaut. mil. glor. II 6, 100 (p. 148) || tagis F, corr. Daniel || 12 ad PREMII P. A. P. S. V. non re vera placida premit sed premendo reddit placida T || reddidit F || 13 lucili F || 14 indicuntur F || di H || 15 ducis MF, om. reliqui. iudicis Masvicius || in re p. ASMl: in rebus RLH, om. F || 16 quia] quor F || 18 sequentia ASl secutia H || 19 nunc om. AS || 20 sinitis] uultis MF || 21 significat Daniel || subsequuntur F subsequitur Daniel || 22 dicendae sententiae MF || tia (de sententiae) . . . in eius scilicet commendationem om. H || 23 dicantur sententiae RL (corr. l) || 25 EST om. M || licitum est] edictum est add. L (del. l)*

107. QVAE CVIQVE EST FORTVNA HODIE specialiter Iuppiter pro Troianis agit, sed hac arte, ut videatur totum pro Iunone loqui. et re vera verba pro Iunone sunt, sed altius intuens deprehendit Troianorum favorem: nam dicendo 'nulli favebo' et in eo statu fore res in quo sunt hodie, significat se favere Troianis, quorum ducis ad-
5 ventu statim victoria consequitur. et vult nihil valere ea quae aut Venus conquesta fuerat de absentia Aeneae, aut Iuno de Turni parentibus dixerat, in eius scilicet commendationem. SECAT sequitur, tenet, habet, ut <VI 899> ille viam secat ad naves: unde et sectas dicimus habitus animorum et instituta philosophiae 10 circa disciplinam.

108. FVAT id est 'fuerit': futuri temporis est verbum defectivum.

109. SEV FATIS ITALVM CASTRA OBSIDIONE TENENTVR sive [malo] fato Itolorum obsidentur castra Troiana, sive Troiani malo errore et sinistris monitis ad Italiam venerunt, neminem absolvo: 15 unde propter amphiboliam distingue 'Italum' et infer 'castra obsidione tenentur', scilicet Troianorum; ipsi enim obsidentur, non Itali.

110. NEC RVTVLOS hoc et de Troianis accipe. SOLVO absolvo: nam aphaeresin pertulit 'solvo'. MONITIS autem SINISTRIS propter
<68> Cassandrae impulsus furiis. 20

111. EXORSA rerum initia, actus hodierni diei: id est secundum sua coepta habebit eventum. LABOREM FORTVNAMQVE periculum et felicitatem.

113. FATA VIAM INVENIENT scit enim hoc esse fatale, ut Aeneas imperet in Italia. et videtur hic ostendisse, aliud esse fata, aliud 25

8 SECAT sequitur] cf. Non. p. 404, 9 M.; Isid. or. XIX 19, 8 || 10 unde et . . . disciplinam] EXSCR. Isid. or. VIII 3, 4 || 12 FVAT i. e. fuerit] cf. Don. ad Ter. Hee. IV 3, 4 || 18 SOLVO absolvo] cf. Non. p. 390, 33 M.

1 QVAECVMQVE F || Iuppiter om. M || 2 ait ASL || loqui] dicere MF || 4 nulli fabobe F || 5 troianis se favere significat MF || aduentum L (corr. l) || 6 victoria] inadria F || consequetur RI consequeretur F || et] aut R || 8 commentationem AS commendatione RF commendacione M || SECAT SPEM MF || 9 habet om. MF || 10 dicimus] phylosophorum add. F || habitus . . . disciplinam om. MF || 12 id est fuerit et verbum defectivum om. MF || id est fuerit D (cf. [Sergii] explan. in Don. p. 557, 16 K. 'fuat ponitur pro fuerit futuri temporis'): fuerit om. ASRLH || 13 FACTIS H || sive] seu M || 14 malo] om. H recte, ut videtur, malo ex malū F || facto ASLH (corr. as) fatu M || troiae MF || seu M || 15 monitis aduersis MF || neminem absolvo nam afferes in (aferesin F) pertulit . . . furiis MF || 16 amphibolia LH || sic distingue ASL || inferrae A (corr. a) inferre S inferre H || 18 NE G || accipe] dictum accipe Daniel || 19 soluo hab. M || autem hab. M || 20 impulsis As impulsos L (corr. l) impulsū M || furias R furiis F || 21 EXORSO MF || rerum] facta M fata F || actus om. MF || hodierna L hodiernae I || id est . . . eventum hab. M || secunda M || 22 suā F. malim secundum sua quisque coepta || FORTVNAMQVE FERENT MF || laborem periculum fortunam et felicitatem F || 24 fato F || 25 italiam H

Iovem. STYGHII PER FLVMINA FRATRIS hypallage est 'per Stygia fratris flumina'. et bene etiam iure iurando dicta confirmat, ut rem immobilem necessitate constituat.

115. TOTVM NVTY TREMEFECIT OLYMPVM hoc Homeri est.

5 117. CAELICOLAE MEDIVM poetice mores hominum ad deos refert: ut magistratum deducunt.

118. PORTIS CIRCVM OMNIBVS INSTANT instant portis omnibus circum, id est circumcirca fusi: nam modo 'circum' adverbium loci est.

120. AST LEGIO prolepsis: nam legionis nomen Troiani temporis
10 non fuit. VALLIS intra vallos, id est fustes fossarum, qui valli vocantur: nam munitio ipsa vallum dicitur neutraliter. et hoc dicit: tenebantur Troiani intra vallos quos ipsi posuerant, ne eorum castra facile inrumperent Rutuli. vallum enim modo non obsidentium, sed obsessorum debemus accipere.

121. NEC SPES VLLA FVGAE fuga miserrimum et ultimum praesidium est, tamen etiam hoc carebant.

123. IMBRASIDES Imbrasi filius. HICETAONIVS Hicetaonis filius. et bene ex varietate syllabarum quaesivit 'ornatum: nam patronymica aut in 'des' aut in 'ius' exeunt, quibus et uti possu-
20 mus. quae enim 'on' terminantur, ad nos transire non possunt.

124. SENIOR CVM CASTORE THYBRIS possumus et solum Thybrin senem accipere: possumus et Castorem, si legamus 'et senior cum Castore Thybris': nam amphibolia est.

125. PRIMA ACIES hoc est magni viri: et est definitio eorum
25 qui in prima acie fuerunt: unde laudis magis est quod dixit 'prima acies': ordinis enim esse non potest, quia res in muro agitur.

GERMANI SARPEDONIS aut inter se germani filii Sarpedonis, aut Sarpedonis fratres ex eadem matre.

1 iuonem *F* || est *om.* *AS* || fortasse pro per || 2 flumina fratris *MF* || ius iurando *M* cuius iurando *F* || dicta] statuta *MF* || 4 est] (*Il.* I 530) μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον *add.* *D* || 5 refert: ut *dist.* *Schoellius* || 8 id est circa *M* || fusi *om.* *MF* || 9 *ad* *L. A. s. v.* prolempsis est hoc loco quia legio non erat tempore troianorum *T* || *ad* *F* || prolempsis *F* || troianis *F*, *corr.* *Daniel* || 10 id est *om.* *MF* || fossarum fustes *MF* || 11 neutro dicitur genere *MF* || et hoc dicit . . . accipere *om.* *MF* || 15 fuga . . . est] miserrimum et ultimum fugae (*fugem F*)

praesidium est *MF* || 17 INBRASIDES *A* INBRASIDES *H* || 18 et bene *om.* *AS* || varietate *RH* || 19 patronymica *H* patronimica *F* patronomica *reliqui* || 20 enim in *LM* enim in *on RH* immon *F*, *on om.* *AS* || possunt] ut *Πηλείων add.* *D* || 21 THYBRIS *RF* *T.* *M* || possum *AS* || et solum *ASL*: et absolute *R* et solutum *H* et in solum *MF* || tibrin *AR* tibrin *S* thybrin *LH* thybirin *M* thybrim *F* || 22 possumus *om.* *LMF* (*add.* *l*) || et castorem etiam *MF* || et . . . Castore] et cum castore seniorum *M*, si modo *compendium extremae seniorum vocis syllabae recte interpretatus sum* || 23 thibris *F* || nam amphibolia est *om.* *MF* || 24 hoc est . . . unde *om.* *MF* || 25 quod . . . acies] nam hoc dicit magni viri *MF* || 26 agitur] est *MF* || 27 sarpedonis filii *MF*

126. ALTA nobili. LYCIA COMITANTVR AB ALTA] quos comitantur qui sunt Lycia ab alta.

127. FERT INGENS TOTO quidam sine effectu ferentem saxum inproprie inductum accipiunt; sed hoc ita resolvunt, quod qui iactum saxum refert, unius tantum rei eventum ostendit, qui ferentem dicit, longum 5 actum notat.

128. LYRNESIVS id est Phryx: Lyrnesos enim civitas est Phrygiae, unde fuit Briseis, quam civitatem Achilles expugnavit. * Acmon ergo et Menestheus filii Clytii.*

129. MENESTHEO non 'Mnestheo', de quo paulo post dicturus 10 est, legendum est, ne versus non stet, sed 'Menestheo', ita tamen ut meminerimus in ultima syllaba esse synaeresin propter rectam scansionem.

130. HI IACVLIS Rutuli scilicet. ILLI CERTANT DEFENDERE SAXIS id est Troiani. 15

131. MOLIRIQVE IGNEM quid est moliri? num inicere, an temptare iacere? et subaudiendum 'alii atque alii'.

132. VENERIS IVSTISSIMA CVRA de quo merito curet: quia illi debebatur imperium.

133. CAPVT DETECTVS sine galea, quasi non pugnaturus; nam 20 audierat <IX 653> cetera parce puer bello. erat autem inter duces quasi dux. ECCE pro admiratione et demonstratione. HONESTVM pulchrum: Terentius ita me di bene ament, honestus est.

134. MICAT scilicet Ascanius fulget qualiter gemma.

135. AVT COLLO AVT CAPITI figurate: nam 'colli vel capitis' 25 erat commune.

23 Terentius] Eun. III 2, 21. cf. Don. ad h. v.

1 LYCIA ALTA nobili quos comitantur e. q. s. F (LYCIA hab. M) || 3 s. v. 127 quidam . . . longum actum significat T || 4 quod ita resolvitur T || 5 iunius F || qui ferentem dicit] qui fert T || dicit] dr̄ G || longum iactum Daniel; sed hoc voluit interpretes: Vergilius cum ferentem saxum Acmonem inducit, eum non semel, sed saepius saxum tulisse et iecisse significat. || 6 notat] significat T || 7 id est fr̄ix acmon ergo . . . elycii (sic) nam lyrnessos ciuitas est e. q. s. F || nam lyrnessos M || lyrnesus L || 8 fuit] fugit AS || braeseis AS breseis RLH bresenis M bresens F || 10 MENESTHEO non om. R || 11 legendum . . . stet] nam non stat uersus MF || sed Menestheo . . . scansionem om. MF || mnesteo A (corr. a) mnestheo S menesteo R || 12 in ultima syllaba vulgo: ultima syllaba libri, nisi quod silaba L, ultimam syllabam h. possis et ultimae syllabae || sectam AS || 14 scilicet om. MF || SAXIS Troiani om. R || ILLI c. d. et id est hab. M || 16 ad MOLIRIQVE i. s. v. inicere siue temptare ut inicerent T || moleri F || 18 ad VENERIS l. c. s. v. de quo merito curabat T || illi] ei MF || 20 nam audierat] propter MF || 21 erat . . . dux] intererat quasi dux MF || 22 dux] duces AS || ad ECCE P. D. H. S. V. admirandus et demonstrandus fuerat ideo dixit ecce T || 23 bene aomen AS benea omen R bene amen H || honestus est] h. M, om. F || honestum AS || 24 QVALIS GEMMA MICAT M || micat sicut gemma M micat quasi gemma F || 25 COLLO DECVS AVT M || figurate est M figuratao est F || 26 nam commune est colli uel capitis decus MF, nisi quod decus om. M

136. ORICIA TEREBINTHO Oricos civitas est Epiri, iuxta quam nascitur terebinthus, nigrum lignum habens, folia in buxi speciem. retulit autem comparationem ad candidum vultum, qui erat *nigris* crinibus cinctus.

5 137. *CVI melius quam si dixisset 'cuius'.*

139. MAGNANIMAE 'gentes' scilicet. *MAGNANIMAE GENTES hic est ordo, aliter non stat versus: est autem prosphonesis.* ISMARE modo nomen est proprium: nam 'Ismarius' facit appellativum a monte Ismaro Thraciae.

10 140. *VVLNERA DIRIGERE pro 'dirigentem': 'vulnera' autem 'dirigere', id est sagittas quibus fiunt vulnera: est autem hysteroptereron.* VVLNERA DIRIGERE aut vulnus pro sagitta posuit, ut <II 529> insequitur infesto vulnere Pyrrhus: aut acerrime expressit inevitabiles sagittas, dicens eum vulnera, non tela dirigere.

15 141. MAEONIA Lydia, quae ante Maeonia vocabatur. *ergo ideo 'generose', quod Lydius.* *PINGVIA CVLTA aut figuratum est, quae exercendo culta faciunt: aut 'cultae' pro arvis.*

142. PACTOLVSQVE INRIGAT AVRO Pactolus et Hermus Lydiae flumina sunt, aurum sicut Tagus trahentia. *sed Pactoli fabula talis*
 20 *est: Mida rex cum ibi regnaret, Silenus captus ab eius sociis et vinctus est. miseratione vel prudentia eum et resolvi fecit et omni adfabilitate fovit. quibus rebus ille gratiam rependens, praestitit Midae, ut quicquid tetigisset, in aurum verteretur; sed cum ille quaecumque contigisset in aurum convertens, fame periclitaretur, ex praecepto in Pactolum*
 25 *fluvium ablucendi gratia se mittere iussus est. in quem se cum icisset, ferendi auri naturam flumini dedit, ipse destitit in aurum quae con-*

18 Pactolus . . . trahentia] cf. Isid. or. XIV 4, 29; 3, 43; XIII 21, 21 sq.

1 ORYCIA AS CORITIA R ORYCIA HM || orycos AH corycos R oricus I (corr. I) || 2 folia] solida H folia solida M || speciae A specie I || 3 nigris s. v. add. a || 5 scholium ad CVI non edidit Daniel || cuius ego: cuius F || 6 MAGNANIMAE gentes scilicet om. MF || MAGNANIMAE . . . versus hab. M || esto M || 7 aut G || scholium ad ISMARE om. MF || ISMAREAE R ISMARE H || 8 istmarius ASH || 9 istmaro ASH || 10 scholia ad VVLNERA D. om. M || ad VVLNERA D. s. v. pro dirigentem, in marg. ab eo qui Tironianis notis utebatur Vulnere i. e. sagittas cum quibus vulnus infligitur. vulnera in hoc loco pro sagittis posuit T || 11 sagitta F sagitta G || isteroproteroni F || 12 Serviana om. F || 13 aut vulnere R, pro sagitta . . . sagittas omittens || sagitta] sagitata ex salutata H || 16 ad ubi PINGVIA c. s. v. aut figuratum est hoc est quae exercenda (l. exercendo) fiunt culta . aut etiam culta pro ipsis arvis posuit T || 18 pactulus MF || 19 aurum trahentia sicut tagus MF || sed Pactoli . . . inveniri dicantur hab. T

pactuli F || 20 silenos captos T || et vinctus est Daniel: ei vinctus est F eunictus oblatas est T || 21 qui miseratione T || 22 gratiam ille T || reprehendens G || 23 tetigisset F || verteretur . . . in aurum om. G || reverteretur F || contigisset F tetigisset T || 24 ex praecepto om. T || 25 ablucendū F || se gratia ex praecepto mittere T || gessisset F || 26 ferendi F || contigebat F

tingebat mutare. 'inrigat' autem 'auro' mire, cum ramenta quaedam auri inveniri dicantur.

145. ET CAPYS HINC NOMEN CAMPANAE DVCITVR VRBI iste quidem dicit a Capy dictam Campaniam. sed Livius <IV 37, 1> vult a locis campestribus dictam, in quibus sita est. sed constat eam 5 a Tuscis conditam viso falconis augurio, qui Tusca lingua capys dicitur, unde est Campania nominata. Tuscos autem omnem paene Italiam subiugasse manifestum est. HINC NOMEN CAMPANAE DVCITVR VRBI iste quidem hoc dicit, sicut Ovidius, qui Capyn de Troianis esse commemorat ille dedit Capyi repetita vocabula Troiae, Coeliusque 10 Troianum Capyn condidisse Capuam tradidit eumque Aeneae fuisse sobrinum. alii Campum Samnitum condidisse Capuam confirmant. sed Capuam vult Livius a locis campestribus dictam, in quibus sita est. alii a Capy Atyis filio, Capeti patre, tradunt. alii hunc Capyn filium Capeti volunt esse, Tiberini avum, ex quo fluvius Tiberis appellatus 15 est, eumque Capuae conditorem produnt. constat tamen eam a Tuscis conditam de viso falconis augurio, qui Tusca lingua capys dicitur: unde est Capua nominata. Tuscos autem aliquando omnem Italiam subiugasse manifestum est. alii a Tuscis quidem retentam et prius Vulturum vocatam: Tuscos a Samnitibus exactos Capuam vocasse ob 20 hoc quod hanc quidam Falco condidisset, cui pollices pedum curvi fuerunt quem ad modum falcones aves habent, quos viros Tusci capyas

6 viso falconis . . . dicitur] cf. Isid. or. XII 7, 57 || 9 Ovidius] fast. IV 45 || 10 Coelius] fragm. 52 ap. Peterum p. 162 || 21 Falco] cf. Loewe Prodr. p. 390

1 mire dixit T || 2 auri] i. e. particulae add. T || 3 ET CAPYS . . . manifestum est om. F ET CAPYS om. M || histe L || 4 hoc dicit M, a . . . Campaniam omittens || Campaniam] quod et lucanus sensit (II 393) 'moenia dardaniū tenuit campana coloni' add. D || sed capuam vult libius M || 5 constat tamen M || 6 falcanis M || capis RLHM || 7 capua M || autem] aliquando add. M || 8 subiugasse M || 9 capim F || 10 Capyi Scaliger: capis F || repetite F repetita praestantiores Ovidii libri, recidiva deteriores || Coelius (sic) capim condidisse capuam tradit eumque fuisse aeneae sobrinum. alii hunc capyn . . . eumque capuae conditorem ferunt (sic) narro . . . salutis et fructuum. alii a tuscis quidem . . . capuas uocant T || 11 troianum F || 12 campum F: Capyn Daniel. cf. Liv. IV 37, 1 || 13 libius F || 14 alii . . . tradunt non edidit Daniel || a Capy Atyis ego (cf. Liv. I 3, 8): a capiatris F || alii hunc Capyn . . . produnt post sobrinum collocavit Daniel || capym F || filii F || 15 uolunt esset iberi nianū filiū F || tyberini T || tyberis fluvius T || appellatu F || 17 falcanis F || capis F || 18 unde . . . manifestum est] unde est unde est capua nominatus quos auctor aliquando omnē italiam subiugasse manifestus est F || 19 retentam num verum esset iure dubitavit Muellerus Etrusk. I² p. 166. scholium non tam librariorum erroribus quam brevioris temeritate corruptum videtur || et] sed Iordanus prol. ad Cat. p. XLVIII || 20 Vulturum Dempsterus Etrur. regal. I 9 p. 39 (cf. Liv. IV 37, 1): aliter num F aliternum T Altarnum Cluverius Ital. ant. IV 2 p. 1094 et 3 p. 1174. cf. Deecke ap. Muell. l. l. || uocatum F || Tuscos . . . vocasse] Tuscis exactis Samnites Capuam vocasse coni. Cluverius l. l. p. 1087 || tuscos autem a samnitibus T || capuam T: caputum F || ob hoc om. T

vocarunt. Varro dicit propter caeli temperiem et caespitis fecunditatem campum eundem Capuanum cratera dictum quasi sinum salutis et fructuum.

147. CONTVLERANT nocte interveniente peregerunt. et est ex-
5 planatio rerum, quas Aeneas gessit postquam est profectus ab
Euandro ad petenda auxilia, dum inter suos et Turnum bella gere-
bantur: rem enim ante omissam breviter exsequitur. *MEDIA AENEAS
FRETA NOCTE SECABAT aut 'media nocte', aut 'freta media'.*

149. *REGEM ADIT instanti tempore adit.*

10 150. QUIDVE PETAT scilicet auxilium. QUIDVE IPSE FERAT
vicissitudinem auxilii, ut supra *Euandro* <VIII 150> accipe daque
fidem. *multi autem 'quidque petat quidque ipse ferat' dicunt oportuisse
dici, sed mutatam coniunctionem: neque enim ex alterius persona ex-
ponitur, sed totum ex Aeneae, et ideo 'que' coniunctione opus fuisse;*
15 *'ve' enim proprie 'vel' significat, ut sic <IV 427> nec patris An-
chisae cineres manesve revelli.* MEZENTIVS ARMA QVAE SIBI
CONCILIET inicit latenter timorem, ne forte possit collectis auxiliis
Mezentius in regna remeare, a quibus fuerat ante depulsus.

151. VIOLENTAQVE PFCTORA TVRNI superba, ut est illud <VIII
20 118> quos illi bello profugos egere superbo, *id est violento.*

152. HVMANIS QVAE SIT FIDVCLA REBVS latenter hoc dicit: no-
lite putare fixam esse et stabilem felicitatem, magna est enim rerum
varietas: invicem accipietis auxilia.

153. ADMONET INMISCETQVE PRECES partim rogat, partim ad-
25 monet hoc solacium esse vitae humanae tutissimum, si vel mutua
dentur auxilia, vel in prosperis positi etiam subiecta considerent.
et est superioris versus expressio: nam edocet, quae peterent et
quod eum sollicitabat. 'admonet' vero vel causa Mezentii, vel quia
instabilis est et vaga fortuna. TARCHON hoc nomen ubique graecae

1 Varro dicit e. q. s.] cf. Isid. or. XV 1, 54 || 9 ADIT i. t. adit] cf. Non. p. 237, 26 M.

1 uorro dicat F || caespites F || fecundicacem F || 2 capuanum siue campu-
num dictum cratera quasi sinum T capua nume oratera dictum quasi signum F ||
cratera] καμπιτήρα F. Schoellius || 4 peregerant MF || et est . . . gerebantur om.
MF || 5 ad euandrum l || 7 rem . . . exsequitur ut peculiare scholium ad NAMQVE
VT AB EVANDRO exhibent MF || enim om. MF || antea M anit ea F || omissam M
obmissa F || ad MEDIA s. v. non nocte sed freta media T || 11 auxilii vicissitu-
dinem MF || euandro hab. M || ad QUIDVE s. v. ue posuit pro que T || 12 ferat]
proferant F || 13 persono F || 16 MEZENTIVS . . . remeare post scilicet auxilium
hab. F || 18 a quibus . . . depulsus om. MF || 21 scholium ad v. 152 om. MF ||
25 hoc esse tutum humanae uitae solacium MF || 26 positus MF || subiecta AS
subiecta RLH obiecta MFA || 27 et est . . . vaga fortuna om. MF || quid
peteret Stephanus || 28 quid eum sollicitabat Stephanus quid eum sollicitaret
Marvicus || vel ante causa om. AS || 29 graecae] ce MF

ponit, excepto uno in loco, ut est <VIII 603> haud procul hinc Tareho et Tyrrheni: quod metri causa fecit.

154. FERIT facit, ex more Romano, propter porcum qui de lapide feritur. LIBERA FATIS exempta fatali necessitate, qua pugnare non poterant propter illud <VIII 503> externos optate duces. 5

155. GENS LYDIA per derivationem 'Lydia gens': nam 'Lydia' provincia proprium est.

157. PRIMA TENET more viri fortis in principiis est: alibi <V 833> princeps ante omnes densum Palinurus agebat agmen.

ROSTRO PHRYGIOS SVBIVNCTA LEONES pro 'subiunctos leones habens'. 10 vult pro iugo rostrum navis fuisse, leones autem singulos in singulis navis partibus fuisse depictos. sane notatur a criticis Vergilius hoc loco, quemadmodum sic cito dixit potuisse naves Aeneae fieri: quod excusat pictura, quam solam mutatam debemus accipere. ergo hanc navem Aeneae ab Etruscis datam intellegamus. quidam vo- 15 lunt hanc navem ex his esse quibus Aeneas ad Euandrum erat evectus, et ad Etruriam terra esse portatam.

158. GRATISSIMA propter illinc facta navigia.

160. EVENTVS BELLII VARIOS licet haberet fortissimum militem, cogitabat tamen incerta bellorum. 20

161. IAM QVAERIT SIDERA deest 'de Aenea'. et 'quaerit sidera' num de sideribus quaerit, an ipsa sidera, id est percenset. aut num causa quaerendi quod cupiat lucem.

162. NOCTIS ITER aut per quae nox decurrit: aut quae intuentes nautae iter peragunt noctibus. IAM modo, ut <IV 157> iam- 25 que hos cursu, iam praeterit illos. QVAE PASSVS TERRAQVE MARIQVE num quia audiendo res gestas Aeneae incendatur et ipse ad imitandi cupiditatem?

3 FERIT facit] cf. Non. p. 311, 17 M.

1 in om. HMF || est hab. M || 2 quod fecit propter metrum M quid propter metrum F || causa metri AS || 3 FERIT facit hab. M || 4 FACIS M FATI F || necessitate fatali MF || 5 poterat MF || 6 diriuationem F || 8 principis MF || 11 rostrum] transtrum M nostrum F || leones . . . fuisse om. LMF (add. l) || 12 sane . . . fieri] sane hoc loco notant critici quemadmodum tam cito potuerint fieri naues aeneae MF || creticis libri || 14 pictura om. RLH (add. l) || 15 ad v. 157 hanc navem datam aeneae ab etruscis datam (sic) intellegamus quamuis quidam uelint unam esse ex illis quibus aeneas euectus fuerat ad euandrum et ad etiriam (sic) deportatus T || aene F || etruscis G || 18 illic RMF || nauigia fabricata M nauia fabrica F || 21 ad QVAERIT s. s. v. deest ab aenea, in marg. aut quaerit percenset ipsa sidera T || aeneae G || 22 praecenset F recenset Commelinus || 23 cubiat G || lucem scripsi: bicem F vicem Daniel lacunam indicans, uicem discere Commelinus || 24 per quod L (per que l) || quod L (quae l) || 25 iter] per R inter F || 26 MARIQVE TERRAEQVE F

163. PANDITE NVNC HELICONA DEAE Parnasus mons est Thesalidae iuxta Boeotiam, quem locum aliquando Aones tenuerunt, qui in duo finditur inga, Cithaeronem Liberi et Heliconem Apollinis et Musarum. ex quo fons manare dicitur, quem Pegasi ungula protulisse
5 fertur, qui vocatur Hippocrene.

164. TVSCIS Tusci a frequenti sacrificio sunt dicti ἀπὸ τοῦ θύειν: unde Tuscos populos bene dicimus. Tusciam vero non debemus dicere, quia nequaquam in idoneis auctoribus legitur, sed aut Etruria dicenda est ab Etrusco principe, aut Lydia a Lydo, aut Tyrrenia ab eius
10 fratre, qui, ut supra <II 781> diximus, cum parte populi de Maconia venit ad Italiam. quod ergo hic dicit Vergilius 'Tusci comitetur ab oris', de Tuscorum finibus intellegendum est.

166. MASSICVS AERATA PRINCEPS SECAT AEQVORA TIGRI inter auxilia accipiendum: nam Aeneae prima est navis. et licet sit cata-
15 logus in quo enumerantur hi qui venerunt de Tuscia, invenit tamen aliquam varietatem, quod hos navibus venisse commemorat, cum in septimo Turni praesidia per terram venisse memoraverit. sane sciendum amare Vergilium Italis ducibus dare nomina vel fluviorum vel montium. ut ergo supra Almonem et Aventinum commemoravit,
20 sic nunc Massicum dicit: nam Massicus mons est, unde et vinum Massicum dicitur. plerique tamen Massicum nolunt proprium esse nomen, sed appellativum, dicentes Osinium esse Massicum regem: nam paulo post dicturus est <655> qua rex Clusinis advectus Osinius oris, et nunc dicit 'qui moenia Clusi'. multi alium Mas-
25 sicum, alium Osinium esse volunt. 'tigri aerata' cuius rostrum erat in similitudinem tigridis; namque solent naves vocabula accipere a pictura tutelarum. hinc est <209> hunc vehit inmanis Triton, item <171> et aurato fulgebat Apolline puppis. 'tigri' autem

1 Parnasus . . . Boeotiam] exscr. Isid. or. XIV 8, 11 || 6 Tusci e. q. s.] cf. Isid. or. XIV 4, 22 || 14 licet sit catalogus . . . memoraverit] cf. Macrob. V 16, 4 || 21 plerique tamen . . . esse volunt] cf. Macrob. V 15, 4 sqq. || 26 namque solent . . . tutelarum] cf. Luet. Plac. ad Stat. Theb. VIII 270

1 AELICONA AL ELICONA H HELICON M || parnasus A pernasus L || est hab. M || boetiam libri || 3 feronem AS (corr. a) in citheronem L theronem H citheron M || et om. AS (add. a) || aliconem A aeliconem S eliconem RLHa helicon M elicon a F || 4 quam F || 5 ippocrene F || 6 scholium ad. v. 164 ex uno Turonensi edidit Daniel. cf. Isid. or. XIV 4, 22 || ΘΕΙΝΑ T || 13 ad PRINCEPS s. v. inter auxilia scilicet T || 14 fit M || catalogus] id est inscriptio vulgo additur || 15 hi] i F, om. M || de tascia venerunt FM || 16 cum navibus Stephanus || 17 praesidia] sotios M socios F || per terram om. L (add. l) || memoravit AS || 18 nergilium MF || vel montium . . . commemoravit om. F || 22 hosinium AS (osynium a) asinium F || esse om. AS || 24 osynius A || dicitur F || Massicum alium om. L || 25 et alium F || osynium AS osium R || noluerunt F || aerata autem tigri F || 26 a om. H || 27 tutellarum F || 28 fulgebat] nefuligit F

secundum regulam dixit: nam Graeca nomina quae genetivum singularem in 'dis' mittunt, in eo tantum et in dativo crescunt, in accusativo et ablativo paria sunt nominativo, ut 'tigris tigridis tigridi tigrin tigris a tigris', 'Isis Isidis Isidi Isin Isis Isi': si aliter invenerimus, abusive dictum est, ut in Lucano <V 405> ocior et 5 caeli flammis et tigride feta.

167. MOENIA CLVSI pro 'Clusii': nam Clusium dicitur: et est dictum per synizesin, sicut nec cura peculi pro 'peculii'. Clusium autem est oppidum iuxta Massicum, quod in Etruria condidit Clusius Tyrrheni, sive Telemachus Vlixis filius. 10

168. COSAS civitas Tusciae, quae numero dicitur singulari secundum Sallustium: unde apparet esse usurpationem.

169. CORYTIQVE coryti proprie sunt arcuum thecae; dicuntur tamen etiam sagittarum, quas et pharetras nominamus.

170. VNA ad totam classem refert. TORVVVS pro forti et aspero: 15 vel terribilis.

171. FVLGEBAT scilicet puppis Apolline, armis exercitus.

172. POPVLONIA est civitas Tusciae. matrem autem eorum qui venerant, patriam dixit, ut alibi <VII 762> insignem quem mater Aricia misit. quidam Populonium post XII. populos in Etru- 20 ria constitutos populum ex insula Corsica in Italiam venisse et condidisse dicunt: alii Populonium Volaterranorum coloniam tradunt, alii Volaterranos Corsis eripuisse Populonium dicunt.

173. EXPERTOS BELLi peritos: nam 'expertes' sunt ignari. 'belli' autem potest pro 'in bello' accipi. ILVA quidam Ilvam Ithacen dictam 25 volunt; est autem insula adiacens Tusciae, in conspectu Populoniae. Probus 'trecentos' subdistingui vult, ut 'insula' sequentibus iungatur.

174. IN EXHAVSTIS CHALYBVM GENEROSA METALLIS quanto ex-

8 nec cura] buc. I 32 || 11 Sallustium] hist. I 51 D., 54 Kr. || 13 coryti . . . nominamus] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 269 et IX 730; Non. p. 556, 27 M.; Isid. or. XVIII 9, 2 || 24 EXPERTOS peritos] cf. Don. ad Ter. Eun. V 2, 42

2 dativo] genetiuo F' || in accusativo] et in dativo F' || 3 et om. ASLH (add. l) || in ablativo AS || nomina AS || 5 abusuum est F' || laicano R || otior R || ocilior H || 6 feta H: foeta R fera ASL faera M facta F' || 8 synigesin AH sincerin S sineresin R sineresint L (sinezesint l) sinizesin M sinirisin F' || 10 tyrrerisi F, corr. Daniel || 12 unde apparet esse cossas hunc usum pati uedixisse F (lege u. a. Cosas hunc usurpative dixisse) || 14 feretras H || 15 ad vna s. v. una ad totam classem refer T || totum F' || 16 terribili Daniel || 17 scilicet om. F' || aurato Apolline exemplaria pleraque || arma ASLH (armis l) || exercitus F: exercitu reliqui || 18 populonia ē A POPVLONIAE SRH POPVLONIA LMF || 20 artia A arcia S aritia Ra || 24 EXPERTES R || ad EXPERTOS b. s. v. peritos in bellum T || 25 Ithacen] Aethalen Cluverius Ital. ant. II p. 502. cf. Plin. nat. hist. III § 81 'Ilea . . . a Graecis Aethalia dicta.' Aἰθάλια graece F. Schoellius || 26 populinae F, corr. Daniel || 27 probos F' || ut insula Daniel: intersula F'

hausta fuerit, tanto generosior, *hoc est πολύγονος*. ergo 'in exhaustis' non est una pars orationis: namque Plinius Secundus dicit, cum in aliis regionibus effossis metallis terrae sint vacuae, apud Ilvam hoc esse mirum quod sublata renascuntur et rursus de isdem
5 locis effodiuntur. Varro et aliud dicit, nasci quidem illic ferrum, sed in stricturam non posse cogi nisi transvectum in Populoniam Tusciae civitatem, *ipsi insulae vicinam*.

175. INTERPRES HOMINVM DIVVMQVE 'interpres' medium est: nam et deorum interpretator, et hominum, quibus divinas indicat
10 mentes, interpres vocatur. et notandum quod ait Nigidius Figulus, has artes ita inter sese esse coniunctas, ut alterum sine altero esse non possit: unde his quos perfectos vult probare Vergilius, omnium divinandi artium praestat scientiam, ut hoc loco, item supra Heleno, de quo ait <III 359> Troiugena, interpres divum, qui numina
15 Phoebi, qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis. Nigidius autem solus est post Varronem, licet Varro praecellat in theologia, hic in communibus litteris: nam uterque utrumque scripserunt.

176. FIBRAE *fibrae sunt* iecoris extremitates. PARENT autem est 'peritissime agnoscuntur': quod ad omnia referendum est, fibras,
20 sidera, voces avium et fulmina: nam si 'videntur' tantum accipias, cuius possunt videri, nec tamen intellegi. item voces avium non videntur, sed agnoscuntur auditae. nec 'parent' obtemperant procedit. nam quomodo sidera vel fibrae vel aves vel fulgura possunt obtemperare? **PARENT apparent ac patent, quasi nihil ei abscon-*

8 interpres . . . vocatur] cf. Isid. or. X 123 || 18 fibrae . . . extremitates] exscr. Isid. or. XI 1, 126

1 polygonus *F* || 2 non] nunc *L*, om. *M* || nam *R* || 3 cum *RMF*: tunc reliqui. ceterum erravit Servius cum Plinio haec tribuit || sint vacuae *M* vacuae sint *R* sint vacuae *F*: sunt vacuae *ASl*, sint vel sunt om. *LH* || 4 sublato *AS* sublato *L* (*corr. l*) sublato *F* || rursus *F* || 5 varro et alii dicunt *L* || aliud] alio *F* || 6 stricturam *ASRLH*, non . . . civitatem *omitentes* (stricturam restituit et non . . . civitatem *add. l*) || stricturam *F* || populonia *M* || 7 vicinam *huc transposuit Daniel, post Populoniam hab. F* || INTERPRES . . . vocatur] HOMINVM D. I. ASILAS deorum quos interpretatur hominum quibus interpretatur et divinas indicat mentes *F* || 9 interpretator *RM*: interpretatur *ASL* interpretatus *HS* quos interpretatur *a* interpretatur *l* || 10 vocantur *RL* (*corr. l*) || nigridius *Ra* nigridus *H* || 11 ita om. *LF* (*add. l*) || sese] esse *H* se *F* || 12 vergilius *F* || 13 divinarum *R* || praestat] praestare facit *F* || 15 nigridius *AR* nigridus *H* || 16 in om. *M* || 17 hic] figulis hic *F* || utrumque] om. *RLH* (*add. l*), utryque *F* || 18 extremitatis *H* || 19 est om. *RMF* || agnoscuntur quod si parent obtemperant nam quo modo sidera vel fibrae vel figura possunt obtemperare aut parent apparent . . . subiectas sed parent i. e. agnoscantur quod omnia referendum est . . . auditae *F* || quod] quia *R* || ad fibras *D* || 20 et om. *MF* || 21 cuius *ARsl*: cuius *SLHMF* || 22 cognoscuntur *H* || nec . . . obtemperare] parent obtemperare *M* || 23 fulgora *ASRH* (*corr. a*) || possunt obtemperare] obtemperant *R* || 24 *ad v.* 176 parent peritissime agnoscuntur quasi nihil ei abstrusum sit an hyperbolice . . . subiectas *T* || apparent om. *G*

*ditum vel abstrusum sit. an hyperbolice tantam illi scientiam siderum vel ceterarum quas dixit rerum esse, ut ei parere videantur, sicut dicimus artes quibusdam esse subiectas?**

177. PRAESAGI FULMINIS IGNES 'praesagi' futura denuntiantis, ut de caelo tactas memini praedicere quercus. est enim † Iovi filius 5 fulmen, de quo tantum futura noscuntur, ut in octavo <429> plenius de fulminis generibus dictum est. alii non ipsum fulmen praesagum accipiunt, sed eos praesagos, qui inde futura praedicunt.

178. RAPIT raptim ducit. DENSOS ACIE in acie constrictos et coniunctos. 10

179. ALPHEAE AB ORIGINE PISAE Alpheus fluvius est inter Pisas et Elidem, civitates Arcadiae, ubi est templum Iovis Olympici: ex quibus locis venerunt qui Pisas in Italia condiderunt, dictas a civitate pristina, unde nunc addidit 'urbs Etrusca solo', cum praemisisset 'Alpheae ab Origine Pisae'. sane Pisas antiquitus conditas 15 a Peloponneso profectis, vel ab his qui cum Pelope in Elidem venerunt. alii Pisum, Cellarum regem, fuisse Apollinis Hyperborei filium et cum Samnitibus bellum gessisse, a quorum regina, quae post coniugis mortem imperio successerat, receptum, in Etruria oppidum suo nomine condidisse. alii † locum ex deo privigno genitum, iuvenem viribus magnis, 20 Pisas condidisse aiunt. Cato originum qui Pisas tenuerint ante adventum Etruscorum, negat sibi conpertum; sed inveniri Tarchonem, Tyrrheno oriundum, postquam eorundem sermonem ceperit, Pisas con-

5 de caelo] buc. I 17 || 21 Cato originum] II 13 Iord., 45 Pet.

1 han hiperbolice F || 4 PRESAGI FULMINIS (sic) futura denuntiantis ut . . . quercus hab. M || ad PRAESAGI s. v. futura praenuntiantis T || IGNIS F || 5 Iovis filium Daniel Iovis solius Masvicius. quercus. quercus enim est Iovis, illius fulmen . . . noscuntur, ut in primo <42> dictum est: at in octavo . . . dictum est F. Schoellius est autem Iovis illud fulmen . . . noscuntur, ut . . . dictum est seclusis, ego || 7 fulmini F || 9 ducitur M || in acie constrictos et om. F, constrictos et om. M || 11 ALPHEA AMF || PISCAE A (corr. a) PISSAE L || 13 dictas] dictas autem L appellatas MF || 14 unde addidit om. R || nunc hab. M || addit LH || 15 alfea M || sane Pisas . . . cognominavit hab. T || antiquitas T || 16 peloponose F peloponesso T || cum Pelope in Elidem] cum pelopē elidem F cum pelope elidem T. cum Pelope Lidem Daniel cum Nestore ad Ilium coni. Salmasius Plin. exerc. p. 43 coll. Strab. V p. 222 (cum Nestore ab Ilio Masvicius) sane Pisas antiquitus conditas aiunt a Pisanis e Peloponneso profectis videlicet ab his qui cum Pelope in Elidem venerunt Cluverius Ital. ant. II p. 464 || 17 pysum T || iperborei F yperborei T || 18 Samnitibus] Liguribus coni. Cluverius l. l. || gestasse Daniel || 19 imperio sumpserat T. voluisse videtur interpret imperium sumpserat || de suo nomine Cluverius || 20 locum] locum Hagenus e Turonensi enotavit, ego locum legi || 21 condidisse F || cato in originibus T Cato originum I Commelinus || tenuerit G tenuerunt Daniel || 22 inveniri T: invenit F. invenitur coni. Iordanus prol. p. XLI || tharchonem F || 23 thyrreno F tyrreno G || eorundem sermonum F. postquam eorum locorum dominium ceperit Salmasius l. l. postquam eorundem regionem occupaverit Cluverius l. l. cf. Iordani adnotatio. fort. postquam locum desertum manu ceperit

didisse, cum ante regionem eandem Teutanes quidam, graece loquentes, possederint. alii ubi modo Pisae sunt, Phocida oppidum fuisse aiunt, quod nobis indicio est ex Peloponneso originem id oppidum trahere. alii incolas eius oppidi Teutas fuisse, et ipsum oppidum Teutam nominatum, quod postea † Pisas Lydia lingua sua singularem portum significare dixerunt; quare huic urbi a portu lane nomen inpositum. alii ab Epeo, Troiani equi fabricatore, conditum tradunt, qui cum aliis Graecis in hanc regionem reiectus est: ubi postquam Troianae captivae metu dominarum, ad quas deducebantur, naves incenderunt, desperatione reditus remansit, urbemque condidit et ab ea, quae est in Peloponneso, Pisas cognominavit.

181. EQVO FIDENS id est eques optimus. quidam 'Astur' pro 'Astures' accipiunt, apud quos equi et equites optimi perhibentur.

VERSICOLORIBVS ARMIS depictis: per quod bellicosus ostenditur.

182. TERCENTVM ADICIVNT accedunt et consentiunt eius voluntati: unde ait 'mens omnibus una sequendi', id est coniurati sunt. Probus 'adiciunt' adiacent et quasi iuxta sunt tradit.

183. QVI CAERETE DOMO ac si diceret 'qui sunt domo Carthagine'. Caere autem, ut et supra <VIII 597> diximus, etiam Agylla dicitur, ἀπὸ τοῦ χεῖρειν, quod verbum salutandi gratia apud Graecos dici solet. hanc Pelasgi condiderunt, qui cum sitim passi nec usquam aquam inveniunt, casu quodam fontem invenissent, in eodem loco oppidum condiderunt. nec videatur contrarium, quod ait <VII 652> ducit Agyllina nequiquam ex urbe secutos, quasi et Turno et Aeneae praestet auxilium: nam illi Lausum fugientem secuti sunt, hi vero communi odio et consilio totius civitatis in Mezentium arma commoverunt. MINIONIS fluvius est Minio Tusciae, ultra Centumcellas.

1 Teutanes Salmastus l. l. coll. Plin. nat. hist. III 50: teutones libri || 2 posseder G || focida F focula T || fuisse om. T || 3 ex] et Daniel a Commelinus || peloponneso libri || 4 incolas T || Teutanas Salmastus l. l. || et . . . nominatum] ex ipsis oppidi nomen teutam nominatum T || 5 pissas G || lydia F lydia lidia T Lydi Daniel || sua om. G || singularem] Lunarem Cluverius l. l. || portum et dixerunt om. F || 6 lane] lunae Daniel || 7 epio T ephéo G || troiano equo T || conditam T || 9 ducebantur T || desperationes F || 10 peloponneso libri || 12 FIDENS EQVO ASRH || 13 et quiete quietes F, corr. Daniel || 14 per que M || 15 consentiunt (consentiunt M) accedunt eius voluntati quod sequentia explanant MF, sequuntur in Floriacensi Probus . . . tradit mens . . . sunt || 16 sequentibus L (sequenti l) sequenti HF || 17 Probus . . . tradit] cf. Ribbeckius prol. p. 146, Steupius de Probis p. 110 || 19 dixit MF || etiam om. MF || agyllina R || 20 ad v. 183 in marg. Caere oppidum vocatur ἀνο τοῦ χεῖρειν . . . condiderunt T || apotu cherin F. ceterum quam inepte haec cum Servianis coniuncta sint nemo non videt || 21 pelagi G || situm F || 22 inveniunt aquam T || repperissent T || 24 secutus F || 25 Aeneae] ei L ea H || praestent R || nam et illi RLH || 26 et consilio totius (sic) civitatis hab. M || 27 ad MINIONIS l. a. s. v. minio fluvius tusciae ultra centumcellas T

184. PYRGI VETERES hoc castellum nobilissimum fuit eo tempore quo Tusci piraticam exercuerunt; nam illic metropolis fuit: quod postea expugnatum a Dionysio tyranno Siciliae dicitur, de quo Lucilius scorta Pyrgensia. INTEMPESTAEQVE GRAVISCARUM Graviscanum oppidum alii intempestum dicunt ventis et tempestatibus 5 carens: quod nulla potest ratione contingere. intempestas ergo Graviscas accipimus pestilentes secundum Plinium in naturali historia et Catonem in originibus, ut intempestas intellegas sine temperie, id est tranquillitate: nam ut ait Cato, ideo Graviscae dictae sunt, quod gravem aerem sustinent. 10

185. LIGURVM DVCTOR nam Liguria post Tusciam est, circa Gallos.

186. CVNARE quidam duci nomen datum tradunt a Cunaro monte, qui in Piceno est. CUPAVO o Cupavo: et declinatur 'Cupavo', sicut 'Cicero' 'Cato'.

189. NAMQVE FERVNT LVCTV CYCNUM PHAETHONTIS AMATI Phaethon Clymenes et Solis filius fuit. qui cum doleret obiectum sibi ab Epapho, rege Aegypti, quod esset non de Sole, sed de adulterio procreatus, duce matre venit ad Solem et poposcit, ut si vere esset eius filius, petenda praestaret. quod cum Sol iurasset per Stygem paludem se esse facturum, petit ille ut eius currus agigaret. Sol 15 post iusiurandum negare non potuit. acceptis itaque curribus Phaethon, cum orbitam solis exisset, et coepisset mundus ardere, a Iove fulminatus in Eridanum cecidit, qui et Padus vocatur. huius interitum flentes sorores, Phaethusa et Lampetusa, deorum miseratione in arbores commutatae sunt, ut hic dicit, in populos, ut in bucolicis <VI 63>, in alnos. fuit etiam quidam Ligus, Cyenus nomine, dulcedine cantus ab Apolline donatus, amator Phaethontis. qui cum 25

4 Lucilius] libr. inc. fragm. CXVII ap. Muell. p. 153 || 9 Cato] or. II 20 Iord., 46 Pet. || 15 Phaethon . . . in alnos] exser. mythogr. II 57. cf. mythogr. I 118

3 dyomsio *F*, corr. *Daniel* || qua *F* || 4 pyrgentia *Daniel* || schol. ad INTEMPESTAEQVE *G. om. F* || 7 accipiamus *ASM* || secundum Plinium] nihil de hac re *Plinius habet* || 9 id est in tranquillitate *M* || ut ait Cato *om. M* || ait] ita *H* || 11 LIGVRVM . . . est *hab. M* || nam *om. M (add. m)* || Tusciam *Commelinus: tuscia MF* || 12 ad CUNARE s. v. a monte cinyro qui est in piceno ita appellatus sed proprium est cupavo *T* || CYCNE Cunare *Daniel. cf. Ribbeckii adnotatio ad v. 186* || 13 est *om. Daniel* || o cupavo *AL* hoc cupavo *S* occupavo *RH* hic cupavo *M* hic cupavo *F* || et et Cupavo *om. MF* || Cupavo . . . fuit qui *om. L (add. l)* || sicut et cicero et cato *AS* sicut cato vel cicero *MF* || 15 pheton *ASHI* phoeton *R* facton *M* feton *F* || 16 climenes *AS* climines *RH* climenis *MF* dimenes *l* || fuit *om. MF* || 19 petita *MF* || stigiem *AS (corr. s)* stige *L* styge *F* || 20 sese facturum *H* || 21 post iurandum *AS* || 22 cum exisset orbitam solis *MF* || excessisset *ASRI* || coeperit *AS* || 23 et *om. MF* || 24 fletusa libri praeter *M*, qui faetusa exhibet || lampetusa *AS* lampesa *L (lampetusa l)* iampetusa *M* lampetusa *mythogr. codex* || 25 i. a. mutatae s. deorum miseratione *MF* || 26 quidam *hab. M* || cignus *ARLMF* cignus *S*

eum fleret extinctum, *longo luctu* in avem sui nominis conversus est. *qui postea ab Apolline inter sidera conlocatus est.* cuius nunc filium Cupavonem dicit habere cycni pennas in galea ad formae paternae insigne monstrandum. CRIMEN AMOR VESTRVM Phaethontem amatum a Cycno aut pie aut turpiter, accipiamus necesse est. si turpiter, talis est sensus: crimen vestrum est, o Cycne et Phaethon, quod sic amastis; hoc vobis tantum potest obici. alii 'vestrum' pro 'tuum' accipiunt, et ad solum Cycnum referunt, ut <IX 523> vos, o Calliope, precor. si pie amavit, secundum Asprum 'crimen' erit ¹⁰ 'causa', ut alibi <II 65> et crimine ab uno disce omnes, ut sit sensus: o Phaethontiades sorores et o Cycne, causa vestrum, id est vestrae mutationis, amor est, *quia sic Phaethontem amastis, ut periretis.*

190. VMBRAMQVE SORORVM ambitiose dictum pro 'inter arbores de sororibus factas'. et est unum de his, quae habet Vergilius imitabilia et sua propria: tale est *illud* sinuatque alterna volumina crurum, item cum primum sulcos aequant sata.

191. MVSA carmine, cithara, cantilena.

192. CANENTEM SENECTAM qui canentem senectam mollibus transegit in plumis. *CANENTEM SENECTAM pro albo colore neoterice ²⁰ dictum putant.*

193. SIDERA VOCE SEQVENTEM cum cantu caelum petentem: vel quod est re vera relatus in sidera, sicut videmus in sphaera.

194. FILIVS deest 'eius'. AEQVALES COMITATVS CLASSE CATERVAS aut per naues aequaliter habens distributas catervas: aut ipsi ²⁵ duci pares virtute.

195. CENTAVRVM aut nomen navis; aut qui erat in navi pictus.

198. OCNVS iste est Ocnus, quem in bucolicis <IX 59> Bionem dicit, ut namque sepulchrum incipit apparere Bionis. hic Mantuam dicitur condidisse, quam a matris nomine

15 sinuatque] georg. III 192 || 16 cum primum] georg. I 113 || 29 hic Mantuam e. q. s.] cf. Isid. or. XV 1, 59

1 deferret *Fm* || longo lucta *hab. M* || uersus est *MF* || 2 conlocata *F* || huius *MF* || 3 Cupavonem] cum pavonem *M*, qui post tea inter sidera ab aquilone collocatus est *addens* || pinna *HMF* || 5 cigno amatum *M* a cigno amatum *F* || 7 hoc . . . obici *om. MF* || 8 referuntur *MF* || ut vos . . . distributas catervas (*v. 194 om. H* || 9 asperum *Ma* || 12 quia . . . periretis *hab. M* || quia *Daniel*: que *M* quae *F* || sit *F* || factontem *M* fetontem *F* || 14 habebat *M* || uergilius *F* || imitabilia *M* imirabilia *F* || 16 item] et *MF* || 17 cithara *om. MF* || 18 quia *MF* || senectam pro albo . . . putant canentem senectam mollibus . . . plumis *F* || mobilibus *L* || 24 hoc est per naues *L* || aequaliter habens per naues *MF* || 26 ad CENTAVRVM s. v. aut . . . depictus (*sic*) *T* || ut nomen *G* || nauis est aut *T* || 27 AGNVS *M* (*OGNVS m*) || agnus *M* (*ognus m*) auenus *F* || 29 hic . . . appellavit *om. M*

appellavit: nam fuit filius Tiberis et Mantus, Tiresiae Thebani vatis filiae, quae post patris interitum ad Italiam venit. alii Manto, filiam Herculis, vatem fuisse dicunt. hunc Ocnium alii Aulestis filium, alii fratrem, qui Perusiam condidit, referunt: et ne cum fratre contenderet, in agro Gallico Felsinam, quae nunc Bononia dicitur, condidisse: per-⁵ misisse etiam exercitui suo ut castella munirent, in quorum numero Mantua fuit. alii a Tarchone Tyrrheni fratre conditam dicunt: Mantuam autem ideo nominatam, quod Etrusca lingua Mantum Ditem patrem appellant, cui cum ceteris urbibus et hanc consecravit. MANTVS genitivus Graecus est: nam si latine declinaveris 'Mantonis' 10 facit, sicut in Plauto legimus Ionis.

201. DIVES AVIS maioribus praepotens. et bene 'dives avis', quia non ab Oeno, sed ab aliis quoque condita fuit: primum namque a Thebanis, deinde a Tuscis, novissime a Gallis, vel, ut alii dicunt, a Sarsinatibus, qui Perusiae condecorant. SED NON GENVS OMNIBVS 15 VNVM quia origo Mantuanorum et a Tuscis venit, qui in Mantua regnabant, et a Venetis: nam in Venetia posita est, quae et Gallia cisalpina dicitur.

202. GENS ILLI TRIPLEX POPVLI SVB GENTE QVATERNI quia Mantua tres habuit populi tribus, quae in quaternas curias divide- 20 bantur: et singulis singuli lucumones imperabant, quos tota in Tuscia duodecim fuisse manifestum est, ex quibus unus omnibus praerant. hi autem totius Tusciae divisas habebant quasi praefecturas, sed omnium populorum principatum Mantua possidebat: unde est 'ipsa caput populis'. ergo Vergilius miscet novam et veterem 25 Etruriam, ut utriusque principatum patriae suae adsignet, cum alioquin Mantua ad haec auxilia pertinere non debeat, quia Aeneas nulla

11 Plauto] cf. Aul. v. 556 || 17 nam in Venetia . . . dicitur] cf. Paul. hist. Langob. II 23

1 tyberine MF || mantois L (mantus l) || Thebani om. MF || 2 quae ad italiam post parentis interitum venit MF || ad v. 198 quidam manthos filiam herculis vatem fuisse dicunt et in altero marg. hunc ocnium alii . . . consecrav- nit T || Manto ego: mantos F || 3 Ocnium] coonum F || Aulestis Masvicius || 4 fratrem] i. e. Aulestis. cf. Mueller Etrusk.² I 125 et II 287 adnot. 34 || perusianam F || ferunt T || 5 Felsinam Cluverius Ital. ant. I p. 255: celsenam F celsinam T || Bononia Cluverius l. l.: bona F boia T || condidisset F || permisisset F || 6 muniret T || 7 tharchone F || thyrre F || fretri F || Mantuam . . . nominatam] dicta autem mantua T || 8 dite F || 9 cui cum T: cui etiam cum F || et hanc T, om. F || MANTOIS L (MANTVS l) || 10 genitivus . . . Ionis] graece declinavit nam si latine vellet mantonis diceret ut ait plautus ionis (ionis F) MF || 12 ad GENS I. T. S. V. quia primo a thebanis secundo a tuscis novissime a gallis fuit condita T || dives aidis F || 13 Oeno] hocno F Oeno tantum Cluverius l. l. || 15 percusiuae G || considerant F || 16 quare L (quia l) || et a . . . regnabant om. M || in] a F || 17 a venetiis RMF || 20 tris M || populi om. AS || quae et in quaternas curia diuidebatur F || ternis L (quaternas l) || 21 in tota MF || 23 praerant] imperat F || 25 populi R || vergilius F

a transpadanis auxilia postulaverit, cum omnis exercitus adversum Mezentium uno loco consererit. et propterea putatur poeta in favorem patriae suae hoc locutus, ut de hac sola trans Padum pro Aenea adversum Mezentium auxilia faciat venisse, quod nec populorum nomina, nec lucumonum rettulerit.

203. TVSCO DE SANGVINE VIRES quia robor totum a lucumonibus habuit.

204. IN SE ARMAT *id est odio sui in arma compellit.*

205. PATRE BENACO VELATVS HARVNDINE GLAVCA MINCIVS I.
10 D. I. A. PINV Benacus lacus est Venetiae, de quo fluvius nascitur Mincius. iure ergo dux Venetus fluvium provinciae suae depinxit in navi: quem Benaci filium, quia ex ipso habet originem, dicit.

207. GRAVIS fortis, ut <XII 458> ferit ense gravem Thymbraeus Osirim: *vel 'gravis' aut animo, aut aetate, aut 'gravis' propter*
15 *navem, nam sequitur 'centenaque arbore fluctum verberat assurgens'.*

CENTENAQVE ARBORE non ait remis, sed arboribus, ad exprimendam navis magnitudinem, quae plures habuit remorum ordines: unde ait Lucanus <III 537> et summis longe ferit aequora remis.

208. MARMORE mari.

209. TRITON pictus in navis prora: *et sic ait quasi de vero Tritone, ut <VII 785> galea alta Chimaeram sustinet, Aetnaeos efflantem faucibus ignes.* CAERVLA 'caerula freta', non 'caerula concha', nam versus non stat.

210. LATERYM TENVS *ut crurum tenus, ἄχρη τῶν πλευρῶν.*

25 HISPIDA horrida, saetosa.

211. FRONS HOMINEM PRAEFERT modo frontem primam partem hominis intellegere debemus; nam hoc dicit: a capite usque ad ima latera hominis monstrabatur effigies.

212. SPVMEA SEMIFERO *incertum, utrum pictus, an ex aere factus.*

10 Benacus . . . Mincius] exser. Isid. or. XIII 19, 7 || 24 crurum tenus] georg. III 53

1 a om. G || 2 metentium G || propterea Daniel: ppea F || putatur scripsi: putetur F || poeta in] poetam G || 4 uenisse et quod F, et delevi || 5 locomonum F || retulerit G || 6 lucomonibus libri, nisi quod lucomonibus ar || 9 PATRI RL || 12 quia A: quae M qui reliqui || originem dicit] filium origine ducit M || 13 ut ferit] inferet F || fert AS || timbreus R thymbreus M thymbreus reliqui || 14 osirin A osyryn HM || ad GRAVIS s. v. fortis uel grauis aetate aut grauis animo aut etiam grauis propter navem T || aut grauis] atgnis F || 16 ita non ait ASLH || 18 longa M || petit F || ramis M || 20 TRITO F || post prora s. v. manus recens sedere add. in Floriacensi, inde in navis prora sedens Daniel || 21 sustineat F || 22 CAERVLA CONCHA EXTERRENS FRETA caerula freta (c. f. om. G) non concha (conca G) cerula ne non stet uersus si cerula fuerit septimus casus F || 24 ΑΧΡΗ ΤΩ ΠΙΔ ΕΙΡΩΝ F || 25 horrida] terga M, om. F || 26 primam om. F || 27 hominis partem intellegimus F || 28 littera R || 29 incertam F

213. *TOT LECTI PROCERES quare Tarchonem praeteriit: an quia illi omnes sub imperio eius fuerunt?* TER DENIS triginta accipiamus naves fuisse, non, ut quidam volunt, singulos duces tricenas naves habuisse: nam enumeratorum militum non convenit numerus, praesertim cum sequatur 'subsidio Troiae', id est parvo auxilio: nam 5 apud maiores bella non ambitu, sed virtute constabant. TROIAE aut castra Aeneas dixit: aut 'Troiae' pro Troianis.

215. *IAMQVE DIES CAELO CONCESSERAT non dicit diem intervenisse; nam supra ait <147> media Aeneas freta nocte secabat. et 'caelo concesserat' pro 'in caelo', et deest 'nocti'.* 10

216. *NOCTIVAGO nomen mire conpositum.* PHOEBE luna, sicut sol 'Phoebus', item 'Titan' sol, et 'Titanis' luna. describit autem noctem mediam et dicit finitum diem secundum Romanum ritum, qui a media nocte diem numerant, et noctem similiter a medio die. nec lunae fit sine causa commemoratio: nam aliter nymphae videri 15 non poterant.

217. *NEQVE ENIM M. D. C. Q. parenthesis est.*

218. *CLAVVMQVE REGIT pro 'clavo navem regit'.* CLAVVMQVE REGIT iam ei et in quinto libro <868> dedit gubernandi peritiam. VELISQVE MINISTRAT 'velis' quidam dativum volunt, non ablativum, ut si 20 dicamus aliquem ministrare convivis.

219. *MEDIO IN SPATIO inter navigandum.* CHORVS COMITVM NYMPHAE de navibus factae. et mire 'comitum', quia cum eo venerant.

220. *ALMA CYBEBE a Cybebo Phryge, qui primus ei sacrum instituit.* CYBEBE ALMA mater deum, dicta Cybele vel ἀπο τοῦ κυβέ- 25

1 ad v. 213 in marg. Tarchonem ideo praeterit quia omnes istae naues et duces sub imperio eius fuerunt T || tharchonem F tharconem G || 3 uoluit H || trigenas R tricinas F || 5 sequantur F || 6 ambitus sed H ambitus et F || ad TROIAE s. v. aut castris aeneae aut troiae pro troianis dicit sine propterea troiae quia salus in patria consistit quam moliebantur T. (sive . . . moliebantur illis similia sunt quae Tib. Donatus ad h. v. adnotavit.) || sed troiae F || 10 ad CONCESSERAT s. v. aut recesserat aut subaudiendum est nocti T || pro in caelo Masvicius: pro caelo I' || 11 CVRRV NOCTIVAGO cursus enim lunae non rectus est per zodiaci medium sicuti solis, qui cursus agit per eclipticam lineam quae zodiacum bifariam diuidit, cum luna ad extremas zodiaci decurrat oras, nunc in austrum nunc in septentrionem declinans et uagans. id autem uagum appellatur quod non rectam secatur uiam, sed errare dicitur, unde et ἀπό τῆς πλάνης id est ab errore ac uagatione πλανῆται uocati sunt D || 13 romanorum R || 15 luna F || fit om. F || causa . . . videri om. F || 18 ad CLAVVMQVE R. s. v. id est clauo regit nauem T || regit et dat aeneae sicut in quinto libro gubernandi dedit peritiam F || 21 conviviis Lion || 25 Servianum lemma om. F || CYBEBE M: CYBELE reliquit. CYBELLE Stephanus. idem Italorum libri exhibere videntur; Wagnerus enim ad v. 220 haec adnotavit 'Cybelle Servium legisse, ut est in codice Dresdensi, probat ipsius scholion "Cybele autem Bacchius est; nam Cybele Anapaestus est"'. || dictam M || cybele ASRH: cybebe M cybebo

F, om. I || vel om. HF || ἀπο τοῦ κυβέαι τὴν κεφαλήν A ἀπο τοῦ κυβέαι τὴν κοφαλήν R (ἀπο τοῦ κυβέαι τὴν κεφαλήν quod vulgo editur P. Daniel) ἀπο

σαι τὴν κεφαλὴν, id est capitis rotatione, quod semper Galli, per furorem motu capitis comam rotantes, ululatu futura praenuntiabant: Lucanus <I 566> erinemque rotantes sanguinei populis ulularunt tristia Galli. 'Cybebe' autem bacchius est; nam 'Cybele',
 5 anapaestus est, ut <III 111> hic mater cultrix Cybele, vel a Cybelo sacerdote † dici vel a Cybele.

222. INNABANT PARITER quia de navibus versae.

223. QVOT PRIVS id est 'quantae'; ad numerum retulit: ergo subtraxit 'tot'.

10 224. LVSTRANTQVE circumdant et circumceunt.

225. DOCTISSIMA CYMODOCEA poetice, sicut etiam mutatio ipsa configitur: ergo 'doctissima' quae divinitus hanc doctrinam fuerit consecuta: nam stultissimum est, quod ait quidam: ideo 'doctissima', quia Ilionei navis fuit.

15 226. PONE SEQVENS hoc quidam ideo dictum tradunt, quod adversae videri nolunt: unde est transque caput iace, ne respexeris.

DORSO EMINET peritia natandi ostenditur.

227. TACITIS aut ipsa tacita; aut pro 'tacite et leniter'. SVB-REMIGAT subnatat.

20 228. IGNARVM ADLOQVITVR aut praesentiae suae ignarum, aut quod

16 transque] buc. VIII 102

^{TE}
 ΤΟΥ ΚΙΒΙC// ΤΙΝΗ ΚΕΦΑΛΗΝ L (TE superser. l) ΑΡΙΟ ΤΟΥ ΚΥΒΙCΑΙ ΤΗΝ ΚΕΦΑΛΗΝ Η
 ΑΡΙΟ ΤΟΥ ΚΥΒΙCΕC ΤΗΝ ΚΕΦΑΛΗΝ M ΑΡΟ ΤΟΝ ΚΥΒΙCΤΑΙ ΤΗΝ ΚΕΦΑΛΗΝ F. cf. ad Aen.
 III 111. e Sangallensi Hagenus nihil enotavit || 1 ratione F rotatione man. rec. ||
 calli H || 2 motu capitis per furorem F || ululatum LH || pronuntiabant F ||
 3 sanguinei MF: sang. vel sang. reliqui || populeis F || ulularunt om. M || 4 tri-
 stiae M || cybebe M cibebe S: cybele AF Bele R cybelle L e. bele H ||
 bachius ALM bachus R || cybele AMH: cybebe Sl chybele R cibebe L ci-
 bebe F || 5 hinc L || mater] magister F || cybebe F || vel . . . Cybele om. F ||
 6 cibelo ASL (cybebo l) || sardote AS || dici] dicit L, om. M. dicuntur Lion ||
 uel a cibe A uel a cibebe S || scholium aut sic videtur constituendum esse mater
 deum, dicta Cybele vel ἀπό . . . tristia Galli, vel a Cybelo sacerdote vel a Cy-
 bello monte. Cybebe autem . . . anapaestus ut 'hic mater cultrix Cybele', aut
 sic mater deum dicta Cybebe ἀπό . . . anapaestus ut . . . Cybele. Cybele autem
 vel a Cybelo sacerdote dicta vel a Cybelo monte. neque tamen adversabor si
 quis p. 415, 25 dicta Cybebe ἀπό e. q. s. scribendum, vel a Cybelo . . . Cybele,
 quae omittit Floriacensis, secludenda esse dicit || 8 QVOD ASHF || 10 ad LV-
 STRANTQVE s. v. circumdant T || 11 CYMODOCEA . . . ideo doctissima om. M || etiam] et F || 12 consecutam F || 13 ideo . . . fuit] ilione in aem fuisse et ideo eam
 esse doctissimam fandi F. ceterum is qui Tironianis notis utebatur in Turonensi
 haec adscripsit haec navis fuerat ilionei. et quia ilioneus ubique eloquentissimus
 introducitur recte eius naui eloquentia datur. || 15 ad v. 226 in marg. retro
 incedens. et pone dicit quia nolunt se dii uidere (l. uideri) unde est trans caput
 iace ne respexeris T || dictam F || aduse uidere F adverse videri Daniel ad-
 versae videri Commelinus || 16 caput om. F || iace ne] iacere F (iace nec Ver-
 gilius) || 17 natantis F || 18 ad TACITIS s. v. aut tacita ipsa aut tacite id est
 leniter T || ipse F || tacitus Daniel || len̄ G || 20 ad IGNARVM s. v. aut praesentiae suae
 ignarum aut mutationis nauium inscium T || ad praesentiae sua
 ignarum F

e navibus nymphae factae sunt. VIGILASNE DEVM GENS AENEA VIGILA verba sunt sacrorum; nam virgines Vestae certa die ibant ad regem sacrorum et dicebant 'vigilasne rex? vigila'. quod Vergilius iure dat Aeneae, quasi et regi et quem ubique et pontificem et sacrorum inducit peritum. *et bene primo interrogat, deinde quod vigilat, 5 approbat.* 'deum' autem 'gens' propter <IX 639> dis genite et geniture deos.

229. VELIS INMITTE RUDENTES hoc est rudentibus vela inmitte, id est laxa, ut est illud notas oder attulit auras. inmitti autem dicuntur rudentes cum vela laxantur. 10

230. SACRO DE VERTICE argute 'sacro', ne miretur Aeneas deas factas.

PINVS hoc loco secundum quartam dixit declinationem, in bucolicis <VIII 22> iuxta secundam, ut Maenalus argutumque nemus pinosque loquentes semper habet. NOS SVMVS loquitur per definitiones. *sane declamatorie hos versus explicuit.* 15

231. PERFIDVS qui post foedus bella commovit: hinc Latinus <VII 595> ipsi has sacrilego pendetis sanguine poenas. *alii e communi sermone perfidum Rutulum dici volunt, quia ipsa Troiana est.* IT autem pro 'quoniam': Plautus in Pseudulo <II 2, 66> ut lassus veni de via, me volo curare, et in Mostellaria <I 3, 63> 20 eundem animum mihi oportet esse gratum ut impetravi pro 'quoniam'.

232. PRAECIPITES nomen pro adverbio, 'praecipitanter'.

233. RVPIMVS propter illud <IX 117> continuo puppes ab-rumpunt vincula ripis. INVITAE ac si diceret: malueramus tibi 25 potius servire, quam in nympharum numina commutari. TEQVE PER AEQVOR QVAERIMVS id est haec nobis vagandi est causa, ut te invenire possimus.

234. REFECIT aut 're' vacat: aut quia ante in ipsis forma fuerat navium. ergo alteram fecit. 30

9 notas] georg. III 251

3 uigilia L uigilu H || uergilius F || 4 et ante quem om. ASRL || 8 ad INMITTE s. v. laxa T || ARDENTES G || 9 odor F || 10 radentes F || 11 ad SACRO D. v. s. v. hoc argute dicit ne miretur aeneas deas esse T || 12 dixit] dicit R, om. AS || 13 argumentumque A (men del. a) argentumque M || 14 nos . . . definitiones] et loquitur per definitiones. Nos sumus ideae pinus nipse classis tuas sane e. g. s. F || 17 pendes R || ad v. 231 in marg. quidam communi sermone . . . quoniam T || 18 volunt om. F || 19 autem om. F || pro quoniam posuit T || 20 lapsus F || inmostellariae F in mustellaria T || 21 undem F || oportet ex oportebit T || ut impetraui] impetu qui F ut impetu T || 22 ad PRAECIPITES s. v. praecipitanter T || PRECIPIENTES G || pro] quod G || pro praecipitantur G || 24 ad RVPIMVS s. v. propter . . . ripis T || continue F || 25 malueram M || 26 nomina HF || 27 causa est F, ut . . . possimus omittens || te invenire] te inuare Fabricius, te invenire et iuvare Masvicius || 29 reuocat ASH vacat re F || in . . . navium] nauum iniserat forma F || 30 alteram Daniel; altam F

235. DEDIT ESSE DEAS Graeca figura, at <V 262> donat habere viro. *AEVVM immortalitatem. AGITARE διάγειν, hoc est agere.*

238. IAM LOCA IVSSA TENENT ut et supra <VIII 547> diximus, hoc κατὰ τὸ σιωπώμενον accipiendum est; nam intellegimus, eum
5 equites misisse per terram.

240. NE CASTRIS IVNGANT aut 'se' subaudis: aut 'iungant' pro 'iungantur'.

241. *SOCIOS VENIENTE VOCARI antiquo verbo militiae usus est: viros enim 'vocari' significat eos, qui necessitate in bellum, non voluntate*
10 *conveniunt.*

244. *CRASTINA LVX deest 'veniat', hoc est crastina lux veniat tantum. [et crastina lux] si ad Aeneam referas 'spectabis' et 'non inrita dicta putaris', 'crastina lux' subaudiendum 'cum venerit'. si autem ad lucem 'spectabit' legas, 'crastina lux' suspendendum. quidam CRASTINA*
15 *LVX MEA SI NON INRITA DICTA PVTARIS INGENTES RVTVLAE SPECTABIT CAEDIS ACERVOS 'spectabit' est vera lectio, et ordo est 'si mea dicta inrita non putaris, crastina lux ingentes acervos caedis videbit': nam male quidam 'spectabis' legunt et ad lucem referunt, quod non procedit; nullus enim sic loquitur: o Aenea, nisi quae*
20 *dico minime credis, o lux crastina ingentes caedis acervos videbis. alii more antiquo 'lux' pro 'luce' accipiunt: Lucilius in tertio hinc media remis Palinurum pervenio nox pro 'nocte'. Longus ait deest 'venerit': unde et ipse 'spectabis' legit.*

246. *DEXTRA DISCEDENS INPVLIT mire 'discedens': adiuvatur enim*
25 *pulsus recedente eo qui inpulerit.*

247. *HAVD IGNARA MODI inpulit navem libramenti peritia et moderationis: quippe quae fuerat navis. FVGIT pro 'velociter' posuit.*

21 Lucilius in tertio] fragm. XV ap. Muell. p. 13

2 ad *AEVVM* s. v. immortalitatem, ad *AGITARE* s. v. agere *T* || diatein *F* || 3 *TENET MF* || dixit *F* || 4 nam intellegimus equites eum per terram quas paulo post pallas fugientes reuocat misisse *F* || 8 ad v. 241 in marg. cum dicit socios vocari primus in arma iube antiquo verbo . . . conveniunt *T* || 11 ad *CRASTINA* l. s. v. scilicet veniat tantum *T* || 12 et crastina lux *seclusi* || et] fort. ut vel ut et || 13 crastina] et crastina *Daniel* || si autem ad lucem] scilicet 'referens' || 14 crastina lux suspendendum] i. e. post 'crastina lux' sermo suspendendus est. suspendendum *distinxi*, ut quidam ad *Servium* eosque qui sententiam eius probant referatur. *Daniel* post suspendendum quidam lacunam indicavit. *ceterum Mascivius et Burmannus CRASTINA LVX* . . . quidam non ediderunt. ac verum est deest . . . tantum et si ad Aeneam . . . cum venerit verba non solum inter se simillima esse, sed etiam ad illud redire quod *infra Longo* tribuitur || 16 spectabit om. *F* || haec est vera lectio *F* || 18 spectabilis *H* || 19 nisi scripsi: si libri || 20 minime] firmiter *Ml* || 22 pro nocit *F*, corr. *Daniel* || 24 adiuvatur *F* || 25 pulsas *F* || 26 novem *F* || libramenti peritia *Heynius* *adnot.* ad v. 247: libramento peritiae *F* || 27 *schol.* ad *FVGIT* ante *schol.* ad *HAVD* r. m. hab. *F* || ad *FVGIT* s. v. fugit a (l. ad) celeritatem nimiam pertinet *T* || fort. pro 'velociter' pergit vel procedit] posuit. *possis et propter* velocitatem posuit

248. OCIORE ET IACVLO breviter tribus comparavit, quoniam et sagittam ventis aequavit.

249. INDE ALIAE CELERANT CVRSVS hoc est, inde aliae nymphae aliarum navium cursus celeriores efficiunt, sicut fecerat Cymodocea. an 'aliae' naves? INSCIVS id est rerum quas audierat; nam credere ex aperto non poterat.

250. OMINE augurio promissae victoriae.

251. CONVEXA hic 'convexa' epitheton est, quia ait 'supera convexa': alibi solum 'convexa' principale est.

252. ALMA PARENS IDAEA DEVM alma proprie est tellus ab eo quod nos alat, abusive tamen etiam aliis numinibus hoc epitheton datur. terram autem ipsam constat esse matrem deum: unde et simulacrum eius cum clavi pingitur; nam terra aperitur verno, hiemali clauditur tempore. DINDYMA mons Phrygiae.

253. TVRRIGERAEQVE VRBES civitates turritae, quas terra gerit; unde et cum corona turrita mater pingitur deum. AD FRENA LEONES ideo hoc fingitur, quod omnis feritas maternae subiacet adfectioni et subiugata est. figurate autem 'leones ad frenam cordi', id est frenati leones.

254. PROPINQVES familiare efficias, prosperes, matures, propitium facias, ut <I 526> et propius res aspice nostras.

255. PHRYGIBVSQVE ADSIS ac si diceret, et cultoribus tuis.

256. TANTVM EFFATVS breviter, ut supra <251> ait, propter lucem iam maturam, id est plenam; nam non crepusculum, sed lux iam matura describitur. REVOLVTA id est aperta, sicut contra involutum dicimus esse quod clausum est. RVEBAT autem non occidebat, sed oriebatur, cum impetu veniebat, quia per orbem: ut <II 250> et ruit Oceano nox. et est in sensu hysteroptereron: prius enim nox fugatur, sic dies oritur.

10 Alma . . . tempore] exscr. mythogr. III 2, 3

3 hoc est Daniel, est om. F || 4 celeriores efficiunt] efficiunt contationes F, celeriores om. G. fortasse in archetypo fuit efficiunt citiores || 8 ad CONVEXA s. v. convexa aut aliquando est epitheton ut in hoc loco aut principale ut (cf. IV 451, VII 543) per caeli convexa T || epitheton G || quia Daniel: qui F || 10 alma] ordo est alma F || proprium AS || 11 tamen om. MF || numinibus MF: nominibus reliqui || 15 terra F || 16 cum terrata corona mater deum pingitur F || 17 ideo hab. M || maternae] id est terrae superscr. l || subiicit AS subiaceret F || 18 et subiugata est om. F || ad AD FRENA s. v. id est frenati T || cordi] biungi Daniel || 20 familiare] facilius F || ad PROPINQVES s. v. propitium facies (sic) matures T || maturas F' || 23 EFFATVS F || ait] dixit F || 24 non] nec F || culum (de 'crepusculum') . . . prius om. H || 25 sicut e contrario quod involuitur clausum est F || 28 est autem in sensu ysteronproteron ante enim est ut nox fugatur et sic lux adveniat natura F. (natura videtur ex lemmate inseguentis scholii per errorem iterato ortum esse. naturae coni. F. Schoellius)

257. *MATVRA* multa, quasi tempestiva et quam iam esse oportebat: aut satis plena et clara.

258. *SOCIUS* EDICIT secundum dicta nymphae. † *SIGNA SEQVAN-
TVR* numquid literarum figura faciunt pervolutam? *SIGNA SEQVAN-
5 TVR* vel tesserae vel tubarum, vel *re vera* signa militaria.

264. *QVALES SVB NVBIBVS ATRIS* altis modo.

265. *STRYMONIAE* vero *GRVES* a fluvio Thraciae Strymone, iuxta quem habitant. haec autem comparatio non ad telorum pertinet iactum, sed ad Troianorum clamorem.

10 266. *FVGIVNTQVE NOTOS* aut quosvis ventos frigidos: nam etiam grues significant tempestatem futuram, ut in georgicis <I 374> legimus aut illum surgentem vallibus imis aerieae fugere grues: aut *re vera* 'notos'; horum enim calorem fugiunt cum revertuntur in Thraciam *ex Aegypto*. *SECUNDO num laeto?* Troianorum
15 *clamor ex gaudio*.

269. *ADLABI CLASSIBVS AEQVOR* cum classibus labi; aut *aequore classem labi*. quidam ita exponunt, ut hoc ad phantasiam Rutulorum referant, quoniam admirantibus his unde tanta fiducia animos Troianorum incessisset, repentina facies multarum navium adpropinquantium perinde visa est, atque si ipsum aequor cum classibus allaberetur.
20

270. *ARDET APEX CAPITI* ex sequentibus intellegimus Aeneae armorum fieri descriptionem; nam dicturus est <276> 'at non audaci Turno fiducia cessit', quamvis talia arma conspiceret. si tamen primam respicias connexionem, quasi de Turno videtur dicere: quod
25 non procedit. 'apex' conii altitudo hoc loco. est autem Homeri et locus et comparatio. hoc autem iste violentius posuit, quod ille stellae tantum facit comparationem, hic etiam stellae pestiferae,

25 apex conii altitudo] cf. Isid. or. XVIII 14, 2 et Serv. ad Aen. XII 492

3 secundum edicta *M* || *Floriacense ad signa* s. scholium, quod non recepit *Masvicius*, *Burmannus a Cerda* et alii ad ea quae v. 265 sqq. de gruibus dicta sunt relatum esse narrat. interpretem scripsisse conicio *DANT SIGNA* num quia litterarum figuras faciunt per volatum? cf. *Serv. ad Aen.* I 398. pro figura *Daniel* figuram edidit || 4 *SEQVAMVR* *M* || 5 uel tubarum uel tesserae uel *re vera* signum militaria *F* || 6 *QVALES libri* || altis modo] id est altis *M* || 7 vero *om.* *F* || *strymoniae* *R* || 9 clamorem] nam et *homerus* sic posuit a quo sumpta est comparatio (*Il.* III 2) *Τρωῆες μὲν κλαγγῆ . . . κακὴν ξηρίδα προφέρουσαι* add. *D* || 10 *NOTOS* *AR* *NOTOS* *L* *NATOS* *M* || frigidus *om.* *F* || 11 etiam] etiam et *F* || grues] *grauem* *M* || ut . . . legimus] ut ostendit ipse *uergilius* dicens *F* || 12 aut] ut *AS I* || 13 grues] *graues* *F* || 14 in Thraciam] ad macedoniam *F* || 16 labi cum classibus *F* || 17 ad v. 269 in marg. quidam . . . allaberetur *T* || ut] et *Daniel* || 18 referant *T*: referunt *F* || animos *T. i.*] animorum inuasisset *teucros* *T* || animos *Masvicius*: animo *F* || 19 reptina *F* (repentina *G*) || navium *om.* *F* || 20 ac si *T* atque se *G* || alaberetur *F* || 22 at non] cf. IX 124 || 23 quamvis] licet *F* || 25 apex . . . loco] apicem tamen modo conii altitudinem dicit *F* || 26 comparatio] *Il.* XXII 26—31 add. *Stephanus Fabricius alii*, *Il.* VI 506 *ὡς δ' ὅτε τις . . . ἵππων* add. *D.* *Servius ipse Il.* V 4 sqq. comparari voluisse videtur.

respiciens quas clades Rutulis sit inlaturus Aeneas. *possumus tamen 'apex capiti' accipere utrumque eum fuisse complexum cum dicit 'ardet apex capiti cristisque a vertice flamma funditur', et sacerdotis per apicem et viri fortis facere mentionem. dicitur autem apex virga, quae in summo pileo flaminum lana circumdata et filo conligata erat, unde etiam flamines vocabantur. hoc autem nomen a veteribus tractum est: apere enim veteres ritu flaminum adligare dicebant; unde apicem dictum volunt.*

272. COMETAЕ SANGVINEI LVGVRE RVBENT pro 'lugubriter'. cometae autem latine crinitae appellantur. et stoici dicunt has stellas esse ultra XXXII. quarum nomina et effectus Avienus, qui iambis scripsit Vergilii fabulas, memorat. Plinius etiam Secundus dicit, cometas stellas esse naturales, quae apparent certis temporibus. item hoc quoque commemorat, cometas fieri de planetis quinque, unde interdum bonum, interdum pessima significant. nam si de Venere aut Iove fiant, optima praenuntiant; si de Marte aut Saturno, deteriora: nam Mercurialis semper talis est, qualis ille cui cohaeret; unde et minister deorum fingitur. hinc est ergo quod modo ait 'cometae sanguinei lugubre rubent', id est noxii. *hanc stellam Electram dicunt, cum qua Iuppiter concubuit. quae cum Troiam ardentem videret, capillum lacerabat atque ita in astra est recepta. sane Avienus cometarum has differentias dicit: stella, quae obliquam facem post se trahens quasi crinem facit, Hippus vocatur. ista si ab occasu solis in ortum veniat, mala Persidi et Syriae ostendit; si ad meridiem attenderit, Africam et Aegyptum a malis relevat, solis pecoribus pestem*

4 dicitur autem apex e. q. s.] cf. Isid. or. XIX 30, 5 || 10 cometae . . . memorat] exscr. Isid. or. III 70, 17 || 11 Avienus] in Arateis Avienus cometarum nomina et effectus non commemorat || 12 Plinius] nat. hist. II § 89 de cometis loquitur: neque tamen illa quae Servius ei tribuit ibi inveniuntur. ceterum Serviana exscriperunt schol. Strozianus ad Germ. Ar. p. 186, 15 Breys. et mythogr. III 9, 6 || 19 Hanc stellam . . . recepta] cf. Avien. Arat. 585 sqq.; schol. Germ. p. 149 Breys.; schol. Luc. I 529

1 quasi (l. quas sit) rutulis clades inlaturus F || 2 cum dicit . . . funditur *secludenda videntur* || 3 a] ac F || 4 fortis] fortes F || 5 pileum F, *correz.* cf. *Serv. ad Aen.* II 683. pileum *Commelinus* || lana *Commelinus*: luna F || 10 cometas autem latina lingua crinitas appellamus has autem stellas stoici ultra XXXII (sic) dies esse dicunt F || istoici H || 11 affectus RH || abienus M abienus F || 12 commemorat qui virgilii fabulas iambis scripsit F || 13 apparent] appellarent F || 14 item] ita F || 15 bona M, bonum interdum om. F || 16 pronuntiant ASH || optima p.] meliora significant F || 17 mercurialis AS (*corr. as*) mercurius F || 18 fungitur M || 19 ait modo F || hanc stellam . . . quaerat hab. T 21 viderat libri, *corr. Daniel* || ita om. T || 22 avienus F || cometarum F || facem post] facemq: F || 23 crim F || hippus F iuppis G ipyus T || 24 solis om. T || hortum G || perside F perside T || sirie G sirie T || 25 attenderit G || africam F egyptum T || relevat F

denuntians; si septentrionem respexerit, Aegyptum bellis et miseriis premit; si occidentem attenderit, gravat Italiam et quicquid ab Italia usque ad Hispanias tenditur; si a meridie in septentrionem ierit, a bellis quidem externis securitatem denuntiat, sed seditiones domesticas
 5 significat. alter cometes est, cui ex gladio nomen est, nam graece ξιφίας appellatur. cuius tractus est longior et pallidus color, neque comas habere dicitur, et hebetior eius flamma est. qui si orientem attenderit, regem Persidis dolis significat appetendum, denuntiat et bella; etiam Syrios pari conditione involvit; et Libyam atque Aegyptum fraude
 10 et insidiis nuntiat posse laborare. quod si occidentem attenderit, foedera nocua regionis eius regi significat, quae dicit per puellam conrogatam in nuptias posse dissolvi. alter cometes est, qui lampas appellatur et quasi fax lucet. hic cum orientem attenderit, omnes illas orientis partes dicit nebulis posse laborare frugesque eorum caliginoso aere corrumpi; si meridiem attenderit, Africam dicit siccitate et serpentibus
 15 posse laborare; si occidentem spectaverit, Italiam dicit adsiduis fluminum inundationibus laborare; si septentrionem viderit, famem gentibus septentrionalibus significat. est etiam alter cometes, qui vere cometes appellatur; nam comis hinc inde cingitur. hic blandus esse dicitur.
 20 qui si orientem attenderit, laetas res ipsi parti significat; si meridiem, Africae aut Aegypto gaudia; si occidentem inspexerit, terra Italia voti sui compos erit. hic dicitur apparuisse eo tempore quo est Augustus sortitus imperium; tunc denique gaudia omnibus gentibus futura sunt nuntiata. si septentrionem attenderit, prospera universa significat. est
 25 alter cometes in tympani modum, qui nec valde lucet, et electri colorem habet, quem disceum vocant. iste quoniam ex uno loco non solet gigni, orbi terrarum caedes, rapinas, bella et cetera mala significat. sextum cometen appellari ex regis Typhonis nomine Typhonem dicunt, qui semel in Aegypto sit visus, qui non igneo, sed sanguineo rubore fuisse
 30 narratur; globus ei modicus dicitur et tumens, crinem eius tenui lumine

1 denuntias *F* || septentrionem *F* || respexerit *G* || Aegyptum] ex egyptum *F* || premit] p̄misit *F* || 2 attenderit *G* || 3 tendit *Daniel* || in septentrionem *om. T* || ierat *F* || 5 comites *F* || 6 xifas *F* siphax *T* || 7 hebetior *F* || se *G* || attenderit *F* || 8 persidi *F* || significet *F* || denuntiauit *F* || denuntiat et bella] significat et bella] significat et bello *T* || 9 syrios libri || patri *F* || inuolui *T* || libiam libri || 10 nuntiat *F* || laborare *T*: labore *F* || attenderit *T*: ettende *F* || 11 nova libri, corr. Schoellius || regis *G* || conrogatam *T*: congregatam *F* || 12 aliter *G* || Lampadias *Masvicius* || 13 quasi si fax *T* || attenderit *F* || partes *om. G* || 14 frugesque . . . posse laborare *om. F* || caligoso *T* || 16 assiduis *T* || 18 est et cometes *T* || qui vere *om. G* || 19 comis] comes *F* || hinc blandus *T* || 21 gaudias *F* || terre taliae *F* || 23 ortitus *F* || 25 aliter *F* || tympani *F* || qui nec *T*: quia et *F* || 26 iste . . . gigni *T*: quoniam iste ex uno loco sol et gignit *F* q. i. ex imo loco solet gigni *Masvicius* || 28 cometem *F* || 29 sanguine *FT*, corr. *Daniel* || 30 crimi *F* || lumeni *F*

apparere ferunt, qui in septentrionis parte aliquando fuisse dicitur. hunc Aethiopes dicuntur et Persae vidisse et omnium malorum et famis necessitates pertulisse. quarum † ple uel inpleniore differentias, vel in Campestro vel in Petosiri, siquem delectaverit, quaerat.

273. SIRIVS ARDOR Sirius stella est in ore canis, quae, ut in 5 tertio <141> diximus, quantum in ipsa est, pestifera est, sed pro qualitate adiacentium aut vincitur aut maioribus utitur viribus: hinc est quod, cum certo tempore semper oriatur, non semper est noxia. *sed secundum physiologicos, idcirco (canis) calor is sidus putatur, quod id animal igneam vim habet: nam quod natura inimicum umorem habeat, 10 propterea fieri ut aegre aquam hauriat ad restinguendam sitim: nam ideo eos, qui rabidi canis morsu continguntur, aquam refugere et, ni cito subveniatur, perire siti, quia † nifus eius animalis, quod contrarium umori sit, similiter in corpore humano saeviat.*

275. LAEVO NOXIO hic, ut <II 54> si mens non laeva fuisset: 15 alibi pro bono, ut siquem numina laeva sinunt. an potius 'laevo' notio, quia canis circa austrum est et astrologi notia quae sunt in caelo sinistra vocant? quod autem ait 'contristat lumine', cum de stella loqueretur, quam armis splendentibus comparavit, bene hoc Statius ad ipsa arma transtulit, dicens armaque in auro tristia. 20

5 Sirius . . . non semper est noxia] exscr. schol. Strozz. ad Germ. Ar. p. 167 Breys. et mythogr. III 9, 6 || 16 siquem] georg. IV 6 || 19 Statius] Theb. III 223

1 septentrionib; F septentrioni T || 2 et omni malorum et famis necessitatis FT, corr. Masvicius || 3 quarum] i. e. stellarum. quorum Masvicius, fortasse recte || ple uel inpleniore differentias F plena uel in pleniore differentias T. fortasse plures differentias vel in Plinio, ut vel in Plinio in archetypo vel supr. vers. vel in marg. adscriptum fuerit: nam non puto ab ipso interprete Plinium laudatum esse. plures differentias vel in Avieno Schoellius || in Campestro] in Necepsio Masvicius; sed cf. Zinck 'der Mythol. Fulgentius' p 91 || 4 uel impetus sirisique F uel impetus syrisiquem T, corr. Commelinus. Petosirin Plinius inter auctores libri secundi commemorat et Firmicus Maternus math. praef. 2 et aliis locis. cf. Teuffel Gesch. d. rom. Lit. ed. IV p. 952 || 6 sed] et F || 7 aut . . . tempore om. F || 8 oriatur om. F || 9 fisiologicos F || idcirco Barthius ad Stat. Theb. I 634: idcirca F id circa Daniel || canis addidi. possis et secundum physiologos canis idcirco || calidius Masvicius || id animal igneam scripsi: idã aligneam F Ida malignam Daniel ita malignam Barthius l. l. || 10 natura inimicum umorem ego, naturam inimicam humori Barthius l. l.: natura inimicum morem F naturam inimicam ori Masvicius natura vermiculum in ore conf. Plin. n. h. XXIX § 100 Schoellius || 11 aegre scripsi: aegro F agro Barthius l. l. || aquam h. a. r. s. idoneam. Eos e. q. s. Barthius l. l. || 13 cito Daniel: tico F || nifus F: nisus Daniel virus Barthius l. l. fortasse aquae metus; nam aq; (i. e. 'aquae') post q2 (= quia) facile omitti poterat. λύττα vel λύσσα Schoellius || 14 umori Barthius: ori F || 16 nomina F || sinum F || ad LAEVO s. v. noxio siue notio quia illa quae sinistra sunt in caelo astrologi notia uocant a noto id est austro T || leue F || 17 noxio Daniel || astralogi F || notia quod T exhibet coniectura invenit Barthius l. l.: uotitia F iudicia Masvicius || in eo caelo Masvicius || 18 ait om. F || 20 austro M (corr. m) || tristitia ASHF tristitia L (corr. l)

277. *PRAECIPERE pro 'praecipienda et depellendi'.*

279. QVOD VOTIS OPTASTIS ADEST magna ars persuadentis est, ut quod cupit fieri, in praeiudicium trahat. sic hoc loco quia vult Turnus, ut optent pugnam eius socii, hanc eos semper dicit optasse.

5 PERFRINGERE DEXTRA fortiter facere. et bene verbo usus est militari.

280. IN MANIBVS non iam in votis, sed in manibus res est.

ESTO pro 'sit': tertia *namque* persona est. 'referto' autem pro 'referat'.

10 281. REFERTO FACTA PATRVM alii hic distinguunt, ut sit, referat modo unusquisque facta patrum et laudes. et secutus Sallustium hoc dixit, qui ait, Hispanorum fuisse, ut in bella euntibus iuvenibus parentum facta memorarentur a matribus. alii distinguunt 'nunc magna refero facta', ut duas res dixerit: nunc unusquisque
15 et suorum factorum meminerit, et laudis parentum.

283. *EGRESSIQVE si 'egressi', figurate dictum est.*

284. *AVDENTES FORTVNA IUVAT Terentianum fortes fortuna adiuvat. et potest haec sententia et superioribus adplicari et per se separatim intellegi.*

20 285. VERSAT QVOS DVCERE CONTRA cogitat quidem, sed non facit, ne diviso exercitu utrobique vincatur: quod sequentia indicant, nam paulo post <308> dicturus est 'et rapit acer totam aciem in Teucros'.

286. CONCREDERE 'con' vacat.

25 287. ALTIS 'puppibus', non 'pontibus'.

288. PONTIBVS *transtris*, scalis navium. *SERVARE pro 'servaverunt'.*

289. LANGVENTIS tranquilli. BREVIBVS vadis. *SE CREDERE pro 'crediderunt'.*

30 290. PER REMOS id est scaphis. *et deest 'descendant'.*

291. NON SPIRANT legitur et 'sperat', quod et melius est: nam

11 Sallustium] hist. II 14 Dietsch., 19 Kr. || 17 Terentianum] Phorm. I 4, 25

2 OBSTASTIS LM || OPTASTIS H || ars] res AS || persuadendi R, est *omittens* || 4 dixit M || 5 PERFRINGERE M || 7 res est] *om.* AS, est res F || 8 pro *om.* F || sic F || est] usus est M || autem *om.* M, autem pro *om.* F || 10 alii . . . facta patrum *om.* F || distinguunt libri || 11 et . . . ait] traxit autem hoc de sallustio qui dicit F || 12 fuisse] morem *add.* Stephanus || 13 iuvenibus *om.* R LH (*add.* l), adulescentibus F || facta parentum F || maioribus Rl matoribus H. *cf.* Dietschii *adnot.* || 14 in duas res l || 21 utrobique Fa || vincantur *vulgo* || 24 CONCREDERE F || concanat L conuocat H uacat con F || 25 potentibus F || 26 ad PONTIBVS s. v. navium transtris T || trastris F || scalis *om.* F || ad SERVARE s. v. pro servaverunt T || 30 ad PER R. s. v. id est scaphas scilicet descendant T || 31 sperat] sperant AS spera ut F || et *om.* F

dum vada esse non sperat, incidit in ea. *NON SPERAT*] quia 'fracta non remurmurat unda, sed mare inoffensum crescenti adlabitur aestu'.

293. *PRECATVR modo cum precibus hortatur.*

295. *TOLLITE FERTE* ad celeritatem nimiam dictum est.

FINDITE ROSTRIS militari felle dictum est, ut etiam terra ipsa quodam modo sentiat hostis adventum.

297. *STATIONE* statio est portus temporalis; nam portus est ubi hiematur. sed modo statio siccum litus significat: hoc enim dicit: potiar terra, et navem frangere non recuso.

302. *INNOCVAE* innocuus est cui non nocetur, innoxius qui non 10 novit nocere; sed hoc poetae plerumque confundunt. 'innocuae' quibus non sit nocitum; alibi <VII 229> *litus innocuum*, quod non noceat. *SED NON PVPPIS TVA* επιδιόρθωσις et προσφώνησις.

303. *DORSO INIQVO* dorsum est durior harena, quae remean-
tibus fluctibus et euntibus *plerumque* densetur et in modum saxi 15
durescit, quod a nautis pulvinus vocatur, a Graecis θῖν: *Homerus*
παρὰ θῖνα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης. *Probus* 'vadi dorso' pro 'vado'
dictum putat, ut in *georgicis* <III 436> *dorso nemoris*. *INIQVO*
sibi nocenti.

304. *SUSTENTATA* non ab alio, ut <338> *fratremque ruentem* 20
sustentat dextra, sed quasi ἀνακωχέουσα: vel 'sustentata' cum
sustentaretur. *Melissus* 'sustentata' pro *suspensa* accipit: nam *ideo et*
'anceps' est, cum *huc atque illuc* mutaret. *FLVCTVSQVE FATIGAT*
subaudis 'eam': nam 'fluctus' nominativus est singularis.

7 statio . . . hiematur] cf. *Isid. or.* XIV 8, 39; diff. verb. 535 || 10 inno-
cuis . . . quod noceat] cf. *Non. p.* 444, 27 M. *Isid. or.* X 125; diff. verb. 293 ||
15 et in modum saxi durescit] cf. *Isid. or.* XI 1, 91 || 16 *Homerus*] *Il.* I 34 ||
17 *Probus*] cf. *Steupius de Probis p.* 101

2 inoffensum suum et rtq. *F* || 3 ad *PRECATVR s. v.* cum precibus hortatur
T || 4 *schol.* ad *TOLLITE F. om. F*, sed ab alia manu ad *Tollite haec in marg.*
adscripta sunt erigite ad celeritatem nimiam. *eadem G in marg. habet* || ad *TOL-*
LITE F. R. s. v. bis idem dicit *tollite ferte* tamen ad hortationem conuenit *T* ||
nimiam] *om. M*, nimirum *Masvicius* || 6 *sentiat om. M* || 7 *statio est om. F* ||
portu temporali F || 8 *stationem F* || hoc autem *R* nam hoc *F* || 9 *potiar A*
patiar F || 10 *innocius R innocuus primo F* || qui nocere nescit *F* || 11 hoc] *om. AS*, haec *R* || ad *INNOCVAE s. v.* id est quibus non est nocitum *T* || inno-
cuum *F*, *correxi* || 12 non noceat *Burmannus*: non *om. F* || 13 ad *PVPPIS T. T.*
s. v. profonesis id est exclamatio hoc loco *T* || *epidiorthosis* et *prosponesis F* ||
15 et euntibus *om. F* || densetur *RF*: densatur *reliqui. cf. ad Aen.* VII 794 ||
16 *indurescit vulgo* || quod] hoc *F* || *oīna F oīn G* || 17 *παρασπονφάκος θέντες F*
|| *vadis dorso Daniel* || 18 *schol.* ad *INIQVO om. F* || 20 ad *v. 304 in marg.* *susten-*
tata pro dum *sustentaretur*. quidam intellegunt *suspensa T* || 21 *rustentat F* ||
ἀνακωχέουσα Schoellius; *ἀντοκωχέουσα Daniel* || *ue F*, vel *Daniel* ||
22 *Melissus scripsi*: *melis F* melius *Daniel. Melissus ad Aen.* IV 146 *comme-*
moratur || accipitur *Masvicius* || 23 *mutaret G*

305. EXPONIT IN VNDIS ideo 'in undis', non 'in undas', quia in ipso loco res agitur, nec est mutatio.

306. FRAGMINA antique dictum: nam 'fragmenta' dici debere non nulli adserunt.

5 311. OMEN PVGNAE Sallustius pugnam illam pro omine bello futuram. ideo ergo 'omen', quia, sicut nunc, sic ubique vincet Aeneas. INVASIT AGRESTES quia dixit <VIII 8> et latos vastant cultoribus agros.

312. THERONE hoc nomen in Pindaro lectum est tantum. et
10 bene in honorem victoris victum laudat.

314. TVNICAM SQVALENTEM splendidem loricam. 'squalentem auro' splendidem auro. et significat copiam densitatemque auri in squamarum speciem intexti: squalere enim dictum a squamarum crebritate atque asperitate, quae in serpentum pisciumve coriis visuntur:
15 alibi <XI 770> quem pellis aenis in plumam squamis auro conserta tegebat, et alibi <XI 487> iamque adæo rutilum thoraca indutus aenis horrebat squamis. quidquid igitur inculcatum ob-
situmque aliqua re erat squalere dicebatur. HAVRIT 'ferit' modo significat, sed non nudum latus, sed quod aperuerat: et putatur hystero-
20 proteron. quidam militarem elocutionem putant: cum enim a latere quis aliquem adortus gladio occidit, 'haurit illum' dicunt.

316. ET TIBI PHOEBE SACRVM omnes qui secto matris ventre procreantur, ideo sunt Apollini consecrati, quia deus est medicinae,

5 Sallustius] hist. inc. 61 D. 27 Kr. || 11 SQVALENTEM splendidem] cf. Non. p. 404, 14 M. || squalentem auro e. q. s.] cf. Gell. II 6, 19 sqq.; Macrob. Sat. VI 7, 17 sqq. || 18 HAVRIT ferit] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Theb. II 46. cf. Non. p. 319, 25 M. || 22 omnes . . . dicantur] exscr. mythogr. III 8, 15. cf. Isid. or. IX 3, 12

1 quia non est loci mutatio sed in uno eodemque loco res agitur F || 3 ad FRAGMINA s. v. fragmenta T || FRAMINA F || 5 omine AL: omni SRHM omnibus F (ominibus Daniel) omine omni coni. Dietschius. cf. ad Aen. I 456 || 6 belli Stephanus || 7 vincit ASF || dixit] supra ait F || laetos F || 9 ad o. THERONE s. v. bene . . . laudat victum T || 10 victoris asuictum F. an victoris Aeneae victum? || 11 loricam RL || ad v. 314 in marg. squalere non sordium plenum esse tantummodo, ut nunc consuetudine persuasum est, sed honesta re habundare et refertum esse veteres probabili auctoritate posuerunt ducique hanc proprietatem a squamis putauerunt: ut quod fuerit qualibet re densatum et honestum squalere dicatur. ergo hic squalere intellegitur copiam densitatemque auri intexti in squamarum speciem id est a squamarum crebritate T. squalere . . . squalere dicatur e Nonii cap. VI p. 452, 19 M. petita sunt || squalentum auras F || 12 densitatem G || 13 intertexti Daniel || 14 visunt F, corr. Daniel || 15 pelli F || plumum F || 16 tegerebat F regerebat G || rutilum thoraca F || 17 horrebat F || quis G || 18 ad HAVRIT a. s. v. et in marg. non nudum sed quod apparuerat. et putatur esse hystero-proteron. quidam italicam elocutionem accipiunt quia cum aliquis quemlibet aggressus gladio occidit haurit illum dicunt T || modo ferit sed non F || 20 militarem Schoellius: italicam libri || 21 aurit F e corr. quid a primâ manu scriptum fuerit non potest dignosci. ausit Daniel || 22 secto ex matris M || 23 ideo AS M1: deo RLH, om. F || apollini consecrati sunt F

per quam lucem sortiuntur: unde Aesculapius eius fingitur filius; ita enim eum procreatum supra <VII 761> diximus. Caesarum etiam familia ideo sacra retinebat Apollinis, quia qui primus de eorum familia fuit, exsecto matris ventre natus est, unde etiam Caesar dictus est: licet varia de etymologia huius nominis dicantur, ut 5 diximus supra <I 286>.

317. QVOD LICVIT PARVO legitur et 'cui licuit'. *et respexit ad illud, quod ferrum nunc iuuenis vitare non potuit, quod parvus evasit.*

NEC LONGE PRO 'nec multo post', adverbium loci pro temporis antiquae.

320. *IVVERE MANVS id est suae.*

10

321. *VSQVE tamdiu, donec. DVM TERRA donec [in] terra.*

LABORES PRAEIVIT nove dixit, cum bona praebere dicantur. an ideo 'praebuit', quod haec Herculi profuerunt, ut ad immortalitatem per ista perveniret.

322. *ECCE PHARON legitur et 'Pharo', ut <V 451> it clamor 15 caelo, ut sit dativus ab eo, quod est 'hic Pharus'. si autem 'Pharon' legeris, figuratum est; nam de nominativo transit ad dativum, dicens 'clamanti'. INERTES aut quod alii inertiam obiecerint: aut quia, ubi pugnari oportet, loqui inertis est.*

324. *FLAVENTEM MALAS flaventes malas habentem, primae 20 aetatis. et est ordo: tu quoque Cydon miserande iaceras, dum sequeris Clytium flaventem prima lanugine malas, id est dum adolescentem sectaris, cuius amore flagrabas: qui iuvenum tibi semper erant.*

325. *INFELIX NOVA GAVIDIA CYDON de Cretensibus accipimus quod in amores puerorum intemperantes fuerunt: quod postea in 25 Laconas et in totam Graeciam translatum est, adeo ut et Cicero dicat in libris de re publica, obprobrio fuisse adolescentibus si amatores non haberent. propter quod poeta Cydonem inducit ama-*

26 Cicero in libris de re publ.] p. 835 Halm.

1 per quem *mythographus* || fictus est *F* || 2 ita enim cum esset procreatum ium ut supra *F* || 3 qui *om. ASH* || 4 etiam] etiam et *F* || 5 ethimologia *libri plerique* || 7 ad *CASVS E. F. s. v.* ad hoc respicit hoc quod ferrum iuuenis . . . evasit *T* || 9 ad *NEC L. s. v.* nec multum post *T* || 10 ad *MANVS s. v.* scilicet suae *T* || 11 donec *om. F* || ad *DVM s. v.* donec *T* || 12 ad *v. 321 in marg.* nove dixit praebuit labores cum bona praebere (*sic*) dicantur. sed ideo praebuit quia haec herculi profuerunt ut per ista ad immortalitatem veniret *T* || 13 ertuli pfuerunt *F* || pesista *G* || 14 perveneret *F* || 15 PHARO *F* || ut . . . caelo *om. F* || 17 transiit *ASR* || 18 clamanti] clamantis in ore *F* (clamantis *ortum ex clamanti s. = sistit*) || ad *INERTES s. v.* aut quod . . . inertis est *T* || alii] *malim alii ei* || obiecerint *Commelinus: obicerint F obiciur T* (ur *litteris deletis alia manus superscr. ret, ut factum sit obiciret*) || 20 *Serviana Serviani libri post in propriis nominibus (p. 428 lin. 6) habent, ubi Floriacensis quoque flaventē malas habentem iterat* || primae aetatis *om. F* || 22 males *F* || aduliscentem *F* || 23 *inter flagrabas et qui haud scio an Dardania stratus dextra securus amorum omiserit librarius* || 25 fuerint *M* || 26 lacones *LH* || in] non *F* || 27 libro *F*

torem. novimus autem Cydonas Cretenses dici. sane 'Cydon' quando nomen est proprium, 'Cy' naturaliter producit; si appellativum, corripit 'Cy', ut <XII 858> Parthus sive Cydon, telum inmedicabile torsit. tamen Stadius etiam in proprio corripuit, ut haec
 5 regi promissa Cydon haec Lampe dabamus: quod fecit, abutens licentia qua utimur in propriis nominibus. NOVA GAVIDIA quem tunc primum amare coeperat.

326. STRATVS id est paene. *SECVRVVS AMORVM hoc loco 'oblitus': aliter* <I 350> *securus amorum germanae, id est contemnens, non*
 10 *'curans.*

327. MISERANDE pro 'miserandus'; nam pro nominativo vocativum posuit, ut contra <XII 192> *socer arma Latinus habeto: licet illic possit accipi 'socer arma Latinus habeat': nam 'habeto' et secunda et tertia persona est. tamen etiam et alibi nominativum*
 15 *pro vocativo posuit, ut <VIII 77> corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum.*

328. STIPATA COHORS *id est unanimiter veniens.*

329. *SEPTEM NVMERO hoc est pro 'septem': et deest 'quia': veteres enim ita enuntiabant: Lucilius in iv. hi prae se portant ingentes*
 20 *munere pisces triginta numero. an potius proprie? credibile est enim ut saepius iecerint. SEPTENAQVE TELA more suo pro 'septem', ut 'bina' pro duobus: <VIII 168> frenaque bina.*

331. *STRINGENTIA CORPVS quidam ἐμπατικώτερον putant, id est iam stringentia. alii participium praesens pro futuro accipiunt, id est*
 25 *quae nisi essent deflexa, stringere habuerant. DEFLEXIT PARTIM S. C. ALMA VENVS male ait Donatus, hoc loco ante dictorum oblitum esse Vergilium, quod post Iovis prohibitionem bellis facit numina interesse, non respiciens, Iovem magis deos hortatum esse in foe-*

4 Statius] Theb. II 623 || 19 Lucilius in iv.] fragm. XXVI ap. Muell. p. 25

1 novimus enim *F* || cydones *M* || quando . . . sive Cydon *om. F* || 2 si *om. RLH* (add. *l*) || 4 etiam] etiam et *H* || ut *om. F* || 5 legi *F* || 6 qua utimur in omnibus propriis *MF* || 7 quem] quae *R* ergo quem *F* || tum *F* || primum *om. M* || 8 id est] deest *MF* || poenae *F* || ad *SECVRVVS* *A. S. V.* oblitus in hoc loco alibi contemnens *T* || oblitus] *om. F*, indulgens *Masvicius* || 9 contempnens *F* || 12 contra *om. F* || 13 illic] hic *L* || 14 et secundae et tertiae personae est *M* || persona *om. L* || 15 posuit] *om. L*, legimus *F* || 17 *COORS AL CHOORS SRFa* *CONORS H* || unanimiter *LHF* || 19 hi] bi *F* || mihgentes *F*. mi ingentes *coni. Muellerus* || 21 iacerint *F*. ceterum et deest 'qui', sic enim pro quia scribendum videtur, post Lucilii verba, an potius . . . iecerint post *Sercianum* ad *SEPTENAQVE T.* scholium collocanda esse puto. || 23 ad *STRINGENTIA C. S. V.* quidam enfaticos accipiunt id est iam stringentia. ergo stringentia nudantia ac per hoc unloerantia. alii accipiunt praesens pro futuro participio id est quae nisi essent deflexa stringere habuerant *T* || enfaticoteron *F* || 24 pro *om. F* || accipiunt *G* || 25 stringere debuerant *Masvicius*, sed cf. praef. p. LXXIII || 27 *vergilium HF*

dera, quam a bellis prohibuisse: nam et paulo post tam Iuno, quam Inturna bellis intererunt.

332. ACHATEN omnia nomina quae in 'tes' exeunt, vocativum in 'a' mittant, ut 'Achates Achata', 'Thymoetes Thymoeta'.

333. SVGGERE TELA MIHI ordo est: suggere tela mihi, quae in 5 campis Iliacis in Graecorum stetero corporibus: nullum enim dextera mea in Rutulos sine causa iaculabitur telum eorum, quae iam sunt caede hostium comprobata. *qui vero 'steteruntque in corpore Graium' per coniunctionem, non per pronomen legunt, hi non 'que' sed 'autem' debuisse dici putant, et mutatam a poeta coniunctionem. alii 'que' 10 coniunctionem pro 'enim' ponunt, ut <VII 51> primaque oriens erepta iuventa est.*

336. TRANSVERBERAT scindit.

338. HVIC FRATER SVBIT 'huic subit' id est prope venit.

339. TRAIECTO MISSA LACERTO quae fuerat missa retro acto 15 lacerto.

340. PROTINVS iugiter, continue. TENOREM currendi modum, id est eodem impetu fertur.

341. MORIBVND A morienti similis. quod ita esse etiam Sallustius comprobat et ostendit, qui ait quasi vitabundus per tra- 20 mites et saltuosa loca exercitum ductare: nam Iugurtha non vitabat legatum, sed se eum vitare simulabat. nam quia nomen est, ideo significat similitudinem, non passionem. quod si participialiter diceretur, a passivo veniret: omnia enim a passivo participia in 'dus' exeunt. MORIBVND A similis morienti: non enim 25 participialiter aliquid significat, sed nominis habet significationem. nominis autem significatio similitudinem habet, non passionem. quando dico 'moriturus est', vere moriturus est; moribundus autem

19 morienti similis e. q. s.] cf. Gell. XI 15; Diom. p. 402, 30 K.; Prisc. IV 35 (I p. 137, 16 H.); Serv. comm. in Don. p. 441, 18 K. Isid. or. X 181 [Sallustius] Iug. 38, 1

1 et om. AS || 4 achate L (achata I) || 6 mea dextera M || 7 in rutulos destare (sic) mea F || sine causa] sine in casu F. incassum in archetypo supra sine causa adscriptum fuisse videtur || 8 steterunt quae F, corr. Daniel || grauum F || 9 iunctionem F, corr. Daniel || non 'que' sed 'autem' Ribbeckius adnot. crit. ad h. v.: neque sed aud (aut G) F neque sic haud Daniel neque sic Masvicius. possis et non 'que' sed 'ut' || 10 deci F || ad STETERANTQVE I. C. G. S. V. quidam accipiunt que coniunctionem pro enim positam T || 11 prima quae F || 14 ad SVBIT A. S. V. succedit siue huic prope venit T || venit om. F || 15 fuerat missa om. M || 17 ad TENOREM S. V. id est modum hoc est eodem impetu fertur T || 19 quod ita] qui ait F || 20 comprobat et H: comprobans RL, om. reliqui || per saltuosa loca et tramites Sallustius || 21 saltuosa] occulta F || 22 eum RFI: cum reliqui || 23 quod si] nam si F || 24 participia] pia R principia F || 25 MORIBVND A . . . quasi vitabundus om. F

non vere, sed similis morienti est: unde et Sallustius dixit quasi vitabundus. *NERVIS aut necessarie additur 'nervis', aut 'nervis' tantum 'pependit'.*

342. FRATRIS DE CORPORE RAPTO si diceret 'fratrum de corpore', speciosius esset: quod ideo omisit, quia hasta Alcanoris tantum vulneraverat manum, in Maeonis vero haeserat corpore.

344. *EST LICITVM quoniam non contra dixerat.* FEMVR 'femur' dicimus, quia legitur *et declinatur* 'huius femoris'; illius vero ablativi non invenitur nominativus <788> laetus eripit a femine, licet Caper in libris enucleati sermonis dicat 'femen'; sed non ponit exemplum. ergo aut 'hoc femur', aut 'hoc femen': nam 'femus' non dicimus penitus.

345. HIC CVRIBVS hoc est 'tunc'. et est ordo: tunc fidens primaevo corpore advenit Clausus Curibus, qui erat de Curibus, ut Verres Romulia: aut 'fidens Curibus', *id est multitudine*, ut <VII 706> ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum agmen agens Clausus.

346. RIGIDA *id est tenens eam*, non vibrans et iaciens.

350. BOREAE DE GENTE SVPREMA aut originem ducentes a Zetho et Calai, qui filii Boreae et Orithyiae nymphae fuerunt, ut 'de gente' de genere accipiamus: aut certe in hyperboreis montibus natos, unde est origo venti Boreae. 'suprema' autem pro 'supremi Boreae'. *si autem, ut quidam volunt, Boream principium generis accipiamus, erit 'suprema' dictum pro 'summa': quod si ventum intellegimus, 'suprema' ultima modo: sicut (enim) dictum est, initium flandi Boreas concipit (ab hyperboreis montibus).* ISMARA Thraciae civitas a monte Ismaro dicta. *hic autem feminino 'Ismara', quia patriam dixit, ibi neutro iuvat Ismara Baccho conserere.*

7 femur dicimus e. q. s.] cf. Charis. p. 87, 2 et p. 130, 36 K.; Prisc. VI 52 (I p. 238, 9 H.) Ritschl opusc. II p. 439 sqq. || 15 Verres Romulia] Cic. in Verr. act. I 8, 23 'Q. Verrem Romilia' || 28 iuvat] georg. II 37

1 morientis M || 4 si] ac si M. *ceterum hoc scholium non consentit cum illis quae ad v. 339 Servius adnotavit* || 6 maonis ASH madeonis F || haeserat] heicerat F || 7 quoniam non contra dixerat *quid sibi velint non intellego. fortasse q. n. contra direxerat i. e. hastam, ut adversum Aeneae corpus figeret.* || 8 dicitur F || quia lectum est et declinatur FM || 9 femine] femore H || 10 ponit RL: ponat ASHM probat F || 14 clausus qui clausus curibus qui erat de curibus ASHF lausus qui lausus (lassus L) curibus qui erat de curibus RLh lausus qui erat de curibus M lausus curibus id est qui erat de curibus l || 15 uerres nel uerus L uerus H uerris F || de romula M de romulia l || 17 lausus LMh || 18 hoc est M || 20 zeto M || et Orithyiae om. M || orithyiae AR horithyiae L orithyae H orinthiae F || 22 nento F || 25 enim add. Masvicius || 26 boras F laboras G || ab hyperboreis montibus *supplevi. cf. Isid. or. XIII 11, 13* || 27 hinc G || autem ego: n F enim Daniel || faeminio F (feminino) G || 28 ibi] *malim alibi* || neutro ego: neutra F neutri id est Daniel neutrius est Masvicius || Ismara] in maria F || baccha F bacca G

354. EXPELLERE TENDUNT *hoc est loco se invicem movere contendunt.*

355. LIMINE *decenter dictum, id est in litore.*

356. MAGNO AETHERE *id est aere in magno; nam venti in aethere non sunt, sed in aere: sic supra <265> atque aethera tranant cum sonitu pro 'aerem'.*

359. OBNIXA OMNIA CONTRA mare mari, nubes nubibus, venti ventis. legitur et 'obnixa', ut referatur ad ventos.

361. HAERET PEDE PES pro 'pedi'; nam antiptosis est. et est Homeri versiculus. 10

362. ROTANTIA *ut Eleusinae matris volentia plaustra: 'rotantia' ergo quae rotantur.*

363. TORRENS *non Tiberis, sed quicumque alius fluvius ad tempus crescens.*

364. INSVETOS ACIES INFERRE PEDESTRES *quia sacis, quae torrens intulerat, impediti Arcades, omissis equis pedestrem pugnam insueti inierant et a Latinis pellebantur. ARCADAS accusativus est pluralis, cuius ultima syllaba ideo brevis est, quia nominativus pluralis 'es' terminatur, ut 'hi Arcades', ut 'delphines delphinas'.* 15

365. LATIO SEQVACI *metonymia pro 'Latinis', ut alibi <II 265> invadunt urbem somno vinoque sepultam.* 20

366. DIMITTERE QVANDO *'quando' siquidem. et est Romanae militiae: nam in locis inpeditis equos comitibus dabant et pedestri certamine conflegebant.*

369. QVO FVGITIS *hoc amare dictum est. et iam preces sequuntur. PER VOS ET FORTIA FACTA adiurat eos per ipsorum facta, quoniam non habet puer proprios titulos: nam est ei prima militia.* 25

370. PER DVCIS EVANDRI *melius 'ducis', quam si dixisset 'regis': hoc enim nomen exprimit ducentem in proelia: Sallustius quo cupidius in ore ducis se quisque bonum et strenuum ostentantes* 30

11 Eleusinae] georg. II 37 || 28 melius ducis e. q. s.] exscr. Isid. or. IX 3, 22 || 29 Sallustius] hist. inc. 63 D. 29 Kr.

6 aere HMF || 7 obnoxia M || 8 omnixa R obnoxi L omnixi H || 10 et versus est homeri F || versiculus] (Il. XVI 215) ἀσπίς ἀρ' ἀσπίδ' ἔξειδε, κόρυς κόρυ, ἀνίκα δ' ἀνίκα vulgo additur || 11 ad ROTANTIA s. v. quae rotantur uoluntur T || 12 rotantia F || 13 ad TORRENS s. v. quilibet fluvius ad tempus crescens T || 15 quae Commelinus: quos F || 16 arcade F Arcadae Daniel || insueti F || 17 merant F, corr. Daniel || 18 ultima pars sillaba AS || 19 ut item F, om. M || 20 metonymia F || 22 ad QVANDO s. v. siquidem siue aliquando T || 23 comitibus] militibus F || 25 CON FVGITIS R CONFLIGITIS H || et iam] nam M iam F || secuntur ASF || 26 adiuret F || 27 malitia F || 28 medius F || 29 praelia Daniel: p̄ba F || 30 sese Isidorus || et strenuum ostentantes om. Isidorus

non dixit 'proconsulis'. DEVICTAQVE BELLA finita, exhausta: nam hostis vincitur, non bellum.

371. SVBIT succedit, ut <VI 812> cui deinde subibit. LAVDI ut solet, virtuti: potest et proprie intellegi.

5 372. FIDITE NE PEDIBVS dativus est 'pedibus': nam 'fido tibi' dicimus.

374. HAC VOS ET PALLANTA DVCEM PATRIA ALTA REPOSCIT hoc vult patria, ut per caedes hostium revertamur.

375. NVMINA NVLLA PREMVT argumentatur a facili, dicens, 10 non contra deos, sed contra mortales bella tractamus.

377. ECCE MARIS quod est efficax, in fine posuit: nam dicit eos quo fugiant non habere, cum terra teneatur ab hostibus, mare autem pedibus transire non possint. castra vero ingredi turpissimum est: aut certe etiam hoc impossibile, si ab hostibus obsidentur, ut 15 quidam volunt, intellegentes <308> 'et rapit acer totam aciem in Teucros' scilicet suam, quam ducebat, ceteris relictis. MAGNA CLAVDIT NOS OBICE PONTVS *periphrasis, id est mari claudimur.* et modo usus habet, ut 'hic obex' dicamus, unde quidam 'magno obice' legunt. antiqui etiam 'haec obex' dicebant, secundum quod 20 est 'magna obice'. hinc est quod non nulli vitant generis dubietatem et legunt 'magni', scilicet 'maris'. Caper tamen in libris dubii generis probat dici et 'hic obex' et 'haec obex', quod, ut diximus, hodie de usu recessit.

378. TROLAM *id est castra Troianorum.*

25 379. DENSOS PRORVMPIT IN HOSTES ut eos hortaretur exemplo.

380. FATIS INIQVIS exitum praeoccupavit futurum.

381. MAGNO PONDERE *hoc est magni ponderis,* ut <III 286> aere cavo clipeum pro 'aeris cavi'.

383. RECEPTAT ideo frequentativo usus est, quia haerentem 30 hastam ossibus avellere facile non poterat. *et expressit moram quandam et molitionem extrahentis.* ergo 'receptat' est frequenti con-

29 ideo frequentativo usus est e. q. s.] cf. Macrob. de diff. et soc. gr. lat. v. 21, 8; de verbo 8, 14

1 non dixit in ore consulis *Isidorus* || 3 *ad SVBIT s. v. succedit T* || 5 nam fidenti dicimus *LH (corr. l)* || 8 per decaedes hostium *F* || 10 non deo sed contra mortalis *F* || 12 quo] qui *F* || terra] contra *R* || 14 est *ASRL*: sit *reliqui* || etiam hoc *om. F* || obsidentur *om. AS* || 16 ceteris *RL*: certis *ASHF* certens *M* || 17 *ad CLAVDIT N. O. P. S. V.* perifrasis est hoc loco id est claudimur (*sic*) mari *T* || 19 haec obix *F* || 20 quod] quia *F* || vitantes *F* || 21 Caper] asper *F* || 22 haec obix *F* || quod] quia *F* || 24 *ad TROIAMNE s. v.* hoc est castra troianorum *T* || 28 clipeum] magni gestamen abantis *add. F*, pro aeris cavi *omittens* || 29 quia ossibus inhaerentem hastam facile avellere minime poterat *F* || 30 *ad RECEPTAT s. v.* hoc dicendo exprimit magnam moram et molitionem extrahentis *T* || 31 frenti *F*

cussione divellit. *tale est et illud* <II 671> *clipeoque sinistram insertabam aptans.*

384. QVEM NON SVPER OCCVPAT 'quem super' Lagum, subauditur 'stantem'. SVPER OCCVPAT quem non desuper occupat: ideo autem 'desuper', quia Pallas ad evellendam hastam fuerat inclinatus. 5

385. NAM PALLAS ANTE RVNTEM DVM FVRIT ordo est: nam eundem Pallas ante excipit, id est dolo interimit; ille enim incautus fuerat, furens propter crudelem mortem sodalis, unde et incautus fuerat.

387. TVMIDO IN PVLNONE et naturaliter tumido, et quia furebat. 'in pulmone' autem 'recondit' archaismos est pro 'in pulmonem'.

388. HINC STHENIVM PETIT pro 'tunc', loci adverbium pro temporis.

RHOETI DE GENTE VETVSTA ANCHEMOLVM haec fabula in Latinis nusquam invenitur auctoribus. Avienus tamen, qui totum Livium iambis scripsit, hanc commemorat, dicens Graecam esse. Rhoetus 15 ergo Marrubiorum rex fuerat in Italia, qui Anchemolo filio Casperiam superduxit novercam: hanc privignus stupravit. quo cognito cum eum pater persequeretur et ad poenam vocaret, fugiens ille se ad Turnum contulit: *ad Daunum. merito ergo in bello Turni Dauni filio Anchemolus gratiam reddit. 'gente' autem 'vetusta' ideo, quia a* 20 *Phorco, deo marino, originem ducere legitur. hoc totum Alexander Polyhistor tradit, quem Lucius Sulla civitate donavit.*

390. VOS ETIAM GEMINI ut supra <324> tu quoque flaventem prima lantugine malas.

392. SVIS etiam suis: Lucanus <III 608> et amissum fratrem lugentibus offert. *et est absolutum, suis omnibus, non suis parentibus tantum.*

393. DISCRIMINA differentias.

2 aptant *F* || 3 malim 'quem super' id est super Lagum. et subauditur 'stantem': ut *interpres poetam hoc voluisse dicat: Pallantem super Lagum stantem non occupat Hisbo.* || 4 stantem id est quem *e. q. s. Masvicius* || SVPER OCCVPAT . . . occupat *om. F* || quem *Servius ad Pallantem referri vult* || 7 intererit *F* || 8 fuerat *RLHM: om. AS*, ruebat *F* et *Vossianus Burmanni. ruerat Masvicius. malim* ille enim ruebat furens || 12 STELENVM *G* || 13 ROETHI vel ROETI libri || Latinis *om. M* || 14 abienus *MF* || qui totum vel virgilium et roetus livium iambis scripsit haec commemorat *M*, hinc qui totum Virgilium et Livium *Stephanus* || libium *F* || 15 scribit *R* || 16 ergo] *go M* || miarrubiorum *H* marriorum *F* || in Italia *om. F* || anchemolo *ASh* a nec hemoco *H* || oasperiam *M* || 17 qua re cognita *F* || 18 insequeretur *F* || se ille *F* || 19 ad Turnum *Floriacensem quoque hoc loco habere consulto moneo*, se ille contulit ad Daunum *Commelinus* ille se ad Daunum contulit *Masvicius* || ad Daunum] *corrigitur Servianum scholium ex alius interpretis testimonio, qui ad Daunum, Turni patrem Anchemolum fugisse narravit* || an Turno? || 20 anchemelus *F* || ad v. 388 in marg. ideo dicit de gente vetusta quia a deo phorco marino originem duxisse legitur *T* || 21 forco *F* || origine *F* || 22 lucilius silla *F* || 26 lugentibus *M*

394. THYMBRE pro 'Thymber', metri causa metaplasium fecit: *ipse enim superius 'Thymber' dixit.* EVANDRIVS possessivum est modo, non patronymicon.

395. DECISA SVVM mire 'suum', tamquam dominum, a quo fuerat
5 separata.

396. SEMIANIMESQVE MICANT DIGITI FERRVMQVE RETRACTANT Ennii est, ut oscitat in campis caput a cervice revulsum, semianimesque micant oculi lucemque requirunt: quem ver-
sum ita *ut fuit*, transtulit ad suum carmen Varro Atacinus.

10 397. TVENTES modo videntes, alibi defendentes *significat.*

398. DOLOR ET PVDOR sic *de Mezentio* <870> aestuat ingens uno in corde pudor mixtoque insania luctu. *alii dolorem alicuius studii ardorem et promptam gloriae cupiditatem veterum more dictum volunt, ut Graeci πόνον appellant: Lucilius in quinto nam*
15 *omnibus unus dolor est captus labosque.*

399. FVGIENTEM RHOETEA PRAETER *id est praeterfugientem.*

400. TANTVMQVE MORAE FVIT ILO subaudis: ad mortem Ili hoc spatium fuit tantum, et haec sola mora, quo minus Ilius periret. *de cuius morte cum nihil dicat, intellegendum est.*

20 402. INTERCIPIT quia intercipi aliena dicuntur. TEVTHRA ab eo quod est 'hic Teuthras huius Teuthrae', quomodo 'Aeneas Aeneae'.

403. TYREN ab eo quod est 'hic Tyres'.

404. SEMIANIMIS potest et 'semianimis' ab eo quod est 'semianimus' legi.

25 405. OPTATO id est ex voto: per aestatem enim venti frequenter optantur et quasi contingere videntur ex voto, quia † *difficili aestate validiores sunt.*

406. DISPERSA ex diversis locis.

30 407. MEDIIS absolute dixit. EXTENDITVR VNA sicut duces di-
versis locis commissa proelia continuaverant.

7 Ennii est] ann. v. 462 Vabl. || 14 Lucilius in quinto] v. 55 Muell. || 20 quia . . . dicuntur] cf. Don. ad Ter. Eun. I, 1, 35

1 THYMBRAE A THYMBRE L. THYMBRE H || 4 ad SVVM s. v. scilicet corpus vel dominum T || 5 seperata F superata G || 7 Ennii est ut] de ennio sublatum est ille enim ait F || 9 ad suum carmen transtulit F] atacinus *Serviani libri* || 10 modo intuentes alias F || 11 si F] de hab. Ml || 12 ad DOLOR s. v. dolorem quidam accipiant alicuius studii ardorem et prompta gloria (sic) cupiditatem T || alicuius tudi F || 15 est captus Muellerus: recaptus F receptus Daniel || lapusque F, corr. Daniel || 16 propter fugientem LH (corr. I) || 17 subaudis . . . tantum] hoc tantum spatium F] et] ut et M || 19 cum] eum F || 20 uocatus ab eo M || 21 huius Teuthrae et Aeneae om. F || quomodo] sicut F || 23 semianimus legi Daniel: semianibus imus legi F. fortasse semianimus intellegi || 25 frequentis F || 26 difficili Daniel difficulter Burmannus quia inde igniculi a. v. sunt vel fiunt Schoellius || 28 ad DISPERSA s. v. in diversis locis T || 29 schol. ad EXTENDITVR v. om. F

408. ACIES VULCANIA ideo abusus est, quia comparatio ad bellum pertinet: nam de igne aciem dicere satis incongruum est: ergo 'acies Vulcania' vis ignis, quae late per campos effunditur.

409. ILLE SEDENS non quasi Pallas, pugnantibus suis, nihil agat, sed comparatur illius securitati huius voluntas. VICTOR cui vota 5 processerunt, voti compos, ἐπιτυχών. OVANTES abusio est, non proprietas.

410. COIT OMNIS IN VNVM id est compellitur: unanimiter omnes fortiter faciunt.

411. SED BELLIS ACER 'sed' modo inceptiva particula est, ut 10 in Sallustio saepius, sicut 'at' interdum: nam non est coniunctio ratiocinantis.

412. IN SVA COLLIGIT ARMA post scutum se clausit, alibi <XII 491> et se collegit in arma.

415. ELATAM IN IVGVLM iugulo suo vulnus minantem. 15

417. FATA CANENS quasi divinus. alii 'cavens' legunt; secundum quod non statim et divinus: nam et ab aliis audita cavere potuerat.

418. CANENTIA LVMINA aut hypallage est pro 'ipse canens': aut physicam rem dixit; dicuntur enim pupillae mortis tempore 20 albescere.

419. INIECERE MANVM PARCAE traxerunt debitum sibi. et sermone usus est iuris: nam manus iniectio dicitur quotiens, nulla iudicis auctoritate expectata, rem nobis debitam vindicamus.

TELISQVE SACRARVNT EVANDRI multis experimentis ostenditur Vergilium 25 subtiliter et aliud agentem ritum vetustissimorum sacrorum referre. hic ergo cum dicit 'telisque sacrarunt Euandri' docet, quidquid destinatum fuerit diis, id sacrum appellari. perveniri autem ad deos non posse, nisi libera ab onere corporis fuerit anima: quod nisi morte fieri non

10 'sed' modo . . . ratiocinantis] cf. Don. ad Ter. Andr. II 1, 10 et IV 1, 42; Eun. II 3, 55 || 25 multis experimentis ostenditur e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 7, 3

1 abusus est] aciem dicens *add. MI* || 2 nam de igne *om. F* || dicere aciem *RM*, aciem *om. LH* (*add. l*) || satis] nimis *F* || ergo] enim *F* || 4 non quasi . . . voluntas *hab. T* || pallus *G* || ageret *T* || 5 cui vota processerunt *om. F* || 6 noto *R* || ΕΠΙΤΥΧΩΝ *A* ΕΤΙΝΥΧΩΝ *R* ΕΠΙΝΥΧΩΝ *H* ΕΠΙΤΥΧΩΝ *F, om. M, radendo deleta vox in L* || 8 compellit *F, correxi* || unanimiter *RLHF* || 11 at] ait *H* ad *F* || 13 post . . . alibi] scuto se tegit albi *F* || se clausit] sed audit *R* || 16 divinus] accipitur *add. MI*, apparet *add. Masvicius* || 17 nam *om. F* || cavere potuerat et ab aliis audita *F* || 19 est *om. F* || 23 est *om. F* || 25 multis experimentis . . . interitus *hab. T* || 26 subtiliter *T* || et *om. T* || refferre *F* || hinc *T* || 27 quicquid *T* || destinatum *F* || 28 fuerit *om. F* || 29 liber ab onere *FT* libera onere *Daniel* || fuerit] non fuerit *F* || mortem *F*

potest. oportune ergo his sacratum Halesum loquitur, cum imminet interitus.

421. DA NVNC THYBRI PATER vicinum invocat numen, circa cuius ripas bella tractantur: sic supra <IX 402> tu, dea, tu praesens nostro succurre labori.

422. DVRI aut fortis, aut asperi et crudelis in hostes.

423. TVA QVERCVS in tuis ripis creata. sane superius de speciebus stativi augurii dictum est, in quibus capillorem esse diximus, quod hoc loco tangit. capillor autem dicitur cum auspicato arbor capitur et consecratur Iovi Fulguri: dicit enim his versibus 'da nunc, Thybri pater, ferro, quod missile libro, fortunam' et reliqua, 'haec arma exuviasque viri tua quercus habebit': hic ergo cum arborem nominat, videtur veteris ritus inducere mentionem.

424. AVDIIT modo exaudiit et ad effectum deduxit, paulo post tantum audiit, ut <464> audiit Alcides iuvenem. DVM TEXTI dum spoliat; nam tempus praesens est, non praeteritum ab eo quod est 'tego': sic Plautus ego hunc hominem hodie texam pallio. et 'tegit' 'te' primam syllabam corripit, ut tantum positione longa sit.

425. INERMVM et 'inermem' dicimus et 'inermum'.

426. AT NON CAEDE VIRI TANTA PERTERRITA SINIT AGMINA subaudis 'esse'.

427. PRIMVS ABANTEM ideo 'primus', quia comites eius exemplum secuti sunt; nam infert 'sternitur Arcadiae proles sternuntur Etrusci' et 'agmina concurrunt ducibusque et viribus aequis'.

428. OPPOSITVM obstantem, fortiter pugnantem. et quidam dubium volunt, utrum 'pugnae oppositum', an 'nodum pugnae', quod est melius.

NODVMQVE MORAMQVE bene addidit 'moram', ne 'nodum' aliud acciperemus: nam 'nodus' proprie est densa peditum multitudo, sicut 'turma' equitum, ut lectum est in disciplina militari. 'nodum' ergo pro difficultate accipe, quae vix possit resolvi.

7 superius] cf. Aen. III 83 || 17 Plautus] Amphitr. I 1, 138 || 28 nam nodus . . . resolvi] exscr. Isid. or. IX 3, 60

1 his] hic Daniel || alesum T || 4 sicut L sicut H || 6 schol. ad v. 422 hab. T || crudeli G || 7 superius . . . mentionem hab. T || 8 esse diximus om. F || 9 capillor T capillas F || arbor Masvicius: arbore FT || 10 consecratur F || ioni fulguri F ionis fulguri T cf. Preller Roem. Mythol. I p. 190 sq. ed. III || 13 ritus om. F || 15 ut audiit om. F || DVM et dum om. F || 16 non praeteritum om. R || non] nam F || 17 tego] texto RM, non praeteritum ab eo quod est tego add. R || textis non pntū ab eo quod est tego add. M || sic om. RLH (add. l) || hodie texam ASM F: detexam RLH. cf. Goetzi et Loewii adnot. ad Amphitr. I 1, 138 || 18 syllabam F sillabam G || corripit Masvicius: corripuit F || longo F || 22 PRIMVM F || 25 ad OPPOSITVM s. v. obstantem fortiter pugnantem T || 27 addit R || alium RH aliut F || 29 turma LF: turmae ASRM turmo H || ut] et AS || nodum . . . accipe] modo autem nodum pro difficultate posuit F || 30 difficultate S

430. GRAIS INPERDITA CORPORA TEVCRI quos Graeci perdere nequiverunt. Teucros autem accipimus quos secum duxit Aeneas; nam ait <VIII 547> quorum de numero qui sese in bella sequantur praestantes virtute legit. aliter non procedit: nam paulo post erupturi sunt qui obsidentur in castris. 'inperdita' autem 5 quis ante hunc?

432. EXTREMI ADDENSENT ACIES Lucanus <IV 780> quantum pede prima relato constringit gyros acies. 'denseo' autem secundae coniugationis est. NEC TVRBA MOVERI TELA MANVSQVE SINT Lucanus <VII 495> gladiosque suos compressa timebat. 10 quidam sane 'turbam' multitudinem accipiunt; nam plurali numero 'turbas' perturbationes dixerunt et strepitus: unde et Terentium turbas lampadas propter strepitum volunt dixisse, cum parcus senex (nec) puerperam per publicum duci suadeat nec strepitum per turbas adhiberi.

438. MAIORE SVB HOSTE sub hostilitate: nam sub diversis ho- 15 stibus pereunt.

439. MONET SVCCEDERE LAVSO expositio talis est: monitus a sorore continuo secat agmen, atque ut vidit socios.

442. FEROR pro 'ferri debeo', id est ire debeo.

443. CVPEREM IPSE PARENS SPECTATOR ADESSET aspere et amare dictum: 20 multa enim mala graviora videntur si ante oculos nostros eveniant, quam si audiantur. tale est et in secundo <538> de Polite qui nati coram me cernere letum fecisti: non enim obicit Pyrrho, quod occiderit, quia hoc ius belli exigebat, sed quare vidente patre: et his similia, ut <VI 308> inpositique rogis iuvenes ante ora paren- 25 tum et <XII 636> an fratris miseri letum ut crudele videres? et <XII 638> vidi oculos ante ipse meos et <XII 936> victum tendere palmas Ausonii videre.

444. AEQVORE IVSSO pro 'ipsi iussi'. et est usurpatum par-

12 Terentium] Adelph. V 7, 9 || 29 pro ipsi iussi] cf. Macrob. Sat. VI 6, 3

1 quae F || 2 teucros uero accipiamus F || 4 aliter ASM: alias reliqui || 5 erupti RL (corr. l) || qui obsidentur om. F || 7 ADDENSENT HF || 8 primo M || relato R relecto F || 10 gaudiusque RH || 11 ad v. 432 turba multitudinis constipatio. nam plurali numero . . . adhiberi hab. T || 13 nec add. Schoellius || puerperam Burmannus: perperam libri || 14 dissuadeat Burmannus || 15 aduersis F || bus (de hostibus) pereunt om. F || 17 ad MONET s. l. s. v. expositio . . . socios T || 18 agmentatque F || 19 ad FEROR s. v. ferri debeo id est ire T || ire debeo scripsi: credebo F redibo Daniel || 20 ad v. 443 hoc aspere et acerbe est dictum quia multo sunt graviora mala quae ante oculos nostros eueniunt quam quae audiantur. tale est et in secundo . . . ausonii videre T || 22 et] ut F || polito T || 23 licium F || fecisti] fecisse F, om. T || pirro F pirho T || 24 hoc ius ocus G || 25 regis F rugis T || 26 misere F miserae T || ut om. T || niderem F uidere T || 29 schol. ad v. 444 om. F || ipsi iussi] ipsius R

- ticipium: nam 'iubeor' non dicimus, unde potest venire 'iussus'. sic ergo hic participium usurpavit, ut Horatius verbum, dicens haec ego procurare et idoneus imperor et non invitus. ergo satis licenter dictum est, adeo ut huic loco Probus [hic corruptum] 5 alogum adposuerit.
445. TVM deinde.
446. STVPET IN TVRNO *id est in Turnum intuens.*
447. OMNIA quae omnia? an circa Turni arma et corpus?
448. TYRANNI regis superbi.
- 10 449. AVT SPOLIIS EGO IAM RAPTIS LAVDABOR OPIMIS AVT LETO INSIGNI dilemma argumentum, quod est ab utraque parte firmissimum et concludit adversarium. SPOLIIS OPIMIS quae dux duci detrahit, ut diximus supra <VI 855>, sunt spolia opima.
450. SORTI PATER AEQVVS VTRIQVE EST 'sorti' pro 'casui' et 'for-
15 tunae'. AEQVVS hoc est aequo animo feret, si cecidero: quia dixerat Turnus 'cuperem ipse parens spectator adesset'.
452. FRIGIDVS ARCADIBVS COIT IN PRAECORDIA SANGVIS prae-
sagio mortis futurae.
453. PEDES APPÀRAT IRE ne videatur pugnae iniquitate vicisse.

2 Horatius] ep. I 5, 21

nam iubeor . . . hic participium *om. LH (add. l) || iussus* quamvis interdum sic dicatur, ut Lucanus (III 146) 'cuius servaveris umbram si quidquid iubeare velis *add. Fabricius || 2 sic om. R || hoc participium R || dicens om. RLH (add. l) || 3 ergo libri || idoneus L, ut videtur, idoneos Ml || inperor H || 4 dictum est] dicemus L (corr. l) dicem H || huic Masl: hic ASRLH || probus a longam posuerit AS probus ad longam posuerit RLH probus hic corruptum .a. longam posuerit M. adeo ut huic loco Probus hic corruptum A longam posuerit Stephanus, adeo ut Probus huic loco corrupto alogum apposuerit vel hoc loco corrupto alogum posuerit Burmannus, ut hoc loco Probus ut corrupto alogum posuerit Steupius de Probis p. 85, ut Probus hunc locum corruptum aut ἀνορολογίαν posuerit Wollenbergius de Probo p. 11. cf. Bergkii opusc. philol. I p. 591, Ribbeckius prol. p. 151. hic corruptum cum unus Monacensis habeat haud scio an eam scripturam rectius dicas inde ortam esse quod ad a longam aliquis adscripserit hoc corruptum, ut Servii sint adeo ut huic loco (vel hoc loco) Probus alogum adposuerit (vel posuerit). quod si verum est Probus alogum posuisse putandus est quod poetam mendose scripsisse, non quod verba corrupta esse iudicaverit. cf. Isid. or. I 20, 27 'alogus nota quae ad mendas adhibetur'. hic ἄλογον Probus posuerit F. Schoellius. ceterum Maximiliano Bonnet qui Parisinum 7530, ex quo commentarius de notis editus est, iterum contulit, in eo codice a prima manu alongus scriptum esse, alogus correctori deberi visum est. || 7 ad STVPET I. T. S. V. intuens turnum T || 8 ad OMNIA S. V. et arma et corpus T || 11 dilemnum argumentum AS delima argumentum Ml argumentum dilemmatum F. Dilemma et est cornutus syllogismus argumentum Stephanus. cf. Serv. ad Aen. II 675 || quod . . . adversarium] quod adversarium ab utraque parte concludit F || 13 supra om. F || spolia opima sunt F || 14 ad SORTI S. V. conditioni casui fortunae, ad AEQVVS S. V. aequo animo T et] an vel? || 15 ferit F feret et si F. Schoellius || occidero Daniel || quia] quae F || 16 spectabor F || 19 ad PEDES A. I. S. V. ne uideretur aequa non vicisse pugna T*

454. SPECVLA CVM VIDIT AB ALTA hoc ad currus altitudinem spectat, leo ad Turni violentiam atque feritatem. et est ordo: ut que leo advolat, talis est Turni imago venientis.

457. CONTIGVVM postquam vidit eum venisse intra iactum teli, scilicet ut posset feriri. 5

458. IRE PRIOR PALLAS subaudis 'voluit'. alii 'ire' pro 'it' legunt, ut sit infinitivus pro indicativo. SI QVA si quo modo. FORS fortuna. et dictum est propter illud <284> audentes fortuna iuvat. AVSVM num pro 'audentem'?

460. PER PATRIS HOSPITIUM deest 'mei'. 10

461. TE PRECOR ALCIDE supra contra inferiorem hostem fluminis imploravit auxilium: nunc contra hostem maiorem viribus deum invocat virtute praestantem.

462. CERNAT SEMINECI ad illud quod ait Turnus 'cuperem ipse parens spectator adesset' hic dicit 'ipse suum cernat interitum'. 15

463. VICTOREMQUE FERANT MORIENTIA LVMINA TVRNI Donatus dicit 'meminerint', sed melius est 'sustineant', quasi pondus et poenam: nec enim meminisse possunt oculi.

465. LACRIMASQUE EFFVNDIT INANES hic ostendit eventum futurum. 20

467. STAT SVA CVIQVE DIES sectis philosophorum poetae pro qualitate negotiorum semper utuntur, nec se umquam ad unam alligant nisi quorum hoc propositum est, ut fecit Lucretius, qui Epicureos tantum secutus est. scimus autem inter se sectas esse contrarias: unde fit ut in uno poeta aliqua contraria inveniamus, non 25 ex ipsius vitio, sed ex varietate sectarum. illud namque quod ait in quarto <697> sed misera ante diem, Epicureorum est, qui casibus cuncta concedunt: nunc quod dicit 'stat sua cuique dies', stoicorum est, qui dicunt fatorum statuta servari. sane prudenter fecit ut fluxam et vagam opinionem Epicureorum daret homini, 30 *id est sibi*, — nam illud ex persona poetae dictum — hanc autem validam daret Iovi: nam stoici et nimiae virtutis sunt et cultores

21 sectis philosophorum e. q. s.] exscr. mythogr. III 9, 9

3 imago] magno R || venientis] Homerus (Il. III 23) ὡς τε λέων ἐγάγη μέγαλον ἐπὶ σώματι κούρου add. Fabricius || 4 vidit eum] vidus F || actum F || 5 possit HF || 6 voluit] voluit ire Daniel || alii ire Daniel: abire F || 7 legunt] an intellegunt? || pro om. G || ad si qva s. v. si quo modo T || si quando Daniel || 9 ad AVSVM s. v. audentem T || 11 fluminis . . . contra om. LH (add. l) || 14 ad] contra R || 15 hoc M || 19 eventum] exitum R euandrum H uentum F || 23 hoc om. RLH (add. l) || fecit] sicut R || 24 contrarias] uarias F || 29 est om. RL (add. l) || 31 dictum] in quarto add. M, est add. F

deorum. 'stat' autem fixa est. 'dies' vero tempus vitae; nam feminino usus est genere: cum enim masculino utimur, re vera diem significamus. sane prudenter negaturus a causa coepit, quia qui rogat, dum suspensus expectatione est, potest audire causam, cur sibi postea
 5 negatum sit; ceterum si statim neget, non admittit excusationem: ideo negaturus Iuppiter sic coepit. BREVE TEMPVS VITAE quia quandoque finitur: ipse paulo post <861> Rhaebe diu, res si qua diu mortalibus ulla est, viximus, item Cicero quid est enim hoc ipsum diu, in quo est aliquid extremum?

10 468. OMNIBVS EST magna consolatio, quae ostendit non esse dolenda communia. quis enim indignetur, contingere eum quod omnium est? SED FAMAM EXTENDERE FACTIS contra illud quod occurrebat, vitanda esse ardua, si communis omnibus mors esset, vita brevis, dicit ideo amandas esse virtutes, ut vitae breuitas fama et gloriae
 15 meritis possit augeri.

469. OPVS officium.

470. GNATI DEVM ut Achilles Thetidis, Memnon Aurorae, Ascalaphus Martis.

471. SARPEDON secundum Vergilii declinationem, ut <IX 694>
 20 nothum Sarpedonis alti, paenultima habebit accentum in nominativo; secundum Homerum, qui et Sarpedontos et Sarpedonos facit, et ultima et paenultima syllaba habet accentum. ETIAM SVA TVRNVNVM multi 'et iam' legunt, ut sit 'ecce'. et pertinet ad consolationem si cito periturus est ille qui vincit.

25 472. METAS fines, ut <I 278> his ego nec metas rerum nec tempora pono. PERVENIT bene ad exprimendum celerem mortis aduentum praeterito usus est tempore.

473. RVTVLORVM REICIT ARVIS respiciendo fecit partem feliciorum, ut <II 690> aspice nos hoc tantum: quicquid enim Iuppi-

1 stat fixa est] cf. Non. p. 391, 32 M. || 8 Cicero] pro Marcello 9, 27

2 nam cum masculino dicimus F || 3 prudenter . . . excusationem hab. T || cepit FT || quia . . . est] dum enim rogat et suspensus expectatione est T || 4 postea sibi T || 5 non T: nec F || 7 finitur] finitum F, ideo breue tempus dixit add. M1 || 8 mortalibus] egris add. R || viximus om. F || Cicero] uō F || quod F || enim om. R || 9 ipsum cicero diu M || in] iri AS || 11 eum] sibi Masvicius || quod omnium Daniel: quodemonium F quodemonio G quod δαιμόνιον Schoellius || 12 ostendere H || 13 si brevis est uita Serviani libri || 14 famae AS || 15 inmeritis F || 19 uergilii F || 20 paenultima F. Schoellius de acc. ling. lat. p. 213: ultima libri || habebit accentum] heccentum F || 21 sarpedonis et sarpedontos F || 23 multi et iam legunt] licet possit etiam legi multi et iam legunt M1 || et iam] et iam coni. Heymius || 24 si cito ASI: scito RLH sic cito M cito F || 26 ad exprimendam celerem mortem aduentum H ad primendum celeritatem mortis aduentum F || 29 quicquid ASMF1: quippe quidquid R quippe quod L quippe quid H

ter videt, admodum iuvat. REICIT 're' naturaliter brevis est et eam pro longa posuit: sic alibi reice, ne maculis infuscet vel- lera pullis: quod licet possit excusari, quia cum facit 'reici', 'i' inter duas vocales posita, producit superiorem, ut dicamus longam eam esse spe, quia per declinationem longa futura est: tamen quia 5 in hac re argumentum magis est quam ratio, dicamus ectasin factam, quae poetis plerumque conceditur.

475. FVLGENTEM DIRIPIT ENSEM ne iacto telo inermis esset.

477. VIAM MOLITA hoc est cum difficultate quaesivit: per quod et soliditas clipei, et minus firmus hastae iactus ostenditur. 10

478. STRINXIT tactu modico praeteriit: ita enim ab antiquis dicebatur: et est significatio levis vulneris.

479. FERRO PRAEFIXVM ROVR periphrasis hastae.

481. NVNC MAGE SIT legitur et 'nunc magis est', unus tamen sensus est. sed si 'mage' legamus, propter metrum dictum est pro 15 'magis', sicut etiam 'pote' pro 'potis': Persius (I 56) qui pote? viſ dicam? nugaris, cum tibi, calve: quod adeo in usum venit, ut etiam in prosa inveniatur: Cicero in frumentaria mage condemnatum hominem in iudicium adducere non posse.

PENETRABILE pro 'penetrabile' dicitur: nam quod penetrat 'penetrabile' 20 dicitur, quod autem penetratur 'penetrabile'.

482. TOT FERRI TERGA non dicit quot terga, sed multa.

483. CVM PELLIS quidam 'pellis' humiliter dictum accipiunt.

484. CVSPIS INGENS ita accipiendum est, ne incongruum sit, de puero si dixeris 'ingens pectus'. sane cuspidem abusive pro 25 hastae mucrone posuit.

485. ET PECTVS PERFORAT hic subdistingendum, ut 'ingens', sicut diximus, ad superiora possit referri.

2 reice] georg. III 389 | 9 MOLITA . . . quaesivit] cf. Don. ad Ter. Andr. IV 2, 24 || 15 pro magis e. q. s.] cf. Don. ad Ter. Adolph. II 3, 11 || 20 nam quod . . . penetrabile] exser. Isid. diff. verb. 435

1 uidit F || 3 reici 'i' inter ego: reiecit inter Hl reicit inter L reiacet inter R reieci inter reliqui || 4 vocales 'i' posita vulgo || 5 spe om. H || quia LH: qua ASRM p qua F || 6 re om. LH || ectasin] haectasin AS tectas in R et ectasin L sectas in H || 7 plerumque poetis AS || 8 DERIPIT F || acto L iacito F || 9 ad VIAM m. s. v. rei inanimatae dat sensum T || 11 scholia ad v. 478 et 479 hab. T || modico tactu T || ita . . . dicebatur om. T || 13 peristrasis G perifrasis est T || 14 NVNC RLHM: TVNC AS NYM F || MAGE SIT] MAGIS F || 15 est sensus F || magea R || 16 etiam pote] etiam potes H, om. F || potis L positus F: potes reliqui || 17 vis dicam] iuridicam F || mugaris R || cum tibi calve om. F || 18 cicero in uerrinis F || condemnatum ASRM (p del. a) || 20 schol. ad PENETRABILE om. F || pro penetrabili L (corr. l) pro penetrabili H dicitur om. A || nam . . . dicitur om. LH (add. l) || dicitur om. R || 22 quod F || 24 est om. F || 25 si dixeris om. F || 27 PERFORAT . . . SEQVNTVR om. H || ut ingens om. L (add. l)

487. ANIMVSQVE SEQVNTVR 'animus' pro anima: nam animus consilii est, anima vitae. *quidam secundum Epicureos animam per totum corpus divisam esse volunt, et exinde posse fieri ut quis amputata parte corporis vivat: animum vero esse τὸ ἡγεμονικὸν animae, sine quo vivere non possumus: ergo secundum sectam sibi notam poetam locutum.*

488. SONITVM SVPER ARMA DEDERE Homeri est ἀράβησε δὲ τεύχε' ἐπ' αὐτῶ.

491. REFERTE EVANDRO potest et hic distingui, potest et supra 10 'referte', ut sit 'Euandro remitto qualem meruit filium'.

493. QVIVQVIVD pro 'quodcumque': Plautus in Bacchidibus *quidquid est nomen sibi.* SOLAMEN HVMANDI EST solacium dolentis scilicet patris: quia hoc solacium est viventium, humare defunctos.

494. STABVNT constabunt. hoc ergo dicit: non illi parvo, non 15 parvo periculo, constabunt Aeneae hospitia. et est proverbialis sensus.

496. BALTEI potest et synaeresis esse 'baltei', potest et hypermetrus versus; nam sequens a vocali inchoat. balteus autem a numero singulari masculini est tantum generis: Iuvenalis <VI 256> balteus et tunicae et cristae: in numero vero plurali et neutri: 20 idem Iuvenalis <IX 111> quotiens rumoribus ulciscuntur baltea.

497. IMPRESSVMQVE NEFAS insculptum Danaidum nefas. Donatus tamen 'inpressum' dicit coactum, quod a patre compulsae sunt facere. *sane fabula talis est. Aegyptus et Danaus fratres fuere. sed*

1 nam . . . vitae] exscr. Isid. or. XI 1, 11; diff. verb. 37 || 7 Homeri] II. IV 504 || 11 Plautus in Bacchidibus] v. 19 Ritschl.

1 SEQVNTVR LF || 2 quidam . . . poeta loquitur (sic) hab. T || 3 totam T || 4 τὸ ἡγεμονικὸν Daniel: τὸ νομονικὸν F τὸ νομονικὸν T in ras. || sine qua F || 5 sectam om. F || notam sibi F || poeta locutus Daniel || 9 et hic distingui potest et supra R || supra 'referte'] ad superiora referri L superare ferte H || 10 qua-

lem meruit filium om. F || 11 QVIVQVIVD G || Plautus] plabitus F || haecidibus G || quicquid est nomen est sibi G || 13 solacium RF: solatium reliqui || 14 parvo non parvo periculo om. LHM (add. l). ceterum PARVO ASR || 15 hospitium F || 16 BALTHEI LF || sinheresis AS sineresis RL syneresis HM || baltei om. ASM, balthei F || 17 sequens . . . singulari om. LH (add. l) || inchoat F || autem . . . Iuvenalis balteus om. F || a numero ASMl: numero R in numero vulgo || 19 baltheus L || manicae Iuvenalis || et neutri est MI || 20 ut idem F || quoties R quotiens L || rumoris AS || balthea F || ad BALTEI quae Isidorus or. XIX 33, 2 de balteo exponit (balteum . . . dependent) in marg. Turonensis adscripta sunt || 21 scholium ad v. 497 hab. T || insculptum] inscultum L (corr. l) instultum H sculptumque FT || 22 compulsi H || sint compulsae T || ad Danaidum haec in marg. adscripsit l quorum (sic) fabula talis est. danaus et egistus belli filii fuerunt. ex his danaus l. filias habuit et egistus totidem filios. danaus coactus a fratre ut filias suas eius iuvenibus daret in matrimonium in ipso nuptiarum die gladios virginibus dedit quibus illae ex praecepto patris sponso suos interfecerunt excepta una (excepta Hypermetra quae Lynceum servavit Steph. et Fabr.): quae post facere collocata ediderunt Stephanus et Fabricius

*cum inter eos contentio de Memphidis imperio fuisset, multis saepe
 † aduotus contumeliis Danaus fratri Aegypto cessit imperio et relicta
 (patria) ad Peloponnesum perrexit. cuius cives ibi rex factus a suo
 nomine Danaos appellavit. quod cum Aegyptum momordisset, veritus,
 ne Danaus de filiabus per generos et nepotes auxilia conquireret, fraude 5
 concepta, filiis suis quinquaginta fratris filias in matrimonium postu-
 lavit. quas Danaus, dolorem exilii retinens, mox promisit. sed cum
 factae essent nuptiae, sponsae omnes sponso suos, monente patre Da-
 nao, nuptiali nocte necaverunt: sola Hypermestra servato Lynceo fugam
 dedit, qui post adeptus patruum Danaum interemit. hae Danaides 10
 apud inferos haec poenam habuisse dicuntur, ut in dolium pertusum
 aquam mittant. NEFAS declinatione caret. SVB NOCTE pro 'in nocte'.*

499. CLONVS EVRYTIDES laus ab artifice, ut <IX 302> mira
 quem fecerat arte Lycaon, item divini opus Alcimedontis.

CAELAVERAT AVRO NON AURO caelaverat, sed in auro.

15

500. OVAT iactat, gloriatur. et est ordo, quo spolio potitus ovat
 gaudetque.

501. NESCIA MENS HOMINVM hoc ad Turnum pertinet: quia
 propter hunc periturus est balteum, quem nunc se sustulisse laetatur.

502. SERVARE MODVM num quia 'nescia', ideo 'nec servare modum'? 20
 SVBLATA elata.

503. MAGNO CVM OPTAVERIT EMPTVM 'magno emptum', scilicet
 pretio: sic et alibi <II 104> et magno mercetur Atridae. et
 est sensus talis: erit tempus quo Turnus optabit quovis pretio redi-
 mere, ne ipse Pallantem occidisse videatur.

25

505. MVLTO GEMITV cum multo gemitu. MVLTO GEMITV lacri-
 mis: minus est hic 'cum'.

507. O DOLOR hos duos versus plerique a poeta dictos volunt,
 alii a sociis qui reportant cadaver. 'dolor' autem propter illud 'haec

14 divini] buc. III 37

1 memfidis F memfitidis T || 2 aduotus F provocatus T adductus Daniel.
 fort. adrosus vel violatus vel adfectus || imperio om. T || relicta patria scripsi:
 rfq. F, om. T. Minervae consilio Masvicius. possis et relicta Memphide || 3 pe-
 loponessum F poloponessum T || 4 danaus F || veritas F || 5 conquirere F ||
 6 quinquaginta Commelinus: ut F, om. T. ul Daniel, lacuna indicata. ultra
 Burmannus. error inde videtur ortus quod l. numeri nota pro 'vel' coniunctio-
 nis compendio habita est || filius F || postulavit in matrimonium T || 7 quas]
 qua T || exili F exillii T || 9 servato . . . interemit om. F || linceo T || 12 mit-
 tunt F || 13 CLONIVS L || EVRYTIDES H: EVRYTIDES F EVRYTIDES reliqui || 15 ceta-
 verat F || 16 ad OVAT s. v. iactat gloriatur T || 18 ad v. 501 hoc ex persona
 poetae dictum est et licet generalis (sic) sit proprie tamen ad turnum perti-
 net T || 20 ad ET SERVARE m. s. v. quia nescia ideo nec servare T || num quia
 scripsi: numquam F || 24 sensus autem talis est F || 26 cum multo gemitu]
 subaudi cum R, om. F || 28 duos an omittendum sit dubitat Ribbeckius

te prima dies bello dedit, haec eadem aufert', 'decus' propter *illud* 'cum tamen ingentes Rutulorum linquis acervos'.

510. *MALI TANTI de morte Pallantis scilicet, ut postea inferantur quae praeterea addit.* CERTIOR AVCTOR id est nuntius verus.

5 511. TENVI DISCRIMINE LETI modico mortis interstitio: per quod magna Pallantis virtus ostenditur, quo interempto omnis est in fugam conversus exercitus.

512. VERSIS fugatis.

513. *LATVMQVE PER AGMEN* 'latum limitem ardens agit per agmen',
10 id est facit: sic melius, quam si dicas 'latum per agmen'. ergo sic intellegamus, aut per ordinem, aut per hypallagen; nam et supra sic ait <IX 321> hāec ego vasta dabo et lato te limite ducam.

515. *PALLAS EVANDER IN IPSIS OMNIA SVNT OCVLIS* erat rectum: Pallas, Euander, mensae quas advena primas tunc adiit, dextraeque
15 datae, in ipsis omnia sunt oculis. sed perite scissa est narratio, per quam animus Aeneae perturbatus exprimitur.

517. *TVNC ADIIT* quidam 'tunc' pro 'quondam' accipiunt.

518. *QVATTVOR HIC IUVENES* emphasis virtutis quod multos, quod iuvenes, quod armatos, quod rapit: minus enim fuerat si dixisset 'capit':
20 unde in XI. <81> vinxerat et post terga manus, quos mitteret umbris inferias.

519. *INFERIAS QVOS IMMOLET VMBRIS* inferiae sunt sacra mortuorum, quod inferis solvuntur. sane mos erat in sepulchris virorum fortium captivos necari: quod postquam crudele visum est, placuit
25 gladiatores ante sepulchra dimicare, qui a bustis bustuarii appellati sunt.

520. *CAPTIVO SANGVINE* pro 'captivorum', ut <VII 184> captivi pendent currus, item <II 765> captivaque vestis congeritur: et est, ut diximus, speciosus ornatus.

30 521. *MAGO* datus est, ut supra <401> Ilo namque procul. *CONTENDERAT adversum iecerat.*

522. *ILLE ASTV* 'astu' pro scientia bellica. *SVBIT* subsidit.

3 ad MALI TANTI s. v. id est de morte pallantis T || MALI TANTI] ADVOLAT AENEAE F || 5 schol. ad TENVI D. L. post fugatis hab. F || per] propter F || 6 quo] quod eo L || 7 uersus AS || 9 agit id est facit per agmen F || 10 sic . . . agmen om. F || ergo . . . hypallagen om. LH (add. l) || ergo] et F || 14 primus HM || 16 exprimitur] ostenditur F || 17 ad TVNC s. v. quondam T || quodam F || 18 ad v. 518 enfasis est hoc loco uirtutis quod multos quod iuvenes quod armatos quod uiuentes rapuerit T || enfasis F || 20 post erga G || 22 QVAS F || 23 quod . . . solvuntur] ab inferis dictae F || quod] quae R || 25 bustuarii H bustiarii F || dicti sunt F || 26 sunt] nam et homerus facit ab achille seruari quos ad patrocli sepulcrum immolet (II. XXI 26) ὁ δ' ἐπὶ κἀμὲ χεῖρας ἐναίρων . . . θανάτους add. D || 29 ut dictum est F || 31 schol. ad CONTENDERAT et ILLE A. hab. T || 32 astu om. G || subsidus R subiit M subdidit F

524. PER PATRIOS MANES ET SPES SVRGENTIS IVLI per eas personas rogat, propter quas precatur. *et bene, ut in belli calore, breviter omnes locos ad impetrandam veniam complectitur.*

526. PENITVS DEFOSSA TALENTA multi enim divitias suas obreabant: unde Horatius quid iuvat inmensum te argenti pondus et auri furtim defossa timidum deponere terra? sane melius 'infossa' diceret, quam 'defossa', ad quod est metri necessitate compulsus: nam fugit dubiam syllabam. *et quidam volunt, tria genera argenti vel auri poetam complexum, signatum, factum, infectum: signatum, quod in vasis et signis, ut 'caelati argenti'; infectum quod 10 in massis, ut 'infectique mihi'. atqui talentum non ad numerum solet, sed ad pondus referri; nisi forte usum temporis sui heroicis temporibus poeta voluerit applicare.*

528. NON HIC VICTORIA TEVCRVV VERTITVR in meo scilicet interitu. Lucanus <III 337> non pondera rerum, nec momenta 15 sumus.

529. DABIT DISCRIMINA 'dabit' aut compensabit, aut faciet, ut quas turbas dedit. 'discrimina' autem differentiam circa eventum et victoriam.

532. GNATIS PARCE TVIS 'talenta parce' per accusativum Plautine dictum, qui ait in Milite <IV 6, 5> parce vocem. sane qui in 20 Vergilium scripsit declamationes, de hoc loco hoc ait ex persona Aeneae: 'inprobus es, qui aut regi dones, aut filios exheredes'. 'parce' autem est secundum antiquos 'serva', ut apud Lucilium et Ennium invenitur. quod autem dicit 'gnatis parce tuis', cum supra

5 Horatius] sat. I 1, 41 | 17 quas turbas dedit] Ter. Eun. IV 3, 11 | 23 apud Lucilium] ex libr. inc. CXVIII Muell. | 24 Ennium] cf. Vahleni ad ann. v. 200 adnotatio | quod autem dicit e. q. s.] cf. Gell. II 13 et Don. ad Ter. Hec. II 1, 15

2 propter quod F | precatur] petatur H, aeneas add. MI | ad rrr r. n. s. v. bene . . . complectitur T | breviter om. T | 3 inperandam F perandam G | 6 tumidum F | supponere R ponere H | 8 syllabam] et hic locus est homeri (II. VI 46) ζώγρησ' Ἀργείος τίε . . . ἐπὶ πρηστῶν Ἀχαιῶν add. D | ad TALENTA in marg. talentum non ad numerum sed ad pondus solet referri. usum temporis sui heroicis temporibus noluit applicare, s. v. 527 tria genera auri et argenti est poeta complexus signatum in caelatis vasis factum in speciebus dinercia. infectum in massis T | gera G (genera g) | 10 signatum . . . signis] signatum est quod in nummis, factum quod in vasis et signis Massicius ex Isidoro, ut videtur, cuius haec verba sunt (or. XVI 18, 13) 'tria autem sunt genera argenti et auri et aeris: signatum, factum, infectum. signatum est quod in nummis est, factum est quod in vasis et signis, infectum quod in massis'. cf. praef. p. XLV. refutavit interpretis ineptias Heynius. | 14 ad nos n. s. v. id est in meo interitu T | 17 ad DABIT s. v. compensabit sine faciet, ad DISCRIMINA s. v. id est . . . victoriam T | facit F | 20 dictum] noluit add. G | in] inter LH (corr. i), om. AS | 21 dedamnationes scripsit F | declinationes SH [de] in ASM | 24 GNATIS PARCE TVIS atqui supra dixit gnatoque patrique. quo modo ait gnatis? non est contrarium Serriani libri

te prima dies bello dedit, haec eadem aufert², 'decus' propter *illud* 'cum tamen ingentes Rutulorum linquis acervos'.

510. *MALI TANTI* de morte Pallantis scilicet, ut postea inferantur quae praeterea addit. CERTIOR AVCTOR id est nuntius verus.

511. TENVI DISCRIMINE LETI modico mortis interstitio: per quod magna Pallantis virtus ostenditur, quo interempto omnis est in fugam conversus exercitus.

512. VERSIS fugatis.

513. *LATVMQVE PER AGMEN* 'latum limitem ardens agit per agmen', id est facit: sic melius, quam si dicas 'latum per agmen'. ergo sic intellegamus, aut per ordinem, aut per hypallagen; nam et supra sic ait <IX 321> hæc ego vasta dabo et lato te limite ducam.

515. *PALLAS EVANDER IN IPSIS OMNIA SVNT OCVLIS* erat rectum: Pallas, Euander, mensae quas advena primas tunc adiit, dextraeque datae, in ipsis omnia sunt oculis. sed perite scissa est narratio, per quam animus Aeneae perturbatus exprimitur.

517. *TVNC ADIIT* quidam 'tunc' pro 'quondam' accipiunt.

518. *QVATTVOR HIC IYVENES* emphasis virtutis quod multos, quod iuvenes, quod armatos, quod rapit: minus enim fuerat si dixisset 'capit': unde in *XL* <81> vinzerat et post terga manus, quos mitteret umbris inferias.

519. *INFERIAS QVOS IMMOLET VMBRIS* inferiae sunt sacra mortuorum, quod inferis solvuntur. sane mos erat in sepulchris virorum fortium captivos necari: quod postquam crudele visum est, placuit gladiatores ante sepulchra dimicare, qui a bustis bustuarii appellati sunt.

520. *CAPTIVO SANGVINE* pro 'captivorum', ut <VII 184> captivi pendent currus, item <II 765> captivaque vestis congeritur: et est, ut diximus, speciosus ornatus.

521. *MAGO DATIVUS* est, ut supra <401> Ilo namque procul. *CONTENDERAT adversum iecerat.*

522. *ILLE ASTV* 'astu' pro scientia bellica. *SVBIT* subsidit.

3 ad *MALI TANTI* s. v. id est de morte pallantis *T* || *MALI TANTI* | ADVOLAT AENEAE *F* || 5 *schol.* ad *TENVI* d. l. post fugatis hab. *F* || per] propter *F* || 6 quod] quod eo *L* || 7 versus *AS* || 9 agit id est facit per agmen *F* || 10 sic . . . agmen om. *F* || ergo . . . hypallagen om. *LH* (add. *D*) || ergo] et *F* || 14 primus *HM* || 16 exprimitur] ostenditur *F* || 17 ad *TVNC* s. v. quondam *T* || quodam *F* || 18 ad v. 518 enfasis est hoc loco virtutis quod multos quod iuvenes quod armatos quod viventes rapuerit *T* || enfasis *F* || 20 post erga *G* || 22 *QVAS* *F* || 23 quod . . . solvuntur] ab inferis dictae *F* || quod] quae *R* || 25 bustuarii *H* bustuarii *F* || dicti sunt *F* || 26 sunt] nam et homerus facit ab achille servari quos ad patrocli sepulchrum imolet (*Il.* XXI 26) ὁ δ' ἐπεὶ κάμει χειρᾶς ἐναίλων . . . θανόντος add. *D* || 29 ut dictum est *F* || 31 *schol.* ad *CONTENDERAT* et *ILLE A.* hab. *T* || 32 astu om. *G* || subsidus *R* subit *M* subdidit *F*

524. PER PATRIOS MANES ET SPES SVRGENTIS IVLI per eas personas rogat, propter quas precatur. *et bene, ut in belli calore, breviter omnes locos ad impetrandam veniam complectitur.*

526. PENITVS DEFOSSA TALENTA multi enim divitias suas obreabant: unde Horatius quid iuvat inmensum te argenti pondus et auri fartim defossa timidum deponere terra? sane melius 'infossa' diceret, quam 'defossa', ad quod est metri necessitate compulsus: nam fugit dubiam syllabam. *et quidam volunt, tria genera argenti vel auri poetam complexum, signatum, factum, infectum: signatum, quod in vasis et signis, ut 'caelati argenti'; infectum quod in massis, ut 'infectique mihi'. atqui talentum non ad numerum solet, sed ad pondus referri; nisi forte usum temporis sui heroicis temporibus poeta voluerit applicare.*

528. NON HIC VICTORIA TEVCRVN VERTITVR in meo scilicet interitu. Lucanus (III 337) non pondera rerum, nec momenta sumus.

529. DABIT DISCRIMINA 'dabit' aut compensabit, aut faciet, ut quas turbas dedit. 'discrimina' autem differentiam circa eventum et victoriam.

532. GNATIS PARCE TVIS 'talenta parce' per accusativum Plautine dictum, qui ait in Milite (IV 6, 5) parce vocem. sane qui in 20 Vergilium scripsit declamationes, de hoc loco hoc ait ex persona Aeneae: 'inprobus es, qui aut regi dones, aut filios exheredes'. 'parce' autem est secundum antiquos 'serva', ut apud Lucilium et Ennium invenitur. quod autem dicit 'gnatis parce tuis', cum supra

5 Horatius] sat. I 1, 41 || 17 quas turbas dedit] Ter. Eun. IV 3, 11 || 23 apud Lucilium] ex libr. inc. CXVIII Muell. || 24 Ennium] cf. Vahleni ad ann. v. 200 adnotatio || quod autem dicit e. q. s.] cf. Gell. II 13 et Don. ad Ter. Hee. II 1, 15

2 propter quod F || precatur] petatur H, aeneas add. MI || ad PER P. M. s. v. bene . . . complectitur T || breviter om. T || 3 inperandam F perandam G || 6 timidum F || supponere R ponere H || 8 syllabam] et hic locus est homeri (II. VI 46) ζώγῃσι Ἀργείος νιέ . . . ἐπὶ νηυσὶν Ἀχαιῶν add. D || ad TALENTA in marg. talentum non ad numerum sed ad pondus solet referri. usum temporis sui heroicis temporibus voluit applicare, s. v. 527 tria genera auri et argenti est poeta complexus signatum in caelatis uasis factum in speciebus diversis. infectum in massis T || gera G (genera g) || 10 signatum . . . signis] signatum est quod in nummis, factum quod in vasis et signis Masvicius ex Isidoro, ut videtur, cuius haec verba sunt (or. XVI 18, 13) 'tria autem sunt genera argenti et auri et aeris: signatum, factum, infectum. signatum est quod in nummis est, factum est quod in vasis et signis, infectum quod in massis'. cf. praef. p. XLV. refutavit interpretis ineptias Heynius. || 14 ad NON H. S. V. id est in meo interitu T || 17 ad DABIT s. v. compensabit siue faciet, ad DISCRIMINA s. v. id est . . . victoriam T || facit F || 20 dictum] uolunt add. G || in] inter LH (corr. I), om. AS || 21 dedamnationes scripsit F || declinationes SH || de] in ASMI || 24 GNATIS PARCE TVIS atqui supra dixit quatoque patrique. quo modo ait gnatis? non est contrarium Serviani libri

dixerit 'gnatoque patrique', non est contrarium: nam 'liberos' etiam unum dicimus filium, adeo ut Terentius etiam filiam 'liberos' dixerit, ut in Hecyra <II 1, 15> qui illum dignum decreverunt, suos cui liberos committerent, ubi pater de filio ad uxorem loquitur. 5 ergo usurpavit, respiciens ad 'liberos', ut gnatos de uno diceret. COMMERCIA vicissitudines et ignoscendi facultatem; *vel captivorum redemptionem.*

533. IAM TVM PALLANTE PEREMPTO pro 'iam tum cum Pallantem peremit'.

10 534. HOC PATRIS ANCHISAE MANES idem sentire et patrem et filium dicit, quasi hoc commodum ad illos pertineat.

537. NEC PROCVL HAEMONIDES hoc nomen licet possit esse patronymicon, quia in 'des' exit, ut dicamus Haemonis filius, tamen melius est ut id proprium esse dicamus, quia nusquam aliud nomen 15 eius aut praemissum est aut secutum: ergo simile est patronymico, ut sit 'Haemonides' sicut Thucydides.

538. INFVLA fascia in modum diadematis, a qua vittae ab utraque parte dependent: quae plerumque lata est, plerumque tortilis de albo et cocco.

20 539. INSIGNIBVS ARMIS Asper sic legit et utitur Sallustii exemplo, qui ait equo atque armis insignibus: Probus vero 'insignibus albis' dicit legendum, ut vestes albas accipiamus, quae sunt sacerdotibus congruae, sicut Statius de Amphiarao dicit.

540. AGIT CAMPO insequitur per campum.

25 541. IMMOLAT quasi victimam, ut ille consueverat: nam hoc verbo ad sacerdotis nomen adlusit. sane immolari proprie dicuntur hostiae, non cum caeduntur, sed cum accipiunt molam salsam: Cato in originibus ita ait Lavini boves immolatos, prius quam cae-

17 fascia . . . cocco] exscr. Isid. or. XIX 30, 4 || 20 Sallustius] hist. inc. 85 D. 53 Kr. || 25 quasi . . . adlusit] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VII 710 || 27 Cato in originibus] II fragm. 27 Iord., 55 Peter.

3 ut ante in om. F || haecira AS echyra R echira L ecyra HMF || decreuerant AS decreuerint F || 4 libertos committerent H || filia exemplaria impressa pleraque || 5 ut gnatos] gnatos AS (ut gnatos a cum gnatos s) gnatos cum M || 6 COMMERTIA RLM || schol. ad COMMERCIA hab. T || vicissitudines] belli add. T || et-om. F || facultatem ignoscendi F || vel] siue etiam T || 12 esse et patronymicon L || 14 id] ad AS || numquam MF || 15 permissum F || 16 tuchidides ASL thuchidides R heūcydides H tuchydides M tydides F || 18 quae] quia F || 20 legunt F || 22 albus R || albas uestes F || 23 sunt om. F || congruum F || ^{purpureas} dicit de amphiarao F || eam fiaraco R amfiaraco H || dicit] albaque punciæas interplicat infula cristas (Theb. IV 218) add. D. Barthius Servium de Theb. VI 330 sq cogitasse dicit || 24 ad AGIT s. v. insequitur per campum T || 27 con ceduntur G || 28 lauini F Lauius Daniel || immolatus F, corr. Masvicius

derentur profugisse in †siciam. INGENTIQUE VMBRA TEGIT aut magnitudine corporis sui, aut clipei obumbrat eius cadaver: aut 'ingenti umbra', id est morte tegit, ut <746> in aeternam clauduntur lumina noctem: aut 'ingenti umbra tegit' secundum usum accipiendum, id est insultatione eum opprimit et adumbrat, ut 5 *superatos dicimus adumbratos: aut 'ingenti umbra tegit' † aut inferior tegat adversum hostes a fortiore quod institutum uiuunt causa spoliiorum detrahendorum: sequitur enim 'arma Serestus lecta refert humeris'.* SERESTVS Serestos duos intellegamus, unum in castris et unum cum Aenea: nam Troiani nondum erupere de castris, ut in- 10 tellegamus eum quem supra <IX 169> dixit. ergo duo sunt; nec mirum, cum et ipse dixerit, quod exemplo esse possit <124> Assaracique duo.

542. LECTA REFERT proprie dixit: nam spolia quae aptantur tropaeis, legi dicuntur, id est eligi. TIBI REX GRADIVE ut <VI 18> 15 *tibi, Phoebe, sacravit.* TROPAEVM declinatio latina est, unde paenultima habebit accentum; in numero vero plurali quia tropaea dicimus, sicut Graeci, nec aliquid inde mutilamus, erit in antepaenultima accentus, sicut apud Graecos.

543. INSTAVRANT ACIES κατὰ τὸ σιωπώμενον ante fusas acci- 20 pimus ex eo quod dixit 'instaurant'. VVLCANI STIRPE CREATVS notandum stirpem de patre dictam, cum semper de longa generis significatione dicatur.

544. VENIENS pro 'qui venerat'.

545. DARDANIDES patronymicon a maioribus. ANXYRIS ENSE 25 *SINISTRAM quidam ex hoc volunt intellegi etiam Vmbronem occisum: constat enim vere ab Aenea occisum, sicut ipse in catalogo ait <VII 756> sed non Dardaniae medicari cuspidis ictum evaluit.*

22 cum semper . . . dicatur] exscr. Isid. or. IX 5, 13

1 in silvam *Brissonius de form.* 1 27. cf. *Iordani adnot.* || 3 tegit *om.* *F* || ut] aut *F* || in aeternum nam c. l. nocte *H* || 5 insultatione] in salutatione *AS* vel in salutatione insultatione *L* (vel in salutatione *del. l*) exultatione *F* || 6 superato *F* || aut] ut *Daniel.* ut inferiorem tegit adversum hostes fortior *Masvicius.* malim ut inferior tegitur a. h. a fortiore || 7 minuit *Daniel* innuit *Burmennus,* fortasse recte. videtur enim interpret poetae hoc tribuisse: *Aeneam Haemonidis corpus quasi umbram texisse, ut ipse tutus spolia detraheret.* ut inferior (*i. e. Serestus*) tegatur a. h. a. f. q. i. volunt *Schoellius* || 9 scholium ad *SERESTVS om.* *F* || 10 nam *ASRI:* tamen *LHM* || 15 tropeis *HF* tropeis *reliqui* || legi *om.* *R* || id est eligi] unde ista legit *F* || 16 TROPEVM *ASRM* TROPHAEVM *L* TROPAEVM *HF* || 17 habebit . . . in antepaenultima *om.* *LH* (*add. l*) || habet *l* || vero *om.* *R* || 18 mutamus *Lion,* inde mutamus *Schoellius de acc. ling. lat.* p. 210 || erit . . . Graecos] erit graecus accentus scilicet tertia syllaba a fine *F* || 20 ante] nam ante *L* || fusos *RH* confusas *L* || 21 ex . . . instaurant] ergo instaurant aduersus aenean *F* || STIRPE . . . notandum *om.* *M* || 22 dictum *H* || 24 ad *VENIENS s. v.* pro cui (*sic*) uenerat *T* || 26 nolunt intellegi nolunt *F* || 27 sicut ipse hoc libro in catalogo *Daniel* || 28 dardanum edicari *F* || ebaluit *F*

546. DEIECERAT plusquamperfecto usus est ad exprimendam celeritatem, ut <XII 430> suras incluserat auro.

547. DIXERAT ILLE ALIQUID proverbialiter dictum est, ac si diceret, non mirum sic occisum esse eum qui sibi plurimum ad-
5 rogabat. *Cornutus ut sordidum inprobat.*

548. CAELOQVE ANIMVM FORTASSE FEREBAT forte se exaequaverat caelo, ut de Aenea Drances <XI 125> quibus caelo te laudibus aequem: aut 'ferebat' elevabat, quod solus esset maiore senectute victurus, debellatis omnibus, id est Aenea cum suis.

10 549. LONGOS pro 'multos'.

551. SILVICOLAE FAVNO DRYOPE QVEM NYMPHA CREARAT Faunus hoc loco quidam rusticus intellegendus est, non deus, sicut supra Anxyr, quem legimus Iovem. alii Fauni filium, sed antequam
15 Faunus in deorum numero reciperetur. non nulli etiam nympham non deam volunt, sed graece sponsam dictam, vel quae recens nupta sit, ne incredibile sit ex duobus numinibus procreatum esse mortalem: quamquam haec numina secundum Aristotelem aliquando moriantur: nam et Eryx, Veneris et Neptuni filius, ab Hercule occisus est.

522. ILLE REDVCTA id est longa, ut <VI 703> interea videt
20 Aeneas in valle reducta. et intellegimus protenta hasta Tarquiti arma esse inpedita. alii 'reducta' retro acta dicunt, quod non procedit.

553. INPEDIT non permisit usui esse ad protegendum Tarquitium.

555. DETVRBAT TERRAE hoc est in terram.

25 556. SVPER HAEC INIMICO PECTORE FATVR quaeritur quid tantum iste commiserat, ut sic saeviret Aeneas? sed ubique de morte Pallantis obicitur dolor.

557. ISTIC NVNC sarcasmos est, id est hostilis inrisio. 'istic' autem pro 'hic'. NON TE OPTIMA MATER utrum vere mater, an terra
30 patria?

4 adrogabat] μή μέγ' εἴπης add. Fabricius. cf. Soph. Ai. 386 μηδὲν μέγ' εἴπης || 5 Corintus Daniel Corinthus Commelinus || 6 exaequaverat se M || 7 quibus] p quibus R || 8 aut ferebat add. Daniel. elevabat autem . . . cum suis in dextro Floriacensis margine a manu recentiore scripta sunt || 11 faunus quidam hoc loco F || 12 intellegendum F || non] nam F || 13 ansyr F || 14 etiam] et F || 15 sed om. LH (add. l) || dictam sponsam M || dictum F || 17 quamquam] quandoque R || aristotilem ARF aristotelem LH || moriantur] perire credantur F || 18 Neptuni nuptum F || 20 tarcyti ASRL tarquito H tarquiti F || 23 ad INPEDIT h. s. v. non permittit usui esse ad se protegendum T || tarquinium F || 24 ad DETVRBAT r. s. v. deicit in terram T || 25 ad INIMICO p. f. s. v. irato. et hoc dicendo exprimit irati personam, et haec omnia morte pallantis agebantur T || quid] qd F || 26 seruiret G || 28 ISTINC R ISTA H || sarcasmos HM arcaismos F || inrisio] homeri est uersus (Il. XXI 122) ἐνταῦθα νῦν κείσο . . . ἀγέεα δημόν add. D || ad ISTIC s. v. hic T || 29 ad OPTIMA m. s. v. aut re uera mater aut patria terra T

558. PATRIO SEPVLCHRO *aut* etiam hinc apparet, Faunum hominem fuisse: *aut, ut quidam volunt, potest hoc ad matrem referri, ut dicat Aeneas quod mater cum sepelire non possit in sui patris monumentis, id est in avi eius materni.*

559. ALITIBVS FERIS σαρκοφάγοις οἰωνοῖς: *Plautus avi me ferae 5 similem faciam, ut praedicas.*

560. INPASTI ita avidi, ut semper credantur inpasti, sicut de harpyiis dixit <III 217> et pallida semper ora fame, quasi fame.

561. PRIMA AGMINA *qui agminis erant primi.*

562. FORTEMQVE NYMAM FVLVVMQVE CAMERTEM *fulvum ξανθόν. horum 10 in catalogo meminit.*

564. AVSONIDVM pro 'Ausonidarum', sicut 'deum' pro 'deorum': nam 'Ausonidum' a genere feminino venit ut 'haec Ausonis' et 'haec Ausonides'. 'Ausonidarum' vero venit ab eo quod est 'hic Ausonida huius Ausonidae'. TACITIS REGNAVIT AMYCLIS inter Caietam et 15 Terracinam oppidum constitutum est a Laconibus, qui comites Castoris et Pollucis fuerunt — *cum Glauco, filio Minois, in Italiam venerunt et misti cum Ausonis* — et ab Amyclis, provinciae Laconicae civitate, ei inditum nomen est. Lacones itaque isti cum secundum Pythagoream sectam a caede omnium animalium abstinerent 20 — unde Iuvenalis <XV 173> cunctis animalibus abstinuit qui tamquam homine — et ex vicinis paludibus natas serpentes occidere nefas putarent, ab iisdem interempti sunt: unde Amyclas tacitas dicit, id est Pythagoreas: nam Pythagorica virtus est quinquennale silentium. *Cicero propter nimiam modestiam perisse illos ait, dum a finitimis accipiunt iniurias et tacent eas.* est et alia expositio: 25 cum frequenter falso nuntiarentur hostes et inani terrore civitas quassaretur, lata lege cautum est ne quis umquam hostis nuntiaret

5 Plautus] Captivi I 2, 14

1 hic *ASR* || 5 capto φάρσις κλωσ *F* σαρκοφάγοις δένεισι *Daniel* οἰωνοῖς *ego* || 8 arpiis *ALHF* arpyis *RM* || ora famae *L* ora stime *F* || quasi fame *ASMl*: quasi famae *R* quasi prae fame *H* quasi de fame *F* quasi famelicae *Fabricius*. *cf. Serv. ad Aen.* III 218 || 9 *ad* PRIMA A. S. V. qui primi erant agminis id est praecipui et praestantes virtute *T* || FVLVAM *F* || 10 *ad* FVLVVMQVE S. V. aut splendidum aut rufum aut flavum *T* || 11 in catalogon *F* || 13 haec ausonides *ASLM*: huius ausonidis *R* haec ausonides *H* haec ausonidis *F* || 14 venit *om.* *F* || 15 huius] et hic *F* || AMYCLIS *ALH* MYCLIS *R* || caietam *ASM* || et Terracinam *om.* *M* || 16 tarracinam *AS* terrecinam *L* terraecinam *H* || 18 *expectatur* et misti sunt cum Ausonibus || provinciae suae laconicae *F* || 20 pitagoricam *L* progoream *H* pitagoriam *F* || 21 unde . . . homine *om.* *F* || a cunctis *ASMl* || se abstinuit *ASM* || qui *AS*: quia *RLH*, *om.* *Ml* || 22 homine] homines *AS*, *om.* *RLH*, ab hominibus *Ml* || et *om.* *RLH* (*add. l*) || ex vicinis] a tucinis *F* || notos *R* natos *L* || 23 amielis tacitis *R* || 25 uimiam *F* || illo *F* || 26 et tacentas *F* || 27 inani terrore] iam in errore *F* || 28 quassaretur] concuteretur *F*

adventum. postea cum vere hostis veniret, nullo nuntiante, ex in-
 proviso civitas capta est: unde tacitae Amyclae dictae sunt, quod
 periere silentio. hinc est quod ait Lucilius mihi necesse est
 loqui: nam scio Amyclas tacendo perisse. *vel 'tacitis' de qui-*
 5 *bus taceatur, id est ignobiles et non dignae aliqua opinione: vel hypal-*
lage est pro 'ipse tacitus'.

565. AEGAEON QVALIS ipse est qui et Briareus dicitur, Caeli
 et Terrae filius. alii hunc ex Terra et Ponto natum dicunt, qui habuit
 Cottum et Gygen fratres. hic contra Titanas Iovi adfuisse dicitur, vel,
 10 *ut quidam volunt, Saturno.* IGNEM PECTORIBVS ARSISSE Asper
 dicit, ignem hunc animae intellegendum calorem, venientem ex
 ferocia, ut sit 'cum vim suae crudelitatis efflaret', *ut in georgicis*
 <II 140> *spirantem naribus ignem de equo.* alii ignem hunc ful-
 minis volunt, ut sit dictum quemadmodum in primo <44> illum
 15 *expirantem transfixo pectore flammam.* sane notandum 'ignem
 arsisse', cum igni alia res ardeat.

567. IOVIS CVM FVLMINA CONTRA quia dicitur flammam emisisse ori-
 bus suis contra Iovis fulmen. Homerus nihil dicit aliud, quam cen-
 tum manus eum habuisse et auxilio eum Iovi adversus Neptunum,
 20 *Iunonem et Minervam fuisse.* et forte aut suum ignem, aut Iovis ac-
 ceptum spirasse pro eo, ut sit 'contra' non adversus Iovem, sed simi-
 liter, a pari, ut Terentius in Adelphis in capite comoediae <I 1, 25>
ille ut item contra me habeat facio sedulo.

568. PARIBVS id est inter se paribus.

25 569. SIC ut non unam manum putares: namque ad hoc pertinet

3 Lucilius] fals. adscript. XXVI Muell. cf. Ribbeckii adnot. ad Afran. Pro-
 dit. I || 7 cum schol. ad v. 565 et 567 cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. II 596 ||
 18 Homerus] Il. I 403

1 postquam *F* || veniret *om.* *LH* (*add. l.*) || 3 hinc . . . Lucilius] unde luci-
 lius ait *F* || est *om.* *H* || 4 sico *H* || amielas *RLF* miclas *H* || ad TACTIS R. A.
 s. v. de quibus . . . pro ipse tacitus uolens *T* || nel tacite *F* || 5 teceatur *F* ||
 et indignae *T* || vel] el *F* || 7 Briareus] homerus ἐν τῷ (sic) ἄ Ἰλιάδῳ (403) ὄν
 Βριάρεων καλέουσι θεοί, ἀνδρες δὲ τε πάντες Ἀργείων in marg. *add. D.* his
 in VI. (287) 'et centumgeminus Briareus' *add. Fabricius* || 8 ponte *F* || 9 Cot-
 tum scripsi: coeum *F* || gigen *F* || 10 IGNEM ARSISSE IN PECTORIBVS *F* || ARSSE *R* ||
 ARSISSE Asper] Aristaeus *H* || 11 animae] anime *RH* nā nimium *F* na* nimium
 Daniel, inde nativum Masvicius animae nimium Burmannus || calorem] ex-
 calare *H* || 12 suam *F* || afflaret *L* || ut . . . de equo] non edidit Daniel. non
 tauri spirantes naribus ignem Vergilius || 16 alia ardeant *F* || 17 emisse *F* ||
 18 Iovis Masvicius: iouem *F* || 19 cum *F* || 20 ad v. 567 in marg. quidam in-
 tellegunt aut suum aut iouis ignem acceptum spirasse ut sit contra non ad-
 uersus sed similiter id est a pari quia secundum fabulam ioui dicitur affuisse
 pugnantī contra titanam *T* || 21 spirasse pro eo] intellegendus est *vel* fingitur
vel simile quid videtur supplendum esse. et forte ait aut (l. 20) Schoellius || non
T: nra *F* nostra Daniel || 24 ad PARIBVS s. v. inter se *T*

comparatio, ut intellegamus, eum multitudinis vice dimicasse.

DESAEVIT autem hic valde saevit, alias saevire desinit.

570. INTEPVIT MVCRO nimia scilicet caede.

571. QVADRIIVGES propter homoeoteleuton noluit dicere 'quadriugos', et contulit se ad aliam declinationem: nam et 'quadriuges' 5 et 'quadriugos' dicimus, sicut 'inermis' et 'inermus', 'exanimis' et 'exanimus'.

572. ATQVE ILLI equi scilicet, nam ad superiora retulit: quod sciendum est esse vitiosum; interposuit enim 'adversaue pectora'.

LONGE GRADIENTEM longis gradibus incedentem: et est militaris 10 incessus. *aut e longinquo.*

574. EFFVNDVNTQVE DVCEM et hoc loco omisit occisum, ut supra <545> *Dardanides contra furit.*

575. BIIVGIS erit nominativus 'hic biugus': nam *alias* biugibus faceret, si esset tertiae formae ab eo quod est 'hic biugis, huius 15 biugis'.

579. ADVERSAQVE INGENS hoc est adversus ipse cum hasta apparuit. et bene 'ingens' visus, cum adversa hasta minaretur.

581. NON DIOMEDIS EQVOS NEC CVRRVM CERNIS ACHILLIS duos obicit a quibus est victus Aeneas, nec tamen usquequaque: nam 20 eorum impetus evitavit.

583. VESANO hic poeta adfectionem suam accommodavit dicendo 'vesano'.

585. DICTA PARAT potest legi et 'dicta parat contra'.

586. PRONVS PENDENS 'pronus' nomen est, nam et comparatur, 25 ut 'pronior'. si autem participium esset, fieret vitiosa elocutio sine interpositione coniunctionis.

587. ADMONVIT praeterito praesenti. PROIECTO extento, ut <III 699> *proiectaque saxa Pachyni. PROIECTO] id est ante iacto.*

2 ad *DESAEVIT* s. v. hoc loco valde saevit *T* || 4 quadriugos dicere *F* || 5 contulitque *M* || se ad aliam . . . dicimus *om. LH (add. l)* || quadriugos et quadriugis *F* || 6 inermes et inermos *ASML* inermus et inermis *F* || exanimis et exanimos *ASML* exanimus et exanimis *F* || 8 nam et superiora *LH (corr. l)* || 9 vitium *RLH* (vitiosum *l*) || pectora] alibi (VIII 207) 'praestanti corpore tauros avertit, totidem forma superante iuvenas atque hos *add. Fabricius* || 11 incessus] et est homeri ut *μαρὰ προβήας add. D. cf. Il. XIII 18* || aut longinquo *F, correxi* || 12 ad *EFFVNDVNTQVE* s. v. effusum in hoc loco et iam occisum debemus intellegere *T* || misit *F, corr. Daniel* || 15 si esset formae tertiae declinationis ut hic biugis; huius biugis faceret *F* || 17 ad v. 579 adversa hasta id est ipse adversus *T* || adversas *F* || hasti *G* || 18 visus cum adversa *Commelinus*: usus cum ad diversa *F* || 20 usque *LH* (quaque *add. l*) || 21 impetus] tempus *F* || 22 *VESANO* *G* || hoc *F, corr. Daniel* || adfectionem *Daniel* || 23 *vesano* *G* || 24 para *H* parent *F. dicit Servius et post parat et post contra distinguere posse* || 26 locutio *LF* (elocutio *l*) || 28 praeteritum pro praesenti *Masvicius* || extento *SMF*: intentq *RH* extento *L, sed ex in ras. l. cf. schol. Dan. ad Aen. III 699* || 29 ad *PROIECTO* s. v. intento ante iacto *T*

592. LYCAGE NVLLA TVOS CVRRVS FVGA SEGNIS EQVORVM
 PRODIDIT A. V. V. E. H. V. haec adlocutio contraria est superiori,
 hoc enim continet: obiecisti mihi quod sim et a Diomede et ab
 Achille conversus in fugam; te vero, o Lucage, nec equorum tar-
 5 ditas prodidit, quod mihi contigit cum a Diomede occisus est Pan-
 darus qui in eodem curru dimicabat, nec aliqua umbra equi tui
 sunt territi, quod factum saepius in Homero legitur, sicut *et paulo*
post <643> Turnum agit imago bella deserere. potest tamen et ad
 illud referri quo tempore eum ab Achille nube cava Neptunus eri-
 10 puit, ut in quinto <808> commemoratur. *potest et ad aliud referri,*
quod Niphaeus paulo ante <570> *ab equis suis proditus est.*

594. IPSE ROTIS SALIENS sarcasmos est; nam per inrisionem
 dictum est, *qui non morte deiectus es*: ille enim vulneratus ceciderat.
 'rotis' autem curru, a parte totum.

15 598. SINE per mitte, relinque, patere, *id est συγγώρησον.*

601. LATEBRAS ANIMAE PECTVS definitio est pectoris, *id est in*
quo anima latet et continetur.

602. EDEBAT quasi ad spectaculum: unde et munerum editores
 vocantur. *FVNERA caedes, ut* <II 361> *quis funera fando explicet.*

20 603. TORRENTIS AQVAE notandum quod 'aquae' addiderit, cum ab-
 solute 'torrens' dicatur.

604. MORE FVRENS exposuit superiora epitheta. TANDEM ERVMPVNT
 solutam obsidionem ostendit.

605. ASCANIYS PYER syllepsis. est ordo: Ascanius et iuventus; nam
 25 'obsessa' et ad Ascanium pertinet.

608. VT REBARE ut arbitraberis, verum est quod Troiani Ve-
 neris virtute nituntur. et dictum est per ironiam: nam superfluo
 quidam hanc orationem simpliciter dictam volunt, ut re vera dicat
 Iuppiter per se nihil posse Troianos. quod falsum est, adeo ut
 30 Iunonis oratio ad ironiam, non ad simplicia verba respondeat.

NEC TE SENTENTIA FALLIT hoc per parenthesin dictum est.

1 ad AMARIS (v. 591) s. v. acerbis duris. et hoc cum dicit habitum futurae orationis ostendit T || 7 et Daniel: a F || 8 agit RLH: cogit reliqui || 9 cava] om. RLHM (add. l), causa F || 10 ut om. F || commemorat F || 11 nifaeus F || palilo F || 12 sarcasmos est qui non morte deiectus est nam per e. q. s. F. verborum ordinem emendavit et es pro est scripsit Masvicius || 15 CYNXVPHCON A CYNXVPHCON SM ECYNXVPHCON RH CYNXVPHCON L CYNXVPHN F || 16 est ante pectoris om. RHM || ad LATEBRAS A. s. v. in quibus anima latet et continetur T || 19 ad FVNERA s. v. scilicet caedes T || caedis F || 20 schol. ad v. 603 hab. T || 21 torrens absolute T || 22 epitheta F (epitheta G) || ad ERVMPVNT s. v. nunc ostendit solutam obsidionem T || ad v. 604 in marg. sillemis, s. v. 605 talis est ordo tandem erumpunt ascanius et iuventus et castra relinquunt ut obsessa ad ascanium referatur T || 24 syllepsis F sillemis G || 26 veneris utuntur auxilio F || 27 superflue F || 28 hanc orationem uolunt dictam simplicem F || 29 quod] quia F || 30 respondent AS responderit R respondeant H

609. VIVIDA *id est* fortis, ut <V 754> sed bello vivida virtus.

611. CVI IVNO SVMMISSA humilis. et quia intellexit obliqua Troianorum accusatione inpugnari suum pudorem, etiam ipsa respondet oblique.

612. TRISTIA *vel quae tristem faciant: vel. quae severa:* Terentius tristis veritas inest in vultu atque in verbis fides, item contra Vergilius furias amnemque severum, *id est tristem.*

615. QVIN ut non: nam confirmativa particula est. *quidam hunc ordinem esse volunt: namque si mihi, quae quondam fuerat, vis in amore foret, non hoc mihi negares, quin possem pugnae subducere Turnum. alii hoc genus elocutionis accipiunt, ut per ea quae per parentheses posita sunt, reliquo sensui occurratur, non his quae primo posita sunt: hic enim ad illud quod insertum est 'non hoc mihi namque negares omnipotens' 'quin et pugnae subducere Turnum et Dauno possem incolumem servare parenti'. alioquin dempta hac parenthesis, non congruit primum cum postremo, si ita dicas 'si mihi quae quondam fuerat quamque esse decebat, vis in amore (foret), quin et pugnae abducere Turnum et Dauno incolumem possem servare parenti': Plautus in Cistellaria is servus, sed abhinc annos factum est XVI., cum conspicatus est primo crepusculo puellam exponi.*

617. NVNC PEREAT TEVCRISQVE PIO DET SANGVINE POENAS ductus est; nam non agit ut pereat, sed magis favet eius saluti: *nam statim subicitur, cur indigne fiat 'ille tamen nostra deducit origine nomen', ut in secundo <103> iamdudum sumite poenas, hoc Ithacus velit et magno mercentur Atridae. quod autem dicit 'pio sanguine', Aeneae eum latenter exaequat, qui ubique inducitur cultor deorum.*

5 Terentius] Andr. V 2, 16 || 7 furias] georg. III 37 || 18 Plautus in Cistellaria] Casin. prol. 39

1 sed] seno H sit F || 2 intellegit F || 3 troianorum ex accusatione AS || 5 ad TRISTIA s. v. severa vel quae tristem faciunt T || 6 veritas libri, nisi quod seueritas l || in om. F || atque . . . fides om. F || fides H: fidens RL, om. ASM || 7 e contra F || uergilius F || 8 non om. L || nam] iam S, om. H || firmatiua L affirmatiua vulgo || est] non est AS || quidam . . . puellam exponi hab. T || 9 nolunt esse T || quondam G || fuerant F || 10 amore] mare F || foret] fuisset T || necares F || subduceretur nam F || 11 per parentheses T: parenthesis F parenthesis Daniel in parenthesis Commelinus || 13 non] nam F || 14 omnipotens] accomodatur supplendum videtur. dic enim (l. 13) Schoellius || 15 empta F || parentesi T || 16 primo F || si ante mihi om. G || 17 vis in amore T iusta F (ortum ex vis i. a.) || 19 cistellarius seruus F cistellaria seruus T || factus T || XVI T xvi F XIII. Daniel || 22 ductus est libri. cf. Fortunat. ars rhet. I 5 (p. 84, 23 Halm) 'quid est ductus? quo modo tota causa agenda sit.' fortasse ductus subtilis est scripsit Servius. cf. Fortunat. l. l. p. 85, 1 'subtilis qui est? cum aliud est in themate, aliud in agentis voluntate'. apud Servium sermo obliquus, non aperte ductus edidit Fabricius, reliqui Stephanum secuti sunt qui δεικνικός dedit || non enim F || 23 υῖα (i. e. 'vestra') F || 24 addudum F

618. ILLE TAMEN quamquam moriturus est, tamen a diis originem ducit. NOSTRA divina, *id est aut Iovis, aut Iunonis, aut omnium deorum.*

619. QVARTVS PATER abavus: nec est contrarium illud, quod
5 ait supra <76> cui Pilumnus avus: potuit enim fieri ut et avus eius et abavus a Pilumno Pilumni nominarentur. ergo per patris appellationem ostendit cognationem.

621. REX AETHERII BREVITER SIC FATVR ubique reges breviter loquentes ostendit <16> Iuppiter haec paucis et <I 561> tum breviter Dido
10 vultum demissa profatur.

622. SI MORA PRAESENTIS LETI ex Iovis concessione quali arte egerit Iuno, cognoscitur, scilicet ut Turnus posset evadere. CADVCO morituro.

623. PONERE facere, vel, ut quidam volunt, constituere et decer-
15 nere: alii 'ponere' pro 'dare', ut <XII 878> haec pro virginitate reponit? sane 'ponere' facere, sicut Lucilius Homerum secutus, qui ait ἀλλε' ἔθηξε id est fecit. alii 'ponere' putare, ut solet dici 'pone me hoc fecisse'.

625. HACTENVS INDVLSISSE VACAT *id est sufficit.* ingenti arte
20 locutus est: nam dicendo 'vacat' ostendit, supra hoc breve spatium ulterius bonam stellarum irradiationem Turni fata differre non posse: unde non ait 'indulsisse libet', sed 'vacat', ac si diceret: iam undique in mortem truditur Turnus, hoc tantum vacat spatium, *id est intervallum temporis, quasi hoc spatium, hic locus est ut parumper*
25 *differatur.* hinc est quod et supra ait <472> metasque dati pervenit ad aevi.

626. VENIA VLLA beneficium, quod te speras mereri. *et duas habet significationes: quod petitur, ut hic, et quod conceditur, ut <903> si qua est victis venia hostibus, oro.*

30 627. MUTARIVE deest 'posse'. an mutatum iri?

16 Lucilius] ex libr. inc. CXIX ap. Muell. p. 153 || Homerum] Il. I 2

1 a diis RL: ab his ASH ad his F a nobis M || 2 et iunonis G || 4 nec] non L || 6 atavus F || s. v. 619 per istius appellationem ostendit cognationem. ideo non est contrarium quod alibi dicit cui pilumnus avus T || 8 ad BREVITER s. v. breuiloquium dat semper regibus uirgilius T || FATVS F || 11 artu H astu Masvicius || 12 possit ASF || 14 ad PONERE s. s. v. quidam intellegunt constituere decernere alii facere alii dare ut haec pro uirginitate reponit (sic) T || 17 ἀπεεθην A ἀπεεθην S ἀπεεθην R ἀπεεθην L ἀπεεθην H ἀπεεθην M ἀπεεθην F || 19 ad VACAT s. v. sufficit T || 20 supra h. b. s. nullum (nullam Daniel) b. s. i. futuram ex quo turni e. g. s. F || 21 bonarum Fabricius || differri L || 22 licet F || 23 traditur F || ad VACAT s. v. id est hoc tantum vacat spatium id est intervallum temporis ut parumper differatur T || 28 ad VENIA v. s. v. beneficium et uenia duo significat quod petitur . . . victis hostibus uenia (sic) T || quod ponitur F

628. QVAE VOCE GRAVARIS quae negas fato; vox enim Iovis fatum est: Staius et vocem fata secuntur. hoc autem dicit: utinam quae negas voce, id est fato, mente praestares. nam si Iovis vox fatum est, potest aliud fando fati ordinem commutare. 'gravaris' autem negas, graviter fers. et hac elocutione non nisi 5 per accusativum utimur, ut si dicas 'gravor adventum tuum', id est graviter fero, gravor praesentiam tuam: nam et ipse sic dixit 'quae gravaris'. aliter non dicimus in hac significatione. similiter etiam accusativo casu utimur, cum volumus absolutam facere elocutionem et per gerundi modum aliquid dicere, ut 'petendum mihi est equum, 10 codicem, byrrum' — hinc Vergilius <XI 230> aut pacem Troiano ab rege petendum, sic Sallustius castra sine vulnere introitum — nam si dixeris 'petendus est codex', iam non per gerundi modum *agis*, sed participialiter loqueris.

629. RATA firma, perpetua. 15

631. VERI VANA FEROR *id est* sum veritatis ignara.

632. ORSA *pro dictis et fatis*.

634. NIMBO SYCCINCTA *id est* nubibus, quia praemisit 'agens hiemem': quod nisi esset, splendorem acciperemus, qui est circa corpus deorum. 20

636. TVM DEA potest sensu integro 'dea' detrahi. NVBE CAVA erit nominativus 'haec nubes'; nam 'nubs' non dicimus, quod ait Livius Andronicus, qui primus edidit fabulam [Latinam] apud nos.

638. IVBASQVE propter equinam caudam, quae esse solebat in galeis, ut <869> cristaque hirsutus equina. 25

639. DIVINI ADSIMVLAT CAPITIS hoc ex persona poetae dictum est *de Aenea*, intuentis futura: nam post mortem in numerum referetur deorum. INANIA nec a membris, nec a mente venientia.

641. OBITA morte sumpta, suscepta et completa: *obiri enim supremus dies dicitur*. 30

1 Staius] Theb. I 213. cf. Luct. Plac. ad h. v. || 12 Sallustius] hist. IV 45 D., 3 Kr. || 15 RATA firma perpetua] cf. Isid. or. V 24, 21

1 QVOD RLH || quae om. RLH (add. l) || 2 fata om. LH || autem enim F || 4 aliud] aliquid *exemplaria pleraque* || fati ordinem om. F || 5 feres ASM || 6 adgrauor LH (granor l) || 7 sic] id F, om. LH (add. l) || 10 gerundum R || ut petendum . . . gerundi modum om. L (ut petendum pacem troiano ab rege petendum . . . modum add. l) || 11 birrum M || uergilius F || aut F: ait ASM et RH || 12 Sallustius . . . introitum om. RH || 15 FATA AS || 16 summitatis ignara H || 17 ad ORSA s. v. dicta T || 21 ad TVM D. s. v. integro sensu potest subtrahi dea T. *in marg. idem haec habet caua. sinuosa concava et potest hoc de corporalibus et de incorporalibus intellegi* || senso F || detharahi F detharahi G || 22 nominatiuus est F || nubs] nubis M || 23 liquius H libius F || Latinam om. F || 25 ut] unde est F || 27 inuentis L (intuentis l) inuentis Masvicius || feretur F || 29 sumpta om. F || ad MORTE O. s. v. suscepta impleta quia obiri dicitur proprie supremus dies T

642. AVT QVAE SOPITOS D. S. S. 'quae somnia' pro 'qualia insomnia', quae per somnum videmus.

643. EXVLTAT 'exultare' est gaudere, et per se plenum est: nam 'insultare' est irridere inimicos. et dicimus 'insulto tibi', licet
5 Sallustius dixerit multos ab adulescentia bonos insultaverat: quamvis possit illic alia esse significatio, id est in multos bonos insultaverat, hoc est impetum fecerat.

644. INRITATQVE VIRVM TELIS ideo hac arte agit Iuno et imagine decipit Turnum, quia si ei ex aperto fugam suaderet, more
10 viri fortis ille fugae praeponeret mortem, cum praesertim ipse in sequentibus dicat <XII 646> usque adeone mori miserum est?

648. TVRBIDVS elatus adrogantia, tumens.

649. PACTOS nunc passivum, ut 'pacta puella'.

650. TELLVS QVAESITA PER VNDAS sic alibi <XII 359> en
15 agros et quam bello, Troiane, petisti Hesperiam metire iacens.

651. VOCIFERANS SEQVITVR sequens clamabat, non ante dixit et sic est secutus.

652. NEC FERRE VIDET SVA GAVDIA VENTOS proverbium est
20 'venti ferunt gaudia', id est laetatur incassum: sic supra <IX 310> sed aurae omnia discerpunt, item <XI 794> partem mente dedit, partem volucres dispersit in auras.

653. FORTE RATIS descriptio per parebasin facta, non enim a superioribus pendet, sed ante dictis adiungitur, ut <VIII 416>
25 insula Sicanium iuxta latus. has autem descriptiones esse aptas et raras convenit, sicut etiam Horatius docet in arte poetica, dicens <15> purpureus late qui splendeat unus et alter adsuitur pannus: sunt enim ornatui. CREPIDINE SAXI crepido est abrupti saxi altitudo. *crepidines etiam templorum dici ipsos suggestus, in quibus aedes sunt conlocatae: et crepidines viarum, id est ipsae eminentiae*
30

5 Sallustius] hist. inc. 83 D. 50 Kr. || 28 crepido est e. q. s. ap. Serv.] exscr. Isid. or. XVI 3, 3

1 pro] per *G* || 2 per] pro *G* || 4 non insultare et irridere *F* || 5 multos *om. ASM* || ab *om. R* || adulescentia *LF* adulescia *H* || insultaverat] sultaverat *F* || 6 quamvis . . . insultaverat *om. F* || significatione *coni. Dietschius* || id est . . . fecerat *om. RLH* (*add. l*) || 7 exultaverat *AS* || 8 hoc *F* || 9 decepit *H* || quia si] quasi *HF* || 10 fugae *om. LHM* (*add. l*) || 16 iaces *LF*, *corr. l* || 17 non] nam *LM* || 18 et *om. F* || 20 laetantur *R* || 21 discrepant *F* || 22 volucris *LF* voluens *H* || 23 parebasin *RH* parentesin *L* (ecbasin *l*) parechasin *F* || 24 a *om. ASM* (*add. a*) || 26 et] sed *H* || sicut . . . poetica] sicut etiam in arte poetica sicut aratius docet *F* || 27 adsuetur *F* || 29 *ad v. 653 in marg.* crepidines dicuntur etiam suggestus id est eminentia loca in quibus collocantur aedes. et altitudines viarum dextera lenaque dicuntur etiam crepidines *T* || 30 conlocatae *F* || id est] idem *F*

dextrae sinistraeque. sane hoc loco antiptosis facta est propter metrum: 'coniuncta' ergo 'crepidine' pro 'crepidini', sicut <361> haeret pede pes pro 'pedi'. *est autem ablativus pro dativo*.

655. OSINIVS ipse est quem supra <166> Massicum dixit. ergo, ut diximus, [si] Osinius proprium est, Massicus appellativum: licet 5 possit fieri ut duo nomina unius sint, ut Numa Pompilius, Alexander Magnus, *Numanus Romulus* <IX 589>. *alii volunt non eundem esse Massicum, quem Osinium; nam duas civitates supra commemorat, Clusium et Cosam: et tradunt potuisse fieri ut hic Osinius rex quidem unius de memoratis fuerit civitatibus, sed sub imperio Massici egerit: 10 nam et Rhamnetem <IX 325> et Romulum <IX 593>, quos in ducum ordinem non numeravit, reges fuisse dixit. alii hunc postea κατὰ τὸ σιωπώμενον volunt venisse, quia in catalogo eius non meminit.*

CLVSINIS ORIS Tusciae civitate.

658. TRANSILIT hoc sermone festinantis celeritas indicatur. 15

659. *VIX PRORAM asyndeton: sic enim melius.* RYMPIT SATVRNIA FVNEM debuit dici 'cum rumpit Saturnia funem', ut <I 34> *vix e conspectu Siculae telluris, cum Iuno aeternum servans. ideo autem 'rumpit', ne deprehenso dolo Turnus ad bellum rediret.*

660. *REVOLVTA PER AEQVORA NAVEM hypallage est pro 'revolutam 20 navem'.*

661. ILLVM AVTEM AENEAS ABSENTEM IN PROELIA POSCIT sic melius, quam sicut non nulli volunt — Vrbanus namque sic legit — 'ille autem Aenean absentem in proelia poscit', ut 'obvia multa virum dat corpora morti' de nautis in navi inventis intellegamus. 25 quod non procedit; nam absens dicitur qui recedit: quod nunc Turno congruit, non Aeneae qui interest proeliis. 'ille autem Aenean'

4 ipse est e. q. s.] cf. Macrob. Sat. V 15, 7

1 dextra F || hoc loco] hoc AS hic Fa || 2 crepidinis HF || 5 ut diximus] ut supra dixi F || si om. F. fortasse ergo, ut diximus supra, Osinius e. q. s., ut si ortum sit ex s. (= 'supra') || est om. LH (add. l) || 6 posset F || 7 Magnus] paris F || quidam volunt . . . non meminit hab. T || 8 q̄mosinium G || 9 cossam T || rex quidem unius Daniel: rex quidmunius F rex q̄d minimus T || 10 ciuitatibus T: ciuitatis F || 11 ducam F || 12 hanc F || 13 quia] quā F || 14 CLVSINIS] OSINIVS H || ciuitatem L (corr. l) ciuitatis F || ad TREPIDA (v. 656) s. v. aut festina ant re vera trepida T || 16 ad RYMPIT s. v. cum T || 18 e] eo F || 19 in bello F || 20 s. v. 660 quidam volunt hypallagen hoc loco non per aequora reuoluta sed reuolutam nauem T || 22 sic melius . . . poscit om. H || sic melius . . . intellegamus] sic melius quam sicut nonnulli volunt ille autem aenean absentem in proelia poscit ut sicut urbanus obuia multa uirum demittit corpora morti de nauibus inuentis intellegatur F || 24 aeneam ASM || poscit . . . non procedit] poscit, ut quasi ad Turnum possit referri. OBVIA MVLTa VIRVM DEMITTIT CORPORA MORTI Quod Vrbanus dici arbitratur de nautis in navi inventis, non procedit Fabricius || obuiam ASM (corr. a) || 25 in] de L || 27 ille autem Aenean . . . corpora morti haud scio an secludenda sint. nam Servianae ex-

legunt, † quo si ita est quia Aeneas 'multa virum demittit corpora morti'.

665. MEDIO ad medium. TVRBO vis venti.

666. IGNARVS RERVM *id est* artis per quam evaserat: *hoc est* 5 *nesciens hoc pro salute sua factum, ideoque et 'ingratus', nam et queritur.*

668. OMNIPOTENS GENITOR duo antonomasiva pro uno proprio, ut <II 615> Tritonia Pallas. TANTON pro 'tantone'. et constat mutilatas partes orationis accentum in eodem loco habere, in quo etiam integrae habuerunt: nam moria, id est minores particulae, ut 10 ut 'que, ne, ve, ce', quotiens iunguntur aliis partibus, ante se accentum faciunt, qualislibet sit syllaba quae praecedat, sive brevis sive longa, ut 'musaque, huiusve, illuce, tantone', *adduce, deduce*: et haec mutilata similiter proferuntur, scilicet sub eodem accentu.

670. QVO FEROR? VNDE ABII? *bene variavit adverbia et pronomina.* 15 QVEMVE REDVCIT? 'quem' qualem, ut <IX 479> hunc ego te Euryale aspicio? et quasi nescius sui est in tanta rerum permutatione.

671. LAVRENTISNE ITERVM M. quasi deliberatio est.

672. QVID MANVS ILLA VIRVM? syllepsis per genus: nam a 20 manu, id est multitudine, ad viros, a *feminino ad masculinum*, transitum fecit. *ergo figuratum et per genus et per numerum. est autem mira defectio, id est quid dicunt?*

673. QVOSVE NEFAS Asper 'quosne' legit et adnotavit 'ne' pro 've', quasi expletiva particula.

674. PALANTES VIDEO intellegimus eum non longe a terra fuisse: nam quod ait supra 'medio fert aequore', ut diximus, 'ad medium' accipiendum est. aut quia medium dicitur omne quod est

positionis argumentum iterari videtur, quod primo in margine scriptum tum ipsi scholio adiunctum esse suspicor. || aeneā F || 1 quo si ita est F quosita est G quod si ita est Commelinus quod si ita est, qui Aeneas . . . morti? Schoellius quod frustra est ego. Masvicius haec edidit Illi autem Aeneas legunt, quod ita est quia e. g. s. || 3 TVRBO vis venti om. LH || 4 ad INGRATVSQVE s. s. v. nesciens pro salute sua hoc gestum et ideo conqueritur T || 5 nescies F || 6 antonomasia R antonomasia F: antonomasia reliqui || proprio] posuit add. R || 7 TANTO HF || 9 memoria ASLH (corr. al) || 10 ce] se F || quoties R || 11 sit om. LH || syllaba praecedat L || 12 huiusue R (probat F. Schoellius de acc. ling. lat. p. 140): huiusue L huiusce reliqui || illuce RM: illuc LH (del. I), om. reliqui || tantone LH || adduce deduce del. F. Schoellius l. l., deduce om. F || et haec] ad haec F || 13 accentum F || 14 adurbia F || 18 ad LAVRENTISNE s. v. potest esse genitiuus si subandias urbis et accusatiuus T || 19 syllepsis est L || nam a manu om. H || 20 id est multitudine . . . transitum fecit] sic locum constituit Masvicius: id est multitudine ergo a feminino ad masculinum dicendo manus adiuro (leg. ad viros, om. Daniel) transitum fecit F || 21 facit ASM || ad QVID m. l. v. s. v. figura est hoc loco per genus . . . quid dicunt T || 22 qd F || dicunt Masvicius || 23 quosque G || ad quosve s. v. ut in hoc loco potest pro expletiva accipi T || asper quos neglegit G || 24 expletiva F || 26 ad] aut L || 27 omne] romane H

inter finem et initium, ut <V 1> interea medium Aeneas iam classe tenebat. GEMITVMQVE CADENTVM ACCIPIO hinc apparet de Aenea dictum <662> 'obvia multa virum demittit corpora morti'.

675. IMA TERRA dolet sibi etiam infeliciam vota sublata: si quidem in mari constitutus optare sibi hiatum non potest terrae. 5
imam autem terram prudenter dixit, quae *sustinet et continet maria*.

676. MISERESCITE VENTI pro petentis qualitate nonnumquam etiam mors videtur esse miseratio, ut hoc loco, item supra <IX 491> figite me, si qua est pietas. 'miserescite' autem quis ante hunc? ab eo quod est 'miseresco' et 'miserescimus'. 10

677. TVRNVS ADORO id est iuxta veteres, qui 'adorare' adloqui dicebant: nam ideo et adorea laus bellica, quod omnes eum cum gratulatione adloquebantur, qui in bello fortiter fecit. ADORO 'ad' vacat, et est metri causa additum.

678. SYRTIS ubi harenosa sunt loca syrtes vocantur: ergo 'in- 15
mittite me ad saeva vada syrtium' aut ad harenosa loca, aut re vera ad syrtes, id est ad mundi extrema, quo me nec fama comitetur, id est ubi me nemo sciat desertorem esse.

681. MUCRONE INDVAT aut καταχρηστικῶς dixit 'induat' pro 'feriat': aut hypallage est pro 'mucronem suo induat corpore'. si enim 'induere' est vestire, non mucrone corpus induitur, sed induitur mucro corpore, id est tegitur et vestitur.

682. CRVDVM crudelem, cruentum. EXIGAT aviditas mori cupientis ostenditur.

686. ANIMI MISERATA pro 'animo miserata': nam figurate lo- 25
cutus est, sicut <XII 19> o praestans animi iuvenis pro 'animo', id est illa re.

15 ubi . . . vocantur] cf. Isid. or. XIII 18, 6

2 hoc R (hinc r) huic H || 3 aduia H || dimittit Serviani libri || 4 etiam om. F || lata (de sublata) . . . potest om. LH (add. l) || siquidem] nam F || 9 si qua] quasi F || 11 ad VOLENS VOS TVRNVS A. S. V. cupiens et desiderans. potest intellegi et iuxta veteres qui adoro alloquor dicebant. inde et adorea laus bellica quod eum omnes cum gratulatione qui fortiter fecisset in bello adloquebantur T || id est] alloquor add. Masvicius || 12 adoria F || eum] cum Daniel || cum gratulatione] congratulatione F || 13 adloquebantur eum Daniel || fecit. alii 'adoro' pro 'oro' ut 'ad' uacet et sit metri causa additum Daniel || 15 SYRTES RHF || sunt om. H || 16 me om. AS || aut re vera . . . comitetur om. LH (add. l) || 18 ad NEC CONSCIA F. S. S. V. id est ubi nesciat me quisquam fuisse desertorem quia desertores dicebantur qui deserta militia uagabantur T || 19 catacresticos AF catachresticos RHM catachresticus L || 23 ad EXIGAT E. S. V. compellat. et hoc uerbo aviditas moriendi ostenditur T || 25 ANIMIS LH || misera M || 26 animi] animis L (corr. l) animus H || animo] et illius rei add. Stephanus et Fabricius, et praestans illius rei add. Masvicius et qui cum secuti sunt || 27 id est] om. LHM (add. l), pro Stephanus et Fabricius. id est illa re secludenda videntur.

688. AD VRBEM Ardeam. et ideo sic longe, ne ex propinquo statim rediret, et ut eum adfectus retineret parentis.

689. AT IOVIS INTEREA MONITIS novimus sacrilegum esse Mezentium, *novimus quoque* Iovem etiam adhortatum esse alios deos, ut a bello desisterent, et dixisse <112> rex Iuppiter omnibus idem. quomodo ergo procedit 'at Iovis interea monitis'? dicimus primum, Iovem iustitiae favere, non partibus: quod si est, iure Mezentium in Turni locum facit venire, ut iustum proelium inveniatur, ne una penitus sit pars a ducibus destituta. quod autem dicitur, 10 sacrilegum Iuppiter admonere non debuit, non admonet, ut vincat, sed ut possit perire. illud etiam frustra quaeritur, quemadmodum numini sacrilegus obtemperare potuerit, cum Mezentium non aperte Iuppiter moneat, sed ei inicit tale desiderium: unde est <IX 182> dine hunc ardorem mentibus addunt, Euryale? an sua cui- 15 que deus fit dira cupido? MONITIS ab eo quod est 'haec monita' hic venit dativus; nam et 'hos monitus' dicimus, ut Persius <I 79> hos pueris monitus patres infundere lippos. sed a quarta declinatione nec singulari dativo utimur nec plurali: nam unum nomen est de his, quae licet duplicem habeant declinationem, 20 tamen aliquibus eorum casibus propter asperitatem non utimur, ut 'lauri lauribus', cum et 'huius laurus' et 'ab hac lauru' dicamus.

691. CONCVRRVNT TYRRHENAE ACIES quae specialiter odio Mezentii in bellum ruebant.

692. VNI ODIISQVE bene repetitur 'uni', ut ostendat conspirationem 25 *Etruscorum olim Mezentio incumbere.*

693. PRODIT IN AEQVOR extenditur: hinc Iuvenalis <XII 77> quae pelago occurrunt medio longeque relinquunt Italiam.

694. PONTO contra pelagus: nam dativus est.

695. VIM CVNCTAM id est violentiam, impetum. CAELIQVE MARISQVE 30 *sicut Mezentius odiorum et telorum totius exercitus.*

697. FVGACEM velocem modo, vel fugientem.

1 et ideo sic longe *om.* LH (*add. l.*) || 2 statim rediret] posset in bella redire R || redirent F, et *omittens* || et ut . . . parentis *om.* R || 3 novimus . . . Mezentium] supra legimus R || 4 adhortatum A: et ortatum SH et hortatum MF exhortatum L hortatum R || 7 primo ASMF || 9 una pars penitus sit F || dicit RLH || 12 obtemperare] oboedire F || potuit RLH || 13 ei *om.* F || inicit RM || 16 hic dativus venit ab eo . . . monita F || ut] ex F || 17 hoc H || lippos H || 19 nomen est] singulari dativo *add.* LH || 20 asperitatem] auctoritate (*sic*) F || ut] sed F || 21 lauri] lauri AS || lauru ASLM: lauro RH laura F || 22 mezentii HF || 23 in bella R || 24 *ad v.* 692 *in marg.* bene repetit ut ostendat conspirationem etruscorum olim praemeditatam (*sic*) fuisse contra mezentium T || uni] cunii F || 25 mezentii G || 27 quod F || longe R || relinquunt F || 28 contra *om.* F || 29 *ad vim c. s. v.* violentiam, *ad minas s. v.* impetum T || CVNCTANTEM F || 30 totius exercitus *om.* F || 31 *ad* FVGACEM *s. v.* velocem vel fugientem T

698. LATAGVM OCCVPAT OS pro 'Latagi os occupat'. et est Graeca figura, in Homero frequens, ut si dicas *ἔκρουσεν Ἀχιλλεῖα τὸν πόδα*, id est Achillem percussit pedem pro percussit Achillis pedem.

699. POPLITE PALMVM ea parte, qua plurimum poterat. 5

700. *SEGNEM SINIT qui vulneratus nihil iam efficere potuit.*

701. DONAT HABERE Graeca figura, ut <V 248> argenti magnum dat ferre talentum.

703. *THEANO mater Mimantis.*

705. CISSEIS Hecuba filia Cissei secundum Euripidem, nam 10 secundum alios Dymantis est. quod autem ait 'face praegnas', haec ratio est, quia antequam pareret, facem se peperisse vidit in somnis. *PARIN CREAT plus est, quam si diceret 'face praegnas † incendit paret.* VRBE PATERNA OCCVPAT subaudis 'Paris': quod ut non diceret, metri est necessitate compulsus: nam *deest 'qui', ut sit 15 'qui urbe paterna'.*

706. IGNARVM LAVRENS HABET ORA MIMANTA scilicet casus sui; vera tamen est lectio 'ignarum', id est ignoratum, qui nesciretur: et est supina significatio, sicut in quarto <71> liquitque volatile ferrum nescius pro 'qui nesciebatur'. *alii hypallagen 20 volunt esse, ut sit 'Mimas in Laurenti ora ignota iacet'.*

707. *AC VELVT ILLE antiqui 'ille' vel magnitudini vel nobilitati*

18 ignarum . . . nesciebatur] cf. Gell. IX 12, 20 sqq.

1 occupatur *exemplaria pleraque* || 2 *κρούσεν ἀχιλλεῖα τὸν πόδα* A *ἐκρούσε παχιὰ ἀχιλλεῖα* L *ἐκρούσεν ἀχιλλεῖα τὸν πόδα* H *ἐκρούσε λαχιὰ ἀχιλλεῖα τὸν πόδα* M *ἐκρούσε ἀχιλλεῖα τὸν πόδα* F || 3 pro . . . pedem *om. L* || 6 *ad* *SEGNEM* s. s. v. *segnem* dicit inutilem qui nihil efficere potuit iam vulneratus T || potuit] *om. F*, possit *Commelinus* || 8 talentum ferre dat *LHM* || 9 *minantis F* || 10 secundum Euripidem] secundum eripidem *AS* secundum eripedem *F*, *om. LH* (*add. l*), in Hecuba (v. 3) *Πολύδωρος Ἐκάβης παῖς γεγώς τῆς Κισσέως* *add. Stephanus* || 11 ait *om. ASF* || *praegnas LHF*: *pregnans A* *pregnans RMa* || 12 quod *F* || *faculam ASF* || 13 diceret *Daniel*: dicere *F* || **incendit Parin Daniel*, genuit *Parin Masvicius. Danielem sequor qui inter praegnas et incendit non nulla intercidisse indicavit. videtur enim interpres de creandi verbo insolentius de matre posito dubitasse. itaque persuasit sibi fortasse sic dixisse poetam, ut Hecubam cum Parin ederet simul incendium Troiae 'creasse' i. e. effecisse significaret, vel Hecubam Paride edito causam factam esse 'incendii patriae', quae voces ipsae haud scio an lateant sub corruptis 'incendit paret'. cf. Serv. ad Aen. VII 320. face praegnas Parin edit parit coni. F. Schoellius* || 14 *occvpat ASF* *occvpabat H* || 15 nam *sine ratione positum esse moneo, nisi coni. F. Schoellius* || ut sit qui *om. F*, *hab. G* || 17 *ignarus scilicet F* || 18 *ignorum ASRH* || 19 *sopina AS* || in quarto liquitque] in quarto libro ut quae (que *M*) *ASM* || 20 *ad v. 706 in marg.* quidam uolunt esse hypallagen hoc loco ut sit at *mimas in laurentis ora ignota iacet T* || *ypallagen F* || 21 ut] aut *F*, sit *omittens* || *iacet*] *ille graui add. F*, *quibus verbis suum locum dedit Daniel* || 22 *ad v. 707 in marg.* ille. antiqui hoc pronomen magnitudini uel nobilitati assignabant *T* || *magnitudine G* || *nobilitate F*

adsignabant, ut <I 3> multum ille et terris et <XII 4> Poenorum qualis in arvis saucius ille gravi.

708. ACTVS coactus in retia.

709. DEFENDIT textit, ut hic mihi dum teneras defendo a
5 frigore myrtos. VESVLVS mons Liguria est iuxta Alpes. Li-
guria autem cohaeret Tusciae, de qua fuerat Mezentius: unde satis
est congrua comparatio. *sane de hoc Vesulo quidam duo flumina,
Rhodanum et Padum, nasci dicunt, quorum unus, id est Rhodanus,
in Tyrrhenum mare, alter, id est Padus, in Adriaticum fluit.* MVL-
10 TOSQVE pro 'multosve': non enim vicina est palus Laurentia monti
Vesulo, ut possit unus idemque aper intellegi. *sane LAURENTIA*
pro 'Laurens': nam *vera et recta derivatio haec est.*

710. PASTVS pro 'pastum', nam supra ait 'quem': ergo antipto-
sis est.

15 711. INHORRVIT ARMOS id est armis inhorruit: aut certe in
armos horruit et erexit saetas.

712. IRASCI decet 'est'.

713. TVTIS CLAMORIBVS praeter periculum: *id est ipsi tuti.*

714. IVSTAE IRAE quibus quasi odium est propter illud <VIII
20 485> mortua quin etiam iungebat corpora vivis componens
manibusque manus atque oribus ora.

717. CVNCTATVR disponit se per omnes partes. TERGO scuto,
ut <IX 410> et venit adversi in tergum Sulmonis.

719. CORYTHI DE FINIBVS Corythus est et civitas Tusciae, et
25 mons, et rex, pater Dardani: unde nunc ad quodvis potest referri
'de finibus Corythi'.

720. GRAIVS HOMO oriundo quidem Graecus, sed qui nunc de
Tuscia venisset ad bellum.

721. MISCENTEM perturbantem.

4 hic mihi] buc. VII 6 || 22 TERGO scuto] cf. Non. p. 414, 8 M.

1 signabant G || 2 anaruis F || 4 huc Vergilius || 5 vesulus mons est ligu-
riae autem iuxta F || est hab. M || 7 est satis congrue F || ad VESVLVS Q. P. A.
s. v. et in marg. mons liguriae. de hoc monte dicunt quidam rhodanum et
padum principium sumere quorum rhodanus defluit in tyrrhenum mare padus
in adriaticum fluit T || 8 nas F nasci Daniel || 10 multasuae F || palus] pars A ||
monti] a monte F || 12 nam haec est vera (vera et Daniel) recta derivatio F.
ceterum scholium ad LAURENTIA post antiptosis est hab. Serviani libri || 13 pro
pastus LH (corr. l) || 16 et . . . saetas] per quod erectas sutas (sic) accipimus F ||
17 ad VIRTVS s. v. scilicet est T || 18 propter periculum RL || ad TVTISQVE s. v.
ipsi tuti T || 19 ad IVSTAE s. v. quibus est quasi odium T || quasi quibus F ||
illud om. F || 23 integrum AM (corr. a) || ad INFRENDENS s. v. seuiens. proprie
infrendens dicitur dentes inter se comprimens quia proprie frendere est den-
tibus frangere T || 25 pater dardani rex F || quosuis AS quosuis H || 27 qui-
dam F || 28 venit R

722. PVRPVREVM PENNIS *galeam significat purpureas cristas habentem; aut certe 'purpureum pinnis' pulchrum, bene galeatum, ut <IX 161> purpurei cristis iuvenes, id est pulchri.* PACTAE CONIVGIS hic ordo est: conciliata primo, dein conventa, dein pacta, dein sponsa. 5

724. VAESANA FAMES alibi <VI 276> et malesuada Fames. FVGACEM velocem.

725. SVRGENTEM IN CORNVA *id est crescentem, cornibus eminentem.*

726. COMASQVE ARREXIT naturale enim est, ut irati leones erigant iubas. 10

727. LAVIT ab eo quod est 'lavo lavis': nam hoc verbum et primae est coniugationis et tertiae, a qua nunc ait 'lavit', item Horatius lavit amne crines, item *alibi* neque dulci mala vino lavere. ergo 'lavitum' et 'lavit', sicut Plautus in *Pseudolo* <I, 1, 10> *easque lacrimis lavis, id est umectas.* 15

731. INFRACTA aut valde fracta: aut re vera infracta.

732. ORODEN istum Oroden, virum fortem, intellegimus in fugam necessitate esse conversum: nam ipse paulo post dicturus est ad hortandos socios <737> 'pars belli haud temnenda viri, iacet altus Orodes'. 20

733. NEC LACTA CAECVM unum sensum per duos extulit. 'caecum vulnus' autem, quod averso infigitur.

735. FVRTO insidiis.

736. PEDE NIXVS ET HASTA deest 'ait'.

737. HAUD TEMNENDA VIRI Asper 'viris' legit, ut sit, aliis haud 25 *temnenda: alioqui ipse ait 'fugientem haud est dignatus Orodem sternere'.* ALTVS magnus, ut <875> sic pater ille deum faciat, sic altus Apollo.

12 Horatius] *carm.* IV 6, 26 || 13 item alibi] *carm.* III 21, 1

1 s. v. 722 hoc est bene galeatum aut significat galeam purpuream habentem aut purpureas cristas T || PINNIS HF || 2 galeum F || ut om. ASM (add. a) || 3 pulchri om. H, id est pulchri in ras. l || ad v. 722 in marg. pactae aut conventae aut promissae. talis autem ordo est ut primo dicatur conciliata deinde conventa postea pacta novissime sponsa T || PACTA CONIVGI F || 7 velocem] Homerus (*Il.* III 24) εἶρῶν ἢ ἔλαφον κερῶν ἢ ἄγριον αἶγα add. D || 10 arrigant iubar H || 12 a om. LH || qua] quia L || 13 lavis Horatius || namque F || malo L || 14 tavit F || 15 lavis] laus F || ad ALACER (729) s. v. argutus velox expeditus, ad ATRAM (730) s. v. contritam aut squalidam cruore T || 16 valde] nimium F || 19 ad hortandos socios om. F, pro est pars idem exhibet certari || aut L (haud l) haut H || viris M || 21 per duos scripsi: et duos F. ἡθικῶς F. Schoellius. possis et unus sensus est sed duos extulit || ad CAECVM d. s. v. id est quod aversum infigitur T || 22 adverso F || 25 ut sit aliis Masvicius: ut ait allif F ut ait allif Daniel || and F || 27 deum ille HM, ille om. L (add. l) || 28 apollini ASM (corr. a)

738. PAEANA SECVTI paeān proprie Apollinis laus est, sed abusive etiam aliorum dicitur; unde Pindarus opus suum, quod et hominum et deorum continet laudes, paeanas vocavit. *quamvis quidam alium Paeana esse, alium Apollinem velint, sed vere 'Paeān'*
 5 *Apollō. tamen paeana carmen esse victoriae Aeschylus docet, quod ideo Apollini dicatum est, quia malorum avertendorum potens est: unde et ab Homero ultricem inmittens pestilentiam inducitur.*

740. NEC LONGVM LAETABERE duo dixit: nec diu laetaberis, nec diu me indefenso. Homeri autem more morienti dedit scientiam
 10 futurorum. LONGVM autem pro 'longe': nomen pro adverbio posuit.

742. SVBRIDENS per iracundiam ridens loquitur: unde et illud per inrisionem dictum accipitur 'ast de me divum pater atque hominum rex viderit', id est viderit utrum Mezentio possit nocere ille quem vos deorum et hominum creditis esse rectorem.

15 744. EDVXIT CORPORE TELVM quo facilius posset perire: Lucanus <VI 232> non eget ingestis, sed vulsis pectore telis.

745. DVRA QVIES blandae contraria: sic dictum est et 'somnus ferreus'.

747. CAEDICVS ALCATHOVM hoc loco est confusio in aliquibus
 20 nominibus: nam quis sit Troianus, quis sit Rutulus, ignoratur.

748. RAPO Rapon dicitur, sicut Tarchon; sed metri causa 'n' detraxit, ut possit synaliphe fieri, sicut supra <VIII 603> haud procul hinc Tarcho et Tyrrheni tuta tenebant.

750. INFRENIS casu equi asperrimi, qui frenorum sperneret
 25 regimen. infrenos autem etiam homines dicimus, ut <IV 41> hinc

1 sed om. F || 2 etiam] et F || 3 ad PAEANA s. s. v. quidam affirmant esse paeān proprie carmen victoriae quod ideo dicatum apollini tradunt quia potens est repellere vel inmittere mala T || quamvis . . . inducitur] uberiorem de Paeane expositionem contrahendo ab homine imperito corruptam esse apparet, cf. Macrob. Sat. I 17, 15 sqq. || quidem F, corr. Barthius ad Stat. Theb. VIII 224 || 4 alium Apollinem Barthius: alii apollinem F || 5 aescilus F || 8 dicit F || 9 diu me F || autem more morienti . . . tua autem pietas prudenter est additum quasi (v. 812) in Lipsiensis fol. 242 a manu recentiore, quae correctoris (l) esse videtur, scripta sunt. || 10 futurorum] veluti Patroclum morientem Hectori mortem praedicere (Il. XVI 851) ἄλλο δὲ τοι ἐρέω . . . Ἀχιλλῆος ἀνύμονος Ἀλακίδαο et Hectorem Achilli (Il. XXII 358) φράξω νῦν . . . ἐνὶ Σκαιῆσι πύργῳ add. Stephanus. Homeri versus D quoque habet || nomen est pro adverbio F, posuit omittens || 11 et illud om. F || 15 quo] equo S a quo ML || 16 neget A || vulsis M: auulsis reliqui || corpore F || 17 blandae H blande R: blanda ASML blanda et F || ad v. 745 in marg. a contrario declamavit dicendo duram requiem et ferreum somnum T || est om. F || et] ut F || 18 ferreus] est autem homeri (Homeri comparatio Stephanus) Il. XI 241 ὧς δ' μὲν αὐθι πεσὼν κοιμήσατο χάλκεον ἔπνον add. D || 21 metri causa] propter synalipham F || n] om. HM, nam F || 22 ut . . . fieri om. F || synalyffa A sinaliffa S synalipha RH synalifa M sinalipha L || 24 spernet AS spernet ex sperneret L spernit a || 25 hinc] hunc M, et Vergilius

Numidae infreni cingunt. dicimus autem et infrenus et infrenis, sicut inermus et inermis.

751. PROCESSERAT AGIS *scilicet* contra Messapum dimicaturus: quod nequivit efficere, nam a Valero ante quam ad Messapum perveniret, occisus est. 5

752. HAVD EXPERS NON ignarus virtutis parentum.

754. IACVLO ET LONGE FALLENTE SAGITTA iactu longe fallentis sagittae: nam *ἔν δὲ διὰ δὐοῖν* dixit, ut <III 467> hamis auroque trilicem, item <I 61> molemque et montes *insuper altos. an 'longe' valde?* 10

755. MAVORS *fortuna bellica.*

756. FVNERA *mortes.* CAEDEBANT legitur et 'cedebant', id est terga vertebant, secundum quod 'ruebant' insequabantur significat. si autem 'caedebant', id est occidebant, 'ruebant' id est cadebant.

758. IRAM MISERANTVR INANEM generaliter dicit omnem iram 15 bellicam: ubi enim tam inanis iracundia est, quam in bello, ubi ut pereamus irascimur? *aut quia nulla causa tam iusta est, ut propter eam bellum geri debeat: nam ideo ait 'et tantos mortalibus esse labores'. an 'inanem' non iuste conceptam? sic inanis fletus Aristaei, ut qui scilicet tanti non fuerint, propter quos ille sic lamentaretur.* 20

759. AMBORVM *pro 'utrorumque'.*

761. PALLIDA TISIPHONE non ipsa dea, sed effectus furiae, *id est furialis ardor, hoc est insania.*

763. ORION CVM PEDES INCEDIT MEDII PER MAXIMA NEREI STAGNA Orion, ut etiam in primo <535> diximus, Oenopionis regis 25 filius fuit, ei concessus a Iove, Mercurio Neptunoque, susceptis hospitio. hic venator immensi corporis fuit, qui quodam tempore susceptus a rege *Oenopione*, cum vellet eius filiam vitare, ille iratus *opem Liberi patris, cuius erat filius, imploravit. is satyros misit, qui soporem infunderent Orioni et sic velut vinctum Oenopioni traderent* 30

19 inanis] georg. IV 375 || 25 Orion e. q. s.] cf. mythogr. I 33

1 cingitur AS cinguntur M || 3 mesapum ASR || 4 quod] quem F || nequid R || a om. AS || mesapum ASR || nemiret H || 7 iactu] iaculo F || 8 en dya din A en dia dum R en dya diin L en dia dyn HM en dia di in F || 10 ad LONGE s. v. valde T || 11 ad MAVORS s. v. id est fortuna bellica T || 12 mortis F || CAEDEBANT R || caedebat ASML caedebant H || 13 uertebat a || 14 cedebant R || ruebant est M: ruebant id est reliqui || caedebant L cedebant H (corr. man. rec.) || 15 MISERANT R MISERATVR F || dixit R || 17 ad v. 758 in marg. inanem iram quia nulla causa tam iusta est ut propterea debeamus bellum gerere. siue inanem inutiliter conceptam sicut fletus aristei T || propterea Daniel || 18 generi F || 19 iusta F || fletur G || 24 ad QVAM m. o. s. v. quam posuit per defectionem tam T || 25 regis om. R || 26 ei] et RH || ab F || 27 qui] diu F || 29 implorabit G || satiros F

*arbitrio eius puniendum. tum ille Oenopion sopito ei oculos sustulit. caecus itaque Orion cum consuleret quemadmodum oculos posset recipere, responsum est ei, posse lumina restitui, si per pelagus ita contra orientem pergeret, ut loca luminum radiis solis semper offerret. quod ille efficere ita potuit: nam cum audisset strepitum cyclo-
5 pum Iovi fulmina fabricantum, sono ad eòs ductus, unum de his suis humeris superposuit et eo duce oraculi praecepta conplevit. non autem incongrue fingitur ire potuisse per medium pelagus, quasi filius pro parte Neptuni. haec autem comparatio pertinet ad
10 solam corporis proceritatem. alii hunc Orionem tantae magnitudinis dicunt fuisse, ut nulla eum altitudo maris ingredientem potuerit morari, unde inter sidera receptus. sane 'incedit' pro 'incessit', praesens pro praeterito. PER MAXIMA autem NEREI STAGNA epitheto elevavit tapinosin more suo.*

15 766. REFERENS pro 'ferens' more antiquo: nam 're' abundat.

770. IMPERTERRITVS prima est compositio, non secunda: nam hoc est 'perterritus' quod et 'territus', et tunc est vera compositio, cum sermonis natura corrumpitur. sane 'inperterritus' quis ante hunc?

771. MOLE SVA STAT hoc est in sua mole, ut dicitur 'in vestigio'.

20 772. SPATIVM EMENSVS QVANTVM SATIS HASTAE speciosa elocutio.

773. DEXTRA MIHI DEVS sic dictum est, ut <280> in manibus Mars ipse viri, ut non alium sibi putet deum esse sacrilegus, quam dextram et fortitudinem.

25 774. VOVEO consecro et dico. PRAEDONIS praedones sunt qui populandam alienam invadunt provinciam, ut alibi <VII 362> perfidus alta petens abrepta virgine praedo.

775. TROPAEVM tropaeum dictum est ἀπὸ τοῦ τροπέσθαι, id

25 praedones sunt . . . provinciam] exscr. Isid. or. X 219 || 28 tropaeum . . . ab exultatione] exscr. Isid. or. XVIII 2, 3

1 onepion G || eius oculos tulit F || 2 posset oculos ASL || 3 ei om. H || posse hoc fieri F || 4 luminis F || referet F, referret Daniel || 5 ita non potuit a || 6 ductus est F || 7 umeris F || 8 nam incongrue F (non autem incongrue man. rec.) || 10 alii . . . praeterito post more suo hab. F, huc transposuit Daniel || 13 releuavit F || 15 ad REFERENS s. v. re abundat et more antiquo posuit T || ad ANNOSAM M. O. S. V. annosam multorum annorum. et potest hoc referri ad comparationem hastae T || ad v. 767 INGRADITVRQVE s. e. q. s. Homeri versiculus (Il. IV 443) οὐρανῷ ἐστῆριξε κάρη καὶ ἐπὶ χθονὶ βάλει Fabricius || 18 cum sermo natura conuertitur F || 19 ad MOLE s. s. s. v. id est in uestigio suo T || sua] saeva Daniel || 20 speciosissima F || 21 locutio M || 22 ad v. 773 in marg. sic est hoc dictum quemadmodum . . . fortitudinem T || in omnibus G || 23 niris TG || deum putet sibi esse T || 24 dexteram T || 26 populando Isidorus || pronintiam Serviani libri || 27 abrepta] obducta F obducta Vergiliani libri || 28 TROPEVM AS TROPHEVM RM TROPHVM L TROPHAEVM H || tropaeum] om. ASML, tropheum R tropheum H || ἀπὸ τοῦ τροπέσεια R ἀπὸ τοῦ τροπέσεια L ἀπὸ τοῦ τροπέσεια H ἀπὸ τοῦ τροπέσεια F

est ab hostium conversione: unde qui hostem fugasset, merebatur tropaeum, qui autem occidisset, triumphum, ἀπὸ τοῦ θριαμβεύειν, id est ab exultatione. sciendum sane Lauso propriam ideo nihil profuisse pietatem, quod in eum pater mente sacrilega munera transferebat deorum et ei occisorum spolia devovebat. 5

778. ANTOREM erit nominativus 'hic Antores', quomodo 'Diores': nam si 'Antor' fuerit nominativus *singularis numeri*, metri ratio non procedit: omnia enim Graeca nomina 'or' terminata, in obliquis casibus corripuntur, ut 'Hector Hæctoris', 'Nestor Nestoris', 'Castor Castoris'. 10

779. *MISSVS AB ARGIS profectus, ut <VI 812> missus in imperium magnum.*

781. ALIENO VVLNERE telo quod in Aenean fuerat destinatum.

CAELVMQVE ASPICIT ut <IV 691> alto quaesivit caelo lucem item <X 899> hausit caelum mentemque recepit: naturaliter 15 enim morientes cupiunt satiari extremo lucis aspectu.

782. DVLCES MORIENS REMINISCITVR ARGOS inter physica signa moriturorum etiam hoc legitur, patriae aspectum desiderare perituros, ut <IV 468> et *Tyrios deserta quaerere terra. an ex facti paenitentia? qui ad patriam redire contempserat.* 20

784. LINEA TERGA lino enim tegebantur scuta, ut posset inhaerere pictura.

785. *INTEXTVM TAVRIS OPVS pro tergis: Plautus ubi vivos homines mortui incursant boves.* IMAQVE SEDIT INGVINE hypallage est 'ima hasta' pro 'in imo inguine'. 25

788. A FEMINE ut etiam supra <344> diximus, secundum Caprum erit nominativus 'hoc femen', licet nusquam lectum sit, ut etiam ipse commemorat.

790. LACRIMAEQVE PER ORA VOLVTAE non viri fortis, sed filii est considerata persona. 30

791. OPTIMA FACTA alii legunt 'optime': *est autem proshonensis.* HIC in hoc loco, vel in hoc bello: nam adverbium est.

23 Plantus] Asin. I 1, 20

2 ἀπο το θριαμβεύειν A ἀπο τοῦ θριαμβεύειν R ἀπο τοῦ θριαμβεύειν L ἀπο τοῦ θριαμβεύειν HM ἀπο τοῦ θριαμβεύειν F || 3 nil ASL || 8 in] ino AS o in L || 9 corripunt Hs. fortasse Servius scripsit 'o' in obliquis casibus corripunt || 11 ad missvs s. v. profectus T || 13 telum AS || 15 haud sit RH hauxit F || 19 ad DVLCES M. R. A. S. V. id est ex facti penitentia recordatur doloris sui pondus qui in patriam redire contempserat T || 20 paenitentia F || quia Masvicius || 24 IMA HASTA hypallage est pro in imo inguine RH || 30 considerata F || 31 est autem proshonensis Daniel: si autem propanensis F || 32 in hoc loco vel in hoc bello Lion: in hoc loco uel bello M in hoc bello ASRL in hoc loco H in loco F, nam omittens

792. SI QVA FIDEM TANTO EST OPERI L. V. 'si qua' pro 'si',
 ut <I 181> *Anthea si quem: aut pro 'si quam fidem'. et quaeritur*
'si qua fides' a praeterito, an de futuro dicat. 'tanto' autem 'operi'
 non de suis carminibus dicit — nec enim sibi adrogaret — sed
 5 'tanto operi', id est pietati et virtuti tuae: nam hic est sensus: ego
 quidem facta tua, o Lause, et mortem ex pietate venientem non
 silebo, si tamen credet vetustas ex scelerato homine pium filium
 fuisse procreatum.

794. INVILIS pro 'vulnere debilitatus'. INQVE LIGATVS pro
 10 'inligatusque': et est tmesis cum hystherologia.

795. INIMICVM HASTILE cuiusdam quasi picturae pompa de-
 scribitur.

797. IAMQVE ADSVRGENTIS DEXTRAE *ordo est: iamque subiit*
mucronem Aeneae dextrae adsurgentis et plagam ferentis. 'subiit'
 15 *autem 'mucronem' iuxta usum praesentem accusativo iunxit, cum alibi*
antique dativo iunxerit, ut <VII 161> muroque subibant: quod suis
locis plenius dictum est.

798. MORANDO SVSTINVIT moram iniciendo eius impetum lusit.

800. DVM GENITOR NATI PARMA P. A. de historia est: nam
 20 Scipio Africanus cum esset vix annorum decem et septem, patrem
 suum defendit in bello, nec cessit viginti et septem confossus vul-
 neribus.

802. FVRIT AENEAS *dolore scilicet, quod sibi Mezentius esset ereptus.*
et est integrum: quamquam furit, tenet se tamen.

25 803. EFFVSA SI QVANDO GRANDINE praeteritum pro instanti posuit.

804. PRAECIPITANT praecipitantur.

805. TVTA LATET ARTE *quod scilicet se perite a tempestate defendunt.*
'tuta' autem 'arte' quae tuetur.

806. ALTI FORNICE SAXI *concameratione, caverna.*

3 a praeterito *F'* an praeterito *Daniel* an de praeterito *Masvicius*. fortasse
 et quaeritur 'si qua fidem' et reliqua de praeterito an de futuro dicat *i. e.*
quaeritur poetae sententia utrum haec fuerit: si vetustas rei permitit ut ei fides
habeatur, an haec: si posteris tanto operi fidem habebunt || 5 ergo *F'* || 7 crederet
vulgo || 8 creatum *R* || 9 ad INVILIS *s. v.* vulnere debilitatus *T* || pro] prout *G* ||
 ad INQVE LIGATVS *s. v.* hystherologia est quia primo debuit illigatum dicere postea
 inutilis *T* || 13 iamque] quae *F'* || 14 et] ac *R* ad *H* || ad SVBIIT *s. v.* cum qua-
 dam evitatione suscepit *T* || 15 iunxerit *F'* || 21 nec cessit] cum esset *RH* ||
 confusus *F'* || 23 ad FVRIT *A. T. T. S. S. V.* scilicet qui mezentius fuit ei ereptus.
 et subaudiendum est quamquam furit tenet se id est cohibet *T* || 26 *schol.* ad
 v. 804 *om. RH* || 27 ARCE *F'* || ad TVTA L. ARTE *s. v.* qua se tutatur quod perite
 se defendat a tempestate *T* || dependunt *F'* || 28 tuta autem arce *leg. arte*
Masvicius: ut aut ante F' || qu&tuetur *F'* qu&tuetur *G* quae tuetur *Daniel* ||
 29 ad ALTI *F. S. S. V.* conca molis curvae *T* || concameratione caverna *scripsi:*
 concam arationis curvae *F'* concavi arationis curvae *Daniel* concavi, arcuatio-
 nis curvae *Masvicius*

807. DVM PLVIT hic distinguendum: nam si iudxeris 'dum pluit in terris', erit archaismos; debuit enim dicere 'in terras'. tamen sciendum est hemistichium hoc Lucretii <VI 630> esse, quod ita ut invenit Vergilius *ad suum* transtulit *carmen*. IN TERRIS VT POSSINT et viator et rusticus, quibus opera sunt in terris. 5

808. EXERCERE DIEM hypallage est pro 'ipsi per diem exerceri'.

809. NVBEM BELLI DVM DETONET bellantum impetum sustinet, donec deferveat. et bene translationem fecit a vicina comparatione.

812. FALLIT TE INCAVTVM PIETAS TVA quod credis idcirco me pium tibi veniam posse concedere, quia et ipse pietatis intuitu dimicas pro patris salute. 'tua' autem 'pietas' prudenter est additum, quasi non a parente descendens.

815. FILA LEGVNT proprium fuerat 'rumpunt'; tamen 'legunt' aut colligunt est, aut transeunt, ut <III 292> litoraue Epiri legimus. EXIGIT ENSEM PER MEDIVM et cetera. poetica descriptio 15 est: nam re vera fieri non potuit, ut gladius et transiret per *medium* corpus iuvenis, et in corpore iuvenis absconderetur: nam 'exigit' est 'ex eo agit trans corpus'.

817. PARMAM id est levia arma, non clipeum. 'minacis' autem non Lausi; non enim ipse minatus fuerat. ergo ordo est 'mucro 20 minacis', Aeneae scilicet. *aut si ad Lausum referas 'minacis', num audacis et fortis?*

819. IMPLEVITQVE SINVM SANGVIS mire expressus est sinus tunicae sanguinem excipiens nec tramittens. VITA PER AVRAS CONCESSIT MAESTA AD MANES *vita*, id est anima. et abusive dictum est; nam 25 ad inferos simulacrum pergit, non anima.

820. CORPVSQVE RELIQVIT potuit sine hoc sensus esse.

825. PRO LAVDIBVS ISTIS quia et contra fortiorem et pro patris salute dimicare conatus est: ideo enim et pluraliter 'laudibus' dixit. *alii 'laudibus' pro virtutibus, ut solet poeta, dictum tradunt.* 30

13 legunt colligunt] cf. Non. p. 332, 3 M. || 19 PARMAM id est levia arma] excsc. Isid. or. XVIII 12, 6 || 23 mire ... tramittens] cf. Macrob. Sat. IV 6, 13 sq.

1 hic distinguendum ... dum pluit om. H || 2 sarcasmos L archaismo H || 4 ut om. ASLM (add. a) || inuentum L || uergilius F || 6 pro ut ipsi per diem exerceri possint Daniel, sed ut et possint a recentiore manu in Floriacensi addita sunt || 7 DETONET F: DETINET ASRLM et Et H || bellantium F || 8 facit H fecit ex facit L || 10 condere AS || 12 descendens] discedens F. cum in deos pater sit impius et pietas in filio sit nulla patris imitatione add. D || 14 aut colligunt aut rumpunt aut etiam transeunt Masvicius || 16 et om. F || 17 iuvenis ... corpus om. H || exiit AS (exigit a) exigit ensem M || 18 est ex eo] et haec M (et eo m), om. F || 21 ad v. 817 in marg. si ad lausum minacis referas audacis et fortis accipe T || 23 ad IMPLEVITQVE s. s. v. mire ... transmittens T || 25 usiue F || 29 nam ideo F || 30 ad LAVDIBVS l. s. v. quidam laudibus uirtutibus accipiunt T || ut solet a poeta Daniel

826. PIVS AENEAS TANTA DABIT INDOLE DIGNVM propter vitandam adrogantiam tertia persona usus est, ut (I 48) et quisquam numen Iunonis adoret? 'indoles' autem est proprie imago quaedam virtutis futurae.

5 827. QVIBVS LAETATVS HABE TVA moris enim fuerat ut cum his rebus homines sepelirentur quas dilexerant vivi.

828. SI QVA EST EA CVRA REMITTO aut more illo dixit quo solet sepultura ad ipsa cadavera non pertinere — licet umbris, sicut in sexto (326) legimus, prosit — ut (VII 4) si qua est ea gloria signant, item de Pallante (XI 52) vano maesti comitamur honore: aut certe, si qua est ea cura Mezentio, id est patri sacrilego, qui superos inferosque contemnit. *an de tota hac re dubitat?*

830. AENEAE MAGNI DEXTRA CADIS sic alibi (XI 688) nomen tamen haud leve patrum manibus hoc referes, telo ceci-
15 disse Camillae.

832. SANGVINE TVRPANTEM non ipsum turpantem, sed ut accidit, ita dixit. COMPTOS DE MORE CAPILLOS antiquo scilicet more, quo viri sicut mulieres componebant capillos: quod verum esse et statucae non nullae antiquorum docent, et personae quas in tragoedis
20 videmus similes in utroque sexu, quantum ad ornatum pertinet capitis.

833. INTEREA dum haec geruntur. et omnino sic est apud poetas 'interea', sicut apud Sallustium 'eodem tempore'.

834. VVLNERA SICCAT VLYMPHIS *siccabat aqua. sed et nove*
25 *et physice locutus est; nam cum aqua omnia infundantur, hic ait siccari vulnus aqua. et ratio vera est; fluxus enim sanguinis aquarum frigore continetur. LEVABAT inclinatione recreabat.*

835. ADCLINIS *quis ante hunc?* PROCVL modo 'iuxta' significat, ut sarta procul, tantum capiti delapsa, iacebant.

30 836. GRAVIA ARMA QVIESCVNT *cur illa pendeant, haec in terra sint, docuit dicendo 'gravia arma': unde et 'quiescunt' dixit. bene 'gravia', ut et galeam arma, sed levia intellegamus. et talis est*

3 indoles . . . futurae] exser. Isid. or. X 124. cf. comm. Luc. V 17 || 29 sarta] buc. VI 16

1 DABAT ASMI || 7 quo] quod ASMF || 8 sepulturam F || 9 in sexto ASF: in septimo RLM in septem H || 12 contemnit ASRM || tote G || 14 haec F || 16 ad TVRPANTEM s. v. fedantem T || sed] si G || 17 more om. LH (add. l) || 18 et statucae et nonnullae RLH (alterum et del. l) || 19 et ante personae] om. R, etiam F || tragoediis LM targoedis H || 24 aqua sed et Daniel: quasedet F || 25 infunduntur RL (corr. l) || 26 quia fluxū enim F || 27 LAVABAT F || reclinacione F || 28 iuxta om. ASR || 29 iacebat F || 31 graviora arma F || bene ergo gravia Daniel || 32 et ante galeam om. F || galeam et alia arma Lion || sed] et F

figura, sicut illa Sallustii leonem atque alias feras, ergo et leo fera est. 'quiescunt' autem quasi in terra posita, quoniam galea, quae pendebat, poterat et moveri.

838. COLLA FOVET sustinens se arboris trunco. FVSVS PROPEXAM IN PECTORE BARBAM barbam in pectus *infusam* habens. 5 archaismos autem est quod ait 'in pectore' pro 'in pectus', sicut alibi <VI 339> mediis effusus in undis pro 'in medias undas'. '*propexam*' autem quis ante hunc?

839. MVLTA pro 'multum', sicut et pede terram crebra ferit pro 'crebro'. *MVLTVMQVE REMITTIT hoc pro 'saepe'*. 10

841. SVPER ARMA FEREBANT supra scutum, sicut supra <506> inpositum scuto referunt Pallanta frequentes.

842. INGENTEM ATQVE INGENTI VVLNERE *Homeri dictum κείτο μέγας μεγαλωστί.*

845. AD CAELVM TENDIT PALMAS increpans deos, quasi sacri- 15 legus. et sciendum uno eodemque tempore non eum potuisse et inhaerere corpori et manus ad caelum levare, licet poeta ista coniunxerit. CORPORE INHAERET aut inhaeret Lauso suo corpore: aut certe hystorologia est, ut sit 'haeret in corpore': melius tamen est ut sit antiptosis pro 'corpori', ut <361> haeret pede pes pro 20 'pedi'.

848. PER VVLNERA SERVOR aut re vera 'per vulnera', quia per totum eius corpus mucro transierat: aut invidiose 'vulnera' ait pro 'vulnus', sicut Terentius non perpeti meretricum contumelias, cum de Thaide loqueretur. 25

850. NVNC DEMVM EXILIVM INFELIX NVNC ALTE VVLNVS AD- ACTVM solacio enim viventis filii utrumque fuerat ante tolerabile.

851. IDEM EGO qui nunc causa tuae mortis fui, feci ut et exulis et sacrilegi filius esse dicereris.

1 Sallustii] Ing. VI 1 || 9 et pede] georg. III 499 || 13 Homerii] Il. XVI 776 || 24 Terentius] Eun. I 1, 3

2 est *om. LH (add. l)* || 8 *ad PROPEXAM s. v. promissam longam siue compositam id est fusam habens propexam barbam in pectus T* || 9 *crebre F* || 10 *ad REMITTIT s. v. iterum dirigit T* || 12 *scuto F: clipeo Serviani libri* || 13 *κείτο μετάσ μεταλλος F λελασμένος ἰπποσυνάων add. Daniel* || 16 et sciendum non enī unū eodemque tempore potuisse *F* || uno *om. H* || *ad SVCCEDERE D. (v. 847) succumbere id est uictum summitti T* || 23 *ait pro] aut per R* || 24 *per te LH (perpeti l)* || 25 *cum una esset thais de qua loquebatur F* || *de om. LH (add. l)* || *thalide R thelide H thaide L, sed ai in ras. l* || 27 *solatio libri* || *ad v. 850 in marg. tacite monet pathos et quasi per definitionem, rem enim quae mouere miserationem potest dilucide non dicit sed facit intellegi, nihil enim aliud ex hoc intellegendum est quam hoc esse altum vulnus amittere filium T ex Macrobbii Sat. IV 4, 23 || 28 fui] qui RH (fui feci in ras. l)* || *fecit H*

852. PVLSVS OB INVIDIAM excusat, ne merito expulsus esse videatur.

854. OMNES PER MORTES per omnia mortis genera, *nam una mors est: aut 'per mortes omnes', id est per diversa supplicia: aut*
5 *quasi non una tantum morte dignus.*

857. VIS ALTO VVLNERE TARDAT alti vulneris violentia.

858. HAVD DEIECTVS non deiectus animo.

860. ADLOQVITVR MAERENTEM tristem. haec enim animalia secundum Homerum, cum sint tristia, indicant dominorum mortem
10 futuram. *et proprie 'adloquitur' dixit: est enim 'adloqui' consolari.*

861. RHAEBE DIV RES SI QVA DIV MORTALIBVS VLLA EST hoc loco notant Vergilium critici, quod homini sacrilego dedit prudentem sententiam: quam rem ratio naturalis excusat. ea enim quae per naturam movent animos, in quamvis personam cadunt, illa vero
15 tantum sunt prudentium, quae non nisi consilio et ratione deprehenduntur: unde et Terentius servis dat plerumque sententias prudentissimas quidem, sed quae se per naturam offerunt cunctis, ut ne quid nimis.

862. SPOLIA ILLA CRVENTA arma Aeneae, Lausi cruore perfusa
20 — inde intulit 'et caput Aeneae'; per quod etiam spolia Aeneae intellegimus — nam Lauso nihil detraxerat; dixit enim <827> 'arma, quibus laetatus, habe tua'. *si autem 'cruenti', intellexeris scilicet crudelis: sic enim convenit personae loquentis.*

863. LAVSIQVE DOLORVM num 'Lausi dolorum' ut <II 784> lacri-
25 *mas dilectae pelle Creusae?*

864. AVT APERIT SI NVLLA VIAM VIS aut si nullam ostendit fortitudo rationem. *'aperit' autem praesens pro futuro.*

865. NEQVE ENIM FORTISSIME CREDO quod dignaberis habere

16 Terentius] Andr. I 1, 34

3 nam om. G || 4 supplicia] per quae venitur in mortem add. D || ad OMNES P. M. S. V. scilicet non una morte dignus T || 6 TARDET Serviani libri TARDAT F || 7 ad DEIECTVS S. V. scilicet animo T || 9 cum sint tristia] tumescunt tristitia quando AS sunt tristia quando F tunc sunt tristia l || 10 futuram] est autem Homeri comparatio (II. XIX 404) τὸν δ' ἄρ' . . . οὐδ' αὖτε ἔκτανε add. Stephanus. ex his ἄρα δ' ἦμυσε . . . ἔκτανε D quoque habet || ad ADLOQVITVR S. V. proprie dicit. alloquitur enim more veteri significat consolatur T || 11 ad v. 861 pathos cum scilicet ad muta vel ad inanimalia dirigitur sermo T ex Macrob. Sat. IV 6, 10 || RHOEBE AS RHEBE reliqui || 12 uergilium F || critici RLFa stritici H || 14 illa . . . deprehenduntur om. LH (add. l) || 15 sunt tantum M || 19 Lausi cruore . . . spolia Aeneae om. LH (add. l) || 20 unde MF || 21 detraxerat] dixerat F || enim F || 22 letatur R || ruenti F. ceterum ipse interpres scripsisse videtur CRVENTI scilicet crudelis e. g. s.; si autem et intellexeris is qui plenior commentarium composuit parum apte addidit, ut hoc scholium cum Serviano coniungeret. || 26 nulla AS Ml || ostenderit F || 27 ad APERIT S. V. ostendit praesens pro futuro T || 28 ENIM om. RLH

dominos Teucros, scilicet ignavos: nam hoc intellegimus ex eo quod dixit equo 'fortissime'. plerumque enim ex alterius personae vituperatione vel laude, quid de alia dicatur, agnoscimus, ut hoc loco Troianos vituperatos ex equi laude cognoscimus. item alibi e contra <IV 215> et nunc ille Paris, scilicet adulter: nam illo loco ex 5 persona Paridis vituperatur Aeneas.

867. EXCEPTVS TERGO equo se praebente susceptus: quod fieri plerumque conspicimus.

868. IACVLIS ONERAVIT A. aviditas saevientis exprimitur, ut saepius. 10

869. AERE CAPVT FVLGENS quia supra <835> procul aerea ramis dependet galea.

871. VNO IN CORDE PVDORE 'uno' autem pro eodem. tribus vero affectibus conturbatum significat, pudore, ira, dolore, quae potentia sunt singula. 15

875. SIC PATER ILLE DEVM FACIAT bene in perniciem contemptoris deorum deos invocat. SIC ALTVS APOLLO aut venerabilis; aut quia in excelso loco consecratus est.

876. INCIPIAS deest 'ut'. INFESTA HASTA in vulnus parata, id est protenta. 20

879. QVA PERDERE POSSES deest 'me': nam hoc dicit, nisi extincto filio nulla se ratione potuisse superari.

880. NEC DIVVM PARCIMVS VLLI hoc ideo, quia Aeneas invocaverat deos, ut 'sic pater ille deum faciat, sic altus Apollo'.

881. DESINE scilicet mortem minari: quoniam libenter moriturus advenit. 25

883. INDE ALIVD id est iacit telum.

884. VMBO scutum: nam a parte totum intellegimus.

885. TER CIRCVM enarravit quid esset 'ingenti gyro'. LAEVOS

21 nam . . . superari] cf. Macrob. Sat. IV 4, 24

2 equo om. R || 3 alio AS || ut . . . cognoscimus om. AS || 5 et] ut RLH || nam illico F || 7 exceptus ASF || 8 conspicimus] in consuefactis (mansuefactis Masvicius) equis add. D || 9 ut om. RLHM (add. l) || 11 aera G || ramis] armis F || ad RAPIDVS (v. 870) iratus aut ardens cupiditate dimicandi T || 13 PVDORE] et ritq. add. G || 14 pudore G || ad VNO i. c. s. v. id est in eodem corde, ad v. 871 in marg. tribus affectibus . . . dolore quae per se plurimum valent T || 15 v. 873 TER id est saepius D || 16 bene . . . invocat hab. T || 17 ad SIC A. A. s. v. venerabilis aut qui in excelso loco est consecratus T || venerabis F || 19 ad INCIPIAS s. v. scilicet ut T || 20 protenta] portenta R parata H, id est protenta om. L (add. l) || 22 nulla potuisse potuisse ratione A (prius potuisse del. a) nulla potuisse ratione S nulla se potuisse ratione F || 26 aduenit H: aduenit R aduenio ASMF aduenio L, sed o in ras. l || 27 ad INDE A. s. v. scilicet telum iecit T || 29 ad TER c. s. v. nunc exponit quid sit ingenti giro T || TE G

EQVITAVIT IN ORBES secundum artem militiae: nam eques stans facillime superatur a pedite. in laevam autem partem ideo circuibat, ut Aeneae dexteram partem circumveniret, quae utique nuda erat.

888. TOT SPICVLA TAEDET hic ostendit quid sit 'fugitque volatque'.

5 889. PVGNA INIQVA pedes contra equitem.

890. MVLTA MOVENS utrum in ipsum, an in equum tela torqueret, quo vulnerato Mezentius carebat effugio. INTER TEMPORA id est in frontem.

891. BELLATORIS EQVI per quem bellum geritur. aliter homi-
10 nem dicimus bellatorem, qui bellum gerit.

894. INPLICAT inpedit. CERNVVS cernuus equus dicitur qui cadit in faciem, quasi in eam partem cadens qua cernimus: unde et pueri quos in ludis videmus ea parte, qua cernunt, stantes, cernuli vocantur, ut etiam Varro in ludis theatralibus docet.

15 895. CLAMORE INCENDVNT CAELVM implent. et abusive dixit. TROESQVE hoc est Troiani gaudio. LATINIQVE scilicet dolore.

896. ADVOLAT AENEAS multi haec nolunt distinguere, quasi simul fiant.

899. HAVSIT CAELVM M. R. hoc est aerem: Lucretius (IV 132) in hoc caelo, qui dicitur aer. et hoc dicit: postquam respiravit
20 et mentem recepit post perturbationem ex equi venientem ruina.

900. HOSTIS AMARE aspere. et hoc Homeri est de telo dictum, quod hic ad hominem transtulit: ille enim ait *πικρὸν δίστόν*.

901. NVLLVM IN CAEDE NEFAS mori viro forti nefas non est,

11 cernuus e. q. s.] cf. Non. p. 21, 3 M. || 21 Homeri] II. IV 118

1 artes *A* (artem *a*) || 2 partem *om.* *LH* || circuibat *ASLM* circumibat *RF* circubat *H* || 3 ut aeneae in dexteram partem veniret *R* || partem *om.* *SF* || 4 ad *TAEDET* s. v. piget. hic . . . uolatque *T* || *SPICVLA F* || fugitque *G* || 5 pedes pes de *H* pedis *F* || equitem] equa est *H* || 7 IN TEMPORA *ASM* || 9 geritur] *πολεμιστηρόν* *add.* *D* || aliter *om.* *F* || hominem] non bene *L* || 10 geritur *F* || 11 cernulus *F* (*puncta infra posuit man. rec.*) || dicitur equus *ASF* || 12 quasi in ea parte *H* || cadens *om.* *LHM* || qua cadens *R* || qua *La:* quae *AHM* que *F* quam *Stephanus et Daniel. e Sangallensi Hagenus qui cum Danielino exemplari eum contulit nihil enotavit.* || cernitur *R* || 13 pueros *F* || quos . . . stantes] quos ludentes videmus et a parte qua cernuntur stantes *R* || ludis] ludenste *H* || ea a parte *L*, sed a eadem, ut videtur, manus delevit || qua] quae *ASH* (*corr. a*) || stantes] *υψιστωντες* *Commelinus a Salmasio* (*cf. Plin. exercit. pag. 148*) *accepit, sed idem Salmasius* (*p. 628*) *stantes probat et verba Servii his interpretatur* 'Cernui pueri in ludis dicebantur qui capite in solo sistebant pedibus in aere erectis.' || cernuli *ASRFL* (*sed nuli in ras. l*) cernui *HM* || 14 vocatur *H* || ludis] videmus ea parte *add. F*, libris *Stephanus* || licet *H* docet *L*, sed *do in ras. l* || ad *CERNVVS A. S. V.* cernuus dicitur proprie inclinatus quasi quod terram cernat *T* || 15 et *om.* *H* || 17 *ATVOLA G* || fiunt *F* || ad ET SVPER HAEC (*v. 897*) aut insuper aut super ipsum loquitur *T* || ad EFFERA VIS (*v. 898*) ultra humanum modum fera *T* || 20 turbationem *RLF* (*perturbationem l*) || 21 aspere *libri* || et est hoc homeri *R* et est homeri *LH* (*hoc et est h. l*) et hoc est *h. M* || 22 *καὶ νικρὸν AS* *νικρὸν L* *νικρὸν H* || 23 more viri fortis *L* (*corr. l*) || non est] unde in primo (*94*) aeneas et fortis et pius (*inducitur add. Fabricius*) sic loquens 'o terque quaterque beati' *add. D*

nec ego sic ut vincerem veni, hoc est cum voluntate procumbo. ergo aut nihil acerbi in morte se passurum ait; aut nihil nefandum Aenean commissurum, si se volentem interfecerit, quia mori decreverit, si mortem filii non potuisset ulcisci. *NEC SIC AD PROELIA VENI hoc est ut vincerem, aut victus mortem deprecarer: ergo libenter occumbo.* 5

902. *NEC TECVM MEVS HAEC PEPIGIT MIHI FOEDERA LAVSVS* hoc est non cum hoc pacto a te Lausus recessit, ut ego vitam requiram. 'foedera' autem 'pepigit' per translationem dixit, id est non sic pugnavit Lausus, ut ullum mihi vitae relinqueret desiderium.

903. *VENIA* beneficium, ut <I 519> orantes veniam. 10

904. *ACERBA MEORVM quasi hoc de Aenea non senserit.*

905. *HVNC ORO DEFENDE FVROREM* inimicorum iram et post fata saevire cupientem. 'defende' autem est prohibe, ut dum teneras defendo a frigore myrtos. et bene petit ab Aenea *sepulturam*, quod scit eum ultro concedere, ut probavit in filio: petit 15 autem non de eius pietate dubitans, sed timens iram suorum.

907. *HAUD INSCIVS* litotes figura: non enim dicit 'non ignarus', sed expectans omnibus votis, ut <VII 261> munera nec sperno, id est libenter accipio. in hac autem figura plus cogitatur, quam dicitur. 20

908. *VNDANTIQVE ANIMAM DIFFVNDIT IN ARMA CRVORE* ordo est 'in arma undanti cruore animam diffundit', cuius sedem plerique sanguinem volunt esse. et sic est dictum *hoc*, ut <487> una eademque via sanguis animusque sequuntur.

13 dum] buc. VII 6

2 s. v. 901 id est nihil acerbi se passurum in morte ait . . . decreuerit T || ergo aut nihil . . . libenter occumbo post nefas non est hab. F, in quo Serviana nec ego . . . procumbo a reliquis maiore spatio separata sunt. || acerui F || 3 eneam T || commissurum F || interfecerit F || mori] mortem ipse T || 4 potuisset ego: notuisset F uoluisset Daniel ualuisset Commelinus || ad v. 901 in marg. id est ut vincerem nec victus mortem deprecarer. ergo uoluntate occumbo T || 8 dixit om. AS || 9 mihi om. RLH (add. l) || 12 et om. R || 13 facta AS || 15 ultra L (corr. l) || 17 non ante ignarus om. L (add. l) || 18 expectans] spectans ASI expertus L || 23 et sic est dictum om. AS || ut] quomodo illud F || 24 sanguisque La || sequuntur] item (I 98) 'tuaque animam hanc effundere dextra' quasi quae in cruore fouetur add. Fabricius || EXPLICIT LIBER DECIMVS . INCIPI LIBER VNDECIMVS FELICITER A EXPLICIT LIBER X. INCIPI LIBER XI. LM

SERVII GRAMMATICI
IN VERGILII AENEIDOS LIBRVM VNDECIMVM
COMMENTARIVS.

1. OCEANVM INTEREA SVRGENS AVRORA RELIQVIT more suo
praetermisit noctis descriptionem, quam transisse indicat praesens
ortus diei. et hoc est unde ait Horatius nec verbum verbo cu-
rabis reddere fidus interpres: quae enim naturalia sunt omnibus
5 patent. *'surgens' autem quae surrexit, ἀναστᾶσα.*

2. AENEAS QVAMQVAM ET SOCHS DARE TEMPVS HVMANDIS P. C.
consuetudo Romana fuit ut polluti funere minime sacrificarent. si
tamen contingeret ut uno eodemque tempore et funestaretur quis et
cogeretur operam dare sacrificiis, elaborabat ut ante sacra comple-
ret quam funus agnosceret: unde etiam Horatius Pulvillus in Capi-
10 tolii dedicatione cum ab inimicis ei filius nuntiaretur extinctus, *ut*
quidam putant falso, ut alii, pro vero, ait 'cadaver sit', nec voluit
funus agnoscere, donec templa dedicaret. secundum quem ritum
etiam Aeneas inducitur ante operam dare sacrificiis, et sic ad so-
15 ciorum et Pallantis sepulturam reverti.

3. PRAECIPITANT CVRAE urgent: longam enim dilationem se-
pultura non patitur. *sane cum 'quamquam' praemisisset, non intulit*
'tamen', ut alibi libertas quae sera tamen respexit inertem cum
'tamen' dixerit, non praemisit 'quamquam'. 'dare' vero 'tempus' relin-
20 *quere, id est ut breve: et habet emphasin propter multitudinem nego-*

1 more suo e. q. s.] cf. Don. ad Ter. Eun. III 5, 46 || 3 Horatius] a. p. 133 ||
7 consuetudo Romana fuit e. q. s.] cf. Serv. ad Aen. VI 8 || 13 secundum . . .
reverti] exscr. mythogr. III 6, 28 || 18 libertas] buc. I 27

3 unde] quod *F* || ait] ēut *R* || verbo] uerbū *H* || 5 ad v. 1 surgens quae
surrexerat transacto tempore noctis *T* || surgentis *F* || surrexit ἀναστᾶσα scripsi:
surrexanaetaca *F* surrexit ἀνὰ et κατὰ *Daniel* || 9 laborabat *LH* (elaborabat *l*)
elaborat *F* || sacra om. *LH* (add. *l*) || 10 pulvillus *RH* || 14 ad sociorum ad pal-
lantis *F* || 16 urgent *F* || sepulturae *F* || 17 ad vota deum (v. 4) s. v. deest hic
tamen *T* || 18 ut tibi *F* || 19 vero] ūro (i. e. 'vestro') *G* || 20 et abec emfasin *F* ||
negitiorum *F*. post negotiorum lacunam indicavit *Daniel*. ceterum ad v. 4 in
margin. habet hic locus enfasin propter multitudinem negotiorum *T*

tiorum. TVRBATAQVE FVNERE MENS EST funere Pallantis κατ' ἐξοχήν: nam est haec consuetudo apud poetas, ut a plebe segregent duces. sic paulo post ait <22> interea socios inhumataque corpora terrae mandemus et intulit *segregans* maestamque Euandri primus ad urbem mittatur Pallas. sic dictum est <I 30> reliquias Danaum atque inmitis Achilli, item <II 506> forsitan et Priami fuerint quae fata requiras.

4. PRIMO VICTOR SOLVEBAT EOO antequam luctum subiret et funestaretur. 'primo' autem 'Eoo' subaudimus 'tempore'; nam graece ἠώς dicitur quam nos auroram vocamus: Homerus ait ῥοδοδάκτυλος ἠώς. quod nomen Latini traxerunt per derivationem, ut dicerent <II 417> et laetus eoīs Eurūs equis, item <I 489> eoasque acies. sane ut etiam supra <II 417> diximus, in hoc sermone prima syllaba naturaliter longa est, sed cum opus fuerit, corripitur, aut licentia nominis proprii, aut quia eam vocalis sequitur. 15

6. CONSTITVIT TVMVLO in colle, quia tropaea non figebantur nisi in eminentioribus locis: Sallustius de Pompeio ait devictis Hispanis tropaea in Pyrenaei iugis constituit. ex quo more in urbibus tropaea figuntur arcubus exaedificatis. ideo autem nunc tropaeum ponit Aeneas, quia nondum plenam est victoriam consecutus, sed occiso Mezentio fugavit exercitum: plenae enim victoriae, ut supra <X 775> diximus, triumphus debetur. et persolvit vota vel propter tanti ducis interitum, vel quia fas erat etiam de primitiis belli sacrificare. 'tumulo' autem deest 'in', id est in tumulo.

INDVIT ARMA ut <83> indutosque iubet truncos hostilibus armis. 25

7. TIBI MAGNE TROPAEVM BELLIPOTENS videtur interrupta descriptio. hoc per parenthesin dictum est et *prophonesin*. [et post

17 Sallustius] hist. IV 29 D., 53 Kr. || 19 ideo autem e. q. s.] cf. Isid. or. XVIII 2, 3

1 Pallantis] scilicet et est *add. R* || et aetexochen *AS* catexochen *RHM* catexo khem *L* || 3 ait *om. LH* || 9 funeraretur *ASHF* (*corr. a*) || primo autem eoo . . . triremis aplustre (*v. 9*) *om. L* (*in marg. add. l*) || 10 eos libri || ροδοδακτυλας ποικιλιας *A* ποροδακτυλαχος *l* rododactilos eos *reliqui* || 14 corripitur] eous *add. AS* eos *add. F* || 15 aut quia etiam uocabulus sequitur *F* || 16 in colle] in tumulo in colle *ASMI* || non figebantur . . . Hispanis tropaea *om. H* || 17 nisi *om. R* || ait] aut *ASl*, *om. F* || de victis *Dietschius* || 18 spanis *F* || impyrena ei *A* impyrenei *S* in pirinei *RH* in pyrenei *l* in pyrinee *F* || 19 figuntur *Fs*: finguntur *AS* figebantur *RMI* fingeantur *H* || in arcubus *ASMI* || in eo *RH* || 20 quia] quoniam *ASR* || 21 plena victoria enim *F* || 23 fas erat ut etiam de primitiis (primiciis *AS*) sacrificaretur *ASMI* || 25 armis] sine nomine *add. F*, quod librarii errore ex insequenti scholio huc inlatum esse apparet || 26 ad τῆς μ. τ. s. v. uidetur hic interrupta esse descriptio. et est *prophonesis* id est exclamatio. et duo epiteta ponit sine nomine *T* || interruptio *F* || 27 et post reddita *seclusi*. voluit significare is qui plen. comm. composuit descriptionem, *prophonesi interruptam*, verbis quae sunt 'aptat rorantes' c. q. s. continuari. si

reddita.] 'magne' autem 'bellipotens' antonomasia per duo epitheta sine nomine.

8. APTAT apte locat et congrue ponit vel figit, ut <VIII 721> aptatque superbis postibus.

- 5 9. TELAQVE TRVNCA VIRI id est prae fracta; ita enim in tro-
paeis poni consueverunt: Iuvenalis <X 134> et fracta de casside
buccula pendens et curtum temone iugum victaeque tri-
remis aplustre. vel 'trunca tela' quae de suo clipeo legerat: ideo
enim 'trunca', quod in euellendo prae fracta. ET BIS SEX THORACA
10 PETITVM PERFOSSVMQVE LOCIS duodecim vulneribus adpetitum: quia,
ut supra <II 278> diximus, totius Tusciae populus in duodecim
partes fuit divisus, ut <X 202> gens illi triplex, populi sub
gente quaterni, qui singulis lucumonibus parebant. moris autem
fuit ut interemptos duces omnis vulneraret exercitus, sicut etiam
15 de Hectore Homerus commemorat. unde est <II 278> quae cir-
cum plurima muros accepit patrios. non ergo ab Aenea, sed
ab his qui <X 692> uni odiisque viro telisque frequentibus in-
stant: quod ostendit Mezentius, cum sub Aeneae telis iaceret <X 904>
scio acerba meorum circumstare odia: neque enim hoc in illo
20 momento periculi meminisset, nisi eos cerneret imminere.

10. CLIPEVMQVE EX AERE figuratius, quam si 'aereum' diceret,
ut alibi <IV 138> cui pharetra ex auro.

11. ENSEM COLLO SVSPENDIT EBVRNVM vaginam eburneam. sane
'ebur eboris' facit, non 'eburis', sicut 'murmur murmuris': unde quia
25 in principalitatis declinatione varietas invenitur, etiam derivatio
varia est: nam 'eburnus' facit ab eo quod est 'ebur', 'eboreus' ab
eo quod est 'eboris'. 'collo' autem, id est de collo. paulatim de trunco
arboris humanam figuram fecit, ut et sinistram illi det et collum: quod
valde quaeritur, an bene.

- 30 14. MAXIMA RES EFFECTA VIRI occiso tanto duce: simul etiam

quis retineri velit et post reddita, ei sic verba collocanda videntur videtur inter-
rupta descriptio et post reddita. hoc . . . prosphonesin vel sic hoc . . . dictum
est. videtur i. d. prosphonesi, et post reddita || 3 apta F || ad APTAT s. v. figit
atque ponit ut aptat superbis postibus T || fugit F || 5 post fracta R prae-
fecta H perfracta Fl || 6 cassile F || 7 pucula F || pendet F || currum HM ||
te more F || iugumque R || trireremissaplustre H || 8 aplustra R aplaustre F ||
ad TRVNCA v. s. v. id est de suo clipeo quasi in euellendo prae fracta T || ques F ||
legerat F, correxi || 12 sibi genti F || 15 commemorat] (Il. XXII 367) ἡ ὄα καὶ
ἐν νεκροῖο . . . ἀνοστήσει γὰρ παρὰ στήθεσσι. D || 16 accipit HF || 17 unū odii
quiro F || 18 eum F || 19 acerbum eorum F || 20 immineret F || 24 ebor F ||
26 eburneus R || eboreus] eborneus AS eburneus RLHMF || 27 quod est
ebor eboris D || ad COLLO s. v. de collo, ad v. 11 in marg. paulatim . . . col-
lum T || 28 fecit figuram T || illum F

tropaei ostenditur causa. *et verecunde cum ipsius opus sit, impersonaliter ait.* ABESTO absit: nam tertia persona est.

15. QVOD SVPEREST id est de reliquo: et est absoluta elocutio, ut <IX 155> *quod superest lacti bene gestis corpora rebus.* ET DE REGE SVPERBO PRIMITIAE aut hoc dicit: primitiae istae quas 5 fecimus, non de plebe sunt, sed de rege superbissimo, *id est Mezentio*: aut certe regem superbum Turnum accipiamus — nam de ipso legimus <X 445> at Rutulum abscessu iuvenis tum iussa superba miratur — ut sit sensus: haec spolia et hanc primam belli partem superbo Turno sustulimus. nam hoc epitheton pro- 10 prium Turni est, quod ei Vergilius pro ingenti scelere dat. apud maiores enim superbia ingens facinus fuit, adeo ut Tarquinius pro multis sceleribus superbi nomen acceperit.

16. MEZENTIVS HIC EST *pro* 'talis est', ut <IX 479> hunc ego te Euryale aspicio? *id est talem. et utrum per contemptum an per commendationem hoc pronuntiandum?* MVROSQVE LATINOS *bene quasi hoc solum restet. et hoc dicit*: iam campestri superavimus proelio, restat ut etiam obsidione vincamus: credit enim quod sibi iam aperte nullus occurrat. nec inaniter: nam et paulo post dicturus est Turnus <515> furta paro belli, et in duodecimo <34> Latinus 20 vix urbe tuemur spes Italas.

18. ARMA PARATE ANIMIS aut hypallage est pro 'armis parate animos': aut certe est mutanda distinctio, ut sit 'animis et spe praesumite bellum'. 'praesumite' vero 'bellum' id est mente praeeccupate, ut supra Turnus <IX 156> et pugnam sperate parari. 25 bene autem ait 'praesumite', quasi rem iam sui iuris, ut ei deberi videatur certa victoria.

19. NE QVA MORA ordo 'ne qua mora impediatur'. VELLERE SIGNA ADNVERINT SVPERI ne in mora sitis, cum captatis auguriis ad bellum exire coeperimus. 'vellere' autem proprie dixit, quia Romana 30 signa figebantur in castris, et cum ad bellum eundum fuisset, captatis auguriis avellebantur e terra: nam alibi ea figi non licebat.

2 nam *om.* AS || 3 id est *om.* RLHM (*add.* l) || 8 at ASF: ac reliqui rutulo RH || iuuentis H iuvenes F || tum F: tunc reliqui || 9 miratus Vergilius || 10 superbo *om.* F || 11 est turni R, est *om.* H || uergilius F || 12 pro *om.* H || 13 superbi nomen *om.* AS || acciperet LH acciperat F || 14 est *om.* LHM (*add.* l) || 15 ad MEZENTIVS H. E. S. V. id est talis et siue per contemptum siue per commendationem est pronuntiandum istud hic T || 16 bene dicit quasi . . . restet hab. T || 17 campestri] pedestri L || 18 restat] superest F || etiam *om.* F || 21 tuentur L (*corr.* l) || 23 mutata LH (*corr.* l) || et spem praesumite rebus L (bellum l) et pe praesumite rebus H || 24 vero et id est *om.* LHF (*add.* l) || 25 parari] pari H sperari F || 26 deberi *om.* AS || 28 ne qua mora Daniel: ne quā ordo F || 29 nec mora sit cum ASM || 30 dictum ASM || 31 figebantur] uidebantur RH || 32 e *om.* AS || figi ea RL

sed inter auguria etiam hoc habebatur, si avellentem facile sequerentur, adeo ut cum filio in Orodis bello sit Crassus occisus, qui iturus ad proelium avellere signa vix potuit. *quod etiam Flaminio contigit, qui cum imperasset signa tolli eaque non possent moveri, effosso*
 5 *solo in quo erant fixa, vi magna extrahi praecepit, et infeliciter apud Trasimennum pugnavit. alii 'vellere' movere accipiunt: Ennius rex deinde citatus convellit sese, et in sacris 'convelli mensa' dicitur cum tollitur.*

20. *ADNVERINT SVPERI bene in adhortatione nihil se inauspicato vel sine deorum voluntate facturum promittit: ideo non dixit, cum ego iussero, sed cum dii iusserint.*

22. *INTEREA SOCIOS donec tempus obsidionis adveniat. et 'interea socios inhumataque corpora terrae' ἐν διᾱ δ̄υοῖν pro 'corpora sociorum'.*

15 23. *QVI SOLVS HONOS ACHERONTE SVB IMO EST hoc ideo intulit, quia in sexto <329> de insepultis dixit centum errant annos volitantque haec litora circum: Palinurus Aeneae <VI 366> portusque require Velinos sedibus ut saltem placidis in morte quiescam. et bene 'Acheronte sub imo', quia haec res ad umbras*
 20 *tantum pertinet: nam apud prudentes homines nullius momenti sunt ista.*

24. *ITE AIT vitiose in media oratione 'ait' positum critici notant.*

EGREGIAS ANIMAS ingenti arte laudat potius quam miseratur extinctos, ut praesentium animos in bella succendat. QVAE SANGVINE

25 *NOBIS HANC PATRIAM eleganter hoc et oratorie ad exhortationem audientium sumptum est: nam laus defunctorum viventium exhortatio est. et*

6 Ennius] ann. v. 449 Vahl. || 25 eleganter hoc e. q. s.] cf. Macrob. Sat. IV 4, 9

1 habebant *L* (habebatur *l*) habebantur *H* || 2 in Orodis] modoris *LH* in orientis *M*, in *om. R* || Crassus] ausus *LH* || occisus *om. L* || 3 proelium] parthiam *F* || hoc flaminio contigit qui . . . tollitur *hab. T* || flaminio *G* || 4 moveri] loco euellere *T* || effusio *F* suffosso *T* || 5 magnam *F* || extra *G* || praecepit *F* || 6 trasynimynan *F* trasyniminan *G* trasymenium *T* || alii] quidam *T* || Ennius . . . sese *om. T* || 7 in sacris etiam *T* || conuelle *F* || 9 bene satis in adhortatione . . . ideo non dicit cum iussero sed cum dii uoluerint *hab. T* || 11 diusserint *F* divi iusserint *Daniel* || 12 ad socios *i. c. s. v. εν διᾱ διιν* dixit pro corpora sociorum *T* || 13 endyadi in *F* endiadi in *G* || 16 propter 'centum . . . circum' *Serviani libri* || 17 pallinurus *F* || 18 saltim *F* || 19 et bene acherontis *ait* quia *R* || acherontis *M* || 22 ad v. 24 in *margin.* notant critici vitiose positum a uirgilio in media oratione *ite ait T* || critici *F* || 24 succendat] succendat *F*. Homerus (*Il. I 3*) ἰφθίμους ψυχὰς *add. Fabricius* || ad *ANIMAS* *q. s. n. s. v.* animas ponit pro corporibus. in quo est etiam nouum quod patriam pro regione posuit uel terra cum patria sit ciuitas ut non nullis idoneis placet auctoribus uel urbes (*l. urbs*) parentum *T* || 25 *s. v. 25* eleganter et oratorie . . . et bene patriam quasi fiduciam gerat quasi uicerit. et uelut dum hortatur epitaphion facit *T* || et hoc *F, transposui* || 26 est *om. T*

bene 'patriam' ait, tamquam fiduciam gerit quasi vicerit. sane cum hortatur socios ut sepeliantur occisi, ipse defunctis velut epitaphion dixit.

27. QVEM NON VIRTVTIS EGENTEM Ennii versus est. 'egentem' sane nos ablativo iungimus.

28. FVNERE MERSIT ACERBO 'acerbo' immaturo: translatio a 5 pomis.

31. QVI PARRHASIO EVANDRO Arcadico a civitate Arcadiae, quam Donatus vult a parra avi dictam: quod procedit, si parra nomen est Graecum; si autem Latinum est, stulte sensit, nam Graecum nomen etymologiam Latinam non recipit. *alii Iovis filium 10 Parrhasium dicunt, qui habuit Arcadem filium, ex quo primo Parrhasii, post Arcades dicti sunt. sane Arcadum genera fuerunt quattuor, Parrhasiorum, Maenaliurum, Azanorum, Cynaethorum. alii non Azanos et Cynaethos, sed Azanes et Cynaetheos dicunt.*

32. FELICIBVS AEQVE hic non felicitas comparatur, sed ut est illud 15 di meliora piis: non quia haec bona sunt, sed bona optat.

33. IBAT pro 'ierat'. ALVMNO alumnus est qui graece τροφίμος dicitur: quod nomen quia Latinum non est, ut ab eo quod est nutritor, inveniamus eum qui nutritus est, transiit ad nomen aliud et alumnum dixit. 20

35. ILIADES CRINEM DE MORE SOLVTAE has Aeneae ancillulas intellegimus: nam omnes matres, hoc est mulieres nobiles, in Sicilia remansisse dixit, excepta Euryali matre, de qua legimus <IX 215> quae te sola puer multis e matribus ausa persequitur? 'crinem' autem 'solutae', ut <VII 503> palmis percussa lacertos. 25

36. VT VERO AENEAS FORIBVS SESE INTVLIT ALTIS naturale enim est ut intermissa lamenta repetantur, cum aliquis notus advenit: sic in Statio ingressis ducibus denuo defletur Archemorus.

3 Ennii] ann. v. 587 Vahl. || 12 sane Arcadum . . . dicunt] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 292 || 16 di] georg. III 513 || 28 in Statio] Theb. VI 37, quem ad versum Luct. Plac. Servianum ad h. l. scholium adscripsit.

3 egentes G || 7 arcadio F || 8 a parra avidiae tā A a parrani dictam HM || 10 quidam iovis filium . . . dicunt hab. T || 11 parasium G || archadem G || prima F || 12 genera autem arcadum . . . fuerunt T || 13 parrasiorum F || moenaliurum F || menaliurum T || cynethorum G || alii autem non T || 14 azanos T: exanas F || cynethos T: cythenos F || Azanes ego: axanes libri || Cynaetheos ego: cyneros F || cyrenes T || 15 ad sed non F. A. S. V. non est comparatio felicitatis sed sic est dictum quem ad modum in superioribus dii meliora piis T || hic Masvicius: hinc F || 17 trofimos vel trophimos libri || 18 Latinum] in latino s in latinitate F || 19 nutritur F || ad ALVMNO s. v. hoc loco veteres accipiunt positum a virgilio alumno pro domino T. cf. Non. p. 243, 7 M. || 22 omnes honestas matres M || 24 multis RF: tantis reliqui || 25 crimen F || ut] in G || 28 Archemorus] aethemorus RF aetemorus H. mox ut maerentia dignis . . . accensae clamore fores add. Itali

39. NIVEI FVLTVM PALLANTIS late patet hoc epitheton: referri enim potest et ad candorem pristinae pulchritudinis, et ad pallorem ex morte venientem, et ad frigus quod proprium mortuorum est, ut <VI 219> corpusque lavant frigentis et ungent.

5 40. LEVI IN PECTORE pulchro, puerili, nondum saetoso.

42. TENE INQVIT iteratio est; nam supra ait 'lacrimis ita fatur obortis', sicut in quinto posuit <547> et fidam sic fatur ad aurem et paulo post <551> intulit dic ait. sane sciendum hanc adlocutionem talem esse, qualis illa <IX 479> ubi defletur Euryalus: nam
10 locis omnibus commovet miserationem, ab aetate, a tempore, a vulnere, a spe parentis. CVM LAETA VENIRET INVIDIT FORTVNA MIHI ac si diceret: quantum noceret adversa, cum laeta talem intulit casum? videtur autem dolere quod queri non potest de Fortunae crudelitate, quae ei uno eodemque tempore et tanta contulit
15 beneficia, et tale intulit damnum. 'tene' autem 'invidit Fortuna mihi', ut Liber pampineas invidit collibus umbras.

45. DISCEDENS DEDERAM κατὰ τὸ σιωπώμενον hoc intellegimus: nam abscedens nusquam est Euandrum adlocutus Aeneas.

48. CVM DVRA PROELIA GENTE subaudimus 'fore'.

20 50. FORS ET VOTA FACIT forte — *utrumque enim dicimus* — etiam vota suscipit. potest et unum esse 'forset', id est 'forsitan'.

CVMVLATQVE ALTARIA DONIS *id est* et sacrificat, et suscipit vota. naturaliter autem queritur de errore mentis humanae.

51. NIL IAM CAELESTIBVS VLLIS DEBENTEM vivi enim supero-
25 rum sunt, mortui ad inferos pertinent, unde in duodecimo <646> vos o mihi manes este boni, quoniam superis aversa voluntas. superis autem debemus omnia donec vivimus, ideo quia, ut dicunt physici, cum nasci coeperimus, sortimur a Sole spiritum, a Luna corpus, a Marte sanguinem, a Mercurio ingenium, a Iove
30 honorum desiderium, a Venere cupiditates, a Saturno humorem:

16 Liber] buc. VII 58 || 27 superis autem . . . extincti] cf. Beda de temporibus IV (vol. VI p. 124 Gil.) de temp. rat. VIII (VI p. 160 sq. Gil.), exscrips. mythogr. III 9, 7

2 candorem] splendorem ASM || 3 et ante ad frigus om. ASHM || proprie ASM || 4 urgunt H || 5 pulchre AS || 6 ita F: sic Serviani libri || 7 sicut] sin F || 8 et paulo post . . . Euryalus om. RH || 9 illa] illa non F illa noni Lion || 10 ab aetate . . . a spe parentis om. F || 12 talem om. F || 13 dolore ASHF || 15 tene om. AS || invidit] inquit F || 20 VOTA FACIT . . . forset om. H || 21 etiam] etiam et F || suscepit R || id est] ideo AS unum F || forsitam F, in quo haec adduntur vota facit et iam vota suscipit || 23 horrore H terrore F || 24 supero sunt AS (ad superos s) superiorum sunt F || 26 uosq. mihi R || manes om. RH || 27 vivimus] debemus autem omnia add. AS debemus autem add. R || ideo om. AS || 30 honorum ASM: horum RH omnium F. cf. Serv. ad Aen. VI 714 || cupiditatem AS || umorem HF

quae omnia singulis reddere videntur extincti. *secundum physicam disciplinam dicit: tradunt enim physici omnia nos mereri a superis, quae rursus extincti reddimus ipsis potestatibus supernis. quod et Plato videtur astruere qui dicit, quod cum de effluione fontium non aliarum quarumlibet rerum, sed ipsarum stellarum, fuerint animae corporibus commodandae, quicquid de ipsis fontibus stellarum ebullit, hoc intellegi debere stellas. ergo priusquam in corpora ingrediantur animae per haec signa erratica transeuntes, singula supra dicta singulae accipiunt, item exeuntes singula singulis redhibere dicit quae in corpus venientes perceperunt.* 5 10

52. VANO MAESTI COMITAMVR HONORE inani, ut supra <X 828> diximus, quantum ad vivos pertinet.

53. INFELIX NATI FVNVS hoc quidam ἀνακόλουθον et vulgare accipiunt; sed eleganter ad exprimendum patris adfectum ad patrem orationem convertit. 15

54. HI NOSTRI REDITVS id est tales, ut <16> manibusque meis Mezentius hic est. EXPECTATIQVE TRIUMPHI modo de se loquitur.

55. HAEC MEA MAGNA FIDES κατὰ τὸ σιωπώμενον: quam de Pallantis reditu promiserat patri. AT NON EVANDRE aut mutavit declinationem: nam 'Euander' facit, ut ipse x <515> Pallas, Euander 20 in ipsis: aut Graecum vocativum fecit ὦ Ἐὐάνδρε. PVDENDIS VVLNERIBVS id est a tergo inlatis: et est consolatio. quid autem 'pudendis' sit, ipse exposuit dicendo 'pulsum aspicias'.

56. NEC SOSPITE antiptosis est pro 'sospiti'. et hoc dicit: si fugisset vulneratus a tergo, ipse ei optares interitum. alii: non 25 talem habes, inquit, filium, quo sospite tibi dirum funus optares, quod parentes sibi precari solent ob nequitiam liberorum. alii: non optabis, inquit, sospiti filio mortem. quod magis heroicae personae convenit. et [quero] 'sospite' pro 'sospiti'.

59. HAEC VBI DEFLEUIT hoc est postquam haec cum lacrimis 30 dixit; 'flere' enim est cum voce lacrimare: unde habemus in sexto

1 viderentur AS || secundum physicam . . . perceperunt e Turonensi edidit Daniel || et hoc secundum Daniel || 2 dicit om. Daniel || 12 diuos F || pertinet] nam talia de mortuis fiunt ad solatium superstitum ut est apud Ciceronem in Catone maiore (XX 73) 'Solonis quidem sapientis elogium est quo se negat velle suam mortem dolore amicorum et lamentis vacare: vult, credo, se esse carum suis' add. Fabricius || 13 schol. ad v. 53 e Turonensi edidit Daniel || anacoluthon T ἀνέκδορον Daniel || 14 eleganter T decenter Daniel || ad patrem o. c.] nunc ad patrem redit Daniel || 16 id est om. RHM || ad NOSTRI R. s. v. totum dolendo dicit, ad EXPECTATIQVE s. v. et de se ait et a te T || 19 AVT NON EVANDER F || 21 εὐάνδρε F || 24 est om. RH || 25 fuisset M || ipsi Stephanus et Daniel || ad v. 55 in marg. quidam sic accipiunt non habuisti inquit talem filium cui sospiti dirum funus optares quod parentes solent precari ob nequitiam liberorum. alii ita non optabis inquit sospiti filio mortem et hoc magis heroicae personae conuenit T || 29 quero F quare Daniel

<426> continuo auditaē voces, vagitus et ingens infantum-que animae flentes in limine primo.

60. TOTO LECTOS EX AGMINE Troianos, Tuscōs, Arcadas.

63. EXIGVA quamvis enim magna sint, orbitati patris prodesse
5 non possunt; *sed tamen exhibenda sunt patri, quia debentur. aut est
sensus: non quidem responsura luctui, sed tamen sollemnia: ergo iustitiae
potius causa quam solacii.*

64. FERETRVM 'feretrum' locus ubi mortui feruntur. et est Graecum
nomen: nam graece φέρετρον dicitur, unde per diaeresin feretrum
fecit, dictum a ferendo: nam latine capulus dicitur: unde ait
Plautus capularis senex, id est vicinus capulo, qui dictus est
capulus ab eo quod corpus capiat.

65. VIMINE QVERNO sunt aliquae durae derivationes; tamen
eis sic utimur ut 'quernum vimen', item 'columnum veru', ut pin-
15 guiaque in veribus torrebimus exta columnis, 'ficulnum
lignum', ut Horatius olim truncus eram ficulnus, inutile
lignum, item 'aprugnum callum'.

66. OBTENTV FRONDIS INVMBRANT veluti cameram quandam
capulo ramorum extensione fecerunt.

20 67. AGRESTI SVBLIMEM STRAMINE hoc est supra frondes ponunt:
nam hic reddit quod omiserat supra dicens 'extractos toros', nec
addens unde.

68. DEMESSVM participium est, veniens ab eo quod est 'metor'.
sane ab eo quod est 'meto' praeteritum perfectum 'messui' facit.

25 69. LANGVENTIS HYACINTHI 'languentis' aut postquam decerptus sit:
aut quia non est acuti coloris: aut quando demittit caput. sane Hya-

8 feretrum . . . eo quod corpus capiat] cf. Isid. or. XX 11, 7 || 11 Plautus] mil. glor. III 1, 34 || 14 pinguiaque] georg. II 396 || 16 Horatius] sat. I 8, 1

1 continue *F* || 3 arcades *F* || 5 ad SED DEBITA p. s. v. id est quae debentur et est sensus non quidem profutura sed tamen sollemnia. ergo iustitiae causa non solacii fiunt ista *T* || aut] autem *G* || 6 sollemnia *G* || 9 feretron *ASH* feretron *R* fretron *M* ferton *F* || per diaeresin . . . fecit] per dieresin dicitur in feretrum feretrum fecit *H* per dieresin feretron feretrum fecit *M*. fort. φέρετρον feretrum || 10 capulus] poculus *H* || unde et plautus ait *F* || 11 vicinus] dignus *AS* || qui . . . capiat *om. HF* || qui] et *M* || 12 ab *om. M* || 14 seis sicutimos *F* || utimur] cum adiunctione alterius nominis *add. Fabricius* || item *om. F* || columnum *AS* colyrnum *F* colyrnu *H* || 15 colyrnis *H* colarmis *F* || 16 inutile lignum *om. F* || 17 callum] gallum *RH*. pro aprinum ut Plautus (*Pers.* II 5, 4) *add. D* || 20 SVBLIMEM *F* || hoc est . . . unde *om. H* || super *MF* || 21 reddidit *ASR* || omisit *F* || instructos *R* || 23 principium *F* || est *om. AS* || 24 sane . . . meto *om. RH* || meto] metū *AS* || 25 ad LANGVENTIS h. in marg. aut postquam decerptus est aut qui non est acuti coloris aut quando demittit caput. fuit autem secundum fabulas filius eurotae vel ut quidam uolunt yali *T* || decerptos *F* || 26 dimittit *F* || hiacinthus *F* hiacincthus *G*

cinthus puer fuit Eurotae, vel, ut quidam volunt, Oebali filius. cetera de hoc in bucolicis <III 63> dicta sunt.

70. SVA FORMA RECESSIT *id est* propria pulchritudo.

72. AVROQVE OSTROQVE RIGENTES unum 'que' vacat et est additum hiatus causa. 5

73. LAETA LABORVM figura est 'laetus illius rei'; nam modo dicimus 'laetus labore', 'laetus ingenio'.

74. SVIS MANIBVS SIDONIA DIDO ut <IV 263> *dives quae munera Dido. 'suis' autem 'manibus' ut heroides solebant.*

75. DISCREVERAT depinxerat. simul et amantis adfectus ostenditur.

76. HARVM VNAM 'unam' pro 'alteram', de duobus scilicet et 'horum alterum' et 'horum unum' possumus dicere: nam artigraphi hoc tantum vetant, ne de duobus 'alium' dicamus, quod de multis proprie dicitur. sane figurate dixit 'vestem induit', ut <II 275> 15 exuvias indutus Achillis, cum in usu sit 'induit illa re', ut <83> indutosque iubet truncos hostilibus armis, *id est truncos indutos iubet offerri. sane hoc videtur secundum caerimonias flaminum subtiliter dixisse. flamini enim nisi unum mortuum non licet tangere, sed Aeneas plurimos postea occidit. sed aliud est in bello occidere, 20 aliud mortuum tangere. sciendum est tamen, Aeneae omne genus sacerdotii tribui.*

77. ARSVRASQVE COMAS OBNUBIT AMICTV harum unam, *id est de duabus vestibus, induit iuveni, altera caput eius velavit: nam supra duas vestes dixit esse prolatas. 'obnubit' autem velavit, translatio a nubibus quibus tegitur caelum: unde et nuptiae dicuntur, quod nubentum capita obnubantur, id est velantur.*

78. LAVRENTIS PRAEMIA PVGNAE mittit praemia, quae de praeda

12 de duobus . . . dicitur] cf. Isid. diff. verb. 30 || 25 translatio . . . velantur] excr. Isid. or. IX 7, 10. cf. Donat. ad Ter. Hec. IV 4, 34

1 eorotae F || Oebali *Commelinus* (cf. Ovid. metam. X 196): hybabili F || quae ad seu mollis violae *Masvicius edidit* subaudi florem in libris non inveniuntur || 6 LAETA BOVM F || 7 labore] ut indutusque iuvat truncos hostibus add. F. cf. lin. 16 || laetus ingenio om. HF || 8 didives F didues G || ad SVIS QVONDAM s. v. sicut heroides solebant T || 10 et om. ASM || mentis H || 12 ad VNAM s. v. alteram T || alternam F || 13 alternum F || unum] omnium F, om. H || ortographi R || 14 uetunt dicere ne . . . dicamus F || 16 indutus] induit M || achilli F || illas res R illa res H || ut] et RH, om. F || 17 iube F || ad v. 76 in marg. secundum caerimonias flaminum videtur hoc dixisse . . . tangere. et omne genus sacerdotii tribuitur aeneae T || 19 non nisi T || non om. T || 20 aeneas autem postea plurimos T || 21 aliud ante mortuum om. G || sane sciendum est tamen F || sacerdotio F || 23 ad AMICTV s. v. scilicet alterius nestis T || 24 duobus F || 25 autem] autem est ASM aut F || 26 nupte R || 27 uelantur M || 28 mittit] multi F

Laurentis pugnae sustulerat: nam praeda est quae eripitur, praemium quod offertur.

80. EQVOS ET TELA QVIBVS SPOLIAVERAT HOSTEM vel Pallas, vel Aeneas: nam ambigue positum est. spolia autem cum proprie
5 ea tantum sint quibus hostis spoliari potest, ut lorica vel vestis, abusive iam spolium dicitur quicquid hostibus tollitur: unde est
<VI 168> postquam illum vita victor spoliavit Achilles.
alii 'equos et tela, quibus spoliaverat hostem' ad Pallantem volunt tantum pertinere, quia in antiquis disciplinis relatam est, quae quisque
10 virtute ornamenta consecutus esset, ut ea mortuum cum condecorarent: Sallustius exuant armis equisque.

81. VMBRIS INFERIAS proprie: nam inferiae sunt sacra mortuorum.

82. CAESO SANGVINE pro 'caesorum', ut supra <X 520> captivoque rogi perfundat sanguine flammam: nec enim sanguis caeditur.

84. IPSOS FERRE DVCEs suos scilicet, qui illis mille praeerant. melius tamen est, iubet truncos ferre ipsos duces, id est ducum spolia, ut tropaea duces ipsos dixerit: sic supra <16> manibus-
20 que meis Mezentius hic est de tropaeo. 'duces' autem, ut Halasum et eiusmodi, quos occiderat Pallas, duces ipsi portarent; nam ducum fuerat tropaea portare: ut habeat pater solacium de victoria filii et honor funeri accedat. INIMICAQVE NOMINA FIGI pro 'inimicorum'. dicit autem adfixos tropaeis titulos cum nominibus occisorum.

85. DVCITVR INFELIX ACOETES quasi qui consternatus nimio dolore ire non poterat. et bene ex rerum permutatione expressit doloris magnitudinem, dicens ita doluisse Acoeten, ut paene carens humano sensu per se ire non posset, et equum ita sensisse interitum domini, ut in humanum migraret adfectum: nam et lacrimabat et

11 Sallustius] hist. inc. 22 D., hist. III 68 Kr. || 14 pro . . . caeditur] cf. Macrob. Sat. VI 6, 3 || 26 et bene . . . cadaver] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IX 207

7 nictus R || 8 quidam equos et tela . . . equisque hab. T || uolunt referri quia T || 9 qua T || 10 esses F || eā mortuum F || eum om T || condecoraret F || 11 exiit T || 12 proprie enim F || 15 nec enim sanguis caeditur om. HF || 16 caeditur] dicitur R || 17 suos] sua R. an eos? || 18 melius tamen est truncos iunct pro ducum spoliis ferre ipsos duces F || 19 dixerint F || sicut F || 20 de tropaeo. duces halasum accipiamus et huiusmodi quos occidit pallas ut ipsos portarent ipsi duces nam ducum . . . accedat T || alesum F || 22 victoris F || 23 onor fueri G || 24 occisorum] duci add. R || 27 acoetē A acoethaeno H, ut omittens || 28 posset H: posse F || possit reliqui || et om. ASF || uita R || 29 migraret] negaret F || lacrimat F

sponte sequebatur cadaver. et bene cum hominis sit 'ire', equi 'duci', de homine ait 'ducitur', de equo 'it lacrimans'.

86. FOEDANS vel cruentans, vel lacerans.

87. TERRAE id est in terram. et figurate 'sternitur terrae', ut <XII 382> truncumque reliquit harenae. 5

88. PERFVSOS SANGVINE CVRRVS aut captivos, aut ipsius Pallantis.

89. POST BELLATOR EQVVS militaris enim disciplinae fuit, ut equus usque ad sepulchrum duceretur, armiger perversa arma gestaret: unde hanc consuetudinem videtur poeta servasse. POSITIS INSIGNIBVS sine faleris. quod autem equum dicit lacrimare non mirum est, cum 10 Homerus etiam divinantem induxerit. Plinius solum equum praeter hominem lacrimare et doloris adfectum sentire dicit. AETHON nomen equi, quo etiam Aurorae equus vocatur. quod autem equus bellator dicitur et phalanx comitatur, iuxta morem Romanum ait, ut dignitas in regii adolescentis servetur exequiis, quia apud Romanos quod erat 15 vivo concessum, mortuo non adimebatur.

90. GVTIS GRANDIBVS bene 'grandibus', quia de equo.

91. NAM CETERA TVRNVS VICTOR HABET κατὰ τὸ σιωπώμενον et alia eum sustulisse intellegimus, non tantum balteum, ut legimus supra <X 496>: nam sola hasta et galea ostenditur remansisse. 20

92. PHALANX phalanx lingua Macedonum legio. quod autem ait 'maesta', Arcadas intellegimus: unde infert 'Teucrique sequuntur Tyrrhenique duces'. et hoc est quod ait supra <60> et toto lectos ex agmine mittit mille viros.

11 Plinius] nat. hist. VIII § 157. cf. Isid. or. XII 1, 43 || 21 lingua Macedonum legio] cf. Isid. or. IX 3, 46

1 equi 'duci' de homine ait 'ducitur' scripsi: equi duce homine autem ducitur *F* equi ducere hominem autem duci ait *Daniel* || 2 de eo quo *F*, corr. *Daniel* || id *F* || 4 in terra *MF* || 6 ad *CVRRVS* s. v. aut captivus currus aut ipsius pallantis *T* || captivus *F* captivorum *Daniel* || 8 gestiret *F* || 9 schol. ad POSITIS i. om. *H* || 10 quod autem . . . mirum est om. *F* || equum] eum *R* || cum horus et diuinitatem induxerit *F* || 11 induxerit] Xanthum equum Achillis mortem (*Il.* XIX 408) καὶ λίην σ' ἔτι νῦν . . . μοῖρα κραταίῃ et paulo post (416) ἀλλὰ σοὶ αὐτῷ . . . δαμῆναι. equos autem Achillis inducit Patroclum lugentes (*Il.* XVII 426) Ἴπποι δ' Αἰακίδαο . . . ὅφ' Ἐκτορος ἀνδροφόνου add. *D* || 12 DETON *AS* || nomen om. *F* || 13 vocatur] uocatus *H*. vel a splendore nam αἰθῶ ardeo dicitur, vel a cursus celeritate quasi αἰεὶ θέει (αἰεὶ θέων vulgo) id est perpetuo currens indefessus add. *D* || ad v. 89 in marg. quod equus bellator dicitur . . . adimebatur. militaris autem disciplinae erat ut equus ad sepulchrum usque duceretur armiger arma gestaret unde hanc consuetudinem videtur poeta servasse *T* || 14 falanx comitatur *T*: pallanx omittatur *F* || 15 regni adolescentis *F* || exequiis conseruetur *T* || 16 adimebatur *F*. militaris autem disciplinae erat non debuit e Turonensi addere *Daniel*; pertinent enim haec verba ad ea quae in illo codice sequuntur. cf. lin. 7 || 17 ad VMECTAT GRANDIBVS o. s. v. bene dicit grandibus quia de equo loquebatur. plinius dicit solum animal praeter hominem equum lacrimare et doloris affectum sentire *T* || 19 ut legis supra *H* || 22 inferius *ASM* || teucrique secuntur quasi tyrrhenique omnes *F*

93. VERSIS ARCADES ARMIS lugentum more mucronem hastae, non cuspidem contra terram tenentes: *quoniam antiqui nostri omnia contraria in funere faciebant: scuta etiam invertentes propter numina illic depicta, ne eorum simulacra cadaveris polluerentur aspectu,*
 5 *sicut habuisse Arcades Bacchylides in dithyrambis dicit: et hoc, ut non nullis frustra placet: nam lugentum mos est prioris habitus inmutatio. alii 'versis armis' in oblicum versis scutis, ne splenderent insignia: arma autem scuta dici ipse declarat, ut <X 841> Lausum socii exanimem super arma ferebant. sed potest hoc de armis*
 10 *versis non ad Arcadas solum, sed ad omnes pertinere. an 'versis armis' quod interempto Pallante victos iam se Arcades arbitrabantur. alii dicunt hunc morem fuisse, ut de suo duce numquam voce quereretur exercitus, ne seditio paulatim insurgeret, verum armorum ordinem mutant scuta supina portarent. ergo vel Aeneas ab Arcadibus arguitur*
 15 *quod Pallas non sit vindicatus, vel Euander quod novi hospitis gratia adulescentem temere in bella proiecerat.*

94. COMITVM potest pro 'comitantum' accipi.

95. GEMITVQVE deest 'cum'.

96. NOS ALIAS HINC AD LACRIMAS ad aliam sepulturam, *id est*
 20 *ad ceteros sepeliendos, qui eodem proelio ceciderunt.*

97. SALVE AETERNVM MIHI MAXIME PALLA AETERNVMQVE VALE Varro in libris logistoricis dicit, ideo mortuis 'salve' et 'vale' dici, non quod aut valere aut salvi esse possunt, sed quod ab his recedimus, eos numquam visuri. hinc ortum est ut etiam maledicti
 25 significationem interdum 'vale' obtineat, ut Terentius valeant qui inter nos discidium volunt, hoc est ita a nobis discedant, ut numquam ad nostrum revertantur aspectum. ergo cum mortuo dicitur 'vale', non etymologia consideranda est, sed consuetudo, quod nullis 'vale' dicimus nisi a quibus recedimus.

30 100. ORATORES legati, a perorando pro republica nominati:

5 Bacchylides in dithyrambis] p. 1231 ap. Bergkium post. lyr. Gr. ed. III ||
 22 Varro in libr. logist.] p. 258 Ries. || 25 Terentius] Andr. IV 2, 13. cf. Don. ad hunc v. || 30 legati . . . nominati] exscr. Isid. or. X 195.

1 lugentium *RF* || mucronem hastae] nam hastam *AS* || hastam *M* || 3 faciem *G* || numina] omnia *F* || 4 aspectu sicut habuisse aspectu sicut habuisse *e. g. s. F* || 5 bachelides *F* || 7 quidam versis accipiunt in obliquum versis scutis . . . adulescentem temere produxerat in bella *hab. T* || oblicum] est *add. G* || 8 autem arma *T* || declarat locus ille *T* || 10 ad ante Arcadas *om. F* || an] siue *T* || 11 interfecto *T* || arcades se victos arbitrabantur *T* || 12 duce] ducere *G* || 16 adulescentem *F* (adulescentem *G*) || tenere *F* || 17 comitatum *F* comitantium *Daniel* || 19 id est . . . ceciderunt *hab. T* || 22 historicis *R* locistoricis *H* || 23 possint *M* || 24 nusquam *F* || est *om. AS* || 25 valeat *H* || 26 recedant *F* || 29 nisi a *om. H* || 30 a perorando] o porando *R*

quod 'orabant', id est agebant: unde et actores causarum 'oratores' appellantur. VRBE LATINA pro 'Latini', id est [de] Laurolavinio.

101. VELATI RAMIS OLEAE non coronati: nec enim lugentes decebat, ut qui pro mortuis precabantur: sed instructi et ornati, id est in manibus olivae ramos ferentes: sic Homerus *στέμματ' ἔχων ἐν χερσίν*. 'velari' autem ornari et illo loco significat <V 366> victori velatum auro vittisque iuvenum, cum vittis non aut velentur aut coronentur victimae, sed ornentur: aut certe 'velati' ab omni iniuria tecti iure gentium. VENIAMQVE ROGANTES beneficium. et iuxta antiquum modum dictum est, hoc est sepulturam suis petentes. 10

102. FERRO QVAE FVSA 'fusa' modo interempta, alias fugata; sed discernuntur epithetis, ut si dicas 'ferro fusus', vel 'metu fusus'.

103. REDDERET ostendit iam campos in Troianorum esse potestate.

104. NVLLVM CVM VICTIS CERTAMEN deest 'esse oportere'. ET 15 AETHERE CASSIS id est luce vacuis: unde et retia 'casses' dicimus, et vestimenta araneorum casses dicuntur. hoc autem bene addidit, quod victi possunt innovare certamen.

106. BONVS AENEAS ideo, quia ab eo facile impetratur. HAUD ASPERNANDA iusta, non contemnenda: sepulturae enim beneficium 20 generaliter debetur universis.

107. VENIA quam petebant: aut 'venia' humanitate. INSVPER ADDIT accumulatur verbis beneficium, dicens pacem se etiam vivis velle praestare. 'pacem' autem ideo defunctis, quia ait supra <104> nullum cum victis certamen, et mortuorum pax sepultura est. 25 unde elegit verbum quod utrisque, tam vivis quam mortuis aptum esset.

108. QVAENAM quanta et qualis: nam mirantis est; nec enim

5 Homerus] II. I 14

1 ad ORATORES s. v. orare est agere inde actores causarum oratores dicuntur T || quod orabant] qui adorabant G || auctores G || 2 de om. RH || 3 nam coronati F || 4 ut quia F || 5 sicut F || CTEAAAAA EXON EN XEPIN R CTEAAAAA. EXONEN XEPII H CTEAAAAA EXONEN XEPII M CTEMMAT EXON XEPOIN F || 6 velari autem] vel amavit R || 7 non ut velentur AS non haud velentur F || 8 ad v. 101 in marg. quidam velati accipiunt tecti scilicet ab iniuria iure gentium T || 9 VENIAM precantes AS VENIAM P. HM || ad VENIAM R. s. v. beneficium et iuxta . . . petentes T || et om. F || 10 modum] morem T || est post dictum om. F || petentibus F || 11 fusa] quae fusa RHM || 12 ferro fusus est ASMF || metu fusus est AS || 15 ad CERTAMEN s. v. scilicet esse oportere T || esse] et se F || oportet Daniel || 16 ad AETHERE C. s. v. luce vacuis T || privati vacuis AS privati vacuis M || 17 et . . . dicuntur om. HMF. cf. ad georg. IV 246 et Aen. II 85 || et R: sed S, om. A || 18 quod] quoniam ASF || 19 quia . . . impetratur hab. F || 22 ad VENIA s. v. aut venia quam petebant aut etiam humanitate T || patebant F || 24 pacem om. AS || autem] aut AS || ait supra om. R, supra om. H || 26 legitur RH || quod tam vivis q. m. utrisque a. e. F utrisque om. Daniel

dubitat, cum ipse dicat 'indigna'. *ergo potest ἐπεξήγησις esse: quoniam vos fortuna implicuit, quae est indigna bello. et mira est oratio conciliantis se hostibus suis.*

109. INPLICVIT id est involvit invitos. 'bello' autem incertum
5 dativus an ablativus.

110. MARTIS SORTE PEREMPTIS ad illud <104> nullum cum victis certamen.

112. NEC VENI pro 'nec venissem': tempus est pro tempore. *et vitavit ὁμοιοτέλευτον.*

15 113. NEC BELLVM CVM GENTE GERO subaudiendum 'sed cum Turno': per quod populariter eorum captat favorem, aut seditionem eorum adversum regem invocat.

114. HOSPITIA hoc verbum duo significat: (et quo ab alio recipimur,) et quo aliquem recipimus.

15 115. HVIC MORTI δεικτικῶς, quasi ostendit iacentes.

116. SI BELLVM FINIRE MANV hoc est internecone: potest enim et pace finiri.

117. HIS MECVM DECVIT CONCVRRERE TELIS aut quibus Teucros parat pellere, aut tela sua ostendit, ut armatus in concilio fuerit.

20 118. VIXET pro 'vixisset': et est syncope. DEVS AVT SVA DEXTRA DEDISSET victoria enim, vel vita duplici ratione consistit, aut virtute aut voluntate Fortunae.

119. MISERIS CIVIBVS quasi aliena culpa pereuntibus. *et bene commendatur dicentis bonitas, quasi et ipse eorum misereatur.*

25 120. OBSTIPVERE SILENTES id est obstupefacti sunt et silere coeperunt.

122. TVM SENIOR cui ab aetate praestabatur auctoritas. ODIIS ET CRIMINE DRANCES INFENSVS IVVENI TVRNO aut qui eum odio semper et criminationibus persequabatur: aut propter suum crimen, id

13 hoc verbum . . . recipimus] cf. Isid. diff. verb. 160

1 s. v. 108 potest hic esse efexegesis quoniam nos fortuna implicuit absolute. et quoniam fortuna tanto bello implicuit T || efexegis F || 6 ad MARTIS s. p. ad illud respicit . . . certamen T || 8 pro om. RHF || 9 oemoeteleuton F || 11 ad v. 113 in marg. quasi seditionem eorum adversum regem vocat T || aut] aut ut F || 13 et quo ab alio recipimur inseruit Masvicius. cf. Serv. ad Aen. VIII 532 || 15 HVIC TVRNV id est morti dicticos e. q. s. F || dicticos libri || ad SE OPPONERE M. in marg. quidam hic morti periculum accipiunt ex posterioribus intellegentes quod prius est T || 16 internecione AS internecione M internecione F || 18 ad HIS M. D. C. T. S. V. aut . . . ostendit quibus armatus in concilio fuerat T || MEVM F || quibus T: qui se F || 21 victoriam vel vitam (victoria vel vita M) quia duplici ratione consistit victoria aut e. q. s. ASM || consistunt RF consistant H || 23 bene commendatur . . . misereatur hab. T || 24 miseratur F || 26 coeperunt] notum tantae benivolentiae et virtutis mirantes add. ASM, nisi quod mirantes om. AS || 27 praestolabatur F || 29 persequabatur F

est inertiam, quam semper virtuti constat esse contrariam: aut Turni crimine, qui tot viris causa mortis exstiterat.

124. ORSA REFERT coepta verba. O FAMA INGENS INGENTIOR ARMIS frustra ait Donatus, hoc nomen de his esse quae non recipiunt comparationem: nam quia augmentum recipit, et comparatur. 5 alia illa sunt nomina, in quibus est dubitatio utrum comparentur, ut est 'perfectus': quod si velis comparare, incipit 'perfectus' non esse 'perfectus'.

125. CAELO TE LAVDIBVS AEQVEM pro his qui in caelo sunt, id est diis, ut <VIII 64> caeruleus Thybris caelo gratissimus 10 amnis. *et est oratorium, non invenire paria verba virtutibus. 'caelo' autem dativus, 'laudibus' ablativus.*

126. IVSTITIAENE PRIVS MIRER BELLINE LABORVM figura Graeca 'miror illius rei' et 'regno illius rei', ut *Τενέδοιό τε ἰφι ἀνάσσεις*: inde Horatius ait et qua pauper aquae Daunus agrestium 15 regnavit populorum pro 'agrestibus populis'. *ita et hic 'iustitiae' 'laborum' genetivum pro ablativo posuit. si autem 'iustitiae' legeris, subaudiendum 'iustitiae laudibus'; si 'iustitia', subaudiendum 'praeditum'.*

128. SI QVA VIAM DEDERIT FORTVNA 'viam' rationem. et bene cum exceptione pollicetur dicens, si voluntatem nostram fortuna 20 comitetur.

129. FOEDERA TVRNVS vel coniugii vel amicitiarum. *et potest videri deesse 'alia'.*

130. FATALES MOLES quia audierat <112> *nec veni, nisi fata locum sedemque dedissent.* 25

131. SAXA TROIANA ambitiose ait, quasi Troianis fataliter debita. *vel 'Troiana' in usum Troianorum.*

133. PEPIGERE DIES pacti sunt: nam ab eo quod est 'paciscor'

7 ut est perfectus e. q. s.] exscr. Isid. or. X 202 || 14 *Τενέδοιο*] ll. I 38 || 15 Horatius] carm. III 30, 11

3 ORSA . . . verba om. F || 7 quod] quia M || 11 ad QVIBVS et LAVDIBVS s. v. ablativus, ad CAELO s. v. dativus, ad AEQVEM s. v. oratorium est . . . virtutibus ut hoc loco T || patria F || 14 ut] *θραυμάζω ἐνείνον καὶ ἄρχω ἐνείνον* add. *Stephanus* || *ΤΗΝΕΔΟΙΟ ΤΕ ΕΙΦΙΑΝΑΚΚΙΣ Α ΤΗΝΟΛΙΟΥΕΙΧΙ ΑΝΑΚΚΙΣ R* teno. aio. techian. accic H *ΤΗΝΟΔΟΙΟ ΤΕΙΧΙ ΑΝΑΚΚΙΣ M* *ΤΗΝΕΔΟΙΟ ΤΕ ΙΦΙ ΑΝΑΚΚΙΣ F* || 15 inde] ideo R || paupere H pauperi M || aquae om. A M || 16 id est pro ASM || pro agrestibus populis om. H || iustitiae (iustitiae G) laboribus F || 17 si autem . . . laudibus om. G || iustitiā egeris F, corr. Daniel || ad IVSTITIAENE p. s. v. si per ablativum legerimus iustitiane subaudiendum est praeditum T || 18 perditum G || ad GRATI R. A. V. (v. 127) id est gratiam servantes. et gratus tantum animo, gratissimus et animo et corpore T || 19 viam . . . et om. M H F || 22 ad FOEDERA s. v. id est alia T || 26 ambitiose] vitiose F || 27 ad TROIANA I. S. V. praeter hoc quod servius dicit saxa troiana possumus intellegere in usum troianorum T

et 'pepigi' et 'pactus sum' facit, sicut ab eo quod est 'parco' et 'parsi' et 'peperci' facit. PACE SEQUESTRA media; namque sequester est aut medius inter duos altercantes, aut apud quem aliquid ad tempus seponitur: dictum autem a sequendo, quod eius qui electus sit, 5 utraque pars fidem sequitur. 'pacem' ergo 'sequestram' indutias dicit, id est pacem temporalem et mediam inter bellum praeteritum et futurum.

134. MIXTIQVE INPVNE LATINI apud maiores enim magna erat cura fidei, adeo ut indutiis factis conloqui soliti essent duces populi 10 Romani cum hostium ducibus, summaque severitate vindicaretur, si iniuriam se passos quererentur: denique obsessa urbe a Tarquiniiis inter Porsennam et Romanos factis indutiis, cum ludi circenses in urbe celebrarentur, ingressi hostium duces curuli certamine contenderent et victores coronarentur. 'inpune' autem hoc loco sine periculo.

15 135. FERRO BIPENNI ad epitheton transtulit nomen proprium: nam bipennis per se plenum est et securim significat, ut <II 627> crebrisque bipennibus instant.

137. ROBORA modo genus ligni: nam est inter specialia nominatum.

20 138. PLAVSTRIS GEMENTIBVS sub pondere sonantibus.

141. QVAE MODO VICTOREM LATIO PALLANTA FEREBAT 'Latio' pro 'in Latio'. bene 'modo'; uno enim eodemque die et fortiter fecit et periit, ut <X 508> haec te prima dies bello dedit, haec eadem aufert. alii 'modo' paulo ante accipiunt, sed 'modo' ait cum 25 adfectu, ut acerbior luctus de tanta mutatione nasceretur: alii 'modo' paene accipiunt.

2 SEQUESTRA media e. q. s.] cf. Gell. XX 11; Suet. verb. diff. p. 276 Reifersch.; Luct. Plac. ad Stat. Theb. II 425 et VII 542; Isid. or. X 260 et diff. verb. 195. vid. praef. p. XLI

1 et parsi et persi et peperci H || 2 media] ac (et R) temporali add. ASR || 3 apud] ad F || 5 indutias F: inducias reliqui || ad PACE s. in marg. sequestrum est proprie quicquid ad breve tempus apud aliquem deponitur certa sponsione T || 8 ad v. 134 in marg. praeter hoc quod servius dicit de cura fidei (apud maiores) etiam hoc adicere possumus (quod indutiis factis) soliti erant duces populi romani (cum ducibus) hostium colloqui summaque seueritate uindicabatur si iniuriam se (passos) quererentur T. quae uncis inclusi in codice evanuerunt. || 9 indutus G || conloquiis F || 10 hostiam F || seueritatem F || uindicatum F, correxi || 11 Tarquinio Daniel || cum inter F || 12 et Romanos om. F || 13 hostium duces] quidam hostium R || curuli RH eurili F || certamine] certe manice F || 14 ad INPVNE s. v. sine periculo T || 15 ad ERRAVERE s. v. libere discurrerunt, ad IUGIS s. v. hic quidam distingunt et sequentibus applicant 'iugis', hoc est 'in iugis f. s. a.' quia 'errare per silvas iugis' male iungi putant T || 21 ad DOMVS (sic) E. M. R. (v. 140) per domos et moenia publica et priuata aedificia comprehendit T || 22 enim om. AS || 24 s. v. 141 quidam modo paulo ante accipiunt sed commouet affectum ut . . . accipiunt T || ait scripsi: hand F ant G || 25 adfecto G || ut] et G || tanto F || 26 pene FT poene G

142. ARCADES AD PORTAS RVERE eos nunc *Arcadas* dicit qui intra civitatem sunt. *nulla tamen exemplaria 'Arcades at portis ruere' habuerunt, ut coniunctio sit, non praepositio, ut <IV 404> it nigrum campis agmen pro 'per campos' et <IV 130> it portis iubare 'per portas'. 'ruere' autem, id est magna velocitate ferri, ut <III 676> ex- 5 citum ruit ad portus et ruuntque effusi carcere currus. et 'ruere' pro 'ruebant', infinitum pro pronuntiativo. DE MORE VETVSTO quia antea per noctem cadavera funerabantur cum faculis.*

143. RAPVERE FACES 'rapuere' raptim et festinanter tulerunt. sed apud Romanos moris fuit ut noctis tempore efferrentur ad funalia 10 — unde etiam funus dictum est — quia in religiosa civitate cavebant, ne aut magistratibus occurrerent aut sacerdotibus, quorum oculos nolebant alieno funere violari. inde etiam qui funeri praeerant a vespera primum vesperones, deinde vespillones dicti videntur. et magis moris Romani ut impuberes noctu efferrentur ad faces, ne funere inmaturatione 15 subolis domus funestaretur: quod praecipue accidebat in eorum qui in magistratu erant filii. ideo Vergilius Pallantis corpus facit excipi facibus, quia acerbum funus. funera autem alii a funalibus candelis, sebo vel cera circumdatis, dicta (tradunt), quod his praeclucantibus noctu efferrentur mortui: alii a fungendo, quod eo supremo in eo qui decessit, 20 officio fungimur, vel quod hi qui mortui sunt 'vita functi' dicuntur. alii tradunt, de filiis qui in potestate patris sint, non putari ius esse funus vocari fierique, quia servi loco sint parenti, et si id fiat, familia funestata sit. ergo hic merito Pallantis funus facibus celebratur, ut filii. alii, sicut Varro et Verrius Flaccus, dicunt: si filius familias 25 extra urbem decessit, liberti amicum obviam procedunt, et sub noctem

6 ruuntque] georg. III 104 || 10 sed apud Romanos . . . violari] cf. Don. ad Ter. Andr. I 1, 81 et 88

2 infra RH || ad v. 142 multa exemplaria at portis habuerunt . . . pro ruebant T || arcadas ut portis ruere habuerunt ut e coniunctio sit e. q. s. F, inde et portis interpretet legisse Ribbeckius coniecit. || 3 sit nigrum F || 4 agmen campis T || it] ait G || 5 excitum . . . et om. T || 6 ruunt T || 7 pro nuntiativo G || 8 funerabantur ASR: pel. pro funera ferebatur (ferebantur h) H perferebantur M proferebantur F pro funere ferebantur Stephanus || 10 moris fuit apud romanos ut . . . nemo rogabatur hab. T || noctis tempore T: noctites F noctibus Kirchmannus de fun. Rom. II 2 noctu Commelinus || efferrentur F || 11 quia om. T || religiosa F || cavebatur T || 13 hi qui T || 14 vesperones primum T || vespillones FT || et magis . . . faces] maxime autem impuberes noctu efferrentur ad faces T || 15 efferrentur F || 16 in eorum filii qui magistratu praeerant. ideo uirgilius corpus pallantis excipi facibus facit quia acerbum funus praemonstrat T || 17 uirgilius F || 18 acerbum F || alii] alia F, om. T || a funalibus cera vel sebo circumdatis candelis T || 19 quod . . . a fungendo om. F || 20 supremo T: praesumo F || 22 sunt T || 23 quia . . . sit] servi loco ne familia funestata dicatur T || 24 ergo et pallantis T || 25 alii sicut om. T || 26 suo noctem F

in urbem infertur cereis facibusque praelucentibus, ad cuius exsequias nemo rogabatur. sane haec corpora sive proici iubebantur, a cadendo, sive quod sepultura carebant 'cadavera' dicta.

144. DISCRIMINAT *id est* dividit: unde et discrimen capitis mu-
5 liebris dicitur, *ex eo quod caput auro discernat.*

146. SUCCEDERE ut <103> *tumulo sineret succedere terrae.*

147. INCENDUNT implent, ut <X 895> *clamore incendunt caelum Troesque Latinique.*

148. VIS VLLA nec aetatis inbecillitas, nec severitas regia.

10 149. FERETRO PALLANTE REPOSTO *id est* posito Pallantis fere-
tro: nam antiptosis est.

152. NON HAEC O PALLA DEDERAS PROMISSA PARENTI CAVTIUS
v. s. v. t. c. m. duplex expositio est. aut enim hoc dicit: non mihi
talia promittebas, ut crederem cautius te dimicaturum; ut intelle-
15 gamus proficiscentem Pallantem promississe patri victoriam, caedem
hostium, plurima spolia; qui enim haec cogitat, cautelae obliviscitur
aviditate vincendi. aut certe 'non' pro 'nempe' accipiamus, ut in
Terentio non tu hunc rus produxisse aiebas? id est 'nonne',
'nempe', ut nunc sit sensus: nempe haec mihi dederas promissa
20 discedens, quia cautius fueras dimicaturus. *alii non 'parenti', sed
'petenti' legunt, ut non iure adfectionis quam filius patri debebat,
sed humanitatis eum convenire videatur: petenti mihi, o Palla, fidem
dederas te cautius quam fortius dimicaturum: et adfirmant, si 'parenti'
legendum esset, potuisse dici 'non haec, o fili, dederas promissa parenti'.*
25 *alii haec κατὰ τὸ σωπώμενον dicta accipi volunt.*

154. IN ARMIS apud armatum, cuius consilium cupiditas victo-
riae plerumque conturbat.

2 sane . . . cadavera dicta] cf. Isid. or. XI 2, 35 et diff. verb. 522 || 4 di-
vidit . . . discernat] cf. Isid. or. XIX 31, 8 || 17 in Terentio] Adelph. IV 2, 21

1 infertur in cereis *F* i. cum cereis *Masvicius* || facibusque *T*: facibus
quoniam *F* || 2 rogatur *Lucius* || 4 mulierum *R* mulieribus *H* mulieris *M* ||
5 capud *F* || 9 nec aetatis nec inbecillitatis *F* || 10 posito *om.* *AS* || 17 pro
nonne et nempe *Fabricius* || nempe] nomen *H* || 18 non tu hunc rus produxisse
aiebas *AS* non tu rus hinc produxisse aiebas *M* non tu hunc rus produxisse
et aiebas *F* non tu hinc rus hunc produxisse aiebas *R* non huc rus hinc pro-
disse aiebas *H* non tu eum rus hinc modo produxe aiebas *Terentius*. non tu
rus eum produxisse aiebas *Donati ed. pr. in lemmate exhibere testatur Vmpfen-*
bachius || nonne] *om.* *ASF*, non pro *M* || 19 mihi haec *AS* || dederis *F* || 20 fue-
ris *R* || pugnaturus *F* || *ad v.* 152 quidam legunt petenti ut non ex affectione
sed ex humanitate eum convenire videatur . . . dederas promissa parenti *T* ||
21 petenti] petenti *F* parenti *G* || debebat *Masvicius*: ducebat *F* || 22 eum
venire *F* || 24 potuisset *F* *T* || filii *F* || 25 cata to siopomenon *F* || 26 armatos *R* ||
cuius] cum *RH* || consilio *R* || cupido *RH* cupidos *F* || *ad HAVD IGNARVS E.*
(v. 154) ex eo quod speravit movit pathos *T.* cf. *Macrob. Sat.* IV 6, 8

155. PRAEDVLCE DECVS aut valde dulce, aut quasi immaturum.

156. PRIMITIAE rudimenta, quasi Troiani. BELLIQVE PROPINQVI
vel quod ante maturam aetatem Pallantis venerit: aut 'propinqui' ni-
mum vicini, quo Pallas mitti posset. sane hoc bellum 'antarium'
vocari solitum, quod sit ante urbem, quasi ante aras. 5

157. DVRA misera et infelicia.

158. VOTA PRECESQVE MEAE supra <50> fors et vota fecit.

TVQVE O SANCTISSIMA CONIVNX 'sanctum' non semper sacrum, neque religio-
sum est, ut hic, ubi 'sanctissima' incorruptae castitatis significat: unde
et sanctae leges appellantur quae neque corruptae sunt, neque corrumpi 10
possunt.

159. FELIX MORTE TVA ea re felix, qua ceteri dolent. et bene
'tua', ne, ut ipse, filii morte fieret infelix.

160. VIVENDO VICI MEA FATA diu vivendo, ut in bucolicis
<IX 2> o Lycida, vivi pervenimus. 'vici' autem 'mea fata', id 15
est naturalem ordinem vita longiore superavi, in hoc tantum, ut
superstes essem filio meo: namque hic ordo naturalis est, ut sint
parentibus superstites liberi. fata ergo eius generalia dixit, referens
se ad naturalem ordinem, non ad fatum proprium; nam fata supe-
rare nemo hominum potest. unde multi sic distinguunt 'contra ego 20
vivendo vici' vitam scilicet filii: nam hoc est 'superstes restarem ut
genitor': ut 'mea fata' per exclamationem dictum sit. sciendum
tamen, etiam inrationabilia dolentibus dari. VIVENDO VICI* *id est*
supervixi: veteres enim 'vivendo vincere' dicebant supervivere, ut multa
virum volvens vivendo saecula vincit: nam et in togatis 'victri- 25
ces' appellantur, quae viros extulerunt: Plautus in Epidico <II 1, 8>
quia tibi licuit cum vivendo vincere.*

161. RESTAREM essem.

4 sane . . . aras] cf. Fest. Paul. s. v. antarium || 8 sanctum . . . possunt]
cf. Macrob. Sat. III 3, 6 et Don. ad Ter. Adolph. V 7, 1 || 24 multa] georg.
II 295

1 aut . . . immaturum hab. T || 2 quasi Troiani quid sibi velit non intellego.
fort. quasi tironis || 3 aut quod ante . . . ante aras hab. T || ante naturam aeta-
tem et pallantis F || 4 sane om. T || antarium uocabatur quod esset ante urbem
id est ante aras T || 6 ad DVRA s. v. infelicia T || 7 ad TVQVE o s. c. s. v. in-
corruptae castitatis, in marg. frequenter sanctum religiosum significat. inde
etiam sanctae leges dicuntur quae . . . possunt T || 8 relegiosum F || 10 cor-
rupti sunt F || 12 re] sorte ASF || dolent Ma: dolentur reliqui || ad v. 159 bene
tua dicit ne ut ipse morte filii fieret infelix uiuendo T || 13 ipsa G || fieri F ||
15 vici . . . fata om. R || 16 in G: an F || ut] et G || 18 liberi] filii M || ergo
eius R: eius ergo H, eius om. reliqui || generaliter AS || 21 scilicet filii id est
superuixi . . . eum uiuendo uincere nam hoc est . . . dolentibus dari F || est
om. R || superstitute starem RH || 23 dari om. H || ad VIVENDO VICI s. v. hoc dicit
uixi supra neteres enim uincere uiuendo superuincere dicebant nam in togatis
uictrices appellabantur quae uiros extulerant T || 25 vivendo] durando Vergilius

162. *ORVERENT RVTVLI TELIS id est 'me'. et bene etiam sibi irascitur: sic enim natura maerentis exprimitur.* DEDISSEM reddidissem.

163. *POMPA exequialis scilicet. ME vehementius pronuntiandum. et bene 'Pallanta' ipsum nomen.*

5 164. *NEC VOS ARGVERIM T. exonerat eorum pudorem, ne videantur ei causa orbitatis fuisse, dicens sibi hoc fataliter debitum. 'arguerim' autem alias indicaverim, ut <IV 13> degēneres animos timor arguit, alias accusaverim, ut nunc: Cicero arguis fatentem.*

165. *SENECTAE deest aetati; nam senecta aetas dicitur: Sal-*
10 *lustius senecta iam aetate. per se autem plenum est si 'senectus' dicamus, quod metri causa minus dixit: nam si 'senecta', aut addendum 'aetas', aut intellegendum.*

166. *QVOD SI INMATVRA MANEBAT magnifice servat decorum, quod se revocat ad heroicam consolationem.*

15 168. *DVCENTEM IN LATIVM TEVCROS CECIDISSE IUVVABIT* lucrum quodammodo putat, inpendisse pro amicorum felicitate filium, qui morti fuerat acerbo funere fataliter debitus. et est a qualitate beneficii solacium.

169. *NON ALIO DIGNER TE FVNERE PALLA* latenter hic Aeneae
20 *ostenditur pietas, qui in amici funus tanta contulit, ut pater amplius praestare non possit. Alii 'dignem' legunt iuxta veteres ab eo quod est 'digno': Calvus hunc tanto munere digna, Pacuvius in Hermione cum neque me inspicere aequales dignarent meae, ipse Vergilius <III 475> coniugio Anchisa Veneris dignate superbo.*

25 170. *QVAM PIVS AENEAS deest 'quo', ut sit 'quam quo'.*

173. *TV QVOQVE NVNC STARES INMANIS TRVNCVS IN ARMIS id est in trunco armatus, sicut isti duces, de quibus haec sunt tropaea: nam supra ait <83> indutosque iubet truncos hostilibus armis ipsos ferre duces.*

30 174. *ESSET PAR AETAS vel mea, vel filii; nam ad utrumque potest referri.*

8 Cicero] pro Ligario IV 10 || 9 Sallustius] hist. inc. 115 D., 86 Kr. || 22 Calvus] fragm. 15 ap. Lachmannum || in Hermione] fragm. IV ap. Ribb. p. 97 ed. II

1 ad v. 162 bene irascitur sibi T || etiam Daniel: et in F || 2 naturā merentis F natura immoerentis Daniel || redissem R reddissem H || 4 hmen F omen Daniel nominavit Heinsius nomen posuit Masvicius || 7 ad ARGVERIM s. v. accusaverim alias indicaverim ut . . . arguit T || 8 accusat F || fatentem F || 9 aetatis RHM || 10 tam M || 11 quod . . . dixit om. HF || 13 magnifice . . . consolationem hab. T || magnifici F || 17 et est . . . solacium om. H || ea qualitate AS aequalitate R || 18 solatium libri || 21 posset ASM || 22 digna F || huic t. m. magna F, corr. Daniel || pacuvius in hermione F || 23 meae] me F, om. Daniel || hinc ipse Daniel || 24 uergilius F || 25 ad QVAM s. v. scilicet quo T || 26 ad IN ARMIS s. v. inter arma et inter tropea T || 28 inductosque F

175. TEVCROS QVID DEMOROR ARMIS 'ab armis'. et hoc videtur dicere: dimittendi sunt Troiani, ut morte Turni satis fiat doloribus meis: quod etiam posteriora significant.

179. MERITIS VACAT HIC TIBI SOLVS FORTVNAEQVE LOCVS nihil est aliud quod possit vel virtus tua, vel fortuna praestare — nam 5 his rebus victoria contingit — nisi ut occiso Turno et vindices filium et patrem consoleris orbatum.

181. SED GNATO MANES PERFERRE SVB IMOS ac si diceret hanc solam esse causam, quae eum cogat ad vitae patientiam, ut filio Turni nuntietur interitus. 10

183. EXTVLERAT LVCEM Asinius Pollio dicit, ubique Vergilium in diei descriptione sermonem aliquem ponere aptum praesentibus rebus, ut hoc loco, quia funerum et sepulturarum res agitur, dicit 'extulerat': item in quarto, quia est navigaturus Aeneas et relicturus Didonem, dicit <585> Tithoni croceum linquens Aurora cubile. 15 quod licet superfluum sit, in multis tamen locis invenitur *necessarium*. MISERIS MORTALIBVS qui sunt subiecti tot casibus: Homerus *δειλοῖσι βροτοῖσι*, id est miseris mortalibus, non timidis.

184. OPERA ATQVE LABORES 'hoc opus' et 'haec opera' tunc dicimus, quando negotium ipsum quod geritur significamus; si autem 20 feminino genere dixerimus 'operas', ipsas personas quae aliquid faciunt significamus; sicut 'custodia' dicitur quae custodit, ut <VI 574> cernis custodia qualis vestibulo sedeat: nam ut hi qui custodiuntur 'custodiae' dicantur, usurpatum est. unde male est in usu 'custodiae audiuntur'. 25

185. CONSTITVERE PYRAS 'pyra' est lignorum congeries; 'rogus' cum iam ardere coeperit dicitur; 'bustum' vero iam exustum vocatur. quem ordinem servat poeta, dicens 'constituere pyras', item <186> 'subiectisque ignibus atris ter circum accensos decurrere rogos', item postea <200> 'semustaque servant busta'. 30

186. MORE TVLERE PATRVN quia apud varias gentes diversa fuerunt genera sepulturae, inde est quod alii obruntur, alii exurun-

11 Asinius Pollio] cf. Bergk Zeitschr. f. Alterthumsw. 1845 p. 119 || 17 Homerus] Il. XXII 31 || 26 pyra e. q. s.] exscr. Isid. or. XX 10, 9 diff. verb. 444. cf. comm. Luc. VIII 778 et p. 288 ed. Usener. || 31 quia apud varias gentes . . . resolv[i] exscr. mythogr. III 6, 29

3 etiam om. R || 8 solam om. AS || 9 cogit R || 10 territus H || 11 pallio F || uergilium F || 12 discriptionem AS discriptione F || 13 agetur RH || dicit] om. AS, dicit H || 14 extulerat] nam et efferre est ad sepulturam ferre. Terentius (Andr. I 1, 90) 'effertur imus' add. D || 17 qui sunt . . . non timidus om. F || 18 ΑΙΑΥΧΙ ΒΡΟΤΥΧΙ R ΑΙΑΥΧΙ ΒΡΟΤΥΧΙ HM || timidus] cum *δειλός* et miserum et timidum significet add. D || 23 uetiuolo F || 24 dicuntur HF || 27 iam exustum . . . inde est (lin. 32) om. F || extinctum AS || 32 exuruntur alii om. R

tur, alii proprias remittuntur ad patrias; alii per diem, ut nunc isti, alii per noctem, ut supra Pallas. et perite has varietates Vergilius posuit: namque Heraclitus qui omnia vult ex igne constare, dicit debere corpora in ignem resolvi. Thales vero qui confirmat omnia
 5 ex umore creari, dicit obruenda corpora, ut possint in umorem resolvi. IGNIBVS ATRIS atqui ignes atri non sunt; sed epitheton traxit de negotio, ut 'atris' diceret, hoc est funebribus, ut paulo post <189> maestum funeris ignem, id est funebrem: nam maestus esse non potest ignis. *ATRIS cum concipiuntur.*

10 187. CONDITVR IN TENEBRAS ALTVM CALIGINE CAELVM id est aer fumi obscuritate completur.

188. CINCTI FVLGENTIBVS ARMIS *id est incincti et instructi.* frustra hoc epitheton notant critici, quasi circumeuntes rogos alia arma habere debuerint. CINCTI instructi.

15 189. DECVRRERE ROGOS pro 'circum rogos cucurrere'. bene autem ait 'decurrere', non 'decucurrere': namque verba quae in praeterito perfecto primam syllabam geminant, ut 'curro cucurri', 'tondeo totondi', cum composita fuerint, geminare non possunt: nam 'decurri' et 'detondi' dicimus, non 'decucurri' neque 'detotondi':
 20 ceptis tantum duobus.

191. SPARGITVR ET TELLVS LACRIMIS *hysterologia est: nam prius est ut arma spargantur lacrimis, quae corpori adhaerent, quam terra.*

192. IT CAELO PRO 'in caelum'. CLANGORQVE TVBARVM ante enim mortui ad tubam deducebantur: unde Persius <III 103> hinc
 25 tuba, candela, tandemque beatulus alto compositus lecto.

193. HIC ALII SPOLIA OCCISIS DEREPTA LATINIS secundum suae gentis ritum alii hostilia arma, alii peremptorum cremabant.

195. FERVENTESQVE ROTAS nimio scilicet cursu: alibi volat vi fervidus axis, Horatius metaque fervidis evitata rotis.
 30 et 'ferventes' non 'modo ferventes', sed quae soleant fervere, ut <IV 135> spumantia frena.

23 ante enim . . . lecto] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VI 121 || 28 volat] georg. III 107 || 29 Horatius] carm. I 1, 4

2 superius R || uergilius F || 3 igni AS || 4 debere om. R || thalesius M || 5 ex umore . . . resolvi om. F || umore unus H || procreari M || umorem unus H || 7 funeribus ASM (corr. am) || 10 schol. ad v. 187 om. A || 12 ad CINCTI s. v. incincti instructi parati T || 13 alia . . . rogos om. H || 14 CINCTI instructi om. F || id est instructi vulgo || 15 ROGOS . . . cucurrere om. R || currere H || 16 non decurrere RHF || nam F || 17 ut curro curri toideo tondi H || tondo tondi M (totondi m) || 18 geminari MF || 19 decondi H || totondi H detondi F || 20 duobus] do et sto add. MD || 21 s. v. 191 ysterologia prius est enim . . . terra T || 22 lacrimas F || 23 ad CAELO s. v. ad caelum T || 25 canendae lae AS || 28 scilicet om. H || 29 evitata] enictita RH enectita M || 30 ad FERVENTESQVE R. s. v. non modo feruentes sed quae soleant feruere nimio scilicet cursu T || ferventes post modo om. F || sed om. G || 31 ad NOTA (v. 195) aut cara aut re vera nota T

196. NON FELICIA TELA quibus se defendere nequiverunt.

197. MACTANTVR CORPORA MORTI aut 'in mortem': aut 'Morti' ipsi deae: Statius in scopulis Mors saeva sedet, Lucanus <VI 600> ipsamque vocatam quem petat e nobis Mortem tibi coe fateri. CIRCA autem ideo, quia, ut Homerus dicit, in morte 5 Patrocli circa corpus extincti tam homines, quam pecora immolabantur, ut uno igni cremarentur: unde est in sexto <228> ossaque lecta cado textit Corynaeus aeno.

198. RAPTAS raptim advectas; nam post indutias rapere non poterant: aut certe ante 'raptas', belli scilicet tempore. 10

199. IN FLAMMAM id est in rogam.

201. BYSTA bustum dicitur in quo mortuus combustus est, ossaque eius ibi iuxta sunt sepulta. alii dicunt, ubi homo combustus est, nisi ibidem humatus fuerit, non esse ibi bustum, sed ustrinum.

202. INVERTIT CAELVM †pater illud quod in promptu est 'invertit 15 caelum', ut ea pars quae noctem haberet, sub terra esset. STELLIS APTVM coniunctum, ἀπὸ τοῦ ἄπτεσθαι.

204. INNUMERAS STRUXERE PYRAS hoc loco multis rebus ostendit immensam caedem factam esse Rutulorum.

206. FINITIMOS TOLLVNT IN AGROS qui enim e longinquo ve- 20 nerant, referri non poterant. VRBIQVE REMITTVNT deest 'unicuique'. et meminit antiquae consuetudinis: nam ante etiam in civitatibus sepeliebantur, quod postea Duellio consule senatus prohibuit et lege cavit, ne quis in urbe sepeliretur: unde imperatores et virgines

3 Statius] Theb. IV 528 || 12 bustum dicitur . . . ustrinum] cf. Fest. Paul. s. v. bustum

3 deae] quae dea est R dea est H || speluncis AS scopulis H speculis Statii libri || Iunus H || 4 quem RHM: quos AS || petat e HM: pietate R petat a ASF || 5 cogis RH || 7 et uno igne cremabantur F || 8 aeno] Homerus ἐν τῷ ψ (170) ad patrocli pyram ἐν δ' ἐπίθει . . . δύο δειροτομήσας add. D || 9 post] per ASF || inducias libri || 10 belli om. F || 11 ad FLAMMAM s. v. id est rogam T || 12 s. v. 201 bustum est quod mortuo soluitur ossaque eius ibi usta sunt. alii dicunt . . . sed ustrinum T || in quo . . . sunt sepulta Kirchmannus de fun. Rom. III 1: id quo mortuos combusta ē ossa quae eius sibi iuxta sunt sepulta F id quo mortuus combustus * ossaque eius ibi usta, sunt sepulta Comelinus id quo mortui combusta ossa sunt sepulta Lucius id quo mortui combusta erant ossa, quod eius ibi ossa usta sint sepulta Heinsius || 13 nisi humatus ibi fuerit T || 14 ibi Daniel: ubi F, om. T || astrinum F || 15 s. v. 202 illud scilicet quod in promptu est ut ea pars . . . esset T || pater] patet Daniel. mihi interpretis nomen latere videtur. fortasse Hater. id est Haterianus, in archetypo fuit. cf. schol. Ver. ad X 397. possis et de Aspri nomine cogitare. || prumptu F prumptu G || 17 ἀπὸ τοῦ ἀπτεσθαι A ἀπὸ τοῦ ἀπτεσθαι R ἀλλο τοῦ ἀπτεσθαι H ἀπὸ τοῦ ἀπτεσθαι M || ad NEC MINVS (v. 203) similiter T, etiam D || 20 a longinquo AS || 22 ciuitates H ciuitate M || 23 duellio RH: a duellio AS duellino M a diulio F. cf. Mommsenus C. I. L. I p. 39 adnot. || 24 lege cavit ASF: legavit RHM || unde et imperatores AS

Vestae quia legibus non tenentur, in civitate habent sepulchra. denique etiam nocentes virgines Vestae, quia legibus non tenentur, licet vivae, tamen intra urbem in campo scelerato obruebantur.

208. NEC HONORE ideo 'nec honore', quia 'nec numero', quod
5 in numero et ordine honos spectatur: nam aliud verbum pendet ex
altero. alii 'nec' pro 'sine' accipiunt. TVNC pro 'tum', id est post-
quam cremare coeperunt.

210. TERTIA LVX mos enim erat tertia die ossa crematorum legi.

211. MAERENTES hoc et ad Latinos et ad Troianos potest referri.
10 sane 'maerere' est cum silentio dolere, 'flere' ubertim lacrimas demittere,
'plorare' cum voce flere, 'plangere' cum aliquibus dictis miserabilibus
pectus et faciem tundere, 'lugere' etiam cum habitus mutatione.

ALTVM CINEREM quia dixerat <204> 'innumeras struxere pyras'. CON-
FVSA RVEBANT OSSA FOCIS aut quia dixit simul multos crematos:
15 aut si ad honoratorum cadavera referas, ut supra <197> diximus,
'confusa' propter simul animalia concremata. 'ruebant' autem de
cineribus eruebant. adnotandum sane quod 'focos' dixerit pyras, cum
focus ara sit deorum penatium. an quod focum dicat ubicumque ignis
est et fovetur: unde et Varro focum dici vult.

20 212. TEPIDOQVE ONERABANT AGGERE TERRAE hypallage, hoc
est 'ossa tepida'.

213. PRAEDIVITIS more Graeco epitheton incongruum loco posuit.

214. LONGE PARS MAXIMA LVCTVS valde: et hoc est melius,
quam quod legatur 'et longi'.

25 215. HIC MATRES quia scit ad aliquid haec nomina pertinere,
non addidit 'deflebant filios aut maritos aut fratres'. CARA PECTORA

10 sane maerere . . . mutatione] exscr. Isid. diff. verb. 227 || 16 RVEBANT
eruebant] cf. Non. p. 380, 8 M. || 18 an quod . . . vult] cf. Isid. or. XX 10, 1
et diff. verb. 307

1 quia legibus . . . virgines Vestae om. R || 5 onus F honus G || verbum
om. AS || ex alio AS || ad NEC N. N. H. S. V. aliud pendet ex altero. quidam
nec pro sine accipiunt T || 6 ad TVNC S. V. pro . . . coeperunt T || 8 ad V. 210
mos erat . . . legi. hoc tangit nunc T || 9 ad V. 211 hoc et ad Latinos . . . mu-
tatione. altum cinerem . . . pyras. notandum hoc loco quod focos . . . Varro
focus dictum putat (sic) T || 10 sane] et T || dolore F || flere] ferre G || ubertim
om. G || 11 miserabilis F || 12 faciem et pectus tundere T pecus aut faciem
condere F pectus aut f. tondere Daniel || lugere etiam om. T || 13 dixerat T:
dixerit F || 14 simul om. F || 16 autem om. RHM || 17 cinibus H || adnotan-
tum F || focos F || cum . . . ubicumque] cum focus sit deorum tantum penatium
nisi forte focum dicat ubicumque T || 19 fovebar F || 20 schol. ad v. 212 om. F ||
22 incongruum loco H: incongruum (congruum AS) huic loco ASM incon-
gruo loco RF || 23 LONGO AS LONGI F || et om. F || 24 quam quod] quamquam
AS, quod om. F || 25 ad aliqua ea nomina pertinere F || 26 addit I || deflebant]
et efflebant M || ad CARA S. S. V. fratres desiderantia T

id est [caros] fratres desiderantium, ut <I 646> cari stat cura parentis: et est periphrasis.

218. *IPSVM ARMIS bene repetitum 'ipsum'. IVBENT volunt, exposcunt.*

220. *INGRAVAT maiorem invidiam concitat, id est graviora facit 5 et onerat. VOCARI provocari.*

221. *TESTATUR testificatur etiam legatorum fidem, qui cum eo fuerunt. SOLVM et hic bene repetitum 'solum'.*

222. *SIMVL CONTRA VARIIS scilicet ut illi paci faverent, alii Turno.*

223. *OBVMBRAT subaudis 'Turnum': tuetur, defendit. et est 10 translatio ab arboribus facta, quia nomen nobilem tamquam umbra est pro aliis. hoc autem dicit: amor reginae ad favorem popularem plurimum proderat Turno.*

224. *MERITIS SVSTENTAT FAMA TROPAEIS vel quia multos occiderat, ut etiam ipse dicturus est: vel secundum illud <XII 22> sunt 15 oppida multa capta manu.*

226. *ECCE SVPER insuper, hoc est ad cumulationem malorum.*

MAESTI hoc sermone eos nihil egisse significat. MAGNA DIOMEDIS AB VRBE legitur et 'magni'. et tanto asperius videtur, quod, cum 'magnus' sit 'Diomedes', non audet adversus Aenean pugnare. 20

227. *NIHIL OMNIBVS ACTVM breviter et laborem et studium comprehendit.*

228. *NIL DONA NEC AVRVM ordinem legationis exsequitur dicens, inaniter perfecta esse omnia, quae possent efficaces legati perficere auro, precibus, promissione. 25*

230. *PACEM TROIANO AB REGE PETENDVM sicut etiam supra <X 628> diximus, cum per gerundi modum aliquid dicimus, per accusativum elocutionem formemus necesse est, ut 'petendum mihi est equum': Lucretius <I 111> aeternas quoniam poenas in morte timendum, item Sallustius castra sine vulnere introi- 30*

30 Sallustius] hist. IV 45 D.; 3 Kr.

1 caros seclusi || desideratum *Daniel* desiderarunt *Commelinus* || stat] constat *F* || 5 conficit *F* || ad INGRAVAT s. v. grauiora facit *T* || id est] ideo *G* || 6 oneravit *F* honeravit *G* || ad SOLVMQVE v. s. v. turnum in bella *T* || 8 repetitum soluto *F*, corr. *Daniel* || 9 ad MVLTA SIMVL c. v. s. v. ut alii scilicet faverent turno alii paci *T* || ad DICTIS s. v. illorum scilicet qui aderant pro turno *T* || 10 ad OBVMBRAT s. v. tuetur et est translatio ab arboribus. nomen enim nobilem quasi umbra est pro aliis *T* || et est om. *F* || 12 dicit om. *F* || 14 vel quia . . . capta multa manu hab. *T* || 17 hoc est insuper hoc est ad e. g. s. *F* || 19 tanto asperius . . . pugnare hab. *T* || 21 breviter . . . comprehendit hab. *T* || 25 auro precibus promissione om. *HMF* (add. m) || 27 gerendi *AS* || 28 firmemus *RH* || ut . . . equum om. *HM* || 29 aeternas . . . Sallustius om. *II* || 30 item om. *F*

tum: nam 'castra' accusativus pluralis est, qui multis errorem facit, ut videatur esse nominativus, quia neutra triptota sunt et similis est nominativus accusativo.

231. REX IPSE LATINVS qui aut consolari debuit, aut defendendae reipublicae aliud inire consilium.

232. FATALEM AENEAN MANIFESTO NUMINE FERRI modo 'fatalem' perniciosum omnibus Aenean, *vel exitio futurum omnibus*. 'manifesto numine' *autem*, id est manifesto deorum iudicio, ad Italiam venisse, numinum ira testatur, quam cognoscimus tantorum caede sociorum. *et est ordo: fatalem Aenean ferri manifesto numine admonet ira deum.*

235. ALTA INTRA LIMINA COGIT quaeritur cur ad privatam domum convocetur senatus, qui non nisi ad publica et augurato condita loca convenire consuevit. sed scimus domum Latini augurato conditam et eandem tam templum fuisse, quam curiam: namque in superioribus legimus <VII 170> tectum augustum, id est augurio conditum, item paulo post <173> hinc sceptrum accipere et primos attollere fascas regibus omen erat, hoc illis curia templum. merito ergo ad domum regis, quasi ad locum *gentibus* publicum, convocatur senatus: nam ait in septimo <192> tali intus templo divum patriaque Latinus sede sedens. idcirco etiam in Palatii atrio, quod augurato conditum est, apud maiores consulebatur senatus: ubi etiam aries immolabatur, quod, ut in septimo <175> diximus, Vergilius ad Latini transtulit domum. multi dicunt perite Vergilium nec templi nec curiae hoc loco fecisse commemorationem, sed tantum dixisse 'tectum regia', ut ostenderet, consilium quod inquitur, non esse complendum, quia nec rite est inchoatum: ea enim quae dicit Latinus, effectu carebunt.

236. OLLI 'illi' secundum Ennium. *et intellegendum κατὰ τὸ σιωπώμενον, Turnum quoque venisse, qui in superiore libro a Iunone subtractus pugnae Ardeam pervenerat.* FLVVNT festinanter incedunt.

238. ET PRIMVS SCEPTRIS primus inter sceptriferos. namque apud maiores omnes duces cum sceptris ingrediebantur curiam;

4 aut om. F || consulari F || aut] et R et aut H || defendendae rei p. M: defendere ip̄. AS defendere R defende rei p̄. HF aut defendere rem publicam aut aliud inire consilium Lion || 7 ad FATALEM s. v. perniciosum et exitio futurum omnibus T || 9 iram R || agnoscimus H || 10 fatalem F || nomine F || ad ANTE ORA R. (v. 233) ante faciem prospicientium scilicet admonet T || 13 condita . . . augurato om. R || 14 consueverit AS consueverit M || 20 nam ait . . . consulebatur senatus om. R || 22 atrio] traio H || ditum (de conditum) est . . . Cumarum adlabitur oris (v. 239) om. H || 26 dixisse intra tecta AS || 27 rite] rectum F || est om. AS || 28 ea enim] et ea F || 29 ad v. 236 hic intellegitur cata to siopumenon etiam turnum uenisse qui in superioribus a iunone . . . peruenerat T || 31 schol. ad FLVVNT om. F || RVVNT AS

postea coeperunt tantum ex consulibus *sceptra gestare*, et signum erat eos consules fuisse. *aut quia et alii eiusdem partis reges erant, ut Turnus. sic Agamemnon dux (fuit) totius exercitus, diversae civitates proprios reges habuerunt.*

239. AETOLA EX VRBE REMISSOS quam condiderunt hi qui de 5
Aetolia venerunt, Graeciae provincia, unde Diomedes habuit socios de tribus eius civitatibus, quas habet Aetolia, Pleurona, Olenon, Calydonia. sic ergo dixit 'Aetola ex urbe', ut <VI 2> et tandem Euboicis Cumarum adlabitur oris. *ideo autem Diomedem Aetolum dicit, quia pater eius Tydeus Aetolus fuit, qui ad Argos fugit, quoniam fratrem patris sui occiderat.* 10

240. ET RESPONSA REPOSCIT mire ait 'reposit': ante enim rex solet a legatis universa cognoscere et sic eos praesente populo iterum omnia iubere narrare. unde est ORDINE CUNCTA SVO: nam nihil licet praetermittere: unde et superflua narrare consueverunt. 15

243. VIDIMVS O CIVES DIOMEDEM *rhetorice protinus a re coepit; neque enim opus erat principio aliquo legationem referenti. et hic figura est hystero-proteron: natura enim hoc fuit prius dicendum 'atque iterum emensi casus superavimus omnis' et tunc 'vidimus Diomedem Argivae castra'. sed habet consuetudo ut qui tale aliquid nuntiant, protinus admoveant, ut puta 'vidi illum, erat illic, faciebat illud': ideo adiecit 'ille urbem Argypipam patriae cognomine gentis' et reliqua. illud etiam ordine congruo subiunxit ad perlicendum animum priusquam quicquam diceret 'munera praefereamus'. inde ordine 'nomen patriamque docemus, qui bellum intulerint', hoc est qui, unde, contra quos, qua causa. deinde 25 ponitur oratio Diomedis, cuius sunt partes duae: una, qua se excusat; alia, qua etiam illis suadet ut bellum deponant: nam hoc in fine ora-*

2 consules fuisse AS: consulares fuisse RMF consulares esse Daniel. cf. de hoc scholio Mommsenus Roem. Staatsr. I¹ p. 341 adnot. 6 || partes F || 3 sicut Masvicius || fuit addidi || civitates Masvicius: ciuitatis F || 4 regis F || habuerint F, correxi || 6 venerant M || diomedis AS || socios et de tribus M || 7 oleon M oleum F || calcedonia R || 9 adlabimur AS || ad v. 239 diomedem ideo dicit aetolum quoniam pater . . . occiderat T || diomedem F || 10 aetolus T || 14 iubere] iungere F || narrari M || 15 licet om. HF || praetermittunt F || narrari M || consueverunt H consueverunt F || 16 DIOMEDE AS || rhetorice primo a re coepit neque enim principio opus fuerat legationem referenti. et est hic hystero-proteron. natura enim hoc prius dicendum fuerat . . . sicut ad singula inuenies dictum hab. T || rethoricae (rethorice G) protinus are cepit F rhetorica protinus arte coepit Daniel || 17 aliquid G || 18 atque iterum casus F || 21 ut puta vidi T: ut putavit F || addidit T || 22 argiripam F agriripam G || et reliqua om. F || 23 ordines G || congruo om. F || subiunxit G || perlicendum T: perlicendum G proliciendum F || priusquam quicquam diceret om. T || 24 inde congrue T || unde F || 25 intulerat F || hoc est om. F || quia causa F || 26 ponitur om. F || partes sunt duae T || una quasi F quasi una G || 27 alia qua] aliaque F altera qua T || illi et deponat T || finem G

- tionis Venulus addit 'et responsa simul quae sint, rex optime regum, audisti'. excusatio Diomedis duplex est: fortes sunt Troiani et felices. fortes breviter ostendit per intermissionem 'mitto ea quae' et reliqua: frigidus enim locus erat, si virtutem eorum timere diceret quos vicit.
- 5 Secundus locus multa continet: tam felices esse, ut de omnibus vindicarentur, et singula de singulis mire augendo exsequitur. novissimo loco de se dixit, ne ei obiceretur: quid te ista movent, si tu nihil passus es? et auxit quod amisit, et socios adiecit cum exclamazione 'haec adeo ex illo mihi iam speranda fuerunt tempore'. ideo se contra Veneris
- 10 filium excusat pugnare; nam sequitur 'ne vero, ne me ad tales impellite pugnas'. supererat ut pacem suaderet; ait enim 'munera quae patriis ad me portastis ab oris' et cetera. inde laudem Aeneae ita addidit, ut suam laudem servaret: ibi enim ubi se excusat, non hoc ait, quia fortis est non adero, sed illud 'quicumque Iliacos ferro violavimus
- 15 agros', quasi hoc fatum fuerit omnium; hic ubi suadet pacem, aperte dicit, pares mihi non estis, et ait 'experto credite, quantus in clipeum adsurgat, quo turbine torqueat hastam', id est ego fatum timeo, vos virtutem timere debetis. nam quod adiecit 'si duo praeterea talis Idaea tulisset', non fuit contentus illum Hectori comparare, nisi adiunxisset
- 20 'hic pietate prior: coeant in foedera dextrae', id est quia pius est, bonus amicus erit. statim conclusit, sicut ad singula invenies dictum. quod autem ait 'vidimus, o cives, Diomedem', quasi res magna ei contigerit, qui talem virum viderit. sane aut 'Diomedem' legendum, ut sit Latinus accusativus: et admittitur eclipsis, ut <I 3> multum ille

23 aut Diomedem e. q. s.] cf. Macrob. Sat. V 17, 19

1 addit dicens *T* || simul et reliqua *G*, quae . . . audisti *omittens* || 2 audisti] et cetera *add.* *T* || item excusatio diomedis duplex inducitur *T* || sunt inquit troiani *T* || 3 per intermissionem] dicendo *T* || 4 frigidus . . . vicit] turpe enim erat dicere eorum virtutem timere quos uicerat *T* || virtute *G* || an timere se? || 5 tam] scilicet ita *T* || ut de *T*: unde *F* || 7 dicit *T* || ne] tamquam *T* || nihil tu *T* || 8 omisit *T* || socios *om.* *T* || adiacit *F* || 9 mihi] et reliqua *add.* *G*, iam . . . tempore *omittens* || se *post* excusat *hab.* *T*. excusat *fort.* *pro* excusans negat *posuit* *interpres*: *quamquam suspicari possis* ideo c. V. f. recusat pugnare || 11 ut] et *G* || ait enim] dicit ergo *T* || numera *F* || quae et reliqua *G*, patriis . . . oris *omittens* || 12 et cetera *om.* *F* || laudem addit aeneae ita *T* || 13 laudem *om.* *T* || seruet *T* || ubi enim se excusat *T* || ait] aut *F* || 14 non adero *scripsi*: non adeo *F*, *om.* *T*, non audeo *coni. Burmannus.* || illud *om.* *T* || 15 fuerit *T*: fuit *F* || omnium *om.* *T* || perte *G* || aperte . . . ait] aperte sibi diceret pares esse nisi adiunxisset *T* || 16 ait] ut *G* || 17 adsurgat *om.* *F* || id est] veluti diceret *T* || 18 ad ea tulisset *F* adtulisset *G* || 19 non fuit . . . nisi adiunxisset] *i. e. non putavit Hectore comparato satis laudatum esse Aenean, nisi adiunxisset* || hector *F* || 20 hic] hoc *G* || hoc est *T* || qua *F* || plus *FT*, *corr. Daniel* || 21 *fort.* et satis multa conclusit || 22 *ad vidimus* o c. d. s. v. sic dicit quasi res magna ei contigerit . . . viderit, *ad ARGIVAQVE* c. s. v. quia milites argiuos habuit qui eum secuti sunt *T* || res] rex *G* || 23 sane hic *Daniel* || 24 et] *om. RH*, aut *F* || eclipsis *AS* eclipsis *RF* eclipsis *HM*, *correci*

et terris iactatus et alto: aut si Graecum accusativum facere voverimus, 'Diomedē' legamus, ut possit fieri synalipha, sicut <IX 388> Euryale infelix, qua te regione reliqui? si autem 'Diomedem' dixerimus, nec Latinum est, nec Graecum, nec versus ratio consistit: numquam enim ecthlipsis fit per 'n' litteram. tamen melius est ut 'Diomedē' legamus, ut sit Graecus accusativus. nomina enim Graeca in 'ης' exeuntia, quae genitivum in 'εος' mittunt per plenam elocutionem, cum eundem casum per synaeresin in 'ους' miserint, accusativum in 'η' mittant necesse est, ideo quia cum naturam suam servant, accusativum in vocalem mittunt, non in consonantem, et debet synaeresis plenitudinis servare rationem: ut ecce Διομήδης plena declinatio est τοῦ Διομήδεος τῶ Διομήδει τὸν Διομήδεα, per synaeresin autem facit τοῦ Διομήδους τῶ Διομήδει τὸν Διομήδη. ergo hic accusativus ideo in 'η' exit, non in 'ν', quia cum integrum est hoc nomen, in 'εος' exit et crescit eius genitivus: 15 si enim isosyllabus sit nominativo, accusativum in 'ν' mittit nec habet 'σ' in genetivo, ut Θουκυλίδης, τοῦ Θουκυλίδου, τὸν Θουκυλίδην: nam Διομήδης ideo in genetivo 'ς' habet, quia et cum integrum est et Διομήδεος facit, habet 'ς' consonantem.

244. CASVS S. OMNES itineris scilicet. et bene vilitatem singulorum rerum generalitate vitavit, ne diceret flumina, latrones et cetera. mire autem multa congesta, ne possit de legatorum desidia queri.

245. CONTIGIMVSQVE MANVM bene, quasi divinam: sic <243> 'vidimus, o cives, Diomedem'. QVA CONCIDIT ILIA TELLVΣ ἐμπατικῶς dixit pro 'urbs Iliā': nam terra non concidit, sed civitas, Ilium. 25

246. ARGYRIPAM Diomedes fuit de civitate quae Argos Hippiion dicitur, de qua Homerus Ἄργεος Ἰπποβότσιο, Horatius aptum dicet

27 Homerus] II. II 287 || Horatius] carm. I 7, 9

1 iactatur F || 2 legatus H legatur M || ut] et AS || 3 diomedem F || 4 latinus AS || ratio om. HM || 5 constitit AS || ecthlipsis F' eclipsis ASM eclipsis RH || 6 legatur HM || 7 ης] graeca quae in hoc scholio inveniuntur in libris moneo latinis litteris scripta esse. librariorum errores omnes in hunc commentarium transcribere inutile visum est. || 9 miserunt H || 10 suam om. M || 11 et iam debet F || ut ecce . . . facit om. R || 12 plena declinatio est] plenā elocutionem H || 13 per synaeresin servare facit F || 14 ν] en AS || 15 cum] om. R, non H || 16 sit] om. RH, sit in F || nominativus AS || ν] en AS || 17 in genitivum F || τοῦ Θουκυλίδου] thoxcydidox A τῶν τυχυιδου R totu chididu H totuchydidu M huc udiditon F || 18 σ] es R us F || habet] et habet M || 20 utilitate AS utilitatem F || 21 generalitatem AS generalitas F || 23 ad MANVM s. v. scilicet diuinam T || fort. bene 'contigimus' || 24 diomedem G || emphaticos A enfaticos reliqui || 25 terra non concidit M: terrena (terra as) non cecidit AS terra noncidit RH terrena non concidit F || 26 ARGYRIPAM ASM ARGIRIPAM RH ARGIRIPAM F || argosippon AS argeripion R argoripion H argosippon MF || 27 de qua] quia AS || ἀργοῖς ἰπποβοτσιο AS Argos yppobotyo R argos ipsobotyo H argos ippobotyo M argos ippobotio F || dicit RF diē A

equis Argos. hic in Apulia condidit civitatem, quam patriae suae nomine appellavit et Argos Hippion dixit: quod nomen postea vetustate corruptum est, et factum est ut civitas Argyrippa diceretur: quod rursus corruptum Arpos fecit. sane Diomedes multas condidisse
 5 per Apuliam dicitur civitates, ut Venusiam, quam in satisfactionem Veneris, quod eius ira sedes patrias invenire non poterat, condidit, quae Aphrodisias dicta est. item Canusium Cynegeticon, quod in eo loco venari solitus erat: nam et Garganum a Phrygiae monte Gargara vocavit. et Beneventum et Venafrum ab eo condita esse dicuntur.

10 247. GARGANI CONDEBAT IAPYGIS ARVIS Iapygia pars est Apuliae, in qua est mons Garganus, imminens Sipontinae civitati, qui per Calabriam usque in Adriaticum tenditur pelagus: Lucanus (V 380) Apulus Adriacas exit Garganus in undas. 'Gargani' autem 'Iapygis' figura est pro 'Gargani Iapygii'. et haec est Iapygia
 15 Apuliae, a qua et Iapyx ventus est nominatus, ad quam Iapyx delatus, unde sic nominatus est: nam Iapydia Venetiae regio est, ab oppido dicta, unde est tunc sciat aerias Alpes et Norica si quis castella in tumulis et Iapydis arva Timavi. sed in Gargani summitate duo sepulchra esse dicuntur fratrum duorum, quorum
 20 cum maior virginem quandam (sibi) despondisset et eam minor frater conaretur auferre, armis inter se decertati sunt ibique ad memoriam, invicem se occidentes, sepulti: quae res admirationem habet illam, qua si qui duo inter ipsam silvam agentes iter, uno impetu vel eodem momento saxa adversum sepulchra iecerint, vi nescio qua saxa ipsa sepa-
 25 rata ad sepulchra singula decidunt.

17 tunc] georg. III 474

1 argos equis AS || 2 et om. F || argosippon ASRMH argosippion F || 3 agrippa RH argiripa F || 5 i satisfactionem F || 7 aphrodisias F: astrodisias G Afrodisia Daniel || item . . . Cynegeticon] ñe canussu cine zeti G || cynegeticon F, corr. Daniel || 8 solitos F || frigia F strigia G, corr. Daniel || 9 Venafrum Commelinus: beneafu F beneafur G Beneafrum Daniel || ad victor (v. 247) vel ex troia vel noti compos T || victor distingue R et Vossianus Burmanni || 10 GARGANI HMF || ARVIS om. A || 11 mons] apuliae memores R apulia mens H || Garganus om. H || inmineris F || 12 in om. AS (add. a) || adriacum R || 13 exiit F || garganus S gargarii H gargania F || 14 pro garganii iapygis AS pro gargani igypi M pro garganii autem iapigii F || 15 apulia AS || a qua et om. AS || iapys F || 16 an nominata || apiadia F iapidia reliqui || 18 iapygis R || ad v. 247 in gargani summitate . . . singula decidunt T || 19 sepulchre F sepulera T || dicuntur esse duorum fratrum T || 20 maior T: nor F || quondam F || sibi addidi || despondisset F desponsasset T || et hanc ei conaretur minor auferre T || fratres F || 21 decertati sunt F (cf. Neue Formenl. II² p. 277): decertantes T decertarunt Masvicius || 22 se occidentes inuicem sepulti sunt T || illum F illa T || qua si Daniel: quosi F ut si T || 23 siluam ipsam T || iter om. F || 24 sepulera T || iacerint F || ui nescio T: umescio F

249. *MVNERA PRAEFERIMVS ut illa ante orationem auxilium impetrent.*

250. *QVI BELLVM INTVLERINT quasi nominatis Troianis, quos vicerat, prior futurus esset ad ferendum auxilium.*

251. *PLACIDO SIC REDDIDIT ORE ut solet, habitum futurae orationis ostendit.* 5

252. O FORTVNATAE GENTES qui habitatis regna Saturnia, id est o viri semper pace gaudentes! nam legimus <VIII 324> aurea quae perhibent, illo sub rege fuere saecula, sic placida populos in pace regebat. et bene hoc laudat, quod eis persuadere desiderat. 10

253. ANTIQVI AVSONII quia, qui primi Italiam tenuerunt, Ausones dicti sunt. QUIETOS quibus est amor pacis a maioribus traditus propter regnum Saturni.

254. IGNOTA LACESSERE BELLA scilicet Troianorum, non omnia generaliter bella: nam legimus <VII 184> captivi pendent currus curvaeque secures: aut 'ignota' quae ignorauerint, quasi non suscepturi, si scissent. SVADET autem 'vobis' subaudis: nam 'vos' a superioribus non potest subaudiri, quia non 'te', sed 'tibi suadeo' dicimus. 20

255. VIOLAVIMVS quasi sacros: nam violare de religionibus dicimus. et ingenti arte agit, ne aut victoriam suam sileat, aut non procedendo contra eos quos vicit, confiteatur ignaviam, dicens non esse contra eos pugnandum, quos vincere perniciosissimum est.

256. MITTO EA oratorie, ut etiam sine illis, quae memoraturus est, quae omittit graviora videantur. 25

257. QVOS SIMOIS PREMAT ILLE VIROS id est toto orbe celebris: et 'premat' quasi hostes: alibi <I 100> ubi tot Simois correpta sub undis scuta virum galeasque et fortia corpora volvit. alii 'quos' pro 'quantos' accipiunt, ut sit pronomen pro nomine. 'ille' autem mire exsecratur. 30

1 ad MVNERA P. S. V. ut illa scilicet ante orationem auxilium praestarent T || 3 quasi . . . auxilium hab. T || 5 ad PLACIDO S. R. O. S. V. habitum . . . ostendit T || 7 habitatis om. H || 8 aureaque RHF || 12 quia om. RH || 13 amor pacis om. R || 17 ad IGNOTA L. B. quasi quae ignorauerint non suscepturi T || aut ignota . . . si scissent huc transposuit Daniel || 18 autem] om. AS, aut F || nam vos . . . dicimus M: nam non potest dici suadeo te sed tibi AS nam vos a superioribus non potest dici R nam vos a superioribus non potest H nam vos a superioribus pendet aut ignota . . . suscepturis scissent (sic) F || 20 dicimus suadeo M || 21 de (om. H) religionibus (relegionibus F) dicimus HF: de religiosis (religionis S) dicimus rebus AS de religiosis dicimus R de religionibus dicimus rebus M || 22 agit] ait R dicit HM || 24 perniciosum AS || 25 s. v. 256 oratorie dicit ut etiam illis quae memoraturus est graviora videantur quae omiserat T || memoratus F || 27 celeris H celebres F || 28 ad PREMAT S. V. quasi hostes T || 29 undas HM || 30 ad ILLE S. V. ille dicendo mire exsecratur T

258. SCELERYM POENAS EXPENDIMVS OMNES id est luimus omnes poenas, quae sunt statutae sceleribus. alii 'sceleris omnis' legunt: nam 'omnes' non potest ad Graecos referri, quia non omnes pertulere supplicia. *sed si 'omnes', mire, ne putes forte factum. et*
5 *adiuvandum pronuntiatione.*

259. VEL PRIAMO MISERANDA MANVS etiam Priamo, ut carmina vel caelo possunt deducere lunam. est autem Pacuvii qui ait si Priamus adesset, et ipse eius commiseresceret: *id est ut calamitas eorum qui vicerunt, gravior crederetur miserantibus*
10 *victis.* SCIT TRISTE MINERVAE SIDVS fabula hoc habet: propter Cassandreae stuprum Graecis iratam Minervam, vel quod ei victores per superbiam sacrificare noluerunt: unde eos redeuntes gravissima tempestate fatigatos per diversa dispersit: Horatius cum Pallas
15 usto vertit iram ab Ilio. re vera autem constat Graecos tempestate laborasse aequinoctio vernali, quando manubiae Minervales, id est fulmina, tempestates gravissimas commovent. unde perite dicendo 'sidus' utrumque complexus est: nam sidus et tempestatem significat et re vera sidus. haec autem numina quae inter sidera
20 sunt permixta. ut ophiuchus ipse est Aesculapius, gemini Apollinis et Herculis esse dicuntur, sic Minervae aries esse dinoscitur.

260. VLTORQVE CAPHEREVS τὸ αὐτὸ est, id est cautes Euboeicae: nam Euboea insula est in qua mons Caphereus, circa quem Graeci periire naufragio. 'ultor' autem ideo dixit, quia Nauplius,
25 Palamedis pater, dolens filium suum factione interemptum, ut in secundo <81> memoravimus, cum videret Graecos tempestate laborare, montem Caphereum ascendit et elata facula signum dedit vicini portus, qua re decepti sunt Graeci et inter asperrimos scopulos naufragium pertulerunt.

6 etiam Priamo] cf. Don. ad Ter. Andr. III 2, 9; Hee. I 1, 8 || carmina] buc. VIII 69 || 7 Pacuvii] ex inc. fab. XXVIII Ribb. p. 129 ed. II || 10 fabula hoc habet . . . dinoscitur] exscr. mythogr. I 181 et III 10, 6 || 13 Horatius] epod. X 13 || 23 Euboea insula est . . . pertulerunt] exscr. mythogr. I 144; II 201; Luct. Plac. ad Stat. Ach. I 93

2 sceleris omnis] sceleribus omnes R sceleris omnes H || 4 factum Comelinus: fructum F || 7 pacunii H || 8 commiserescet H commiseresceret M || 10 schol. ad scit t. m. s. et ad v. 260 om. F || 11 iratam esse minervam R || victores saperbia H victores superbia mythographi || 15 manubiae H || 16 unde et perite R || 19 habent ASHM || 20 sunt om. ASHM || 22 ad EUBOICAE C. S. V. fidem necessario et rebus et locis adhibet T || to auto AHM tu auto S || est] ESIN R ē in H || 23 mons] mons est RM || 26 cum videret . . . adulteri manibus interiit (v. 268) desunt in Hamburgensi cuius margines tanti ambitus scholia non capiebant || cum videret] eos videre R || 27 cafareum R || 28 et] et eos AS, om. M || 29 pertulere naufragia AS

262. ATRIDES PROTEI MENELAUS Agamemnon et Menelaus uno quidem fataliter fuerant supplicio destinati. namque Atreus et Thyestes fratres fuerunt in se invicem saevi, adeo ut Thyestes cum Aerope, fratris uxore, concumberet: quod dolens Atreus liberos ei epulandos adposuit. sed cum Thyestes post cognitum facinus requireret ultionem, ei Apollo respondit, posse alio scelere illius facinoris vindicem nasci, scilicet si cum Pelopia, filia sua, concumberet. quo facto natus est Aegisthus, fatalis in Atrai geminam subolem. sed Iuppiter Menelai fata miseratus est propter Helenae iugale consortium, et eum per diversa errare maluit, quam Aegisthi manibus interire. hic errans ad Aegyptum usque pervenit, ubi Proteus, deus marinus, regnaverat, cui aliquando rapta a Theseo Helena dicitur commendata: unde quidam dicunt quod ad eam petendam Menelaus ad Aegyptum profectus sit post bella Troiana. sunt qui volunt nec raptam esse a Paride Helenam, sed aliam causam belli fuisse Troiani, illam scilicet, quod Herculem, quaerentem Hylam, suscipere noluerunt. qui autem volunt eam raptam a Paride, hoc dicunt, quod recepta a Proteo per Theseum ad Menelaum transitum fecerit et sic eam Paris rapuerit: secundum quod, ut supra diximus, Menelaus ad Aegyptum Iovis voluntate pervenit, scilicet ne ab Aegistho posset interimi. quod autem ait 'Protei columnas' ratione non vacat: nam columnas Herculis legimus et in Ponto et in Hispania. hunc autem Proteum fortissimum et invictissimum constat fuisse. novimus autem quod omnes fortes Hercules dicebantur: unde videtur hoc adfectasse Vergilius, ut pro finibus 'Protei columnas' diceret, quas habuit Hercules, ut ostenderet eum etiam Herculem dictum. ADVSQVE COLUMNAS PROTEI usque ad fines Aegypti, hoc est usque ad Pharon, ante insulam, nunc partem Alexandriae: Lucanus <X 509> nunc claustrum pelagi cepit Pharon: insula quondam in medio stetit illa mari sub tempore vatis Proteos, at nunc Pelaeis est proxima muris. 'Protei' autem Latinus est genetivus, constrictus per synaeresin. 'adusque' autem sic est dictum quemadmodum <VII 289> Siculo prospexit abusque Pachyno: nam

2 fuerunt AS || 3 fuerunt et in se R || in se] ense F || cum maeropa AS cum merope RM cum europe F || 4 liberos eius ei M || 7 ut invicem nasci AS uim ulcisci M, in quo supra alio . . . ulcisci man. rec. haec scr. alium sceleris illius vindicem nasci || 9 facta F || 11 hic] is ergo menelaus F || protheus, ut et infra, ASRM || 14 post om. R || quidam volunt raptam esse F || 16 ylam RF yliam M || 18 per] apro R || 20 pervenerit AS || ne ab aegypto potuisset interiri F || possit AS || 22 calumnias herculis F || 23 invictum F || constat om. RM || 24 hoc om. F || 25 vergilius F || ut om. AS (add. a) || 26 herculis F || 29 plaustrum A laustrum F || coepit AMF coepti R || 30 protens F || pelaeis AM palleis R pellaeis F || 32 constrictus om. AS || 33 Pachyno] protei F || nam cum praepositioni numquam cohaereat praepositio AS

cum praepositio praepositioni numquam cohaereat, 'abusque' et 'ad-
usque' licenter admissum est.

263. EXVLAT proprie: nam exulare dicuntur qui extra solum
eunt. sane sciendum quia quo tempore Menelaus iit ad Aegyptum,
5 perdidit Canobum gubernatorem, a quo vicina civitas nomen accepit,
quae hodieque mutata littera Canopos nominatur. *VIDET mire ad-*
didit, ut <III 431> *quam semel informem vasto vidisse sub*
antro Scyllam. CYCLOPAS Graecae declinationis accusativus est.
unde Graecum habebit accentum: nam latine 'cyclopes' diceret; sed
10 sic versus stare non poterat.

264. REGNA NEOPTOLEMI REFERAM subaudis 'eversa', quod ex
posterioribus intellegitur. Pyrrho autem quid contigerit manifestum
est: nam, ut in tertio legimus, cum vellet ducere Hermionen, Oresti
ante desponsatam, ab eo est inter aras Apollinis interemptus: unde
15 est <III 331> scelerum furis agitatus Orestes excipit incau-
tum patriasque obruncat ad aras. VERSOSQUE PENATES
IDOMENEI Idomeneus rex Cretensium fuit: qui cum tempestate labo-
raret, vovit se sacrificaturum *Neptuno* de ea re quae ei primum
occurrisset, casu ei primus filius occurrit: quem cum, ut alii dicunt,
20 immolasset, ut alii, immolare vellet, ob crudelitatem regno a civibus
pulsus est: unde est <III 121> fama volat pulsum regnis ces-
sisse paternis Idomeneia ducem. alii dicunt quod abscedens
cuidam suum commendaverat regnum, qui per eius absentiam occu-
pavit imperium et reversum pepulit. ergo 'versos penates' aut
25 eversos et funditus dirutos accipiendum: aut certe in aliena iura
conversos.

265. LIBYCONE HABITANTES LITORE LOCROS ut etiam in tertio
<399> diximus, Locri, socii Aiaceis Oilei, fuerunt Epizephyrii et Ozolae;
sed hi tempestate divisi sunt adeo, ut Epizephyrii tenerent Brut-

3 exulare . . . eunt] exser. Isid. or. X 84 | 17 Idomeneus e. q. s.] cf. Serv.
ad Aen. III 121

1 cohaeret *RM* | 3 navis *R* | 4 eunt] sunt *AS* | quia *om. F* | iit] *om. AS*,
ut *F* | 6 hodie *F* | canobus *F* | 7 vidisse] *vidisse F* | 9 inde *F* | dicimus *AS*,
sed *omittentes* | 12 superioribus *A* (posterioribus *a*) | 13 ermonen *R* hermio-
nem *ASF* ermonem *M*. Menelai et Helenae filiam *add. Fabricius* | 14 despon-
satam *Mus*: depositam *AS* dispositam *R* disponsam *F* | in aras *AS* (inter
aras *a*) | 18 voluit *F* | primo *M* | 19 occurrisset] si reversus fuisset sed *add.*
Fabricius | casu ei cum primus filius occurrisset *RM* | primum *F* | quem] mox
livi *add. Livius* | ut *om. AS* | 20 immolari *F* | voluisset *ME* | 23 eundam]
iandam *F* | commendaverit *R* | 24 et reversum populi tergo *F* | 25 accipien-
dum est *R* | iura *om. R* | 28 epizephyrii *Ass.* epizephi *RF* epizephi *M* | ozolae
AS ozolae *R* ozoli *M* ozole *F* | 29 hi] in *AS* | adeo] ab eo adeo *R* | brut-
tios *ASRM* obryttios *F*

tios, de quibus ait in tertio (399) hic et Narycii posuerunt moenia Locri, Ozolae vero deferrentur Pentapolim, de quibus nunc queritur dicens 'Libycone habitantes litore Locros'? *quamvis quidam dicant, etiam in ipsis Brutiis litus Libycum dici. alii hos circa Syrtes possuisse sedes: alii in Libya insulas quasdam inhaerentes occupasse, eosque initio Mesammones, postea corrupte Nasammones appellatos: alii amissa in Syrtibus classe, per mediterranea arictis fortuito ductu iter facientes ad Ammonem pervenisse et oppidum †Ancela inter Nasammones condidisse: alii Africae insulam tenuisse, quae nunc Cercina dicitur. et promontium, ut longinquitas doceatur exili.* 10

268. DEVICTA ASIA SVBSEDI ADVLTER quidam 'sub' pro 'post' accipiunt, ut sit pro 'post possedit'. legitur et 'devictam Asiam': quod si est, ita intellegimus ut 'subsedit' sit dolo possedit — Lucanus (V 226) subsidere regnum Chalcidos Euboicae magna spe rapte parabas: unde et subsessores dicuntur, qui in insidiis tauros 15 interimunt, et hostium dolos subsessas vocamus — ut sit sensus: ab Agamemnone devictam Asiam adulter Aegisthus insidiis et factione possedit. melius tamen est ut 'devicta Asia' legamus, secundum quod 'subsedit' erit remansit, ut (V 498) extremus galeaque ima subsedit Acestes, ut sit sensus: Asia propter adulterium 20 pertulit bella, quae remanente adultero finita esse nihil profuit, ut cum indignatione sit dictum, dum primum vindicatur adulterium, aliud rursus emersit. sane Clytemestram Orestes filius postea in vindictam patris necavit. quidam dicunt Clytemestram non manu filii, sed iudicium sententia peremptam. alii hunc Orestem filium Menelai 25 et Helenae tradunt; quidam inventam †ingeniam aboetiam uxorem ei volunt fuisse.

267. PRIMA INTRA LIMINA in ipso limine imperii, id est in

1 hic et inaricii R hic azia F | 2 ozoloi AS ozolei R zoloi F ozoli M | deferrentur RM: tenuerunt AS delati F | pentapolim AS | 3 quaeritur AS querit R | 4 brutiis F britus G | hos] hoc F oc G | 5 sirtes F | quas G | inhaerens F, corr. Daniel | 6 Mesammones ego (cf. Plin. nat. hist. V 33 'Nasammones quos antea Mesammones Grai appellavere ab argumento loci, medios inter harenas sitos'): nisammones F nisammones G | nasammones F | 7 ammissam F | classem G | mediterranea F, correxi | ductu Masvicius: docunt F ducunt G dicunt Daniel | 8 iter om. G | Aurela Daniel. Augyla vel Angila vel Angilam coni. Burmannus. fort. Vzalini (cf. Serv. ad Aen. III 399) aut Tauchira (cf. Herod.

IV 171 Plin. nat. hist. V 32) | 9 aricae G | 10 longinquitatis F longitatis G, corr. Daniel | 11 DEVICTAM ASIAM F | 13 ut et sit om. F | possedit] psedit F | 14 subsidere F | calchidos ASMF calchides R | 15 in om. ASM | turos F | 17 ab om. F | 19 subsedit] contigerit R | 21 protulit F | adulterio M | nil ASM non F | 22 dum] non F | 23 clymestram F | 24 clymestram F | 25 sentena F | perempta F | 26 aboetiam G. Iphigeniam abortiam Daniel Iphigeniam abortiam Daniel Iphigeniam abortivam Masvicius. mihi in mentem venit inventam Iphigeniam ab eo etiam uxorem e. q. s. | 28 INTER M

litore, quia secundum Homerum Clytemestra Agamemnoni occurrit ad litus et illic eum susceptum eum adultero inter epulas interemit: quod et Iuvenalis tangit dicens <VIII 216> quippe ille deis auctoribus ultor patris erat caesi media inter pocula. alii
5 autem dicunt [*Clytemestram dolore pellicatus, quod conperisset Cassandram a marito electam,*] quod in ipso regressu, id est prima die qua domus suae limen ingressus est, [*blande suscepisse, cumque ille diis penatibus se sacrificare velle dixisset,*] consilio Aegisthi ab uxore vestem accepit clauso capite [*et manicis,*] qua implicatus adulteri
10 manibus interiit.

269. INVIDISSE DEOS Stheneli filius Cyllarabus Aegialiam, Diomedis uxorem, cognovit adulterio: quo comperto Diomedes reverti noluit et in Apuliae partibus sibi condidit sedes. quod Veneris dolo dicitur esse perfectum, quam in bello Troiano vulneraverat: unde
15 ait 'invidisse deos'.

270. PVLCHRAM CALYDONA VIDEREM unam de supra dictis civitatibus, quibus imperavit.

271. NVNC ETIAM HORRIBILI VISV P. S. hoc loco nullus dubitat fabulae huius ordinem a Vergilio esse conversum: nam Diomedis
20 socios constat in aves esse conversos post ducis sui interitum, quem extinctum inpatienter dolebant. hae aves hodieque Latine Diomedae vocantur, Graeci eas *έρωδιούς* dicunt. habitant autem in insula quae est haud longe a Calabria, in conspectu Tarentinae civitatis. quinetiam de his avibus dicitur quod Graecis navibus laetae
25 occurrant, alienas vehementer fugiant, memores et originis suae et

19 nam Diomedis e. q. s.] exscr. mythogr. I 143. cf. Plin. nat. hist. X § 126 sq.; August. de civ. dei XVIII 16 et 18; Isid. or. XI 4, 2 et XII 7, 29

2 submisso adultero *Stephanus* || adulterio *M* || interemit] interimit *M*. (*Od.* XI 409) *ἀλλά μοι Αἰγισθος . . . βοῶν ἐπὶ φάτῃ* add. *D* || 3 deis] de his *AS* dihis *R* || 4 ultor *om.* *M* || 6 ingressu *Fabricius* || 7 suscepisset *Daniel* || 9 adulteri in manibus *M* || 10 interutus *F.* ceterum quae huic scholio in *Floriacensi* addita sunt secludenda esse significavi, quia orationi *Servianae* nullo modo accommodari possunt. || 11 cyllarabus *ASR*: cillarabus *M*, *om.* *HF*, *Cometes Masvicius*. cf. ad VIII 9 || aegi aliam *A* egi aliam *HM* aegialam *F* || 16 una *RMF* || 17 in quibus regnavit *R* || quibus *om.* *H* || imperabat *F* || 19 uergilio *F* || 21 hae] hinc *R* hanc *H* || latina *H* || 22 eas *om.* *F* || erodios *Serviani libri* herodius *F* || dicunt] cuius generis auem auspicio dixit *homerus* diomedi et ulixi speculatoribus apparuisse (*Il.* X 274) *τοῖσι δὲ δεξιῶν ἦεν έρωδιῶν έγγύς ὁδοῖο Παλλᾶς Ἀθηναίη* add. *D* || in insula *RHF*: insulam febram sive electridem *AS* insulam electridem sive febram *M* et *mythographus*. *Febra* insula hoc uno loco commemoratur. *Plinius* nat. hist. III 151 alteram *Diomediam* insulam 'Teutriam' a quibusdam appellatam esse narrat, § 152 *Electridas* insulas commemorat || 23 quae] tot annos add. *F* || aut *F* || 24 laete *F* || 25 alienas] roma (romā *R*) uenientibus latinas *ASR* romanas latinas *H* romanas id est latinas *M* romanas et latinas *F.* cum *mythographus* ex his nihil nisi latinas habeat, Roma uenientibus vel Romanas ut interpretationis causa adscriptum abiici. sed

quod Diomedes ab Illyriis interemptus est. PORTENTA s. re vera enim portentum est homines in aves esse conversos.

272. ET SOCII AMISSI legunt non nulli et 'admissis pennis', sed melius est 'amissi'.

274. LACRIMOSIS VOCIBVS dolentes vel suam mutationem, vel 5 regis interitum: namque hoc tangit latenter.

275. SPERANDA pro 'timenda', ut <IV 419> hunc ego si potui tantum sperare dolorem.

276. CAELESTIA CORPORA Martis et Veneris, quae numina vulneravit in bello. 10

277. VENERIS VIOLAVI VVLNERE DEXTRAM artificiose agit: nam sciens ea quae dicuntur in fine, animis inhaerere, suos casus ultimos memorat. perite etiam Venerem tantum vulneratam a se esse dicit, Martis suppressens nomen, quod ei poterat esse gloriosius: ut videatur omnia quae pertulit, odio Veneris pertulisse, contra 15 cuius filium nunc vocatur ad pugnam, ut negans etiam nunc paria formidare videatur. 'dextram' autem secundum Homerum dicit, qui ait ἐπὶ καρπῶ.

278. TALES INPELLITE PVGNAS quarum est periculosa victoria.

279. NEC MIHI CVM TEVCRIIS VLLVM POST ERVTA BELLVM PER- 20 GAMA ne ei obiciatur illa coniuratio quam apud Aulidem Graeci inierunt, dicit in Troiae excidio sacramentum coniurationis esse completum; namque in Troiam, non in Troianos coniuraverant Graeci: huc enim spectat quod dicit, nullum se cum Troianis habere bellum post dirutam Troiam. 25

280. NEC VETERVM MEMINI LAETORVE MALORVM nec meminisse volo victoriarum mearum quarum nullus oblivisci consuevit, nec laetor Troianorum malorum pro 'Troianis malis' quae nobis bel-
lantibus pertulerunt: non enim potest de suis malis dicere, cum et mala sua nullus obliviscatur, et ea ipse paulo ante memoraverit. 30
'laetor' autem 'malorum' figura Graeca est, sicut Horatius agrestium regnavit populorum pro 'agrestibus populis'.

17 sec. Homerum] Il. V 883 || 31 Horatius] carm. III 30, 11

ne latinas quidem verum est. nam propter memoriam Diomedis ab Illyriis interempti non apte dicuntur aves illae latinas aves fugere. itaque alienas scripsi. cf. Plin. et Isidorus. || 1 illorū RH illiricis M || 2 enim om. AS || 3 pennis RM || 4 sed om. ASR || admissi R || 5 VOCIBVS] VLVL^s R || 8 dolorem] et est ἀχρῶλογία add. AS et est ἀχρολογία add. M || 12 nam] nunc H || 13 memorasse F || 14 numen F || gloriosus R || 16 nunc] nunc cum R nunc H || 17 videatur formidare F || dicit] om. AS, dixit F || 18 ἐπὶ καρπῶ A ἐπὶ καρπῶ R ἐπὶ καρπῶ H in ἱ. καρπῶ M ἐπὶ καρπῶ F || 22 excidium AS || 23 Troiam non in om. RH || 24 secum nullum AS || 28 malis] dicere add. R. quae nobis . . . de suis malis om. H || 29 non enim] nihil F || 30 memorarit F

281. MVNERA QVAE PATRIIS AD ME PORTASTIS AB ORIS hinc iam suasio est et consilium; nam finita est auxiliorum negatio: unde et paulo post Venulus ita dividit dicens <294> 'et responsa simul quae sint, rex optime, regis audisti et quae sit magno sententia
5 bello', scilicet audisti et quemadmodum negarit auxilia, et quod nobis dederit de pace consilium.

282. STETIMVS TELA ASPERA CONTRA CONTVLIMVSQVE MANVS id est et comminus, et e longinquo inter nos bella tractavimus.

284. QVANTVS IN CLIPEVM ADSVRGAT aut 'quantus' est quotiens in hostem pergens erigit scutum: aut pugnandi exsecutus est genus. qui enim scripserunt de arte militari dicunt summum genus esse dimicandi, quotiens calcato umbone adversarii se in hostilem clipeum erigit miles et ita contra stantis vulnerat terga. *vel 'quantus adsurgat', [vel] quanto sit maior.*

15 285. SI DVO PRAETEREA hoc est alios duos.

287. DARDANVS pro 'Dardanius populus'. et posuit principale pro derivatio: sic Homerus τὸν δ' ἔκτανε Δάρδανος ἀνήρ *LVGERET morem lugendi quidam dicunt Aegyptios invenisse: eos enim primos Liberum, quem Osirim appellant, a fratre Typhone per insidias inter-*
20 *emptum atra veste luxisse: inde ceteris gentibus traditum ut post interitum proximorum suorum veste mutata lugerent, ita tamen, ut intra annum finiretur luctus.*

288. CESSATVM EST tardatum est: et mire quia non habet quos inputet Troianis triumphos, vult eis excidii tarditatem pro victoria
25 cedere.

290. HAESIT retardata est. VESTIGIA RETTVLIT retro acta est et repulsa, ut <II 169> ac retro sublapsa referrit.

292. HIC PIETATE PRIOR id in Aenea plus laudat quod Latinis, sicut suadet, pacem petituris est utile, ut eum se credant posse fa-
30 cilius exorare. 'prior' autem praestantior, melior.

17 Homerus] II. II 701

2 iam om. M || 4 sunt RF || 5 et quemadmodum ASM: ut quemadmodum R ut H et quod F || 8 e om. AS || 9 quantus est secludenda videntur || 10 malim erigat || 11 qui autem AS || 13 milites H bellum F || contra instantis F. vereor ut Servius haec quae ab artis militaris scriptoribus petita esse dicit, ipse intellexerit. || quantos adsurgit F, corr. Masvicius || 14 vel seclusi || quanto sit Masvicius: quanti sit F quantis sit Daniel || 16 darnius AS || populus om. F || 17 derivato H derivatio reliqui || sic om. AS || δ' om. libri || schol. ad LVGERET hab. T || 18 tradunt T || eos enim primos enim liberum F || 19 osyrim T || a om. T || interemptus F perempto T || 20 atra ueste indutos dicunt luxisse T || 21 ueste vitata F || lugerent Daniel: lugeret F unusquisque lugeret T || 26 ad HAESIT s. v. retardata est T || HAESIT tarda est edidit Stephanus n. tardata est Daniel. om. hoc schol. F || RETVLIT AM=et retro AS || 27 ut] aut F || 28 id in aenea F: id aenea H id in aenean M ideo aenean ASR || 29 petiturus ASR (corr. s)

293. QVA DATVR qua potest, quacumque ratione permittitur.

296. PER ORA TVRBATA pro 'per ora turbatorum'.

298. CLAVSO GVRGITE saxorum obiectione praecluso.

299. FREMVNT RIPAE antiqui aquae sonitus 'fremitus' dicebant:
Ennius ratibusque fremebat imber Neptuni. 5

301. PRAEFATVS DIVOS more antiquo: nam maiores nullam orationem nisi invocatis numinibus inchoabant, sicut sunt omnes orationes Catonis et Gracchi; nam generale caput in omnibus legimus. unde Cicero per inrisionem ait si quid ex vetere aliqua oratione 'Iovem ego optimum maximum'. 10

302. ANTE EQVIDEM SYMMA DE RE STATVISSE LATINI latenter arguit Turnum, quod sibi non obtemperaverit, ut foedus fieret, in septimo scilicet ubi dixit <596> te, Turne, nefas, te triste manebit supplicium: nam modo hoc tempus revolvit. VELLEM STATVISSE olim est quod volui his malis terminum dare. 'vellem' 15 autem 'statuisse' sic dixit ut 'vellem fecisse': et est compendiosa elocutio, cum querimur non esse factum quod fieri debuit.

303. NON TEMPORE TALI adiuvandum pronuntiatione: id est post tanta quae pertulimus mala. et oportune deliberandi quidem de hac re existimat intervallum esse, hostili exercitu imminente, et per hoc magis 20 suadet, dum tam infestos probat, ut sibi nec pacem petere permittatur.

305. BELLVM INPORTVNVM concepit gravem iracundiam, et sic in haec verba prorupit. 'inportunum' autem est ubi nullum refugium est, quod caret portu, id est quiete, ubi nullus portus est. nam hoc quodammodo dicit, in naufragium fertur ista contentio, 25 quia supra audierat periculum esse etiam superare Troianos. et enarrat cur 'inportunum', dicens 'cum gente decorum invictisque viris

5 Ennius] ann. v. 489 Vahl. || 9 Cicero] divin. in Caec. XIII 43. cf. Pseudo-Ascon. p. 116, 7 Or. || 23 inportunum autem . . . portus est] cf. Isid. or. X 136 et XIV 8, 39

1 permittitur] sicut supra (I 18) 'siqua fata sinant' add. D || 2 pro per oratorum R || pro pe ora F || 3 praecluso ASM || 4 ad FREMVNT r. s. v. antiqui aquae (sic) sonitum fremitus vocabant T || antiquae F || 6 nam] ñ (i. e. non) A || 7 nisi MF: si H sine ASR || invocatiuis M || 8 cantonis S catatonis H cationes F || gracchi RHM: greci ASF || 9 quis F || sex H || 10 maximum] et Demosthenes in oratione contra Aeschinem πρώτον μὲν, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς θεοῖς εὐχόμεαι πᾶσι καὶ πάσαις add. D || 12 arguunt F || abtemperaverit F || 13 scilicet et ubi RH || 14 revolvunt F || 15 volui] vellem R || 18 ad v. 303 hoc adiuvandum est pronuntiatione id est post tanta quae pertulimus mala T || 20 existimet F || 22 concepit RHF: coepit AS, om. M || grandem AS || 24 quieto F || portus est] sicut contra opportunum cui commoditas et occasio obvenit ut portus add. D || 25 nam hoc dicit in naufragium quodammodo fertur AS || illa F || 26 quia] quasi M || 27 enarat G || gente] igne F

gerimus'. CIVES ἐκφώνησις. CVM GENTE DEORVM qui a diis originem ducunt.

306. INVICTISQVE VIRIS GERIMVS atqui supra legimus <IX 596> bis capti Phryges. sed invictos ideo dicit, quia sequetur 'nec victi possunt absistere ferro'. 'possunt' autem 'absistere' mire ait, ac si diceret: etiam si velint, eos a bellis discedere natura non patitur. *Ennius qui vincit non est victor, nisi victus fatetur. Varro et ceteri invictos dicunt Troianos, quia per insidias oppressi sunt: illos enim 'vinci' adfirmant qui se dedunt hostibus.*

10 308. ADSCITIS evocatis, adiunctis. ergo et gradatim accedit ad desperationem, quae cogit pacem esse poscendam. AETOLVM IN ARMIS † a patri usque adde id Diomedis mentionem intulit.

309. PONITE deponite. SPES SIBI QVISQVE subaudis 'sit'. et late patet ista sententia, vel quod alienis egere auxiliis non oporteat, vel
15 quod meminisse singuli spei suae debeant, ut ea sperent tantum, quibus possunt potiri. SED HAEC QVAM ANGVSTA VIDETIS ut unusquisque in se tantum spem habeat quam sit angustum, videtis. CETERA absolute dixit, id est exercitus, auxilia, vires imperii: quae quia sic videtis afflicta, quid restat, nisi ut pacem petamus?

20 311. ANTE OCVLOS INTERQVE MANVS SVNT OMNIA VESTRAS ac si diceret, non egent narratione. 'inter manus' autem, quod Graeci πρὸ χειρῶν.

312. NEC QVEMQVAM INCVSO excusatio haec ostendit et obliquam esse in Turnum orationem Latini.

7 Ennius] ann. v. 485 Vahl.

1 fefonesis *F* || qui] quia *M* || dis *H* || 2 dicunt *RHF* || 3 atqui *R* || 4 bes *F* || victos *H* invictis *F* || sequitur *RM* sequeretur *F* || 5 ferro *RM*: bello *ASF*, om. *H* || ferro] et sicut supra dictum est, latenter occurrit illi forsitan vincemus, ergo hic si vincamus proficiemus *add. Daniel: quae nescio unde petita sint. simile est Tib. Donati ad h. v. scholium.* || 6 uellent *R* uellint *H* || eos om. *AS* || 7 *ad v.* 307 qui uincit non est victor nisi uictus fateatur. Varro et ceteri dicunt ideo invictos fuisse troianos quia per insidias oppressi sunt. illos enim uinci affirmant qui se dedunt hostibus *T* || uicit *F* || 8 auarro *G*. ceterum Varronis auctoritatem, qua 'vinci' quid esset firmatum inueniebat, plen. comm. auct. *ad illa quoque transtulisse videtur quibus exponitur cur hoc loco invicti dicantur Troiani.* || 9 sedunt *G* || hostibus om. *F* || 10 *ASCITIS R* || adiungitis *F* || accedit unde sperationem *G* || 12 a patria usque Diomedis mentionem intulit *Masvicius* Aetolum a patria, et ideo Diomedis m. i. *coni. Burmannus.* fortasse a patris patria quae Aetolia fuit vel qui Aetolus fuit Diomedis m. i. *cf. ad v.* 239 || 13 subaudis 'sit' id est unusquisque in se ipso tantum spem habeat. CETERA *e. g. s. Stephanus* || *s. v.* 309 haec sententia late patet . . . potiri *T* || 14 alienis auxiliis egere *T* || 15 tantum om. *F* || 17 sint angusta *R* sit angusta *HM* || 18 exercitum *RH* || uires auxilia imperii *F* || quae quia sic uidetis *ASR*: quasi uidetis *H* quia sic uidetis *M* quae si uideatis *F* || afflicta *H* || 21 narrationem *HF* || 22 τρωικός *RMH* προκίρω *F* προχίρω *vulgo* || 23 abliquam *M* obliquam *F* || 24 in om. *R*

313. FVIT exhausta et consumpta est. TOTO CERTATVM EST
CORPORE REGNI *id est* imperii omnibus viribus *bellamus*.

314. DVBIAE MENTI meae, scilicet cogitanti.

315. PAVCIS ANIMOS ADHIBETE DOCEBO aut 'paucis docebo', aut 'animos paucis adhibete'. 5

316. EST ANTIQVVS AGER TVSCO MIHI PROXIMVS AMNI hoc loco
Donatus erravit dicens, agrum quem Latinus donare disponit, esse in
Campania iuxta Vfontem fluvium, *quod etiam Clanarius ait*, cuius
terras vicinas Tusci aliquando tenuerunt, ut inde dictum sit 'Tusco
mihi proximus amni'. agit etiam hoc argumento, quod illic est locus 10
qui hodieque pinetum vocatur. sed constat omnia illa loca esse
campestria, nec procedit quod dicitur 'celsi plaga pinea montis'.
unde sequenda est potius Livii, Sisennae et Catonis auctoritas: nam
paene omnes antiquae historiae scriptores in hoc consentiunt. Cato
enim in originibus dicit Troianos a Latino accepisse agrum, qui est 15
inter Laurentum et castra Troiana. hic etiam modum agri com-
memorat et dicit, eum habuisse iugera ĩDCC. sane 'antiquus' potest
et nobilis accipi: vel secundum Trebatium qui de religionibus libro sep-
timo ait luci qui sunt in agris qui concilio capti sunt, hos
lucos eadem caerimonia moreque conquiri haberique oportet, 20
ut ceteros lucos qui in antiquo agro sunt. 'antiquum agrum'
Romanum cogit intellegi. TVSCO MIHI PROXIMVS AMNI Tiberino.

317. LONGVS IN OCCASVM ea parte, qua in occidentem tenditur,
longior: potuit ergo usque ad Laurentum et ad Hostiam tendi.

FINES SVPER VSQVE SICANOS usque ad fines Sicanos, quos Siculi ali- 25

13 Livii] I 1 || Sisennae] fragm. 2 ap. Pet. p. 277 || 14 Cato in originibus]
I 9 Iord., 8 Pet. p. 53

2 bellavimus *Masvicius* || 4 *ad* ET PAVCIS A. A. D. S. V. aut paucis docebo
i. e. breuiter aut paucis adhibete T || DECEBO et decebo F || 7 danare disponit F
donat et disponit R donatur et disponit H donaturum se disponit M donare
debut AS || 8 iuxta ufentem fluvium R: iuxta //// v. flontem fluvium A (*quin-
que fere litterae deletae sunt, metra fuisse visum est*) iuxta .v. flontem fluvium S
i. uferentem f. H i. uflentem f. M i. ufentem fluentem F || danarius G. Cla-
ranus coni. Osannus *symb. litt.* II 329. cf. *Iahnus mus. rhen.* IX p. 626, *Rib-
beckius prol.* p. 181 || 9 dictum ex ductum H || sit] est F || 10 atigit M || illi F ||
11 binetum AS || sed om. F || 13 cantonis S catanos H || nam paene] nempe R
nam pae H || 15 accipisse F || 17 ĩDCC RF: ĩ. Dā. ĩ. dū A .ĩ. DCC. ĩ. Dĩ S
ĩ. d. cc. H DCC. M ĩda G || *ad* ANTIQVVS s. v. antiquus potest nobilis accipi
siue antiquum romanum uult accipi T || sane . . . intellegi *post* Tiberino hab. F ||
18 reigionibus F || 19 concilio] novitio *Salmasius Plin. exerc.* p. 412 quon-
dam bello *Huschkius* || 20 eadem G || caerimonia F || conquiri] conqui *Salmasius*
l. l. p. 412 (conquiri p. 61): sed cf. *Iordan krit. Beitr.* p. 284 sqq. || 21 locos G ||
23 ea . . . qua] et aperte quia F || qua M: quae AS quia RH || 24 s. v. 317
qui tendebatur usque ad laurentum et hostiam ab ea parte qua uergebatur in
occasum T || 25 id est usque ad ad fines sicanos loquitur quos F

quando tenuerunt, id est usque ad ea loca in quibus nunc Roma est: haec enim Siculi habitaverunt, unde est <VIII 328> et gentes venere Sicanae saepius. *qui a Liguribus pulsati sunt, Ligures a Sacranis, Sacrani ab Aboriginibus.*

5 318. AVRNCI RVTVLIVQVE SERVNT subaudis a superioribus 'mihi': nam et supra ait 'est mihi antiquus ager'. ergo suum agrum pollicetur, aut quem tamquam stipendiarium habebant Rutuli et Aurunci, aut ad quem colendum quasi regi operas dabant: unde superfluum est quod ait Donatus, non potuisse fieri ut praesente
10 Turno ager Rutulorum a Latino donaretur Aeneae.

319. DVROS EXERCENT COLLES extenuat agri meritum, quo vile videatur esse quod donat: *vel ne grave videatur his, quibus auferendus est.* hinc etiam illud est 'atque horum asperrima pascunt', et supra 'Aurunci Rutulique serunt', id est nec operis suis exco-
15 litur. *ASPERRIMA autem PASCVNT quidam pro 'asperrimas partes', vel 'asperrima pascunt loca' accipi volunt.*

321. CEDAT AMICITIAE *id est in pretium concedat amicitiarum. et bono verbo usus est 'amicitiae', non pro hostibus, hoc est ne quasi victi demus.*

20 322. AEQVAS DICAMVS LEGES ut pari inter nos societate versemur, id est ut sit neuter inferior. SOCIOSQVE IN REGNA VOCEMVS non stipendiarios, ut in quarto <213> cuique loci leges dedimus.

325. POSSVNTQVE SOLO DECEDERE NOSTRO scit eos fataliter
25 ad Italiam venisse: nam audiit et a Fauno <VII 98> externi venient generi et ab Ilioneo <VII 239> sed nos fata deum vestras exquirere terras imperiis egere suis. tamen propter Turnum simulat ignorantiam, ut se etiam circa eum aequum praestare videatur. multum est autem quod ait 'possunt'.

30 326. BIS DENAS ITALO TEXAMVS ROBORE NAVES *quaeritur unde scierit Latinus, viginti naues habuisse Aeneas; sed ita absolvitur: potuit*

1 in quibus *om. R* || 2 singuli *A* || 3 saepius] prius *M* || qui] illi autem *Daniel* || 4 sacranii *F* || 6 nam ait supra *M* || 8 ad *om. F* || regi] rei *R* || dabunt *F* || 9 quod *om. R* || potuisset *R* || ut *om. F* || 12 vile] utile *M* || ad *v. 319 in marg.* extenuat meritum agri ne graue videatur his quibus auferendus est *T* || 13 illud *om. HMF* || 14 nec] non *F* || operibus *HM* || 15 ad *ASPERRIMA s. v.* quidam asperrimas partes accipiunt. alii asperrima loca subaudiunt *T* || ad *HAEC o. r. (v. 320)* hoc dicendo latitudinem agri ostendit *T* || 18 ad *AMICITIAE s. v.* et bono uerbo usus est amicitiae non pro hostibus ne quasi uicti dare uiderentur *T* || usus est *om. F* || an non hostibus *i. e. 'cedat'?* || 19 uictas *F* || 21 neutrum *F* || 28 aequam *F* || 29 uidetur *F* || 30 ad *v. 326* quaeritur unde scierit latinus aeneas xx naues habuisse. sed potuit aut rumore aut speculatione cognoscere postremo aestimatione. solet enim complecti amplius quam numerus habeat. texamus quidam hic proprie dictum accipiunt quia loca in quibus naues fiunt tetrina dicuntur *T*

speculatione, potuit rumore cognoscere, postremo aestimatione dixit, quae amplius solet complecti: quia de viginti navibus unam periisse cum Oronte, quattuor in Sicilia concrematas. *TEXAMVS* quidam 'texamus' proprie dictum tradunt, quia loca in quibus naves fiunt, graece ναυπηγία, latine textrina dici: Ennius dicit idem campus habet tex-
5
trinum navibus longis: navalia enim non esse ναυπηγία, sed νεώρια.

327. *COMPLERE VALENT* proprie verbum nauticum: nam graece πλήρωμα dicitur. *IACET OMNIS AD VNDAM MATERIES* hic 'omnis' pro ea quae sufficit. iterum extenuat, ut sine magno negotio posse fieri videatur. *MATERIES* antique dictum: nam materiam dici debere
10
multi adserunt.

328. *NYMERVMQVE MODVMQVE* eleganter quot et quantae magnitudinis sint.

329. *MANVS artifices.* *NAVALIA DEMVS* hoc loco ipsae res navales sunt, id est pix, cera, funes, vela et alia huius modi. 'navalia' 15 dicimus loca ubi naves sunt; sed modo de Graeco transtulit et 'navalia' posuit pro trabibus de quibus naves fiunt: nam Homerus νήιον dicit navale lignum.

331. *PRIMA DE GENTE* et ex numero et ex nobilitate legatorum intellegitur negotii magnitudo. 20

333. *AVRIQVE EBORISQVE TALENTA* ad aurum refertur: an et ad ebur? quia et ebur ad pondus venditur.

334. *ET SELLAM REGNI TRABEAMQVE INSIGNIA NOSTRI* bene 'nostri'. Romanorum enim imperatorum insigne fuit sella curulis et trabea: nam diadema, ut aliarum gentium reges, non habebant. 25

4 quia loca e. q. s.] cf. Isid. or. XIV 8, 38 || 5 Ennius] ann. v. 468 Vahl. || 14 *MANVS* artifices] cf. Isid. or. XI 1, 66 || 17 Homerus] II. III 62

1 speculationem *F* || romore *F* || aestimatione *T*: extimatione *F* extenuatione *M*asicus || 2 completi *G* || navibus *Daniel*: manibus *F* || 3 orante *F* || concrematas *F*. ceterum legimus vel tale quid audiendum || 4 naupegia *F* || item *F* || 5 extrinum *F* || 6 naupegia sed neoria *F* || 7 ad *COMPLERE* s. v. proprie nauticum verbum. graece enim ΠΛΗΡΩΜΑ dicitur *T* || nauticum *G* || 8 plerima *F* || ad v. 327 omnis id est ea quae sufficiat. et iterum extenuat ut sine magno negotio posse fieri videatur *T* || 9 propea *F*, corr. *Daniel* || iterum] cf. ad v. 319 || extenuat] est autem materies et materia lignum, unde Cicero in officiis (III 13, 54) 'domus male materiata' add. *Fabricius* || ut *om. F* || posse *om. F* || 10 ad *MATERIES* s. v. antique. nam materiam dici debere multi testantur *T* || materia *G* || 13 sit *F*, corr. *Daniel* || 14 ad *MANVS* s. v. artifices *T* || ad *NAVALIA* d. s. v. et in marg. hoc loco ut quorundam est sententia ipsae res navales dici possunt id est pix cera
fines et alia huius modi *T* || 15 nauilia *AS* || 16 sunt... naves *om. R* || 18 *NXION AS* *NEION R* *umū H* *union M* *hion F* || *ouale F* || 21 ad *TALENTA* s. v. hoc quod dicit talenta et ad aurum et ad ebur respicit quia et ebur dipondiis venditur *T* || 22 pontus *G* || 24 enim *om. AS* || currulis *R* *culuris F* || 25 ut aliarum
italarum *AS*, ut *om. F* || non *om. R*

et sciendum sellam curulem a curru dictam, quod hi tantum ea utebantur qui triumphali curru inveci fuissent: sicut etiam palmata dicitur toga quam merebantur hi qui reportassent de hostibus palmam.

335. IN MEDIVM in commune, ut in medium quaerebant.

5 336. TVM DRANCES IDEM videlicet qui supra apud Aenean egerat.

337. OBLIQA INVIDIA hoc est qui non ex aperto impugnabat Turnum, sed eum reipublicae simulata defensione lacerabat.

338. LARGVS OPVM abundans opibus, dives, non qui multa donaret. LINGVAE MELIOR ut <I 441> laetissimus umbrae, Sallustius
10 frugum pabulique laetus ager.

339. NON FUTILIS AVCTOR non inanis: nam futille vas quoddam est lato ore, fundo angusto, quo utebantur in sacris Vestae, quia aqua ad sacra Vestae hausta in terra non ponitur, quod si fiat, piaculum est: unde excogitatum vas est, quod stare non posset, sed
15 positum statim effunderetur. inde et homo, commissa non retinens, futilis dicitur, contra 'non futilis' bonus in consiliis, non inanis.

340. SEDITIONE POTENS praepotens in movenda, non in comprimenda seditione. SVPERBVM pro 'nobile'.

341. INCERTVM DE PATRE FEREBAT non ignobile, sed penitus
20 ignoratum significat. alii 'incertum' aut ipsum patrem, aut genus tradunt. et bene segni homini paternam non dedit nobilitatem.

2 palmata . . . palmam] exscr. Isid. or. XIX 24, 5 || 4 in medium] georg. I 127 || 9 Sallustius] hist. II 91 D., 92 Kr. || 11 nam futille e. q. s.] cf. Don. ad Ter. Andr. III 5, 3 et Phorm. V 1, 19; Luct. Plac. ad Stat. Theb. VIII 298; Isid. or. X 109; mythogr. III 2, 5

1 cerulem F || hi tantum ea] intantum ea M ea tantum F, hi omittens || 2 inuenti AS (inuecti as) || 3 toga] tunica F || hi om. F || palmam] cumque a curru dicta sit cuius prima syllaba producitur tamen curulis sedes primam corripit: lucanus (III 107) 'uacuaeque loco sedere curules' add. D || ad v. 334 pertinet scholium trium versuum in summo margine Turonensis scriptum. de primo versu qui folio circumciso imminutus est haec legi diadema id est ornamentum matronarum in capite contextum auro et gemmis, v. 2 et 3 haec habent trabea togae species ex purpura et cocco qua operi reges in initio procedebant. inuentor autem dicitur fuisse romulus istius uestis ad discretionem principum et regum, et a transbeando i. e. in maiorem gloriam deducendo hominem et dignitatem uocata trabea. is interpres qui Tironianis notis utebatur ad v. 334 haec adscripsit trabea est imperialis toga dicta a transbeando. || 5 ad IDEM i. s. v. scilicet qui . . . egerat T || 6 non experto M || 7 dissimulata R || 8 opibus om. AS || diuitiis AS || qui] quod M || 9 LINGVA F, sed LINGVAE legisse interpretem suo iure monuit Bibbeckius || umbra F umbra Daniel || 10 frugum Serv. ad Aen. I 441 et Arusianus p. 490, 4 K.: fructum F fructuum Daniel || 11 FUTILIS A FUTILIS F FUTILIS reliqui || futille SM futtilis A, tuentur Donatus et Luct. Plac.: futilis R futtilis F futis H et mythographus || condam H || 12 quo] anguste add. F || utebatur RH || 13 terram F || 14 possit F || 15 unde ASF || 16 futtilis AS futulis RF futiles H futilis M || non futulis R non fuit illis H non futilis M || 17 praep. non in m. sed in c. s. M || mouendam RH || comprimendam RH || 18 seditionem R || ad SVPERBVM s. v. nobile T || 19 ignobilem F || 20 ad INCERTVM D. P. F. s. v. ignoratum. quidam incertum . . . nobilitatem T || parentem T || 21 signi G || non dedit paternam T

342. *SYRGIT hic reddidit sensum 'tum Drances surgit'.* ONERAT DICTIS hoc sermone ostendit, eum etiam exhortatione gravatum Latini. *IRAS Turni, an omnium qui bellum detestabantur?*

343. REM NVLLI OBSCVRAM callide et oratorie agit et in omnibus adulatorie respondet dictis Latini: supra enim ille dixerat <311> 5 ante oculos interque manus sunt omnia vestras. sane quasi praedictum oratorem exprimit, quia supra de eo dixit 'et lingua melior'. et 'rem consulis' pro 'de re consulis': *Plautus consulere quiddam est quod tecum volo. sed Drances, sicut dictum est, rhetorice suadet de pace. nam et pacem faciendam hortatur, et accusatio-* 10 *nem in Turnum dirigit, et quae a Latino indubitanter universa dicta sunt, quae pacem fieri suadeant, Drances eadem omnia respondens, addit etiam de filia danda Aeneae, quod Latinus ante reticuerat, <355> quin natam egregio genero: quasi non aliter firma erit pax, quam fieri vis: quia sciebat hoc Turnum graviter esse laturum, in invidiam* 15 *personam eius adducens <348> dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur. et ne mirum esset, qui sic libere responderet, ante eius et mores et causam praedixit 'lingua melior', 'seditione potens', 'idem infensus, quem gloria' et reliqua. duae tamen hic faciendae pacis praecipue causae sunt, quod victi sunt, et Turnus singulari cer-* 20 *tamine congredi debeat.* VOCIS EGENTEM genetivo iunxit, ut <IX 87> cum classis egeret.

344. O BONE REX bene addidit 'bone', et auxit epitheto dignitatem: 'rex' enim medium est; nam et bonus esse et pessimus potest. alii 'bone rex' exprobratione accipiunt, ut quidam volunt †se bonum dici. 25

345. MVSSANT modo 'verentur' vel 'timent' significat; alias 'dubitant', ut <XII 657> mussat rex ipse Latinus quos generos vocet; interdum 'susurrant', ut de apibus dicit. et proprie 'mus-

8 Plautus] Mostell. V 1, 53 || 26 MVSSANT modo verentur e. q. s.] cf. Non. p. 427, 17 M.; Don. ad Ter. Adelph. II 1, 53; Luct. Plac. ad Stat. Theb. III 92

2 eum *Serviani libri*, turnum *F. malim* concilium. cf. v. 234 'ergo concilium magnum . . . cogit' || exhortatione *R* exortatione *H*: ex oratione *reliqui* || 5 respondit *HMF* || 6 quasi praedictum *displicet. fort.* quasi perfectum || 8 ad REM N. O. S. V. rem consulis id est de re consulis, ad v. 343 in marg. rhetorice sicut supra de pace. et pacem enim ostendit faciendam et accusationes et omnia quae a latino sunt dicta addit. nec non et de filia danda aeneae unde latinus reticuit *T* || 9 quidam *F* || 11 dirigi et quem latino *F* diri et quē latino *G* dirigi et quae in latino *Daniel* (dirigit *Commelinus* a Latino *Masvicius*) || 12 suadent *G* || ad eadem *Masvicius* || 13 silia *F* || retierat *F* || 14 qui *G* || natum *F* || 15 latorum *F* || in invidiam *Daniel*: in om. *F* || 17 liberi *F* || 20 turnos *F* || 21 iunxit *F* || 23 bone om. *F* || 25 alibi *F*, corr. *Daniel* || an exprobrationem? || se vum bonum (sic) *Masvicius* servum bonum *Burmannus. fort.* quidam nolunt se bonos dici aut q. v. saepe *κατ' ἀντίρροσιν* vel *εἰσωνυκῶς* bonum dici. cf. *Don. et Eugraph. ad Ter. Andr.* III 5, 10 || 26 significant *F* || 28 susurrat *ASM* || dicit] mussant oras et l. add. *AS* || sed proprie *AS* || obmussare *F*

sare' est obmurmurare et *queribundum* tectius velut muto esse vicinum. *alias 'tacent', alias 'quiescunt'.*

346. FLATVSQVE REMITTAT aut ponat superbiam: aut 'nostros flatus remittat', id est nobis respirare concedat. '*remittat' autem*
5 *nunc pro 'laxet', ut 'remissis artubus' pro 'laxatis'.*

347. CVIVS OB AVSPICIVM invidiose Turni auspiciis inputat quod tantus periit exercitus, ac si diceret: si malis *et infaustis* tuis omnibus non egrederentur, possent forsitan superare virtute. sane sciendum hunc exprimere quicquid verecunde celavit Latinus. MORES-
10 QVE SINISTROS contrarios, quia in principio Latino obtemperare noluit.

348. LICET ARMA MIHI '*licet' pro 'quamvis'. et est parenthesis.*

349. LVMINA DVCVM id est proceres, ut <II 281> o lux Dardaniae.

350. CONSEDISSE VRBEM LVCTV in luctum esse demersam.
15 *TEMPTAT mire 'temptat', non pugnat.*

351. FVGAE FIDENS illud respicit quod bella deseruit, Iunone faciente: *vel quia eius exercitus fugit.* 'fugae' autem figurate dixit pro 'fuga fidens'. CAELVM TERRITAT ARMIS dictum quidem Vergilii gravitati non congruit, sed perite Dranci haec data sunt verba,
20 qui tumida uti oratione inducitur: unde ei paulo post Turnus obicit, <381> quae tuto tibi magna volant, item <383> proinde tona eloquio, item <390> ventosa in lingua. deinde diximus Drancem librare se ad orationem Latini: unde nunc dicit 'et caelum territat armis', quia audierat 'bellum inportunum, cives, cum gente
25 deorum', *id est contra eos pugnat, qui favore (deorum) nituntur.*

CAELVM T. A.] *quasi vanus et qui ventis minetur.*

352. ETIAM hoc loco '*etiam' pro 'adhuc', ut Terentius hunc ego*

27 Terentius] Eun. V 7, 6 et V 8, 54

1 tectius scripsi: letius F let*ius Daniel || 2 ad MYSSANT s. v. trepidant uerentur interdum tacent interdum quiescunt T || 3 FLATVSQVE tumores AS, REMITTAT omittentes || 4 ad REMITTAT s. v. relaxet, cui alia manus adiecit superbiam T || 5 artabus F || 7 periit HF (qui add. H) || omnibus M: omnibus reliqui || 9 hunc] drancis add. F (Drancem Masvicius) || suppressere F || quidquid HF || celauerit F celaverat Masvicius || 10 latino morigerari noluit F || 11 s. v. 348 in inuidiam adducit eius personam quod sciebat grauiter esse laturum, in marg. licet pro quamvis et est parenthesis T || pro quamvis et om. F || 14 LVCTVM F || 15 ad TEMPTAT s. v. mire ait temptat non pugnat, quibus alius interpret adiecit id est exagitat sine aggreditur insidiosus T || 16 illuc ASR || deserit HMF || 18 pro RM: quod non AS non HF || fugat fidens R || uergilii F uirgilique H || 19 conuenit ASF || data] dicta M || 20 uti om. RF || orationem R || ei et paulo M || turnus obicit R obicit turnus AS: turnus dicit reliqui || 21 tota F || 22 iter uentosa AS || 23 librare se M: librare sed AS librasse R librante librarem sed H liberare se F || 24 armis aut quasi . . . monetur quia audierat F || 25 pugnet F || deorum add. Masvicius || 26 ad CAELVM T. A. s. v. quasi uanus et qui uentis minetur T || qui uentus minetur F quementus monetur Daniel cum uentis mouetur Masvicius || 27 ad VNVM E. S. V.

numquam videram etiam et mox unum etiam vos oro, ut me in vestrum recipiatis gregem. MITTI DARDANIDIS DICIQVE I. 'mitti' aurum, ebur, sellam et cetera, 'dici' de navibus vel agro. et bene 'Dardanidis' quasi cognatis et ab origine generis propinquis.

354. ADICIAS pro 'adice': Terentius abeas si sapis: quia indecens erat imperative ad regem loqui. et bene hic quod honeste Latinus reticuerat dicit, Laviniam quoque ei offerendam.

355. EGREGIO GENERO DIGNISQVE HYMENAEIS ergo Turnus videtur indignus.

356. AETERNO FOEDERE FIRMES natae scilicet coniunctione: 10 nam munera et contemni poterant, generis vero coniunctione in aeternum pacis foedera firmabantur. hoc autem dicto latenter etiam Latini pudorem exonerat, qui Turno etiam suam promiserat filiam, dicens causam reipublicae praeponderare debere et propter pacem civium Turno Aenean esse praefendum. 15

357. TERROR 'terror' est proprie qui aliis infertur, ut si dicas 'ille mihi habet terrorem', id est timendus est: unde et terribilis dicitur. 'metus' autem est quem habent timentes. sed nunc usurpative terrorem pro metu posuit, nam hoc dicit: quod si tantum Turnum timemus. et bene involvit quod turpe esset audiente Latino 20 dicere, ut Turnum timeat.

358. IPSVM invidiose repetitum pronomen. VENIAMQVE OREMVS AB IPSO CEDAT Asper hic distinguit, id est hanc veniam oremus, ut cedat: aut si coniuncte legeris 'cedat ius proprium regi', nova erit locutio accusativo iunctum 'cedat'. et 'cedat ius proprium (regi)', id est 25 quod proprium regum est, aut 'cedat' Aeneae. quod autem hic dicit 'cedat', mox 'pone animos et pulsus abi.'

360. QUID MISEROS TOTIENS IN APERTA PERICVLA CIVES PROICIS quasi viles et abiciendos. et ingenti pondere universa verba sunt posita. 30

5 Terentius] Heautontim. II 3, 138

etiam adhuc T || terentius F || 2 regem F || 3 mitti dardanidis et cetera F || ebur sellam om. H || sella ASM || 4 s. v. 353 bene dicit dardanidis quasi cognatis et origine generis propinquis T || orige G || 5 s. v. 354 adice et hoc bene dixit quia indecens erat ad regem imperatiue loqui T || 6 imperatione F || 7 offerendum F || ad QVIN s. v. ut non T || 11 nam . . . coniunctione om. ASRH || genero F || in om. ASM || 12 aeternae ASM || firmantur M || 15 esse] necesse RH. necesse esse Burmannus || 19 dicitur AS || 20 ad v. 357 bene voluit quod . . . timeat T || et bene involvit scripsi: aliene uoluit F aliene loqui uoluit Masvicius. possis et A. (i. e. Asper) bene involvit || audiente T: audienti F || 21 dicere scilicet ut T || 22 ad IPSVM s. v. invidiose . . . pronomen T || 23 hasper F || 24 s. v. 358 si coniunctim legeris . . . pulsus abi T || 25 regi addidi || id est quod] quod scilicet T || 26 quod autem dicit cedat hoc est quod mox dicit T || 27 pulsos F || 28 ad PROICIS s. v. demittis siue cogis T

361. LATIO non uni civitati. CAPVT principium. et est antiquum: quia qui auctor et princeps rei gestae fuerat, 'caput' a veteribus dicebatur: Terentius nam si hic mali est quicquam, illic huic rei est caput, *Plautus in Asinaria* <III 3, 138> ego caput
5 huic fui argento inveniendo.

362. NVLLA SALVS BELLO plus est, quam si 'spes' diceret 'nulla'. 'bello' autem per bellum. PACEM TE POSCIMVS OMNES 'te poscimus', qui solus es causa bellorum: nam Aeneas iam pacem promisit. 'omnes' invidiose, ut et *Latinus hoc poscere videatur*.

10 363. SOLVM INVIOABILE PIGNVS id est Laviniam. et hoc est quod ait supra <356> 'pacem hanc aeterno foedere firmes'.

364. INVISVM QVEM TV TIBI FINGIS id est inimicum: et bene 'quem tu tibi fingis', ne ei tamquam inimico minime credatur. et hoc dicit: non sum quidem inimicus, sed si velis esse, non recuso:
15 nam hoc est 'et esse nil moror'.

366. FVSI fugati.

367. DESOLAVIMVS AGROS vel dum occiduntur *agri cultores*, vel dum coguntur ad militiam: nam legimus <VIII 8> et latos vastant cultoribus agros.

20 369. DOTALIS REGIA CORDI EST hoc est regnum Latini: sic alibi <IX 734> non haec dotalis regia Amatae.

371. SCILICET VT TVRNO CONTINGAT REGIA CONIVNX haec cum quadam inrisione dicuntur. et ostendit hoc nec utile nec honestum esse.

372. INHVATA INFLETAQVE TVRBA atqui sepulti sunt omnes
25 qui in bello perierant, ut legimus supra <142>. sed hoc factum est Aeneae beneficio, qui sepulturae eorum reddidit socios. ergo quantum ad Turnum pertinet, insepulti sunt: nam campos in sua potestate retinebat Aeneas.

373. ETIAM TV heia: nam hortantis adverbium est hoc loco:
30 *Terentius etiam responde*. alias 'adhuc' significat et est temporis adverbium, ut <VI 485> etiam currus, etiam arma tenentem.

3 Terentius] Andr. II 6, 27. cf. Don. ad h. v. || 30 Terentius] Andr. V 2, 8

1 ad CAPVT s. v. principium . . . dicebatur T || 2 quia quis auctor Daniel || aput F || 3 quidquam F || illic est rei caput AS || 4 asinoria F || 7 OMNES te poscimus om. AS || 8 iam om. HF || 9 omnes . . . videatur hab. T || invidiose dicit ut hoc Latinus T || 12 bene . . . fingis om. H || 15 nihil RHM || 17 agri cultores F || ad concipis (v. 369) in ius iurandum verba accipere est proprie concipere secundum quendam modum T || 23 hoc ne utile ne (ne hoc G) honestum F, corr. Daniel || 25 perierunt ASM || 26 qui in sepulturae F || 27 pertinent F || in om. H || 29 heia . . . loco] nunc etiam hortantis adverbium est ut eia F || eia R

alibi pro coniunctione, ut <X 390> vos etiam gemini. ponitur etiam pro 'nondum': Afranius etiam quidquam egisti. apud maiores 'etiam' consentientis fuerat, quod tamen in his recentibus idoneis non invenitur. non nulli 'etiam tu' pro 'quin tu' tradunt. VIS virtus.

374. SI PATRII QVID MARTIS HABES id est si quid bellicae virtutis 5
habes; neque enim a Marte oriundus est. nam 'patrii' et a patre, et
et a patria potest dici.

377. IMO PECTORE VOCES ut qui diu tacuerit, dum audit inimicum.
dicendo autem 'imo pectore voces' more suo habitum futurae orationis
ostendit. 10

378. LARGA QVIDEM SEMPER DRANCE TIBI COPIA FANDI TVM
CVM BELLA MANVS POSCVNT sunt multa sua vi optima, quae quo-
niam per se non possunt vituperari, ab accidentibus vituperantur,
ut hoc loco quoniam eloquentia per se est optima, eam culpatur ex
tempore, dicens: tunc incumbis eloquentiae, cum manus bella de- 15
poscunt. et ostendere vult omnem illam orationem Drancis non con-
silio, sed timiditate prolatam. sane rhetorice responsurus Turnus bene
coepit a Drance: ante enim se defendit, tunc de bello sententiam dicit.
et primum hoc dicit, quod eloquens et infirmus sententias de bello audeat
ferre, dicendo 'larga quidem semper Drance' et cetera, et 'dum distinet 20
hostem' et reliqua. inde pro se agit, per enumerationem ostendens id
falsum esse, quod dicatur victus 'Iliaco tumidum qui sanguine Thybrim'
et cetera. sed obicitur: in futurum spes nulla est. execratur omen
'capiti cane talia demens Dardanio', et ex adversariorum persona rem
adtemuat dicendo 'extollere vires gentis bis victae'. etiam illi rei re- 25

2 Afranius] v. 424 p. 186 Ribb. || apud maiores . . . invenitur] cf. Don. ad
Ter. Hec. V 3, 13

1 ad ETIAM s. v. eta (sic) hoc loco pro coniunctione ut vos etiam gemini.
ponitur et pro ñ ut afranius etiam quicquam egisti. non nulli etiam pro quin
tu T || 3 idoneis] auctoribus add. D || 4 pro quinto F || VIS virtus] Vir iustus H,
om. F || 5 si quid . . . dici hab. T || 6 habens F || neque enim est a. M. o. T ||
morte F || patrii] patri F || 7 possunt T || 8 ad HAS IMO P. V. S. V. quasi qui
. . . inimicum T || tacuerat T || 9 more suo post ostendit hab. ASE || 11 TVNC
RHM || 12 sunt om. R || sua vis R suavia F || 13 vituperare non possunt F ||
14 est om. F || eam] etiam H || 15 incumbes R incumbens HF || 16 in marg. sup.
Larga quidem. ostendere vult orationem drancis non consilio sed timiditate
prolatam. et rhetorice . . . quasi aliam orationem inchoat nunc ad te T ||
17 prolatam sane F prolata insane G || responsurus F || Turnus om. T || 18
drante F || ante enim se defendere debuit et tunc d. b. s. ferre T || bella F ||
19 dicit T: uicit F || quod infirmus et eloquens timide audeat de bello senten-
tiam proferre larga inquiens quidem T || infirmus F || 20 destinet hostis F ||
21 agit pro se T || id om. T || 22 iliaco] iliaco inquit T illia ē G || tybrum F ||
23 spes nulla in futurum est T || execratur . . . Dardanio] nulla f. b; (lege nulla
scilicet tibi) capiti cane inquit t. d. d. T || umen F || 25 adtemuit F extenuat T ||
his G || etiam illi rei ego: etiam ille rege F etiam et illi parti T etiam ille
regem Daniel etiam ille ad rem Masvicius || respondet T: respondit F

spondet quam dixerat Drances, vim se timere 'vel cum se pavidum' et reliqua, et 'numquam animam talem' et reliqua. dilata autem de singulari certamine quaestione quasi aliam orationem inchoat 'nunc ad te et tua' et reliqua. sed haec in sequentibus singulatim tractanda sunt.

5 379. PATRIBVSQVE VOCATIS PRIMVS ADES bella penitus ignorans atque formidans, primus es inter senes ad danda consilia.

380. REPLENDA EST CVRIA VERBIS *emphasis loquacitatis.*

381. TVTO dativus, an adverbium, ut 'falso'? MAGNA VOLANT
Homerus ἔπεια πτερόεντα προσήνδα DISTINET arcet, repellit, nam
10 'dinet' est proprie extra tenet. nam 'dis' separantis est, unde et
'diduco' et 'distraho' dicimus.

383. PROINDE 'pro' syllaba metri causa excluditur. TONA ELOQVIO
non strepitu armorum. MEQVE TIMORIS ARGVE TV DRANCE ut in
bucolicis <III 25> cantando tu illum? 'arguo' autem genetivum
15 regit, ut 'arguo te caedis, insidiarum'. et est de Graeco: nam ita dicunt
κατηγοῶ σε φόνου.

384. QVANDO siquidem. et per inrisionem in illum suas confert laudes. STRAGIS TVCRORVM duo genetivi.

386. INSIGNIS CAMPOS nobilitas, clarificas: nam verbum est
20 'insignio insignis'. et dicit exauctorari eius debere sententiam, quod de bello iudicat virtutis ignarus. QVID VIVIDA VIRTVS id est tua, vel certe mea.

389. IMVS IN ADVERSOS contra illud <374> illum aspice contra, qui vocat.

25 390. ISTIS δεικτικῶς.

392. PVLVSVS EGO quia ille dixerat <366> pone animos et pulsus abi. et agit coniectura: nam hoc vult intellegi, non posse

9 Homerus] II. II 201

1 pavidum inquit et cetera *T* || 2 singulare *F* || 3 alium *F* || nunc a te *F* || 5 ignoratus *F* || 6 primus es *om. F* || est *H* || ad] et *HF* et ad *M* || 7 enfasis *F* || ad REPLENDA E. C. V. S. V. enfasis est loquacitatis *T* || 8 an] in *G* || falso] uolant *add. F* || 9 επεια πτεροεντα προσηενδα *A* επεια τιςερενε προευσλαε *R* etieati ce-pena προευσλαε *H* επεια πτεροεντα προευσλαε *M* επεια περεοντα προευσλαε *F* || προσ-ηενδα] id est pennata et uolatilia uerba *add. D* || DESTINET *RF* (*corr. f.*) || 10 de-stinet *F* || diis enim reparantis est *F* || 12 TOLA *F* || ad TONA E. S. V. quasi diceret non strepitu armorum *T* || 13 ARGVITO *R* ARGVETO *H* || TV *om. F* || DRANCE *om. RHM* || 15 argue te caedes *F* || 16 καινορω σε φονου *A* καινορω σε φονου *H* καινορω εφονος *F* || φόνου] ἐλέγγω σε φόνου ἢ κλοπῆς *add. D* || 17 suas in illum *F* || suas *om. RH* || offert *RHM* conferet *F* || 19 AGROS *F* || 20 insignis *om. RHF*. pro insignio autem insignios *H* inutsigni *F* || et *HF*: nam *ASM* nam se *R* || dicitur *AS* || dicit et exauctori eiu debere fama quod *F* || 21 iudicat] cogitat *RHM* || ad v. 386 insignio proprie est insigne facio siue signum impono translatum ab animalibus quae signis notantur *T* || ad VIRTVS S. V. tua uel mea *T* || 23 ad IMVS I. A. contra . . . uenit (*sic*), ad AN TIBI M. S. V. ad illud respondit si patrii q. m. h. *T* || 25 dicticos libri || 27 agit *om. F* || coniecturam *RM*

dici merito pulsum eum, qui insequendo *hostem* bella deseruit. aperte autem hoc dicit: potest merito credi quod pulsus sit is, cuius tot extant tropaea? *et rerum commemoratione falsum probat.*

394. CVM STIRPE occiso enim Pallante interiit eius cuncta posteritas. 5

395. EXVTOS ARCADAS ARMIS aut suis, aut sui ducis: unde per 'Arcadas' etiam Pallantem intellegi quidam volunt.

396. BITIAS subaudis 'ingens' a consequentibus. MILLE finitus numerus pro infinito.

398. INCLVSVS MYRIS quem pulsum ille iactabat. AGGERE SAEP- 10
TVS sicut supra <IX 780> vestris, o cives, undique saeptus aggeribus.

399. NVLLA SALVS BELLO CAPITI CANE TALIA DEMENS DARDANIO quotiens argumentum non possumus solvere, aut contraria obiectione aut risu aut maledicto, ut hoc loco, adversario respondemus. 'cane' autem pro 'divina'. *et bene hic male ominantem canere dicit, ut vatem. quibusdam videtur vulgare convicium, ut est 'tibi et capiti tuo', sed honestatem dicto additam per varietatem.* DARDANIO REBUSQVE TVIS simul eum Aeneae iungendo vult latenter ostendere proditorem. 20

400. PROINDE itaque. et est ordo 'nulla salus bello; proinde omnia magno ne cessa turbare metu': cetera per parenthesin dicta sunt, hoc est 'capiti cane talia demens Dardanio' et cetera.

401. EXTOLLERE VIRES GENTIS BIS VICTAE CONTRA PREMERE ARMA LATINI haec est virtus eloquentiae. 'bis' autem 'victae' ab 25
Hercule et ab Argivis. 'arma' autem 'Latini' invidiose dixit: nam debuit 'mea' dicere. *et hoc ad illud quod ille dixerat <359> ius proprium regi patriaeque remittat.*

403. MYRMIDONVM PROCERES Graecorum principes. dicit autem Patroclum et Achillem: nam licet ipsi aliunde fuerint, tamen Myrmidonibus imperarunt. haec autem ponit inter impossibilia. et uti-

1 sequendo *H* || deserunt *F* || 2 dicitur *A* || potest] pro *F* || 3 ad v. 392 rerum commemoratione falsum probat esse quod drances dixerat *T* || 6 ad ARMIS s. v. aut suis aut sui ducis *T* || sui om. *F* || 8 bis subaudis *ASM* || 10 ad INCLVSVS m. s. v. quem pulsum iactabat *T* || 11 sicut supra *F*: supra et *AS* ut *HM*, om. *R* || 16 canet prae diuinat *H* || pro divina] praediuina *S* || ad CANE t. d. s. v. praediuina. et bene hic male ominantem canere dicit. ut autem (*sic*) quibusdam videtur vulgare est convicium. et dicendo dardanio rebusque tuis vult latenter ostendere proditorem *T* || omni ante *F* homini ante *G* || 17 convicium *F* || 18 dictu *F* || DARDANO *F* || 19 iungendi *F* || 26 arguus *F* || dixit] ut drancem latino reddat inuisum *add. D* || 28 patriaeque] propriae *G* || 30 nam dicit ipse aliunde fuerunt *F* || licet et ipsi *R* || 31 et utitur] adutitur *AS*

tur Graeco proverbio ἄνω ποταμοί: sic Horatius et ante Padus Matina laverit cacumina. et sic est modo dictum, ut in quarto <377> nunc Lyciae sortes, nunc et Iove missus ab ipso.

405. RETRO FVGIT AVFIDVS VNDAS *quod est contrarium. Aufidus*
5 *autem Apuliae fluvius est, iuxta Canusium civitatem cadens in Adriaticum pelagus.*

406. VEL CVM SE PAVIDVM CONTRA MEA IVRGIA FINGIT contra
illud quod ait <346> det libertatem fandi flatusque remittat.
nam hoc dicit: timorem suum naturalem invidiose in meam causam
10 retorquet, ut meae praesentiae, non illius naturae, quod timet esse
videatur. hoc est enim quod planius infert, dicens 'et formidine
crimen acerbat', *id est quam simulat.*

407. ARTIFICIS SCELVS nam sceleratorum est simulare formi-
dinem. *ACERBAT nomen sine verbi origine: non enim facit 'acerbo'.*

15 409. HABITET TECVM ET SIT PECTORE IN ISTO *id est pessima*
et vilis anima habitet in membris congruis: nam 'talem' vilem et
pessimam accipimus, quam nefas est perire ea dextera, quae non
inertes, sed quae viros fortes tantum consuevit occidere. et hoc ad
illud <348> licet arma mihi et cetera.

20 410. CONSVLTA REVERTOR 'consultor' est qui consulit, 'con-
sultus' qui consulitur, 'consultum' vero res ipsa de qua quis con-
sultitur. *bene ergo 'consulta' de quibus consulis.*

411. SI NVLLAM NOSTRIS VLTRA SPEM PONIS IN ARMIS insinua-
tione utitur, id est callido et subtili aditu ad persuadendum: vult
25 enim dicere melius esse interire, quam pacem rogare. quod quia
aperte non audet, latenter et paulatim ad hoc serpit. namque
inter principium et insinuationem hoc interest, quod principium est
aperta rei enuntiatio, insinuatio autem, ut diximus, est callida et
subtilis oratio. 'in armis' *autem* aut meis, aut Latinorum omnium
30 generaliter. *VLTRA modo tempus significat, alias locum.*

1 Horatius] epod. XVI 27 || 23 insinuatione utitur e. q. s.] cf. Fortunat.
art. rhet. II 14 sq. et Don. ad Ter. Eun. V 8, 41

1 ἄνω ὁς ποταμοί AS ἄνω λωταμοί RH ἄνω ποταμοῦ F ἄνω ποταμῶν
ἕρῳν ἕροναι πηγαί Fabricius || et om. F || 2 inatina AS matutina M matini
F || et et est om. AS || sic est] sicut et F || ad v. 404 in marg. totum istud per
contrarium dicitur et mire inter haec quae vera non sunt sententiam diomedis
abscondit. uiderat enim granari causam quod ille negauerat auxilium. quodque
dissimulari non potest commemorat et falsis uera miscendo extenuat T || 5 can-
sium F || 8 quo F || 11 est om. F || plenius F || infert ASR: iterat HMF ||
14 ad ACERBAT s. v. acerbius facit T || 16 et vilis om. F || vilem et om. F ||
17 accipiamus F || ea] mea F || 18 inertis F || uires F || 20 consultare F ||
25 esse] est R || 26 audet] dicere add. ASM || et om. M || 28 ut diximus om. R
est] et R post H

412. SI TAM DESERTI SVMVS *si ita, si valde. et hoc* propter Diomedem, qui solus negavit auxilia. ergo 'deserti' ab auxiliis accipiendum.

413. NEQVE HABET FORTVNA REGRESSVM omnia quae sibi posunt obici, ponit, sed cum solutionibus suis; nam et fortuna non est inmutabilis, et qui semel pellitur, iterum in proelium potest reverti. et ab auxiliis non sunt penitus destituti, et in ipsorum exercitu est adhuc plurimum spei. est autem syllogismus.

414. OREMVS PACEM *argumentum ab honesto.* DEXTRAS TENDAMVS INERTIS *felicitem rei verbis expressit.* 10

415. QVAMQVAM O SI SOLITAE QVIDQVAM VIRTVTIS ADESSET non se inertiae arguit, sed queritur de virtute omissa per negligentiam. *et videtur voluisse dicere: si solitae quicquam virtutis adesset, numquam ad hoc cogere[mur]; sed reliquit.* 'o' autem dolentis est exclamatio, et intellegimus inmoratam esse illic eius orationem: nam exarsit dolore, quia aperte non potuit dicere moriendum potius esse, quam hostes rogandos: quod tamen dixit, conferens se ad alias personas et laudans eos quibus contigit perire, ne ista conspicerent. *et servavit viri fortis personam, ut paenituerit eum dixisse 'oremus pacem'.* 15

416. ILLE MIHI ANTE ALIOS *utrum generaliter 'ille' pro 'quicumque' occubuit accipiendum est, an Mezentius?* ANTE ALIOS melior, omnibus praeferendus. FORTVNATVSQVE LABORVM sicut <73> laeta laborum: et est Graecum.

417. EGREGIVS ANIMI *figurate dixit.* TALE VIDERET vel hostes rogari: vel, quod latenter insinuat, tradi alteri sibi ante desponsatam. *ideo et medie dicto, quoniam res eius agebatur, 'ne quid tale videret' posuit: quis enim eum ferret dicentem moriendum potius, quam de nuptiis eius mutandum?* 25

418. SEMEL ORE MOMORDIT *'semel' cito, confestim, id est qui*

14 o autem e. q. s.] cf. Macr. Sat. IV 6, 20 sq.

1 si hoc F || 2 diomedem H || ad DESERTI s. s. v. ab auxiliis T || 7 suorum S ipso R || 9 scholia ad v. 414 hab. T || 10 hoc dicendo felicitem T || felicitatem F. ceterum haec scholia non ad ea quae praescripta sunt verba, sed prius ad v. 415 sqq., alterum ad v. 419 sqq. pertinere videntur. || 13 ad v. 415 videtur hoc dicere . . . reliquit. et servavit . . . oremus pacem T || virtutis quicquam T || 14 ad om. T || o om. RH || est autem dolentis R || 15 inmolatam H inmoderatam M || ei S || nam] nunc A || 16 dicere] om. F || 17 dicit ASM || 20 ad ILLE M. A. A. S. v. aut generaliter quicumque aut specialiter mezentius T || 21 schol. ad ANTE A. om. F || 22 laeta laborum ASM: letorne malorum R laeta borum H laetatus laborum F || 23 Graecum] εὐτυχής τῶν πόρων add. Fabricius || 24 te laudare vel hostes rogare Fabricius || 25 rogari ex rogare H rogare F || ante om. R || desponsa ex desponsu H desponsum F || 26 ad NE QVID T. V. S. v. medie hoc dicit quia res eius agebatur T || medie dicto F: media dicto Daniel media dicta Masvicius || 29 SIMVL F

tota mortis celeritate consumptus est, *quasi nihil ultra passurus*. vulnerati autem solent vel terram vel arma mordere, ne dolorem eorum indicet gemitus: Lucanus de Pompeio <VIII 616> timuit, ne quas effundere voces vellet et aeternam fletu corrup-
5 pere famam.

419. *ADHVC INTACTA IUVENTVS non quae non pugnavit, sed de qua adhuc delectus habendus est.*

420. *VRBES ITALAE* quia Diomedes peregrinus fuerat. nam hoc dicit: habemus robur Italum, non Graecum militem, inertem et dis-
10 solutum. *SVPERSVNT* superabundant, adsunt ultra quam bella de-
poscunt.

421. *SIN ET TROIANIS CVM MVLTO GLORIA VENIT SANGVINE* mire agit, post confirmatas partes suas Troianorum *integras* vires inminuens. quid enim proderat dixisse, quod superessent Latinis
15 auxilia, si etiam Troianorum *integrae* vires esse probarentur?
CVM MVLTO GLORIA VENIT SANGVINE ac si diceret: non est iudi-
canda victoria quae per immensa detrimenta contingit. et hoc est unde laudat Sallustius duces, qui victoriam incruento exercitu reportaverunt.

20 422. *SVNT ILLIS SVA FVNERA* id est Troianis. legitur et 'illi', et aut 'Aeneae' intellegimus, aut adverbium loci est pro 'illic', ut in secundo <661> patet isti ianua leto pro 'istic'. *PARQVE PER OMNES TEMPESTAS* sic alibi <VII 222> quanta per Idaeos saevis effusa Mycenis tempestas ierit campos: nam bello
25 crebro comparat tempestatem.

423. *INDECORES* 'decor' decoris facit, sicut 'auctor' auctoris: 'decus' decoris, sicut 'pecus' pecoris. similiter facit in compositione 'indecor' indecoris, 'indecus' indecoris. ergo in neutro 'co' brevis est, in masculino producitur: unde apparet systolen fecisse Vergi-
30 lium. nam 'indecors' nominativus est pluralis a masculino, ab eo quod est 'indecor': nam non potest 'hic indecus' facere: neutrum

2 vulnerati autem e. q. s.] cf. comm. Luc. VIII 616 || 10 *SVPERSVNT* superabundant] cf. Gell. I 22, 3 sq. || 18 Sallustius] hist. III 16 D. et Kr. || 26 decor decoris facit e. q. s.] cf. Serv. ad Aen. VII 231

4 ne quas] nefas *AS* || vellet] uel *F* || et om. *HF* || fleti *F* || 5 famam] et est homeri hemistichium (*Il.* II 418) ὀδῶξ λαζολαρο γαίαν add. *D* || 6 ad *ADHVC* I. I. S. V. non quae non pugnaverat sed de qua delectus est habendus *T* || 8 *ITALAE* *HM* || 9 *italium* *A* || inermem *AS* || 13 agitur *S* || post om. *F* || 14 dixisset *F* || 15 etiam et *RF* || 16 *CVM* . . . contingit] ergo cum multa gloria venit sanguine aesita (acquisita *Daniel*) conuenit *F* || 17 contigit *AS* || 18 quia *F* || incruentato *RH.* cf. *Dietschii adnotatio* || 21 aut adverbium] ut (et *a*) aut uerbum *AS* || 23 sic om. *F* || 27 in] et in *AS* || compositionem *F* || 28 in utro *HF* || co] o *F* || 29 uergilium *F* || 31 quod est] quidem *F*

enim 'us' terminatum, masculinum ex se non facit. aut certe dicamus 'indecoces' declinationem esse, cuius nominativus singularis non invenitur. IN LIMINE PRIMO quasi in ipso initio et aditu infelicitatis: et ad illud respexit quod supra dixerat <412> et semel agmine verso funditus occidimus. 5

425. MVLTAE DIES illi rei vehementer incumbit, quia dixerat <413> neque habet Fortuna regressum, dicens Fortunam tam labores, quam felicitatem pro temporum qualitate mutare. 'dies' autem tempus. *quidam sane non 'dies multa' accipiunt, sed 'multa retulit in melius': et 'varii aevi' non ut ipsum varium sit, sed ut fortuna eius.*

427. LVSIIT decepit, ut <I 407> quid natum totiens, crudelis tu quoque, falsis ludis imaginibus? ET IN SOLIDO RVRSVS FORTVNA LOCAVIT subaudis 'multos'. et est sensus: in solidum revocavit oppressos et paulo ante derelictos, lusit vero et decepit felices. 15

428. NON ERIT AVXILIO NOBIS AETOLVS ET ARPI redit ad rem, quia occurrebat: sed negantur auxilia. Aetolum autem dicendo eius vires ex Graecae gentis commemoratione debilitat, *ut ostendat plus esse in Messapo ac Tolumnio, si Diomedes, et infelix et alienus finibus, commemoraretur.* 20

429. AT MESSAPVS ERIT FELIXQVE TOLVMNIVS bene duo iunxit quae quaeruntur in bello, fortitudinem et felicitatem: nam de Messapo iam legimus <VII 692> quem neque fas igni cuiquam, nec sternere ferro. utrumque autem contra Diomedem dixit, 25 quem dicendo Graecum, inertem significavit. infelicitatem vero eius supra dicta legatorum verba testantur. *oportune ergo hic 'felix', quod Diomedi nec post victoriam contingit.*

430. NEC TARDA SEQVETVR GLORIA litotes figura: minus enim dixit quam voluit. nam hoc significat: Latina pubes celerrime victoriam adipiscetur, quam vix Graeci post decennium sunt adepti. 30

432. EST ET VOLSCORVM EGREGIA DE GENTE CAMILLA ut in septimo, segregem eam a virorum efficit multitudine: et quoniam a

1 non om. F || 6 quia] quam R || 8 felicitates ARM || temporis F || 9 ad MVLTAE D. s. v. tempus. et quidam non multa dies sed multa retulit accipiunt T || 10 varii aevi ego: varia eui F varia cui Daniel || ad ALTERNA REVISENS (v. 426) repetens recognoscens. alterna quasi quae huc et illuc mutet et variet T || 14 subaudis . . . in solidum ASM: subaudis et multos nam in solidum RHF || et om. ASM || 15 derelictos ante RH || 18 quia] quae R qui F || 19 plus essem messapo ae tolumnio F, corr. Daniel || 20 diomedis F || 22 duo om. H || 25 contra om. F || diomedem R || 27 oportuna F, corr. Commelinus || 29 TARDA HM PARVA reliqui || SEQVITVR F || 31 adipiscetur R: adipiscitur reliqui || quamvis ASH || Graeci vix Stephanus || 33 segregat R segreget F || a virorum om. F

sexu non potest, laudat ex gente. *et vult ostendere de viris amplius sperandum, si et femina dimicaret: aut ut Dranci exprobraret, puellam non metuere Troianos, quos Diomedes timeret et Drances.*

434. QVOD SI e. g. s.] quasi falsum sit quod Drances dixerat:
 5 supra enim ait <374> illum aspice contra. QVOD SI ME SOLVM
 TEVCRI IN CERTAMINA POSCVNT quia audiit <374> illum aspice
 contra qui vocat. etiam utitur ductu: nam oblique promittit se
 singulari certamine dimicare velle, cum nolit. similiter etiam in
 duodecimo agit, dicens inrisorie <15> sedeant spectentque Latini.
- 10 435. IDQVE PLACET hinc apparet eum nolle pugnare: si placet, in-
 quit, vobis hoc fieri quod hostis postulat. TANTVMQVE BONIS COM-
 MVNIBVS OBSTO et in tantum obsum commodis publicis, ut nisi so-
 lus dimicavero, concidat universa res publica. *et imputat tamquam*
†hoc faciat, quod pro omnibus facturum est.
- 15 436. NON ADEO non multum: nam verecunde dicit adsuetam
 manibus suis esse victoriam. *et bene MANVS per quas fit ipsa vic-*
toria. et contra 'manus dare' dicuntur qui dedunt se victi.
437. TANTA PRO SPE ut solus dicar servasse rempublicam: *vel*
spe matrimonii.
- 20 438. IBO ANIMIS CONTRA ac si diceret, si desunt corporis vires.
commendat autem gratiam certaminis, ne invitus videatur adduci.
 VEL etiam. MAGNVM PRAESTET ACHILLEM et 'praesto illum', id
 est melior illo sum, et 'praesto illi' dicimus: Cicero in Caesarianis
 tanto ille superiores vicerat gloria, quanto tu omnibus
 25 praestitisti.
439. VVLCANI MANIBVS PARIA INDVAT ARMA bene addidit 'paria',
 nam etiam Aeneas habuit arma Vulcania: licet possimus dicere quod

23 Cicero in Caesarianis] pro Deiot. IV 12

1 ex sexu R || ad v. 432 vult ostendere amplius de uiris sperandum . . . diomedes et drances timebant T || 2 separandum G || sic F || demicaret F || demicaret G || aut] siue T || dransi exprobraret G || 3 non] nom G, om. T || metueret F || meturet G || quod F || ad AERE (v. 433) pro ferro posuit antique T || 4 POSCVNT quodsi (sic) falsum . . . contra quia audiit F (quodsi . . . contra non edidit Daniel) || quasi scripsi || 5 ait scripsi: aut F || 7 dictu F || 8 uellet HF || 9 inrisores R || inrisoris HF || 10 s. v. 435 hic ostenditur nolle eum pugnare singulari certamine. si placet inquit hoc quod hostis postulat T || 13 dimicaueris F || res publica om. F || 14 hoc] fortasse hosti. praeterea et imputat . . . facturum est cum scholio ad IDQVE P. adscripto coniungenda videntur || 16 ad MANVS V. F. S. V. bene dicit manus . . . qui uicti dedunt se hostibus T || rianus F || fit T: sit F || 17 sicut econtra T || 18 dicar RHA: dicat ASM dicam F || dicatur Stephanus || servasse rem p.] pro spe publica F || uel spem trimonii G || 20 si ante desunt om. ASHM (add. s) || derunt G || 21 commendat gratiam . . . adduci hab. T || 24 superioris AS || gloria vicerat M || quantum F, tu omittens || 26 addit M || 27 etiam om. R || ad PARIA I. A. S. V. quia et aeneas habuit arma vulcania T || vulcani (sic) et mire . . . vulcani licet . . . comprobatur F || possumus F || quod hoc Turnus] coturnus AS (quod coturnus a)

hoc Turnus ignoret; quod tamen non valde idoneum comprobatur.

VULCANI e. q. s.] *mire, quasi falsum sit Aenean habere arma Vulcani*.

440. VOBIS ANIMAM HANC SOCEROQVE LATINO bene sibi et favorem conciliat populi, et a soceri nominis praeiudicio Latini implicat voluntatem. 5

441. TURVVS EGO quem Drances contemnit. VLLI VETERVM SECVNDVS dicimus et 'secundus illi' et 'secundus ab illo'.

442. SOLVM AENEAS VOCAT contra illud <374> illum aspice contra qui vocat.

443. NEC DRANCES POTIVS SIVE EST HAEC IRA DEORVM MORTE 10
LVAT SIVE EST VIRTVS ET GLORIA TOLLAT sensus obscure quidem dictus, sed facilis et qui de usu numquam recedat: nam ita irati de inimico dicere consuevimus 'abeat, nec bonis meis nec malis rebus intersit: nolo sit aut meae particeps gloriae, aut in me invidiam ex infelicitatis communiōne commoveat': sicut nunc de Drance 15
dicit 'sive est haec ira deorum, morte luat', id est, si periturus sum iracundia deorum, nolo invidiam sustinere, si Drances forte pariter moriatur; si vero me virtus et gloria comitabuntur, nolo ignavus felicitatis alienae sit particeps, si, dum meis pugnat auspiciis, forte superarit. alii sic accipiunt: 'sive est haec ira deorum' uter, inquit, 20
eventus ex hac pugna sequetur: vel ira deorum, si vincar, vel gloria, si vicero: mihi potius quam Dranci adscribatur. alii sic: nec Drances potius, si pereundum est, ira deorum pereat; aut, si vincendum est, gloriam consequatur.

445. ILLI HAEC INTER SE aut communiter Latini, aut Drances et 25
Turnus. CASTRA AENEAS ACIEMQVE MOVEBAT id est ducebat exercitum, ut <III 519> nos castra movemus: Lucanus <V 374> Brundisium decimis iubet hanc attingere castris, decima deductione.

453. ARMA MANV nam praeter vocem, gestum etiam flagitantis ex- 30

1 quod . . . non] non tamen hoc *M* || 4 impublicat *R* impublicat *H* || 6 contempnit *F* || 7 ulli *HF* || ullo *F* || 8 ad SOLVM A. V. S. V. ad illud respicit illum respice contra qui venit *T* || SOLVS *F* || 11 quidem obscure *F* || 12 ita irati] staurati *F* || 13 de inimico *om.* *RH* || dicimus *F* || abeat] tamen *add.* *ASR* || bonum eis *F* || 14 me *ASH* (meae a) mene *F* || participi gloriae *F* || in me] mihi *AS* || 15 ex *om.* *RHM* || 16 dici *F* || si pereundum est *AS* || 17 iracundia deorum *om.* *RHF* || pariter forte *AS* || pariter *om.* *HF* || 20 superarit *R*: superari *AS* superaret *HMF* || ad v. 443 quidam sic accipiunt . . . consequatur *T* || uter . . . eventus] id est ut eventus *T* || iter *G* || inquit *F* || 22 adscribatur *T* adscribatur *F* || alii ita *T* || nec *om.* *T* || 24 gloria *F* || 25 ad ILLI H. I. S. S. V. aut latini communiter inter se aut turnus aut (sic) drances *T* || autem communiter *G* || aut drances turnus *G* || 27 ut] quod *AS* in *F* || 28 brundisium *R* brundisium *H* || iuuet *F* || adtingere *F* || id est decima *vulgo* || 29 ad ECCE RVIT (v. 448) ruit significat cadit irruit festinat siue dissipat *T* || 30 ARMA M. T. P. S. V. festini uel metuentes. et praeter nocem gestum etiam flagitantium expressit *T*

pressit, nec est superfluum 'manu', ut quidam volunt. FREMIT ARMA IUVENTVS expetit: et absolute, id est hoc fremebant 'arma arma'. et militaris vox est.

454. MVSSANT modo 'queruntur'.

5 455. DISSENSV VARIO alii enim Turni dicta, alii Drancis probabant.

457. PISCOSOVE AMNE PADVSAE Padusa pars est Padi: nam Padus licet unus sit fluvius, habet tamen fluentia plurima, e quibus est Padusa, quae quibusdam locis facit paludem, quae plena est
10 cyncorum. *alii Padum tribus fontibus nasci dicunt, ex quibus uni sit vocabulum Padusa: qui diffusus in modum stagni in amnem digeritur; nam ideo 'per stagna loquacia.' alii partem fluminis Padi, in quam descenditur fossa: Valgius in elegis et placidam fossae qua iungunt ora Padusam navigat Alpini flumina magna Padi. ce-*
15 *terum illud incongruum est Padusam feminino genere iuxta veteres Padum dictum: Titinius in Setina vidistin Tiberim? vidi: qui illam derivet, beaverit agrum Setinum.*

458. STAGNA LOQVACIA hypallage: in quibus habitant cyeni loquaces. 'rauci' autem τῶν μέσων est: nam modò canoros significat, alias vocis pessimae: Iuvenalis <12> rauci Theseide Cordi: sicut 'venenum' et de bono et de malo dicitur, ut 'odor' et bonus et malus vocatur.

459. ARREPTO TEMPORE hic inventa oportunitate, id est occasione.

460. COGITE CONCILIVM Drancis vitium omnibus exprobrat, quod
25 *belli tempore in curiam convenient, ut <378> larga quidem semper Drance tibi copia fandi tum cum bella manus postcunt.*

SEDENTES pigri, ut immunisque sedens aliena ad pabula fucus: vel 'sedentes' invidiose, ut <XII 15> sedeant spectentque Latini.

10 alii Padum . . . digeritur] cf. Isid. or. XIII 21, 26 || 13 Valgius in elegis] cf. Teuffel G. d. r. L. § 241, 2 || 16 Titinius in Setina] fragm. XI Ribb. p. 129 || 27 immunisque] georg. IV 244

2 hoc om. AS || fremebat AS (fremebant a) || arma arma HM: alterum arma om. reliqui. cf. Burmanni adnot. || 5 turni et alii drancis dicta M || Turni dicta] tumidi H || probant H || 7 PADVS F || Padi] dicta R || 8 unius F || plurime quibus quae est H || 9 quae quibusdam F: et quibusdam R, quae om. reliqui. possis et e quibus quae est Padusa quibusdam e. q. s. || qua F || 10 cyncorum ASF escarum RH cignerum M || ad v. 457 quidam dicunt padum tribus fontibus nasci e quibus unus habet uocabulum padusa qui . . . loquacia T || uni sit F: sumpsit Daniel || 11 in amnem digeritur] amnem sinu dirigit Isidorus || 12 nam ideo dicit T || alii . . . Padi] scil. volunt esse Padusam || descenditur F || 13 forsia G || uulgius F, corr. Daniel || 14 padusama uigat G || 15 padusan F || 16 sentina F || uidistin tiberini F || 17 dirinet F || sentinum F || 18 ΠΙΔΑΑΓΗ AS ypallage R: om. reliqui || 20 uoces pessimas MF || rauci] et rauci AS reuici F || teretde H || codri M || 21 ut om. HM || 24 ad v. 460 Drancis . . . conuenerint (sic) T || exprobrat T || 27 ad SEDENTES s. v. pigri uel inuidiose dicit ut . . . latini T

463. ARMARI EDICE figura est, dic ut armentur: *verbum verbo iunxit, ut* <I 79> *tu das epulis accumbere divum*. 'edice' autem plenus est imperativus; nam ab omnium coniugationum infinito detracta 're' ultima syllaba fit imperativus, ut 'amare ama', 'docere doce', 'legere lege', 'audire audi'. cum autem 'fac' vel 'dic' dicimus, 5 apocopen verba patiuntur *ex 'face' 'dice'*. *composuit 'edice'*. *expressa autem festinantis oratio, quia Turnum non praedixit locuturum*. MANIPLIS ars quidem exigebat ut 'ma' haberet accentum: 'ni' enim longa quidem est, sed ex muta et liquida: quod quotiens fit, tertia 10 syllaba a fine sortitur accentum, ut 'latebrae' 'tenebrae'. tamen in hoc sermone ut secunda a fine accentum habeat usus obtinuit. MANIPLIS signiferis, qui secundum antiquum morem in legione erant triginta: legio autem habebat decem cohortes, sexaginta centurias, licet in his rebus accessu temporis ducum varietas semper muta- 15 verit militiae disciplinam.

464. EQVITEM MESSAPVS IN ARMIS ET CVM FRATRE CORAS LATIS DIFFVNDITE CAMPIS 'equitem in armis', id est armatum; nam figura est. 'Messapus' autem ut diceret, vitavit *ὁμοιοτέλετον*: nam vitiosum erat 'Voluse' 'edice' 'Messape'. ergo 'Messapus' aut antiquus vocativus est, ut <VIII 77> Hesperidum fluvius regnator 20 aquarum, item <XII 192> socer arma Latinus habeto: aut certe nominativus est pro vocativo. quamquam possit etiam nominativus esse, ut sit 'Messapus et Coras equitem diffundite' pro 'diffundant': melior tamen est sensus superior.

465. CVM FRATRE CORAS scilicet Catillo, nam legimus <VII 25 672> Catillusque acerque Coras, Argiva iuventus.

467. QVA IVSSO pro 'qua iussero': et est antiquum.

2 edice autem . . . patiuntur] cf. Don. ad Ter. Adolph. III, 4, 36 || 27 QVA . . . antiquum] cf. Sen. ep. VI 6, 4

1 figurate dicit ut armentur R || dic] dicta H edic F edicere G || armentum F || 3 nam in omnium coniugationum verbis infinito modo detrahe ultimam syllabam et facit imperativus F || 4 're' ultima] om. HM || 6 ex] et G || composuit F nonposuit G cum posuit Daniel. fort. compositum est || expressa] expressit expresso F expressit expressa Daniel (expressit del. Masvicius) || 7 autem om. Masvicius || quia scripsi: qua F || 8 exiebat HF || ni] nos F || enim om. RHM || 9 sit AS || 12 MANIPLIS . . . disciplinam om. F || 13 habebat om. R || cohortes decem AS (duodecim a) septem cohortes RM VIII cohortes H || sexaginta] vel quadraginta superscr. a || centuria AS (corr. a) || 18 Messapus . . . ὁμοιοτέλετον] fortasse inter diceret et vitavit quaedam interciderunt, veluti metri necessitas fecit et, ut scribatur M. a. u. d. metri necessitas fecit. et v. ὁ. possis et 'Messapus' autem dicendo vitavit || 19 uolupe F || 22 uocatio ut quamquam F || 23 diffundite pro om. F || 24 sensus est ASF || 25 cum catillo ASR || catilo H catoli F || 26 catilusque H catilique F || 27 pro om. ASF

468. ILICET confestim, ilico: quod ne diceret, metri necessitas fecit; nam 'ilico' dicimus.

469. MAGNA INCEPTA quia de pace cogitabat, quae inpleri non potuit.

5 471. MVLTAQVE SE INCVSAT pro 'multum'. et est Graeca figura.

472. GENERVMQVE ADSCIVERIT VRBI *id est* propter urbem, *quantum de praesentibus rebus colligebatur*: Lucanus de Catone (II 388) urbi pater est, urbiqve maritus. gener autem ideo dicitur, quia ad augendum genus adhibetur.

10 473. PRAEFODIUNT ALII PORTAS *id est* ante portas fossas faciunt: *hoc enim est quod supra dixit* (466) *pars aditus urbis firment*: quae res nimiam indicat desperationem.

474. BELLO DAT SIGNVM RAVCA CRVENTVM BVCINA bene 'bello dat'; nam bucina insonans sollicitudinem ad bella denuntiat: sic in 15 septimo (519) qua bucina signum dira dedit. proelium autem tubae indicant, ut (IX 501) at tuba terribilem sonitum procul aere canoro increpuit.

476. MATRONAE nunc feminae. *quidam sane arbitrantur inter matronam et matremfamilias hoc interesse, quod matrona dicatur primi* 20 *pueri mater, matremfamilias quae plures peperit. alii hoc putant rectius, matronam dici quae in matrimonium cum viro convenerit et in eo matrimonio manserit, etiam si liberi nondum fuerint: dictam matris nomine, spe atque omine, unde et matrimonium dictum. matrem vero familias eam esse, quae in mariti manu mancipioque, aut in cuius* 25 *maritus manu mancipioque esset, quoniam in familiam quoque mariti et sui heredis locum venisset? alii matronas virgines nobiles dicunt, matremfamilias vero illas quae in matrimonium per coemptionem convenerunt: nam per quandam iuris solemnitatem in familiam migrant mariti.*

1 ILICET . . . dicimus] cf. Charis p. 200, 27 K. || 14 nam bucina . . . increpuit] exscr. Isid. or. XVIII 4, 4. cf. diff. verb. 77 || 18 quidam sane arbitrantur e. q. s.] cf. Gell. XVIII 6, Isid. diff. verb. 373, or. IX 5, 8 et 7, 13

1 quod indiceret F || 3 implere R inpeliri F || 6 ASCIVERIT R ASSCIVERIT M || urbi propter urbem R || 11 dixerit F || urbis] uobis F || 12 indicabat F || 13 bene addidit bello F || 14 dat om. AS || nam et propter hoc bucina F || sonans AS || ad bella ASRF Isidorus: ac bella HM || 18 nunc feminae . . . in familiam migrant mariti hab. T || sane om. T || 19 dicitur T || primi T: prima F || 20 rectius putant T || retius G || 22 permanserit T || matri G || 23 omne F || 24 esse eam T || mancipioque] est add. Isidorus diff. || aut . . . mancipioque om. G || aut in eius in cuius maritus e Gellio Masvicius || 25 maritus . . . esset] manus maritus mancipiumque esset T || quoniam in mariti quoque familia T || quoniam] quomodo F || familia F || 26 heredis T et Isidorus: heredes F, locum e Gellio addidit Masvicius || matrimonia G || nobiles Isidorus || dici T || 27 vero illas om. T || coeptionem G || uenerunt T || 28 migant F mignat G || mariti] inter matrem nero et matrem familias hoc interest (quod mater est add. Masvicius) praeter illam significationem quae est ad aliquam quae tantum conuenit

VOCAT LABOR VLTIMVS OMNES omnes ad laborem ultima necessitas convocat. alii 'ultimus' hypallagen volunt esse pro 'ultimis'.

477. NEC NON AD TEMPLVM secundum Homerum, qui inducit in summa desperatione matres ad templa concurrere, ut victoria, quae non potest viribus, possit deorum favore conquiri. 5

478. SVBVEHITVR proprie: matronae enim pilentis vehebantur ad templa pergentes, ut <VIII 666> pilentis matres in molibus. MAGNA MATRYM deest 'cum', non enim caterva subvehitur.

479. DONA FERENS peplum scilicet, sicut dixit in primo <480>, unde id omisit hoc loco. 10

480. MALI TANTI pro 'malorum tantorum'. OCVLOS DEIECTA DECOROS deorsum habens. et sic ait 'deiecta oculos', sicut <I 22> oculos suffusa nitentes.

481. SVCCEDVNT MATRES pro 'intran't. et est ordo: succedunt matres templum ture vaporant. 15

482. DE LIMINE ad preces festinantium mulierum ostenditur desiderium.

483. ARMPOTENS PRAESES BELLI TRITONIA VIRGO antonomasiva sunt pro proprio. haec autem omnis oratio verbum ad verbum de Homero translata est. 'praeses' autem 'belli', id est quae praees 20 omnibus bellis, cuius nutu semper bella tractantur. sane qui 'praesens' legunt, quasi praestans in bellis intellegunt; qui 'praeses' sine n littera, quasi quae praesideat rei. sic praesides dii urbis appellantur. cuius genitivus 'praesidis' facit.

484. FRANGE MANV TELVM aut tua manu, aut in eius manu 25 tela confringe: Homerus ἄξιον δὴ ἔργος Διομήδεος.

26 Homerus] Il. VI 306

in matrimonium quod alii matrifamilias sicut hoc loco dictum est applicauerunt add. F, quibus Masvicius haec adiecit materfamilias vero quae convenit, ut iam diximus, per coemptionem: quae additamenta non recepi quia e Serviano ad v. 581 scholio exscripta sunt || 2 ultimas ypallagem F || ultimos Masvicius || 5 conquiri] sic enim monet helenus (Il. VI 86) Ἐκτορ . . . ἐπι γούνασιν ἠνκόμοιο add. D || 7 ut pilentis om. F || pilentis] nehebantur add. HM || 8 ad MAGNA s. v. scilicet cum T || 9 diximus R || 10 unde id] ideo M || dimisit HM || loco] nam homeri locus est hecuba peplum ferente (Il. VI 287) ταὶ δ' ἄρ' ἀόλλισαν . . . ἔργα γυναικῶν et paulo post (293) τῶν ἔν' ἀειραμένη . . . ἠδὲ μέγιστος add. D || 12 ad DEIECTA s. v. deorsum habens T || 13 effusa R suffossa F || 14 ad SVCCEDVNT s. v. intrant T || intrantes est ordo F, corr. Masvicius || 15 et templum Commelinus || 16 ostendit F || 18 duo antonomasiva R | 19 pro om. RHF || proprie H || vero ad verbo F || 20 translata est] (Il. VI 305) πότνι' Ἀθηναίη, ἐρυσίπολι, δια θεάων add. D || praesens F || praes M potest F || 21 ad v. 483 praesens quasi praesideat rei unde et praesides urbis appellantur T || 22 praestans] praesens con. Ribbeckius || praesens sine n Masvicius: pessint. u. F praesens .u. G praesens sine n ou N Daniel || 23 rei] bellicae addendum esse con. Ribbeckius || 24 facti G

485. PRONVM STERNE SOLO Homerus *πρηνέα δὸς πεσέειν.*

PORTISQVE EFFYNDE SVB ALTIS Homerus *Σκαιοῶν προπάροιδε πυλάων.* bene autem sub ipsis portis, quasi ad quas festinabat Aeneas: unde est et illud <473> praefodiunt alii portas.

5 486. CINGITVR IPSE FVRENS CERTATIM IN PROELIA TVRNVS oeconomia omnis haec est: nam Turnus ideo cum mora armatur et intecto capite circa arcem incedens admonet singulos, ut et a Lavinia possit videri, et ut sit maior causa dimicandi, dum sponsae placere contendit. *alii 'cingitur' propere armatur accipiunt: nam ait et 'surasque incluserat auro', et 'certatim' pro festinanter. 'cingitur' ergo accingitur: nam et Terentius de futura contentione ait accingere, et 'procinctus' appellatur. 'furens' amore Laviniae, quam videbat: quod etiam sequens indicat comparatio; nam dicturus est <494> aut ille in pastus armentaque tendit equarum. 'cingitur in proelia'*
15 *id est ut proeliari posset, ut si dicas 'legor in advocatōnem', id est ut advocatus esse possim.*

487. IAMQVE ADEO aut vacat 'adeo': aut certe 'sic' significat, ut sit sensus: 'adeo', sic praeparatur in proelia, ut iam universa praeter galeam arma portaret. THORACA INDVTVS omnia quae in
20 'ax' exeunt Graeca masculina in obliquis casibus 'a' producent, ut 'thorax thoracis', 'pinax pinacis': nam feminina corripunt, ut 'climax climacis', sed ad Latinum non transeunt. phalanx vero et aliter exit, et peregrinum est etiam apud Graecos.

489. TEMPORA NVTVS ADHVC quod sine galea. prooeconomia est, quia
25 *mox Camillam adloquitur, et ut hortans et incendens ceteros facilius nosceretur.*

490. ALTA DECVRRENS AVREVS ARCE illic enim et Amata fuerat, et Lavinia.

491. SPE IAM PRAECIPIT HOSTEM mente praeoccupat hostis
30 *adventum, ut <VI 105> omnia praecepi.*

11 Terentius] Phorm. II 2, 4 || 29 PRAECIPIT mente praeoccupat] cf. Non. p. 372, 12 M.

4 illud om. F || 6 intecto] integro F || 7 aram R arce H || amouet H || 9 s. v. 486 quidam cingitur propere armatur intēlegunt siue accingitur certatim id est festinanter nelociter T || suras F || 11 derentius F || contentionē G || 12 procinctus G || 15 possit MF || ac si AS || lego libri, correxi || 17 aut certe] certe adeo AS || sic ante significat om. HM || 18 adeo fortasse secludendum || ut etiam M || 19 quae del. s || in x AS, exeunt omittentes || in ax] ita F || 20 ut om. HM || 22 in latinum F || non om. RH || 23 etiam] ut etiam R || 24 ad tempora n. a. s. v. sine galea, et est prooeconomia quia . . . nosceretur T || praeconomia F || 25 hortans T: ortans F orans Daniel || intendens T || 28 Lavinia] homerus (Il. XIX 369) *κημιδας μὲν πρώτα . . . ἥντε μήνης add. D*

492. QVALIS VBI ABRVPTIS FVGIT PRAESEPIA VINCLIS etiam haec comparatio Homeri est, verbum ad verbum translata.

493. POTITVS venit ab eo quod est 'potior potiris': nam <IV 217> subnixus rapto potitur, venit ab eo quod est 'potior poteris': nam, ut etiam supra <III 56> diximus, verbum hoc modo 5 tertiae, modo quartae invenitur esse coniugationis.

495. AVT ADSVETVS AQVAE figurate 'aquae adsuetus': aut 'aquae flumine perfundi adsuetus'.

496. ARRECTISQVE FREMIT CERVICIBVS ALTE 'alte arrectis cervicibus fremit', non 'alte fremit', aut 'alte luxurians'. quidam sane 10 'cervicibus' plurali numero secundum veteres dictum volunt, et Hortensium primum singulari numero 'cervicem', unde Ciceronem cerviculam illum iactaturum tradunt dixisse.

500. DESILVIT hoc ad Turni honorem refertur: quattuor namque erant apud Romanos quae ad honorificentiam pertinebant: equo desilire, 15 caput aperire, via decedere, adsurgere. hoc etiam praecones praecedentes magistratus clamare dicebantur. COHORS pro 'turma': nam equitum turmae, peditum cohortes appellantur.

501. AD TERRAM DEFLVXIT dicendo 'defluxit' uno verbo absolvit desilientem equis multitudinem: et vel celeritatem, vel artem et quan- 20 dam moderationem ac facilitatem descendendi significavit, quae est etiam in ascendendo apud huius rei peritos.

502. SVI MERITO SI QVA EST FIDV CIA FORTI si unusquisque fortis habet aliquam confidentiam ex conscientia fortitudinis suae, et ego audere non dubito. 'forti' autem bene dixit: nam 'fortis' 25 communis est generis. haec autem hoc vult dicere, non sexum con-

10 quidam sane . . . dixisse] cf. Isid. or. XI 1, 61 || 12 Ciceronem] in Verr. act. II 3, 19, 49

1 et haec F || 2 verbum ad verba F || translata] (Il. VI 506) ὡς δ' ὄρε τις στατὸς ἴππος . . . καὶ νομὸν ἴππων add. D || 3 nam . . . poteris om. HM || 4 subnixos F || potiris F || ad TANDEM (v. 493) vix sine cum labore T || 7 ad AQVAE P. F. X. S. v. aut figurate assuetus aquae aut aquae perfundi flumine noto assuetus T || figurata eaque F || aut om. F. fuisse videntur qui 'adsuetus aquae' ab insequentibus separarent, 'perfundi flumine noto' ad 'emicat' referrent. || 9 ARRECTVSQVE AS || 10 non] haud AS || fremit aut alte om. AS || luxurians B luxurias H || 12 singuli G || cerviculum F || ad LVDSVQVE (v. 497) aut ludant id est mouentur aut lusum quendam imitantur T || 14 hoc ad Turni . . . dicebantur hab. T || 15 apud romanos erant T || erunt F || ad] ab F || pertinebat G || 16 capud F || decedere F || hoc] bo G || 17 magistraturus G || ad v. 500 cohors id est turma . . . appellantur. turma autem xxxvi equites antiquitus dicebantur T || num F || 19 adfluxit H defulxit M || ad DEFLVIT s. v. hoc verbo celeritatem expressit vel quandam artem descendendi T || 20 disilientem etquis F || 21 felicitatem F, corr. Daniel || descendi ASR (corr. s) decendentibus H descendens F || 22 in om. F || rei om. F || 23 unus quis AS || 24 fortis om. F || 26 haec hic B, fortasse recte

siderandum esse, sed robur. *et est ordo 'o Turne, audeo occurrere turmae'.*

503. OCCVRRERE TVRMAE equitatu: nam partem pro toto posuit. *Varro turmam triginta sex equites posuit.*

5 506. TV PEDES AD MVROS SVBSISTE bene *Camillae gloria augetur, ut, cum eam faciat adversum hostes cuncta promittere quae faciunt viri fortes, etiam Turno murorum custodiam inducat mandantem.*

507. OCYLOS HORRENDI IN VIRGINE FIXVS figurate: vel oculos figens, vel fixos habens. *'horrenda' autem pro 'admirabilis'; alioqui hostibus*
10 *horrenda.*

508. QVAS DICERE GRATES pro *'quantas', pronomen pro nomine. et secundum rhetoricam disciplinam dicit se verba invenire non posse, quibus eius exprimat laudes, cum dixerit 'o decus Italiae, virgo': sic alibi <125> quibus caelo te laudibus aequem? cum prae-*
15 *miserit o fama ingens, ingentior armis vir Troiane.*

509. SED NVNC ordo est *'sed nunc mecum partire laborem': nam per parenthesin dictum est 'quando iste animus est supra omnia', id est siquidem es magnanima, aut supra omnes grates et supra omne praemium quod referri potest. 'partire' autem ideo, quia*
20 *illa dixerat 'solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra'.*

511. AENEAS VT FAMA FIDEM oeconomia: *educuntur hinc duces, ut servata eorum honestate fortitudo virginis possit induci; alioqui indecens fuerat praesentibus Turno et Aenea.*

513. QVATERENT CAMPOS ad camporum perturbationem.

25 515. FVRTA PARO BELLII insidias: *Sallustius gens ad furta belli peridonea.*

516. BIVIAS FAVCES fauces dicuntur itinera inter duos montes locata, angusta et pervia: dicta a faucium similitudine.

517. CONLATIS EXCIPE SIGNIS coniunctis ducibus quos comme-

25 Sallustius] hist. I 86 D. et Kr. || 27 fauces dicuntur . . . similitudine] exscr. Isid. or. XIV 8, 26

1 robore testorio turne *F*, corr. Daniel || 4 turnam *F*. ceterum cf. quae ex Turonensi ad v. 500 exscripsi || 5 Camillae scripsi: ex mille *F* ex muliere Daniel || 6 qua *F* || 8 ad OCYLOS H. I. V. P. S. V. figurate . . . habens. horrenda admirabili alioqui horrenda scilicet hostibus terribili *T* || 11 ad QVAS s. v. quantas, ad DICERE s. v. dicere pro praesentibus beneficiis *T* || pro pronomine *F*, corr. Burmannus || 12 se om. *AS* || 13 exprimit *M* || 18 omnia] praemium add. *F*, deletit Masvicius || magnanima] magna *RH* || aut ego: ut *F* || grates] gentes *G* || ad REFERRE s. v. referre pro praeteritis, ad QVANDO s. v. siquidem, ad v. 510 supra omnia id est magnanima es. siue super omnes grates siue supra . . . potest *T* || 20 ille *HF* || 21 s. v. 511 bona oeconomia educuntur . . . aenea *T* || educuntur hinc] i. e. a ceteris seiunguntur || 22 induci] agnoscere *T* || alioquin *G* || 25 gens] agens *RH* || futura *H* || 28 locata] loca *R* locata et *H* || 29 ad CONLATIS E. S. S. V. sic dicebatur . . . esset *T*

moraturus est. *sic autem dicebatur a Romanis, quotiens acie dimicatum esset.*

518. *TECVM ACER MESSAPVS ERIT ingenti honore 'tecum' dixit, hoc est non tu illi adiuncta eris, sed ille tibi.*

519. *TIBVRNIQVE MANVS* Catillus et Coras. *DVCIS ET TV* 5
CONCIPE CVRAM sicut ego: nam non dicit, sicut Messapus aut alii, ne ei facere videatur iniuriam. 'concipe' autem *vel* simul cum illis sume; *vel mecum cape, quia ille dixerat 'mecum partire laborem'*: 'con' enim coniunctiva particula est: unde et 'convocari' de pluribus dicimus. 10

522. *VALLIS* metri necessitate compellimur ut 'vallis' dicamus: Statius vallis in amplexu nemorum sedet: nam plenum est 'valles', sicut nunc Vergilius posuit. quod ita esse diminutio indicat: nam 'vallecula' dicitur, sicut 'turrim' dici debere 'turricula' indicat, 'vulpes' 'vulpecula' facit: Horatius moveat vulpecula risum. ergo in 'es' vel in 'is' quando usurpative, quando naturaliter exeant nomina, sola diminutio indicat. ea autem quae in 'es' exeunt, longa sunt omnia, si in genetivo non crescant, ut 'labes' 'valles' 'vulpes': nam si crescant, brevia sunt, ut 'miles militis'.

523. *DENSIS FRONDIIVS ATRVM* *utrum 'densis frondibus urget', an 20 'densis frontibus atrum'?*

524. *QVO SEMITA DVCIT* legitur et 'qua'.

525. *ADITVSQVE MALIGNI* proprie 'obscuri', ut <VI 270> sub luce maligna.

527. *IGNOTA vel infrequentata; vel 'ignota',* scilicet Aeneae: nam 25 de Turno dicitur est 'huc iuvenis nota fertur regione viarum'.

TVTIQVE RECEPTVS male quidam 'recessus' legunt: nam 'receptus' dicitur, quo se tuto exercitus recipit: unde et signa 'receptui canere' dicuntur.

528. *SEV DEXTRA LAEVAQVE VELIS OCCVRRERE PVGNAE* sive 30

12 Statius] Theb. VI 256 || 15 Horatius] ep. I 3, 19. cf. I 7, 29 || 27 receptus dicitur . . . dicuntur] exscr. Isid. or. XVIII 4, 4

1 dimicandum *T* || 3 *schol. ad v. 518 hab. T* || dicit tecum id est *T* || 4 coniuncta *T* || 5 *TIBVRNIQVE RF TYBVRNIQVE ASH TIBVRTIQVE M. cf. ad VII 670* || catilus *HF* || Coras] ceteras *F* || 8 sume *om. RH* || 9 nam con *R* nam (*sine con*) *AS* || coniunctiva] continua *H* || 12 nam . . . ita esse *om. AS* || 14 uallicula *F* || sicut . . . indicat *om. HM, fortasse recte* || turriculam *F* || 15 ut vulpes *M* || uelipicula *R* || 16 usurpatione *F* || 17 es *om. F* || 18 crescunt *F* || 20 *ad DENSIS F. A. S. V. utrumque potest accipi siue densis frondibus atrum siue densis frondibus urget T* || 22 *QVA et quo AS* || 25 *ad IGNOTA s. v. ignorata infrequentata scilicet aeneae, in marg. iacet id est porrigitur dilatatur T* || 27 male . . . recipit *om. H* || quidem *M* || legunt] non receptus *add. AS* || 28 tuto *R:* tutus *AS* cito *M* cuto *F*

per valles, sive per montis radices: incertum est enim qua sit venturus Aeneas. *'velis' autem pro 'si quis velit'.*

529. *INSTARE IVGIS ut <VIII 693> turrilis puppibus instant.*

531. *ARRIPVITQVE LOCVM raptim tenuit. INSEDI'T proprie:*
5 nam *'insidere'* est dolose aliquem exspectare: unde et insidiae nominatae sunt. *INIQVIS intellegendum 'hosti': vel inaequalibus.*

532. *VELOCEM INTEREA licet 'interea' particula negotia semper praeteritis futura coniungat, tamen abruptus est et vituperabilis transitus. habet autem tales transitus et in superioribus libris et*
10 *in sequenti praecipue, ubi Iuppiter appellat Iunonem. OPIM 'Opim' quando dicimus, nympham significamus; si autem dicamus 'opem', auxilium intellegimus: Terentius Iuno Lucina fer opem; serva me, obsecro; 'opes' vero numero plurali censum accipimus: nam 'Ops' Terra est, uxor Saturni, quam Graeci Rheam vocant. sane hoc no-*
15 *men ipsius Dianae fuisse, ab Ephesiis dedicato templo ei inpositum, Alexander Aetolus, poeta, in libro qui inscribitur Musae, refert: quod hoc loco peritissimus antiquitatis poeta sociae eius inposuit. quidam dicunt Opim et Hecaergen primas ex Hyperboreis sacra in insulam Delum occultata in fascibus mergitum pertulisse. alii putant Opim et*
20 *Hecaergen nutritores Apollinis et Dianae fuisse: hinc itaque Opim ipsam Dianam cognominatam, quod supra dictum est, Apollinem vero Hecaergen; vel quod † proxima luna quae Diana terris facile conspiciat quoniam uita i uocali ecaergas sola TO TOY KÄENIIECTI MEKPOMEN*

5 nam insidere . . . nominatae sunt] exscr. Isid. or. X 151 || 12 Terentius] Andr. III 1, 15 || 14 sane hoc nomen e. q. s.] cf. Macrob. Sat. V 22, 2 sqq.

2 ad VELIS s. v. pro uelit quis T || 3 turrili F || 5 nam sedere est dolere F || 6 ad INIQUIS s. v. uel hosti iniquis uel inequalibus T || 7 malim negotiis || 8 abruptus] abusus H || 9 habet . . . transitus om. F || 10 opin H || 11 si . . . opem om. H || dicimus R || 12 auxilium om. M || intellegamus F || fert F || serva me obsecro om. ASF || 13 census RHM || accepimus AS || 14 geam R ream M reim F || ad v. 532 hoc nomen . . . inposuit T || 15 ab] abest F || dedicata F || 17 hic loco F, om. T || socia F || 18 Opim et Hecaergen primas Salmasius Plin. exercit. p. 147: metica ergen primos F opimetica ergea primos Daniel || hyperboreis F || 19 Delum ego: delbi F Deli Salmasius || opimetaca ergon F opimetaca ergo Daniel || 20 hinc itaque hinc opim F, alterum hinc del. Daniel || 21 cognominatum F || 22 ecaergen F || uel quod . . . adducatus] dedi quod F exhibet. vel quod Luna, quae Diana, proxima terris conspiciat omnia: ita uocatur Hecaergos Sol ἀπό τοῦ ἐνεργεῖν (ἀπό τοῦ ἐκᾶς εἰργεῖν τοῦτέστι μακρόθεν Masvicius) hoc est e longinquo Salmasius ad inscript. Herodis Attici p. 17, vel quod proxima luna quae est Diana e terris facile conspiciatur Opim ἀπό τοῦ ὀψεσθαι vocari Hecaergen Solem ἀπό τοῦ κατεῖν ἐκ τοῦ ἐκαθεν hoc est e longinquo coni. Hagenus. fortasse vel quod Luna, quae Diana, proxima terris facile conspiciat hominum uitam, vocatam Opim ἀπό τῆς ὀπίδος (cf. Welcker Griech. Götterl. II p. 394) contra uocatur Hecaergos Sol ἀπό τοῦ ἐκαθεν id est μακρόθεν hoc est e longinquo. pro iis quae sequuntur Masvicius haec edidit alii dicunt a Latona conceptos non educatos. malim a. d. a Latona Hecaergen et Opim aduocatas.

hoc e longinquo. alii a latone caeptos non adducatus: et ideo poetam Triviae custodem Opim induxisse.

534. TRISTES VOCES habitum futurae orationis ostendit.

535. ORE DABAT pleonasmos. BELLVM AD CRVDELE CAMILLA uno verbo exitum rei docuit. 5

536. *o virgo quidam ad Camillam referunt, quia ineptum putant praesenti Opi dicere 'o virgo'. 'o' autem interiectio est.* NOSTRIS NEQUIQVAM CINGITVR ARMIS 'nostris' quibus utraque gaudemus: ut etiam ipsa habeat causam doloris et maioris iracundiae. *et 'cingitur' nolunt quidam esse passivum: neque enim ab alio cingitur: sed ita, 10 quemadmodum dictum est <II 722> fulvique insternor pelle leonis.*

537. *CARA MIHI ANTE ALIAS ante omnes cara, omnium carissima, ut <III 321> o felix una ante alias.* NEQVE ENIM NOVVS ISTE DIANAE VENIT AMOR firmiores enim sunt antiquiores amicitiae: Terentius per amicitiam, quae coepta a parvulis cum aetate 15 adcrevit simul, Iuvenalis <VI 214> ille excludatur amicus iam senior, cuius barbam tua ianua vidit.

539. PVLSVS OB INVIDIAM scilicet crudelitatis; nam sequitur <568> neque ipse manus feritate dedisset. *VIRESQVE SVPERBAS quibus superbe [viribus] utebatur.* 20

540. ANTIQVA nobili urbe; nam 'hoc Privernum' dicitur.

METABVS nomen sumptum de historia: Metabus enim fuit dux Graeci agminis, qui iuxta Hadriaticum mare urbem Metapontum condidit.

543. *NOMINE CASMILLAE Statius Tullianus de vocabulis rerum libro primo ait dixisse Callimachum apud Tuscos Camillum appellari Mercurium, quo vocabulo significant deorum praeministrum, unde Vergilius* 25

14 Terentius] Andr. III 3, 6 || 24 Statius Tullianus e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 8, 5 sqq.; Varro d. l. l. VII 34

2 Triviae Daniel: triuia F || 6 s. v. 536 quidam uirgo ad camillam referunt . . . interiectio est T || 7 dicere T: duceret F || o virgo om. T || o ante autem omisit Daniel || autem] in loco hoc add. T || 8 nostris om. AS || utraque HM: utrumque AS utrique R utreque F || ut] uel F || 9 etiam] iam AS etiam et F || ipsa R ipse F || habeat R || ad v. 536 in marg. quidam cingitur nolunt . . . leonis T || 10 enim om. T || 11 quemadmodum dictum est om. F || felle F || 12 ad ANTE A. s. v. id est ante omnes et omnium carissima T || 15 coepta RM: taepta H incepti AS incepta F || 16 accreuit A acreuit S decreuit H || simul ASF: similiter RHM (adcrevit, similiter Iuvenalis *distinxit Stephanus*) || amicum HM || 17 barba F || 19 neque] enim add. F || ad VIRESQVE s. s. v. quibus superbe utebatur T || 22 ad METABVS s. v. nomen . . . condidit T || sumptum] tractum T || Metabus] hic T || fuit] fant F || 23 urbem om. T || 24 Statius Tullianus . . . praeministros hab. T || uocabilis G || ait libro primo T || in libro G || 25 ait] aut G || ca//llamachum (m videtur radendo deletum, alterum a in i mutavit ead. man.) T || callimadium F || apud tuscos T: apud dios quos F apudios quos G. Tuscos om. Daniel || camillam appellari F appellari camillam T, emendavit Commelinus || mercuriul G || 26 significant Macrobius: significatur FT || ideorum F || priministrum G ministrum Daniel || uergilius F

bene ait *Metabum Camillam appellasse filiam, scilicet Dianae ministram: nam et Pacuvius in Medea cum de Medea loqueretur caelitum camilla expectata advenis, salve hospita. Romani quoque pueros et puellas nobiles et investes camillos et camillas appellabant, flaminum et flaminum praeministros.*

544. IVGA LONGA *id est longe posita, remotiora: Sallustius et Metello procul agente, longa spes auxiliorum, id est longe posita.*

545. SOLORVM NEMORVM desertorum: Terentius venit mediatatus aliunde ex solo loco, item ipse nonne hunc abici oportet in solas terras?

547. FVGAE MEDIO dum fugit, inter fugam: nam figuratum est, ut <VII 59> *laurus erat tecti medio.*

548. IMBER RVPERAT *impetum pluviae ostendit.*

550. CAROQVE ONERI TIMET Anacreon φόρον Ἐρωτος, id est onus amoris, et <II 729> *pariter comitique onerique timentem.*

551. VIX HAEC SENTENTIA SEDIT ideo 'vix', quia naturale est, ut, quotiens simul multa cogitamus, vix aliquid conprobemus: unde vera distinctio est 'omnia secum versanti subito'.

553. ET ROBORE COCTO aut antiquam hastam fuisse significat: nam multi temporis aliquid coctum vocatur: Horatius plerumque recoctus scriba ex quinqueviro corvum deludet hiantem, item Persius <I 97> ut ramale vetus vegrandi subere coctum: aut re vera 'cocto robore': hastae enim igni plerumque durari consuerunt, ut *facilius corticem demittant.*

554. HVIC 'huic' scilicet telo 'natam implicat'. *Probus de hoc*

2 Pacuvius in Medea] fragm. XIII ap. Ribbeckium p. 105 ed. II || 6 Sallustius] hist. inc. 3 D., l 24 Kr. || 9 Terentius] Andr. II 4, 3 || 10 item ipse] Phorm. V 8, 85 || 15 Anacreon] vide Bergk poet. lyr. Gr. p. 1044 ed. III || 21 nam . . . vocatur] exscr. Isid. or. XX 1, 21 || Horatius] sat. II 5, 55

1 camillam F || 2 nam . . . hospita om. T || pauciusias F || cum de media F || 3 saue F || hopita G || pueros ex puellas F || 7 procul] pericula F || 9 schol. ad v. 545 om. F || 10 aliunde ASHM abunde R || Non hoc publicitus scelus hinc asportarier in solas terras Terentius || 14 ad RVPERAT I. I. P. S. V. hoc dicendo impetum pluviae ostendit T || 15 Anacreon] ΑΝΑΚΡΕΩΝ ASR annacreon H, comitique onerique timentem add. F || forton erotos M fortun erotos H φορτων ΕΡΩΤΟΣ F ONKON ΕΡΩΤΟΣ ASR. φόρον Ἐρωτος commendat Bergkiius || 16 honus AS || 18 simul] si H, om. M || 19 subito] haec sententia sedit add. Stephanus || 20 aut om. AS || 21 recoctum M || plerumque Horatius: plenumque libri, nisi quod plenum A || 22 recoctū RH || quinquiviro M || cornuum S cornum F || deludet M: deludit ASR delud H diludet F || hiantem F || 23 item om. ASF || vitusue grandis ubere AS vetusus uaegrandi subere RH, nisi quod subire H vetus ac grandi subere M ventus uaegrandi ubere F || 24 at AS (aut a) || durari] om. AS, dari F et s. v. a || 25 demittat F, corr. Commelinus

loco ἀπίθανον πλάσμα. LIBRO liber dicitur interior corticis pars, quae ligno cohaeret: alibi alta liber aret in ulmo. unde et liber dicitur in quo scribimus, quia ante usum chartae vel membranae de libris arborum volumina fiebant, id est compaginabantur.

557. ALMA TIBI HANC NEMORVM antomasia: nam tria epitheta sine 5 nomine posita sunt.

558. IPSE PATER FAMVLAM VOVEO bene 'ipse pater', quia auctoramenti potestatem nisi patres non habent. 'voveo' autem consecro in tuum ministerium: unde et Camilla dicta est, licet supra <542> eam a matre dixerit esse nominatam. sed illud poetice dictum est: 10 nam 'Camilla' quasi ministra dicta est, quod superius expositum est: ministros enim et ministras inpuberes camillos et camillas in sacris vocabant, unde et Mercurius Etrusca lingua Camillus dicitur, quasi minister deorum. in sacris tamen legitur posse etiam opera consecrari 15 ex servis, usque dum solvatur caput hominis, id est liberetur sacrationis nexu † aut enim numen famulae, quam servi significatio condicionis.

559. TELA TENENS ordo est 'tua supplex tela tenens', quibus inligata est. et ingeniose 'tenens', cum inligata sit.

562. SONVERE VNDAE distinguendum.

563. INFELIX CAMILLA mire 'fugit'. 'infelix' autem 'Camilla' 20 non eo tempore quo evasit, sed nunc infelix: plerumque enim epitheta praesentis temporis sunt, licet in peractis negotiis, ut in secundo <455> infelix qua se, dum regna manebant, saepius Andromache ferre incommitata solebat.

565. VICTOR propositi sui et intentionis effectum, ut <VIII 61> mihi 25 victor honorem persolves.

566. DONVM TRIVIAE mire 'Triviae', cum ipsa loquatur. et bene

1 liber . . . compaginabantur] excscr. Isid. or. VI 13, 3 || 2 alta] buc. X 67

1 ἀπίθανον πλάσμα Dorvillius: arpitanplasma F || interior om. HM || interior tunica corticis Isidorus || 4 libris] lignis ASR || fiebant et compaginabantur Masvicius || ad SVBERE (v. 554) genus arboris quae totam materiem expendit in corticem T || 5 ad ALMA T. H. N. S. V. antonomasia quia tria epitheta posuit sine nomine T || antonomasia F || tri F || 7 auctoramanti H || 9 dicta est] unde est H, om. M || 10 eam] et HM || esse om. AS || dictum est om. F || 11 est] sunt F || 12 ministros enim . . . quasi minister deorum post inligata sit (lin. 18) hab. F || 13 millus F || 14 ligitur G || 15 solvatur F || capud G || sacra nationis F, corr. Daniel || 16 fortasse quid enim nomen famulae aliud quam servi significatio condicionis? || 19 schol. ad v. 562 om. F || 20 ad VVGIT s. v. mire posuit fugit T || mira efugit F (mire fugit G). mira effugit Daniel || 22 temporis scilicet sunt F, licet in omittens || licet in peractis negotiis ASM: licet peractis negotiis R licet et peractis negotiis H || in om. F || 23 manibunt H manebunt F || 25 ad VICTOR s. v. propositi sui effector T || 26 honore F || 27 ad DONVM T. S. V. mire dicit donum triviae cum ipsa loquebatur T || et scripsi: ut F, at Masvicius

'domum' ait, quoniam pater Dianae servaverit. CAESPITE Probus † aut caespite aut 'caespite' pro campo, scilicet quod caespes gleba sit.

567. NON ILLVM TECTIS VLLAE NON MOENIBVS VRBES ACCEPERE non mirum a nulla hunc civitate susceptum: nam licet Pri-
 5 vernas esset, tamen quia in Tuscorum iure paene omnis Italia fuerat, generaliter in Metabum omnium odia ferebantur. nam pulsus fuerat a gente Volscorum, quae etiam ipsa Etruscorum potestate regebatur: quod Cato plenissime exsecutus est. hinc est <581> multae illam frustra Tyrrhena per oppida matres optavere nurum:
 10 quod non procederet, nisi inter eos essent iura conubii. NON MOENIBVS VRBES ACCEPERE non tectis, non moenibus, hoc est nec in civitatem nec in privatam admissus est domum: et sic ista etiam in primo libro separavit <600> urbe domo socias. sciendum autem 'moenia' abusive dici omnia publica aedificia, ut <II 234> dividi-
 15 mus muros et moenia pandimus urbis: nam proprie 'moenia' sunt tantum muri, dicta quasi 'munia' a munitione civitatis.

568. MANVS DEDISSET consensisset. et hoc dicit: etiam si qui eum voluissent suscipere, ille tamen eorum consortia morum feritate fugisset. 'feritate' autem figurate pro 'feritati': an ob feritatem?

20 569. PASTORVM ET SOLIS EXEGIT MONTIBVS AEVVM et pastorum aevum exegit in montibus solis, id est pastorali usus est vita.

571. ARMENTALIS EQVAE indomitae, scilicet, quae inter armenta feturae causa pascatur: unde sequitur 'et lacte ferino'. veteres enim omnes prope quadrupedes feras vocabant, <II 51> in latus inque cur-

8 Cato] or. II fragm. 14 Iord., fragm. 62 Pet.

1 ait scripsi: aut *F*, del. *Masvicius* || quoniam] qñ *G* || servaverit] *malim* consecraverat || ad CAESPITE s. v. campo *T* || aut caespito *Daniel* aut cortice *coni. Ribbeckius prol. p. 141. cf. Steupius de Probis p. 102. scribendum videtur* Probus ait: 'caespite' pro campo, ut alterum aut caespite tamquam errore librarii iteratum abiciatur. ideo autem Probus illud adnotasse videtur, quod nove poeta caespitem dixit locum graminosum, cum caespes dici soleret 'terra cum herbis caesa', ut ait *Festus Pauli s. v. caespes. cf. Serv. ad buc. I 69. idem ostenditur verbis quae sunt scilicet quod caespes gleba sit, quae non puto ipsius Probi esse, sed interpretis alicuius, qui adnotationem illam in suum commentarium receperat.* || 2 cepes *F* || 4 suspectum *AS* || priuerno *R* priuernā *H* || 6 omnia *F* || odia . . . etiam *om. H* || ferebant *M* || 7 uolscorum *R*: uulscorum reliqui || regebantur *F* || 8 exequutus *F* || multa *RHM* || 9 tyrrhenae *RHM* || 10 procederent *F* || essent *om. F* || conuiuii *AS* || 11 VRBES . . . moenibus *om. AS* || nec] non *F* || 12 ciuitates *RHM* ciuitate *F* || nec] non *F* || domum *om. F* || 17 si qui] sequi *ASM* || 19 ad FERITATE d. s. v. siue feritati siue propter feritatem *T* || feritate] feritatē *G* || feritatem *G* || 22 inter armenta scripsi: in armenta *F* || 23 fetura *F* fecura *G*, corr. *Daniel* || parcatur *F*, corr. *Masvicius* || ad v. 571 veteres omnes fere quadrupedes feras uocabant. equae autem mammis et lacte ferino EN ΔΙΑ ΔΙHN est *T* || 24 quadrupedas *F* || in . . . curvam] latinaeque fere ceruam *F*

vam compagibus alvum. EQVAE autem MAMMIS ET LACTE FERINO
ἐν δὴὰ δνοῖν.

572. *NUTRIBAT quidam nove dictum accipiunt.*

573. VESTIGIA PLANTIS INSTITERAT signa pedum primis plantis expresserat: nam haec sunt vestigia, imagines pedum, ut <III 244> 5 semesam praedam et vestigia foeda relinquunt.

574. PALMAS ONERAVIT onus enim est quicquid teneris inponitur manibus.

576. *CRINALI AVRO quo crines inligantur. PRO LONGAE TEGMINE PALLAE* palla proprie est muliebris vestis deducta usque ad 10 vestigia, unde ait 'longae': sic supra <I 648> pallam signis auroque rigentem.

577. *A VERTICE PENDENT tempora variavit: nam de praeterito dicit.*

580. STRYMONIAMQVE GRVEM Thraciam, a fluvio Strymone. sane sciendum posse dici et 'hic' et 'haec grus', et 'hic' et 'haec gruis'. 15 OLOREM latine ita dicimus: nam cycni graece dicuntur.

581. MVLTAE ILLAM FRVSTRA antequam rem diceret, praeiudicavit; sic Sallustius falso queritur de natura sua genus humanum; nam antequam diceret 'queritur', dixit 'falso'. MATRES inter matrem et matremfamilias hoc interest, quod mater est prae- 20 ter illam significationem quae est ad aliquid, quae tantum convenit in matrimonium; materfamilias vero illa dicitur quae in matrimonium convenit per coemptionem: nam per quandam iuris sollemnitatem in familiam migrat mariti. *et hic ostendit dicendo 'Tyrrena per oppida' quod etiam Volsci in Tuscorum fuerint potestate.* 25

583. AETERNVM *id est aeternae: nam nomen est pro adverbio.*

584. *INTEMERATA COLIT involatâ, incorrupta: 'temeratae' enim quibus vis allata est.*

4 signa pedum . . . pedum] cf. Isid. or. XV 16, 13 || 10 palla . . . vestigia] cf. Isid. or. XIX 25, 2 || 16 latine . . . dicuntur] cf. Isid. or. XII 7, 18 || 18 Sallustius] Iug. I 1

2 hendiadyn *F* hendyadin *G* || 4 *ad* INSTITERAT s. v. expresserat siue stare fecerat *T* || 5 haec] ec *H* eo *F* || nam vestigia sunt imagines pedum *Daniel* || 6 se mensam *F* || 7 quidquid *HF* || 9 *ad* PRO C. A. S. V. crinale aurum dicitur quo crines inligantur *T* || 11 sicut *F* || 14 Strymone] strimoniae *R* styitmonae *H* || 15 grus] gruis *H* graum *F* || et hic et haec gruis] *om. HM*, et hic et haec grues *F*. cf. *Neue Formenl.* II² p. 180 || 16 OLOREM s. A OLOSOS *R* OLERES *H* OLOSOS *M* || cigni *ASR* cigni *H* cygni *MF* || graece *om. F* || 17 praeiudicavit] prius enim (eius *Daniel*) ostendit euentum *F* || 18 sic *om. AS* || 20 inter matrem et matremfamilias quid intersit superius (476) plenissime narratum est. et hic ostendit . . . potestate. inter matrem et matremfamilias hoc interest *e. g. s. F. Serviana non edidit Daniel. cf. ad v. 476* || quod] quia *F* || praeter] propter *F* || 22 matremfamilias vero illa quae dicitur *e. g. s. F* || 24 *ad* TYRRHENA P. O. M. s. v. quod dicit tyrrhena per oppida ostendit quod . . . potestate fuerunt *T* || 25 unisci *F* || 26 aeterno *F*, sed consulto, ut videtur, *Servius* aeterna scripsit || 27 *ad*

585. CONATA cum conaretur, ut <II 441> *obsessumque acta testudine limen et <VIII 218> Caci spem custodita fefellit. hac autem ratione ostendit, quare non suscenseat Troianis.*

587. FATIS VRGETVR ACERBIS ostendit etiam desideria ex fati
5 necessitate descendere.

589. COMMITTITVR OMINE PVGNA pro 'committetur'.

590. HAEC CAPE generaliter dixit arcum, pharetram, ut sequentia indicant: nam dicit 'et ultricem pharetra deprome sagittam'. et *neotericum putatur ipsum 'sagittam ultricem'*. VLTRICEM nomina
10 omnia in 'x' littera terminata ablativum singularem in 'e' mittunt, genetivum vero pluralem in 'um', exceptis his quae omnis sunt generis, ut 'felix'; nam et 'ab hoc felici' et 'horum felicium' facit: Lucanus <IV 663> felici non fausta loco tentoria ponens. quod receptum est ideo, quia genetivus pluralis a nominativo plu-
15 rali minor esse non debet, sed aut par, aut maior una syllaba. et quia a neutro facit 'felicia', felicium dicere non debemus, ne propter alia genera huic praeiudicemus. namque ab eo quod est 'felicis' ut 'felicium' dicamus, ratio patitur: una enim crescit syllaba: ab eo
20 genetivus a nominativo plurali. similiter et 'ultricius' et 'victri-
cium' dicimus, licet in his neutrum genus in numero singulari non inveniatur.

591. VIOLARIT VVLNERE CORPVS bene 'violarit', quia dixerat 'sacrum'. et *superius <558> dictum est operam sollemni more conse-
25 crari, usque dum solvatur caput hominis, id est liberetur sacrationis nexu: quod facilius accidet, si mors intercedat. hic ergo totius rei et praecipue sacrationis aliud agens poeta mentionem inseruit, dicens 'hac quicumque sacrum violarit vulnere corpus, Tros Italusve, mihi pariter det sanguine poenas'. bene ergo, sicut dictum est, 'violarit', quia dixerat
30 'sacrum'.*

INTEMERATA s. v. iniolata, in marg. ab alia manu temeratae dicuntur quibus est uis allata proprie T || temerata F || 1 dum conatur F cum conatur a || obsessam G || actaque F || 2 lumen F || spe F || 3 suscenseat Troianis scripsi: suscensa a troianis F || 4 ex fati non necessitate F || 6 MITTITVR AS COMMITTITVR H || committeretur AS (corr. a) committitur H committatur M || 9 neotericum Masvicius: neuteritum F || ipsam F, correxi || 10 x] ix HM || in em mittunt F || mittunt] non in i add. ASR || 12 ab om. M || 16 a neutro AS: neutro RH neutra M in neutro F || felicium F || 17 huic] rei add. M felices add. F || iudicemus F || 19 felicium F || 20 uictricia H || 23 dixerant F || 24 ad v. 591 in marg. superius dictum est capita sollemni more consecrari et usque dum caput hominis liberetur id est solvatur consecratione non posse interire. quod facile accedit interuentu mortis. hic ergo commemorationem facit uirgilius ipsius rei. hac quicumque inquit sacrum u. n. c. peritissime autem adiecit pariter mihi d. s. p. quia expiatio est diis acceptior si sanguine placatio expediatur T || sollemni F || 26 totius] ticius (i. e. 'tercius') G || 27 praecipuae F || haec F || 28 uiolaret F || 29 uiolauit F || 30 sacrum] pariter aut (fort. autem) dat san-

592. TROS ITALVSVE MIHI si simpliciter accipiamus, ita intellegamus: sive eam Trojanus interemerit, sive aliquis de Aeneae auxiliis: namque alii volunt Arruntem de Turni esse partibus et indignatum, femineum sexum plus in bello potuisse, quam viros. quam rem hic dicunt praestruxisse Vergilium: et re vera sic ubique 5 loquitur, ut incertum sit Arruns de cuius partibus fuerit: unde est et illud <789> da, pater, hoc nostris aboleri dedecus armis.

PARITER similiter, uno modo. et est antiquum.

593. MISERANDAE CORPVS haec in oeconomia praecudicia nominantur, quotiens negotii futuri exitus tollitur: vult enim nos de 10 Camillae cadavere nihil ulterius expectare: sicut fecit in primo <683> tu faciem illius noctem non amplius unam falle dolo, quod praemissum sustulit commemorationem, quando vel Cupido discesserit vel Ascanius sit reversus.

594. ARMA INSPOLIATA aut indetracta, aut ipsius inspoliatae. 15

PATRIAEQVE REPONAM hoc est in patriam.

596. NIGRO CIRCUMDATA TVRBINE CORPVS hoc ideo, quia ad maerorem luctumque descendit. contra in octavo <608>, ubi ad laetitiam descendit Venus, claro eam nimbo circumdatam dicit, ut at Venus aetherios inter dea candida nimbos. 20

597. AT MANVS INTEREA in tota hac descriptione historicum characterem poetico miscet.

598. ETRVSCIQVE DVCEs Etruria dicta est, quod eius fines tendebantur usque ad ripam Tiberis, quasi ἑτεροῦσια; nam ἑτερον est alterum, ὄρος finis vocatur. Roma enim antea unam tantum Tiberis 25

8 PARITER similiter] cf. Don. ad Ter. Eun. I 2, 12 || 23 Etruria . . . tenebat] exscr. Isid. or. XIV 4, 22

guine poenas add. F: unde ea quoque quae Turonensis post u. u. c. exhibet peritissime . . . expediatur in Floriacensis archetypo fuisse conicias || 1 ITALVSQVE RM || si om. HM || similiter HM || accipimus R accipimus H || ita intellegamus . . . aboleri dedecus armis om. F || 2 aliqui M || 3 esse] fuisse ASR || 5 praestruxisse AH praestrinxisse a perstrinxisse vulgo || 6 inde est illud AS || 8 et est antiquum . . . aut ipsius inspoliatae Camillae om. F || antiquum] Plautus in aulularia 'filium pariter moratum' add. D || 9 in om. M || nominatur M || 14 discesserat H discessera M || 15 inspoliatae] spoliatae H, Camillae add. Daniel e Turonensi, qui ad INSPOLIATA F. haec habet indetracta aut ipsius spoliatae camillae || ad ILLA LEVIS C. D. P. A. (v. 595) aut levis ipsa id est non gravata pondere corporis aut levis auras leues accipiamus T || 17 quia] quoniam F || 18 contra] contra quae R contra quem H nam inuenimus F || 19 laetitiam] latinum AS || claro . . . at Venus om. AS || 21 s. v. 597 in tota . . . miscet T || characterem F || 23 tenebantur HM || 24 ripam H primam ripam R || Tiberis] et per syncopam ἑτεροῦσια add. D || quasi ἑτεροῦσια . . . vocatur R: quasi ετεροῦσι nam eteron est alterum ἄρος (in ὄρος S) finis vocatur AS quasi eterooras nam eteron est alterum oros finis vocatur M quasi εταῖροῦσι nam ετεροῦσιον significat oron ē quasi alterum orus fines vocatur F, om. H || 25 ante HF

ripam tenebat: Iuvenalis <VIII 264> et quae imperii fines Tiberinum virgo natauit. *quidam sane 'Etruri' legunt, ab 'Etruria': trans Tiberim enim Etruriam dicebant, homines Etruros, quos nunc Etruscos.*

- 5 599. COMPOSITI NVMERO id est *aequati numero* rationabiliter, unde et 'saepenumero' dicimus, id est frequenter et rationabiliter. hinc est tum vero in numerum, id est in rationem, in rhythmum: unde et metra 'numeros' dicimus, ut numeros memini, si verba tenerem. sane modo generalis est descriptio equestris certaminis,
10 paulo post descendit ad specialem, sicut fecit in quinto et de cursoribus et de navali certamine.

600. PRESSIS cum habenis premeretur. PVGNAT autem pro 'repugnat'.

601. FERREVS HASTIS quaeritur quid sit 'ferreus'? utrum 'ferreus' 15 ager horret hastis, an 'ferreus hastis ager horret'. HORRET AGER terribilis est: est autem versus Ennianus, vituperatus a Lucilio dicente per inrisionem, debuisse eum dicere horret et alget: unde Horatius de Lucilio non ridet versus Enni gravitate minores?

602. CAMPIQVE ARMIS SVBLIMIBVS ARDENT id est resplendent.

- 20 603. CELERESQVE LATINI adludit ad militiam Romanam: namque et equites habuit Romulus, ut illo diximus loco <IX 368> tercentum, scutati omnes, Volscente magistro: quos celeres appellavit vel a celeritate, vel a duce Celere, qui dicitur Remum occidisse, in cuius gratiae vicem a Romulo fieri tribunus equitum
25 meruit. alii hos celeres ideo appellatos dicunt, quod explorationes obirent et quae usus exigeret, velocius facerent. alii a Graeco dictum putant quod est κέλης.

7 tum vero] buc. VI 27 || 8 numeros] buc. IX 45 || 16 vers. Ennianus] sat. v. 15 p. 156 Vahl. || a Lucilio] III 61 ap. Muell. p. 18 || 18 Horatius] sat. I 10, 54

1 quae imperii] quem peris *F* || 2 notavit *H* || *ad v.* 598 quidam etruri ab etruria dictum accipiunt. trans tiberim autem etruriam dicebant et homines etruros quos nunc etruscos *T* || iquidam *F* || et ruri *F* Etrurique *Masvicius* || ab eturie trus *F* ab Etrurus *Comnelinus* || 5 *ad* COMPOSITI *s. v.* aequati *T* || rationabiliter] onorabiliter *F* honorabiliter *Daniel* || 7 rhythmum] edmum *F*, i. e. *addens* || 12 *ad* PRESSIS *s. v.* id est cum premeretur *T* || promeretur *F* || 14 *ad v.* 601 siue ferreus hastis horret ager siue ferreus ager horret hastis. ferreus dicit propter multitudinem telorum quae apparebant *T* || 15 ferreis hastis *Masvicius*; sed quaeritur 'hastis' utrum *ad* 'horret' an *ad* 'ferreus' referendum sit || 16 est autem] et est *F* || 18 ridet] dicens *add. F* || enni *H*: enni *ASM* enim *R* enim *F* || minoris *RHM* || 19 resplendent] et Euripides in Phoenissis κατὰ χεῖλὸν ἄπαν πεδίον ἀστράπτει *add. D* || 21 equitem *H* || 22 celeres] scelere *F* || 24 uice *F* || 25 meruit] et Tribunus Celerum appellatus est *add. Fabricius* || *ad v.* 603 quidam celeres dictos uolunt ab eo quod explorationes obirent . . . κέλης *T* || hos sceleres *F* os sceleres *G* || appellatas *F* || 26 usu *G* || celerius *T* || faceret *G* || e graeco *G* || dictum putant *om. T* || 27 quod est κέλης *om. G* || ΚΕΛΑΝ *F*

604. ALA CAMILLAE equitatus. 'alae' autem dicuntur equites, quod alarum vice pedestrem exercitum tegunt.

605. *HASTASQUE REDUCTIS ante oculos posita descriptio.*

608. INTRA IACTVM TELI unde possit hasta emissa in hostem venire. hinc traxit Statius ut diceret quale quater iaculo spatium ter harundine vincas. et Enniana est omnis haec ambitiosa descriptio.

609. *SVBITO adverbium est: an 'subito clamore'? et est versus hypermetros.*

612. *CONTINVO ADVERSI hic specialis pugna est.* 10

615. *PERFRACTAQVE PECTORA PECTORIBVS RVMPVNT pro 'rumpunt praefractaque faciunt'.*

617. *PRAECIPITAT pro 'praecipitatur'.*

619. REICIVNT PARMAS ET EQVOS AD MOENIA VERTVNT 'reiciunt' retro agunt, *vel retrorsum ferunt, ut cedentium terga munita sint, ut ipse <630> bis reiecti armis respectant terga tegentes.* sane nunc fugiunt, non timore, sed lege proeliandi: Sallustius more equestris proelii sumptis tergis ac redditis. 'parma' autem est equestre scutum.

622. *MOLLIA domita, domitorum scilicet equorum.* 20

625. *SVPERIACIT VNDAM super scopulos undam iacit: nam more suo dedit verbo detractam nomini praepositionem.*

626. *EXTREMAMQVE quantum ad mare pertinet: nam terrae prima est.* *SINV curvatione et flexu undarum.* 'extremam' autem ad illud pertinet quod ait supra <623> penitusque datis referuntur habenis.

627. *AESTV REVOLVTA RESORBENS SAXA FVGIT aestus proprie est maris incerta commotio.*

1 alae . . . tegunt] cf. Gell. XVI 4, 6 || 5 Statius] Theb. VI 354 || 18 Sallustius] hist. inc. 55 D., 21 Kr.

4 TELI] Homericum est ἕσω βέλος add. D || 5 ut diceret om. F || spatium iaculo ASF || 6 arundine vindicas AS harundine metas R harundinem eas HM || et enniana est ista omnis haec tam descriptio brevis F et E. e. i. o. tam brevis descriptio Daniel || 8 ad SVBITO s. v. aut adverbium est aut subito clamore T || est om. G || ypermetros F || 10 ad CONTINVO s. v. specialis pugna T || ADVERSI F || 11 ad RVMPVNT s. v. id est praefracta faciunt T || PRAEFRACTAQVE Daniel || pro om. Daniel || perfractaque Daniel || 14 ad REICIVNT s. v. retro agunt ut cedentium terga munita sint T || 15 edentium F || terga . . . respectant terga om. G || sunt F || 16 tergentes G || 19 equestra scutam F || 20 domina dominorum R || dominatorum F || scilicet om. F || scilicet] qui facile flectuntur add. D || 22 detractum verbo nominis F || 23 ad EXTREMAMQVE s. v. quantum ad mare pertinet quia prima est terrae T || EXTERNAMQVE G || 24 extremum RH || 28 commotio] crescentis et decrescentis unde aestuaria dicta: plautus in aulularia 'quo magis te in altum capessis aestus te in portum refert' add. D

628. VADO LABENTE hypallage pro 'labens ipse per vadum litus reliquit.'

633. GEMITVS MORIENTVM aliquanti 'morientum' genetiuum corruptum pro integro accipiunt: facit enim 'morientium'. ET SANGVINE
5 IN ALTO ἐμπατικῶς caedis ostenditur magnitudo.

634. ARMAQVE CORPORAQVE versus πολυσύνδετος. et bene belli faciem demonstravit multa enumerando quae in alto sanguine velut natarent.

636. QVANDO IPSVM HORREBAT ADIRE parenthesis. et quaeritur quid sit 'horrebat'.

10 637. HASTAM INTORSIT EQVO figurate: nam 'intorqueo in equum' dicimus, ut <II 51> in latus inque feri curvam compagibus alvum contorsit. SVB AVRE RELIQVIT ex vulneris genere fugientem eum intellegimus esse percussum.

640. VOLVITVR ILLE EXCVSSVS HVMI 'humi volvitur': nam 'ex-
15 cussus' per se plenum est.

642. DEICIT HERMINIVM nomen hoc de historia Romana est: namque cum Coclite contra Tuscos Larcus et Herminius steterunt et pugnaverunt eo tempore, quo pons sublicius rumpebatur; unde et eum plurimum laudat, ac si diceret: talis hic est, qualis ille fuit.

20 644. TANTVS IN ARMA PATET id est tantum patebat in vulnera, id est in hostilia tela totus patebat. alii 'in arma' pro 'armis' †vel satis tradunt. PER ARMOS abusive: nam proprie armi quadrupedum sunt.

648. EXVLTAT AMAZON suspendendum 'exultat', ut 'Amazon'
25 intellegas quasi Amazon; nam Camilla Volsca fuerat: sic in primo <319> dederatque comam diffundere ventis, venatrix, id est quasi venatrix.

16 nomen hoc e. q. s.] cf. Liv. II 10, 6 || 22 nam . . . sunt] exscr. Isid. or. XI 1, 62. cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VII 633

2 ad LEGITQVE v. v. (v. 632) siue eligit aut accedit ad uirum uir T || 3 MORIENTIVM F || aliqui Commelinus || 4 faciunt F, corr. Daniel || 6 polysimdetos F || ad v. 633 (sanguine largo) in marg. in alto id est in profundo et bene . . . natarent T || 8 ad QVANDO i. s. v. parenthesis, ad HORREBAT s. v. pauebat T || 12 contorsit] contussit H intorsit F. equo ergo pro in equum add. D || 13 percussum] premsum H peruersum F || 16 ERMINIVM H HERMINIVM F || est om. AS || 17 cum om. F || larcus HM: largius AS lartius R latius F || hermenius ASH armenius F || 18. sublicius ASH subliciu F || 20 vulnera M (idem con. Ribbeckius): vulnere reliqui || 21 in hostili tutela AS (corr. a) in hostiliut tela H || ad v. 644 quidam in arma pro in armis accipiunt * pro satis T (in arma lectio non est satis certa, ante pro satis octo fere litterae evanuerunt) || vel scutis Daniel. fortasse et 'tantus' pro 'satis' vel et 'tantus' pro 'talis' || 22 proprie primos F || quadrupedum F || 25 intellegamus M || amazō ASH || uolsca RMF ulca H || fuit AS || sic in primo] sicut in principio dixerat R || 26 uestis F

649. PHARETRATA participium a feminino genere derivatum.

VNUM autem EXSERTA LATVS pro 'exsertum latus habens'.

650. DENSET id est dense, sparse iacit. sane densentur plures res in unum, ut <XII 264> vos unanimes densete catervas. et declinatur 'denseo denses denset'.

5

651. INDEFESSA infatigabilis. et omnia ei arma Amazonum tradit, quas Titianus unimammas vocat: nam hoc est Amazon, quasi ἀνευ μαστοῦ, sine mamma. 'bipennis' autem dicitur, quod ex utraque parte habeat aciem, quasi duas pennas quas veteres dicebant.

654. SPICVLA FVGIENTIA pro 'ipsa fugiens'.

10

655. AT CIRCVM LECTAE COMITES subaudis 'dimicant', quod etiam sequens Amazonum indicat comparatio, quae inducuntur circa reginam bella tractantes: ne culpetur poeta, quod nullam earum pugnantem induxerit. LARINAQVE VIRGO nomina haec nobilissimarum sunt Italiae feminarum. et 'aeratom' pro 'ferream', ut <VII 743> micat 15 aereus ensis.

657. ITALIDES ut 'Sicelides' 'Atlantides'. † anque saeciarum decem amazonam dicit velut amazonidas, ut <I 490> ducit Amazonidum. et est pulchra derivatio, non tamen vera: nam verum est 'Italiae': 'Italis' autem, unde est 'Italides', magis patronymicon est, 20 quam derivativum; sicut 'Belis', unde est 'Belides': et est Graecum.

QVAS IPSA DECVS et ad delectas, et ad ipsam potest referri. 'decus' autem si ad Camillam, nobilitas, pulchritudo; si ad delectas, ornamentum, quas sibi elegit ornamentum, id est ad ornamentum.

DIA CAMILLA generosa, εὐγενής; nam Graecum est. cuius nominis 25 etymologiam plerique volunt venire ἀπὸ τοῦ Διός: quod si est, dicemus dissentire derivationem a principalitate: nam 'dia' 'di' pro-

7 quas Titianus . . . sine mamma] exscr. Isid. or. IX 2, 64 || 8 bipennis . . . pennas] exscr. Isid. or. XIX 19, 11. cf. XI 1, 46

1 ad VNUM E. L. s. v. unum latus habens exertum, ad PHARETRATA s. v. participium sine uerbi origine T || PHARETRA F || 2 VNUM F || latum F || 3 ad DENSET s. v. dense spargit T || sparse] an sparsim? || iacet F || 4 unanimes F || 6 ei] om. R, et H || arma om. F || amazonā F || 7 tradidit R || ticianus HM || unanimas F || amazon] amazon tradit AS amazonum tradit RHM || quae eney mazon A (quasi aney a) quasi aney mazon S quasi anes nazos RHM, nisi quod natos R quasi aney mazoy F || 8 pinnas F, correxi. cf. Serv. ad Aen. II 479 || 11 dimicat HF || quia F || 12 quā R || 14 nouissimarum HF || 15 ad AERATAM s. v. ferream T || 17 anque saeciarum Daniel atque sociarum Masvicius. fortasse atque supra earum ducem Amazonem dicit hic ipsas inducit velut Amazonidas || 19 tamen] tantum Daniel || italiae MSA: italiae reliqui || 21 unde est hae belides R unde est heelides H || 22 DECVS] decus add. ASH || ad electas ASHM || 23 electas H || 25 DIA RH QVIA M || eugenos R eugenēs reliqui || 26 ἀπὸ . . . est post principalitate hab. AS || apotu dios AS αποτου διουο R M ΛΑΟ ΤΟΥ ΔΙΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥ ΔΙΟΥ F || si sic est HM || dicendum HM dicimus F || 27 diua RHM

ducit, cum *Λιός* corripit: sicut e contra cum 'lux' 'lu' producat, 'lucerna' 'lu' corripit.

658. PACISQVE BONAE BELLIQVE MINISTRAS congruum paci epitheton dedit, ut eam bonam diceret, cum bellum e¹ contra sit 5 pessimum: nam sine dubio et 'belli saevi' diceret, si ratio versus admitteret. *quidam 'bonum' interdum pro grandi accipiunt.* BELLIQVE MINISTRAS non nulli 'ministras' modo ad bellum tantum referri volunt, ideoque coniunctionem incongrue positam, et ordinem esse 'decus pacis et ministras belli'. poterit et ita 'quas sibi decus delegit ministras 10 bonae pacis et belli'.

659. QVALES THREICIAE Tanais fluvius est, qui separat Asiam ab Europa, circa quem antea Amazones habitaverunt; unde se postea ad Thermodonta, fluvium Thraciae, transtulerunt: quod etiam Sal- 15 lustius testatur, dicens dein campi Themiscyrei, quos habuere Amazones, ab Tanai flumine, incertum quam ob causam, digressae. *has quidam dicunt stato die solitas cum Scythis coire.* FLYMINA pro flumine, aut fluenta. THERMODONTIS plenum est 'Thermodoon', sed per synaeresin 'Thermodon' fecit: unde 'don' circumflexum habebit accentum. Graeca enim nomina necesse est ut cir- 20 cumflectantur, quotiens fit synaeresis exigente metri necessitate. ergo si sit 'Thermodoon', 'do' acutum habebit accentum: quod si 'Thermodon' fecerit, et in finalem transfertur, et mutatur accentus: nam circumflexus fit.

660. PVLSTANT Ennius ad musas quae pedibus pulsatis 25 Olympum. BELLANTVR pro 'bellant': nam solent verba pro verbis poni: unde nunc passivam declinationem sub activa posuit significatione, sicut in georgicis (II 425) et placidam paci nutritor olivam futurum tempus a passivo posuit pro praesenti ab

11 Tanais . . . transtulerunt] cf. Ammian. Marc. XXII 8, 17 sqq. | 13 Salustius] hist. III 49 D., 46 Kr. cf. Isid. or. XIV 3, 27 | 24 Ennius] ann. v. 1 Vahl. | 25 BELLANTVR pro bellant] cf. Non. p. 472, 9 M.

1 dios ASF ιαοc H dioc M | 3 et belli saeviret s. r. u. diceret F | 6 ad e. 658 quidam bonum interdum pro grandi accipiunt et hoc loco ita intelligent. non nulli ministras . . . et belli T. non nulli . . . et belli ex hoc codice cecidit Daniel, om. F | 12 ante ASR | 13 hermodonta ASM ermotonta H | etiam] et F | 14 capi R campo F | themescyrei AS themescirei R Tremiscyrei H threisci M thenis cyrei F | 15 Tanai] iana H | 16 digresse R digressi HF | cum Scythis scripsi: cum scinthiis G scinthiis F Sinthiis Mazzucius. cf. Strabo XI p. 304 | 17 ad FLYMINA s. v. fluenta T | THERMODONTIS RM | 18 facit HF | 19 graeca enim . . . habebit accentum om. R | 23 circumflexus om. H | 24 ad musas] musae AS | quae] eq. R | pedibus om. AS | 25 olympi A olympi R olipi H | nam . . . caelo praecipitat om. F

activo: nam 'nutritor' pro 'nutri' posuit. inde est e contra <II 8> nox umida caelo praecipitat.

661. HIPPOLYTEN haec Amazonum fuit regina, cui victae Hercules balteum sustulit. *huius filia fuit Antiopa, quam Theseus rapuit, unde Hippolytus.* MARTIA aut bellicosa, aut Martis filia. *quae* 5 *ab Achille occisa ac mortua adamata est: ut non nulli vero adserunt, cum Achille concubuit, et ex eo Caystrum filium edidit, ex quo flumen Lydiae ita appellatur.* REFERT autem aut addita est praepositio 're', id est 'fert', aut mutata pro 'infert'.

662. VLVLANTE TVMVLTV ululatum veteres etiam vocem, quae red- 10 ditur initio proclii, dicebant, quam Graeci ὀλολυγήν vocabant.

664. QVEM TELO PRIMVM DEICIS Homericum est interrogationem ad ipsum referre, qui describitur, cum *semper sic* musae interrogari consueverint, ut <IX 523> vos, o Calliope, precor, adspirate canenti. ASPERA VIRGO epitheton ad officium belli 15 respiciens, alias incongrue virginem asperam dicimus.

666. EVNEVM quia Latina est declinatio, ideo 'ne' accipit accentum: nam Statius quia graece declinavit, graecum accentum posuit dicens Euneos ante et nunc ante Thoas et Euneon audit.

667. LONGA ABIETE hasta abietali: nam arborem pro hasta posuit. 20

671. SVFFVSO casuro: nam 'suffusi' equi dicuntur quos vulgo incespitatores vocant. alii 'suffosso' legunt, id est praecipiti et iam cadenti.

672. DVM SVBIT scilicet, dum se ad sustentationem ruentis in-

18 Statius] Theb. VI 433 et 464

1 posuit] sic apud Ciceronem in officiis (I 25, 88) 'neque ad eius qui punitur aliquem aut verbis castigat sed ad rei publicae utilitatem referri' punitur pro punit *add. Fabricius* || unde *RM* || e *om. AS* || 2 umida] timida *AS* || praecipitat] pro praecipitatur activum pro passivo *add. Fabricius* || 3 fuerat *R* cui *om. F* || uicta *F* || 4 suscipit *F* || huius . . . yppolitus (*sic*) *hab. T* || fuit *om. F* || anthyopa *T* || 5 ippolitur *F* || s. v. 662 haec ab achille occisa . . . ita est appellatum *T* || 6 ut uero non nulli asserunt *T* || 7 achillea *F* || et exinde filium caystrum nomine *T* || 8 lydia et ita *F* || re] rei *F* || 10 *ad v. 662 in marg.* refert aut uacat re aut infert significat et ululatum ueteres dicebant ἔ initio belli redditur *T* || ululare *F* || reddat *G* || 11 uitio *F* || quem *G* || ΟΛΟΛΥΓΗΝ *F* || 12 DEICIT *AS* || 13 describitur] (*Il. XVI 692*) ἐνθα τίνα πρώτον . . . κάλεσαν *add. Fabricius* || sit *F* || interrogare *AS* || 17 ΕΥΝΑΕΥΜ *F* || ne] nec *H* non *F* || 19 euneon adit ante thos *AS* euneia audiente thoas *R* euneona audit ante thas *H* euneon audit ante thos *M* enneon audit anthe thoas *F*. *duos Statio versus VI 433 et 464 a Servio laudatos esse vidit F. Schoellius de acc. l. l. p. 210* || 20 hasta . . . arborem] longa hasta longa abiete arborem enim *F* || abetata *A* (*corr. a*) abietali *H* || 21 soffoso *R* svffosa *H* || suffusi *ASHM*: suffosi *RF* || 22 incespitatores *RM*: incespitores *AS* intercespitateres *H* incespitatores *F* cespitatores *Fabricius* || suffosso *F*: suffo *R* suffuso *reliqui. cf. Wagneri et Ribbeckii adnot. crit.* || iam *om. F* || 24 dum se scilicet *AS* || dum se *om. HF* || inclinat *om. HF*

clinat. et vult utrumque tanta celeritate esse percussum, ut unum ictum putares: inde est enim 'praecipites pariterque ruunt'. *INTEREM nudam. an nihil proficientem?*

673. HIS ADDIT AMASTRVM adiungit.

5 674. SEQUITVR pro 'persequitur'.

678. ARMIS IGNOTIS NOVIS, INCONSUEtis: *vel ignobilibus, id est non conspicuis.* IAPYGE Apulo.

679. PELLIS EREPTA IUVENCO id est lorica: nam proprie lorica est tegimen *de corio, tamquam de loro* factum, quo maiores in bello 10° uti consueverant.

680. CAPVT INGENS ORIS HIATVS *amphibolon; sed melius est 'ingens hiatus'.*

682. AGRESTISQVE MANVS ARMAT SPARVS bene 'agrestis': nam sparus est rusticum telum, in modum pedi recurvum: Sallustius 15 sparos aut lanceas, alii praeacutas sudas portare. Varro ait sparum telum missile, a piscibus ducta similitudine, qui spari vocantur. alii 'sparus' a spargendo dici putant.

683. VERTITVR IN MEDIIS id est agit: nam graece dixit ἀναστρέφεται. TOTO VERTICE SVpra EST sic Statius de Capaneo et 20 totum transcendit corpore bellum.

684. HVNC ILLA EXCEPTVM fraude circumventum, ut <VI 173> aemulus exceptum Triton. *AGMINE VERSO aut converso impetu suo: aut adversariorum conlato agmine.*

685. TRAITIT vis iactus ostenditur.

25 686. SILVIS pro 'in silvis': et est archaismos.

8 nam . . . factum] cf. Varro d. l. l. V 116 || 13 nam . . . telum] cf. Non. p. 555, 19 M. Isid. or. XII 6, 31 || 14 Sallustius] Cat. 56, 3 || 19 Statius] Theb. IV 165. cf. Serv. ad Aen. VII 784

2 ictum] interemptum *F* || ad *INERMEM* (sic) s. v. nudam nihil proficientem *T* || 4 *schol. ad v.* 673 *om. AF* || adiungit *M*, *om. reliqui* || 6 *IGNOTVS F* || novis inconsuetis] nouiter assūtis *R* || nobis *AS* || inconsuetus *F* || ad *IGNOTIS* s. v. nouis inconsuetis nel ignobilibus non conspicuis *T* || ignobili *F* ignobilis *Daniel* ignotis *Masvicius* || 7 conspicuus *F* || Apulo] equo *add. Fabricius* || 9 tegmen *AS* || tamquam . . . factum] tamquam de loro tamquam factum *F* || in bello *vulgo: dolo RHM, om. ASF. fortasse olim* || 10 consueuerant *MF*: consueuerat *H* consueuerunt *ASR* || 11 ad *CAPVT* I, O, H. S. V. amphibolon est sed melius est ingens hiatus et hoc ad terrorem hostium fiebat *T* || *ORAS F* || amphibolon id est hiatus *F* a. id est h. ingens *Masvicius* || 14 rusticulum *A* (*corr. a*) || in medium pedis *F* || 15 aut *F*: et *Serviani libri* || lanceis *R* laceas *H* || praeacutis *R* praeacutes *F* || sedes *F* || ad v. 682 *in marg.* Varro sparum taelum missile dicit ducta similitudine a piscibus qui spari vocantur et sunt in modum lanceae, alii sparos a spargendo dictos uolunt *T* || 18 agitur *F* || *αναστρέφεται F* || 19 stas *F* || canapeo *RH* || et . . . bellum *RHMF*, nisi quod toto *F*: et toto despectans vertice bellum *AS* || 22 *schol. ad AGMINE* v. hab. *T* || aut conuersu impetu suo *F* || 25 arcamos *R* arcaimos *H* araismos *F* sarcamos *AM* sarcamos *S* || archaismos] casus pro casu *add. D*

687. *MVLIEBRIBVS ARMIS* usus obtinuit, ut inuuptas 'virgines', nuptas 'mulieres' vocemus: nam apud maiores indiscrete virgo dicebatur et mulier. utrumque enim sexum tantum significabat, ut ecce hoc loco dicit 'armis muliebribus', cum Camillam inuuptam fuisse manifestum sit. item in bucolicis legimus <VI 47> a, virgo in-⁵ felix, cum Pasiphaen constat ex Minoe ante amorem tauri liberos suscepisse: Terentius etiam mulierem post partum virginem vocat.

688. *NOMEN TAMEN HAVD LEVE PATRVM MANIBVS HOC REFERES TELO CECIDISSE CAMILLAE* inrisio est amaritudinis plena: nam si voluerimus simpliciter accipere, ut ita sit dictum quemadmodum¹⁰ supra <X 830> Aeneae magni dextra cadis, incipit contrarium esse superioribus. unde melius est, ut perseveremus in sensu et ita sit dictum: magnam re vera gloriam laturus est ad manes parentum, quem feminea tela superarunt.

692. *SEDENTIS* equitis. sane eum ex vicino intellegimus esse.¹⁵

695. *INTERIOR* sinisterior, brevior scilicet circulo.

698. *CONGEMINAT* hic distinguendum: nam nemo dicit 'securim vulnus congeminat', sed 'securis'.

699. *INCIDIT HVIC* figurate pro 'in hanc incidit': Terentius ego in eum incidi infelix locum, ut neque mihi amittendi,²⁰ neque retinendi sit copia.

700. *APPENNINICOLAE BELLATOR FILIVS AVNI* quia Liguria maiore parte sui in Appennino est constituta. Ligures autem omnes fallaces sunt, sicut ait Cato in secundo originum libro. *FILIVS AVNI* Aunus scilicet: nam, ut supra <IX 360> diximus, cum dictis²⁵ parentibus filiorum nomina supprimuntur, eos patri cognomines intellegimus, ut <IX 358> Tiburti Remulo ditissimus olim.

703. *REGINAM AVERTERE* proprio verbo usus est, ut est mos equestris, id est non sperat fore ut illam averteret.

7 Terentius] Hec. III 3, 23. cf. Don. ad Adelph. IV 5, 16 || 19 Terentius] Phorm. I 3, 23. cf. Luct. Plac. in Stat. Theb. VIII 1

1 scholia ad v. 687—695 om. F || 2 dicebatur] cingebatur H || 3 utrumque] unum AS || significat AS || 6 pasiphen AM passiphen R phasiphen H || liberos] filios H || 7 Terentius] in Hecyra add. vulgo || vocat] 'nam vitium est oblatum uirgini olim ab nescio quo improbo' add. D || ad *MVLIEBRIBVS* A. S. V. et in marg. maluit muliebribus quam uirginalibus dicere, ut, quia perpetuae castitatis uigorem uiuidum proximum esse uiris constat, nomine mollioris sexus usa sit, quo troiani turpius uincerentur T || 13 es M || 14 superabant RH || 15 ex vicino] ex uicina manu R || esse] percussum add. D. sed hoc uoluit, ni fallor, Servius: equitem fuisse Buten non aperte dici, sed ex iis quae praecedant et sequantur intellegendum esse. fortasse igitur equitem post esse addendum || 17 securim R securum M || 20 eum] illum AS || ut om. RHM || mihi om. ASF || 25 ut] et R in H || 26 patris RHF || cognominis H cognomine F || 28 ad *AVERTERE* C. S. V. proprio . . . averteret T || mos] an moris? || 29 fore om. F || auertere F

704. VERSARE DOLOS INGRESSVS tractare ut <II 62> seu versare dolos, seu certae occumbere morti. ASTV malitia: nam proprie 'astutos' malitiosos vocamus: unde in Terentio postquam de domino dixit servus astute, ille iratus ait carnifex quae loquitur? Cicero ita fit ut tua ista ratio existimetur astuta, meum hoc consilium necessarium.

706. DIMITTE FVGAM *id est equi celeritatem, cui fidis, relinque.*

708. VENTOSA FERAT CVI GLORIA FRAVDEM haec est vera et antiqua lectio, ut 'fraudem' non 'laudem' legas, ut si 'fraudem' legeris, sit sensus: pedes congregere, iam agnosces cui inanis iactantia adferat poenam: nam 'fraudem' veteres poenam vocabant, *ab eo quod praecedit, id quod sequitur, ut <II 229> et scelus expendisse merentem Laocoonta ferunt, Cicero in Cornelianis ne fraudi sit ei qui populum ad contentionem vocarit;* ut etiam in antiquo cognoscitur iure. si autem 'laudem' legerimus, erit sensus: agnosces cui inanis gloria adferat laudem. 'ventosa' autem 'gloria' est quam Graeci *κροδοξίαν* vocant.

710. PARIBVSQVE RESISTIT IN ARMIS pedes, sicut etiam illum congressurum putabat.

20 711. PVRA PARMA tunc enim primum in bella descenderat.

713. FVGAX fugiens; nam nomen est pro participio: non enim fugacem possumus accipere quem supra <700> legimus bellatorem.

714. FERRATA CALCE 'calce' genere feminino.

715. VANE LIGVS aut fallax, aut inaniter iactans; nam 'vanos' stultos posteriores dicere coeperunt. inde tractum est etiam in neotericis: Iuvenalis <III 159> sic libitum vano, qui nos distinxit,

3 in Terentio] Andr. I 2, 12 || 5 Cicero] in Verr. I 11, 34 || 13 Cicero in Cornelianis] p. 939, 34 Or. || 23 calce gen. fem.] cf. Non. p. 199, 18 M. || 24 nam 'vanos' . . . coeperunt] cf. Gell. XVIII 4, 10

2 ASTVM alii iamā H || malitia nam] alii ianā F || malicia AM || 4 quae om. R || 5 ita . . . tua om. H, fit . . . tua om. R || fiet Cicero || 6 meum] eum AS, hoc omittentes || necessarium] necessarium M non esse seruam F || 7 relinque] Fuga id est celeritas ut Iuvenalis etiam indicat illo versu (VIII 60) 'cuius clara fuga ante alios et primus in aequore pulvis' add. D || 9 legas G, om. F || 10 agnosces RH || 11 ad FRAVDEM s. e. poenam vel dampnum T || 12 et ut G || 13 laocoonta fuerunt F || cornelialis F || fraude F || 14 uocari F || 15 iure] Salustius in Catilinario (36, 2) 'diem statuit ante quam sine fraude liceret ab armis discedere add. D. his haec add. Fabricius est autem hypallage pro cui fraus ferat gloriam. || legimus H || 17 ΚΑΝΑΑΘΕΙΑΜ R ΚΕΙΝΟΑΘΕΙΑΝ H ΚΕΙΝΟΑΘΕΙΑΝ M ΚΕΝΟΑΘΕΙΑΝ F || 18 id est pedes R || etiam] et F || 20 scholia ad v. 711 et 713 om. F || in bella] in parma AS (camilla in bella a) || descenderat] cum tirones pictas minime gestarent parmas add. Fabricius || 21 iam H || 23 calcem F, correxi || feminino] usurpat add. Massicius || 25 inde tractum R: intraturum AS intratum H hinc tractum M et rarum F || neotericis] neutris AS eotericis H || 26 vano] inno R

Othoni. quid autem hoc loco 'vane' significet, sequentia demonstrant 'frustra que animis elate superbis'. *possumus tamen hic et mendacem verius accipere, quia ait <701> dum fallere fata sinebant et <717> nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno: Nigidius de terris nam et Ligures, qui Appenninum tenuerunt, latrones, insidiosus, fallaces, mendaces, Cato originum cum de Liguribus loqueretur sed ipsi, unde oriundi sunt, exacta memoria inlitterati mendacesque sunt et vera minus meminere. sane subito, ut solet, ad characterem dramaticum transit: neque enim ostendit Camillam loqui coepisse.*

10

716. LVBRICVS mobilis, fallax.

718. PERNICIVS IGNEA PLANTIS modo velocibus, alias perseverantibus: nam 'pernix' interdum velox, interdum perseverans significat, ut ipse in georgicis (III 229) et inter dura iacet pernix instrato saxa cubili.

15

719. TRANSIT EQVVM CVRSV nunc hoc incredibile esse videtur, nisi praemisisset in septimo <808> illa vel intactae segetis per summa volaret gramina nec teneras cursu laesisset aristas. ADVERSA opposita.

721. QVAM similitudinis adverbium est; est et pronomen tam subiunctivum, quam praepositivum; est et coniunctio, ut cum dicimus 'tam hoc, quam illud'. ACCIPITER SAXO SACER ALES AB ALTO 'sacer' ideo, quia Marti est consecratus accipiter: aut 'sacer' avibus execrabilis, ut (III 57) auri sacra fames: aut, quod verius est, Graecum nomen expressit: nam $\lambda\epsilon\pi\alpha\zeta$ dicitur, hoc est sacer: $\lambda\epsilon\theta\epsilon\upsilon\varsigma$ enim graece, latine sacerdos vocatur. cur autem graece ita dictus sit, ratione non caret, quae nota est sacrorum peritis.

25

722. CONSEQVITVR PENNIS nova laus Camillae, siquidem acci-

6 Cato originum] II 1 Iord., 31 Pet. || 12 modo velocibus e. q. s.] cf. Isid. or. X 211

1 othini F || 2 animi A animus F || ad v. 715 in marg. sin. subito ut solet . . . coepisse. uanum possumus hoc loco mendacem accipere quia ait supra dum fallere fata sinebant, in marg. dextro siue quia fallaces ligures sunt siue quia fallaci dauno (sic) filius es. ideo dicit patrias artes T || 3 verius Daniel: acrius F || qui G || 4 perferret G || nigius F, corr. Daniel || 5 de terris] cf. J. Klein de vita Nigidii p. 25: de terris F de erra Daniel de Sphaera Masvicius || ligures F || apenninum F apennium G || 6 originum II Daniel || 7 sed ipsi Daniel: sed ipse F sed ipsae G sedis con. Mommsenus ap. Iordanum || fortasse unde unde oriundi sunt || exacta memoria i. e. eis temporibus quorum exacta i. e. satis certa memoria est || 8 minus Daniel: nimus F || 9 characterem dramaticum F || 10 illam loqui primo cepisse T || 11 schol. ad v. 716 om. F || 15 instra R instaurato F || 19 ADVERSA opposita om. RF. ad ADVERSA s. v. ex aduerso ueniens T || 20 ad QVAM F. A. S. V. similitudinis adverbium quam T || alterum est om. G || 24 quod] quia F || 25 ieras F || gereus H iereus reliqui || 26 dictum F || 27 quae] quia F

piter columbam sequitur, ista hostem praecedit. ipsa etiam avium comparatio sumpta ex contrario est: nam aequius vir accipitri, Camilla compararetur columbae.

723. *EVISCERAT* ne vulgari verbo ex Graeco uteretur dicens 'exenterat', ait 'pedibusque eviscerat'.

724. *TVM CRVOR ET VVLSAE LABVNTVR AB AETHERE PLVMAE* ecbasis poetica, id est excessus.

725. *NON NVLLIS* id est non negligentibus: nam litotes figura est. vult enim dicere: non leviter Iuppiter intuebatur ista certamina. ideo et adiecit 'observans oculis', id est intente aspiciens: *Plautus observato, quam blande suppalpatur mulieri.*

730. *INSTIGAT VOCIBVS ALAS* incitat et iritat ad reditum: primum enim est, ut fugere desinant, post ut in hostes impetum faciant.

731. *NOMINE QVEMQVE VOCANS* per hoc extrema necessitas indicatur. *REFICITQVE* id est restituit.

732. *QVIS METVS dolentis, non interrogantis*: id est qualis, quantus, qui viros etiam feminam timere compellit? unde paulo post 'quae tanta animis ignavia venit? femina palantes agit'. *O NVMQVAM DOLITVRI* id est stulti: stultus enim est quisquis iniuria non movetur. et bene 'numquam', siquidem antea saevitiam Mezentii pertulerunt nec se ulti sunt, nunc praebent terga mulieri et ne hinc quidem commoventur dolore. *non nulli tamen 'dolorem' studii alicuius ardorem et promptam gloriae cupiditatem veterum more dictum tradunt, ut Graeci πόνον appellant.*

734. *ATQVE HAEC AGMINA δεικτικῶς*, id est multitudinem tantam, hoc est magnam.

735. *INRITA* id est inertia, quae nos ulcisci minime valent.

736. *AT NON IN VENEREM SEGNES* latenter hoc dicit: fugitis mulierem, quia armata est; alias primi ad hunc curritis sexum. *NOCTVRNAQVE BELLA* coitum: alibi et siquando ad proelia ventum est.

10 Plautus] Amphitr. I 3, 9 || 31 et siquando] georg. III 98

1 etiam] autem *F* || 2 est e contrario *F* || 3 comparetur *AS* || 4 ad *EVISCERAT* v. s. v. dissicit extrahit viscera. et ne vulgari verbo uteretur dicens *exenterat* ideo ait *eviscerat* *T* || et graeco *Daniel* || 7 ecbasis *AS* ecbassis *R* || excursus *R* excussus *H* cursus *M* || 8 littores *AS* (littotes *s*) || 9 ista] haec *R* || 10 ad *OBSERVANS* s. v. intente aspiciens *T* || obscurans *F* || 16 ad *REFICITQVE* s. v. restituit *T* || 17 ad *QVIS* m. s. v. qualis quantus. et est dolentis non interrogantis *T* || non *om.* *F* || 18 qui] quod *F* || 21 ante *F* || 22 hic *AS* (hinc *a*) || 23 ad *O NVMQVAM* d. s. v. non nulli dolorem hoc loco studii alicuius ardorem more veterum dictum accipiant *T* || dolore *F* || 25 *ROSON* *F* || appellant *om.* *Daniel* || 26 dicticos libri || 29 *SIGNEM* *F* || 30 primum *AS* || adhuc *RH* || 31 coitum *RHM*: coitus *AS* quibus coitus *F*

737. CURVA TIBIA symphonicorum. BACCHI autem ideo, quia apud veteres ludi theatrales non erant, nisi in honorem Liberi patris. *hanc tibiam Graeci πλαγιάυλον vocant, Latini vascam tibiam: et est Dionysia, cum maxime ea satiri utantur.*

738. EXPECTATE pro 'expectatis', modum pro modo posuit. 5

739. HIC AMOR HOC STUDIVM per parentheses dictum est; nam ordo est 'pocula mensae dum sacra secundus aruspex nuntiet'. SECVNDVS HARVSPEX pro 'secunda sacra', id est prospera: sicut e contrario Homerus μάντι κακῶν, id est malorum divine.

740. IN ALTOS LVCOS illic enim epulabantur sacris diebus. 10 *mire autem VOCET HOSTIA pro 'ut ad hostiam conveniatis'.*

741. MORITVRVS ET IPSE moriturus animo: nam moriturus non est. quod autem ait 'et ipse', aut ad Camillam, aut ad Venulum respicit.

742. TVRRIDVS *id est* terribilis. 15

743. DEREPTVMQVE AB EQVO DEXTRA COMPLECTITVR HOSTEM hoc de historia tractum est: namque Gaius Iulius Caesar, cum dimicaret in Gallia et ab hoste raptus equo eius portaretur armatus, occurrit quidam ex hostibus, qui eum nosset, et insultans ait 'caesar, caesar', quod Gallorum lingua 'dimitte' significat: et ita factum 20 est ut dimitteretur. hoc autem ipse Caesar in ephemeride sua dicit, ubi propriam commemorat felicitatem. *est et alia huius rei historia: Varro enim cum de suo cognomine disputaret, ait eum qui primus Varro sit appellatus, in Illyrico hostem, Varronem nomine, quod rapuerat et ad suos portaverat, ex insigni facto vocabulum meruisse.* 25

745. TOLLITVR IN CAELVM CLAMOR rei scilicet admiratione.

9 Homerus] II. I 106 || 15 TVRRIDVS terribilis] exscr. Isid. or. X 270

1 CURVA] CANTV R || symphonia chorum AS symphonia eorum HM symphonia quorum F || 2 honore R || 3 hanc Daniel: huic F || plagiaulon F || 4 dionisia F || Satyri Daniel || utantur F, correxi || 5 EXPECTAT F || 6 ad hic A. H. S. s. v. parenthesis quia ordo est plene pocula m. d. s. s. a. n. T || 7 pocula G || 8 HARVSPEX F: ARVSPEX ASR AVRVSPEX HM || 9 ΜΑΝΤΙ ΚΑΚΩΝ A ΜΑΝΤΙ ΚΑΚΩΝ HM || diuina AS diuinae H || 10 enim om. F || 11 ad HOSTIA s. v. pro ad hostiam pinguem T || VOCEM F || 12 moritur AS moriturus H || 13 ipse om. HMF || 16 DEREPTVMQVE libri || 17 tractatum HM || iaius F, Iulius omittens || 18 arreptus R || 19 nosset] non est H || caesar caesar RF caesar ASM cecos ac cesar H || 21 ipsa A || epimeride R emptemeride F || dicitur AS || 22 ad v. 743 in marg. praeter historiam illam quam de caesare hoc loco memorat seruius aliam etiam inuenimus ex qua similitudinem sumpsit virgilius. Varro cum de suo cognomine disputaret ait eum qui sit primus varro appellatus in illyrico hostem varronem nomine quod rapuerat et ad hostes portauerat ex insigni facto vocabulum meruisse T || uius G || 23 de om. F || disputare F || 24 uero F || appellatur G || illyrico F hybrico G || 25 ad suos Commelinus: ad nos F || facto] ficato G || vocabulum om. F meruisse nomen coni. Masvicius, fortasse rectius, quam voc. mer. Turonensis interpres || 26 ad TOLLITVR s. v. rei scilicet admiratione T

748. RIMATVR inquiri, ut <VII 508> rimanti telum ira facit.

750. EXIT evitat, ut atque oculis vigilantibus exit in quinto <438>.

751. VTQVE VOLANS ALTE RAPTVM Homericæ comparatio. et
5 utrum 'alte volans', an 'alte raptum', an 'alte fert'?

756. LVCTANTEM ROSTRO magna brevitate rem descripsit.

758. DVCIS EXEMPLVM EVENTVMQVE SECVTI et virtutem, et
felicitem: 'exemplum', quod coepit; 'eventum', quod prospere.

759. MAEONIDAE Lydii, ut <VIII 499> o Maeoniae delecta
10 iuventus.

760. ARTE dolo, ut <II 152> arte Pelasga.

762. QVA SE CVMQVE FVRENS MEDIO TVLIT AGMINE VIRGO, HAC
ARRVNS SVBIT ut etiam supra <592> diximus, ita poeta loquitur, ut
aliquibus locis det suspicionem, quod Arruns de Turni partibus
15 fuerit: namque et in Camillam impetum facit, et cum ipsa rursus
recedit: quod nisi de socio non procedit. Donatus etiam dicit, esse
manifestum signum socium ei fuisse, quod Apollinem Soractis in-
vocat montis, de quo Turno auxilia constat venisse: licet possit
fieri, ut alterius loci homo alterius loci invocet numen. item ad
20 argumentum vocat <793> patrias remeabo inglorius urbes:
quod etiam de hoste procedit, nam superare feminam nullam constat
esse virtutem: aut quia nec gloriari poterat, si Camillam earundem
partium occidisset, ut, quod supra dictum est, videatur eam invidia
peremisse, quod viris praeripiat gloriam et sola nobiliter pugnet Camilla.

25 763. TACITVS hoc est latens.

767. CIRCIVITVM proprie: nam circumire insidiantum est: unde
est nec gregibus nocturnus obambulat. CERTAM HASTAM

1 RIMATVR inquiri] cf. Non. p. 382, 5 M. | 2 EXIT evitat] cf. Non. p. 296,
17 sqq. M. | 27 nec gregibus] georg. III 538

1 ad RIMATVR s. v. inquiri T | inquiritur F, ut omittens | frimanti F | 2 et
uitat R | ut om. F | in quinto R in v. ASM, om. HF | 4 comparatio] (II
XII 200) ἔρασι γὰρ ἔπει ἐπείθε ... πρὸς ἀνέμοισι add. D | s. v. 751 homericæ
comparatio. potest et alte volans et alte raptum et alte fert accipi T | 5 alto
volens F | an] nam G | 6 describit G | 9 lidi R | ut] et AS | o Maeoniae]
amoeonii AS meoniae R amaeoniae H at maeoniae M maeoniae F | 11 ARR
... Pelasga post virtutem hab. Serviani libri, om. F | ad v. 760 is interpres
qui Turonianis notis utebatur in Turonensi haec adscripsit Prior erat arte id
est dolo et fraude, non fortitudine aut agilitate. | 12 HASC H | 14 det] et AS
(corr. a) | 15 nam quod et in camillam F | ipsa] ea ASF | 16 Donatus dicit
... invocet numen hab. T | 18 posset AS | 19 homo alterius loci om. AS |
21 non procedit R | procedit nam] procedit. inglorius autem ideo quia F |
22 earunden] earundem G | 24 pugnae F, corr. David | 25 ad TACITVS s. v. la-
tens T | 26 CIRCIVITVM] insidiantium F | 27 nocturnis F

inevitabilem: unde est e contra <II 224> et incertam excussit cervice securim, id est infirmam, evitabilem.

768. SACER CYBELO nam montem pro numine, quod in eo colitur, posuit. et bona occasio ad mortem Camillae, ut sacerdotem maioris numinis conetur occidere: per quod quasi exactoratur Dia-nae favor, interveniente maioris numinis iracundia. OLIMQVE SACERDOS aut quia vetus sacerdos: aut cuius etiam maiores sacerdotes fuissent, quibus apud veteres in sacra quoque succedebatur.

769. LONGE FVLGEBAT vel 'longe fulgebat', vel 'longe insignis'.

770. QVEM PELLIS AENIS IN PLVMAM SQVAMIS AVRO CONSERTA 10 TEGBAT catafractum eum fuisse significat. catafracti autem equites dicuntur, qui et ipsi ferro muniti sunt, et equos similiter munitos habent: de quibus Sallustius equis paria operimenta erant, †quae linteo ferreis laminis in modum plumae adnexuerant, nunc autem pro linteo 'pellem' posuit, et 'aeneas squamas' 15 aereas laminas intellegimus. 'in plumam' vero est in similitudinem plumae, ut <VI 42> excisum Euboicae latus ingens rupis in antrum, id est in antri similitudinem. sane sciendum quod ipsos equites catafractos dicimus: Sallustius et sequebantur equites catafracti. IN PLVMAM *pluma est in armatura ubi lamina in 20 laminam se indit*.

772. PEREGRINA FERRVGINE ut Hibera, id est Hispana: nam ipse hoc alibi exposuit <IX 579> et ferrugine clarus Hibera. quidam purpuram accipiunt, quod eius prima tinctura ferrugineo colore sit.

773. SPICVLA TORQVEBAT LYCIO GORTYNIA CORNV Cretenses 25

11 catafractum e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 268 et XI 543 || 13 Sallustius] hist. IV 59 D., 17 Kr. || 19 Sallustius] hist. IV 58 D., 16 Kr. || 23 quidam . . . sit] cf. Isid. or. XIX 28, 6

1 e contrario F || et] ut R || 3 CYBELA H || nam] nunc F || eo] caelo H || 5 numinis] iracundia add. AS || 6 favor vulgo: fauore ASRM fauore H fa-bore F || iracundia om. AS || 7 aut . . . succedebatur hab. T || quia om. T || etiam om. T || 8 quoque in sacris T || succedebantur F || 9 vel . . . insignis hab. T || longe id est ualde insignis T || 11 autem om. R || 12 ipsi om. RH || uniti AS (corr. as) || 13 equi RH || paria] simila A similia Sa patria R || 14 quae] q: R || linteo ASMF lina R linco H lintea vulgo || lamineis A (la-minis a). fortasse namque linteo ferreas laminas in modum plumae adnexue-rant. Kritzius vulgatam scripturam ita defendit, ut Sallustium insolenter 'ope-rimenta adnectere laminis' pro 'operimentis adnectere laminas' posuisse diceret; Dietschius 'ferreis laminis i. m. p.' ablativum, quem qualitatibus vocant grammat-ici, esse, lintea autem ipsis equis adnexa dici sibi persuasit. || adnexuerant] pluma . . . scindit add. F, quae a Servianis separavi || 15 pelle F || aenis F || 16 est om. F || 17 euboicis AS || 19 et om. AS || sequebatur H || equites vulgo: equi libri, nisi quod aequi AS. fort. equi catafractos || 20 lamina Daniel: lamina F || 21 se indit Daniel: scindit F || 22 ad PEREGRINA F. s. v. hispana pur-pura T || ispania F || ipso F || 24 purpuram Masvicius: purpura F. possit et 'ferrugine' purpura || tuntura F, corr. Daniel

sagittas Lycio arcu dirigebat: quod etiam, ut supra diximus, ad ornatum poni consuevit.

774. *VATI hic vatem, supra <768> sacerdotem, ut de Heleno utrumque.*

775. CASSIDA pro 'cassis': nam accusativum posuit pro nomi-
5 nativo.

777. PICTVS ACV TVNICAS ET BARBARA TEGMINA CRVRVM 'pictus tunicas, pictus crurum barbara tegmina', id est habebat vestem phrygionis arte perfectam. sane armorum longa descriptio illuc spectat, ut in eorum cupiditatem merito Camilla videatur esse succensa.

10 782. FEMINEO inpatienti, inrationabili, ut <VII 345> femineae ardentem iraeque curaeque coquebant.

785. SVMME DEVM ex affectu colentis dicitur: nam Iuppiter summus est. SANCTI CVSTOS SORACTIS APOLLO Soractis mons est Hirpinorum in Flaminia conlocatus. in hoc autem monte cum ali-
15 quando Diti patri sacrum persolveretur — nam *diis* manibus consecratus est — subito venientes lupi exta *de igni* rapuerunt. quos cum diu *pastores* sequerentur, delati sunt ad quandam speluncam, halitum ex se pestiferum emittentem, adeo ut iuxta stantes necaret: *et* exinde est orta pestilentia, quia fuerant lupos secuti. de qua responsum
20 est, posse eam sedari, si lupos imitarentur, id est raptio viverent. quod postquam factum est, dicti sunt ipsi populi Hirpi Sorani: nam lupi Sabinorum lingua vocantur hirpi. Sorani vero a Dite: nam Ditis pater Soranus vocatur: quasi lupi Ditis patris. unde memor rei Vergilius Arruntem paulo post comparat lupo, quasi Hirpinum
25 Soranum.

786. PINEVS ARDOR ignis *περίφρασις*. ACERVO pyra, coacervatione lignorum.

787. FRETI PIETATE iste quidem hoc dicit; sed Varro, ubique expugnator religionis, ait, cum quoddam medicamentum describeret,
30 ut solent Hirpini, qui ambulaturi per ignes, medicamento plantas tingunt.

3 hic . . . sacerdotem] cf. Isid. or. VII 12, 15 et diff. verb. 451

1 dirigebant *RH* || ut etiam *HM* || 3 ad *VATI* s. v. sacerdoti *T* || 7 frigida *a* || 8 spectatur *HF* || 9 cupiditate *RF* captiuitatem *H* || Camilla *om. F* || ad *CAECA* (v. 781) quia nesciebat quid ei accideret *T* || 10 ut *om. F* || ad *CVM TANDEM* (v. 783) cum labore, ad *TEMPORE* c. s. v. oportunitate nacta *T* || 12 *schol. ad SVMME* d. *om. F* || uolentis *AS* (*corr. a*) || 13 est *om. AS* (*add. a*) || soracte *AS* || 14 hyrpinorum *ASRH* arpinorum *F* || 17 alitum *ARH* || 18 etinde *R* || 19 fuerunt *AS* || 20 uiuere *F* || 21 hyrpisarani *AS* hyrpi sorani *RM* hirpini sorani *F* || 22 hirpi uocantur *H* hirpi uocantur *MF* || sarani *AS* || 23 saranus *AS* || 24 rei || et *AS* || uergilius *F* || hyrpinum *ASRM* || 25 saranum *A* sarranum *S* || 29 cum] eum *AS* || describere *AS* describeretur *H* || 30 ut] et ut *F*, *inde* eo uti *Salmasius Plin. exercit. p. 60* || hyrpini *ASRH* Hirpi *Varronis esse con. Salmasius* || ignem *F* || medicantentes *H*

788. MVLTA PRVNA in pruna. 'pruna' autem quamdiu ardet dicitur: Horatius praetextam et latum clavum prunaeque battillum: cum autem extincta fuerit, carbo nominatur: Terentius tam excocctam atque atram reddam, quam carbo est: nam 'pruna' a perurendo dicta est. 5

790. EXVVIAS PVLSAEVE TROPAEVM exuvias occisae, pulsae tropaeum. et proprie: nam, ut supra <X 775> diximus, de occisis hostibus triumphabant, de pulsis figebant tropaea.

795. PARTEM MENTE DEDIT PARTEM VOLVCRES DISPERSIT IN AVRAS bona moderatio Apollinis inter sacerdotis preces et voluntatem sororis.

801. NIHIL NON. NEQVE AVRAS NEC SONITVS MEMOR haec est antiqua lectio; namque apud maiores trahebatur interdum a Graeco genitivus singularis. hinc est et 'paterfamilias' et 'materfamilias', quae duo tantum nomina remanserunt: nam nec 'huius auras' dicimus, nec 'huius custodias' secundum Sallustium, qui ait castella custodias thesaurorum pro 'custodiae': ita enim etiam Asper intellegit, licet alii 'custodias' accusativum velint. sane 'paterfamilias' et 'materfamilias' quando dicimus, 'familias' indeclinabile est. si autem 'pater familiae' dicere voluerimus, iam non erit nomen, sed locutio, et 'familiae' erit dativus; nam 'pater mihi est' dicimus: Terentius natura tu illi pater es, consiliis ego. multi tamen volunt in numero plurali nomen utrumque declinari, ut dicamus 'hi patres familiae, horum patrum familiarum'.

803. PAPILLAM EXERTAM nudam. sane 'mamilla' est omnis eminentia uberis, 'papilla' vero breve illud, unde lac trahitur.

805. DOMINAM reginam, ut <VI 397> hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

1 pruna . . . dicta est] exscr. Isid. or. XIX 6, 7 || 2 Horatius] sat. I 5, 36 || 3 Terentius] Adelph. V 3, 63 || 16 secundum Sallustium] hist. III 35 D., 42 Kr. cf. Charis. p. 107, 9 sqq. K. || 21 Terentius] Adelph. I 2, 46 || 25 mamilla . . . trahitur] exscr. Isid. or. XI 1, 75. cf. diff. verb. 372

1 inter pruna AS inter prunam M, et carbonem hoc interest addens || 2 praetexta HF || et om. H || uatillum ASR batillum HMF || 3 tam] quam H nam F || 4 exactam F || atque] tam ASR || ad DEDECVS (v. 789) quod femina persequeretur uiros T || 6 exuvias . . . tropaeum om. AS || 7 et proprie] et improprie R, om. F || de om. HM || 8 de pulsus] defeesis H (sed alterum e man. rec. in ras.) defugatis Guelferb. I || 11 sororis] est autem homeri orante patroclo achille (Il. XVI 249) ὧς ἔφατ' ἐνχόμενος . . . μάχης ἔξ ἀπονέεσθαι add D || 12 nihil non post patrum familiarum (lin. 24) hab. F || 13 est om. F || antiqua] vera R || nam AS || 17 custodiae F || 18 pro custodia H || 19 quando . . . familias om. AS || 20 dicimus iam F || eloquutio AS elocutio MF || 22 tui F || 23 dicas R || 26 brene] unde H, om. M || 27 ad TREPIDAE s. v. festinae aut metuentes T || reginam] ruentem M || domini F

808. VIRGINIS AVDET sic fuerat consternatus, ut etiam vulneratam timeret.

811. OCCISO PASTORE LVPVS bene pastori reginam comparat nam reges ipsi pastores vocantur: Homerus ποιμένα λαῶν.

5 812. CAVDAM PAVITANTEM quae timorem indicat: pro 'ipse pavitans'.

814. TVRBDVS modo timidus, supra terribilis, ut <742> Venulo adversum se turbidus infert.

817. MVCRO hinc apparet mucronem esse cuiuslibet teli acumen.

10 818. FRIGIDA LETO alii 'telo' legunt et intellegunt 'vulnere', et quidam LABVNTVR LETO non 'leto frigida', sed 'leto labuntur'. alii 'frigida leto' accipiunt, quia sequitur post 'captum leto posuit caput'. non nulli 'frigida lumina' tradunt, scilicet igni caloris extincto, ut e contrario <II 405> ad caelum tendens ardentia lumina.

15 822. PARTIRI CVRAS subaudis 'consueverat'. HAEC ITA FATVR unum abundat: nam supra ait 'adloquitur'.

823. POTVI absolute, vel pugnare vel vivere: *necessaria enim eclipsis in defectione, quae ex arte non semel posita est.*

826. SVCCEDAT PVGNAE animus bellatricis ostenditur, quae non 20 se dolet lucem, sed bella deserere, *in tantum, ut nihil aliud † moriens, quam de re publica tuenda, et bellum mandaret, et solum putaret idoneum Turnum qui in eius vicem succederet.*

828. NON SPONTE FLVENS non ut supra <499> portisque ab equo regina sub ipsis desiluit, quam tota cohors imitata 25 relictis ad terram defluxit equis.

829. PAVLATIM EXSOLVIT SE CORPORE sic in quarto <703> teque isto corpore solvo.

830. ET CAPTVM LETO POSVIT CAPVT cum dicit 'caput' ostendit operam consecratam, usque dum solvatur caput hominis, id est liberetur;

4 Homerus] II. I 263 || 9 hinc apparet . . . acumen] exser. Isid. or. XVIII 6, 2; diff. verb. 198

8 instat RHM || 10 alii te leguntur H || 11 ad LOETO s. v. loeto labuntur non leto frigida, s. v. 819 non nulli . . . ardentia lumina T || frigido F, correxi || 13 scilicet om. T || extincto igne caloris T || ignis calore Daniel || e contra T || 15 schol. ad PARTIRI c. om. F || consueverat AS || 17 vel ante pugnare om. F || ad POTVI s. v. scilicet uel uiuere uel pugnare. et est necessaria ellipsis quia interrompebatur uox morientis T || 20 sed] sub F || s. v. 825 in tantum animus bellatricis ostenditur ut nihil aliud quam de re publica tuenda moriens et bellum mandaret et solum idoneum putaret turnum qui in eius locum succederet T || moriens] fortasse moliens aut nihil aliud cogitans q. d. r. p. t., moriens et e. g. s. || 21 putarent F || 22 qui om. F || succiderit F || 23 non] sua sponte add. M || 24 dissiluit RF || 26 schol. ad v. 829 om. HM || 28 ad EXSOLVIT s. v. liberat T || opera consecrationis qui dum F operam consecrari (consecratam ego) usque dum Daniel

quod facilius potest morte contingere, sicut supra <591> dictum est.

ARMA RELINQVENS alii 'arma relinquunt' legunt. Probus hypallagen vult esse vel contrarium, ut ipsa relinquat. alii 'arma relinquunt' cum laude dictum accipiunt, id est illa decidebant e manibus Camillae exanimis.

5

831. VITAQVE CVM GEMITV FVGIT INDIGNATA SVB VMBRAS servat hoc ubique, ut iuvenum animas a corporibus dicat cum dolore discedere, quod adhuc esse superstites poterant: quod etiam de Turno dicturus est.

832. CLAMOR Troianorum scilicet, qui exultabant, et quorum 10 animi aucti sunt Camilla moriente.

833. CRVDESCIT crudelior fit caede multorum.

834. OMNIS COPIA pro 'totus exercitus', ut <II 564> et quae sit me circum copia, lustrum.

836. AT TRIVIAE CVSTOS vel ministra, vel observatrix. potest et 15 pro comite accipi: vel 'custos' mandatorum Triviae, ne inulta Camilla moriatur.

839. MVLCATAM affectam: 'mulcari' enim proprie verberibus dicimus.

842. CONATA LACESSERE TEVCROS propter illud <305> bellum inportunum cives cum gente deorum. HEV autem doloris 20 exclamatio est. CRVDELE LVISTI SVPLICIVM iuris verbo usus est. 'luere' enim debere dicitur qui pecuniam solvit: quod hic usurpatum est in capitis poenam. quidam huius loci longam expositionem tradunt: Volscos a Volscatibus Hylinis originem ducere, † exclytas autem, inter quos Amazones sunt, regionem Illyricam incolere. luisse ergo supplicium Camil- 25 lam dicunt, quae adversum Troianos arma tulerit, quibus maiores eius auxilium constat tulisse, id est Penthesileam.

15 vel ministra e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 6, 15 et V 22, 2

2 ad v. 830 alii arma relinquunt legunt. probus hypallagen vult esse ut ipsa relinquat. alii cum laude dictum accipiunt id est illa decidebant e manibus cum illa iam esset exanimis T || 3 esse om. F || relinquunt F || cum . . . id est] laudant dictum est F || 4 cumille F || exanimi F, corr. Masvicius || 6 servat hoc ubique] ferunt hoc alii quae F || 8 potuerunt F || 9 dicturus est] idem cicero in catone maiore (XX 72) 'iam omnis conglutinatio recens aegre, inueterata facillime dinellitur'. et est homeri (Il. XVl 856) add. D || 11 aucti Daniel: uicti F || 12 multorum] nam crudus et crudelis a cruore dicitur add. D || 14 lustrum F || 15 s. v. 836 ministra uel obseruans (sic) . . . moriatur camilla (sic) T || obseruatris F || ad MVLATAM s. v. adfectam T || MVLATAM debilitatam Fabricius M. debilitatam damnatam Stephanus || nerberimus F || 20 ad HEV NIMIVM s. v. doloris exclamatio est hoc loco heu T || ad LVISTI in marg. soluisti et iuris uerbo usus est . . . ut pentesilea T || 22 debere om. T || 23 huius . . . expositionem om. T || nulcos FT || 24 a nulcatibus ylinis F ab illiriis T cf. Hauptius op. III p. 331, qui Hylleis pro Hylinis proposuit. || exclytas F ex-cithis T || sunt amazones T || amagones F || 25 religionem F || illiricum F yllirioū T || 26 dicunt om. F || 27 pontesilea F, corr. Masvicius

843. DESERTAE IN DVMIS 'in silvis coluisse', aut 'in dumis desertae', id est soli et sine nobis. COLVISSE DIANAM PROFVIT non deam incusat, sed fatorum necessitatem, contra quae nec numinis opitulatur auxilium.

5 846. SINE NOMINE sine gloria, sine fama, quod fortiter fecit: vel quia dea vindicat.

847. AVT FAMAM PATIERIS INVLTAE id est nec inuindicatae ignominiam sustinebis: quod etiam Dido dolet, dicens <IV 659> moriemur inultae, sed moriamur ait.

10 849. MONTE SVB ALTO ut <VI 234> monte sub aereo. apud maiores nobiles aut sub montibus *altis*, aut in *ipsis* montibus sepeliebantur; unde natum est ut super cadavera aut pyramides fierent, aut ingentes collocarentur columnae.

850. REGIS DERCENNI quidam †*destercenii*, rege Aboriginum, hoc no-
15 *men fictum putant.* BVSTVM hoc loco sepulchrum.

854. VANA TVMENTEM plenum *falsae gloriae*, quam Graeci *κενοδοξίαν* dicunt. 'vana' autem 'tumentem', ut <VIII 489> *infanda furentem.*

855. CVR INQVIT DIVERSVS ABIS non quasi audienti dicat, ut <IX
20 638> *macte nova virtute, puer.* 'diversus' autem a pugna *diversus*: vel 'diversus', quod fugit quam occidit.

856. DIGNA CAMILLAE PRAEMIA pro poena: sic in secundo <537> persolvant grates dignas et praemia reddant debita, item alibi <X 881> et haec tibi porto dona prius.

25 857. TVNE ETIAM TELIS MORIERE DIANAE cum ingenti amaritudine dictum est: nam ei etiam genus invidet mortis. quod autem ait 'tune etiam' ad Niobes numerosam pertinet subolem.

1 ad DESERTAE s. v. id est soli sine nobis T || in dumis desertae ego: dubiis deserti F dumis deserti Daniel || 3 conteque F || 5 sine fama om. HM || sine gloria . . . vindicabit (sic) hab. T || 6 vel quia fortiter fecit T || 7 nec inuindicatae sustinebis iniuriam AS || 9 multae I' || 11 in montibus] in domibus M || 12 supra A || paranides AS (piramides s) || 13 columnae] lucanus (VIII 695) 'et regum cineres exstructo monte quiescant, cum ptolemaeorum manes seriemque pudendam pyramides claudant' add. D || 14 ad v. 850 quidam aboriginum regis nomen fictum putant hoc loco T || DETENNII G || derīceni G de Stercenii Daniel de Sterce Masvicius, fortasse ex August. de civit. dei XVIII 15. mihi ipsum Dercennii nomen restituendum esse videtur, ut is interpret cuius scholium 'quidam putant' formula Servianis adiunctum est haec fere scripserit DERCENNI regis Aboriginum. hoc nomen fictum est. || rege F regem Daniel || oboriginem F (ob ori evanuerunt in G) || 15 ad BVSTVM s. v. modo sepulchrum T || 16 κενοδοξίαν Daniel: κενοδοξία Serviani libri (nisi quod κενοδοξία H), om. F || 17 ad VANA s. v. nomen pro adverbio T, ad v. 854 in marg. ΚΕΝΟΔΟΞΙΑ inanis gloria T || 19 HABES F || 20 ad DIVERSVS A. H. D. G. S. V. vel diversus a pugna vel diversus quia fugit quam occiderat T || diner F || 22 PRAEMIA om. AF || pro poena non edidit Daniel || 24 alibi] in decimo F || 27 Niobes Stephanus: iouis ASRM iuues H nobis F || sobolem ASRH

858. VOLVCREM SAGITTAM proprie: quia sagittis pennae adglutinantur. THREISSA propter Amazonas. et hanc Vergilius non ita finxit, ut Tarpeiam et ceteras, sed proprio nomine videtur induxisse: Graeci enim tradunt ἀμαλλοφόρους ex Hyperboreis, qui et ipsi sunt Thraces, ad Latonam venisse: hanc et Hecaergon Apollinem et Dianam educasse, 5 ut etiam ex cognominibus deorum, cum illa Opis et hic Hecaergos appellatur, agnoscitur: quod supra <532> plenius dictum est.

859. CORNVQVE INFENSA TETENDIT 'cornu' accusativus singularis est, ac si diceret 'arcumque infensa tetendit': nam horum duobiorum nominum casus ex similibus vel synonymis conprobantur. 10

860. COIRENT INTER SE CAPITA Homericæ est ista descriptio.

861. MANIBVS AEQVIS pro aequaliter, vel aequantibus. et licitum poetæ, nomen pro adverbis aut participiis ponere.

863. TELI STRIDOREM Homerus ἔκλαγγεν δ' ἄρ' οἰστός.

864. AVDIIT VNA ARRVNS HAESITQVE IN CORPORE FERRVM celeritas iaculantis exprimitur: sic Statius cum iam percussum dixisset extinctum, ait needum certi tacet arcus Amyntae. multi nolunt in medio distingui propter exprimendam celeritatem. 15

866. OBLITI non nulli Vergilium secundum vetustatem hoc verbo usum tradunt, ut 'obliti' ἀμελήσαντες, hoc est neglegentes et contemnen- 20 tes, putent: viderant enim peremptum, sed neglexerunt, ergo scientes liquerunt, ut <V 174> oblitus decorisque sui et <V 703> oblitus fatorum. alii 'obliti' ubi reliquerant nescientes: et est sensus 'obliti illum'. IGNOTO CAMPORVM IN PVLVERE LINQVNT bene Arruns,

1 proprie . . . adglutinantur] cf. Isid. diff. verb. 47 || 14 Homerus] Il. I 46 || 16 Statius] Theb. VIII 440

1 ad v. 858 propter amazones dicit. et hoc virgilius nomen non ita finxit ut tarpeiam et citheram sed proprio nomine videtur induxisse. graeci enim tradunt ex hyperboreis qui et ipsi sunt thraces latonam venisse et hanc cum latona educasse. et volucrem sagittam proprie dixit quia . . . agglutinantur T || pinnae F || 2 amazonias F || uergilius F || 3 terpeiam F || graecae eum tradunt F || 4 ἀμαλλοφόρους ego (cf. Welcker Goetterl. II p. 350): amilloforos F anulloforos Daniel ouloforos Salmasius ad inscript. Herodis Attici p. 19 Opin et Hecaergon οὔλοφόρους Masvicius || hyperuoreis F || Thraces] trudi F Threci Salmasius || 5 ad Latonam ego: et latitonam F in Latitonam Daniel in insulam Delum Salmasius || hanc et Hecaergon Apollinem et Dianam Salmasius: hanc et aegon hoc est dianam F hunc Hecaergon Commelinus || 6 cum Salmasius: et cum F || Hecaergos Salmasius: et aergos F || 11 descriptio] pandaro foedera iussu palladis confundente (Il. IV 122) ἔλαε δ' ὁμοῦ . . . τόξω δὲ σίδηρον add. D || 12 ad AEQVIS s. v. aut aequaliter aut aequantibus T || 14 ἐκλαγγεν δ' ἄρ' οἰστοί Homerus || οἰστοί] ἀπ' ὤμων et (Il. IV 125) λίγξε βιός, νευρή δὲ μέγ' ἴαχεν add. D || 15 FERRVM] T. A. VLVNVS H || 17 amindae R aminde H amyndae M || 19 ad v. 866 quidam obliti intellegunt id est scientes reliquerunt viderant enim eum sed neglexerant. alii intellegunt ubi reliquerant nescientes T || 20 ἀμελήσαντες F ἀμελεῦσαντες G || contempnentes F || 21 viderat F || scientes G || 22 decoresque F

qui quasi sacrilegus peremptus est, faciente numinis iracundia est relictus, ut nec sepulturam posset mereri.

868. LEVIS ALA levis armatura scilicet.

869. TVRBATI FVGIVNT RVTVLI hoc ad Camillae pertinet laudem, qua amissa turbati fuerunt Rutuli, et inmutantur fata bellorum.

ACER ATINAS licet acer, fugit tamen.

870. DESOLATIQVE MANIPLI deserti signiferi: quod est nimii discriminis; namque hoc ubique dux praecipit, ut frequentes circa se sint milites, sicut in Sallustio legimus. manipuli autem dicti sunt signiferi, quia sub Romulo pauper adhuc Romanus exercitus hastis faeni manipulos inligabant, et hos pro signis gerebant; unde hoc nomen remansit.

872. LETVMQVE FERENTIS pro 'inferentis'.

874. LAXOS ARCVS non intentos, sed iam solutos.

877. PVLVIS hic corripuit, alibi produxit <I 478> versa pulvis inscribitur hasta.

878. FEMINEVM CLAMOREM inpatientem: nam iam dixerat 'matres', per quod muliebrem clamorem poteramus accipere.

879. QVI CVRSV PORTAS †potanda elocutio, quia consequatur 'hos'. sed intellegendum 'eos qui'.

880. INIMICA pro 'hostilis'.

881. MISERAM MORTEM quia sequitur 'limine in ipso'.

882. MOENIBVS IN PATRIIS scilicet ubi se iam tutos esse credebant.

883. PARS CLAUDERE PORTAS pars eorum qui cursu irrupere portas.

884. APERIRE VIAM id est dare aditum. et bono locutus est ambitu; nam cum portis via et aperitur et clauditur.

885. ORITVRQVE MISERRIMA CAEDES quoniam defensores moenium dum hostes petunt, suos feriebant: sic in secundo <411>, ubi intulit armorum facie et Graiarum errore iubarum.

886. DEFENDENTVM ideo 'defendentum' et 'ruentum', quia ad

9 manipuli . . . remansit] cf. Don. ad Ter. Eun. IV 7, 6 et Isid. or. XVIII 3, 5

1 facientis *F* || 2 possit *ASF* || 3 ad LEVIS A. s. v. id est leuis armatura *T* || arma matura *F* || 5 mutantur *M* mittanter *F* || 6 ATINVS *AS* A. *M*, om. *H* || licet acer *ASRF*: armis scilicet *H* armis scilicet acer *M* || 7 est om. *F* || nimis *F* || 8 praecipit *HF* || frequenter *F* || 9 se] om. *HM* signa *Daniel* || sunt *AS* || 10 hastas faeni manipulis *F* || 11 inligabat *F* || generabant *F* || 12 remansit] ovidius in fastis (III 115) 'illa quidem foeno . . . nomina miles habet' add. *D* || 13 inferentis hab. *T* || 14 schol. ad v. 874 om. *F* || 15 atibi *F* || 19 CVRSVM *F* || potanda *F* portanda *Daniel*, quod quid sibi velit non intellego. fortasse rotunda. cf. Fortunat. art. rhet. III 10 p. 127, 10 *H*. || quia *Masvicius*: qui *F* || 20 sed] malim et || 21 ad INIMICA s. v. hostilis *T* || 23 iam se *F* || 24 ad PARS C. P. s. v. id est illorum qui cursu irruerunt portas petentes *T* || 26 cum om. *AS* || et ante aperitur om. *F* || 27 ad ORITVRQVE M. C. S. V. quoniam . . . suos feriunt (sic) *T* || 28 petunt *T*: pati ut *F* || 29 graiorum *MF* (corr. m)

masculinum retulit, et 'hi defendentes' facit, quod et de feminino dicimus: si autem de neutro loquamur, 'defendentium' dicamus necesse est, quia 'haec defendentia' facit et, ut supra <590> dixi, genitivus pluralis a nominativo plurali minor esse non debet. quod si forte minorem eum aliquando invenerimus, metri necessitate fit, et 5 incipit iam pathos esse, non declinatio. *non nulli ergo in his nominibus genitivum corruptum pro integro accipiunt.*

887. LACRIMANTVM quidam 'lacrimantium' genitivum corruptum pro integro accipiunt, quia facit 'lacrimantium'.

888. PRAECIPITES FOSSAS in quas quid potest praecipitari. 10

889. CAECA inrationabilis, quae in clusas portas more arietis ruebat, id est bellici machinamenti.

891. SVMMO CERTAMINE in extremo discrimine, ut supra <476> vocat labor ultimus omnes.

892. MONSTRAT AMOR VERVS qui apparet in adversis. VIDERE CA- 15
MILLAM scilicet quae pro aliena patria cecidisse videbatur. sane 'ut videre' non relatam ex pugna, sed ut exemplum virtutis eius viderunt, et quidam 'ut videre' quasi quemadmodum videre; 'ut' enim coniunctio modo, non adverbium temporis est. aut 'ut videre' quemadmodum illam dimicare (viderunt; non enim eam) viderant quando interiit. 20

893. TREPIDAE licet trepidae, tamen oblitae sexus tela iaculantur.

895. PRAECIPITES aut festinae, aut in mortem ruentes. PRIMA-
EAEQVE MORI PRO MOENIBVS AVDENT nimii doloris est, ut <IX 492>
me primam absumite ferro. 25

896. SAEVISSIMVS IMPLET NVNTIVS ut etiam supra <VI 456>
diximus, 'nuntius' est qui nuntiat, 'nuntium' quod nuntiat, secundum quod nunc nec de femina, nec de re quae nuntiat, procedit 'nuntius': unde multi volunt alium nuntium intellegi, Accam vero postea venisse. sed melius est, ut 'nuntius' de Acca dictum intel- 30

27 nuntius est e. q. s.] cf. Isid. or. X. 189

1 de om. ASH || 3 dixi ASR: ait H diximus MF || 4 a om. R || 5 necessitas facit RM necessitas fit H || 6 iam] etiam HM || pathos] emfatos R || in his . . . pro integro om. G || nominibus F || 8 quidam a lacrimantium F || 9 quia facit lacrimantium post accipiunt (lin. 7) hab. F || 10 fossas] declives add. D || quis ASM || possit A || 15 scholia ad v. 892 hab. T || 16 videbatur T: videatur F videtur Daniel || sane om. T || videret F viderunt T || 17 non relatam] scilicet add. T || 18 et quidam . . . quando interiit] ut autem coniunctio hic est non adverbium temporis. siue ut viderunt quemadmodum illa dimicavit. non enim eam primo viderunt quando interiit T || quemadmodum] ut add. F || enim scripsi: eum F cum Daniel || 19 adverbium] modo add. F || 20 viderunt . . . eam addidi || 28 nec de ante femina] potest AS, nec om. R de om. H || 29 aliquid F || 30 postea] pro ea F || venisset F || est om. ASR || ut om. F

legamus. novimus enim poni aliqua in subauditione quae ex aperto dicere non debemus, ut <VII 498> nec dextrae erranti deus affuit, cum necesse sit ut aut Iunonem, aut Allecto intellegamus: item Sallustius prima quae forte venientes exciperet, cum de
5 insidiis loqueretur, quas numeri tantum pluralis esse plus quam manifestum est.

897. *TVMVLTVM perite 'tumultum'; ita enim dicitur bellum, quod differri non potest.*

898. *DELETAS VVLSORVM ACIES falsum est, tantum enim fu-
10 gerant; sed vim exprimit nuntii, cuius mos est plus quam habet veritas nuntiare.*

899. *INGRVERE impetum facere, ut <XII 628> ingruit Aeneas armis.*

901. *ILLE FVRENS ET SAEVA IOVIS SIC NVMINA POSCVNT du-
15 plici ratione eum insidias reliquisse commemorat, dolore nimio et numinum voluntate; quod utrumque id egit, ne capi posset Aeneas. 'saeva' autem 'Iovis numina' per parenthesis dictum est. SAEVA IOVIS SIC NVMINA POSCVNT Homerus Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή.*

902. *OBSESSOS COLLES quos ipse obsederat, ne ad urbem transitum
20 haberet Aeneas.*

904. *APERTOS paulo ante praecedens tempus a Turno relictos, id est vacantes insidiis.*

906. *AMBO AD MYROS ut tueretur et repugnaret Turnus, ut ob-
sideret Aeneas.*

25 908. *FVMANTES PVLVERE CAMPOS veluti fumantes caligine pul-
veris: ita enim nebulam excitat pulvis, ut fumus.*

910. *SAEVVM fortem, ut <I 99> saevus ubi Aeacidiae telo
iacet Hector, item <XII 107> nec minus interea maternis
saevus in armis. an iratum? ut <I 458> et saevum ambobus
30 Achillem.*

4 Sallustius] hist. II 15 D.; 22 Kr. || 18 Homerus] Il. I 5

2 ne *HF* || dextra errantis *F* || 3 affuit *RM* || ut om. *F* || 4 primaq; *ASRHM* primoq; *F* prima qui *exemplaria impressa pleraque*, prima quae *ego* || forte] fonte forte *F* sonte forte *Daniel* fronte *Masvicius* || exciperent *RH* || 7 ad *TVMVLTVM* in marg. bene dicit tumultum quia ita uocatur bellum quod differri non potest *T* || 8 differri *F* || 9 fugerunt *ASF* || 13 armis] om. *F*, Italis *Vergilius* || 16 numinum] nimium *F* || quod] quae *F* || id *RHF*: ideo *ASM* || possit *AS* || 17 nomina *F* || parenthesis *F* || *SAEVA . . . βουλή* post vacantes insidiis hab. *Serviani libri praeter Hamburgensem qui schol. ad v. 904 et 906 omittit* || 18 *Διὸς . . . βουλή*] ho. aciete *F* || 19 ad *OBSESSOS* c. s. v. quos ipse obsederat ne transitum haberet ad urbem aeneas *T* || 21 relictus *F* || 22 uacantis *F* || 26 fumus est *F*, est del. *Masvicius*. *possis et ut fumus esse videatur* || 29 armis] fugit add. *RH* surgit add. *M*. *utrumque ortum ex GVRGITE (v. 913)* || ad *SAEVVM* s. v. fortem siue iratum *T* || saevus ambobus *F* (ambobus *G*)

912. *INEANT PVGNAS pro 'inissent' et 'temptassent'.*

913. *GVRGITE HIBERO oceano occiduo, id ist Hispano. Hispaniam autem Hiberiam ab Hiberno flumine constat esse nominatam.*

914. *TINGVAT EQVOS quidam 'tinguat' humiliter dictum accipiunt.*

915. *CONSIDVNT CASTRIS hoc est in sua quisque castra digressi. 5 ergo aut castra posuerunt: aut ad morem castrorum fecerunt. MOENIA VALLANT hinc probatur quia et qui tuentur, et qui obsident vallare dicuntur.*

2 Hispaniam . . . nominatam] cf. Isid. or. XIV 4, 28

1 *ad* INEANT s. v. inissent, *ad* TEMPTENT s. v. pro temptassent T || 2 hispanio F || paniam H || 4 *ad* TINGVAT s. v. pro tingeret T || 6 aut castra . . . fecerunt hab. T || ad] in T || uioem F' || fecerunt om. F. fort. consederunt || EXPLICIT LIBER VNDECIMVS INCIPIT LIBER DVODECIMVS A M EXPLICIT DE LIBRO VNDECIMO K

SERVII GRAMMATICI
IN VERGILII AENEIDOS LIBRVM DVODECIMVM
COMMENTARIVS.

1. TVRNVS VT INFRACTOS postquam Turnus bello defecisse videt Latinos, antea semper infractos: namque ita maior est sensus, quam si 'infractos' valde fractos acceperis.

2. SVA NVNC PROMISSA REPOSCI quia dixerat <XI 438> ibo
5 animis contra, vel magnum praestet Achillem. 'nunc' autem pro 'tunc'.

3. SE SIGNARI OCVLIS propter illud quod post dicturus est <656> in te ora Latini, in te oculos referunt. modo autem ('signari') significari est, ut quod esset silentio ambiguum oculis confirmaretur,
10 sine dubio eorum a quibus coactus promiserat. VLTRO aut 'insuper', aut 'antequam aliquis exposcat'. et bene ducis dignitatem servavit, ut non ideo faceret, quia quidam reposcebant, sed sua sponte accenderetur in proelium.

5. SAUCIVS ILLE καὶ ἑξοχήν 'ille leo', id est princeps ferarum:
15 vel certe veteri more ad magnitudinem pertinet, ut <X 707> ac velut ille canum morsu; interdum nobilitatem significat, ut <I 3> multum ille et terris iactatus; aut similem designat: Lucilius velut ollim auceps ille facit cum inproviso insidiisque: quamvis quidam 'ille' pro se superfluum hoc loco pronomen tradunt. 'saucius'

17 Lucilius] ex libr. inc. v. 153 p. 154 Muell.

1 schol. ad v. 1 om. F || postquam . . . videt om. M || postquam] quam AS || in bello Stephanus || 3 acciperis AH || 4 dixit F || 7 ad v. 3 in marg. ut quod esset . . . a quibus coactus fuerat (sic) T || 8 signari significari est scripsi: significat id est F || 9 ambiguum F || 10 autem insuper H aut super F || 11 exposcat] sponte sua se in certamen offert add. Fabricius || bene servat ducis dignitatem ut non ideo faceret quod ipsi reposcebant sed sua sponte accederet ad proelium T || duci F || 14 catexochen libri || 15 veteri more . . . tradunt hab. T || 16 morsum F morsus Masvicius || significat om. T || 17 et terris iactatus om. T || similem] insignem Bachrensius || designet F || Lucilius . . . insidiisque om. T || 18 ollim Muellerus: olli F || cum] eum G || quamvis . . . tradunt] quamvis quidam hoc loco superfluum velint T || pro] per Daniel

autem 'pectus' saucium pectus habens, ut <V 135> nudatosque umeros oleo perfusa nitescit. et bene alia verba interposuit, quia 'saucius pectus' et sonabat asperrime, et inperitis poterat so-loecismus videri. et 'saucius pectus' congrue, in quo Turni dolor est.

GRAVI VVLNERE 'gravi' id est forti, ut <458> ferit ense gra-⁵ vem Thymbraeus Osirim. 'venantum' autem 'vulnere' quod venantes fecerunt.

6. TVM DEMVM novissime, id est postquam fuerit vulnere la-cessitus: haec enim leonum natura est, ut nisi lacessiti irasci ne-queant. MOVET autem ARMA vires suas experitur: nam arma sunt¹⁰ uniuscuiusque rei possibilitas, unde est <II 99> et quaerere con-scium arma, id est dolos. est autem 'moveret arma' etiam translatio ab hominibus, qui cum hostem petunt, arma movere dicuntur: sic alibi de tauro signa movet praecepsque oblitum fertur in hostem. GAUDETQUE spe ultionis. et dicendo 'gaudet' alacritatem voluit leonis¹⁵ exprimere gaudii verbo. ceterum nulli ferarum vel pecudum iste sensus adponitur.

7. EXCVTIENS CERVICЕ TOROS cervicе excutiens: an quos in cervicе habet? LATRONIS insidiatoris, a latendo; sed modo venatoris. et est Graecum: nam λατρεύειν dicunt obsequi et servire mercede,²⁰ unde latrones vocantur conducti milites. moris autem erat ut hos imperator et circa se haberet et eos primos mitteret ad omne dis-crimen: unde nunc dicit latronis telo fixum leonem, quia etiam venatores operas suas locare consueverunt. sic etiam dicti qui circa vias sunt, quod ut milites sunt cum ferro, aut quod latent ad insidias²⁵

9 haec . . . nequeant] cf. Isid. or. XII 2, 6 || 14 signa] georg. III 236 || 19 LATRONIS insidiatoris e. q. s.] cf. Paul. Fest. s. v. latrones, Isid. or. X 159 et diff. verb. 340

1 pectus id est saucium M || saucium pectus om. F || 3 solycismus F || 5 gravi] grauidi F || 6 thymbraeus M: thymbreus AR hymbreus H tymbreus F || osirim R: osirin ASHM, om. F || ad venantum s. v. quod venantes fecerunt T || 8 vulnere lacessitus] uulneratus F || 9 lacessiti] laesi ASF || nequeant] id est irritati et provocati add. Stephanus || 12 translatio est ab hominibus . . . iste sensus apponitur hab. T || 13 hoste F || dicuntur arma mouere T || dicuntur] dñs F || 14 praeceps . . . hostem om. T || 15 GAUDETQUE] gaudet autem T || leones F || 16 ceteram F || 18 ad TOROS s. v. eminentia cuiuslibet rei tori dicuntur T || 19 ad LATRONIS s. v. et in marg. venatoris. et a latendo insidiatoris accipe proprie dictum. dicebantur etiam latrones qui circa caueas spectabant quod ut milites cum ferro essent latentes aut quod laterent ad insidias faciendas T || 20 λατρεύειν dicunt] latrone (latronem S) ueindicunt AS ΛΑΘΑΚΕΒΙΜ dicunt R lathase uindicunt H latronoue dicunt M lateruein dicunt F || obsequii F || mercedem ASH || 21 autem] enim AR || 23 dicitur R || 24 locari M || consueverant F || etiam om. F, e Turonensi add. Daniel || qui circa caueas sunt dicti F; dicti transposuit Daniel, circa vias scr. Masvicius. cf. Fest. Paul. s. v. latrones et Isid. or. X 159 || 25 sunt (ante cum) ego: stent Daniel, om. F || lateant Daniel || insidias F

faciendas. ergo ex eadem similitudine 'latronem' hic venatorem accipiendum, quia et obsidet saltus, et cum ferro est. sane 'latronem' venatorem quis ante hunc? Varro tamen dicit, hoc nomen posse habere etiam Latinam etymologiam, ut latrones dicti sint quasi laterones, quod circa latera regum sunt, quos nunc satellites vocant: una tamen est significatio, licet in diversa etymologia. Plautus in Pyrgopolinice aperte ostendit quid sint latrones, dicens rex me Seleucus misit ad conducendos latrones. idem in Bacchidibus <20> executus est, militem latronem dicens, suam qui auro vitam venditat.

8. INPAVIDVS FRANGIT TELVM Lucanus <I 212> per ferrum tanti securus vulneris exit. FREMIT ORE CRVENTO fremit, licet os habeat suo cruore perfusum. sane ipsa comparatio exitum ostendit futurum: nam etiam Turnus ruet in mortem, ferocitate compulsus: sic in quarto <69> indicat futurum reginae exitum, dicens qualis coniecta cerva sagitta.

9. GLISCIT crescit, et latenter: unde et glires dicti sunt, quos pinguis efficit somnus. veteres 'gliscit' incremento ignis ponebant: bene ergo hoc verbo utitur, de quo ait <3> ultro inplacabilis ardet.

10. TVRBIDVS plenus terroris et perturbationis. sane notandum 'adfatur' atque 'infit': nam iteratio est, qua frequenter est usus: licet non nulli dicant, temperare hoc interpositam coniunctionem. et hic habitum futurae orationis ostendit.

11. NVLLA MORA IN TVRNO plus est 'in Turno', quam si 'in me' dixisset, ut <I 48> et quisquam numen Iunonis adoret praeterea. et bonum principium eius, qui (in) suspicionem timiditatis inciderat. RETRACTENT repetant et revolvant.

12. IGNAVI AENEADAE aut 'Aeneadae' pro 'Aeneas', aliud per aliud significavit: aut 'Aeneadae' non Aeneas; quasi contra omnes pugnaturus.

3 Varro] cf. d. l. l. VII 52 || 6 Plautus in Pyrgopolinice] mil. gl. I 1, 75 || 17 GLISCIT crescit e. q. s.] cf. Non. p. 22, 20 M.; Luct. Plac. in Stat. Theb. III 73 et VIII 755; Isid. or. XII 3, 6 || 24 plus est . . . dixisset] cf. Don. ad Ter. Andr. III 2, 29

2 obsidet Daniel: hocsidet F || latronum F || 3 hoc nomen et latinum posse habere etymologiam F || 6 est om. F || in om. M || plautis F || piscopolinice R piscopolynicae H pyrgopolynice MF || 7 rex . . . latrones] om. H, nam rex me seleucus me opere oravit maxime ut ei adconducerem latrones et conscriberem F || 8 baccidibus F || 12 os] hos F || 13 suo] proprio F || 14 ruit F || 15 reginae om. F || exitium R || 18 pinguis F || effecit H || fort. in incremento || 19 fort. utitur de eo, de quo ait || 21 iteratio] ternaute F || 22 temperare RF: temptare AS temptare H discrepare M || 23 ad TVRBIDVS i. s. v. plenus terroris. et habitum futurae orationis ostendit T || 24 ad IN T. S. V. plus est quam si dixisset in me. et bonum principium illius qui suspicionem timiditatis inciderat T || in Turno ego: in om. F || 26 in add. Masvicius || 28 IGNAVIA F || alius G || per Masvicius: pro F

13. CONGREDIOR *hypocrisis est, (ut) exprimatur: id est quod flagitatis. sic Statius, ubi Polynicen oblique inducit loquentem non me ullius domus anxia culpet expectentve truces obliquo lumine nati: unde etiam supra <3> ait poeta se signari oculis. quidam sane a 'nulla mora in Turno' usque ad 'pepigere recusent' 5 iungunt, ne, si distinctio intercesserit, languescat sententiae color.*

CONCIPE FOEDVS *id est conceptis exple verbis. concepta autem verba dicuntur iurandi formula, quam nobis transgredi non licet: nam et sarcinatores concipere dicuntur vestimenta, cum e diverso coniungunt et adsuunt.* 10

15. DESERTOREM ASIAE ut <VII 359> exulibusne datur ducenda Lavinia Teucris? unde est praemissa illa excusatio et in tota secundi oeconomia, et in quarto, ubi dicit <340> me si fata meis paterentur ducere vitam auspiciis et sponte mea componere curas, urbem Troianam primum dulcesque meorum 15 reliquias colerem. *sane 'aut hac Dardanium dextra sub Tartara mittam' ponenda est mora, ut postea inferatur 'desertorem Asiae'; potest enim videri non ita instituisse Turnus orationem praedicto 'Dardanium', ut inferret 'desertorem', sed 'regem'; verum ubi propius accessit, intellexisse hunc honorem nomini eius non dandum, itaque com-* 20 *mutasse et contumeliose 'desertorem' dixisse.* SEDEANT SPECTENTQUE LATINI ductus est, ut diximus supra <XI 434>: pollicetur enim se singulari certamine dimicare velle, cum nolit: nam dicens 'sedeant spectentque' latenter eos ignaviae arguit, quod solus, omnibus quiescentibus, dimicet: quam rem plenius sequens indicat versus 'et 25 solus ferro crimen commune refellam', id est commune fugae ac

2 Statius] Theb. III 376 || 23 nam . . . arguit] cf. Don. ad Ter. Ad. IV 5, 38

1 ypocrisis *F* || ut *add. Masvicius* || est *om. Daniel* || 2 statius sub yppolynicen *R* statius sub polycen *H* statius ubi pollycen *F* || 3 ullus *AS* || ansia *F* || expectentque *R* expectentue *H* expectentue *M* || 4 limine *R* || nati] matres *AS* || 5 a *om. G* || 6 distinctio *F* || languescat *Commelinus*: et languescit *F* || ad *FER* s. s. v. quibus completur foedus *T* || 7 ad *CONCIPE* s. s. v. et in marg. scilicet conceptis exple verbis. concepta autem verba sunt iurandi formula composita quam nobis transgredi non licet. unde concipere sarcinatores dicuntur cum ediuerso uestimenta coniungunt et assuunt *T* || exple *om. F* || 10 adsunt *F* || 11 ASIAE] exulem *add. M* || 13 quarti *R* || 16 ad MITTAM in marg. hic ponenda est distinctio. non enim ita instituit orationem ut post dardanium intulerit desertorem sed regem. verum ubi propius accessit intellexisse nomine tamen regis indignum *T* || 17 postea *Daniel*: possunt *F* || 18 praedictor *F* || 20 nomini *ego*: nominis *F* || 21 contumeliase *F* contumelia *G* || 22 ductus . . . supra] invidiose nam sensus est ductus est ut diximus supra aliis *F* ex his invidiose ad sedeant maxime pertinere videtur. cf. ad Aen. XI 460. nam sensus est alius (sic enim scribendum puto) ut ductus est quid sibi velit intellegatur adscripta esse suspicor. invidiose dictum est ut diximus supra *Masvicius* || ductus] dictus *H* || 23 dicens] cum dicit *F* || 25 planius *RF* pius *H* sepius *h* || 26 communem fugam *R*

timoris dedecus solus meis virtutibus conprimam. alii 'crimen commune', id est omnium Latinorum. et 'crimen' ait quod Troiani in Italia conserunt.

17. AVT HABEAT VICTOS vitavit propter omen pessimum verbum de se, quod de Aenea dixerat 'ille me in Tartara mittat'; sed ait 'victos'. CEDAT LAVINIA CONIVNX ut <XI 321> cedat amicitiae Teucrorum, id est in praemium victoriae concedat.

18. SEDATO CORDE quia de Turno ait <10> atque ita turbidus infit. et qualitatem orationis praedixit.

19. O PRAESTANS ANIMI et 'praestans virium', et 'praestans viribus' dicimus. sane magnae moderationis est haec oratio: nam et laudat Turnum quasi virum fortem, et tamen eum a singulari certamine dehortatur: dicens enim 'praestans animi' latenter ostendit, eum inferiorem esse virtute.

21. EXPENDERE CASVS ne ex abrupto de eius virtute desperare videatur, casuum varietatem se timere commemorat.

22. SVNT TIBI REGNA PATRIS DAVNI SVNT OPPIDA argute negat illi sua regna, dicens ei esse alia, ut haec malit Turnus quae sua virtute quaesivit. sensus ergo est: si propter regnum dimicare disponis, habes paternum; si propter gloriam, multos virtute superasti. quod autem dicit 'nec non aurumque animusque Latino est' varie exponitur. namque alii dicunt: habes regnum paternum, habes oppida; etiam a me habes aurum et promptum animum ad danda omnia praeter filiam: ut de se Latinus dixisse videatur de auro, propter illud <XI 213> praedivitis urbe Latini. alii vero sic intellegunt: si propter opes et uxorem dimicaturus es, haec non solus habeo; cuiusque enim Latino est et aurum et animus promptus in generum; ut 'Latino' non de se dicat, sed 'cuiusque de Latio'.

24. LATIO ET LAURENTIBVS ARVIS et in civitate, et in omni regno Latinorum.

1 dedecus] deductus H cedecni F || solis R || 2 troiam F || 4 ad AVT H. v. s. v. noluit verbum dicere propter omen pessimum de se quod . . . mittat sed habeat victos T || 6 ad CEDAT L. C. S. V. in praemium victoriae concedat T || 9 infit] pro decore aetatis inducitur sermo. hoc est quod praecipit Horatius in arte poetica (114) 'intererit multum Davusne loquatur an heros, maturusne senex an adhuc florente iuventa fervidus' add. Fabricius || 10 ANIMO R || virium et praestans om. ASH || virium] viribus F || 11 viribus] virium F || 13 praestans] praecantis F || 14 virtutem HF || ad v. 19 cum haec dicit ostendit sollicitudinem suam et benivolentiam circa illum. et laudando virtutem eius ad audiendum eum reddit aequiorem. ideo mollioribus principiis incipit suadere. 'iuuenis' autem exquisito verbo usus est id est inconsultae aetatis. et hoc attendendum quia non dixit ferocia sed feroci virtute. nam et dixit quod noluit et sententiam molliuit T || 17 argute negat . . . quaesivit hab. T || 18 alia esse T || 22 regnum . . . habes om. F || 24 praeter] propter F || 25 praedivitis F || sic sicut F || 26 dimicaturus es] dimicare vis R dimicaturus H || 28 cuique H || 29 agris M || in om. F || civitatibus ASR || in om. R

25. NEC GENVS INDECORES quia iste regis filiam petebat. *est autem elocutio figurata de Graeco, εὐσχήμονες τὸ γένος.* SINE ME HAEC hoc loco intellegimus, Turnum dolore voluisse in aliqua verba prorumpere. HAVD MOLLIA FATV id est vera: nam aspera sunt quae cum veritate dicuntur; falsa enim plena solent esse blanditiis. 5

26. ANIMO HAVRI omni intentione percipe.

27. NVLLI VETERVM SOCIARE PROCORVM generaliter dicit prohibitum esse dari Laviniam cuilibet Latino, ut Turnus solacium aliquod habere possit doloris.

28. DIVIQVE HOMINESQVE propter Faunum et vates. 10

29. VICTVS AMORE TVI hoc est propter te, propter tuum amorem. sane inter 'tui causa feci' et 'tua causa feci' haec discretio est, ut 'tui causa' tunc dicamus, si aliquid ipsi ad quem loquimur, praestiterimus, ut puta 'tui causa te defendi'; 'tua' vero 'causa' tunc, cum alteri aliquid alterius contemplatione praestamus, ut *puta* 15 'tua causa hominem tuum defendi'. COGNATO SANGVINE quia Venilia, mater Turni, soror est Amatae.

30. VINCLA OMNIA RVPI et religionis et foederis.

31. PROMISSAM ERIPVI GENERO verum est: nam Aeneae per legatos promiserat filiam, cui postea intulit bellum. licet multi di- 20 cant, antè eam Turno fuisse promissam: quod falsum est. nam Latinus numquam eam est Turno pollicitus: nam nec Faunum consuleret, si eam Turno ante promississet: sed tantum eum esse generum Amata cupiebat, quod etiam legimus <VII 56> quem regia coniunx adiungi generum miro properabat amore. 25

32. QVI ME CASVS excusat Turnum, ut non ipsius esse videatur quod victus est, sed suum, qui ausus fuerat contra generum bella suscipere.

33. PRIMVS praecipuus, *ante omnes.*

3 hoc loco . . . prorumpere] cf. Don. ad Ter. Hec. V, 1, 18

1 NEC SOLVS INDECORVS *H* || petebat filiam regis *F* || 2 εὐσχήμονες *Daniel*, τὸ γένος *Masvicius*: εὐχόμενος *McATON* *F* || 3 dolore] solere *H* dolorem *F* || 4 FATV *R* || nam . . . dicuntur] non aspera sed quae cum veritate dicitur *F*. ad HAVD M. s. v. id est vera aspera quia illa vera sunt interdum quae cum asperitate dicas *T* || blanditiis] haec enim libenter audiuntur, illa vero graviter: hinc Terentius (*Andr.* I 1, 41) 'obsequium amicos, veritas odium parit' add. *Fabricius* || 8 dare *F* || solatium *libri* || 9 posset *AS* || doloris] quando Latinum neminem praeferrì sibi videat add. *Fabricius* || 11 te propter *om.* *F* || 12 tui] tua *F* || et tua causa feci *om.* *H* || tua] tui *M* || hoc interest *F* || 13 tui] cui *R* || causa] cū *F* || tunc *F* || dicamus] tui causam fecimus add. *F* || si aliquid] si ali *om.* *F* || ipse adque loquitur *H* || 14 causa te] cum me *F* || 15 cumplatione *H* || 16 tui causam *M* tua cū *F* || 20 filiam *om.* *F* || 22 eam *om.* *F* || Turno . . . si eam *om.* *H* || 23 sed . . . esse *om.* *H*, sed *om.* *F* || 26 videatur esse *F* || 27 fuerat] est *F*, *om.* *H* || contra *om.* *F*

34. BIS MAGNA VICTI PVGNA semel, cum est occisus Mezentius; iterum, cum interiit Camilla.

35. RECALENT pro 'calent': 're' enim superflua compositio est verbi. aut 'recalent' iterum calent, quia dixerat 'bis magna victi pugna': 're'
5 enim iterationis obtinet vicem. et bene necessarium cum actu refert.

36. ALBENT usurpavit verbum 'albeo albes'.

37. INSANIA MVTAT insania enim est illuc reverti, unde vix evaseris.

38. SOCIOS SVM ADSCIRE PARATVS bene non adiecit quos, ut levaret
10 invidiam.

39. TOLLO finio, removeo, ut (VIII 439) tollite cuncta, inquit.

41. FORS DICTA REFVTET parenthesis, quasi dissimulatio vel remotio, plena abominationis.

42. NATAM ET CONVIBIA NOSTRA PETENTEM iniquissimum enim
15 est eum morti opponere, qui tuam adfinitatem exoptat.

43. RESPICE RES BELLO VARIAS ne eum ignaviae videatur arguere, admonet eum casuum, ut supra (21) atque omnes metuentem expendere casus.

44. MAESTVM PATRIA ARDEA LONGE DIVIDIT 'longe maestum',
20 id est valde maestum: nam 'longe dividit' non procedit; non enim Ardea a Laurento longo valde dissidet spatio.

45. HAVDQVAQVAM nequaquam, quia supra (3) dixerat ultro inplacabilis.

46. AEGRESCITQVE MEDENDO inde magis eius aegritudo cresce-
25 bat, unde se ei Latinus remedium sperabat adferre. 'medendo' autem dum ei medetur: nam gerundi modus est a passiva significatione.

47. VT PRIMVM FARI POTVIT nimius enim dolor et iracundia

1 BIS IN AGMINA R || semel occiso mezentio F || 3 ad RECALENT s. v. aut re uacat aut iterum calent quia dixerat bis magna uicti pugna T || 4 quia . . . vicem] dixerat quamuis magna uictae pugnare enim iterationes optinet uicem F dixerat magna quod victi pugna re enim i. o. v. Daniel || 5 cum actum refert coni. Barthius ad Stat. Theb. IV 671, addens 'id est denuo eundem actum proponit. dixerat enim "bis magna victi pugna"'. || 6 schol. ad ALBENT om. F || 7 s. v. 37 hoc dicit quasi ad uoluntatem eius bellum redintegretur aut certe non facio quod dii uolunt T || insania est enim unde uix euaseris illuc reuerti F || 9 bene . . . invidiam hab. T || 11 remotio Masvicius: remo F || 15 opponere R: ponere HM prodere ASF tradere exemplaria pleraque || infirmitatem F || exoptat] supportat H exoptet MF || 20 id est valde maestum om. R || nam om. F || 21 longe RMF || 22 HAVDQVAQVAM F || quia dixerat supra ultro inplacabilis ardet T || 24 gis (de magis) . . . Amatae gratia (v. 57) om. F || 26 medetur] et medicina affertur add. Fabricius || gerendi AS gerundiui M || 28 nimius AS (nimius s) himinus H || enim om. H || et M: uel ASR, om. H || iracundiae R, ei omittens

ei intercluserant vocem: sic de Euandro <XI 151> et via vix tandem laxata dolori est.

48. QVAM PRO ME CVRAM GERIS HANC PRECOR OPTIME PRO ME DEPNAS bis quidem ait 'pro me', sed diversa adfectione: namque hoc dicit: quam pro salute mea sollicitudinem geris, hanc pro mea 5 fama et gloria quaeso derelinquas; vir fortis enim gloriosam mortem praeponit saluti.

50. DEBILE FERRVM sic in secundo <544> telumque inbelle sine ictu coniecit.

51. NOSTRO DE VVLNERE quod nos inferimus: et dubie est locutus. 10

52. LONGE ILLI DEA MATER ERIT contra illud 'sed matris auxilio utitur'.

54. NOVA SORTE id est magna: nam novum non est quod fuerat ante promissum. magnam autem sortem vocavit singulare certamen.

57. PER SI QVIS AMATAE TANGIT HONOS ANIMVM si, quia te 15 regina rogat, tuam commovet mentem: sic in septimo <401> si qua piis animis manet infelicis Amatae gratia.

59. IN TE OMNIS DOMVS INCLINATA RECVMBIT totum digessit ante per species, et sic se contulit ad generalitatem. et est a ruina translatio.

60. MANVM COMMITTERE TEVCRIS ab omni eum bello, non tan- 20 tum a singulari certamine dehortatur.

62. ET ME TVRNE MANENT mire agit: nam quia scit virum fortem suam mortem facile posse contemnere, deterret eum, dicens se simul esse morituram: ut qui periculum non timet, formidet invidiam.

63. NEC GENERVM AENEAN CAPTIVA VIDEBO mire et fidem suam et 25 studium circa Turnum expressit.

64. ACCEPTIT VOCEM ordo est: accepit vocem matris Lavinia, flagrantem genas lacrimis perfusa, id est lacrimis genas perfusas habens: Statius et gemitu maestos imitata parentes.

66. IGNEM SVBIECIT RVBOR hypallage est pro 'cui ignis animi 30

29 Statius] Theb. III 200

1 sic de Euandro *om. R* || tandem] uoci *add. AS* || 2 laxati *M* || dolore *R* || 7 saluti] Lucanus (IX 275) 'cur non maiora mereri quam uitam ueniamque libet' et Cicero 'antiquiorem mortem turpitudine haberi' *add. Masvicius* || *ad PACISCI* (v. 49) adipisci. et hic turnus agit per statum compensatium *T* || 9 iactu *R* || 10 *ad DE VVLNERE* s. v. sicut et de uulnere aeneae *T* || 11 ERAT *R* || 12 utitur] unde est (107) 'maternis saevus in armis *add. Fabricius* || 15 si qui ante *AS* (si quia te *a*) si quod te *M* || 16 regna *S* || commonet *R* || mentem] et si quem honorem habes amatae *add. M* || 18 tantum *R* || 19 et] haec *S* || ruina] roma *R* || et . . . translatio *om. F* || 22 ait *R* || 23 suam uirum fortem *F*, mortem *omittens* || contempnere *RM* || 25 mire . . . exprimit (*sic*) *hab. T* || 28 flagrantem . . . habens] flagrantem perfusa genas lacrimis perfusas *F* || perfusas] sparsas *AS* || 29 Statius *om. H* || gemituque meos aequasse parentes *Statius* || 30 ROBUR *R* || cui *om. F*

subiecit ruborem². movebatur autem, intellegens se esse tantorum causam malorum, sicut supra *ipse* <XI 480> causa mali tanti, oculos deiecta decoros.

67. VIOLAVERIT OSTRO SI QVIS EBVR Homeri comparatio, unde 5 et 'violaverit' transtulit: ille enim ait *μῆνη*.

68. MIXTA RVBENT VBI LILIA MVLTA ALBA ROSA aut ubi multa alba lilia permixta rubent rosa, id est rosae coniunctione: naturaliter enim omnis candor vicinum in se trahit ruborem.

70. ILLVM TVRBAT AMOR invenit occasionem, qua Turnus magis 10 moveretur in bellum.

74. NEQVE ENIM TVRNO MORA LIBERA MORTIS duplex hoc loco est expositio. aut enim ordo est: ne, quaeso, mater, ne me lacrimis, id est tanto mortis omine, prosequaris, ad duri Martis certamina proficiscentem: neque enim Turno mora libera est non eundi 15 post iam promissum singulare certamen. aut certe hoc dicit: noli me, mater, ad bellum euntem ominosis lacrimis prosequi: 'neque enim Turno mora libera mortis', id est neque enim in potestate mea est moram 'inferre venientibus fati, ac si diceret: si imminet, periturus sum, etiam si minime ad bella proficiscar. sciendum ta- 20 men est, locum hunc unum esse de insolubilibus XIII. quae habent obscuritatem, licet a multis pro captu resolvantur ingenii.

76. CVM PRIMVM CRASTINA CAELO PVNICEIS INVECTA ROTIS hoc loco aviditas pugnaturi exprimitur. sane nunc non dicit oriri diem, sed designat tempus, quo vult ut uterque ad certamen singulare 25 procedat.

79. NOSTRO DIRIMAMVS SANGVINE BELLVM bene se omnibus commendat hoc dicto, siquidem suum sanguinem pro omni bello dicit posse sufficere.

82. POSCIT EQVOS GAVDETQVE TVENS ANTE ORA FREMENTES 30 solent enim ex equorum vel maestitia, vel alacritate eventum futurum dimicaturi colligere.

4 Homeri] II. IV 141 || 30 solent . . . colligere] exscr. Isid. or. XII 1, 44

2 tanti] atque *add. vulgo* || 3 decoros] nam quo se (ea *Fabricius*) formosior inducitur eo magis turnus ardet ut sequentia indicant *add. D* || 5 ΜΗΑΙΝ *A* ΜΗΝΗ *S* ΜΙΝΕΙ *RH* ΜΙΝΕΤ *M* ΜΕΝΕ *F* ὡς δ' ὄτε τις τ' ἐλέφαντα γυνή φοβνι *μῆνη* *D. cf. Macrob. Sat. V* 12, 4 || 6 VBI . . . rubent *om. H* || aut] at *AS* || 7 nam naturaliter *R* || 8 enim *om. A* || 9 qua] quam *H, om. F* || 13 dura *R* || 14 Turno] libera mortis *add. H* || 16 ominosis] omnino sic *F* || 17 turno est mora *R* || in . . . est] potestatis meae *F* || 18 imminet] imminent fata *D* || 19 sim *F* || 20 est *om. F* || de *om. F* || XII *Rs* || habent inter obscuritatem *R* || 21 a *om. H* || ingenio *H* || 23 non *om. H* || diem oriri *AS* orri diem *H* ora diem *F* || 24 signare *H* designaret *M* || qui *H* || ut uterque *om. H* || uterque *om. M* || 25 ut . . . procedat] ad singulare certamen uterque procedat *F* || 28 dicit *om. F*

83. PILVMNO QVOS IPSA DECVS DEDIT ORITHYIA ait Horatius in arte poetica <339> nec quodcumque velit poscat sibi fabula credi. unde critici culpant hoc loco Vergilium, dicentes incongruum esse figmentum. namque Orithyia cum Atheniensis fuerit, filia terrigenae, et a Borea in Thraciam rapta sit, quemadmodum potuit Pilumno, qui erat in Italia, equos dare? DECVS DEDIT ad ornamentum, ut <XI 657> quas ipsa decus sibi dia Camilla delegit. sane hic versus spondiazon est: nam 'thyi' diphthongus est Graeca.

84. QVI CANDORE NIVES ANTEIRENT CVRSIBVS AVRAS Homeri 10 versus, verbum ad verbum.

85. PROPERI AVRIGAE festini, veloces: et erit nominativus 'hic properus'. aurigas autem pro agasonibus posuit: nam aurigae proprie sunt currus regentes.

87. ALBOQVE ORICHALCO apud maiores orichalcum pretiosius 15 metallis omnibus fuit: namque sicut Lucretius dicit <V 1241>, cum primum homines silvas incendissent, nullarum adhuc rerum periti, terra casu fertilis omnium, ex incendii calore desudavit metalla, inter quae orichalcum pretiosius visum est, quod et splendorem auri et aeris duritiam possideret. namque primum de auro securis 20 facta displicuit causa mollitiae; simili ratione et argenti contemptus est usus, mox aeris; orichalcum placuit, donec veniretur ad ferrum: unde etiam saecula ita dicuntur fuisse divisa. orichalcum autem fuisse pretiosum etiam Plautus docet, qui ait in milite glorioso <III 1, 69> ego istos mores orichalco contra conparem. ALBO- 25 QVE ORICHALCO auri scilicet comparatione: nam album non est.

88. CIRCVM DAT LORICAM VMERIS non armatur hoc loco Turnus,

19 quod . . . possideret] cf. Isid. or. XVI 20, 3

2 volet Horatius || 3 cretici libri || uergilium F || 4 figmentum] futurum R || neque H || 5 terrigenae H thesei regis M. fort. Erechthei terrigenae || tracia A tratia S || quomodo F || 7 ut om. F || 8 thyi A thyy S || 9 graeca est F || ad v. 83 in marg. Orithyia regis ericthei atheniensium filia fuit et a borea adamata filios habuit pennatos zetum et calain qui inter argonautas fuerunt et cum fineo arpyias fugauerunt. sed cum contentio orta fuisset inter erictheum

et egressum pilumnus affinitatis causa qua argiui atheniensibus confoederati sunt auxilium tulit erictheo. hinc ergo honoris causa equi thraces pilumno dati sunt quos postea turnus habuit T || 11 verbum] (Il. X 437) λευκότεροι χιόνος θείων δ' ἀνέμοισιν ὅμοιοι add. D || 12 PROPERE F || veloces om. F || 13 proprie] prope R pospit H || 15 oricaleum RM ut et infra, orichalcum F || 17 incidissent AS || 20 duriciem H duritiem F || de auro primum F || 22 inde orichalcum Masvicius || 23 autem] etiam F || 24 etiam om. F || Plautus] pastus H || 25 ergo R || stos H || contra om. F || parem R || cedo tris mi homines aurichalco contra cum istis moribus Plautus || 26 nam per se album n. e. Masvicius || 27 VMERIS H HVMERIS reliqui || non] nam R

sed explorat utrum arma apte et congrue eius membris inhaereant. APTAT HABENDO ad habendum, ut congrue possit inhaerere.

89. CORNUA CRISTAE id est comas, quas Graeci κέρατα nominabant: unde et κείρειν dicunt tonderi. cornua autem sunt proprie
5 cincinni.

90. DEVS IPSE PARENTI FECERAT ac si diceret, non per ministros: Statius sed plurimus ipsi sudor ibi. et notandum quod adfectate variaverit, ut Aeneae uno loco arma describeret, Turni vero hic hastam, gladium et loricam, in septimo <785> autem scutum
10 et galeam.

91. STYGIA VNDA quasi immortalem fecerat.

92. EXIM deinde: nam ordinis est adverbium. INGENTI ADNIXA COLVMNAE hastae per columnam exprimitur magnitudo, sicut in septimo <275> equorum, ut stabant ter centum nitidi in
15 praeseptibus altis.

93. VI virtute.

94. ACTORIS AVRVNCI SPOLIVM vel quod Actori detraxerat Turnus, vel quod Actor cuidam alteri: nam ambigue posuit. QVASATQVE TREMENTEM quassat et tremere facit.

20 95. VOCIFERANS haec scilicet quae dicturus est: plerumque enim ita clamor ostenditur, ut statim ipsius clamoris verba subdantur: sic supra <VII 399> torvumque repente clamat 'io matres'. sane nunc ita ad hastam, quasi ad aliquam personam, loquitur et ei intellectum et auditum dat, sicut Cicero verba reipublicae. sed
25 ille ait 'si patriam loqui posset fieri', Turnus vero quasi ad vere sentientem loquitur: nec inmerito; nam eum inducit furentem, ut <101> his agitur furiis, totoque ardentis ab ore scintillae absistunt, oculis micat acribus ignis. VOCATVS HASTA MEOS invocationes et preces: nam appellatio est a verbo, quae semper

7 Statius] Theb. II 275 || 22 sane nunc e. q. s.] cf. Macrob. Sat. IV 6, 10 || 23 Cicero] cf. in Catil. I 7, 18

2 schol. ad APTAT H. om. F || possit ARHM (e Sangallensi, qui cum Danielis exemplari possint exhibente conlatus est, nihil enotavit Hagenus): possint vulgo || 3 cerata ASRHM κέρα F || nominabant] a secundo nominabant M nominant F || 4 et cirin HM et κείρειν F occirin R iacirin S ///cirin A (et cyrin a) || tondere M || 5 cincinni AS concinni H || 7 sed om. RM || sudoribus RH sudor ibat exemplaria pleraque || quod] quia F || 8 variauerat R || 9 in septimo ego: in VIII. AS in VIII. reliqui || 11 schol. ad v. 91 post schol. ad v. 92 hab. libri || immortale F || 12 EXIM AS: EXIN reliqui || INGENTI . . . Terentianus de hoc rarum concedam fieri (v. 144) om. M || 14 ter om. R || 15 praesentibus H || 16 VI om. F || 17 AVRNCI AS AVRINCI H || auctori et auctor F || 18 posuit] est positum F || 20 enim om. F || 24 sic R || verba reipublicae sed] uerbo ciuitate innectuisset F. voluisse videtur interpres verba ciuitatis innexuit. sed || 25 poset] pos AS possi R || ad vere sentientem] aduerbium F || vere] uirum RH || 28 acribus] auribus as caribus H, om. R || 29 et] meae F || appetito F

aut in 'io' exit, aut in 'us'; si in 'io' exeant, tertiae sunt formae; si in 'us', quartae, ut ab eo quod est 'lego' aut 'lectio' aut 'lectus' facit. sed hoc nos dicimus, quod *εὐφρονότερον fuerit*: sicut nunc ab eo quod est 'voco' 'vocatus' fecit, non 'vocationes'. TE MAXIMVS ACTOR *subaudimus* antea gerere consueverat. 5

97. TVRNI NVNC DEXTRA GERIT eius *scilicet*, qui est supra maximum quasi *Actorem*. DA STERNERE figura Graeca, ut <V 262> donat habere viro' item <V 248> dat ferre talentum.

98. LACERARE REVVLVSAM ut laceratam revellam. laceratam autem propter illud <XI 9> et bis sex thoraca petitum per-10 fossumque locis.

100. VIBRATOS CALIDO FERRO crispatos calamistro: nam calamistrum est acus maior, quae calefacta et adhibita intorquet capillos. unde etiam Cicero calamistratam comam appellat frequenter, quae etiam vituperationi est: unde e contra ad laudem est 15 positum ab Horatio hunc et incomptis Curium capillis. MVRRA *autem* MADENTES unguentatos.

102. OCVLIS MICAT ACRIBVS IGNIS *ut supra* <95> *dictum est*, furoris inmanitate. Homeri est.

104. TERRIFICOS CIET hinc apparet, mugitus non tantum do-20 lentum esse, sed etiam irascentum. 'ciet' *autem* modo dat, sicut in tertio legimus lacrimasque ciebant: nam proprie 'ciere' est alteri aut dolorem aut lacrimas commovere.

106. AD PVGNAM PROLVDDIT praemeditatur. Cicero si mecum in hac prolusione nihil fueris, id est praemeditatione certa-25 minis, *quem te in ipsa pugna cum acerrimo adversario fore putemus?*

12 nam calamistrum . . . frequenter] exscr. Isid. or. XX 13, 4. cf. or. X 57 || 14 Cicero] pro Sestio VIII 18 || 16 ab Horatio] carm. I 12, 41 || 24 Cicero] div. in Q. Caec. XIV 47

1 io . . . in om. H || io] tio bis R || si in tom H si in u F || formae est F || sunt] eunt H || 3 eufonoteron AS eufonoteron R eufonoteron H eufonoten F || 4 fecit] potest F || uocationis AS uocatio F || 5 avctor H || gerere] gere R agere F || 6 qui quasi est supra maximus ē actorum F || 9 ut . . . revellam om. AS || ut] aut F || 10 autem] aut AS || pitetum F || 13 et om. RH || 14 calamistratam F || 15 econtra] et contra F || 16 hinc RH hic vulgo || capillis] et Ovidio (*fast.* VI 264) 'intonsi regia magna Numae' *add. Fabricius* || 17 MVRRA . . . unguentatos *post* Homeri est *hab. ASH* || MYRRA R MVRRAM H || *ad ABSISTVNT* (v. 17) procedunt euolant T || 18 IGNEM F || 19 Homeri est om. F. (*Il.* I 104) ὄσσε δὲ οἱ πρὸς λαμπρόωντι ἐλατην *add. D* || 20 CIET] nomen et *add. F.* nomine et *coni. Daniel.* mihi nomen ad MUGITVS *adscriptum fuisse videtur.* || 21 in tertio RHF in III. AS. cf. *Aen.* III 344 et VI 468 || 22 legimus om. AS || sciebant A ciebat F || alteri om. F || 24 sin Cicero || 25 fuerit R || praemeditatione H praemeditationis F || 26 cum acerrimo et aduersario pore putemus F

107. SAEVVS fortis: more suo; *vel magnus*. et ingentem moderationem dat Aeneae, quippe quem inducit laborantem, ut possit in iram moveri, cum Turnum ita dicat furere, ut nec Latini consiliis, nec Amatae precibus possit oboedire.
- 5 108. ACVIT MARTEM iritat se ad futura certamina.
109. COMPONI FOEDERE BELLVM finiri, ut <I 374> ante diem clauso componet vesper Olympo: *aut 'componi bellum' ad pacitionem singularis certaminis bellum deduci. 'foedus' autem, sicut supra <I 62, VIII 641> dictum est, ab hostia, quae foede interim solet, appellatum est. 'oblato' autem 'gaudens' intellegendum nuntium Aeneae venisse de bello.*
110. TVM SOCIOS MAESTIQVE METVM SOLATVR IVLI intellegimus hos spe singularis certaminis pro ducis salute esse turbatos. *bene autem separavit Ascanium a sociis: de illis enim 'socios' dixit, non*
15 *addidit 'metum', quia proprium erat et filii et pueri timere pro patre.*
111. FATA DOCENS MONENS quibus condenda urbs sit, propter quod futurum, ut vincat. LATINO CERTA REFERRE VIROS κατὰ τὸ σιωπώμενον etiam Latinum ad Aenean legatos misisse intellegimus: nam supra <75> Turnus tantum dixerat nuntius haec Idmon
20 Phrygio mea dicta tyranno. *'certa' autem pro 'firma et vera'. aut certe hos legatos Idmoni adiunctos potest intellegi.*
112. PACIS DICERE LEGES *id est* quas paulo post in ipso foedere est dicturus Aeneas.
113. POSTERA VIX SVMMO *descriptio temporis, quod Turnus praefinierat.*
- 25 114. CVM PRIMVM ALTO quia res perturbatae secururae sunt, diem quoque cum fervore oriri fecit.
115. LVCEMQVE ELATIS NARIBVS EFFLANT Ennianus versus est ordine commutato: ille enim ait funduntque elatis naribus lucem. et sciendum, nusquam diem sic potenter descripsisse Vergi-
30 lium: *sicut in quarto <522> noctem, ubi Dido pervigilans deliberat.*

27 Ennianus versus] ann. v. 588 Vahl.

1 ad SAEVVS s. v. fortis et magnus T || 2 ut om. F || 3 in iram] intra F || turnus ita dicatur R || 5 schol. ad v. 108 om. F || 7 componit F || ad COMPONI F. B. S. V. finiri siue componi bellum ad petitionem singularis certaminis bellum deduci, ad v. 109 in marg. hic intellegimus nuntium aeneae uenisse de bello T || 10 ablato F || 13 ad v. 110 bene separat ascanium a sociis proprium enim erat filii timere pro patre T || 14 Ascanium] et cum add. F || 16 ad FATA D. S. V. monens . . . vincat T || FACTA F || propter om. F || quid Daniel || 18 intellegamus F || 20 ad CERTA S. V. firma et uera, ad VIROS S. V. potest intellegi hos legatos idmoni adiunctos T || 24 ad v. 113 descriptio . . . praefinierat. ostendit autem res turbatas sequi diem quem cum feruore oriri facit T || 25 ALTOS F || 28 funduntque] suntque H || 29 sciendum] cata to siopamenon add. H || nunquam F || putentur F patenter exemplaria pleraque || descripsisse] sed scripsit se H esse F || uergilium F || 30 ad ELATIS S. V. erectis siue patulis, ad EFFLANT S. V. effundunt T

116. CAMPVM AD CERTAMEN totus hic de foederibus locus de Homero translatus est, ubi Alexander *Paris* cum Menelao singulari est certamine dimicaturus.

117. DIMENSI RVTVLIQVE VIRI inter se per certa spatia dividentes, quae quisque loca purgaret. et hoc loco Fauni lucum ex- 5
tere Troiani: unde est *paulo post* <770> sed stirpem Teuceri nullo discrimine sacrum sustulerant, puro ut possent concurrere campo.

118. FOCOS quidquid ignem fovet 'focus' vocatur, sive ara sit, sive quid aliud in quo ignis fovetur, *sicut in tertio* <134> *dictum est.* 10
tamen et hic in publico sacrificio ostendit cum aris etiam focos sacros; nam ait 'in medioque focos et dis communibus aras' et post <285> *subtexit craterasque focosque ferunt:* 'crateras' scilicet quibus libaverant, 'focos' vero ad quos legitimum sacrificium perfecerant.

ET DIS COMMVNIBVS ARAS di communes sunt, ut alii dicunt, Mars 15
Bellona Victoria, quod hi in bello utrique parti possunt favere. ut autem altioris scientiae hominibus placet, di communes sunt qui ἄζωνοι dicuntur, id est qui caeli certas non habent partes, sed generaliter a cunctis coluntur: ubique enim eos esse manifestum est: ut mater deum, cuius potestas in omnibus zonis est; nam ideo 20
et mater deum dicitur, quod cum omnibus eius est communis potestas. alii communes deos volunt Solem, Lunam, Plutonem, Martem: hi enim apud omnes homines inveniuntur et sunt in omnibus terris. prior tamen sensus et simplex est et magis aptus negotio.

119. ARAS GRAMINEAS Romani enim moris fuerat caespitem arae 25
superimponere et ita sacrificare. 'gramineas' autem ideo, quia et de bello res agitur et Marti sacrificatur, cui gramen est consecratum, quod secundum Plinium in naturali historia ex humano cruore procreatur. gramen autem herbae species est, licet omnis herba gramen vocetur,

9 quidquid . . . fovetur] exscr. Isid. or. XX 10, 1 || 15 dii communes sunt e. q. s.] exscr. mythogr. III 13, 8 || 29 gramen autem . . . cum sit et species] cf. Isid. or. XVII 9, 104

4 RVTVLI VIRIQVE A TEVCRI VIRIQVE S TEVCRIQVE VIRI H || cepta R || 5 quisque om. H || loco] sciendum add. F || fauniculum RH || euerteret F || 6 sed] si AS || scripim H || nullo certamine F || 7 possent] sint F || 10 quod ASF || ad v. 118 ostendit hic in publico sacrificio etiam cum aris focos sacros namque ait . . . perficere T || 12 post subtexit] paulo post T || 14 libaverant ego: liberat F libarent T libaverat Daniel || vero om. T || ad quos] quibus T || perfecerant ego: perfecerat F perficere T || 16 quia F || 17 quia zoni A quia izoni S qui zoe R (azonoi superscr. ead. man.) qui azome H azonas F || 18 quia AS (qui s) || 20 ut om. R || deum] dicitur quod cum eius est omnis add. F || 21 est om. H || 24 ad DIS COMMVNIBVS A. s. v. communes dii praeter hoc quod serius intellegit possunt accipi quos communiter inuocari erant. aut communibus amicitiae et foederis T || 26 superponere F || 28 plenum F || 29 uocatur F

sicut robor omne lignum, cum sit et species. FONTEMQVE IGNE-
 QVE FEREBANT 'fontem' pro aqua posuit, a toto partem. sane ad
 facienda foedera *semper* aqua et ignis adhibentur; unde econtra quos
 arcere volumus a nostro consortio, eis aqua et igni interdicimus, id
 5 est rebus, quibus consortia copulantur. *ad haec autem foedera aqua
 de certis fontibus peti solet.*

120. VELATI LINO atqui fetiales et pater patratus, per quos
 bella vel foedera confirmabantur, numquam utebantur vestibus lineis.
adeo autem a Romano ritu alienum est, ut, cum flaminica esset inventa
 10 *tunicam laneam lino habuisse consutam, constitisset ob eam causam pia-*
culum esse commissum. unde dicemus errore factum, ut linea vestis
 contra morem adhiberetur ad foedera, quae firma futura non erant.
 scimus enim hoc ubique servare Vergilium, ut rebus, quibus dene-
 gaturus est exitum, det etiam infirma principia. sic in Thracia civi-
 15 tatem condens Aeneas <III 16>, quam mox fuerat relicturus, contra
 morem Iovi de tauro sacrificavit. sic senatum ad privata Latinus
 convocat tecta <XI 234>, quando eius non erunt firma consilia. sic
 paulo post <XII 247> in augurio liberatus cyncus in fluvium
 concidit, quia Turnum Rutuli, licet rupto foedere, liberare non po-
 20 terunt. Caper tamen et Hyginus hoc loco dicunt lectionem esse
 corruptam: nam Vergilium ita reliquisse confirmant 'velati limo'.
 limus autem est vestis, qua ab umbilico usque ad pedes *prope* te-
 guntur pudenda poparum. haec autem vestis habet in extremo sui

2 sane . . . copulantur] cf. Isid. or. XIII 12, 2 || 22 limus autem . . . obli-
 quum dicimus] exscr. Isid. or. XIX 22, 26

1 robor *ASRF* rubor *H* || 3 aqua] et aqua *R* || econtra *R*: contra *AS*
 haeccontra *H* et *F* || 4 a nostra consortia *F* || eius *H* || aquam *RH* || ignem *R* ||
 5 res *R* trebus *H* || consortio *F* || *ad* ALII F. I. P. S. V. ad haec foedera facienda
 de certis fontibus aqua petebatur *T* || foedera *om. F* || 6 ceteris *F* || solent *F* ||
 9 ad v. 120 in tantum erat a romanorum ritibus alienum lino non (*del.* non)
 uti fetialibus ut cum flaminica esset inuenta tunicam laneam habuisse lino
 consutam ob eam causam dicatur piaculum esse commissum. alii autem ideo
 lineis volunt (*i. e.* 'alii volunt ideo Vergilium lineis usos esse dixisse illos qui
 fontem ignemque ferebant'), quia purior est uestis linea quam lanea quae sine
 iniuria animalium conficitur. unde aegyptii sacerdotes lineis utuntur. quantum
 autem uestis linea apta sacris sit hinc docetur quod ea luctuosis uti non licet
 quae squalori tollendo apta putatur. alii 'velati lino' caput operi li/reo (*lege*
 opertum linteo) habentes tradunt *T* || adeo *Commelinus*: ideo *F* || 10 constitu-
 set *F*, *corr. Commelinus* || 11 dicimus *ASF* || 13 servare *om. F* || uergilium *F* ||
 negaturus *RH* denagaturus *F* || 14 est *om. H* || exitus *H* || in tracie ciuitate
 considens *R* in thrahia cinitate consedens *H* || 15 Aeneas *om. F* || 16 tauro . . .
 quando *om. F* || 17 erunt *H*: erit *A* erit *S* (erat *s*) erant *RF* || 18 auguria *F* ||
 19 concidit et quia *F* || poterant *R* potuerunt *F* || 20 yginus *ASF* higinus *H* ||
 21 nam] et *F* || uergilium *F* || ita] it *R* itali *H* || lino *R* (*corr. ead. man.*), limo
om. F || 22 libus *H* || qui *R* (*corr. ead. man.*) quae *F* || peduntur *H* tegebantur
F || 23 pudenda poparum *om. F* || pomparum *AS* || uestes habent *F*

purpuram limam, id est flexuosam, unde et nomen accepit: nam 'limum' obliquum dicimus, unde et Terentius limis oculis dicit, id est obliquis. VERBENA TEMPORA VINCTI verbena proprie est herba sacra, ros marinus, ut multi volunt, id est λιβανωτίς † sicutagonis, sumpta de loco sacro Capitolii, qua coronabantur fetiales et pater patratus, 5 foedera facturi vel bella indicturi. abusive tamen iam verbenas vocamus omnes frondes sacratas, ut est laurus, oliva vel myrtus: Terentius ex ara hinc verbenas sume: nam myrtum fuisse Menander testatur, de quo Terentius transtulit. quidam sane veris proximi herbas verbenas dicunt. alii certa ligamenta verbenas volunt vocari. 10

121. LEGIO AVSONIDVM pro 'Ausonidarum', quod venit ab eo quod est 'hic Ausonida', sicut 'hic auriga'; nam 'Ausonis' generis feminini est, unde 'Ausonidum' facit: quod ut diceret, metri est necessitate compulsus. PILATAQVE PLENIS hoc est pilis armata. quidam hoc loco 'pilata agmina' non a genere hastarum positum adserunt: nam paulo post <130> dictum inferunt defigunt tellure hastas: sed 'pilata' densa, spissa, ut implere portas potuerint et postea se in loca apertiora diffundere. alii 'pilatum agmen' dicunt quod in longitudine directum est, quale solet esse cum portis procedit. vel certe 'pilata' fixa et stabilia, vel a pilo, quod figit, vel a pila structili, quae fixa est et 20 manet: nam et Graeci res densas et artas πιλωτά dicunt. Ennius saturarum II. contemplor inde loci liquidas pilatasque aetheris oras, cum firmas et stabiles significaret et quasi pilis fultas. Hostius belli Histrici primo percutit atque hastam pilans prae pondere frangit 'pilans' id est figens, idem sententia praesto pectore pilata, id est fixa, stabilis. Asellio historiarum triarium quartum

2 Terentius] Eun. III 5, 53. cf. Don. ad h. v. || 8 Terentius] Andr. IV 3, 11. cf. Don. ad h. v. || 21 Ennius sat. II] p. 155 Vahl. || 26 Asellio hist.] p. 184 Pet.

1 flexuosam AS plexuosum F || 2 lipum F || oblicom H oblicum F || limis] luminis F || 3 ueruenta ASHF || propria ARH || 4 λιβανωτίς F, corr. Daniel, λιβανωτίς Lion || Licutagonis Daniel, ut ex λιβανωτίς corruptum del. G. Vossius etymol. ling. lat. p. 547. cf. Steudener krit. Streifz. p. 56. fortasse plantae nomen, velut cunilaginis, latet. cf. Plin. nat. hist. XX § 171 sqq. || 8 hara AS area H ora F || sume hinc ueruenas et riq. atque F || ueruenas AS uerbena R || menender AS (corr. s) minander H || 9 veris Commelinus: uenis F || 10 ueruenas F || ligamenta Daniel: legitamen F || uerbenam F || 11 schol. ad LEGIO A. om. F || 12 auguriga R || 14 PILATAQVE F || quidam . . . transmittatur hab. T || 15 hasturum F || asserunt T || 16 dictum inferunt] dicturus est T || tellura F || sed . . . spissa] ergo pilata conferta i. e. dense spissa T || 17 densas F || possent T || 18 dicunt om. T || 19 vel . . . nam et om. T || 20 structili Daniel: structi F || 21 Graeci] propterea add. T || et] ex F || πιλωτά ego: πλωτα F πλωτα T πλωτα Daniel || Ennius . . . in bella dolones om. T || 22 inde . . . oras contemplor Vahlenus || 23 et ante quasi om. F || hostium F || 25 pilato F, corr. Daniel || 26 fixa stabilis scripsi: fixabilis F fixa Mascivius || triarium Woelfflinus Philol. XXXIII p. 66: triarium F. historiarum tritarum Daniel historiarum III. Commelinus historiarum quarto signum Vossius de hist. lat. I 8 historiarum VIII. triariorum Mascivius historiarum tritarum quarto signum Burmannus

signum accedebat, sive pilatim, sive passim iter facere volebat. Scaurus de vita sua in agrum hostium veni, pilatim exercitum duxi, id est strictim et dense. nam ubi proprie de genere hastae loquitur, ait <VII 664> pila manu saevosque gerunt in bella dolones. Varro rerum humanarum duo genera agminum dicit, quadratum, quod inmixtis etiam iumentis incedit, ut ubivis possit considerare; pilatum alterum, quod sine iumentis incedit, sed inter se densum est, quo facilius per iniquiora loca transmittatur.

10 123. RVIT cum impetu venit: quod apud Graecos est ὄρηθεν. VARIIS quia alius Troicus, alius Tyrrhenus: aut ipse Tyrrhenus varius, quia de variis gentibus Tuscorum.

124. INSTRVCTI FERRO bona proeconomia et rei futurae praeparatio: ruptis enim foederibus in bella descendunt: quia necesse non
15 erat armari omnes, solis ducibus pugnantibus.

127. ASILAS Etruscum nomen.

131. VVLGVS INERMVM senum scilicet ac matrum, sicut ipse memoravit: et quidam volunt ideo hic matrum factam mentionem, ut etiam Amata inter ceteras ad spectandum venisse videatur, quo possit,
20 ducta errore, se perimere.

134. NVNC ALBANVS HABETVR Catonem sequitur, qui Albanum montem ab Alba longa putat dictum.

135. TVNC NEQVE NOMEN ERAT hoc ideo ait, quia in Albano res divina a iure triumphantibus fieri solebat, scilicet quod Alba patria populi
25 Romani habetur, unde omnis origo Romana: propter quod <I 7> Albanique patres: et Iuppiter Latiaris antiquissimus est. ergo montis huiusce 'gloria', quod patria populi Romani esse dicatur; 'honor' vero

2 Scaurus d. v. s.] p. 185 Pet. || 21 Catonem] or. I 14 Iord. et Pet.

2 a agrum F || pilatum F, corr. Daniel || erercitum F || 3 strictum F, corr. Daniel || 5 uarro etiam T, rerum humanarum omittens || 6 inmixtis T || inmentis F || ut . . . incedit om. F || 8 quod F || tramittatur F || 10 ὄρηθεν AS ὄρηθεν R ὄρηθεν H ὄρηθεν F || 11 ad v. 123 Variis armis quia alius troianus alius tyrrhenus erat exercitus, aut ipse . . . gentibus erat tuscorum T || qui F || tyrrhenus F || 14 enim] autem F || in] ad F || descendunt H discedent F || 16 ASILAS F || ad studio s. v. scilicet videndi T || 17 INERMVM F || 18 ad v. 131 quidam uolunt . . . perimere T || hic om. T || mentionem matrum esse factam T || matrem F || 19 inter ceteras ad spectandum ego: inter cetera sed spectandum F inter cetetras spectandum T i. c. spectatum Masvicius || 20 se om. F || 21 Albanum Masvicius: albonem F || 22 ab Commelinus: alii F || putant Daniel || 23 quia . . . et iuppiter latiaris antiquissimus dictus est huius montis gloria T || 24 a om. T || triumphantibus iure T || 25 habeatur T || unde . . . Romana] unde profecto omnis origo romana per ascanium processerit T || quod et albani T || 27 ad honos A. G. M. S. V. res diuina quae a romanis ibi fieri consueuerat T

res divina, quae ibi a Romanis fieri consueverat; 'nomen' quis ignorat a longa Alba †tractaturi?

136. *ASPECTABAT amat usurpare antiquitatem: nam potuit 'spectabat' dicere.*

139. *DIVA DEAM* aut hypallage est pro 'dea divam': nam deos 5 aeternos dicimus, divos vero qui ex hominibus fiunt. aut bene dixit de Iunone divam, respiciens etymologiam: nam in Horatio legimus sub divo moreris victima nil miserantis Orca, id est sub aere, quem constat esse Iunonem. deus autem vel dea generale *nomen* est omnibus: nam quod graece δέος, latine timor vocatur, inde deus 10 dictus est, quod omnis religio sit timoris. *Varro ad Ciceronem tertio ita respondeant cur dicant deos, cum (de) omnibus antiqui dixerint divos.* STAGNIS QVAE FLVMINIBVSQVE SONORIS PRAESIDET Iuturna fons est in Italia saluberrimus iuxta Numicum fluvium, cui nomen a iuvando est inditum. cum enim naturaliter omnis 15 aqua noxia sit extraneorum corporibus, hic omnibus saluberrimus fons est. de hoc autem fonte Romam ad omnia sacrificia aqua adferri consueverat. *bene ergo Vergilius Turno fingit sororem, quae laborantes iuvare consuevit. huic fonti propter aquarum inopiam sacrificari solet: cui Lutatius Catulus primus templum in campo Martis 20 fecit; nam et Iuturnas ferias celebrant qui artificium aqua exercent, quem diem festum Iuturnalia dicunt. Varro rerum divinarum quarto decimo ait Iuturna inter proprios deos nymphasque ponitur. et quia 'stagna' dixerat, ideo 'sonora flumina' addidit: est enim stagnorum ἀντίθετον.* 25

7 in Horatio] carm. II 3, 23 || 10 nam quod graece . . . sit timoris] cf. Isid. or. VII 1, 5 || 11 Varro ad Cic. III.] p. 150 Wilmannf. || 22 Varro rer. div. XIV.] fragm. 15 ap. Merkelium praef. ad Ov. Fast. p. CLXXXVIII

1 rei diuinæ *F* || 2 tractum oeri *Daniel*, tractum oriri *Heinsius* tractum ex re *Burmmanus*. tractum *Masvicius*. a porca alba tractum *Schoellius* || 3 ad *ASPECTABAT* s. v. amat antiquitatem usurpare nam spectabat potuit dicere *T* || 5 diuinam *H* || 7 diua *F* || 8 divo] duo *H* dio *F* || nihil *HF* || oro *H* | 9 vel dea *om. F* || 10 nam . . . timoris] nam deus graece dicitur φορος id est timor unde factum est deus quia omnis religio timori *F* || δέος] deus est *AS* εος *R* deos *H* || 12 deus *F*, corr. *Daniel* || de *inserui*. omnis *Commelinus* omnes *Masvicius* || 14 flumen *ASR* || 16 extraneorum] aegrotorum *Masvicius*. cf. *Varro d. l. l. V* 71 || 17 r. mani *R* || 18 ad r. 139 bene iuturnam uirgilius fingit turni sororem quae . . . addidit *T*. quae post addidit scripta fuerunt hodie legi non possunt uirgilius *F* || 19 consueuerat *T* || propter aquarum inopiam *T*: per aqua mirum inopiam *F* per aquaminum inopiam *Daniel*. fort. per aquarum inopiam i. e. dum a. inopia est. ceterum huic fonti per Aquarum Pontificem sacrificari solet con. *Barthius ad Stat. silc. IV* 5, 35 || 20 solebant *T* || Martio *Barthius l. l.* || 21 iuturnias *Barthius* Iuturnae *Masvicius* | celebrabant *T* || aquae *Barthius l. l.* exercebant *T* || 22 quem . . . dicunt] et iuturnalia ipsum diem festum uocabant *T* || XIII. *T* quarta decima *F* || 25 ἀντίθετον scripsi: ἀπρόετον *F* ἐπίθετον *Daniel*

142. NYMPHA DECVS FLVVIORVM sic supra <VIII 71> nymphae, *Laurentes nymphae*, genus amnibus unde est. ANIMO GRATISSIMA NOSTRO Homerus ἐμῶ κεχαρισμένε θυμῶ.

143. CVNCTIS PRAETVLERIM litotes figura per contrarium; plus
5 enim dicit et minus significat. namque alias omnes est persecuta,
huic vero libenter indulsit: et dicit se hanc omnibus praetulisse,
quasi etiam alias in honore habuerit. *ergo ideo hoc dicit, ut tollat
causam, quam potuit Iuturna habere suspectam. sane tale est et illud
Sallustianum mare Ponticum dulcius quam cetera, cum nullum
10 dulce sit. sane sciendum non inmerito finxisse Vergilium, nymphae,
id est parti suae, indulsisse Iunonem. QVAECVMQVE LATINAE quae
sint Latinae, cum quibus Iuppiter concubuerit, incertum est.*

144. INGRATVM CVBILE aut 'ingratum', de quo paelici nulla gra-
tia; hoc enim convenit personae dicentis: aut quod gratiam eam castae
15 non praesentat uxori Iuppiter. *ergo sibi dicit 'ingratum', non illis
quae ascenderunt; nam Iuturna dea facta est, neque propter Iovem
dictum est, qui immortalitatis praemium persolvit. ergo bene sibi 'in-
gratum': Iuppiter enim multas vitiasse narratur, cum nihil unquam
tale de Iunone legerimus. animadvertendum autem versum hunc sine
20 caesura esse: nam hephthemimeres quam habere creditur, in syna-
lipham cadit, ut 'magnanimi Iovis ingratum ascendere cubile'. Te-
rentianus <1707> de hoc rarum concedam, fieri non posse
negabo.*

145. CAELI IN PARTE in parte divinitatis: nam locum numinum
25 pro honore posuit.

147. QVA VISA EST FORTVNA PATI quatenus, in quantum per-
misit: et sic ait 'qua visa est', ut supra <XI 292> coeant in foe-
dera dextrae, qua datur. sane latenter ostendit, favorem numi-
num sine concessione fatorum non posse procedere. *et quidam putant*

3 Homerus] ll. V 243 || 9 Sallustianum] hist. III 45 D., 51 Kr.

1 sic] ut F || 3 GRATISSIME R GRATISSIMO H || Homerus . . . θυμῶ] home-
rus meo donate animo F || ΚΧΑΡΙΣΜΕΝΕ AS ΚΧΑΡΙΣΜΕΝ H || ΦΥΜῶ R || 4 scholia
ad v. 143 sq. om. H || 8 suspectum F || sane talis haec figura est et (ut Com-
melinus) illud F || et om. AS || 10 sane sciendum autem F || uergilium F ||
13 paelici] paulici F pellici Commelinus || 14 gracia AS || eam om. F || casta
AS || 15 repraesentat AS || Iuppiter] om. F. nam cum Iuppiter multas vitiasse
diceretur, nihil tamen a Iunone de Iuturna detractum est, sed potius auctum
est add. Stephanus et Fabricius || ad INGRATVM A. C. S. V. sibi dicit ingratum
non illis quae ascenderant T || 18 multas] multi sunt F || 19 autem om. AS ||
20 cessura AR || eptime meres AS eptimemeris RFs || 22 raro R || non] nam
R || 24 locum om. F || pro honore nominum F || 26 QVOAD VISA EST F. cf.
Arus. p. 505, 1 K. || 28 ostenditur RH || 29 concessione RH: concessione ASM
consensione F consensione a || fatorum om. RH || s. v. 147 quatenus quo usque
in quantum quidam enim putant quoad uirgilium reliquisse T

Vergilium 'quoad visa est Fortuna' reliquisse, ut sit 'quoad visa est' usque quo.

148. CEDERE RES LATIO feliciter cuncta procedere.

149. VIDEO CONCVRRERE pro 'concursum esse': licet, quasi dea, bene praesenti usa sit tempore, quae etiam futura cernebat. 5

151. NON PVGNAM ASPICERE HANC OCVLIS quoniam numina, quotiens morituros viderint eos quibus favent, ab his secedunt: sic Statius Apollinem inducit Amphiaräum deserentem, ubi eum vicinum morti esse cognovit.

152. PRAESENTIVS efficacius, vehementius: nam decet germa- 10 nam illicita etiam pro fratris salute temptare.

153. FORSAN MISEROS MELIORA SEQVENTVR ne forte possit factorum ordo mutari.

154. CVM LACRIMAS OCVLIS IVTVRNA PROFVDIT totum iungendum 'cum lacrimas oculis Iuturna profudit terque quaterque manu pectus percussit', 15 ne videatur diverso tempore et lacrimare et pectus percutere, cum utrumque simul fiat. TERQVE QVATERQVE M. P. P. H. quia solam doloris audiverat causam, nihil, quemadmodum fratri posset mederi: nam paulo post audiet 'aut tu bella cie conceptumque excute foedus'. HONESTVM aut divinum, aut quod Iovi placere potuerit. 20

156. NON LACRIMIS HOC TEMPVS AIT non flendi, sed subveniendi tempus est: Statius in matrum consolatione accenso flebitis igne. 'non lacrimis' autem aut deest 'agendum', vel quid tale. figuratum est pro 'lacrimarum'.

157. ET FRATREM SI QVIS MODVS non dicit: aut eripe, aut bella cie; 25 sed eripe fratrem, aut bello concitato, aut rupto foedere.

158. CONCEPTVMQVE EXCVTE FOEDVS placitum, animo praedestinatum, ut fiat.

22 Statius] Theb. XII 408

1 uergilium *F* || visa] usa *I'* || quod aduisa est *F'* || 4 concursum *ASRII* concursu *M* concursum *I'* || 6 quoniam] quia *F'* || 7 ab his] ab his *I'* secedunt *H* || 8 desertum *AS* deferentem *M* || 9 cognovit] (*Stat. Theb.* VII 789) 'desiliit maerens lacrimasque avertit Apollo'. et homerus cum lanx hectoris expendente ioue inclinaretur (*Il.* XXII 213) λίπε δὲ ἔ Φοῖβος Ἀπόλλων *add. D* || 10 PRAES-
STANTIVS *F* || efficacius *ARMP'* || licet *RI'* || 11 etiam] enim *F'* || ad PERGE *s. v.*
aut perseuera temptare aut reuera perge temptare *T'* || 14 ad *v.* 154 totum iun-
gendum 'cum lacrimas o. i. p. t. q. qq. m. pph.' ne uideatur diuerso tempore
et lacrimasse et pectus percussisse cum utrumque simul fecerit *T'* || LACRIMIS *F'*
INTVRNA PRAEFVDIT *I'* || 15 inturna profundit *I'* || 16 cum utrumque simul fiat et
hoc ideo quia *e. q. s. F'* || 18 audierat *ASRI* || quemadmodum *om. F'* || 19 coeptum-
que *AS* conceptum *I'* || excute *I'* || 20 ad HONESTVM in *mary.* quidam hone-
stum accipiunt aut diuinum aut quod ioui placere potuerat *T'* || 21 non] nam *M'* ||
22 matrum] Menaetis *coni. Burmannus* || accensus flebitis ignis *M* || 25 eripi *I'* ||
26 autem bella *I'* || foerere *F'* || 27 praedestinato *I'*

159. AVCTOR EGO AVDENDI nomina in 'tor' exeuntia feminina ex se faciunt, quae 'trix' terminantur, si tamen a verbo veniant, ut ab eo quod est 'lego' et 'lector' et 'lectrix' facit, 'doceo' 'doctor' et 'doctrix'. si autem a verbo non venerint, communia sunt: nam
5 similiter et masculina et feminina in 'tor' exeunt, ut 'hic' et 'haec senator', 'hic' et 'haec balneator': licet Petronius usurpaverit balneatricem dicens. tale est et 'hic' et 'haec auctor', sed tunc cum ab auctoritate descendit, ut hoc loco: cum autem venit ab eo quod est 'augeo', et 'auctor' et 'auctrix' facit, ut si dicas 'auctor divi-
10 tiarum' vel 'auctrix patrimonii'.

160. RELIQUIT INCERTAM quia, licet dederit ei consilium, dicendo 'forsan' eam reliquit incertam.

161. INTEREA REGES longum hyperbaton, *id est pendens sensus qui postea redditur*: nam ordo est 'interea reges procedunt castris',
15 cetera enim per parenthesin dicta sunt: nec est eclipsis, [*id est conceptio*], cum sermo in omnibus congruat. INGENTI MOLE pompa, ambitu: nam modo hoc significat.

162. *circum absolute 'ex omni parte', ut si dicas 'tempora radiis cingitur'*.

20 164. SOLIS AVI SPECIMEN ut etiam in septimo <47> diximus, Latinus secundum Hesiodum in ἀσπιδοποιία Ulixis et Circae filius fuit, quam multi etiam Maricam dicunt: secundum quem nunc dicit 'Solis avi specimen', nam Circe Solis est filia. sane sciendum Vergilium in varietate historiae sua etiam dicta variare. sed de Ulixie,
25 ut etiam supra <VII 47> diximus, temporum nos ratio credere non sinit. BIGIS IT TURVVS quotiens utimur nominibus tantum pluralis numeri et unum volumus significare, ita dicimus 'unas bigas, unas quadrigas, unas scalas': Sallustius hi postquam in una moenia convenere.

30 165. *SINA pro duobus.*

1 nomina e. q. s.] cf. Probi cath. p. 12, 27 sqq. K. | 6 Petronius] fragm. 2 p. 206 Buech. | 13 longum hyperbaton e. q. s.] cf. Macrob. Sat. VI 6, 19 | 28 Sallustius] Cat. 6, 2

2 trix] mox T | veniant H | 4 et hab. M | sint F | nam om. F | 6 senator ut hic F | petroni F | 7 et (ante hic) F: ut RHM, om. A | cum] quando F | 9 auctor et auctrix F | auctor F | 10 auctrix HF | 11 dicendo tamen forsam M | 15 id est conceptio secus. qui haec addidit eclipsin et ἀλλήλων figuram confudisse videtur | 16 cum] con F | 18 ad circum s. e. in circuito T | 21 Hesiodum AH Hesiodum M | haspilo peia AS aspidopyia RH aspidotiria M aspidopyia F. immo in theogonia (v. 1011 sqq.) | circe S | 22 nunc] non F | 23 vergilium F | 24 sua R: sane reliqui | 25 credere nos (sic) temporum non sinit ratio F | ad socias A. s. s. e. quidam autem pro genere maiorum accipiunt quia picum autem latini circe solis filia adamavit T | 28 hi] hic H | 29 convenire AS

166. ROMANAE STIRPIS ORIGO hoc ad laudem Augusti respicit.

167. SIDEREO FLAGRANS CLIPEO Latino tantum imaginem Solis dedit, Aenean autem cum sidereo clipeo ipsi quodammodo comparat Soli.

168. MAGNAE SPES ALTERA ROMAE ideo, quia Aeneas una. male autem quidam 'magna' legunt. sane Ascanii habitum omisit, quia 5 puer est.

169. PVRAQVE IN VESTE SACERDOS inpolluta et pura dicitur vestis, qua festis diebus uti consueverant sacra celebraturi: ut neque funesta sit, neque fulgurata, neque maculam habeat ex homine mortuo. est autem linea et purpurea. purpura maris vicem ad piandum prae- 10 bet, linum vero fluminis, quia, cum vere primo in oriente flumen inundasset, sponte sua linum natum Plinius Secundus dicit. ideo magistratus et sacrificaturi togam praetextam habent et manus ablutas detergere lineis mantelibus curant. quod ipse de Aristaeo ait Oceano libemus et manibus liquidos dant ordine fontes germanae 15 tonsisque ferunt mantelia villis, ecce mentionem de lino: rursum de purpura <III 405> purpureo velare comas adoportus amictu, item <120> velati lino. ergo 'pura' lintea vel purpurea bene potest intellegi.

170. SAETIGERI FETVM SVIS more Romano, ut <VIII 641> et 20 caesa iungebant foedera porca: nam Homerus aliud genus sacrificii commemoravit. non nulli autem porcum, non porcā in foederibus adserunt solere mactari, sed poetam periphrasi usum propter nominis humilitatem; 'intonsam' vero 'bidentem' dixisse, quam pontifices antilaneam vocant. sane non praeter rationem est quod ait 'fetus 25

7 et pura e. q. s.] cf. Fest. Paul. s. v. pura vestimenta || 12 Plinius Secundus] cf. nat. hist. XIX § 7 sqq. || 14 Oceano] georg. IV 381 || 15 manibus] georg. IV 376

2 ad v. 167 bona distinctio. latino tantum . . . soli T || 3 ipse F, correxi, om. T || quodammodo F || 4 ad spes A. R. s. v. quia una erat aeneas T || 5 habitum] batum F habitum vel ornatum Commelinus. pro batum vel habitum vel ornatum proposuisse videtur Salmasius, cf. praef. p. XCIV adnot. || 7 dicitur MF: dicit usu ASH dicit usum R || 8 quia F || ad v. 169 haec uestis talis debet esse ut neque . . . intellegi T || 9 fulgurata F fulgurita T || ex T: εκ I' ab Masvicius || 10 purpura . . . praebet] purpurea ad expiandum maris vicem praebet T || purpura Daniel: purpurea F || 11 uero F || primo T: primum F || 12 natum T: nationis F natum esse Commelinus || 13 togam . . . manus] cū iā caput p̄tectum habent /// manus T || cogam F, corr. Daniel || ablatus F || 14 ipse] idem uirgilius T || Oceano . . . villis] oceano libemus et cetera usque ferunt mantelia uillis T || 15 manibus ex manebimus F || 16 rursum] item T || 17 de ante purpura om. F || 18 item velati lino om. T || lino] no F || lintea] uel lintea T || bene om. T || 20 SAETIGERA H || 21 porca. non nulli . . . uocant. nam homerus . . . commemoravit. sane non e. q. s. F || genus om. M || 22 sacrificium F || memoravit] dicens (Il. III 245) κήρυκες δ' ἀνὰ ἄστυ . . . ἦδὲ χρῶσεια κίπελλα add. D || ad v. 170 quidam porcum non porcā . . . intonsam autem bidentem pontifices antilaneam uocabant T || 23 sed] malim et || 25 non] nam R || fetus om. AS || fetum] om. R, fetus H

suis', item 'intonsamque bidentem', id est brevem adhuc: nam in rebus, quas volebant finire celerius, senilibus et iam decrepantibus animalibus sacrificabant, in rebus vero, quas augeri et confirmari volebant, de minoribus et adhuc crescentibus immolabant. *sane ovem*
5 *Graeco more foederi adhibuit.*

171. *ADTVLIT ADMOVITQVE PECVS primo attulit, inde admovit pecus, id est hostias.*

172. *ILLI AD SVRGENTEM non utique nunc solem surgentem dixit: iamdudum enim dies erat: sed disciplinam caerimoniarum secutus est,*
10 *ut orientem spectare diceret eum qui esset precaturus.*

173. *DANT FRVGES MANIBVS SALSAS far et sal: quibus rebus et cultri aspergebantur et victimae. erant autem istae probationes, utrum aptum esset animal sacrificio. obliquum etiam cultrum a fronte usque ad caudam ante immolationem ducere consueverant:*
15 *nam hoc est quod dicit 'et tempora ferro summa notant pecudum'.*

174. *PATERISQVE ALTARIA LIBANT Probus 'altaria' id est 'in altaria' dicit, et 'pateris' pro 'ex pateris'. aut vinum 'altaria' intellegamus: ea enim quae in altaria funduntur 'altaria' dici voluit. alii 'altaria' species ararum tradunt.*

20 175. *TVM PIVS AENEAS STRICTO SIC ENSE PRECATVR hic prior precatur, quia hic mavult fieri foedus. 'stricto' autem 'ense' iuxta quendam iuris iurandi morem ait.*

176. *ESTO NVNC SOL TESTIS bene eum primum invocat deum, quem orientem intuens vidit: nam ait <172> illi ad surgentem*
25 *conversi lumina solem. 'esto' autem multi volunt tertiam esse personam, id est 'sit mihi Sol-testis', quia sequitur 'et haec Terra', ut elocutionem per nominativum factam intellegamus. sed hoc non procedit, quia sequentia vocativum habent, ut 'et tu Saturnia Iuno' item 'tuque inclite Mavors': unde per vocativum eum omnia dixisse*
30 *accipiamus, in hoc vero tantum ad nominativum fecisse transitum*

2 celerius *om.* *AS* || senibus *F* || 4 crescentibus] animalibus *add. ASRM* || immolabant] sacrificabant *ASR* || 5 foedere adhibunt *F*, *corr. Daniel* || 6 *ad ATTVLIT* s. v. ordo . primo enim attulit postea admovit *T* || *ADMONVITQVE F* admonuit *F* || 7 hostias *ego*: hostis *F* hostiam *Daniel* || 8 s. v. 172 contra. et disciplinam caerimoniarum hoc loco exequitur ut orientem spectaret solem qui precaturus erat. nam iamdudum dies erat *T* || 11 far et sal] sal et far *R* fruges salsas et ferro *F* || 13 oblique *AS* obliquum *F* || 15 tempora *R*. tergora *Servium apud Vergilium legisse suspicatur Dorvillius* || pecodum *ASH* || 16 *ad ALTARIA* l. s. v. ea quae in altaria funduntur ut vinum altaria appellantur. quidam speciem ararum intellegunt *T* || 17 aut *Ribbeckius prol. p. 145 adnot.*: ut *F* || 19 noluit *F*, voluit *Daniel. an* voluit? || alia *F* || 20 *ad TVM* p. a. s. v. hic prior . . . fieri foedus, *ad STRICTO* s. e. p. s. v. iuxta . . . morem *T* || 23 primo *R* || 24 assurgentem *R* insurgentem *F* || 25 lumina *F* || 26 id est *om. F* || 27 fictam *R* || 28 tu *om. AR* || 29 item tuque] itemque *F* || eum] *om. AS*, enim *M* cum *F*

'et haec mihi Terra precanti': licet etiam hic possit esse vocativus; nam δεικτικῶς est dictum 'haec Terra esto mihi testis', ac si diceret 'o Italica terra, testis mihi esto'. sane iuxta Homericum foedus hic inducit fieri: nam ut ibi Priamus, ita hic Latinus; ut hic Aeneas, ita ibi Agamemnon. et priores precantur qui servaturi sunt foedus, quod 5 ruperunt qui posteriores iuraturi erant, ibi per Pandarum Troiani, hic per Tolumnium Latini. et hoc per speciem augurii, quae precatio maxima appellatur, dicit. precatio autem maxima est, cum plures deos, quam in ceteris partibus auguriorum, precantur, eventusque rei bonae poscitur, ut in melius iuvent, quod his versibus ostenditur 'esto nunc Sol testis 10 et haec mihi Terra precanti'. ceterum, quod in precatione dici solet, ut melius iuvent, melius fortunent, subiecit his versibus <187> si nostrum adnuerit nobis victoria Martem.

177. QVAM PROPTER 'ter' habet accentum, quia est postposita praepositio: id est propter quam tantos. 15

179. IAM MELIOR IAM DIVA PRECOR ac si diceret, non Saturnia, id est iam minime nocens, sed Troianis propitia: aut 'melior' non optantis, sed adfirmantis accipiamus: potuit enim intellegere minus se impugnari a Iunone qui vicerat bis.

180. TORQVES sustines, regis. TORQVES hoc loco 'regis, frenas'; 20 alibi †protenus ut <VII 666> tegimen torquens inmani leonis; alibi sustines, ut <IV 482> axem umero torquet. INCLYTE MAVORS bene induxit Martem poeta, quem scit Romanae stirpis auctorem.

14 'ter' habet accentum . . . praepositio] cf. Schoell de acc. l. l. p. 185

1 posset et AS posset esse M || 2 dicticus F dicticos reliqui || est] esse AS est nam F || mi sol testis F || 3 italia ASM (italica m) || esto] et huic est homeri simile iuramentum (Il. III 276) Ζεῦ πατερ . . . φυλάσσετε δ' ὄρνια πιστά add. D || ad v. 176 hoc iuxta homericum foedus dicit . nam ut ibi priamus . . . sin nostrum a. nobis et reliqua T || hic] ut hic F. fort. hoc || 4 ita (ante ibi) om. F || 5 quod . . . Latini] posteriores qui rupturi . et quod ibi per pandarum fecere troiani hoc per toolumnium latini acturi sunt T || quod] quae F || 8 nominatur T || dicit om. T || maxima autem precatio est T || maximo F || deos F: di T || 9 precantur T: precatur F || bonae rei T || 10 iubet F || quod hic ostenditur his versibus T || 11 ceterum . . . Martem post tantos hab. F || dici solet] dicitur T || 12 iuuet F || 14 ter e. g. s.] propter habet accentum cum praepositur, ut si dicas propter quam. at nunc penultima habet accentum, quia est postposita praepositio, ut graece περὶ βασιλείας, cum contra dicatur βασιλείας πέρι, quia est postposita praepositio Fabricius || 15 quem F || 16 non Saturnia . . . sustines regis om. H || non] iam non AS || 17 iam om. AS || docens F || sed] et RF || propicia AS || ad iam m. s. v. quidam non optantis sed affirmantis accipiunt T || aut meliorum optantis F || 18 intellegelegere F || 19 a om. F || 20 Servianum scholium om. F || legis F, corr. Daniel || frenas alibi scripsi. cf. ad Aen. I 108: frenalis alibi F freno sic alibi Daniel || 21 alibi . . . leonis haud scio an secludenda sit, ut alibi pro 'tenes' ut 'tegimen . . . leonis in marg. adscripta fuisse putentur. ipse pedes pro protenus ut edidit Daniel || regimen F || 22 ad INCLITE m. s. v. bene inuocat martem quia scit eum romanae stirpis auctorem T || 23 scit] yit F || styrrpis F

181. *PONTESQVE FLVVIOSQVE VOCO congruenter, cum a Tiberino flumine sit admonitus, quae agere deberet.* QVAEQVE AETHERIS ALTI RELIGIO post specialia intulit generalitatem. sane religio dicta, quod ea homines religantur ad cultum divinum.

5 182. *PONTO id est in ponto. et quidam hoc loco a filio Veneris iure iurando velut matris volunt inditam mentionem.*

183. *CESSERIT AVSONIO SI FORS VICTORIA TVRNO si forte: et bene dubitat de hoc. contra cum ad suum venerit nomen, dicet <188> ut potius reor et potius di numine firment. sane ratione non caret quod primo de victoria Turni loquitur, post descendit ad suam: scit enim in auguriis prima posterioribus cedere.*

185. *REBELLES homo 'rebellis' dicitur, res ipsa 'rebellio', non 'rebellatio': sic Suetonius.*

187. *ADNVERIT NOBIS VICTORIA MARTEM hypallage pro 'sin noster Mars adnuerit nobis victoriam': nam Martem Victoria comitatur.*

191. *INVICTAE quasi invictae. et bene sibi conciliat populum: nam sine dubio una cum rege vincetur.*

192. *SACRA DEOSQVE DABO captat gratiam populi. magna enim fuit apud maiores sacrorum cura, sicut diximus supra <III 104>: unde nunc Aeneas id agit ne pereant. et re vera constat, sacra Phrygia, nunc Latinis tradita, coluisse Romanos. LATINVS HABETO aut antiquus vocativus est: aut 'habeto' tertia persona sit. sane sciendum quia crebra soceri commemoratione sibi favorem Latini conciliat; item dicendo 'mihi moenia Teuceri constituent' popularem gratiam captat, quia supra dixerat Drances <XI 131> saxaque subvectare umeris Troiana iuvabit.*

197. *TERRAM MARE SIDERA IVRO et ornatior elocutio et crebra apud maiores, quam si velis addere praepositionem, ut dicas 'iuro per maria, per terras'. 'eadem' autem bene dixit: nam pro mari ille fontes et fluvios posuit, pro sideribus solem.*

3 sane religio . . . divinum] cf. Isid. or. VIII 2, 2 et diff. verb. 486 || 13 Suetonius] p. 148, 4 Reiffersch.

1 s. v. 181 congrue quia a tiberino flumine est admonitus quid agere deberet T || 3 RELIGIO] ET add. AS, est add. RHM || specialia MF: specialiter AS specialitatem R specialia est H || s. v. 182 religio dicitur quod ea homines religantur sive religantur ad cultum divinum T || 4 religantur Masvicius: rigantur F regantur Daniel || 7 forte] foret M || 8 contra om. F || dicit AS || 10 Turni om. AS || 11 cedere] contingere AS || ad CONVENIT v. 184 oportet sive placet, ad CEDET v. 185 aut locum dabit aut discedet T || 13 sitonius H sicominus F || 14 ANNVERIT RM ADVENERIT H ADVENERINT F || NOBIS om. AHM || VICTORIAM H || sin noster F: si noster ASM sin R sinerent H || 15 annuerit M aduenerit H || uictoriam H || 16 et bene . . . populum om. F || 18 magna enim] et magna F quia magna Daniel || 20 sacra Phrygia] sacrificia M || 21 nunc] nec F tunc Daniel || 22 fit R est exemplaria pleraque || 27 tornatior H || 28 ut . . . terras om. F

198. LATONAEQVE GENVS DVPLEX ac si diceret, utrumque sexum *prolis* Latonae *vel* subolis. et bene in foederibus duplicia invocat numina, quia in unum duo coituri sunt populi. IANVM quoque rite invocat, quia ipse faciendis foederibus praest: namque postquam Romulus et Titus Tatius in foedera convenerunt, Iano 5 simulacrum duplicis frontis effectum est, quasi ad imaginem duorum populorum. legimus tamen Ianum etiam quadrifrontem fuisse: unde Martialis ait <VIII 2, 5> et lingua pariter locutus omni: nam 'omnis' de duobus non dicimus.

199. VIM duritiem, inexorabilitatem. SACRARIA DITIS sacra- 10 rium proprie est locus in templo, in quo sacra reponuntur, sicut donarium est, ubi ponuntur oblata, sicut lectisternia dicuntur, ubi homines in templo sedere consueverunt.

200. QVI FOEDERA FVLGINE SANCIT confirmat, sancta esse facit, quia cum fiunt foedera, si coruscatio fuerit, confirmantur: vel certe, 15 quia apud maiores arae non incendebantur, sed ignem divinum precibus eliciebant, qui incendebat altaria. 'sancire' autem proprie est sanctum aliquid, id est consecratum, facere fuso sanguine hostiae: et dictum 'sanctum', quasi sanguine consecratum.

204. SI TELLVREM EFFVNDAT IN VNDAS hypallage pro 'si un- 20 das effundat in terras'.

205. DILVVIO MISCENS *id est* aquae superfusione universa perturbans.

206. VT SCEPTRVM HOC Homeri locus, verbum ad verbum. DEXTRA SCEPTRVM NAM FORTE GEREBAT per parenthesin dictum est. 25 ut autem sceptrum adhibeatur ad foedera, haec ratio est, quia maiores semper simulacrum Iovis adhibebant: quod cum taediosum esset, praecipue quando fiebant foedera cum longe positus gentibus, inventum est, ut sceptrum tenentes quasi imaginem simulacri redderent Iovis; sceptrum enim ipsius est proprium. unde nunc tenet 30 sceptrum Latinus, non quasi rex, sed quasi pater patratus.

10 sacrarium . . . consueverunt] exscr. Isid. or. XV 5, 1 || 17 sancire . . . consecratum] cf. Isid. or. XV 4, 2

2 prolu *F*, corr. *Daniel* || sobolis *ASR* || 3 indicat *AS* || IANVMQVE BIFRONTEM rite invocat *vulgo*, nisi quod i. e. rite hunc quoque invocat *Masvicius* || 6 quasi . . . populorum *om. F* || 7 tamen] tunc *AS* || etiam genum *F* || fuisse *om. R* || 8 unde etiam martialis *R* || pariter] qualiter *H*, *om. F* || omnis] om̄ *A* omnes *RH* || 9 non *om. F* || 10 duritiem *RH* || 12 ubi collocantur *F* || lectisternia] lectisternia vel stemedi *R* lectistemedi *H* || 13 consueverant *AS* consueverunt *F* || 15 fiunt] finiuntur *RH* fiunt *F* || vel certe . . . incendebantur *om. H* || 16 precibus] faucibus *F* || 17 incendebant *F* || 20 si] ut *RH* || mundas *H* || 24 verbum] (*II*, I 234) *vai μὰ τόδε σκήπτρον . . . ὃ δὲ τοῦ μέγας ἔσεται ὄρκος* add. *D* || 25 est] *om. AS* || 26 scepra adhibeantur *F* || 27 simulacra *F* || 29 imaginem sacri *AS* || 30 proprium] imperium *F*

208. IMO DE STIRPE ideo genere masculino usus est, quia de arboribus loquitur: nam de hominibus genere feminino dicimus, ut <VII 293> heu stirpem invisam; dixit tamen, sed usurpative, Horatius etiam de arboribus, ut stirpesque raptas et pecus
5 et domos.

209. MATRE CARET vel terra, ut <III 96> antiquam exquire matrem: vel arbore, ut parva sub ingenti matris se subicit umbra.

210. AERE DECORO id est orichalco.

10 211. DEDIT GESTARE ut <V 248> dat ferre.

212. TALIBVS INTER SE FIRMABANT FOEDERA DICTIS Latinus et Aeneas. Turnum autem non inducit iurantem, quia dux est, qui praesente rege non habet potestatem. et imitatus est Homerum, qui post ius iurandum Menelai Alexandrum quasi fervidum et ad
15 ulescentem inducit exclusum et Priamum adhibitum ad foederis confirmationem.

213. RITE SACRATAS rite exploratas sollemnitate, quam diximus supra <173>.

216. VIDERI ET MISCERI infiniti sunt pro indicativis.

20 218. PROPIVS diligentius, ut <I 526> et propius res aspice nostras. NON VIRIBVS AEQVIS eos congressuros subaudis.

219. INCESSV TACITO pro 'ipse tacitus': hypallage est.

225. CVI GENVS A PROAVIS INGENS cuius auctoritatem commendabat et origo maiorum et paterna virtus et propria fortitudo.

25 229. PRO CVNCTIS TALIBVS qualis etiam Turnus est: et adtendit sensum superiorem, ubi ait Turnus *oblique* <16> et solus ferro crimen commune refellam.

230. AN VIRIBVS AEQVI NON SVMVS bene addidit 'viribus': nam legimus in Sallustio memorare possum, quibus in locis populus Romanus ingentes hostium copias parva manu fuderit, Vergilius <V 754> exigui numero, sed bello vivida virtus.

231. EN OMNES ne occurreret: sed est in castris alter exercitus.

232. FATALISQVE MANVS Troianorum; qui fataliter ad Italiam

4 Horatius] carm. III 29, 37 || 7 parva] georg. II 19 || 29 in Sallustio] Cat. 7, 7

7 parvas ab F || 8 umbra] sic enim melius carmini respondet homerico (II, I 235) *τοιήν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν* add. D || 14 ius om. AS || 17 exploratas F: explorata AS expurgatas RHM || qua R || 18 supra om. F || 19 infinitiui R infinitus F || sunt om. F || 22 hypallage est om. F || 23 cui F || 25 est om. RHM || 27 refelliam R refellat H || ad ANIMAM (v. 230) hominem a parte totum T || 28 additur H || 29 possumus AS possem libri Sallustiani || populus Romanus] par F || 30 capias F || federit H || 31 uergilius F || 32 ne] nec H nec F || occurre H || 33 Troianorum scilicet vulgo

venerant, ut sit iteratio. 'Etruria' autem 'infensa' pro 'Etrusci', qui etiam Turno inimici sunt causa Mezentii.

234. DEVOVET ARIS quia ait supra <219> et aram suppliciter venerans, item supra <XI 440> vobis animam hanc soceroque Latino devovi: nam ipsa iterat verba. 5

235. VIVVSQVE PER ORA FERETVR tamquam de vivo omnes loquentur.

237. LENTI otiosi, ut nos patriam fugimus, tu, Tityre, lentus in umbra.

242. FOEDVSQVE PRECANTVR INFECTVM rogant, ut pro non 10 facto sit, ne piaculum videantur admittere.

245. ET ALTO DAT SIGNVM CAELO ut religio alia religione solvatur. PRAESENTIVS efficacius.

246. MONSTROQVE FEFELLIT bene 'fefellit': namque hoc augurium nec oblativum est nec inpetrativum, sed inmissum factione 15 Iturnae, quod carere fide indicat sedes negata: nam ubicumque firmum introducit augurium, dat ei firmissimam sedem, ut <VI 191> ipsa sub ora viri caelo venere volantes et viridi sedere solo, item ante sinistra cava monuisset ab ilice cornix. in hoc autem augurio liberatum cycnum cecidisse in aquam dicit, 20 quam instabilem esse *et infirmam* manifestum est.

248. LITOREAS AGITABAT AVES palustres: nam litus dicitur omnis terra aquis vicina, ut <VIII 83>. viridique in litore conspicitur sus.

250. EXCELLENTEM magnum, sicut in exercitu magnus est Turnus. 25

252. CONVERTVNT CLAMORE FVGAM redeunt cum clamore, sicut exercitus solet. *

257. AVGVRIVM SALVTANT venerantur. et proprie: nam salu-

8 nos patriam] buc. I 4 || 19 ante] buc. IX 15

1 ut sit *om.* *H* || etruscis *R* || 2 causa] accusat *H* || mentienti *F* propter Mezentium *Stephanus* || 3 DEVOVET *F* || supra vobis animam *H* supra de Turno *Fabricius* || et . . . supra *om.* *M* || 4 venerant *F* || supra vobis animam *om.* *H* || supra] sed *F* || 5 deuovi latino *AS* || deioui *M* || ipse *R* || 6 vivvsqve *H* || deivno *A* (*corr. a*) diivno *S* || 7 loquentur] locuntur *F*. uel nominis immortalitate uiuet et laudibus *add. D* || 13 regant *F* || 11 factum *M* || piacula *R* piaculo *F* || uideatur *F* || amittere *AS* || 13 efficacius *libri praeter AS* || efficacius] et alibi (*buc.* I 41) 'nec tam praesentes alibi cognoscere diuos' *add. D* || 15 nec] neque *R* non *F* || ablatiuum *H* oblatum *F* || imperatiuum *RH* inpetritum *F* || immisissiuum *R* || 16 tuturno *R* inturnae *F* || fidei *H* || nam ubicumque] manu ambicumque *H* || 17 inducit *F* || 20 occidisse *F* || ducit *F* || 21 quam] aquam autem *F* || instabile *R* || esse *om.* *F* || non dubium est *F* || 22 dicitur . . . vicina] circa omnem aquam est *F* || 26 redeunt] reuertuntur *ASR* || sicut in exercitu (*exercitum H*) solet *RHM* s. in e. s. fieri *vulgo*

tari dicimus deos: Terentius at ego hinc deos domum salutatum pergam.

258. EXPEDIVNTQVE MANVS dimicare se velle significant: haec enim est consensus militaris: Lucanus <I 387> elatasque alte,
5 quaecumque ad bella vocaret, promiserere manus.

259. QVOD SAEPE PETIVI quasi inpetrativum hoc augurium vult videri. ACCIPIO AGNOSCOQVE DEOS modo quasi de oblativo loquitur: nam in oblativis auguriis in potestate videntis est, utrum id ad se pertinere velit, an refutet et abominetur. ergo nunc dicit se
10 augurium libenter amplecti et agnoscere circa se favorem deorum.

261. QVOS INPROBVS ADVENA interpretatur augurium: et confirmat id ad praesens negotium pertinere.

262. LITORA VESTRA bona iteratio: nam supra ait <248> litoreas agitabat aves.

15 263. VI POPVLAT antique: nam veteres et 'populo' et 'populor' dicebant, nunc tantum 'populor' dicimus; illud penitus de usu recessit. PENITVSQVE PROFVNDO VELA DABIT ut supra de aquila <256> penitusque in nubila fugit.

264. DENSETE CATERVAS sicuti cycni <253> hostemque per
20 auras facta nube premunt.

266. ET ADVERSOS TELVM CONTORSIT IN HOSTES hoc loco ab Homeri oeconomia recessit: ille enim inducit Minervam persuadentem Pandaro, ut iacto in Menelaum telo dissipet foedera; hic vero dicit ipsum augurem telum sponte torsisse et occidisse unum de
25 novem fratribus. quod pertinet ad oeconomiam: necesse enim erat, ut fratres, dolore ex unius morte commoti, bellum moverent. si enim vilis aliquis interiret, poterat eius mors ob foederis religionem forte contemni.

267. SONITVM DAT id est facit. CERTA inevitabilis: unde
30 'incerta' est infirma et vitabilis.

1 Terentius] Phorm. II 1, 81

1 hinc] immo *R* || domum] domus *H* domo *M*, om. *F*. ego deos penates hinc salutatum domum devertar *Terentius* || 2 pergam] et plautus in curculione (III 1, 19) 'quis est qui operto capite salutatur aesculapium' *add. D* || 3 significat *HM* || 5 ad bellum *H* abella *M* || uocarent *F* || promiscere *AS* admisere *R* admisere et *H* || *ad* EXPEDIVNTQVE *m. s. v.* proferunt ut consensus militaris habet *T* || 6 inpetritum *H* inpetratum *F* || 7 ablativo *H* || 8 ablativis *HF* || 9 *ad om. AS* (*add. a*) || 13 bona . . . aves *om. F* || 15 *ad VI P. s. v.* sua uirtute depraedatur *T* || 16 penitus . . . de aquila *om. H* || 17 PENITVSQVE . . . DABIT] PETET ILLE FVGAM *R* || ut *om. ASF* || supra de aquila] illud *R* || 19 sicut *HM* || cycni] ignem *add. R* || hostem *M* || 21 ADVERSVS *HF* ADVERSO *M* || HOSTEM *HF* || 22 enim] autem *F* || 23 foedera] (*Il. IV 92*) ἀγχοῦ δ' ἰσαμίνῃ . . . Ἀλεξάνδρῳ βασιλεῖ *add. D* || 25 *ad om. H* || 26 fratris *F* || committi *F* || 29 id est *om. F* || facit] ut supra (I 79) 'tu das epulis accumbere diuum' et plautus in aulularia (IV 5, 1)

268. *SIMVL HOC SIMVL antique, ut <XII 758> ille simul fugiens Rutulos simul increpat omnes et <I 631> simul Aenean in regia ducit tecta, simul divum templis indicit honorem.*

270. *HASTA VOLANS minus est 'namque'. sane reliquit hastam poeta, dum vult simul multa describere, et rem imperfectam omisit; 5 deinde rediit ad descriptionem, ut supra in augurii narratione.*

273. *HORVM VNVM ordo est: transadigit costas. et figurate dixit pro 'unius'. TERITVR QVA SVTILIS ALVO BALTEVS rem physicam dixit: omnia enim quibus utimur, non nos terunt, sed ea nos terimus, ut anulum, vestem, balteum. 'ad medium' autem absolute, id 10 est ubi alvo teritur balteus.*

275. *EGREGIVM FORMA IVVENEM bene hic 'egregium', quippe qui esset de fratrum grege.*

277. *AT FRATRES pro 'at fratrum pars'. ANIMOSA PHALANX quasi phalanx, id est legio. et bene a numero, a germanitate, a nobilitate, a forma, ab aetate, ab vulneris genere, ab ipsius laude, a genere mortis incitatio nata. 15*

279. *CAECI salutis improvidi. et bene iam non pars, sed universi.*

280. *INVNDANT more undae fluunt.*

281. *AGYLLINIQVE pro Etruscis: hi enim contra Mezentium auctores 20 coniurationis fuerunt. PICTIS ARCADES ARMIS bene 'pictis', ut in undecimo <93> et versis Arcades armis, ut ornatus picturae lateret in luctu.*

282. *SIC OMNES AMOR VNVS HABET 'sic' id est dum paulatim suis invicem subveniunt, omnes in bellum coacti sunt. sic Sallustius. 25*

283. *DIRIPVERE ARAS deiecerunt, dissipaverunt. sane cum praesens tempus belli loquitur, bene praeteritum intulit 'diripere'. et more suo interiecit aliud: nam ordo erat 'diripere aras craterasque focosque ferunt'.*

284. *FERREVS IMBER permansit in translatione, quia dixerat 30 'tempestas telorum'.*

'emortuum ego manelim leto malo quam illi hodie seni dem insidias *add. D* || 2 et] ut *F* || 4 reliquit *F* || 5 describere *F* || 7 transadigit unum costas *D* || dixit] unum *add. D* || 8 ALIYO *R* ABBO *H* ALBVM *F* || BALTEVM *F* || 10 anulum *H* anullum *F* || s. v. 273 ad medium absolute posuit id est ubi aluo teritur balteus. quidam vero medio legunt quasi ad medium aluum. sutulis (*sic*) intextus *T* || ut medium *F* || ad LATERVVM I. (v. 274) in quibus iunguntur aluo *T* || 12 ad EGREGIVM *F*. I. s. v. qui erat electus ex grege fratrum *T* || 14 ad AT *F*. s. v. id est fratrum pars *T* || 15 ad ANIMOSA *PH*. s. v. aut plena animis aut iracunda propter fratris interitum. et bene . . . a genere mortis accensio animorum nata *T* || 16 a forma a nobilitate *T* || 17 morte *F* || incitatio *Masvicius*: incite sio *F* || 21 ad ET *P. A. A.* s. v. scuta picta habentes *T* || 22 picturas *F* || 25 subveniunt] obediunt *H* || 26 deecerunt *F* || s. v. 283 deiecerunt. et bene cum praesens belli tempus ostendat infert praeteritum. et more suo aliud interiecit nam ordo est diripere . . . focosque *T* || 27 malim loquatur || praeteritam *F*

285. FERUNT auferunt: nam aphaeresis est, ut 'temnere' pro 'contemnere': *alibi omnia fert aetas.*

286. PULSATOS DIVOS *id est violatos, laesos fractis foederibus.*

287. INFRENANT ALII CVRRVS *id est equos, qui sub curribus*
5 *sunt: sic alibi fertur equis auriga neque audit currus habenas.*

288. SVBICIVNT IN EQVOS super equos iaciunt; sed proprie non est locutus, magisque contrarie: nam 'subicere' est subter aliquid iacere.

289. REGISQVE INSIGNE GERENTEM *id est diadema habentem.*
10 *et decenter regem cum insignibus suis dixit.*

290. AVIDVS CONFVNDERE FOEDVS legitur et 'avidum'; sed melius 'avidus', quia Messapus Turno favebat, qui erat inpar ad singulare certamen: *nam et postea ait <292> et miser oppositis a tergo involvitur aris. sic enim facilius foedus dissiparet, si arae*
15 *humano cruore polluerentur: nam et Messapi voluntas ita expressa est, qui ait <296> haec melior magnis data victima divi. 'confundere foedus' autem pro ut confunderet.*

291. PROTERRET mire dictum.

293. HASTA cum hasta.

20 294. TELOQVE ORANTEM MYLTA TRABALI *Ennius teloque trabali.*

295. ALTVS EQVO equi magnitudinem latenter ostendit.

296. HOC HABET *id est letali percussus est vulnere. apud antiquos enim id erat 'hoc habet', quod nunc 'peractum est': sic Terentius certe captus est, habet. sane sarcasmos est, carnificina quasi,*
25 *de loci qualitate inventus: nam quia super aras cecidit, ait 'haec melior magnis data victima divi'.*

298. OBIVS bene obivus corripuit. *AMBVSTVM TORREM quidam 'ambustum' proprie circumustum accipiunt; sed poetae indifferenter pro combusto utuntur. TORREM autem erit nominativus 'hic torris', et*

2 alibi] buc. IX 51 || 5 alibi] georg. I 514 || 6 super . . . iacere] cf. Non. p. 387, 9 sqq. M. || 20 Ennius] ann. v. 589 Vahl. || 23 Terentius] Andr. I 1, 55. cf. Don. ad. h. v. et Non. p. 317, 21

4 ad INFRENANT c. s. v. id est frena aptant equis et equos qui erant sub curribus T || 5 fertur F || audet F || 7 aliquid om. F || 9 habentem om. F || 13 ad AVIDVS c. f. in marg. cupidus. et hoc de messapo melius accipitur quia ipse paulo post dicturus est et miser . . . victima divi T || 14 foedus facilius dissiparetur T || 15 humanae F || voluntas messapi T || 16 qui ait om. T || hoc habet haec e. q. s. T || ad CONFVNDERE s. v. ut confunderet T || 17 pro ut confunderet scripsi: prodiit confundere F || 20 enius F || trabalim F || 22 ad v. 296 apud antiquos id dicebatur hoc habet quod nunc significat peractum est. siue hoc habet significat satis est T || 24 raptus AS || sarcosmos R sacrasmos F || 25 ceciderat F || 27 ad AMBVSTVM t. s. v. ambustum proprie quidam circumustum accipiunt sed poetae indifferenter pro combustum accipiunt T

268. *SIMVL HOC SIMVL antique, ut <XII 758> ille simul fugiens Rutulos simul increpat omnes et <I 631> simul Aenean in regia ducit tecta, simul divum templis indicit honorem.*

270. *HASTA VOLANS minus est 'namque'. sane reliquit hastam poeta, dum vult simul multa describere, et rem imperfectam omisit; 5 deinde rediit ad descriptionem, ut supra in augurii narratione.*

273. *HORVM VNVM ordo est: transadigit costas. et figurate dixit pro 'unius'. TERITVR QVA SVTILIS ALVO BALTEVS rem physicam dixit: omnia enim quibus utimur, non nos terunt, sed ea nos terimus, ut anulum, vestem, balteum. 'ad medium' autem absolute, id 10 est ubi alvo teritur balteus.*

275. *EGREGIVM FORMA IVVENEM bene hic 'egregium', quippe qui esset de fratrum grege.*

277. *AT FRATRES pro 'at fratrum pars'. ANIMOSA PHALANX quasi phalanx, id est legio. et bene a numero, a germanitate, a no- 15 bilitate, a forma, ab aetate, ab vulneris genere, ab ipsius laude, a genere mortis incitatio nata.*

279. *CAECI salutis improvidi. et bene iam non pars, sed universi.*

280. *INVNDANT more undae fluunt.*

281. *AGYLLINIQVE pro Etruscis: hi enim contra Mezentium auctores 20 coniurationis fuerunt. PICTIS ARCADES ARMIS bene 'pictis', ut in undecimo <93> et versis Arcades armis, ut ornatus picturae lateret in luctu.*

282. *SIC OMNES AMOR VNVS HABET 'sic' id est dum paulatim suis invicem subveniunt, omnes in bellum coacti sunt. sic Sallustius. 25*

283. *DIRIPVERE ARAS deiecerunt, dissipaverunt. sane cum praesens tempus belli loquitur, bene praeteritum intulit 'diripuere'. et more suo interiecit aliud: nam ordo erat 'diripuere aras craterasque focosque ferunt'.*

284. *FERREVS IMBER permansit in translatione, quia dixerat 30 'tempestat telorum'.*

'emortuum ego maueim leto malo quam illi hodie seni dem insidias *add. D* || 2 et] ut *F* || 4 reliquit *F* || 5 describere *F* || 7 transadigit unum costas *D* || dixit] unum *add. D* || 8 ALIYO *R* ABBO *H* ALBVM *F* || BALTEVM *F* || 10 anulum *H* anullum *F* || s. v. 273 ad medium absolute posuit id est ubi aluo teritur balteus. quidam uero medio legunt quasi ad medium aluum. sutulis (*sic*) intextus *T* || ut medium *F* || *ad* LATERVM I. (v. 274) in quibus iunguntur aluo *T* || 12 *ad* EGREGIVM *F. I. S. V.* qui erat electus ex grege fratrum *T* || 14 *ad* AT *F. S. V.* id est fratrum pars *T* || 15 *ad* ANIMOSA *PH. S. V.* aut plena animis aut iracunda propter fratris interitum. et bene . . . a genere mortis accensio animorum nata *T* || 16 a forma a nobilitate *T* || 17 morte *F* || incitatio *Masvicius*: incite sio *F* || 21 *ad* ET P. A. A. S. V. scuta picta habentes *T* || 22 picturas *F* || 25 subveniunt] obediunt *H* || 26 deiecerunt *F* || s. v. 283 deiecerunt. et bene cum praesens belli tempus ostendat infert praeteritum. et more suo aliud interiecit nam ordo est diripuere . . . focosque *T* || 27 *malim* loquatur || praeteritam *F*

313. REPENS aut subito, ut sit adverbium, id est repente, ut sole recens orto: aut 'repens discordia' pro repentina.

316. ME SINITE subaudiendum 'concurrere': et est zeugma. FAXO id est faciam, confirmabo: et est archaismos.

5 319. ALIS ADLAPSA SAGITTA EST utrum 'alis stridens', an 'alis adlapsa'?

320. INCERTVM QVA PVLSA MANV hoc loco adhuc quidem quasi dubitat; tamen intellegimus a Iuturna inmissum quendam, qui vulneraret Aenean: quod autem paulo post Iuno dictura est de Iuturna
19 quod movit, <815> non ut tela tamen, non ut contenderet arcum, minime est mirandum: nam scimus unicuique inputari quod alter in eius fecerit gratiam, sicut est <X 83> et potes in totidem classes convertere nymphas. Aenean autem ab homine vulneratum indicat Iuppiter, paulo post dicens <797> mortalin de-
15 cuit violari vulnere divum. TVRBINE quod improvisa, alii quod vehementer venerit, accipiunt.

322. PRESSA EST INSIGNIS 'pressa' pro suppressa. et non 'insignis gloria', sed 'insignis facti', ut genitivus casus magis sit.

20 323. AENEAE VVLNERE hic proprie: est enim huic contrarium <51> et nostro sequitur de vulnere sanguis. LACTAVIT autem aut adeo fortis Aeneas et metuendus; aut adeo impium nefas visum est.

327. MOLITVR regit. et est acyrologia: nam proprie 'molitur' est parat. alii 'molitur' movet intellegunt, vel arripit, vel aptat.

331. HEBRI fluvii Thraciae, iuxta Cypsela oppidum.

25 332. SANGVINEVS MAVORS gaudens sanguine, αἰμοχαρής. INCREPAT sonat, alibi arguit, ut <X 830> increpat ultro cunctantes socios.

2 sole] georg. III 156

3 ad ME s. s. v. scilicet concurrere et est zeuma; ad FAXO s. v. faciam confirmabo T || zeuma F || ad TVRVM D. H. I. M. S. V. 317 ego placui deos et sacra reddidi quibus victoriam caperem de turno T || 5 ad STRIDENS A. A. S. E. S. V. siue stridens alis siue alis allapsa T || ALII SED LAPSA F || 8 ab RM || 9 autem om. F || iunoni dictum est R iuno dictum est H || 10 movet Daniel || conderet F || 12 potest AS || in om. R || 13 classem AR || hominibus F || 14 inducat AS || mortali indecui AH mortali d. R mortali ñ d. M || 15 ad TVRBINE A. I. M. aut emissa aut infix. turbine quod improvisa alii quod vehementer venerit T || 16 venerit om. F || 17 suppressa et non . . . facti hab. T || 20 nostro] non F || ad LACTAVIT v. q. s. v. aut quia aeneas fortis et metuendus erat aut quia nefas et impium videbatur T || 21 metuendos F || 22 regitur R || 23 ad MOLITVR H. S. V. quidam molitur . . . aptat T || ad VOLITANS (v. 328) celeriter discurrens T || 24 ad v. 331 haec comparatio hoc ostendit quod in parte septentrionali quam describit bellicosiores sunt populi T || EBRI HM. hebrus autem fluvius thraciae F || ad HEBRI s. v. hebrus fluvius thraciae . . . oppidum T || cypsala libri || 25 ΕΜΟΧΑΡΗΣ F, sanguine gaudens iterans || INCREPAT . . . ultro om. F || 26 ultro om. M || emantes socios F. hinc ortum Emantellocios illud, quod post αἰμοχαρής edidit

334. ANTE NOTOS ZEPHYRVMQVE VOLANT *id est ventos praevertuntur.*
 VLTIMA hoc est tota: si enim gemit ultima, omnis sine dubio.
335. THRACA autem *id est Thracia: Cicero in de republica* <II 4, 9>
coloniaram vero quae est deducta a Graecis in Asiam, Thraciam, Italiam, et non dixit 'Thraciam'. 5
336. IRAEQVE INSIDIAEQVE DEI (COMITATVS) *figurata elocutio, vario significatu idem ostendens. et non tam virtute, sed insidiis † comitatus.*
337. ALACER quidam 'alacer' *gestiens et rei novitate turbatus volunt, 'alacris' vero laetus.*
338. QVATIT exagitat. MISERABILE CAESIS H. I. miserabiliter: 10
 nomen pro adverbio, ut <X 273> *sanguinei lugubre rubent.*
340. MIXTAQVE CRVOR hypallage est pro 'mixto cruore'.
341. STHENELVMQVE DEDIT THAMVRVMQVE *plura ὁμοιοτέλευτα.*
342. AMBO antiquo more 'ambo': *Terentius ambo oportune vos volo, sicut superius dictum est, cum hodie 'ambos' dicamus.* 15
343. IPSE NVTRIERAT solent enim plerumque filios suos aliis dare nutriendos parentes. *dicendo autem 'ipse' ignotae personae hoc pronomine addit dignitatem.*
344. LYCIA autem pro 'in Lycia', ut <IV 36> *non Lybiae, non ante Tyro despectus Iarbas. PARIBVSQVE ORNAVERAT ARMIS scilicet* 20
ut aequaliter dimicarent, aequaliter currerent.
347. ANTIQVI pro 'nobilis et magni', ut <I 12> *urbs antiqua*

8 quidam . . . laetus] exscr. Isid. or. X 6. cf. Don. ad Ter. Eun. II 3, 12 || 14 Terentius] Andr. II 2, 8 || 15 superius] cf. ad buc. V 68; VI 18

Daniel || s. v. 332 quasi videatur in ipsis deus mars esse. neque enim ipse deus videtur sed in ipsis apparet *T* || ad AEQVORE A. (v. 333) campo patenti ablatius pro accusatio *T* || 1 ZEFIRVMQVE *F* || pro uertuntur *F*. inde A. N. Z. id est uentos. VOLANT pro uertuntur *Daniel* || ad ANTE N. Z. S. V. id est uentos et species pro genere, ad VOLANT uentos praeuertuntur *T* || 2 gemit om. *F* || omnes *R* || 3 THRACA thracia hab. *T* || 4 coloniaram *F* colonia *Daniel* || Grais *Cicero* || ad PEDVM S. V. equorum scilicet, ad CIRCVM in marg. in circuitu ante faciem *T* || 6 s. v. 336 ipse comitatus ipsius dei sunt irae et insidiae. irae propter impetum bellantium et insidiae propter fraudem bellicam. aguntur feruntur *T* || INSIDIAEQVE *F* || figurat *F*, corr. *Daniel*. ceterum cf. ad IX 85 || 7 idem] id est *Daniel*. 'dei comitatus' adpositis interpret idem ostendi dicit, quod 'circum aguntur' verbis || post comitatus lacunam indicavit *Daniel*. fortasse et non tam virtute, sed insidiis deus comitatur vel, quod *Schoellius* coniecit, et non tam virtute, sed insidiis consistit comitatus, ut *Turnus* insidiis, non virtute *Aenean* impugnat. || ad TALIS S. V. sic sanguineus, ad ea quae sequuntur alacer quidam . . . laetus *T* || 8 rein *F* || volunt] intellegunt *T* || 10 QVATIT exagitat hab. *T* || mirabiliter *F* || 12 ad MIXTAQVE C. C. H. S. V. hypallage id est mixto cruore calcatur harena *T* || 13 THAMVRVMQVE *F* || 14 ad AMBO S. V. pro ambos antique *T* || modore *F* || 15 dicimus *F*, corr. *Daniel* || 17 parentes om. *H*, post plerumque hab. *F* || ad IPSE S. V. hoc pronomine ignotae personae addidit dignitatem *T* || ignota persona *F* || 19 libiae *F* || 20 ORNAVERAT *F* ONERAVERAT *Daniel* || ad PARIBVSQVE O. A. S. V. scilicet . . . currerent *T* || 21 dimicarent et aequaliter *T* || 22 ad ANTIQVI S. V. nobilis aut re uera antiqui si referas ad tempora scribentis *T*

fuit: aut proprie 'antiqui', si referamus ad tempora scribentis. DOLONIS cum Troiani exploratorem, quem ad castra Graecorum mitterent, quaerent, hic Dolon exploratum se ire obtulit, si sibi equi Achillis pro praemio darentur. qui cum isset, obvius habuit Diomedem et Vlixem, 5 similiter exploratores missos ad castra Troiana, captusque ab eis tormentis coactus est confiteri consilia Troianorum, Rhesi etiam adventum, qui in auxilium Troianorum equos fatales adduxerat. quem Diomedes et Vlixes vinctum ad arborem relinquentes profecti ad castra Troiana, occiso Rhese abductisque equis, redeuntes occiderunt. huius filium nunc 10 inter Troianos a Turno dicit occisum.

350. AVSUS PELIDAE PRETIUM SIBI POSCERE CVRRVS difficilis hypallage: nam hoc vult dicere: qui ut Achilles equos posset accipere, ire ausus est ad castra Graecorum. ordo enim non procedit: qui ut iret, ausus est petere. 'currus' vero pro 'curruum' ac per hoc 15 'equorum' dixit.

351. PRO TALIBVS AVSIS quaeritur, quis ante hunc 'ausis' dixerit.

352. ADFECIT PRETIO modo poenam significat: nam pretium τῶν μίσθων est: Terentius ergo pretium ob stultitiam fero. NEC EQVIS ADSPIRAT ACHILLIS 'adspirat' apud maiores accedit significat: Cicero numquam adspiravit ad curiam. sed hic figurate 20 dixit 'adspirat equis' pro 'ad equos', id est occisus est nec ad equos Achillis accessit. melius tamen est ut de Diomede intellegamus, ut ut sit sensus: Diomedes occidit Dolonem, qui equos Achillis ausus est petere, quos nec ille qui eum vicit, poposcit. sane 'adspirat' 25 est tractum ab his, qui insequentes spiritu suo proximis adflant.

18 Terentius] Andr. III 5, 4. cf. Don. ad h. v. | 20 Cicero] in Verr. act. II 2, 31, 76. cf. Pseudo-Ascon. ad div. in Q. Caec. V extr.

2 cum troiani . . . occisum hab. T | exploratorem quaerent quem . . . mitterent T | mitteret F | 3 optulit T | adullis F | 4 obvius F | diomedem et ulixem T | 5 similiter post habuit hab. T | captusque . . . adduxerat T: captusque absceis et tormentis constitit (constituerat Daniel) adactus tam consilia troianorum tyrrési aduentum qui equos falcatos adduxerat ad (in Daniel) auxilium troianorum F captusque ab iis (sic iam Commedinus) et tormentis adactus exposuerat tam c. T. quam R. a. q. e. fatales a. i. a. T. Massricius | 6 rhessi T | 8 vinctum F | relinquentes ad arborem T | 9 occiso rhese T: occisores F abductis equis F | huius . . . occisum] et istum dolonem cuius nunc virgilius filium dicit a turno inter reliquos troianos occisum T | 12 qui ut] quia R possit HF | 14 ad CVRRVS s. e. equos T | curruum Daniel: curruum F. fort. recte, ut ac per hoc equos scribatur. cf. ad v. 374 | hac F | 17 poena ASM | 18 fero] unde et graeci τῶν μίσθων poenam vocant ἀπὸ τῆς μάχης quod est pretium add. D | 19 accedat HM | 20 Cicero] in pissionem add. A in pissionem add. S in pisonem add. Rs, ciceronem H | numquam] nū H | curiam] id est accessit add. ASK | 22 ut diomedem intellegimus F | 24 vicit] occidit F | ad adspirat s. e. hoc verbum tractum est ab his qui insequentes proximis quosque suo spirita efflant (sic) T

354. LONGVM PER INANE hoc est per longum spatium. SECVTVS IACVLO pro 'insecutus': vel certe, e longinquo eum ante iaculo vulneravit.

356. ELAPSOQVE pro 'lapso'.

357. DEXTRAE MVCRONEM EXTORQVET quasi prooeconomia est ut non eum suo interimat gladio, ne agnoscat quod Metisci est, et 5 iam nunc suum requirat: quo facto perire poterat sequens fracti gladii oeconomia.

358. TINGVIT IVGVLO hic non significat 'inficit', ut tingue novo mecum direptis crura cothurnis, sed 'demersit in iugulum', ut ibi <91> et Stygia candentem tinxerat unda 'inbuerat, durarat' 10 significat.

359. EN AGROS subauditur, quos victore Aenea te accipere posse credebas, corpore tuo 'metire'; metiuntur autem agros qui colonis adsignant: inde enim sarcasmos factus est. nam consuetudo erat ut victores imperatores agros militibus suis darent, ut in historiis legi- 15 mus, item in Lucano <I 346> an melius fient piratae, magne, coloni. et hoc est, quod supra ait <339> hostibus insultans.

364. STERNACIS EQVI ferocis, qui facile sternit sedentem. quidam pro 'pavidi' accipiunt: 'consternati' enim 'equi' dicuntur.

365. EDONI BOREAE 'Edoni' Thracii. nam Edon mons est 20 Thraciae. sane sciendum hoc loco errasse Donatum, qui dicit 'Edonii' legendum, ut 'do' brevis sit, secundum Lucanum, qui dicit <I 675> Edonis Ogygio decurrit plena Lyaeo: namque certum est systolen fecisse Lucanum: unde 'Edoni' legendum est, ut sit 'hic Edonus, huius Edoni'. Statius et Vergilium et artem secutus ait 25 tristius Edonas hiemes Hebrumque nivalem, non 'Edonias'.

366. AEGAEO mari scilicet, sicut sequentia indicant 'sequiturque

8 tingue] georg. II 8 || 25 Statius] Theb. V 78

1 s. v. 354 id est per longum spatium secutus est vel certe eum e longinquo iaculo vulneravit *T* || 3 ad ELAPSOQVE s. v. iam ad terram proiecto *T* || 4 praeconomia *H* peroconomion *F* || 5 ne] nec *HM*. cf. v. 735 sqq. || quod metisciē et suum requirat *F* || 6 sequenti *F* || fracti gladii *M*: fracti gladii *H* fracti gladio *ASRF* fracto gladio *a* || 8 significat ut inficit ut et tingue *F* || 9 coturnis *F* || at *F* || 10 tinxerat *F* || 11 significarat *F* || 13 metisrem etiuntur *F* || 14 sarcosmos *RF* || 16 pyratae *A* pyrratae *R* || magnae *AF* magna *SH* || 17 colonis *AS* ecolonia *H* || coloni] et alibi (344) 'quae sedes erit emeritis? quae rara dabuntur quae noster ueteranus arat (sic) add. *D* || 18 ad STERNACIS s. v. id est ferocis quidam pavidi accipiunt unde consternati equi dicuntur, in marg. sternaces equi dicuntur cespitatores qui crebro cadunt sua sponte a sternendo sic dicti *T* || 19 forte consternari || sequi *F* || 20 EDONI *M* HODONII *F* AEDONI reliqui || edonii *F* || 21 dicit *om.* *H* || aedoni *R* aedonii *M* tedonit *H* || 22 qui dicit . . . certum est *om.* *F* || 23 ogyo *A* || luceo *R* || 24 Lucanum *om.* *F* || aedon *M* aedoni *ex* aedonis *F* || hic edon huius edonis *R* || 25 uergilium *F* || 26 threicius *R* trisciis *H* dulcius *Statius* || aedonas libri || hiemas *H* || ebrumque *AM* hiebrumque *H*. arctonque frementem *Statius* || aedonis *F* || 27 matri *M*

ad litora fluctus': nam male ait Donatus montem esse, unde flat Boreas, cum certum sit eum de Hyperboreis montibus flare. *quidam 'fluctus' melius numero singulari accipiendum putant.*

367. QVA VENTI INCVBERE pro 'qua ventus': Boream enim solum
5 dixit. FVGAM DANT pro 'fugiunt', ut alibi <437> defensum dabit.

370. QVATIT VOLANTEM ut oblimat inermes.

371. INSTANTEM PHEGEVS aut sibi, aut omnibus.

372. AD CVRRVM pro 'curru se obiecit'. CITATORVM aphae-
resis pro 'conccitatorum'.

10 374. PENDETQVE IYGIS pro 'iugo', ut <350> ausus Pelidae pre-
tium sibi poscere currus.

375. LANCEA raro lectum: et est telum missile. BILICEM LO-
RICAM 'li' longa est et accentum habet, sicut 'bifilum' 'fi' produci-
tur, quia et 'fila' et 'licia' dicimus.

15 376. DEGVSSTAT VVLNERE CORPVS id est leviter tangit, id est
stringit, propter exiguitatem sanguinis: unde econtra de alto vulnere
ait <XI 804> virgineumque alte bibit acta cruorem.

378. DVCTO MVCRONE id est educto.

379. PROCVRSV impetu. et est una pars orationis 'procursus'.

20 387. SAEVIT scilicet, quia non potest in bella procedere: vel
quod abstractus a bellis sit. et bene viro forti servat dignitatem, qui
nihil molliter facit in tam aspero vulnere: nam ideo ait 'infracta luc-
tatur harundine'.

389. ENSE SECENT LATO VVLNVS quidam 'lato' ita dictum acci-
25 piunt, ut, quasi ipso iubente, ne scalpello aut aliquo ferramento minore,
sed ense, et hoc lato, aperiretur, quamquam cum maiore dolore, dum-
modo extracta sagitta remittant eum quamprimum ad pugnam. alii

6 oblimat] georg. III 136 || 18 DVCTO id est educto] cf. Non. p. 283, 3 M.

4 ad QVA v. i. s. v. pluralem ponit pro singulari quia de solo borea dicit
T || ad VIAM s. (v. 368) id est viam facit secando id est interficiendo T || ad
ADVERSO (v. 370) contra nentum posito T || 6 oblimet inertis Vergilius || 7 ad
INSTANTEM s. v. imminemem sibi aut omnibus T || 8 curru subiecit R || aferesis
id est ablatio F || ad DETORSIT s. v. in alteram partem flexit T || 10 ad IYGIS
s. v. id est in iugo in altitudine currus T || AUSUS F || 12 ad LANCEA s. v. telum
missile T || COROXAM H || 13 bifilium SR (corr. s) bifilum H. fort. trifilem. cf.
Mart. VI 74, 2 || 14 filia H || dicia R lycia H || 15 ad DEGVSSTAT leuiter tangit
propter exiguitatem sanguinis T || 16 contra RH || alio H || 17 altu F || aucta R ||
18 ad DVCTO s. v. euaginato T || educte F || 19 schol. ad v. 379 om. AS || et
est procursus u. p. o. F || ad ALTERNOS (v. 386) mutuos quia pede post pedem
incedimus T || 20 producere R || ad SAEVIT s. v. quia bello est protractus, in
marg. bene . . . arundine T || 21 abstractus F || ad VIAM q. r. p. s. v. quae pro-
xima est velocitati. exprimit enim eum ad pugnam festinantem T || 24 LATO R
ALTO H || ad v. 389 quidam lato accipiunt quasi ipso iubente . . . pro lato T ||
25 ne] malim non || aliqua F || 26 aperiretur om. F || quamquam T: quod F ||
27 extracta agitata F || alii] quidam F

'lato' pro 'late' tradunt: ubique tamen animum viri fortis expressit.

391. ΙΑΠΙΧ aptum nomen medico: nam ἰαθεῖναι Graeci dicunt 'curare'.

394. AVGVRIVM CITHARAMQVE DABAT vera lectio est 'dabat': 5 nam non dedit. sane per citharam scientiam indicat harmoniae, id est musicae. sed et cithara et sagittae artes sunt, augurium vero munus: non enim sola arte, verum etiam indulta divinitate colligitur.

395. VT DEPOSITI id est desperati: nam apud veteres consuetudo erat ut desperati ante ianuas suas collocarentur, vel ut extremum 10 spiritum redderent terrae, vel ut possent a transeuntibus forte curari, qui aliquando simili laboraverant morbo: Cicero aegram et prope depositam reipublicae partem suscepisse.

396. POTESTATES HERBARVM vim, possibilitatem, *quae δύναις dicitur*. nam in herbarum cura nulla ratio est: unde etiam ait 15 'mutas artes': licet alii mutam artem tactum venae velint, alii 'mutas artes' musicae comparatione. alii 'mutas', quia apud veteres manibus magis medicina tractata est: unde et chirurgia dicta; nam ipse ait <402> multa manu medica Phoebique potentibus herbis. ergo 'mutas', quia, ubi manu res agebatur, cessabat oratio. VSVMQVE 20 MEDENDI ἐμπειρικὴν scientiam, hoc est medicinam, in usu, non in ratione constantem: nam quaedam artes usu discuntur, sicut ipsa maxima parte medicina, quae ante Hippocratem fuit.

397. INGLORIVS comparatione sagittarum, harmoniae, id est musicae, divinitatis. MALVIT quoniam heroicis temporibus etiam medicina 25 valde fuerat in honore.

9 DEPOSITI desperati . . . morbo] exscr. Isid. or. X 72. cf. Non. p. 279, 17 sqq. M. || 12 Cicero] in Verr. act. II lib. I 2, 5. cf. Pseudo-Ascon. ad h. l.

1 animi H || uir M || fortis uiri R || 3 ΙΑΠΙΧ F || ΙΑCΙ AM iace RHFa || Graeci hab. a || 4 curare] unde ἰαθρός dicitur medicus add. D || ad DABAT s. v. id est dare uoluerat T || DABAT RHM s: DADAT S DEDIT AF || dabant F || 6 sane sciendum per F || armoniae libri, nisi quod armoeniae A || 7 s. v. 394 cithara et sagittae . . . colligitur T || cythara F || 12 qui] quia M || dissimili H || 13 partem] et seneca (Stattius vulgo) in theb. (Oedip. v. 1079 P. et. R.) 'ite ferte depositis opem' add. D || 14 POTESTAS AS || 15 nam in herbarum cura (natura Commelinus) uis est quae dinamis dicitur (cuius add. Commelinus) nulla ratio est F || in om. AS || 16 licet alii . . . mutas artes om. F || 17 alii mutas quia e. q. s.] cf. ad v. 397 || 18 tracta F || 21 enpericen ARh enperices H enpnicē M empiricen id est pericia empiricos peritus F (id est . . . peritus in cod. seclusit Daniel, in marg. gl. = glosa, adscribens) || non ratione AS || 22 constante F || 23 maxima Daniel: proxima F. an pro maxima? || fuit] fuit mutata F, muta fuit Daniel. mutata delevi, ut ex MVTAS A. ortum: nam quia apud veteres . . . cessabat oratio olim ad MVTAS A. I. A. adscripta fuisse Turonensis docet || 25 ad MALVIT in marg. maluit propterea dicit quia heroicis temporibus in magno honore fuit medicina T || ITALVIT F || ad MVTAS A. I. A. s. v. quia manibus medicina apud ueteres tractabatur unde et cyurgia dicta. nam ipse paulo post ait multa manu m. ergo muta ubi cessabat oratio res agebatur T

398. ACERBA FREMENS pro 'acerbe': adverbium qualitatis in nomen derivatum.
400. LACRIMISQVE INMOBILIS non suis, sed illorum.
401. PAEONIVM IN MOREM medicinale, a Paeone: nam Doricae
5 linguae est 'Paeon', naturale enim est 'Paeon'.
402. MVLTA pro 'multum'. TREPIDAT pro 'trepidanter facit'.
404. FORCIPE FERRVM hic forcipem dixit quod Graeci ardiotheran dicunt, qua solent spicula vulneribus evelli: ardia enim spicula sagittarum appellantur. alibi forcipes, quod formum, id est calidum, capiant.
- 10 405. NVLLA VIAM FORTVNA REGIT nullus eventus rationem praestat. NIHIL AVCTOR APOLLO medicinae inventor: nam Aesculapius praestitit medicinae, quam Apollo invenit, qui in Ovidio de se ait inventum medicina meum est.
407. PROPIVSQVE MALVM ex fuga scilicet Troianorum.
- 15 408. STARE v. plenum esse. alii 'stare' constare intellegunt, ut significet 'pulvere caelum constat', id est in pulverem versum est et quasi totum ex pulvere est. alii diutinum pulverem et continuum [et] significatum volunt inumbrationemque ex eo solis et caeli factam, id est non moveri caelum, sed consistere, eundemque manere habitum aeris
20 ex continua caligine pulveris, obducto semel caelo et quasi ab oculis intercluso.
411. HIC VENVS genitrix. INDIGNO DOLORE qui fuerat natus ex vulnere indigne inlato, scilicet per insidias.
412. DICTAMNVM haec herba licet ubique nascatur, melior in
25 Creta est, quae Dicta dicitur, unde proprium herbae nomen. haec admota vulnere, in quo ferrum est, extrahit ferrum in tantum, ut animalia apud Cretam, cum fuerint vulnerata, ad hanc herbam currant

9 alibi . . . capiunt] cf. Isid. or. XX 13, 3 et X 99 || 11 medicinae . . . invenit] cf. Isid. or. IV 3, 1 || 12 in Ovidio] met. I 521 || 24 haec herba . . . exigere dicitur] cf. Isid. or. XVII 9, 29 et XII 1, 18

1 ad ACERBA s. v. pro acerbe nomen pro adverbio T || 3 non suis sed illorum hab. T || 5 est enim AS autem est F || 6 ad MVLTA s. v. multum, ad TREPIDAT s. v. trepidanter facit sine accelerat T || 7 schol. ad v. 404 hab. T || forcipem T || ἀρδιοθήρα Daniel || 8 quae F || ἀρδια Daniel || 9 alibi forceps dicitur T || forcipem F, corr. Schoellius || forbum F || capiant Schoellius: capiunt F capiat T || 11 nec scolapius H nam aescolapius R || 12 qui . . . ait] ipse in obidi metamorfoseos F || 13 inuenta de re ait H || inuenta R || 15 plenum esse] om. H, id est p. e. M. ut alibi 'stat pulvere caelum' et (buc. VII 53) 'stant et iuniperi' add. D || 17 pulvere Daniel || et seclusi || 24 ad DICTAMNVM s. v. vuzuzuz homo saec. X adscripsit in S || nascatur om. HM || melior] tamen add. D || 25 ad v. 412 creta dicitur dicta unde proprium est nomen herbae inditum haec admota . . . etiam venena dicitur a corpore exigere. et figurate dixit dictamnium caulem pro dictamni T || 26 extrahat F || ferrum om. T || ut muta animalia T || 27 cum fuerit vulnera F || curantia quae F

eaque depasta tela corpore dicantur excutere. haec herba hausta etiam venena corpore exigere dicitur.

413. PVBERIBVS CAVLEM FOLIIIS hoc est adultis: sic in quarto <514> pubentes herbae. et est reciproca inter herbas et homines translatio: nam et pubertatem herbarum et florem iuventutis 5 vocamus. 'caulem' autem medium fruticem, qui vulgo thyrsus dicitur. de hac herba in IV. <72> ait de vulnerata cerva illa fuga silvas saltusque peragrat Dictaeos.

415. GRAMINA hic pro herba: nam est hoc nomine alia herba, quae in immensum excrescit. 10

416. FACIEM CIRCUMDATA a parte totum corpus accipimus. et putatur sic dictum, ut <I 658> faciem mutatus et ora Cupido.

417. FVSVM AMNEM pro 'aquam', a toto partem: sic supra <119> fontemque ignemque ferebant.

419. AMBROSIAE SVCOS ambrosia est cibus deorum: nam nectar 15 potant. alibi ambrosia unguentum deorum legitur <I 403> ambrosiaeque comae divinum vertice odorem. PANACEAM genus herbae est. sciendum tamen Lucretium panaceam ubique salem dicere. unde possumus et hoc loco salem intellegere; nam omnem pellit dolorem. sed melius herbam, quia ait 'odoriferam'. alii panaceam 20 medicamentum dicunt ex conpluribus herbis compositum, quod ad omne vulnus facit. hanc herbam Hercules contra vim venenorum Thessalis dicitur praestitisse. sane nomen mire compositum.

422. QVIPPE DOLOR quasi dolor, cuius natura haec est, ut adhibito remedio statim recedat. nam dolor consequens res est, non 25 principalis: unde sublata causa etiam ipse statim recedit. hinc ait 'quippe', nam infusa aqua inhaerens laxare coeperat telum, quod antea inferebat dolorem.

6 caulem . . . dicitur] cf. Isid. or. XVII 10, 3

1 tela dicantur corpore excutere T || 3 CAVLEM R || sicut F || 5 et ante pubertatem om. F || 6 ad CAVLEM s. v. medium fruticem dicit qui vulgo thyrsus dicitur T || frutice F fruticis Daniel fruticis Masvicius || thyrsos F || 7 ait ubi de Daniel || 8 peragra dictatos F || 9 ad GRAMINA s. v. pro herba posuit. scilicet sunt T || 11 accipiamus AS accepimus H || ad CIRCUMDATA s. v. nota figura T || 12 sic dictum est ut F || faciam F || ad LABRIS (v. 417) s. v. in uasis, in marg. labrum proprie appellatur nas in quo lauatio solet fieri infantum quod et alium alio nomine appellatur T || 16 potant] potus F. ambrosia ab immortalitate dicta, a enim sine et βροτός mortalis add. D || ad v. 419 alibi ambrosiam unguentum deorum virgilius intellegit ut ambrosiaeque . . . vertice o. s. T || 17 PANACEVM R || 18 Lucretium] Lucilium con. Bapt. Pius ad Lucr. IV 123. cf. Becker Philol. 1 p. 48 et L. Mueller Lucil. p. 159 || panaceum R || 19 unde] nam M || 20 dolorem] unde et nomen accepit quasi πρὸς πάντα ἄκος, id est ad omnia remedium add. Masvicius || ad PANACEAM s. v. quidam medicamentum dicunt . . . praestitisse T || 21 conpluralibus T || 22 facit] idoneum comprobatur T || contra] propter T || thessales F || 25 recidat H || 26 causa] cū F || hic F || 28 ante H inte F || inserebat F

423. IANQVE SECVTA MANVM leniter temptantis secula est.

424. IN PRISTINA in usum priorem, hoc est quales fuerunt pristinae, vel 'novae' magnae aut mirae.

425. ARMA CITI PROPERATE VIRO SUO more ostendit festinationem:
5 ante induxit loquentem, quam significaret qui loqueretur. †qui sicut nos 'properare, festinare' dicimus, ita antiqui pro 'dare' dicebant: Salustius soleas festinate.

427. NON HAEC HYMANIS OPIBVS potest subaudiri et 'arte humana'.

429. MAIOR AGIT DEVS Apollo scilicet, inventor medicinae: hoc
10 est haec agit maior.

432. HABILIS LATERI CLIPEVS et hic expressa festinatio est. LORICAQVE TERGO EST quare tergo tantum, cum totum ambiat corpus? at quia latus clipeo dixerat tectum, supererat ut tergum lorica muniret.

434. SVMMAQVE PER GALEAM decenter galeam quoque cum induisse
15 significat.

435. VERVMQVE LABOREM quem per me ipse suscipio, non qui ex aliorum virtute imperatoribus adscribi consuevit.

436. FORTVNAM EX ALIIS subaudimus 'opta': nec enim fortuna discitur, et est zeugma non integrum. quidam autem defectionem
20 putant et deesse volunt 'pete' aut 'accipe'. alii figuram volunt pro 'quid fortuna sit ex aliis disce': cum et bona et mala sit fortuna, quid valeat dea haec, ex aliis disce: vult enim intellegi, se adversa usum.

437. DEFENSVM DABIT pro 'defendet'. INTER PRAEMIA 'inter' veteres pro 'ad' ponebant: id est ad praemia: Cicero dico te priore
25 nocte venisse inter falcarios, id est ad falcarios.

6 Sallustius] hist. inc. 105 D., 74 Kr. || 24 Cicero] in Catil. I 4, 8

1 MANV F || 2 PRISTINĀ HM || s. v. 424 id est quales fuerunt pristinae, aut novae mirae et magnae T || 4 ad v. 425 in marg. suo more . . . significaret loqui incipientem T || ostendens T || 5 qui ex eis quae praecedunt perperam videtur repetitum esse, atqui edidit Daniel. || 6 ad PROPERATE s. v. propere et festinanter date T || sicut . . . dicebant] sicut nos properare dicimus ita antiqui festinare pro dare dicebant con. Dietschius ad Sall. l. l. p. 141. sicut nos 'properare' 'festinare' pro 'festinanter ire' dicimus, ita antiqui pro 'dare' dicebant Schoellius. cf. ad IV 575 et IX 399 || 7 soleas Masvicius: solas F || festinare Masvicius || 8 arte Masvicius: ante F. dicere voluit interpretes ad arte ex eis quae praecedunt humana intellegendum esse || 9 inventor Apollo scilicet medicinae F. Apollo inventor scilicet m. Stephanus || 11 ad SVRAS I. A. S. V. id est tibialia induerat. et est expressa festinatio T || ad LORICAQVE T. E. S. V. quia latus clipeo dixerat tectum supererat ut tergum lorica muniret. alioqui lorica totum ambit corpus T || 12 aut F, correxi || 13 tergo F || 14 ad DELIBANS O. F. (v. 434) propinans et decenter hoc loco galeam induisse significat T || eum ego: cum F tum Daniel || 17 consuevit adscribi ASR || 18 nec] nam M neque F || 19 et est . . . integrum om. F || zeugma libri plerique || ad FORTVNAM in marg. scilicet opta. et quidam defectionem putant . . . se adversa ausurum (sic) T || 21 cum bona F || 22 dea hac F haec dea T || an usurum? || 23 ad DEFENSVM D. S. V. id est defendet a bello T || defendit F || ad INTER S. V. pro ad T || 24 priora F || 25 id est ad falcarios om. F

438. MATVRA ADOLEVERIT *AETAS* adulescendo matura esse coeperit.

439. SIS MEMOR subaudiendum 'meorum factorum'.

443. ANTHEVSQVE MNESTHEVSQVE servavit τὸ πρόεπον; necesse enim erat ut, vulnerato duce, multi cum eo in castra remearent.

445. MISCETVR modo 'confunditur': alibi 'perturbatur', ut <I191> 5 miscet agens telis nemora inter frondea turbam.

446. AGGERE TVRNVS hic 'aggere' pro eminentia posuit; de via autem aggerem non possumus dicere, nisi si viae aggerem dicere voluerimus, id est viae coacervationem, quam historici viam militarem dicunt, ut <V 273> qualis saepe viae depressus in aggere serpens. quidam ambiguitatem volunt, utrum ipse Turnus in aggere, an venientes ex aggere?

448. PRIMA ANTE OMNES ut <II 40> primus ibi ante omnes. et ante omnes Latinos sonum audit.

449. TREMEFACTA REFVGIT quaeritur, cur Iuturna, cum hic acie excedat tremefacta, mox tamen inducitur revertens.

450. ATRVM RAPIT AGMEN pulveris nube coopertum. quidam autem 'agmen' iter accipiunt, 'rapit' autem festinat, ut sit: ille campo aperto iter festinat pulveris plenum et ipsa festinatione excitat. et ita dicunt, quoniam, si 'agmen' exercitum dicit, apertus campus esse non potuit bellatorum densitate completus.

451. ABRVPTO SIDERE vel immensa, vel magna tempestate: per sidus enim tempestas significatur: ut <III 422> sorbet in abruptum fluctus, item <XI 259> scit triste Minervae sidus. interdum ipsum sidus, hoc est astrum. 'abruptum' vero ad hominum opinionem retulit; videtur enim praecipitari.

452. IT MARE PER MEDIVM MISERIS H. P. L. H. C. A. Statius planius de hoc sensu deflent sua damna coloni et tamen

27 Statius] Theb. XI 117

2 ad sis m. s. v. scilicet meorum factorum T || 3 schol. ad v. 443 om. AS || ΤΟΝ ΠΡΟΠΟΝ R tropepon id est quod decet F || 6 misceret M || 7 via] tua S ea F || 8 si om. AH || 9 viae om. RF || stroici F || 10 depressus ASR || in] ab F || ad v. 446 potest esse ambiguum utrum scilicet turnus in aggere positus venientes uiderit an ex ipso aggere venientes T || 11 ipsi F || 12 ad GELIDVSQVE P. I. C. (v. 447) non nulli intellegunt similiter ut ausonios conterritum ipsum turnum T || 14 sonum F: solum Daniel || 16 tremefacta Masoicius: tempestas F, om. Commelinus, fortasse recte || 17 ad v. 450 quidam hoc loco agmen iter accipiunt et rapit festinat ut sit secundum illorum sensum ille campo aperto festinat iter pulveris plenum et ipsa festinatione excitat, quoniam si agmen exercitum dixit campus bellatorum densitate repletus apertus esse non potuit T || 23 ut] alibi ASR || 24 interdum . . . praecipitari non edidit Daniel. interdum . . . astrum non videntur veteris esse interpretis || ad ABRVPTO s. in marg. abruptum ad hominum . . . praecipitari T || 28 colent H

oppressos miserantur in aequore nautas. *sanc * aut 'longe horrescunt'. 'heu' autem, ut solet, interiectionem ex sua persona interposuit.*

453. *DABIT ILLE RVINAS 'dabit' pro faciet: Terentius quas turbas dedit et ipse <II 482> et ingentem lato dedit ore fenestram.*

5 *RVET eruet, evertet: Terentius ceteros agerem ruerem: nam aliter dictum est <II 290> ruit alto a culmine Troia.*

456. *TALIS taliter, simili modo: sic paulo post <477> similis medios Iuturna per hostes. RHOETEIVS Troianus, a promunturio Troiae.*

10 457. *CVNEIS SE QVISQVE COACTIS ADGLOMERANT densentur, ut cuneatim dimicent, scilicet in cuneorum modum compositi, ut hostem facilius invaderent.*

458. *GRAVEM fortem: Sallustius Lusitaniae gravem civitatem.*

460. *CADIT IPSE TOLVMNIVS AVGVV Homericæ: ut primus violator foederis poenas luat.*

462. *TOLLITVR IN CAELVM CLAMOR occiso eo, qui auctor dirumpendi foederis fuerat, exortus est clamor, et statim secuta fuga Rutulorum, ut 'versique vicissim pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros'. et bene VICISSIM, quia Troianos in fugam versos fuisse, 20 exinde apparet, quod supra dixit <408> subeunt equites et spicula castris densa cadunt mediis.*

463. *PVLVERVLENTA plena pulveris: nam apud veteres 'pulverulenta' dicebantur, sicut vinolentum dicimus qui vino plenus est, et temulentum qui temeto plenus est.*

25 465. *NEC PEDE CONGRESSOS AEQVO pedestres: quae est pugna aequa.*

3 Terentius] Eun. IV 3, 11 || 5 Terentius] Ad. III 2, 21 || 13 GRAVEM fortem] cf. Non. p. 315, 14 M. || Sallustius] hist. inc. 68 D., 34 Kr. || 22 PVLVERVLENTA plena pulveris] cf. Isid. diff. verb. 468 || 23 sicut . . . plenus est] cf. Don. ad Ter. Andr. I 4, 2 et Eun. IV 3, 13; Isid. or. X 271

1 obpraessos H || aequere M || sane * aut] aut 'longe praescia' intercidisse videntur || 2 ad heu s. v. interieccio ex persona poetae T || 3 ad DABIT s. v. faciet T || 5 RVET eruit evertit F || evertet] et auertit AS et evertet R || aggerem F || 6 ruit] ut H, om. F || troiae F || 8 schol. ad RHOETEIVS om. F || RHOETEIVS libri || promuntorio AS promuntorio R promuntorio HM || 10 ADGLOMERAT SMF ADGLOMERAD H || 11 modo RH || ad CVNEIS s. q. c. a. s. v. densantur in cuneorum modum ut hostem facilius invaderent T || 14 ad CADIT I. T. A. S. V. homericæ dicit ut princeps violati foederis poenas luat T || homericæ F Homerus Daniel || violatur F || 15 luget F || 16 auctorum pendit F || dirumpendi AH dirumpendi M || 18 ut om. F || adversique F || pulverulenta . . . agros om. HMF || 19 ad VICISSIM in marg. bene dicit vicissim quia et troianos versos esse in fugam exinde apparet quod supra dixit subeunt equites . . . mediis T || troianam F || versus F || 22 ad PVLVERVLENTA s. v. plena pulveris T || plenulenta F || 25 CONGRESSVS EQVO F CONGRESSOS NEC EQVO Daniel || s. v. 465 id est ex aequo stantes aut pedestres aut equestres; in marg. aequa pugna est quando pedes cum pedite eques cum equite congregitur T || pedestres: quae est pugna aequa scripsi: pedestris quae est pugnae quo F pedestres et equestres pugnas vocat ubi inter e. q. s. Mascivius

at ubi inter equitem et peditem pugna est, (ait) <X 889> et urguetur pugna congressus iniqua. NEC TELA FERENTES INSEQUITVR id est nec fugientes, nec contra stantes dignatur occidere. et magna Aeneae ostenditur pietas, qui nec vulneratus irascitur, ut velit contra legem foederis in bellum moveri. 5

468. VIRAGO virago dicitur mulier, quae virile implet officium, id est mulier, quae viri animum habet: has antiqui viras dicebant.

471. VNDANTES quia in motu undarum modo flectuntur.

474. PERVOLAT per magnas aedes volat: nam more suo verbo dedit detractam nomini praepositionem. 10

475. NIDISQVE LOQVACIBVS ESCAS ordo est 'escasque (nidis loquacibus legens').

476. VACVIS magnis, ut <II 528> vacua atria lustrat saucius.

477. SIMILIS pro 'similiter'.

480. NEC CONFERRE MANVM cum Aenea: nam alios persequitur. 15 AVIA ab ea scilicet parte, qua veniebat Aeneas.

481. TORTOS ORBES obliquas et implicitas vias.

482. VESTIGATQVE VIRVM inquit: translatio a canibus.

DISIECTA PER AGMINA dissipata adventu Aeneae,

485. AVERSOS RETORSIT pro 'retorsit et avertit'. 20

486. HEV QVID AGAT omne adverbium verbo cohaeret: unde 'heu' 'en' et 'attat' et similia, quia verbo cohaerere non possunt, separata fecerunt aliam partem orationis, scilicet interiectionem, quam sola Latinitas possidet. sane hoc poeta dedit rerum miserationem movens. alii ab Aeneae persona dictum accipiunt, ut diceret 'heu quid agam'?

488. HVIC pro 'in hunc'. et est ordo 'huic dirigit'.

491. COLLEGIT IN ARMA ita se texit, ut nulla parte posset feriri.

492. APICEM TAMEN INCITA SVMMVM galeae eminentiam, quam Graeci conum vocant, in qua eminent cristae. potest hoc tamen no- 30

6 virago . . . dicebant] cf. Isid. or. XI 2, 22 sq., diff. verb. 590 || 29 galeae . . . cristae] excr. Isid. or. XVIII 14, 2

1 ait inserui || 6 virago om. AF || 7 ad VIRAGO s. v. quae uiri animum habet quas antiqui uiras dicebant T || 8 ad VNDANTES s. v. ideo dicit undantes quia . . . flectuntur T || undarum] in undarum F ipsarum undarum T || 9 nam . . . praepositionem om. F || 10 nomine R || 11 nidis loquacibus legens add. Daniel || 14 pro similiter hab. T || 15 nam] nec F || 16 quia M || 17 implacitas R || 18 tractatio F || a canibus] qui per uestigia et pedum signa feram indagant add. D || 21 verbo] nel nerbo F || cohaeret . . . verbo om. H || unde quia heu F || 22 en] hem Masvicius, fort. recte || et tactat A et/actat S || 23 separatam F separatim Masvicius || 24 possidet] cum graeci sub aduerbio comprehendunt (sic) tales uoces add. D || s. v. 486 hoc poeta miserationem rei intendens posuit. alii ab enea dictum uolunt ut diceret heu quid agam T || miserationum F || 27 in om. H || 28 schol. ad v. 491 om. F || 29 galeae id est eminentia F || 30 conon R

men et de sacerdote flamine accipi, qui apice utuntur: quod in quarto plenius dictum est: nam subiunxit 'vertice cristae'. INCITA id est cum impetu veniens.

495. REFERRI id est retro ferri.

- 5 496. MVLTA IOVEM ET LAESI TESTATVS FOEDERIS ARAS 'multa' pro 'multum'. licet haberet iustam causam iracundiae, quod et fugiebat Turnus, et ipse adpetebatur insidiis, non tamen ante prorupit in bellum, quam Iovis fidem et laesa foedera testaretur.

497. MEDIOS qui inter ipsum sequentem et fugientem Turnum medii
10 de hostibus erant. MARTE SECVNDO TERRIBILIS potest et 'Marte secundo' distingui, ut sequatur 'terribilis saevam' et cetera; potest et iungi, ut sit 'Marte secundo terribilis.'

498. NVLLO DISCRIMINE CAEDEM SVSCITAT indiscrete obtruncat universos, quibus ante pari pepererat modo.

- 15 499. IRARVM HABENAS potestatem, facultatem, id est irac permittit saevienti liberam potestatem, ut <I 63> et premere et laxas sciret dare iussus habenas. et hic moderate locutus est: nam Ennius effundit irarum quadrigas dixit.

500. QVIS MIHI NVNC TOT ACERBA DEVS ac si diceret: nec musa
20 nec Apollo sufficiunt. Staius maior ab Aoniis sumenda dementia lucis: mecum omnes audete deae.

502. INQVE VICEM in vicem: nam 'que' vacat. alii 'que' expletivam coniunctionem accipiunt.

503. TANTON' PLACVIT CONCVRRERE M. I. apostropha cum ex-
25 clamatione ad Iovem. sane 'tanton' 'ton' circumflectitur: nam cum per apostrophum apocopen verba patiuntur, is qui in integra parte fuerat, perseverat accentus.

505. AENEAS RVTVLVM SVCRONEM descriptio per alterna divisa, ut

18 Ennius] ann. v. 464 Vahl. || 20 Staius] Theb. X 830

1 de] da *F* || 2 ad INCITA s. v. violenter incitata iactata *T* || 4 retro ferri hab. *T* || 5 TESTATVS] t. libri || ad MVLTA s. v. multum iouem *T* || 6 quod effugiebat *RHM* || 7 prorumpit in *H* prorupit ille in *M* || 9 ad INVADIT m. s. v. cum impetu aggreditur medios qui inter ipsum . . . erant *T* || 13 indiscreto *F* || 14 conuersos *R* || antea *F* || pari et modo om. *R* || 15 HABENAS] modo irarum habenas add. *R* || ad IRARVM h. s. v. id est . . . potestatem *T* || 17 nam ennius ait irarum effunde quadrigas *F* || 19 schol. ad v. 500 om. *F* || 20 appello *A* || sufficient *R* || ab onus *R* ab aoniis *M* || dementia libri: audacia Staius || s. v. 500 non nulli acerba mala accipiunt siue acerbas caedes. plerique absolute *T* || 22 ad INQVE VICEM s. v. que uacat quamuis multi expletivam hoc loco accipiant *T* || 24 ad TANTON s. v. apostropha ad iouem cum exclamatione *T* || 25 ton] on *RHM*, om. *F* || 26 apostropham vel apostrofam libri, corr. *F*. Schoellius d. a. l. l. p. 140 || is] unde his *H* || in om. *RHF* || 27 perseverat accentus] accentus mutatur *F* || accentus] ut 'tantone', inde fit 'tanton' ut et (*Aen.* X 668) 'tanton' me crimine dignum' add. *D* || 28 ad v. 505 descriptio est per alternam diuisionem facta ut solent historici *T* || ut om. *F*

solent historici. RVENTES TEVCROS modo fugientes, quos insequeratur Suero.

506. HAVD MVLTA MORATVM id est non diu moratum: vim Aeneae diutius sustinere non potuit.

507. EXCIPIT IN LATVS figurata elocutio. CRVDVM ENSEM modo 5 'durum', alias 'crudelem'. ET CRATES PECTORIS Donatus superfluum vult esse coniunctionem, ut 'et' sit epexegetis: adigit ensem per costas, id est pectoris crates, ubi celerius fata complentur. et hoc est, quod ait supra 'haud multa moratus'.

509. AMYCVM FRATREMQVE DIOREM hi duo duces sunt etiam 10 supra memorati, ut <I 221> nunc Amyci casum gemit, item <V 339> et nunc tertia palma Diore: unde ad terrorem populi eorum capita religantur in curru.

511. CVRRV autem aut septimus est, aut dativus casus antiquus, secundum regulam, ne sit maior a nominativo plurali. 15 DVORVM pro 'amborum'.

514. MAESTVM ONITEN naturaliter tristem, severum, ἀγέλαστον: aut imaginatus est expirantem. MITTIT autem socium supra memoratis. sane 'Oniten' Donatus dicit aut gentile esse, aut patronymicon, ut nomen eius proprium sit 'Echionius'. sed hoc non pro- 20 cedit, quia neque patronymicon in 'tes' exit, neque 'Onytes' a qua gente veniat, usquam lectum est. proprium ergo est, et sequens versus erit 'nomen Echionium', id est Thebana gloria, per periphrasin: nam Echionii sunt Thebani a rege Echione: unde male quidam legunt 'nomine Chionium'. alii 'nomen Echionium', hoc est 25

17 MAESTVM naturaliter tristem] cf. Isid. or. X 174

1 ad RVENTES s. v. fugientes . . . Suero T || fugientis F || quas AS || 2 suero integebatur F. quos Turnus insequeratur mucrone Stephanus || ad LOCO STATVIT hoc schol. edidit Fabricius stabiles reddidit, ut 'stabilitque fugam trepidantis Orestis'. || 3 ad HAVD MVLTA MORANTEM (sic) s. v. non diutius sustinentem vim aeneae T || vim] quod scilicet vim Daniel || 5 modo durum] modorum H modo nudum M || 6 CRATES F || 7 ut et AS: et ut RM, et om. HF || 8 facta ASF (corr. a) || 9 moratus Serviani libri: morantem F || 11 ut . . . gemit om. H || 14 anticus HF || 17 ONITEN AS ONYTEN RF ONYTON H ONYTEM M || severum] quem graeci ἀνθηρόπρον dicunt add. D || ἀγέλαστον A ἀγέλαστον R area acton H areacton M ἀγέλαστον F || 19 oniten AS onyten RHF onitem M || 20 ut om. F || chionius ASHF || 21 onites AS onyten RH onitem M onytes F || 22 veniet AS || proprium] primus F || 23 nomine chionium F || aechionium AS ethionium H || id est . . . periphrasin] ut sit periphrasin figuratio thebana gloria F || 24 nam echio thebani F || oechionii R ethionii et ethione H || Echione] ovidius de sociis cadmi loquens thebarum aedificatoris ait (met. III 126) 'quinque superstitibus quorum fuit unus echion' add. D || quidam male F || 25 chionium H echionium M || ad v. 514 quidam nomen genus accipiunt quemadmodum de matre dixit genus ut ostendatur et perhydiae filium et genus ducentem ab echione T || echonium F

genus, quemadmodum de matre 'genus' dixit, accipiunt, ut ostendatur eum Echionis esse et Peridiai filium, vel ab Echione genus ducentem.

515. MATRISQVE GENVS PERIDIAE periphrasis est, hoc est filium Peridiai.

5 516. LYCIA MISSOS ET APOLLINIS AGRIS vacat 'et': nam per epexegesin Lyciam arva Apollinis dixit, ut <IV 377> nunc Lyciae sortes. *appellata autem Lycia est a Lyce nympha, ex qua habuit Apollo filium nomine Lycadium. 'missos' autem profectos, ut <VI 812> missus in imperium magnum.*

10 517. EXOSVM NEQUIQVAM BELLA sic supra <X 419> iniecere manum parcae: nam per transitum ostendit, urgentibus fatis eum ad bella deductum, quae nequiquam semper vitare cupiebat. hunc autem Menoeten oriundo Arcada fuisse intellegimus, sed habitasse circa Argos: nam Lerna palus est Argivorum, in qua eum dicit
15 solitum fuisse piscari: nam hoc significat 'piscosae cui circum flumina Lernae ars fuerat'. *et vetuste 'flumina' pro fluore dixit: neque enim Lerna fluuius est. et sic 'flumina Lernae', quomodo <VIII 231> Aventini montem. quaeritur sane quis primus 'exosum' pro peroso dixerit.*

20 519. PAVPERQVE DOMVS 'hic' et 'haec pauper' dicimus: nam 'paupera' usurpatum est. sic Plautus paupera est haec mulier. sed hoc hodie non utimur. ea enim nomina, quae ablativo singulari in 'e' exeunt, si feminina ex se faciunt, similia faciunt; neque enim heterocelita, alterius declinationis esse possunt: ut puta, quia 'ab hoc
25 hospite' facit, 'hic' et 'haec hospes' dicamus necesse est: Lucanus <V 11> hospes in externis audivit curia tectis: 'ab hoc leone' 'hic' et 'haec leo'; 'ab hoc latrone' 'hic' et 'haec latro'; 'ab hoc fullone' 'hic' et 'haec fullo'; 'ab hoc nepote' 'hic' et 'haec nepos': nam ut 'neptis' dicamus *in iure* propter successionis discretionem admissum est. sciendum tamen 'hospita' 'paupera' 'leana'
30 'lea' usurpata a poetis esse.

20 hic et haec pauper e. q. s.] cf. Serv. ad Aen. III 539

1 quae admodum *F* || 2 echionis *F* || 4 peride *H* peridae *M* || 5 AGRIS *F* || 6 licyam *AS* liciam *R* licia *M* lycia *F* || apollinis duxit *F* || 7 ad v. 516 licia a liciae nimpha est appellata ex qua . . . licadium, ad missos s. v. profectos *T* || appellata ego; appellant *F* appellat *Daniel* || lycia est *F*: Lyciam *Daniel* || 16 ad FLUMINA l. in marg. flumina pro fluore posuit vetuste nam lerna non est fluuius. et sic dixit flumina lernae quomodo auentini montem *T* || uetusta *F* || 18 auentiu *F* || 20 nam pauper usurpatiuum *F* || 21 sic] nam *F* || pauper *M* (paupera *man. rec.*) || 22 utimur] dicimus *F* || nomina *F*: omnia *Serviani libri* || 23 si] etsi *H* || faciunt *HF* || 24 heterocelita] iterum nomina *add. F* || esse non possunt *H* || 26 externis *H* extremis *F* || nam ab hoc leone *F* || 29 est propter discretionem successionis admissus *F* || 30 tamen] autem *F* || leana *AR* lena *HM*

520. POTENTVM MVNERA 'munera' dicit obsequia, id est officia, quae pauperes divitibus loco munerum solvunt. sane 'munera' et quae 'munia' dicimus. PATER ipse pater, an pater-eius?

522. ARENTEM IN SILVAM pro 'aridam'. VIRGVLTA SONANTIA LAVRO quaeritur quid sit 'virgulta sonantia lauro'? scilicet ipsa virgulta lauri. 'sonantia' autem cum crepitu ardentia. 5

524. DANT SONITVM SPVMOSI AMNES bellum semper incendio et fluminibus comparat: sic in secundo <304> in segetem veluti cum flamma furentibus austris incidit aut rapidus montano flumine torrens. 10

525. NON SEGNIVS AMBO AENEAS TVRNVSQVE RVVNT bene comparationibus diversis singula reddidit ad similitudinem veram, quia ambos ignibus aut fluminibus comparaverat. ergo 'non segnius' ad ignem retulit, quia segnis quasi sine igne sit. 'fluctuat' autem ad amnes cum retulisse nulla dubitatio est. 15

527. RVMPVNTVR pro 'fatigantur'. et 'fluctuat' et 'rumpuntur', quia 'nescia vinci pectora'. NESCIA VINCI PECTORA Horatius Pelidae stomachum cedere nescii.

529. MVRRANVM HIC ATAVOS ET AVORVM ANTIQVA SONANTEM NOMINA hoc est cuius maiores omnes Murrani sunt dicti et reges fuerunt, ut 'per regesque actum genus omne Latinos'. scimus enim solere plerumque fieri ut primi regis reliqui nomen etiam possideant, ut apud Romanos Augusti vocantur, apud Albanos Silvii, apud Persas Arsacidae, apud Aegyptios Ptolomaei, apud Athenienses Cecropidae. unde superfluum est quod ait Donatus, debere nos accipere interemptum esse Murranum, dum avos et atavos Turni commemorat et effert laudibus maximis, propter illud <638> vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem Murranum. 25

530. PER REGESQVE ACTVM GENVS OMNE LATINOS Horatius et nepotum per memores genus omne fastos de Lamo. 30

1 obsequia . . . solvunt] exscr. Isid. or. VI 19, 27 || 17 Horatius] carm. I 6, 6 || 21 scimus enim . . . Cecropidae] exscr. Isid. or. IX 3, 15. cf. Serv. ad Aen. VI 760 || 29 Horatius] carm. III 17, 3

1 ad MVNERA s. v. obsequia officia T || 2 divitibus] ducibus R || in locum AS || et quae] aequae Schoellius quae et ego || 4 ad SONANTIA s. v. cum crepitu ardentia T || 8 comparant F || secundo] v. F || 9 flamina F || austris] x. AS || aut] ast F || 10 flumine torrens] g. i. c. AS g. t. HM || torques F || 14 segnis Daniel: segnius F || fluctua F || 16 ad v. 527 rumpuntur et fluctuat ad hoc pertinet ut ostendat verum esse nescia pectora vinci T || 17 vincit F || pelide RMF pelida H || 18 edere F || nescit ASR || 20 murmurani R murratoni H murrani F || 21 ut] et F || latinus HF || 22 nomen reliqui F || 23 persos R persidas F || 24 arsiadae ASH || ptholomaei ARHM ptolemaei F || 26 interemptum] occisum F || murmuratum R || 27 propter Schoellius: pro F per Daniel || 29 horatius et lemo et nepotum F || 30 de Lamo] de latino R, om. F

534. NEC DOMINI MEMORVM PROCVL CAT EQVORVM *id est equorum* domini inmemorum.

538. DEXTERA NEC TVA TE GRAIVM FORTISSIME CRETHEV ERIPVIT TVRNO NEC DI TEXERE CVPENCVM ita Aenean comparat Turno, ut eum superiorem esse significet: nam quem Turnus interimit, fortitudo sua liberare non potuit; ei vero quem occidit Aeneas, ne sua quidem numina prodesse potuerunt. *Terentius memini relinquere me deo irato meo. sic alibi <IV 610> nec di morientis Elisae. singuli enim deos proprios habemus genios.* sane sciendum cupencum Sabinorum lingua sacerdotem vocari, ut apud Romanos flaminem et pontificem, sacerdotem. sunt autem cupenci Herculis sacerdotes. ergo quia huic proprium nomen de sacerdote finxit, bene dixit 'nec dii texere sui'. et quidam reprehendunt poetam hoc loco, quod in nominum inventionem deficitur: iam enim in IX. <771> Crethea a Turno occisum induxit, ut Crethea, musarum comitem; sed et Homerus et Pylae-

10
15
20

543. LATE TERRAM CONSTERNERE aliud ex alio ostenditur: nam per hoc corporis exprimitur magnitudo, ut <VII 275> stabant tercentum nitidi in praesepibus altis.

545. EVERSOR ACHILLES bene separat Achillem a Graecis, ut <I 30> reliquias Danaum atque inmitis Achilli.

546. MORTIS METAE id est mors, quae meta est et finis: nam metam et fines vitae dicimus, non mortis: *mors enim infinita est.* sciendum tamen, ita hoc de Homero esse translatum, qui ait τέλος θανάτοιο, hoc est finis mortis: nam in ipsa morte finis est.

25

547. LYRNESEI DOMVS ALTA Lyrnesos civitas est Phrygiae, unde

7 Terentius] Phorm. I 2, 24. cf. Don. ad h. v. || 24 de Homero] Il. III 309

2 inmemores *F* || 5 nam quem] namque *RH* || Turnus *om. R* || interimit quem fortitudo *R* || fortitudo] virtus *F* || 6 sua] eum *add. Mascivius* || 7 reliqui *F* || 8 nec] et *Vergilius* || 10 s. v. 538 variat narrationem propter fastidium et apostropham facit ad unum illorum qui periit, in *marg.* apud romanos flaminum et pontificum sacerdotes cupenci dicuntur. sunt autem herculis proprie sacerdotes. ergo quia hic nomen proprium . . . sui *T* || ut . . . sacerdotem *Mascivius*: et apud romanos flaminum et pontificum sacerdotum *F* (sacerdotem *Daniel*). fortasse in archetypo adscripserat aliquis ut apud Romanos flaminum et pontificum sacerdotum: nam non videntur haec verba antiqui esse interpretis || 11 hercules *F* || 12 quia] quae *F* quod *Daniel* || 14 in IX. *Daniel*: in XI. *F* || 15 cretea *F* || sed et Homerus *ego*: sed et apud homerum *F* || pylaeonem *F*, *correxi*. cf. Il. V 576 et XIII 658 || 16 adrascum his *F*, *corr. Daniel* || 20 ACHILLES *ASH* || separavit *F* || Achillem a Graecis *om. F* || 23 metam et fines *R*: metas et finis *S* meta est et finis *H* metam finem *M* metas *F*, nam metam et fines *om. A* (nam metas *add. a*) || 24 τέλος θανάτοιο *A* τέλος εθανάτοιο *R* τέλος εθανάτοιο *H* τέλος εθανότοιο *M* τάλαος θανάτοιο *F* || 26 lyrneros *H* lyrnesas *F*

fuit Briseis. et per transitum docet, neminem posse statuta vitare:
quando enim hic crederet, ibi se natum tam longe esse periturum?

548. CONVERSÆ ACIES in bellum coactae, *vel inter se conversae.*

552. PRO SE QVISQVE VIRI pro qualitate virium suarum: sic in
quinto <501> pro se quisque viri et depromunt tela phare- 5
tris. SVMMA NITVNTVR OPVM VI hemistichium est Ennianum.

553. TENDVNT pro 'contendunt'.

554. MENTEM AENEAE GENETRIX PVLCHERRIMA MISIT 'mentem'
consilium, ut <I 676> qua facere id possis nostram nunc ac-
cipe mentem. MISIT autem pro 'inmisit'. et PVLCHERRIMA 10
perpetuum est epitheton, nec ad negotium pertinens. sane bona
usus est oeconomia, ut diceret instinctu numinis profectum esse
Aenean ad civitatis excidium: nam incongruum fuerat, occupatum
bello per se tale cepisse consilium.

555. VRBIQVE ADVERTERET AGMEN *id est* contra urbem. 15

558. ACIES CIRCVMTVLIT *vel exercitum suum huc atque illuc cir-
cumduxit, vel acies oculorum scilicet.* et bona occasione pervenit ad
id, ut Aeneas civitatem posset aspicere.

559. INMVNEM TANTI BELLI sine officio dimicandi. *et vult in-
obsessam intellegi, quae sine periculo sit oppugnationis:* nam immunis 20
est qui nihil praestat, quasi sine muniis, *hoc est qui non facit munia.*
INPVNE QUIETAM quae specialiter debuit poenas luere propter foedus
abruptum.

560. PVGNAE ACCENDIT MAIORIS IMAGO subaudis 'eum'.

563. NEC SCVTA AVT SPICVLA DENSI DEPONVNT ex eo quod 25
non est factum, quid fieri soleat indicavit, ut supra <130> defigunt
telluri hastas et scuta reclinant.

565. NEQVA pro 'nulla'. ESTO sit. IVPPI TER HAC STAT
pro nobis religio est, quam laeserunt Rutuli ruptis foederibus. novi-
mus autem interfuisse foederi et deos alios, et Iovis imaginem 30
sceptri praesentia redditam.

566. NEV QVIS OB INCEPTVM SVBITVM MIHI SEGNIOR ITO tertia

6 hemistichium Ennianum] ann. v. 168 Vahl. cf. Macrob. Sat. VI 1, 17 ||
7 TENDVNT pro contendunt] cf. Don. ad Ter. Eun. IV 1, 12

1 breseis *vel braeseis libri* || statuta] fatorum statuta Fabricius || 3 ad CON-
VERSÆ A. S. V. uel in bellum . . . conversae T || 4 sicut F || 5 et om. R || de-
ponunt AH || 6 NITVNTVR F || Ennianum om. F || 10 ad MISIT S. V. in T || 14 coe-
pisse libri, nisi quod coepisset F cepisse a || 17 et om. F || 20 quae F: quasi
Daniel || 21 munus ASF (muniis a) munere M || 22 QUIETEM AS QUIETIAM H ||
27 telluribus F || declinant ASH (d del. a) || 28 ad NEQVA S. V. nulla T || ESTO
sit om. F || 28 ad HAC STAT S. V. in nostra parte T || 30 et deos Fa: ut deos
reliqui || 32 INCEPTVM M IM DERIVM A IMPERIVM H. e Reginensi et Floriacensi
nihil enotavi, e Sangallensi, quem cum Danielis exemplari INCEPTVM exhibente
contulit, nihil Hagenus. haud scio an Servius IMPERIVM legerit

persona est ('ito', id est) eat. et hortatur eos, ut ita in bellum eant, quasi res fuerit ante disposita. nam hoc dicit: repentinum imperium nullam vobis adferat moram: unde est *illud* paulo post <576> 'scalae inproviso subitusque apparuit ignis.

5 567. CAUSAM BELLI quia illic erat Lavinia.

568. *FRENUM* singulari numero raro lectum est. et quidam hunc versum per figuram Graecam dictum tradunt, ὁμολογοῦσιν μέλλειν λαβεῖν.

569. *ERVAM* confidenter, quasi iam non bellum sit, sed expugnatio.

572. HOC CAPVT O CIVES sic superius *Drances de Turno*, ut
10 <XI 361> o Latio caput horum et causa malorum, id est principium. (*HOC CAPVT O. C. H. B. S. N.*) potuistis enim quieti esse, si Latini foedus servassent. et ad Latinos transfert crimen Turni.

573. FOEDVSQVE REPOSCITE FLAMMIS gravitate sermonum declamationi pondus inposuit. nam hoc dicit: flammam foederis urbis
15 innovemus incendio: nam 'repscite' est revocate, innovate.

575. *DANT CUNEVM* quotiens in similitudinem cunei milites disponentur. *DENSA MOLE* densi cum impetu.

576. *INPROVISO* deest 'ex', ut sit 'ex inproviso'. *APPARVIT IGNIS* pro 'apparuerunt': et est zeugma, ut in primo <144> *Cymothoe simul*
20 et *Triton adnixus* pro 'adnixi': non enim solus Triton admitebatur.

577. *DISCVRRVNT ALII AD PORTAS PRIMOSQVE TRVCIDANT* subaudis 'inproviso': et haec simul pronuntianda sunt, ut simul facta videantur, quo vehementer vis bellica possit agnosci. 'primosque trucidant' autem, id est qui primi ad portas erant obvii, scilicet stationem
25 *agentes*.

579. INTER PRIMOS inter duces, inter principes.

581. *TESTATVRQVE DEOS* id est foederis. *HAEC ALTERA FOEDERA RVMPI* bis rumpi foedera, bis hostes Italos fieri, bis se in proelia saeva compelli: nam varie eandem rem iterat. bis autem foedera
30 facta sunt, semel per Ilioneum, quando Latinus ait <VII 263> ipse

1 ito id est e D recepi, reliqui libri omittunt || eant] ruant F || 2 fuerat ASH || 3 scalae] caelo R cale H || 6 ad FRENUM s. v. dominatum imperium T || FRENUM frenum Daniel || 7 ὁμολογοῦσιν μέλλειν λαβεῖν Daniel ὁ μέλλειν λ. Mascivius || 8 ad ERVAM s. v. evertam. et confidenter dicit quasi non . . . expugnatio T || 9 de Mascivius: a F || 11 ad O CIVES H. B. S. N. s. v. possetis enim esse quieti si latini foedus servassent T || 13 gravitatem A || sermonem F || 14 nam] nam hic D || 15 reposita A || inuocate H || 16 ad v. 575 in marg. cuneus est collecta militum multitudo a coeundo dictus, ad DANT s. v. faciunt, ad CUNEVM D. A. M. M. F. s. v. in similitudinem cunei disponentur milites, tum densa mole id est densi cum impetu T || 19 zeuma F || premo F || cynotheo F || ad APPARVIT s. v. syllemissis zeuma T || 23 vehemens Stephanus || ad PRIMOSQVE T. S. V. id est . . . agentes T || primusque F || 24 aut F, corr. Daniel || erant] venerant T || scilicet om. T || 25 egentes F || 27 ad DEOS s. v. scilicet foederis T || 28 fieri] dicit et add. Lion

modo Aeneas, nostri si tanta cupido est, si iungi hospitio properat sociusque vocari, adveniat, et <285> sublimes in equis redeunt pacemque reportant, et iterum paulo ante propter singulare certamen.

583. TREPIDOS INTER hoc est inter trepidos. 5

584. RESERARE IVBENT id est volunt, ut Terentius iubeo Chremetem.

585. TRAHUNT AD MOENIA REGEM trahere volunt: nam animi est, non facti. 'trahunt' autem scilicet ut possit imminens videre discrimen. Donatus dicit 'trahunt in moenia' pro 'dilacerant in 10 moenibus rumoribus suis'. ergo 'regem' de Latino dixit, 'moenia' autem hic muros dixit.

587. INCLVSAS VT CVM LATEBROSO IN PVMICE PASTOR paene omnia comparationis istius verba ad supra dictum pertinent bellum: nam ita apes inclusae sunt, ut homines qui obsidentur: ita civita- 15 tem timentium latebras dicimus, sicut apum sunt alvearia: item pastor est et re vera pastor et ductor exercitus, ut *Homerus ποιμένα λαοῦ*. 'in pumice' autem iste masculino genere posuit, et hunc sequimur: nam et *Plautus ita dixit*: licet *Catullus* dixerit feminino.

588. FVMO AMARO quod elicit lacrimas. 20

589. TREPIDAE RERVVM nescientes quid agant, ignarae auxilii, hoc est *trepidae de suis rebus: Terentius sat agit rerum suarum.*

CEREA CASTRA oportune hic 'castra' de his rebus quae nunc aguntur: in *georgicis* <IV 202> aulasque et cerea regna.

591. ATER ODOR nove: nam in odore quis color est? sed hoc 25 dicit: odor atrae rei, fumi scilicet 'ater odor', id est pessimus, ut 'fumoque implevit amaro'.

6 Terentius] Andr. III 3, 1 || 17 Homerus] cf. Il. I 263 || 19 Catullus] cf. adnot. crit. || 22 Terentius] Heautontim. II 1, 13

1 si iungi] singuli *F* || 2 sociosque *F* || 3 propter *om. F* || 6 ut *om. HF* || inueodire metē *F* || cremetem *ASRH* crementem *M* Cremetem salvere *Stephanus* || 8 AD IN *F* || nam animi est non facti *R* *Burmanni ut videtur* nam animem non facti *F*: nuncius (nam ius *a*) animi est non facti *AS* nam motus a. e. n. f. *R* nam motus a. e. n. factum *L* *Vos. Burmanni* nam tius a. e. n. facit *H* nam voluntas a. e. n. facti *M*, quod impressa exemplaria occupavit. fortasse nam tantum animi est, non facti vel notatio a. e. n. f. || 9 trahunt autem *om. F* || 11 rumoribus suis *om. F* || 13 INCLVSAS autem LATEBROSO *F* || 15 inclausae *AS* || 17 pastor est] rex *add. M*, ut rex *add. D* || et re uera pastor *om. R* pastor] pastor est *F* || exercituum *ASM* || HOMENAXAU *AS* NOMENAXAV *RH* ΠΟΤΜΕΝΑΔΑΥ *M* ΠΟΙΜΕΛΑΩΝ *F* || 18 in pumicem *H* pumicen *F* || et] ut *AS* || 19 sequitur *ASH* || catulus *F* || feminino] *om. ASRH*. 'arida modo pumice expolitum' (*Cat.* 1, 2) *add. Fabricius* || 21 ad TREPIDAE RERVVM s. v. nescientes quid agant id est trepidae de suis rebus *T* || 24 aulas quiariatus regna *F* || 25 est *om. AS* || 26 odoratae rei *A* odor atae rei *S* odor ater *RM* odor aterei *H* odor atreae rei *F* || fumus *RH* || id est fumi *F* || 27 implevit *F*

593. *FESSIS pro 'adflctis'.* ETIAM FORTVNA CASUS: nam omnis casus in potestate Fortunae est.

595. TECTIS VENIENTEM PROSPICIT HOSTEM aut e tectis prospicit: aut contra tecta venientem.

5 596. INCESSI MVROS invadi.

598. *INFELIX PVGNAE IVVENEM quia non putabat, Turnum civitatem oppugnari passurum fuisse, si viveret.*

599. MENTEM TVRBATA *figurate*, ut <I 228> oculos suffusa.

600. *CAPVTQVE sicut supra <592> dictum est, 'caput' dicebatur qui*
10 *auctor et princeps alicuius rei gestae fuisset, ut <XI 361> o Latio caput horum.*

601. *DEMENS EFFATA FVROREM verba noluit ponere, unde videtur diras significare.*

602. *PVRPVREOS MORITVRA MANV rem quae flaminicae competit, trans-*
15 *tulit ad reginam. flaminica enim venenato operiri debet: nam cum 'amictus' dicit, opertam dicit, quae res ad pallium refertur..*

603. ET NODVM INFORMIS LETI alii dicunt, quod *Amata* inedia se interemerit. sane sciendum quia cautum fuerat in pontificalibus libris, ut qui laqueo vitam finisset, insepultus abiceretur:
20 unde bene ait 'informis leti', quasi mortis infamissimae. *ergo cum nihil sit hac morte deformius, poetam etiam pro reginae dignitate dixisse accipiamus. Cassius autem Hemina ait, Tarquinius Superbum, cum cloacas populum facere coegisset, et ob hanc iniuriam multi se suspendio necarent, iussisse corpora eorum cruci*
25 *affigi. tunc primum turpe habitum est mortem sibi consciscere. et Varro ait, suspendiosis, quibus iusta fieri ius non sit, suspensis oscillis, veluti per imitationem mortis parentari. docet ergo Vergilius secundum Varronem et Cassium, quia se laqueo induerat, leto perisse informi.*

30 605. FLAVOS LAVINIA CRINES antiqua lectio 'floros' habuit, id

9 caput . . . fuisset] cf. Don. ad Ter. Andr. II 6, 27 || 22 Cassius Hemina] fragm. 15 p. 100 Pet.

1 ad FESSIS s. v. afflictis T || 3 HOSTEM] A. HM || 5 schol. ad v. 596 om. F || INCESSI] INCENDIA R || 8 ad MENTEM t. s. v. nota figura T || 10 auctor et Daniel: auctore F || alicuius rei Daniel: alii cum spei F || 12 ad DEMENS E. F. s. v. verba noluit ponere unde videtur diras noluisse significare T || 14 schol. ad v. 602 hab. T || 15 flaminica F || ueneto T || 16 ostendit opertam T || opertum F || 17 schol. ad v. 603 hab. T || alii dicunt] fabios pictor dicit F. cf. Peter vet. hist. Rom. rel. p. 109, 1 || media HF || 18 interimit M || quod caute fuerat F || 21 sit om. F || ac F || 22 autem om. F || emina F || 23 cloapas F || 24 se om. F || eorum] aegrum T || cruci . . . sibi om. F || 25 consciscere] sistere F || 27 parentum F || 28 uergilius F || 29 lato F || perisse dixit informi F || 30 Flavos FLOS A FLAVIS H || CRINIS F

est florulentos, pulchros: et est sermo Ennianus. *Probus sic adnotavit: neotericum erat 'flavos', ergo bene 'floros': nam sequitur 'et roseas laniata genas': Accius in Bacchis 'nam flori crines, video, ei propessi iacent', in iisdem 'et lanugo flora nunc demum inrigat', Pacuvius Antiopa 'cervicum floros 5 dispergite crines'.*

606. ET ROSEAS LANIATA GENAS moris fuit apud veteres ut ante rogos regum humanus sanguis effunderetur, vel captivorum vel gladiatorum: quorum si forte copia non fuisset, laniantes genas suum effundebant cruorem, ut rogis illa imago restitueretur. tamen sciendum, cautum lege duodecim tabularum, ne mulieres carperent faciem, his verbis mulier faciem ne carpito.

608. HINC TOTAM *id est* de domo regia. INFELIX FAMA rerum infelicitium nuntia, ut <III 246> *infelix vates.*

609. DEMITTUNT MENTES desperant, sicut e contra sperantes 15 aliquid 'erigunt mentes'.

610. CONIVGIS ATTONITVS FATIS VRBISQVE RVINA et privatis et publicis luctibus.

611. CANITIEM ex aetate pathos movit: non enim tam miserum est, regem in miseris esse, quam senem. INMVNDQ PVLVERE bene 'in-20 mundo' addidit: sic in georgicis monitionibus <I 81> et cinerem inmundum iactare per agros, quia etiam pulvis ille quo utuntur puellae, cinis vocatur, unde etiam ciniflones dicti sunt: Horatius custodes, lectica, ciniflones, parasitae.

614. BELLATOR epitheton peracti temporis. 25

616. MINVS SVCESSV LAETVS EQVORVM infirmitas animi ex

1 sermo Ennianus] incert. libror. XXIII p. 177 Vahl. || 3 Accius in Bacchis] fragm. XIII p. 169 Ribb. || 4 in iisdem] fragm. VIII p. 168 Ribb. || 5 Pacuvius Antiopa] fragm. XII p. 79 Ribb. || 10 tamen sciendum ... carpito] cf. R. Schoell leg. XII tab. rel. p. 154 || 23 Horatius] sat. I 2, 98

1 florulentos *ASH* || enmanus sermo *F* || 2 flavos *Daniel*: fluvium *F*. an flavos crinis? || flores *F*, corr. *Daniel* || 3 rosaeos *F* || Accius *Daniel*: acciui *F* || Bacchis *Commelinus*: bacchidibus *F* || 4 video et processuacnt *F* video et processi iacent *Daniel* video ut et propessi iacent *Commelinus*. quod dedi *Ribbeckii* est. viden ut *Vsenerus ap. Ribb. coroll. p. LIV* || hisdem *F* || et] ei *Ribbeckius* || laguna *F*, corr. *Daniel* || floro *F* florea *Masvicius* flora *Scriverius* || 6 disperdite *F* disperdite *Delrio* dispendite *Ribbeckius* || 7 LANIATA GENAS ... rogos *om. ASH*, moris ... rogos *om. M* || ante rogos *F*: in rogis *R* || 8 funderetur *R* || 10 constitueretur *F* || 11 carperent faciem] carpenta facerent *AS* carpent facere *H* || 12 in his verbis *RH* || 14 infelicia *AS* (corr. *a*) || 15 desperati *R* desperanti *H* || 16 aliquid] ad quid *A* || 19 CANITIEM *F* || ex aetate movit pathos ... senem *hab. T* || 20 rege *F* || IN MODVM PVLVERE *A* (corr. *a*) || 21 munitionibus *AS* munitionibus *H*, *om. F* || et *om. F* || 22 ille pulvis *F* || 23 etiam] etiam et *F*, apud Plautum de mundo mulierum *add. Fabricius* || 24 ciniflens *A* ciniferens *S* ciniflens *RH* || 26 ex quorum *F*

equorum etiam tarditate veniebat, *quia minus successus habebant equi iam fatigati.*

617. ATTVLIT HVNC ILLI CAECIS TERRORIBVS AVRA naturale enim est, ut a qua parte ventus flat, inde *maximus* audiatur clamor.
5 *et mire 'caecis terroribus', quos nemo videret.*

618. COMMIXTVM CLAMOREM ex inpugnatione, et morte reginae. ARRECTAS AVRES ad audiendum sollicitas: Terentius arrige aures Pamphile.

619. INLAETABILE MVRMVR *quaeritur quis 'inlaetabile' dixerit? ideo*
10 *autem 'murmur', quia ferre solent quasi praesagium murmura, sive bona sint, sive mala intellegenda.*

621. DIVERSA CLAMOR *hypallage (pro) 'diversus clamor': aut ex variis partibus civitatis.*

622. AMENS consilii egens, nescius rei gerendae.

15 625. OCCVRRIT DICTIS orationi eius verbis obviam venit.

626. PRIMA VICTORIA id est primum.

627. SVNT ALII QVI TECTA MANV *ideo quia scit Turnum pro urbe maxime esse sollicitum.*

630. NEC NVMERO INFERIOR PVGNAE NEC HONORE R. *id est nec*
20 *pauciores interimis, nec minor te, quam Aenean, comitabitur gloria: nam occisorum multitudo compensat hoc, quod tu fugientes interimis. sane sciendum, in hac omni oratione Iuturnam occurrere quaestionibus tacitis*

632. PRIMA PER ARTEM FOEDERA TVRBASTI 'prima' aut in-
25 *choantia: aut 'tu prima': nam post datum augurium quo animi omnium perturbati sunt, et post eius orationem Tolumnius tela contorsit. 'per artem' autem per fraudem, ut <II 125> artificis scelus.*

634. NEQVIQVAM FALLIS *pro 'non fallis'.*

7 Terentius] Andr. V 4, 30

1 veniebant *F* || s. v. 616 quia minores successus . . . fatigati *T* || 4 ut a qua parte fuerit ventus *F* || audiatur maximus clamor *F* || 5 ad CAECIS t. s. v. quos nemo videret *T* || 7 aurigo *F* || 8 panphile *A* (panphile *a*) pampile *S* panphile *H* pampilae *F* || 9 an quis ante hunc inl. dix. ? || 10 quia *Masvicius* || 11 sint om. *Daniel* || intellegenda *scripsi*: intellegi *F*, del. *Masvicius*. de eis quae in *Turonensi* ad INLAETABILE *m. adscripta fuerunt hodie haec legi possunt semper triste. et murmura solent intellegi siue 1* quia fer* : quae haud scio an sic supplenda sint siue bona siue mala quia ferunt quasi praesagium || ad DIVERSA c. a. v. s. v. hypallage id est diversus clamor siue ex diversis partibus veniens ciuitatis *T* || 12 ypallage *F* || diversas *F* || 14 gerendae] nam mentem et consilium significare diximus ut (v. 554) 'mentem Aeneae genitrix pulcherrima misit' *add. D* || 15 eius orationis *F* orationis eius *a* || 17 s. v. 627 ideo hoc dicebat quia sciebat turpum maxime pro urbe esse sollicitum *T* || pro om. *F*, de *Daniel* || 18 maxima *F* || 21 compensat *MFa*: complexat *AS* conflat *R* conflaxat *H* || 22 ratione *M* || 26 perturbata *F*, *corr. Daniel* || oratione *F* || 27 ad PER ARTEM s. v. per fraudem *T* || ut initio II. Aen. *Daniel* || artificis solus *F**

636. AN FRATRIS MISERI LETVM humile est si ex persona Turni accipias: ergo 'miseri' ad animum sororis referendum est. et quod ait 'sed quis Olympo', intulit 'an ut videres', subaudiendum 'ergo tua sponte'.

637. NAM QVID AGO argumentum a necessario. IAM non est temporis, aut erit absurdum. 5

638. ME VOCE VOCANTEM atqui hoc nusquam legimus; sed aut κατὰ τὸ σιωπώμενον intellegimus, aut mortis est omen audire quod non dicitur, videre quod minime occurrit: sic in quarto <460> hinc exaudiri gemitus et verba vocantis visa viri.

639. SVPERAT vivit, ut <III 339> superatne et vescitur aura? 10

641. NE NOSTRVM DEDECVS VFENS ASPICERET sic est hoc, ac si diceret, fortasse viveret, nisi ideo voluisset occumbere, ne nos victos videret. et est quale in XL <416> ille mihi ante aliōs fortunatusque laborum egregiusque animi, qui, ne quid tale videret, procubuit moriens. 'infelix' autem in hoc bello, contra illud <VII 745> 15 insignem fama et felicibus armis. et est argumentum ab honesto.

642. TEVCRI POTIVNTVR CORPORE ET ARMIS id est etiam sepultura caret: nam ut in Homero legimus, de virorum fortium cadaveribus erat inter hostes grande certamen.

644. DEXTRA NEC DRANCIS DICTA REFELLAM id est virtute: 20 nam pro rei officio ipsam rem posuit, dexteram pro virtute, hoc est fortiter faciendo.

645. TVRNVN FVGIENTEM ἐμπατιζῶς Turnum.

646. VSQVE ADEONE MORI MISERVN EST tacitae quaestioni occurrit. et quidam hoc verbum reprehendunt 'usque adeone'; melius dici 25 'usque eo': Lucilius septimo usque adeo studio atque odio illius efferor ira. quidam sic accipiunt 'usque adeone mori miserum est', ut non quasi confirmet, sed quasi interroget, quare dea sic de illo laboret ut vivat, cum satius sit honeste mori, quam turpiter vivere. ergo

25 Lucilius septimo] lib. IV v. 24 p. 23 Muell.

1 ad AN F. M. S. V. oratio est misericordiam commouens, in marg. humile est . . . est referendum, ad VIDERES S. V. hic subaudiendum est ergo tua voluntate T || 3 olyppo F || 6 numquam R || 7 σιωπώμενον] id est secundum tacitum add. F || nomen F || audire] se a mortuo uocari aut audire e coniectura, ut videtur, add. Daniel || 8 quam minime F || 9 gemitur F, et . . . viri omittens || 10 schol. ad v. 639 om. F || aura] a. add. AH, ae. add. M. cf. Aen. I 546 || 12 fortasse inueniret ne ideo F || 13 fortunatusque F || 16 ad occidit i. s. v. argumentum ab honesto T || ab honestum F || 17 etiam om. AS || sepulturae aruit F || 19 certamen] quod maxime apparet de caduere Patroeli add. D || ad reus (v. 643) scilicet nostris, ad DECVIT S. V. pro deest T || 21 dexteram scilicet pro v. F || ad TVRNVN F. S. V. enfaticos dixit turnum quasi in nomine constaret T || 26 usque eo F: usque adeo Daniel || septimo] quarto Muellerus || 27 efferor ira] efferoris F || ad v. 646 in marg. quidam sic accipiunt . . . uinere T || mori miserum est om. T || 28 quare . . . laboret] cur dea sic laboret pro illo T || illa laborat F

'usque adeone', ut tamen tanta turpitudine ferenda sit. VOS O MIHI MANES quasi per fantasiam relinquens superos, ad manes convertit orationem.

647. SVPERIS AVERSA VOLVNTAS quia, ut supra <I 387> diximus, donec vivimus, curae sumus dis superis, post mortem ad inferos pertinemus, quibus se modo commendat.

648. SANCTA AD VOS ANIMA quae differentia sancti sit, superius <XI 158> dictum est: hic 'sancta' incorrupta accipiendum est: neque enim sacro aut religioso eius anima tenebatur. ISTIVS INSCIA CVLPAE vel fugae, quia fuga grande crimen est apud virum fortem: vel rupti foederis et laesae religionis, a qua re se esse dicit alienum propter futura supplicia.

649. INDIGNVS AVORVM Graeca figura: nam nos 'indignus illa re' dicimus, contra Graeci ἀνάξιος στεφάνου, id est indignus coronae.

651. VECTVS EQVO SPYMANTE SACES pro 'cum veheretur', ut <I 121> et qua vectus Abas.

652. INPLORANS NOMINE TVRNVM ex multis rebus indicat perturbationem: quod festinans venit, quod per hostes, quod vulneratus, quod Turnum nomine appellat; nam contumelia est nomine suo superiorem vocare: sic in georgicis <IV 321> mater, Cyrene mater, cum praemisisset <356> et te crudelem nomine dicit.

653. TVRNE IN TE SVPREMA SALVS omnia quae supra Iuturna dixerat, oratio ista dissolvit.

654. FVLMINAT AENEAS A. exaggeratio est: sic paulo post <700> horrendumque intonat armis. MINATVR DEIECTVRVM ARCES quia dixerat <569> et aequa solo fumantia culmina ponam.

656. IAMQVE FACES ut sit quare Turnus subvenire festinet.

657. MVSSAT modo dubitat. et cunctatur rex ipse, in quo summa rerum est. veteres 'mussat' pro timet, Ennius 'mussare' pro 'tacere' posuit. Clodius Tuscus mussare est ex Graeco, comprimere oculos: Graeci μῦσαι dicunt.

7 quae differentia . . . tenebatur] cf. Macrob. Sat. III 3, 6 || 28 modo dubitat e. q. s.] cf. Don. ad Ter. Ad. II 1, 53 || 29 Ennius] cf. ann. v. 426 Vahl.

2 horationem F || 6 quibus . . . commendat om. F || 7 ad SANCTA A. V. A. s. v. hic incorrupta accipienda est neque enim sacro aut relig T, reliqua evanuerunt || 8 sancta] insancta F || 14 ἀνάξιος στεφάνου M ἀνάξιος στεφάνου F || dignus F || 15 ad VECTVS s. v. cum veheretur T || 19 sua F || 21 dicit] sicut econtra aeolus ad iunonem ait (I 76) 'tuus o regina quid optes explorare labor' add. D || 24 ad FVLMINAT s. v. in morem fulminis dirigit tela T || 26 quod F || 27 ad IAMQVE F. s. v. dicit quare subveniri (sic) velit turnum T || 28 ad MVSSAT s. v. dubitat cunctatur. veteres autem mussat pro timet dicebant ennius pro tacet. sed mussare a peritis uiris dicitur ex greco venire et proprie significare oculos comprimere quod graeci micai dicunt T || 29 mussat F || musare F || 31 μῦσαι Daniel: myrae F

658. QVOS GENEROS VOCET pro 'utros'; pluraliter autem 'generos' de exercitibus, quorum duces sunt Aeneas et Turnus. AVT QVAE SESE AD FOEDERA FLECTAT aut nuptiarum foedera, ut <IV 338> nec coniugis umquam praetendi taedas, aut haec in foedera veni: aut propter violatum foedus, ut ideo dixerit 'quae sese flectat ad foedera',⁵ quasi nec hoc remedium supersit, cum illa iam bello corrupta sint.

659. PRAETEREA REGINA TVI quia occurrebat, Amatam, si Latinus dubitat, reginam pro eius partibus niti. TVI FIDISSIMA tui amantissima. DEXTRA OCCIDIT IPSA SVA ut laquei absconderet dedecus.

660. LVCEMQUE EXTERRITA FVGIT augmentum mali.

10

661. SOLI PRO PORTIS contra illud <627> sunt alii qui tecta manu defendere possint. 'pro portis' autem 'ante portas': Sallustius et parte cohortium † praecipere instructa et stationes locatae pro castris. bene autem cum dicit 'pro portis sustentant acies' spem adhuc subueniendi dedit. et dicendo 'soli' addidit etiam¹⁵ necessitatem.

664. DESERTO IN GRAMINE VERSAS huc atque illuc agis, ut Aethiopum versemus oves. Homerus στρωφᾶν. et bene 'deserto in gramine' contra illud <629> et nos saeva mittamus funera Teucris.

665. VARIA CONFVSVS IMAGINE RERVm multiplici nuntio: quod²⁰ regina perit, quod urbs oppugnatur, quod omnes Latini in illum oculos referunt, quod dubitat Latinus quos generos vocet.

666. ET OBTVTV TACITO STETIT vultu: et obtutus est proprie πρόσωπον, id est † vultum dicunt.

13 Sallustius] hist. inc. 43 D., 9 Kr. || 17 Aethiopum] buc. X 68

1 ad GENEROS s. v. generos pluraliter dicit pro exercitibus quorum duces sunt turnus et aeneas T || 2 ad v. 658 in marg. aut nuptiarum foedera dicit . aut propter violatum . . . corrupta sint T || 5 sese a. f. f. T || 6 supersit] sit T || illa] haec T || bella corrupti sunt F || 8 ad FIDISSIMA s. v. amantissima T || 9 ad OCCIDIT I s. s. v. dextera sua dicit ut laquei absconderet dedecus T || ostenderet F || 10 augmentum mali hab. T || 12 ad v. 661 in marg. sallustius et parte cohortium pro . pere instructa et stationes . . catae pro castris T. (puncta locis litterarum quae evanuerunt posui: praeterea haec non ab eo qui cetera scholia pleraque adscripsit scripta esse moneo.) || 13 et] ex F || cohortum F || praecipere F. pro tempore coni. Dietschius. fort. pro opere || et del. Dietschius. possit et ita Sallustio tribui ut scribatur et pars c. pro opere vel prope instructa et stationes e. g. s. || 14 ad PRO P. S. V. ante portas. bene cum dicit pro portis spem adhuc subueniendi dedit et dicendo soli addit necessitatem T || 15 acies et spem F || 17 ad DESERTO I. G. V. S. V. id est in extrema parte campi et contra illud quod iuturna dixerat et nos . . . teucris T || 18 ΕΤΡΕΦΑΛΟΝ F στρωφᾶν Schoellius || 20 multiplici . . . uocet hab. T || 21 perit F || oppugnatur F || 22 dubitet T || generos F || 23 OBTVTV TACITO STETIT M OBTVTA CITO STETIT R OBTVTV VARIO STETIT reliqui. ET OBTVTV vario stetit vultu exempl. impressa || et obtutus est proprie vultus quem proprie graeci πρόσωπον dicunt D et o. e. p. vultus quem Graeci dicunt πρόσωπον Stephanus et o. e. p. quem Graeci πρόσωπον id est vultum dicunt Daniel || 24 ΑΡΟΤΩΑΟΝ R ΑΡΟΤΩΑΟΝ H ΠΡΟΣΩΠΟΝ M ΠΡΟΣΩΠΟΝ F || id est intuitus Schoellius. cf. Serv. ad VII 250

667. PVDOR propter illud <664> tu currum deserto in gramine versas: vel 'pudor', quia in illum oculi referuntur. INSANIA qua in hostes ferebatur: vel quia urbs oppugnabatur. MIXTO LVCTV propter Amatae cognitam mortem.

5 668. AMOR quia mussat Latinus. CONSCIA VIRTVS quia fugere putatur qui 'currum deserto in gramine versat'.

669. DISCVSSAE VMBRAE postquam mentis caligo discessit: quod sequentia indicant 'et lux reddita menti est'.

671. TVRBIDVS plenus perturbationis.

10 672. ECCE AVTEM FLAMMIS alia persuasio ex aspectu.

673. VNDABAT VERTEX abundabat. et bene in translatione permansit, ut verticem undare diceret: vertex enim undarum dicitur, ut <VII 31> verticibus rapidis et <I 117> vorat aequore vertex.

674. QVAM EDVXERAT IPSE scilicet quod ei maiorem creabat
15 dolorem. graviter enim dolemus si perire videamus illa quae fecimus. 'eduxerat' autem in altum fabricando sustulerat, ut alibi <VI 630> Cyclopum educta caminis.

675. SVBDIDERATQVE ROTAS quo posset trahi ad ea loca, quibus hostis instabat.

20 676. IAM IAM FATA Sallustianum iam iam frater animo meo carissime.

678. STAT CONFERRE MANVM AENAE placet, ut <II 750> stat casus renovare omnis: vel 'stat' certum est. QVICQVID ACERBVM EST MORTE PATI aut quicquid morte acerbum est placet pati, hoc est inferna
25 supplicia: vel quae potest superbus hostis inferre, sicut de Hectore legimus: aut certe positivus sit pro comparativo: placet pati si quid etiam morte acerbius invenitur.

680. FVRERE ANTE FVROREM figura antiqua, ut 'servitatem servit', 'dolet dolorem'. et est sensus: sine me furorem bellicum ante

20 Sallustianum] Iug. 14, 22

2 qua] quia *F* || 3 hoste *RH* || ferebatur] fremebat *F* || ad MIXTOQVE i. l. s. v. id est quia in hostem ferebatur. mixto autem luctu vel propter amatae cognitam mortem vel quia urbs capiebatur *T* || 5 musat *F* || ad CONSCIA v. s. v. quia fugere putabatur *T* || 7 quod] quae *F* || 8 indicant ut et vulgo || menti est] mentiae *F* || 11 exhabundabat *F* abundabat *Schoellius* exundabat *Commelinus* || ad VERTEX t. t. s. v. bene permansit in translatione ut . . . rapidis *T* || 12 ut om. *F* || vertex . . . dicitur] uertex autem proprie undarum est *T* || 13 rapidus *F* || uorax aequora *F* || 15 perirem *F* || ille *F* || 16 ad EDVXERAT s. v. in altum fabricando sustulerat *T* || dixerat *F* || sustelerat *F* || 18 possit *F* || 20 FATA] FRATER *F* || 23 QVICQVID . . . pati] QVICQVID ACERBVM EST PLACET PATI *AS* (aut *Q*. in morte acerbum e. p. a) || QVICQVID *H* || ACERBI *MF* || 24 quidquid *HF* || in morte *Fa* || 25 quae] quid *F* || superbus] aceruus *F* || 26 legimus] (*Il. XXII 108*) ἐμοὶ δὲ τὸτ' ἄν πολὺν κέρδιον εἴη add. *Fabricius* || 27 aceruus *H* aceruus *F* || 29 sine me . . . veniam] s. m. f. b. autem (ante *a*) furere (furorem *S*) scilicet quam

furere, scilicet quam ad eum veniam, ut pugnam mente concipiam et instructus furore in bella prorumpam.

684. SAXVM DE VERTICE PRAECEPTVM CVM RVIT comparatio ipsa futurum ostendit eventum. simul notandum quod, sicut supra in proelio, ita nunc etiam in comparatione praefertur Aeneas: nam 5 Turnum parti comparat montis, montibus exaequat Aenean.

685. AVVLVVM VENTO proprie: nam et Turnus ad bellum in- vitus adtrahitur.

686. ANNIS SOLVIT SVBLAPSA pro 'multorum annorum sublapsum saxum'. et quidam 'lapsa' quasi non passiva specie, sed activa dictum 10 volunt.

687. MONS INPROBVS pars montis: et ἐμφατικῶς dictum est, sicut supra <X 128> haud partem exiguam montis. MAGNO ACTV magno impulsu, magno impetu.

688. EXVLTAHQVE SOLO mire: saepe exilit, dum volvitur. 15

690. VBI PLVRIMA FVSO SANGVINE TERRA MADET hypallage: ubi plurimo sanguine terra maduerat: sic supra <XI 633> sanguine in alto: vel certe, ubi plurimum fuso sanguine.

691. STRIDVNTQVE HASTILIBVS AVRAE Homerus σφρίζουσα† μακράων ιστιτῆτε λόγγη. 20

692. MAGNO ORE pro 'voce magna'.

693. TELA INHIBETE cohibete, suspendite: et est translatio a nautis.

694. ME VERIVS VNVM PRO VOBIS F. L. 'verius' iustius. et sensus hic est: iustius est, me unum pro omnibus rupti foederis poenas 25

19 Homerus] epic. graec. fragm. coll. Kinkel vol. I p. 74 || 22 cohibete . . . nautis] cf. comm. Luc. III 659

a. e. u. AS s. m. f. b. aut furorem s. quo a. e. u. R s. m. f. b. autem furorem s. quam a. e. u. H s. m. furere furorem bellicum furorem scilicet ante quam a. e. u. M s. m. b. f. ante furere s. priusquam a. e. u. F || 2 ad bella F || 3 ipsa] ista Stephanus || 5 etiam om. F || 6 comparat] commemorat F || Aenean] et est comparatio de homero sumpta qui ait (Il. XIII 137) ἀντικρὺ μεμαῶς . . . ἐσόμενός περὶ add. D || 7 VENTIS ASF || et] ut F || ad] in AS || 9 ad ANNIS s. v. id est multorum annorum, ad SVBLAPSA s. v. retro lapsa T || SOLVTE F || 10 quasi Masvicius: quoniam F || 16 ad PLVRIMA F. s. v. hypallage pro ubi plurimo sanguine fuso terra madet vel certe plurima pro plurimum T || 17 terra . . . sanguine Servii sunt || maduerat] madet Masvicius || 18 sanguine] madet terra add. Daniel || 19 schol. ad v. 691 om. Fabricius || CΥPIZOYCA ΜΑΚΡΑΩΝ ΙCITITATE ΑΟΝΧΗ AS, nisi quod ΜΑΚΡΑΩΝ et ΑΟΝΧΗ S CΥPIZOCA ΜΑΚΡΑΩΝ ΙCITITATE ΑΟΝΧΗ R CΥPIZOICA ΜΑΚΡΑΩΝ ΙCITITATE ΑΟΝΧΗ H CΥPIZOYCĀ ΑΚΕΡΑΟΝΙ CITITĀTE ΑΟΝΧΗ M CΥPIZOICA ΑΟΝΧΗ F. Graeca om. Stephanus. σφρίζουσα λόγγη id est stridor lanceae Daniel, qui latinam interpretationem ipse addidisse videtur. σφρίζουσα μαχητάων ἰθὺ πτάτο λόγγη (cf. Il. XX 99) vel σφρίζουσα μαλ' ἐν διναις εἰσέπτωτο λόγγη conii. Hugo Stadtmueller σφρίζουσα μακεδνὴ Ἀμάζονος ἤπτετο λόγγη Schoellius || 22 conhibite AS conibit H conhibete M || est om. F || 25 pro hominibus ruptis AS

exsolvere. alii veteri more dictum accipiunt: 'verum' enim quod rectum et bonum esset, appellabant: Terentius idne est verum modo? id est pessimum genus, et item quod si astu rem tractavit, di vestram fidem! quantam et quam veram laudem capit Parmeno! Sallustius in primo ea paucis, quibus peritia et verum ingenium est, abnuentibus, idem †per pennatam paucis propectus vera est aestimanda.

695. DECERNERE FERRO decertare, dimicare: aliter 'decernere' statuere, ut decernere senatum dicimus.

10 701. QVANTVS ATHON haec est vera lectio: nam si 'Athos' legeris, 'os' brevis est et versus non stat. 'Athon' autem dici accusativus indicat: nam 'hunc Athona' facit, sicut 'Apollon' 'Apollona'. quod autem Herodotus 'hunc Athon' et 'hunc Apollo' dicit, Atticae declinationis est. Athon autem mons est adiacens Thraciae, circa
15 Lemnum insulam, in promunturio Macedoniae. AVT QVANTVS ERYX Siciliae mons supra Drepanum oppidum.

702. NIVALI VERTICE SE ATTOLLENS PATER APPENNINVS Appenninus mons Italiae: de hoc Lucanus <II 397> nulloque a vertice tellus altius intumuit propiorque accessit Olympo.

20 704. TROES ET OMNES graece declinavit, unde brevis est 'es', sic supra <XI 620> Troes agunt.

707. ARMAQVE DEPOSVERE vel spectaturi, vel fessi, vel iussi, ne quis possit iterum foedus turbare.

709. INTER SE COISSE VIROS ET CERNERE FERRO vera et anti-
25 qua haec est lectio: nam Ennium secutus est qui ait olli cerne-

2 Terentius] Andr. IV 1, 5. cf. Don. ad h. v. || 3 et item] Eun. V 4, 2 || 5 Sallustius in primo] 111 D., 102 Kr. || 6 idem] hist. inc. 5 D., hist. I 41 Kr. || 13 Herodotus] veluti VII 21 || 25 Ennium] ann. v. 544 Vahl.

1 ad verius v. in marg. pro iustius aequius. quidam veteri more dictum accipiunt e. q. s. T, sed ita ut a dextera parte haud pauca membranae putredine perierint || 3 dii F || 6 est] erat coni. Dietschius. ceterum de Sallustii verbis priore loco laudatis haec hodie in Turonensi legi possunt ea paucis quibus peritia et ne et entibus || per . . . aestimanda] dedi quae F exhibet. perpen et vera est ne in Turonensi servata sunt. Perpenna tam paucis prospectis vera est aestimanda Masvicius poena tam paucis proscriptis vera (vel profecto vera) est aestimanda Wagnerus act. gymn. IX p. 195 pro poena tam paucis proscriptis vindicta vera est existimanda Dietschius Perpennae casu paucis perspecta Sertorii virtus vera est aestimanda Schoellius || 9 ut Daniel: vel F || 10 ATHOS F || haec] hoc AS || legeris athos F || 11 hos F || 12 Apollona . . . Apollo om. F || 13 autem om. AS || erodotus RHM || athon R: athoen HM atho AS || 14 Athon autem . . . insulam edidit Stephanus || athona F || circa F || 15 promuntorio F || KRUX F || 16 drepanem F || 18 Italiae] est italiae R italiae est F || a om. H || 19 tellus] terra tellus F || altius] salustius RH latius F || propiorque] propior A (propior a) propiora RH propiorque F || olimpho R || 20 es] om. H, ut es F || 22 vel . . . fessi] vel spectantur indefessi F || defessi M || 24 coisse H || 25 obli F || cernebant magnabant magnis A (magnabant del. a)

bant magnis de rebus agentes. posteritas coepit legere 'et decernere ferro': secundum quam lectionem synalipha opus est, sed excluso 's', ut sit 'viro et decernere ferro'.

710. *VACVO PATVERVNT* potest intellegi, ut patuerunt corporis magnitudine. 5

711. *PROCVRSV* una pars orationis est.

713. *DAT GEMITVM TELLVS* pulsu pedum.

714. *FORS ET VIRTVS MISCENTVR IN VNVM* 'fors', id est casus in Turno, virtus in Aenea; nam in bello etiam casus plurimum valet: Cicero in Miloniana <21, 56> adde casus, adde incertos 10 exitus Martemque communem.

715. *AC VELVT INGENTI SILA SVMMOVE TABVRNO* Sila mons silva est Lucaniae, Taburnus mons Campaniae: Sallustius de fugitivis in silva Sila fuerunt: unde pessime quidam 'silva' legunt, quia proprium appellativo non potest exaequari. unde bene proprium 15 *proprio* iunxit.

717. *PAVIDI CESSERE MAGISTRI* proprie magistri sunt militum, pastores pecorum; sed reciprocae sunt inter se istae translationes: nam et ductor militum pastor vocatur, ut diximus supra <587>, et magistros pecorum dicimus: Cicero quem magistrum pecoris 20 esse dicebat.

718. *MVSSANTQVE IUVENCAE* dubitant, sicut <657> mussat rex ipse Latinus.

719. *NEMORI IMPERITET* hoc est qui sunt in nemore, ut est sed tota aestiva repente. 25

725. *IUPPITER IPSE DVAS AEQVATO EXAMINE LANCES* aut poetice dictum est et ratione caret: nam Iuppiter ignorare nihil poterat:

1 posteritas . . . ferro] cf. Sen. ep. VI 6, 3 || 13 Sallustius] hist. IV 7. D., IV 28 Kr. || 20 Cicero] in Verr. act. II lib. V 7, 17 || 24 sed tota] georg. III 472 || 26 aut poetice e. q. s.] cf. Macrob. Sat. V 13, 39

1 agentes *M*: agentis *AS* agentibus *RH* agentis *F*. et item (*ann. v. 202 Vahl.*) 'ferro non auro vitam cernamus utrique' *add. D. e Ciceronis de off. lib. I 12; 38 hunc vers. sumpserunt Itali.* || et *om. R* || discernere *AS* (*corr. a*) || 2 secundum . . . decernere ferro *om. RHF* || 3 s] os *D* || viro et decernere *ego*: re (*ret m*) decernere *M* et decernere *ASD* vir et decernere *Stephanus* inter se coisse vir et decernere *Fabricius et Daniel* || 4 ad *VACVO* p. s. v. potest intellegi corporis magnitudine *T* || 7 pulsu pedum *hab. T* || 10 meloniana *Serviani libri* || 11 exitus pugnarum Martemque *Cicero* || 13 silva] *evanuit in M, om. F* || mons est campaniae *M* || 14 Sila] silva *H* || fuerunt] *fugerunt R ficerunt H*. in silvam Silam *fugerunt coni. Dietschius* || inde *M* || pessima *F* || 15 exaequari *RF*: exesequari *H* iungi exaequari *AS* iungi *M* || 16 proprio *Masvicius*: pro proprio *F* || iunxit] dixit *M* iunxit *F* || 18 pecodum *A* pecudum *a* || 20 magistrum *AS* || pecodum *AS* (pecudum *a*) || 21 dicebant *MF* || 24 ad *NEMORI* i. s. v. metonimicos pro his qui sunt in nemore *T* || 26 *AEQVAE AR AEQVE HM* || *EXAMINE F* || 27 ignorarent *F*, nihil *omittens*

aut certe illud quaerit, quis ibi de Turno et Aenea mortis adferat causam. nam dicunt philosophi, mortem ad eum minime pertinere: nam bona tantum praestat, nec ad eum quae mala sunt, pertinent: *nam ideo et aequas lances sustinet. vel ideo a Iove hoc fit, ut Iunoni* 5 *aliisque deis necessitatis violentiam probet. an inquit, utrum tempus sit?* tamen sciendum, locum hunc a Vergilio ita esse translatum, ut in Homero lectus est. EXAMINE examen proprie est filum, quo trutina regitur.

727. DAMNET LABOR liberet, id est quem voto liberet labor proe-
10 *liandi, parta scilicet victoria, quoniam unusquisque ob incolumitatem recuperatam votis exsolvitur, id est liberatur explicitis sacrificiis, ut est damnabis tu quoque votis. non nulli sic tradunt: quem labor*
suis liberet, quem mors urgeat: nam in iure cum dicitur 'damnas esto', hoc est 'damnatus esto ut des', hoc est damno te ut des, neque alias 15 *liber eris. quidam 'labor' pro militia intellegunt. VERGAT PONDERE LETVM bene 'vergat': nam morientes inferos petunt.*

730. TREPIDI LATINI atqui laeti esse debuerunt. sed nimia Aeneae ostenditur virtus: namque naturale est, ut sociis timori sit inferioris audacia: unde nunc Latini sunt territi ex eo quod supe-
20 riorem ferire ausus est Turnus.

731. ACIES aut exercitus, aut oculi.

734. VT CAPVLVM IGNOTVM DEXTRAMQVE ASPEXIT INERMEM locus hic totus ad gloriam Aeneae pertinet: namque id agit, ne videatur Turnus armorum vilitate superatus. unde ei redditur gla-
25 dius, quo etiam cum divinis armis ab Aenea possit extingui. 'aspexit' autem quasi mirabundus, quod fractus esset, cum putaret se gladium ferre Vulcanium.

7 examen . . . regitur] cf. Isid. OR. XVI 25, 5 || 9 DAMNET liberet] cf. Non. p. 277, 2 sqq. M. || 12 damnabis] buc. V 80

1 quaeritur F || quis ibi RHF: quae sibi AS (qui sibi a) quae lanx sibi M quis sibi Fabricius recte, ut videtur || 2 ad deum MF || minime . . . ad eum om. RHF || 3 bona om. AS || ad deum A || pertinent] unde Cicero in officiis ait 'sed quia nocere deos non putant, his exceptis homines hominibus obesse plurimum arbitrantur' add. Fabricius || 4 de scholio ad v. 725 in marg. Turonensis adscripto haec legere potui a ioue ut iunoni ceterisque et violentia probetur et utrum iam tempus sit || iunone alisque deis F || 6 uergilio F || 7 lectum est F. καὶ τότε δὴ γέγονε . . . λίπερ δὲ ἔ Φοῖβος Ἀπόλλων (II. XXII 209) add. D || 8 rutina H trutina M trutina F || ligatur R legitur H || 9 ad v. 727 in marg. quem voto liberet . . . explicitis sacrificiis ut damnabis tu quoque notis . alii sic tradunt quem labor suis liberet id est quem mors urgeat sicut in iure dicitur damnatus esto T || liberauit F || 11 reciperatam T || 13 urget F || 14 damnatus es Daniel || 15 pro militia intellegunt Mascivius: promulavit intelleguntur F || 16 bene] apte posuit F || 18 namque] nam quod F || timoris sit MF || 21 aut . . . oculi hab. T || haut oculi F || 23 Aeneae om. F || 25 ab . . . extingui] possit ab eo extingui R ab ea possit extingui H || 26 quasi . . . Vulcanium hab. T || se] sed F

736. PATRIO MUCRONE RELICTO quo tempore vulneratum vidit Aenean <324>. *sed supra de Turno <88> simul aptat habendo ensemque clipeumque, ensem quem Dauno ignipotens deus ipse parenti fecerat. modo ergo Metisci usus est ferro: et haec ratio est, quod, quamvis armatus suo gladio descendisset ad campum, 5 tamen causa foederis deposuisset arma. nam et de Aenea hoc dixit <311> dextram tendebat inermem, qui utique ad foedus non inermis advenerat: nam dictum est <166> hinc pater Aeneas, sidereo flagrans clipeo et caelestibus armis. sane 'patrio' modo 'paterno' significat: nam Dauni fuerat gladius, ut <89> ensem 10 quem Dauno ignipotens deus ipse parenti fecerat. alias 'patrium' a patria est derivativum. 'mucrone' autem pro 'gladio', a parte totum.*

737. DVM TREPIDAT dum turbatur, festinat, quod Graeci ἐν ἀγωνίᾳ ἔσσι (dicunt), scilicet, quando rupto foedere, subita spe furibundus 15 ardet. FERRVM materiam pro opere (posuit, ut) solet, ut <V 817> iungit equos auro genitor.

739. ARMA DEI AD VVLCANIA hypallage pro 'dei Vulcani arma'.

740. MORTALIS MUCRO mortali manu factus. GLACIES CEV FVT- 20 TILIS hoc loco fragilis.

744. VNDIQVE ENIM Densa TEVCRI INCLVSERE CORONA strate- gema est: nam postquam Turnum fugere videre Troiani, clausere loca, per quae evadere poterat: *aut non dedita opera includere Troiani, sed quod ita consederant.*

745. ATQVE HINC VASTA PALVS quae nunc non apparet. 25

747. CVRSVMQVE RECVSANT scilicet genua, quae inpediebat vulnus inlatum sagitta. sane perite facit, ut gladio non utatur Aeneas,

1 PATRIO MUCRONE quo (est quo *M*) fuerat gladius ut ensem quem dauno (quendam uno *S*) tempore vulneratum uidit aeneam sane patrio (patri *H*) modo paterno (paternos *H*) significat nam dauni ignipotens deus igne (ignis *M*) ipse parenti fecerat alias . . . diriuatium (deriuatium *M*) *ASHM* PATRIO MUCRONE quo fuerat ante usus pater eius daunus . sane patrio modo paterno significat . nam dauno ignipotens deus ipse parenti fecerat. alias patrium a patria est diriuatum *R* PATRIO MUCRONE quo tempore vulneratum uidit aeneam. sed supra . . . caelestibus armis. sane hic dictum est patrio modo paterno significat nam dauni fuerat gladius ut ensem quem dauno riq. alias patrium a patria est diriuatium *F* || 5 descendisset *F* || 8 hunc *F* || sedere *F* || 12 a om. *F* || 14 ENAPIONICTNS *F*, corr. Daniel φέρει vel φέρας προεἶσθαι coni. Schoellius, conferri iubens ea quae Stallbaumius ad Plat. Phaed. p. 68 C. de προεἶσθαι verbo disputavit. sed cf. schol. ad Aen. IX 231 'ergo per metalepsin cupidus dixit ἀγωνίῳρας' || 15 dicunt addidi || rupto Daniel: capto *F* || 16 posuit ut add. Masvicius || 17 auro] curru Daniel || 19 mortalis *F* || ad FVTILIS s. v. hoc loco fragilis *T* || 22 clausurunt *F* || 23 potuerat *AS* || debita *F*, corr. Daniel || 24 consederant Commelinus: confiderant *F* || 26 RECVSANT] retardant add. *D* || impediabant *AS* (corr. s) inpediebant *F* || 27 sagitta sane *F*; sane sagittas *ASH* sane sagittis *M* sagitta *R*, sane omittens || fecit *R*

sed hasta eminus dimicare contendat, quia impediēte vulnere nec sequi poterat nec in ictum consurgere: unde est <789> hic gladio fidens, hic acer et arduus hasta.

749. INCLVSVM FLVMINE comparatio Apollonii. alterutro 'inclusum', aut flumine aut formidine: aut duobus inclusum; infra enim ait 'insidiis et ripa territus alta', ut insidias pro formidine, ripam pro flumine posuerit.

750. CERVVM AVT PVNICEAE utrum figurate 'cervum instat': an potius cervum nactus alioquin instat? PVNICEAE SAEPTVM FORMIDINE PENNAE Lucanus <IV 438> claudit odoratae metuentis aera pennaе.

751. VENATOR CANIS pro 'venaticus'.

752. INSIDIIS pennarum scilicet.

753. VIVIDVS VMBER acerrimus Tuscus: nam Vmbria pars Tusciae est. sane Vmbros Gallorum veterum propaginem esse Marcus Antonius refert: hos eosdem, quod tempore aquosae cladis imbribus superfuerunt, Ὀμβρίωνος cognominatos. FVGITQVE VIAS figura, ut 'campum currit, mare navigat'.

754. IAM IAMQVE TENET ita ut videtur intuentibus: et hi duo versus verbum ad verbum sunt translati de Apollonio. sane summa brevitate rem elocutus est.

755. IVM VERO EXORITVR CLAMOR quidam quaerunt, an iam recessum sit his versibus a comparatione. sed non dubie videtur.

758. INCREPAT obiurgat, incusat, ut aestatem increpitans seram.

759. EFFLAGITAT ENSEM cum clamore deposcit.

15 sane Umbros . . . cognominatos] cf. Plin. nat. hist. III § 112, Isid. or. IX 2, 87 et XIV 4, 21 || 20 de Apollonio] Arg. II 278 sqq. || 24 aestatem] georg. IV 138

1 nec] non F || 2 poterat AS || 4 INCLVSVM VELUTI SI QVANDO F || ad v. 749 in marg. alterutro . . . posuerit T || 5 aut formidine aut flumine T || aut duobus inclusum om. T || 6 ait] aut F || ripa F || 8 ad INSTAT s. v. siue figurate cervum instat siue cerus (religiosa evanuerunt) || 9 ceruam F || 10 claudit] diuidit F || 11 pinnarum HF || 13 pennarum] pinnarum HMF. argumentum quoddam in fune ad terrendas bestias add. M instrumentum quoddam in fune ad terrendas bestias factum add. D, edidit Stephanus || 14 paras H par F || 15 ad VMBER s. v. fuscus canis species pro genere T. in marg. Vmbros e. q. s. quattuor versibus adscripta fuerunt, de quibus haec hodie legi possunt umbros gallorum uete | nius refert eosque qu | dis superfuerunt umbri | hi dicuntur apenninum mont || 16 Antoninus Commelinus Antoninus Mascicius || aquosea F || 17 ambrosios gnominatus F Vmbros cognominatos Daniel Ὀμβρίωνος graece nominatos Isidorus || figura campum curri F, correxi. figurate campum cum Daniel || 18 ad HAERET H. s. v. id est acriter et uehementer incumbit cum nimia apertione oris T || 19 TENENS R TENENTI F || uideatur F || 21 elocus F, corr. Daniel || 22 quaerunt Daniel: quaeritur F || 23 ad RESPONSANT (v. 757) resonant imitando uocem clamantium T || 26 ad NOTVMQVE s. v. carum aut re uera notum T

761. TERRETQVE TREMENTES quis enim saucium non timeret instantem, cum eum integer fugeret? *et bene terret eos, apud quos terror eius habetur: et alibi <875> ne me terrete timentem.*

764. LVDICRA PRAEMIA vilia, digna ludo. *haec apud antiquos ludibria dicebantur, non, ut nunc, in mala significatione. dabatur autem 5 victori pro praemio aut pellis, aut vinum, esca, hordeum; unde hordeariae quadrigae dicuntur.*

766. SACER OLEASTER fere omnia Latina arborum nomina generis feminini sunt, exceptis paucis, ut 'hic oleaster' et 'hoc siler': Vergilius ut molle siler *lentaque genistae*. item 'hoc buxum', 10 licet et 'haec buxus' dicatur: nam superfluam quidam volunt facere discretionem, ut 'haec buxus' de arbore dicamus, 'buxum' vero de ligno composito: legimus enim in Vergilio de tibiis <IX 616> buxusque vocat Berecynthia matris Idaeae. item cum de arboribus loqueretur, ait et torno rasile buxum. 15

767. VENERABILE LIGNVM antiquam arborem voluit exprimere: *seu truncus fuerit iam et aridus ob vetustatem. et ideo 'lignum' humiliter dictum accipiunt, ornavit tamen 'venerabile' dicendo.*

768. VBI FIGERE DONA SOLEBANT proprie, ut ait <IX 406> sacra ad fastigia fixi. *et quaeritur, cur terreno deo nautae dona 20 suspenderent? quia constat omnes in periculis suis deos patrios invocare et ideo illis vota solvere, quorum familiarius numen opitulari sibi credant.*

770. NVLLO DISCRIMINE sine aliquo intuitu religionis. *et deest 'habito', ut sit 'nullo discrimine habito'. intellegendum autem, eatenus 25 stirpem excisum, quatenus supra terram fuit; ergo 'stirpem' pro 'arborem' accipiendum, quia et subolem 'stirpem' appellant.*

772. FIXAM ET LENTA RADICE TENEBAT plenum est: quam ra-

8 fere omnia . . . de ligno composito] exscr. Isid. or. XVII 7, 74 || 10 Vergilius] georg. II 12 || 15 et torno] georg. II 449

1 TREMENTIS *ASH* || qui *M* || 2 ad TERRETQVE *T. s. v.* bene terret eos apud quos terror eiu * *T* || 3 habetū *F* || ne mittere timentem *F* || 4 digna ludo] hi uersus de homero sunt translati (*Il. XXII 159*) ἐπεὶ οὐχ ἰερόιον . . . Ἐπιτορος ἰπποδάμοιο *add. D* || 5 dabatur *F*, *corr. Daniel* || 6 pellis *Commelinus*: pellius *F* || pelvis *Masvicius* || vinum *Masvicius*: unius *F* || mnus *Daniel* || aesca *F* || hordiariae *F* || 8 latini *F*, arborum nomina *omittens* || 9 hic siler *R* (*corr. Daniel*) || 10 Vergilius] ipse *F* || item . . . licet *om. F* || 11 dicatur . . . haec buxus *om. RH* || dicitur *F* || 12 de ligno aliquid compositum *F* || 13 in Vergilio *om. F* || 14 matres *F* || idae *Serviani libri* || 15 loqueretur] diceret *F*, ait *omittens* || 16 antiquum *M* || 17 humiliter *Masvicius*: uiriliter *F* || 19 ait *om. RH* || 20 et quaeritur . . . credant] *de his in Turonensi haec extant* periculis maxime deos patrios invocare et illis uota soluere quorum familiarius numen opitulatur || terrendo *F* || nautae *F* || 22 nomen epitulare *F* || 24 NVLLO . . . religionis *om. R* || religionis intuitu *F* || 27 sobolem *F* || 28 FIXAM . . . tenebat *om. R*

dix fixam tenebat. et bene 'tenebat': quasi propter piaculum remotae arboris hoc videtur passus Aeneas. et ideo dixit 'tenebat', quod adeo veri simile est, ut Faunus Turnum audiat et hastam moretur.

775. *PRENDERE CVRSV* quidam humiliter 'prendere' dictum accipiunt.

5 778. *FERRVM TERRA TENE* 'ferrum' pro telo; 'terra' autem pro 'Tellus', elementum pro dea posuit.

779. *BELLO FECERE PROFANOS* 'profanum' proprie dicitur quod ex religiosa re in hominum usum convertitur, ut hic plenissime ostenditur: dicens enim Turnus 'colui vestros si semper honores, quos contra Aeneadae bello fecere profanos' (ostendit) et sibi religiosam fuisse arborem, et a Troianis in usum communem fuisse praesumptam: nam ex sua persona poeta ait <764> 'forte sacer Fauno foliis oleaster amaris hic steterat nautis olim' et subiunxit 'sed stirpem Teuceri nullo discrimine sacrum s.' at postea dicendo 'bello fecere profanos' docuit 'profanum' 15 esse quod a religione in usum hominum transiit. sacro profanum contrarium, ut festo profestum, fasto nefastum. ergo non omne quod sacrum non sit, profanum, sed quod sacrum fuerit et esse desierit.

780. *NON CASSA IN VOTA* non ad inania vota poposcit auxilium.

781. *LVCTANS MORATVS* 'luctatus' et 'moratus' erat integrum, 20 quod vitavit propter ὀμοιοτέλετον. 'in stirpe' autem hic radicem dixit.

784. *RVRSVS IN AVRIGAE FACIEM MVTATA METISCI* κατὰ τὸ σιωπώμενον intellegimus Iturnam in numen reversam, postquam Turnus currus reliquit.

786. *AVDACI NYMPHAE* ut supra <IX 3> diximus, ubicumque 25 inducit nitentem aliquem sine effectum, audacem dicit. praecipue autem hoc de Rutulis servavit dicens. *LICERE* pro 'quod liceret'.

788. *ARMIS ANIMISQVE REFECTI* sicut armis, ita et animis: nam armorum inopia animi ante utriusque torpebant.

789. *HIC ACER ET ARDVVS HASTA* potest et 'hic hasta fidens' sub- 30 *audiri*.

5 pro Tellus . . . posuit] cf. Macrob. Sat. IV 6, 10 || 7 profanum e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 3, 4

1 fixa F || 4 *PERDERE F* || prendere] cursu add. Daniel || 5 pro Tellus om. F || ad v. 778 in marg. pathos est quotiens dirigitur sermo vel ad inanimalia vel ad muta T || 9 vestros] uos F || 10 ostendit inserui || relogiosam F || 11 consumptam Daniel || 12 poeta] supra poeta Daniel || 13 subiunxit F || 14 facere profanas F || 15 transierit T, in quo exiguae tantum huius scholii reliquiae extant || 16 fasta F || 17 sed quod sacrum esse desierit T || deserit F. esse addidi, om. F || 18 uocata H || poscit F || 20 quod . . . METISCI om. R, tavit (de vitavit) . . . cata to sio om. H || propter om. AS || ad LVCTANS s. v. uiscido, ad IN STIRPE s. v. hoc loco in radice T || 22 in numine uersam R || Turnus om. R || 23 currum M || 24 supra om. F || 26 dicens] 'nec curant caeco contendere Marte amplius audaces Rutuli' etc. (IX 516) add. Daniel || 27 REFECIT R REFECIT H || 28 ante om. RF || 29 ad HASTA s. v. potest et hasta fidens subaudiri T

790. CERTAMINA MARTIS ANHELI alii 'certamine' legunt, ut sit sensus: adsistunt contra se in Martis anhelii certamine.

792. FVLVA DE NVBE de aere, de elemento suo.

793. QVAE IAM FINIS ERIT CONIVNX 'iam' denique. verba ista quasi iam taediantis sunt ad longam Iunonis iracundiam, unde et paulo post <800> desine iam tandem precibusque inflectere nostris.

794. INDIGETEM AENEAN SCIS IPSA ET SCIRE FATERIS subaudis 'fore'. et indigetes dii duplici ratione dicuntur: vel secundum Lucretium, quod nullius rei egeant, qui ait <II 650> *ipse suis pollens 10 opibus nihil indiga curae: vel quod nos deorum indigeamus, unde quidam omnes deos indigetes appellari volunt. alii patrios deos indigetes dici debere tradunt, alii ab invocatione indigetes dictos volunt, quod 'indigeto' est precor et invoco: vel certe indigetes sunt dii ex hominibus facti, et dicti indigetes quasi in diis agentes. sane de Aenea fabula 15 talis est: cum Turno occiso et accepta Lavinia, condita civitate in Nunicum fluvium, ut alii volunt, sacrificans, ut alii, Mezentium, ut alii, Messapum fugiens, cecidisset, nec eius esset cadaver inventum, Ascanius, filius eius, victo Mezentio cum ceteris Troianis credens et iactitans inter numina receptum, sive patrem volens consecrare, templum ei constituit, 20 quod indigetis appellari iussit.*

797. MORTALIN DECVIT VIOLARI VVLNERE DIVVM 'mortali vulnere' dixit, non 'letali', sed, aut quo mortales laborant, aut a mortali inlato. aut 'mortali vulnere', id est mortem facienti: ergo non quasi Iuturna mortalis sit. 'divum' autem subaudis 'futurum'. 25

798. QVID ENIM SINE TE IVTVRNA VALERET parenthesis: poterat enim excusare se Iuno, nihil fecisse commemorans, unde eam auctorem fuisse Iuppiter dicit propter illud <159> auctor ego audendi.

800. DESINE IAM TANDEM singula pronuntianda sunt. dicendo autem 'tandem' odium perseverantis ostendit. 30

9 et indigetes dii e. q. s.] cf. mythogr. III 2, 1 et 2

I ANHELI . . . Martis om. ASRH || 2 in om. Stephanus et Fabricius || 4 iam] quid RF || 5 quasi] quā AS || 6 post] ait add. AS || 9 dii] di H, om. F || 11 indica H || curae ASF: cura RH || 12 indigentes F || 14 sunt . . . indigetes om. AS || di H || 15 dicti] di F || quasi indisegetes AS (q. in dis egentes a q. in dis agentes s) || dis HF || egentes R (corr. Daniel) || sane . . . inssit] de his cadaver . . . credens et is appellari iussit in Turonensi extant || 20 ei constituit Commelinus: et constituit F circumstituit Daniel || 21 appellare F || 22 MORTALIN ARH MORTALI F || 23 letales F || aut . . . inlato] aut mortalibus congruo aut a mortalibus facto R || quo om. H || mortalis ASH (corr. a) || labant ASH (corr. a) || aut inmortalis ASH (corr. a) || 24 inlato H || 25 subaudimus RF || 27 iuno se F, se om. AS || cum F || 30 ad TANDEM s. v. dicendo . . . ostenditur (sic) T || ad PRECIBVSQVE l. n. s. v. addidit precibus quod est prope invidiosum T

801. NEC TE TANTVS EDAT TACITAM DOLOR † scilicet sidereis odiis urgere Troianos. sane 'edo edis edit' integrum verbum est, ut lego, legis, legit: nam 'edo es est' esse anomalum constat.

803. *VENTVM AD SVPREMVM EST per infinitum modum verbi dictum.*

5 804. TROIANOS POTVISTI id est iam non potes: ideo enim praeterito usus est tempore. et bene 'potuisti', quia ipsa dixerat <I 40> atque ipsos potuit submergere ponto et iterum <VII 304> Mars perdere gentem inmanem Lapithum valuit.

805. *DEFORMARE DOMVM deformem reddere per luctum.*

10 807. SVBMISSO VVLTV habitum futurae orationis ostendit.

808. QVIA NOTA MIHI TVA MAGNE VOLVNTAS IVPPIter hoc ideo Iuno, quia Iuppiter necessitatem obiecerat fati, dicens <803> 'ventum ad supremum est'. sed Iuno, sciens fatum esse quicquid Iuppiter dixerit, dicit se cedere eius voluntati: nam id agit, ut conciliet
15 sibi eius favorem ad petitionem futuram.

810. *AERIA SEDE nubem dixit, quia supra dixerat <792> fulva pugnans de nube tuentem: nam et hoc accusaverat Iuppiter. ergo argumento verisimili utitur, quasi dicat, non facerem solum ut spectatrix essem, sed ipsam rem gererem.*

20 811. DIGNA INDIGNA PATI id est omnia. et proverbialiter dictum est.

813. *SVCCVRRERE FRATRI bene 'fratri', ne, si diceret 'Turno', careret adfectu.*

814. PRO VITA ac si diceret: pro re nobis data, id est superis.
25 et bene figuravit 'audere probavi'.

815. NON VT TELA TAMEN NON VT CONTENDERET ARCVm hoc loco quasi Iuturnam sagittam iecisse significat; sed, ut supra <320> diximus, possumus accipere, quod alter in eius gratiam in Aenean

1 scilicet sidereis (sidere *H* sidereis *M*) odiis *ASHM* scilicet ut uelis superis odiis *R* scilicet desiderii *F* scilicet ut uelis sidereis odiis *L Burmanni*. scilicet desine odiis *Fabricius*. fortasse si non licet sempiternis o. vel scilicet si prohiberis o. vel si frustra desideras o. nam si et .s., 'scilicet' vocis compendium, facile inter se confundi poterant. || 2 arguere *A* urgueret *S* || edet *H* || 3 est om. *F* || 5 s. v. 804 iam non potes ideo praeterito usus est. et bene potuisti quia ipsa dixerat quae ipsas potui sub * *T* || non om. *RH* (add. *r*) || potest *RH* || enim om. *F* || 6 ipse *F* || 7 atque] que *F* || ipsas *F* || 8 perfodere *F* || noluit *F* || 9 deformem . . . luctum hab. *T* || ad ORSVS (v. 806) finem faciens sermonis *T* || 13 Iuppiter om. *RH* || 14 dixerit iuppiter *F* || dicit] om. *AS*, dixit *R* || 16 ad *AERIA* s. v. s. v. nube quia . . . euntem (sic) ad v. 810 in marg. utitur uerisimili argumento quasi diceret non facerem solum ut spectatrix adessem sed ipsam rem complem *T* || 17 pugnans *F* || euntem *F* || 18 uerisimile *F* || facere *F* faceres *Commelinus* || 19 ipsum *F* ipsa *Commelinus* || 22 de scholio ad v. 813 haec in *Turonensi* extant bene dicit fratri quia || Turno add. *Masvicius* || careret *F* || 24 PRO VITA . . . superis post contorsit hab. libri *Serviani* || superis] superius *F* a superis *vulgo* || 28 quod] quia *F* || aliter *M*

tela contorsit. *ipsi adscribendum ergo 'contenderet arcum'. alii 'ostenderet', id est adiuuaret tendentem in Aenean telum: non enim certus auctor vulneris fuerat.*

816. ADIVRO STYGII CAPVT INPLACABILE FONTIS pro 'iuro', nam prothesis est. quidam tamen volunt 'iuro' tunc dici debere, 5 cum confirmamus aliquid aut promittimus, ut 'iuro me facturum', 'adiuro' vero, cum negamus, ut 'adiuro me non posse', 'adiuro me non fecisse': Terentius adiurat, se non posse apud vos, Pamphilo absente, perdurare. potest tamen et 'ad' valde significare, *ut sit 'adiuro' valde iuro. 'inplacabile' autem periurantibus implacabile. et bene respondit ad illud quod Iuppiter iuraverat in decimo* 10 *<113>, ne quis deorum Troianis vel Rutulis ferret auxilium.*

817. VNA SVPERSTITIO id est 'sola' vel 'summa', ut <I 15> *unam posthabita coluisse. 'superstitio' autem religio, metus, eo quod superstet capiti omnis religio. REDDITA hoc est data: nam 15* prothesis est.

818. EXOSA RELINQVO 'exosus' et 'perosus' de eo tantum qui odit, dicitur.

819. NVLLA FATI QVOD LEGE TENETVR bene 'fati': nam victoriae lex est, ut victi cedant in habitum nomenque victorum. 20

820. PRO MAIESTATE TVORVM respexit ad Saturnum, qui in Italia aliquando regnaverat: inde ait 'tuorum'. nam et Latinus inde originem ducit, ut <VII 48> Fauno Picus pater, isque parentem te, Saturne, refert, tu sanguinis ultimus auctor.

821. ESTO COMPONENT consentit, sed invita. 25

827. SIT ROMANA POTENS ITALA VIRTVTE PROPAGO hoc videtur dicere: si fataliter imminet ut a Troianis origo Romana descendat, Troiani Italorum nomen accipiant, ut Romani de Italis, non de Troianis videantur esse progeniti.

830. ES GERMANA IOVIS SATVRNIQVE ALTERA PROLES locus de 30 obscuris, de quo quidam hoc sentiunt: petis paene illicita, sed concedenda sunt, quoniam soror Iovis es, id est Saturni filia. quod si

4 pro iuro e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VII 130 || 8 Terentius] Hec. II 2, 26. cf. Don. ad h. v.

1 ad NON V. G. A. S. V. id est non iuuaret tendentem in aeneam telum incertus enim * T || 5 prothesis F || tum R || 8 apud A || 10 periurantibus Daniel: perrimantibus F || 11 in decimo ne Daniel: in decimon F || 12 quis Masvicius: qui F || 13 VANA R || ad VNA s. s. v. uel sola subaudiendum uel summa accipiendum T || id est Daniel: deest F || 15 omnis religio om. F || religio] et est homeri locus (II. XV 37) καὶ τὸ κατεβόμενον . . . μακάρεσσι θεοῖσι add. D || 16 prothesis F || 17 exusus F || 20 victi] victores F || nomineque R || victorum] in hac voce desinit Floriacensis codex || 27 humana RH (romana r) || 28 accipiant] om. RH, ut accipiant M sortiantur s. v. r || 29 videantur om. AS (add. a)

voluerimus admittere, erit sequens versus incongruus, ut 'irarum
 tantos volvis sub pectore fluctus'. unde melius est ut ita intelle-
 gamus: soror Iovis es, id est Saturni filia: unde non mirum est
 tantam te iracundiam retinere sub pectore. nam scimus unumquem-
 5 que pro generis qualitate in iram moveri: nobiles enim etsi ad prae-
 sens videntur ignoscere, tamen in posterum iram reservant. quod
 nunc Iunoni videtur obicere: nam cum se concedere diceret, petiit
 tamen quod graviter posset obesse Troianis. sic Homerus inducit
 Calchantem dicentem de Agamemnone: regum irae ita se habent,
 10 ut, etiam si ad praesens indulgere videantur, stimulos iracundiae ad
 futurum reservent.

833. DO QVOD VIS bene praesenti usus est tempore: nam pro-
 missio numinis pro facto est.

836. SVBSIDENT remanebunt, latebunt, in Latinorum scilicet
 15 multitudine, ut <V 498> galeaque ima subsedit Aecestes.

RITVSQVE SACRORVM ADICIAM verum est: nam sacra matris deum
 Romani Phrygio more coluerunt. * q et patritae leges appellatum
 est dixit q morem sacrorum ritusque continebant quod licet in VII. dixerit
 plenius tamen declarat * ri. q. t. nihil est enim sermo patrius Auso-
 20 niusque nisi avitus, quippe cum Ausonii antiqui Italiae populi fuisse
 referantur: nam patri * quod ait 'morem ritusque. s. adiciam' ipso
 titulo legis Papiriae usus est, quam sciebat de ritu sacrorum publica-
 tam. et quod iunxit 'faciamque omnis' * sic enim dictae sunt leges
 avitae et patritae et utramque legem sacrorum complexus est. nam
 25 ritus est comprobata in administrandis sacri * q. civitas ex alieno ascivit
 sibi; cum receptum est, mos appellatur. alii ita definiunt, ritum esse,

1 ut irarum . . . Saturni filia om. AS || 2 voluens M || 4 in pectore R ||
 8 obesse posset R posse H obesse omittens || 9 calchantam HM || rerum ARH
 (regum r) || 11 reservent] κρείσσων γὰρ βασιλεύς . . . ὄφρα τελέσῃ (Il. I 80)
 add. D || 17 q et patritae . . . compitorum in superiore fol. 218^b Turonensis mar-
 gine sex versibus scripta sunt. a dextris partibus versus pauca, plura a sini-
 stris perierunt, sed quantum de singulis versibus interierit non audeo definire,
 cum non iam possit dignosci, utrum ab extrema sinistra membranae ora ad
 dexteram extremam scripserit interpres, an utrinque spatium reliquerit. illud
 tamen suadere licet, si quis quae interciderint coniectando supplere velit, ut is
 minimum quadragenis litteris singulas lacunas quas indicavi explendas esse putet. ||
 q om. Daniel || appellatum est dixit quae morem sacrorum Daniel appellatu
 e dix q more sacroru hodie T, nam notae supra u e x q e u olim adpictae
 circumcisa membrana perierunt. et patrias leges appellatas esse dixit quae
 morem sacrorum ritusque continebant Masvicius || 18 in VII.] cf. Serv. ad Aen.
 VII 601 || 19 declarat . . . i. q. t. Daniel declarat 'sermonem Ausonii patrium
 moresque tenebunt Masvicius || 21 nam patrium quod ait Masvicius || 22 papy-
 riae T || 23 omnis in ob . . . eri sic enim Daniel 'omnes uno ore Latinos' sic
 enim Masvicius || 24 nam ritus est e. q. s.] cf. Festus s. v. ritus et receptus,
 Macrob. Sat. III 8, 8 sqq. || 25 in administrandis sacrificiis . . . q. Daniel in
 administrandis sacrificiis consuetudo quam Masvicius

quo sacrificium uti fiat * tis aut institutus religiosus aut ceremoniis consecratus, isque privatus aut publicus est, publicus ut curiarum, compitorum *

841. MENTEM LAETATA RETORSIT iste quidem hoc dicit; sed constat bello Punico secundo exorata Iunonem, tertio vero bello a Scipione sacris quibusdam etiam Romam esse translata.

843. HIS ACTIS remoto a Turno auxilio.

844. DIMITTERE AB ARMIS per transitum historiae usus est verbis; nam qui ab exercitu relaxantur, ab armis dicuntur dimitti: Sallustius de Oppio, ubi eum Cotta in contione ab exercitu cogit abscedere, dicit, se eius opera non usurum, eumque ab armis dimittit.

845. PESTES COGNOMINE DIRAE proprie 'pestes' vocantur, 'dirae' vero cognomine. et dictae 'dirae', quod non nisi ante iratum Iovem videntur, ut <849> saevique in limine regis apparent.

846. TARTAREAM MEGAERAM bene 'Tartaream' addidit, ut ostendat esse et terrenam et aeriam Megaeram: nam, ut etiam in tertio <209> diximus, volunt periti quandam triplicem potestatem esse et in terris et apud superos, sicut est furiarum apud inferos. ideo autem dicit has ex Nocte progenitas, ut ostendat et latenter oriri et intolerabilem esse iram deorum. NOX INTEMPESTA perpetuum est noctis epitheton. alio modo dicimus intempestam, partem noctis significantes.

847. VNO EODEMQVE TVLIT PARTV dispositio haec poetae, quae dicit has et similes esse furiis, et cum his esse procreatas, hoc agit, ut ostendat illam prudentium opinionem, esse tam apud superos quam in terris, sicut apud inferos furias.

9 nam . . . dimitti] cf. Don. ad Ter. Eun. IV 7, 44 || 10 Sallustius] hist. III 38 D., 40 Kr.

1 quo sacrificium uti fiat statutum est aut institutus *Masvicius* || aut ante ceremoniis *om. Daniel* || 2 compitorum] in hac voce desinunt quae de sexto versu legi possunt. de iis quae quartam fere insequentis versus partem olim occupaverunt nihil nisi orū hodie extat || 5 exortam *H* || 6 etiam romanam esset translata *H* || ad EXCEDIT c. (v. 842) duplex est sensus: aut excedit de aere aut in caelum iit, ad NVBEM (v. 842) in qua sedit *T* || 7 auxilio] iunonis auxilio *R* || 8 historiae] in hac voce desinit *Monacensis fol. 193^a*; de insequenti pagina, quae codicis extrema est, plurima evanuerunt || 10 Oppio *H* et *M*, ut videtur: oppio *AS* apio *R* || Cotta *R*: cocta *ASH* || contione *R*: concione *AS* contentione *H* || 11 operi *AS* || 12 dimittit] Cicero ad Appium Pulchrum 'si intellexeram permultos a te milites tunc dimissos' *add. Masvicius* || 14 vero] suo *R* || et dictae irae *H* || 15 ad limina *R* et limina *H* || 17 et aeriam] esse et aeriam *A* esse et aeriem *H* || 21 est *om. T* || 26 ut *om. H* || ostendit *R* || prudentiam *R* || opinionem *ASM* opionem *H* opinione *vulgo* || apud superos inferos *H* (superos *del. h*) || 27 furias *om. RH* || ad SPIRIS (v. 848) nodis volubilitatibus, ad VENTOSAS (v. 848) stridentes vento *T*

849. *SAEVI REGIS epitheton est accommodatum, id est cum saevit; neque enim est Iuppiter semper saevus.*

850. APPARENT videntur, praesto sunt ad obsequium: unde etiam apparitores constat esse nominatos.

5 851. LETVM HORRIFICVM volunt Iovem non esse mortis auctorem, sed posse mortis genere vel prodesse vel obesse mortalibus.

854. INQVE OMEN IUTVRNAE OCCVRRERE IVSSIT ut Iuturnae omen fraternae mortis efficeret.

856. NON SECVS AC NERVO PER NVBEM INPVLSA SAGITTA sic
10 illa descendit, ut solet sagitta conscendere. hinc Statius traxit ut diceret de disco iacto similisque cadenti crescit in adversos. 'inpulsa' autem proprie, sicut supra <320> incertum qua pulsa manu.

857. FELLE VENENI amaritudine veneni, suco noxio: aut certe
15 periphrasticos dixit venenum, ut βίη Ηρακλειείη.

858. TELVM INMEDICABLE 'inmedicabile' est, cuius vulnere mederi non possit.

859. CELERES hypallage est pro 'celeriter': et ita celeriter, ut transi-
siliat priusquam exeat. TRANSILIT VMBRAS hyperbole est; namque
20 umbra semper tela comitatur, hic ait, transit umbras sagitta: male enim quidem 'auras' legunt.

860. TALIS SE taliter.

862. COLLECTA ex nimia scilicet furiae magnitudine.

863. CVLMINIBVS DESERTIS noctuam dicit, non bubonem; nam
25 ait 'alitis in parvae': bubo autem maior est.

864. SERVM CANIT triste, diuturnum, ut <V 524> seraque terrifici cecinerunt omina vates: Sallustius serum bellum in angustiis futurum.

866. CLIPEVMQVE EVERBERAT ALIS signa sunt ista plangentium.

30 869. STRIDOREM vocis scilicet sonum: nam utrumque tangit augurium, et oscinum et praepetum, quod graviter posset obesse Troianis: sic Homerus inducit Calchanta.

3 videntur . . . nominatos] exscr. Isid. or. X 18 || 10 Statius] Theb. VI 662 || 27 Sallustius] hist. inc. 15 D., III 13 Kr.

1 ./· (i. e. id est) T: enim Daniel ei Masvicius || 15 βίη Ηρακλειείη (Il. V 638) ego: βιβηρακλειν A inβηρακλειν S BIN HPAREIN R BINHPAREIN H bihhparein M βία Ηράκλους Lion. Parthi enim sagittas ueneno oblinunt. Lucanus (VIII 303) 'spicula nec solo spargunt fidutia (sic) ferro' add. D || 19 exeat Daniel: exea hodie T || 20 hinc agit transilit R || 23 eximia H || 26 tristem S || diuturnum RH: ad turnum AS ad iuturnum M, ut videtur. ac tardum Schoellius. cf. Aen. II 374 || ad torpor (v. 867) nouus torpor aut inprousus * T || 31 quod . . . Troianis om. AS || 32 Calchanta] duorum versuum spatium relictum in D, μήτηρ δ' ἀμφεποιᾶτο . . . ἀμφιχωρίαν (Il. II 315) add. Fabricius

870. CRINES SCINDIT SOLVTOS aut solvit et scindit: aut 'solutos' non propter fratris exitium sed *
872. QVID NVNC decenter inducit loqui coepisse.
873. DVRAE inimiti, quae possum fratrem cernere tot laboribus subditum. 5
874. MONSTRO augurio ex Iovis voluntate venienti.
876. OBSCENAE VOLVCRES invidiose dixit; nam una est.
879. QVO VITAM DEDIT AETERNAM quia occurrebat, sed praestitit immortalitatem, dicit hanc aeternam esse causam doloris.
882. IMMORTALIS per indignationem dictum est 'immortalis ego', 10 quam maxime scilicet con *
885. GLAVCO AMICTV quasi nympa, propter undarum similitudinem.
888. INGENS ARBOREVM quidam pro ligneo accipiunt, ut hoc *
INGENS ARBOREVM non sunt duo epitheta; sed Aeneas ingens telum 15 coruscat arboreum.
890. SAEVIS CERTANDVM COMMIVS ARMIS hoc ideo dicit, quia vulnere tardus magis comminus pugnare desiderat.
891. TETE IN FACIES te ipsum. et est proverbialiter dictum.
CONTRAHE collige; est autem hostilis iracundia. 20
892. ANIMIS id est viribus: aut enim animo, aut corpore, aut precibus et voce possumus quidquid possumus: et hoc ideo, quia saeptus erat undique et non habebat effugium.
894. CAPVT QVASSANS concutiens, ut <VII 292> tunc quasans caput. 25
895. ET IVPPITER HOSTIS ordo est 'ferox hostis'.
896. SAXVM CIRCVMSPICIT Homeri totus hic locus est.
897. CAMPO QVOD FORTE IACEBAT LIMES AGRO POSITVS secundum artem propiori respondit, sicut est in carcere locus, quod Tullianum appellatur. 30

10 per indignationem e. q. s.] cf. Macrob. Sat. IV 4, 25 || 29 est in carcere] Sall. Cat. 55, 3

2 sed q... * Daniel: quantum perierit non potest definiri || 3 cepisse T || 4 MISERAE SVPERAT durae inimiti superest Daniel || 7 ad OBSCENAE v. s. v. quia malum omen ore canunt T || ad HAEC P. V. E. (v. 878) hyronice id est haec mihi praemia dat ui *, ad CONDICIO (v. 880) facultas siue sors T || 11 ē T c... * Daniel. quam maxime scilicet constat miseram esse ego quam maxime scilicet concupiscit mortem Schoellius || 14 ut ho... * Non sunt duo e. q. s. Daniel ut hoc loco non sint duo e. q. s. Masvicius || 17 sed hoc T, sed deleri || 26 o ferox hostis AS || 27 hic locus est] (Il. VII 264) ἀλλ' ἀναχασσάμενος... τηχύν τε μέγαν τε et alibi (Il. XII 445) Ἐκτωρ δ' ἀρπάζας... ὃ δέ μιν φέει πάντε καὶ οἷος add. D || 29 propiori Masvicius: proprio AH proprie SR priori M. cf. Serv. ad. Aen. I 159 || sicut] non sicut M sic Sallustius vel sicut Sallustius vulgo

901. MANV RAPTVM TREPIDA aut festina: aut re vera 'trepida', quia sequitur 'sed neque currentem se nec cognoscit euntem'.

TORQVEBAT bene imperfecto usus est tempore, quia non est perfectum quod voluit, ut <907> nec spatium evasit totum neque
5 pertulit ictum.

906. VIRI mire 'viri' addidit, quasi propter rationem eius, qui languide iecerat, ut ipse lapis sine effectu fuerit: ut si dixisset, talis est vir qualem descripsi.

907. NEC SPATIVM EVASIT hic distinguendum est, ut sit 'totum
10 neque pertulit ictum', id est evacuatus est impetus ipsius spatio longiore.

908. AC VELVT IN SOMNIS Homeri comparatio.

917. NEC QVO SE ERIPIAT totum enim Troiani clauserant.

920. SORTITVS FORTVNAM OCVLIS hunc locum oculis ad ferien-
15 dum elegit Aeneas, quem fortuna destinaverat vulneri.

922. NEC FVLGINE pro 'tonitru', sine quo numquam fulmen emittitur.

923. ATRI TVRBINIS INSTAR multis utitur comparationibus ad exprimendum nimium impetum. et 'instar', ut supra <II 15> dixi-
20 mus, per se plenum est nec recipit praepositionem, licet Serenus ad instar dixerit, quod in idoneis non invenitur auctoribus.

926. ICTVS percussus: nam participium est, ac si diceret 'cecidit elisus'.

931. EQVIDEM MERVI secundum artem agit rhetoricam: nam
25 quotiens personae in invidia sunt, aliae pro his opponuntur. unde ita agit: ego quidem occidi mereor, sed tu debes ignoscere parentis intuitu. NEC DEPRECOR non refuto, non recuso.

932. VTERE SORTE TVA interfice hostem tuum.

933. FVIT ET TIBI TALIS ANCHISES hic distinguendum, ut duo
30 dicat: et habuisti patrem, et pater es.

27 non refuto non recuso] cf. Gell. VII 16, 5 sqq. et Luct. Plac. ad Stat. Theb. VIII 116

2 se nec] sed nec AS nec se R sese H sese nec M, ut videtur || 3 infecto H || 4 totum evasit RHM || nec R || 7 ut scripsi: et T || 9 est om. SH || sic H || 12 comparatio] (Il. XXII 199) ὡς δ' ἐν ὄνειρον . . . οὐδ' ὅς ἀλύξει add. D || 13 clausurunt H || 15 fortuna . . . sine om. H || 16 fulmine mittitur R flumine inmittitur H || 22 cecidit om. R || 24 ait H || nam] non R || 25 quoties R || ipsae personae Lion || in om. R || aliae per insinuationem, ut Cicero ait, hominem pro homine his adponuntur Masvicius || 26 ait R || sed tu bene ignoscere parentibus intuitu H || 27 non ante recuso om. H || 28 hostem tuum] in his vocibus desinit Monacensis || 29 distinguendum est AS || ut] ad H || 30 dicat] ordo est add. Lion

935. ET ME ordo est 'redde meis'; sed ne ex aperto rem viro forti pudendam peteret, interpositione usus est, dicens 'seu corpus spoliatum lumine mavis'.

936. TENDERE PALMAS AVSONII VIDERE ad gloriam Aeneae pertinet, quod se Turnus cunctis praesentibus victum fatetur. 5

937. TVA EST LAVINIA CONIVNX quae fuerat causa certaminis.

938. VLTERIVS NE TENDE ODIIS noli velle crudelitatem tuam ultra fata protendere, sed redde corpus sepulchro. ACER IN ARMIS non tantum ad praesens refertur, sed quia semper in armis acer esse consuevit. 10

940. CVNCTANTEM FLECTERE SERMO COEPERAT omnis intentio ad Aeneae pertinet gloriam: nam et ex eo quod hosti cogitat parcere, pius ostenditur, et ex eo quod eum interimit, pietatis gestat insigne: nam Euandri intuitu Pallantis ulciscitur mortem.

941. INFELIX BALTEVS nulli domino felix. et sic est dictum 15 'infelix balteus', sicut <III 328> Lacedaemoniosque hymenaeos. et sciendum, balteum habuisse Turnum ad insultationem et iactantiam, non ad utilitatem, unde est <944> atque umeris inimicum insigne gerebat.

945. MONVMENTA DOLORIS proprie; nam et monumentum ab 20 eo quod mentem moneat, dictum est.

946. HAVSIT vidit, ut <IV 661> hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto Dardanus.

949. PALLAS INMOLAT et ad suae mortis et ad rupti foederis ultionem, te tamquam hostiam inmolat Pallas. 25

951. FRIGORE morte, ut <VI 219> corpusque lavant frigentis et ungunt.

952. VITAQVE CVM GEMITV FVGIT INDIGNATA SVB VMBRAS 'indignata', vel quia post preces veniam non meruerat; vel quia Laviniam fore sciebat Aeneae; vel quia, ut supra <XI 831> de Camilla 30 diximus, discedebat a iuvene. nam volunt philosophi invitam ani-

20 nam . . . moneat] cf. Isid. or. XV 11, 1

1 ME] REDDE MEIS *additur vulgo* || redde me meis *Masvicius* || uiri AS || 2 forti om. H || pateret R || 8 facta AS || 9 quia] qui RH || 11 intentia R || 13 interemit RH || 18 non] nam H || humeris libri || 20 MONVMENTA R || 24 et ante ad suae om. H || ad rupti AS: abrupti RH || 26 corpusque] *in hac voce desinit Caroliruhensis* || primentis et iungunt H || 29 post] mox H et Stephanus || merueat H meruerant Stephanus || 30 forte H || 31 descendebat H || ab S || physici vulgo

mam discedere a corpore cum quo adhuc habitare naturae legibus poterat: sic Homerus

ψυχὴ δ' ἐκ ρεθέων παμένη "Αιδόσδε βεβήκει
ὄν πότμον γούωσα, λιποῦσ' ἀνδροτήτα καὶ ἦβην.

2 Homerus] Il. XVI 856

2 *Graeca om. RH, in R add. Daniel* || 4 ὄν πότμον] ΤΟΝΙΟΤΜΟΝ S || EX-
PLICIT LIB XII FELICITER S

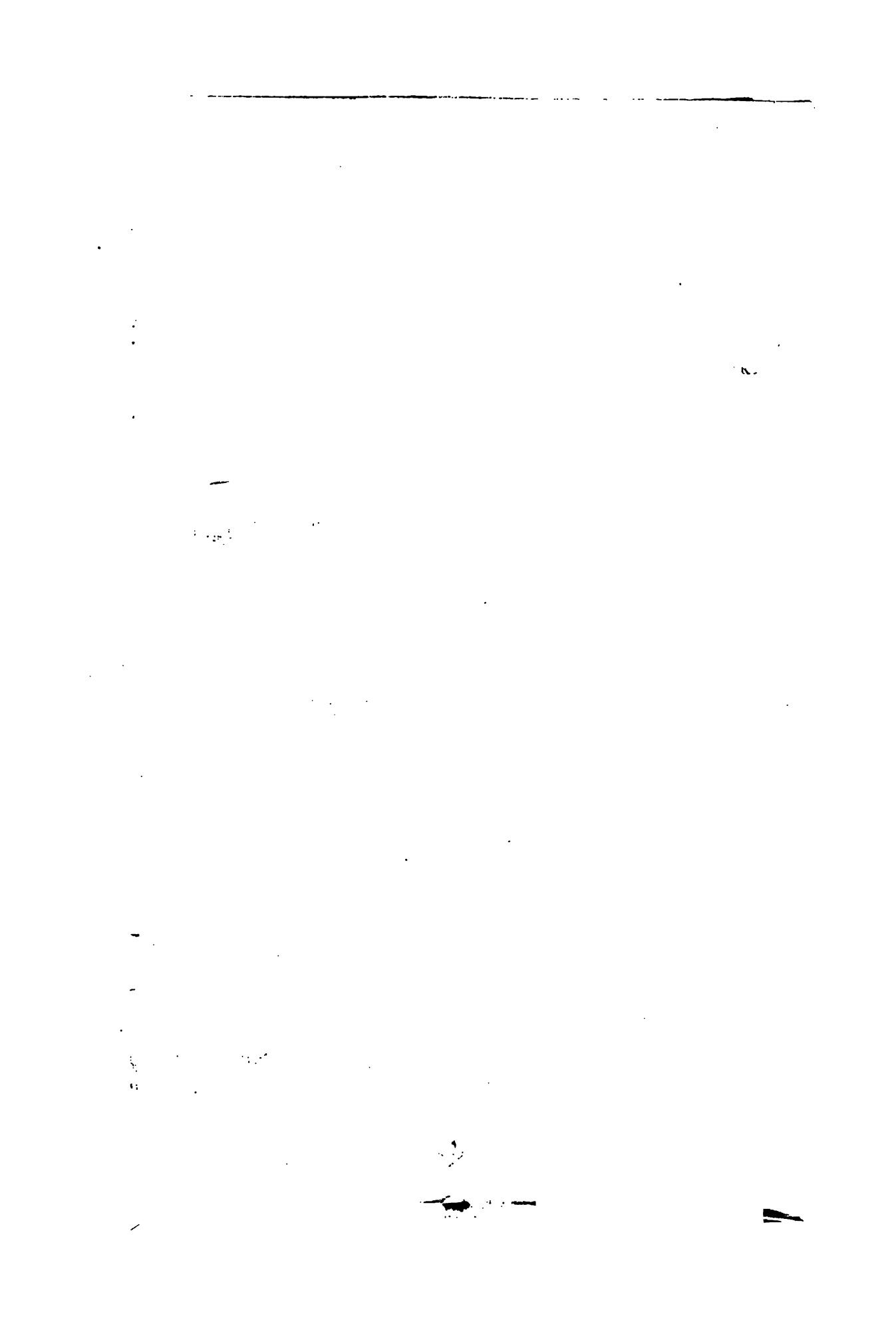
Stanford University Libraries

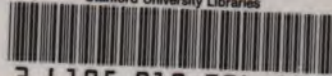
873.1

h
2

Stanford University Libraries

3 6105 010 706 898

873.1

DS 492th
v. 2 pt 2

CECIL H. GREEN LIBRARY
STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(650) 723-1493

grncirc@sulmail.stanford.edu

All books are subject to recall.

DATE DUE

OCT 04 2001

OCT 02 2001

NOV

OCT 01 2002

DEC 11 2002

MAY 31 2003

MAY 07 2003

SEP 29 2003

OCT 29 2003

